Határ mentén

Békés és Arad megyék
határ menti települései együttműködésének
10. évfordulóján

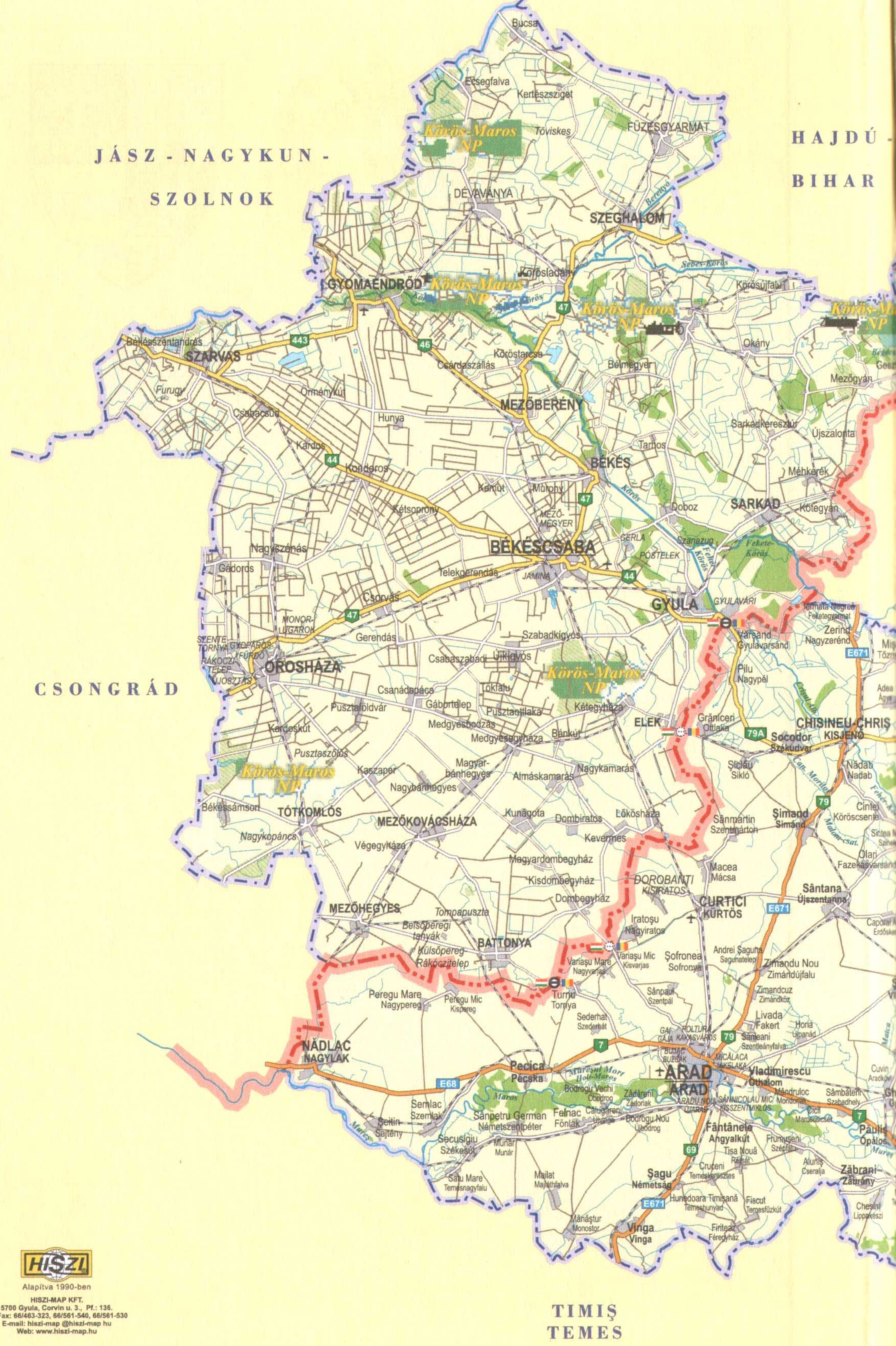
JÁSZ - NAGYKUN - SZOLNOK
HAJDÚ - BIHAR
CSONGRÁD
TIMIŞ TEMES
Bucsa
Ecsegfalva
Kertészsziget
Körös-Maros NP
Töviskes
FÜZESGYARMAT
DÉVAVÁNYA
SZEGHALOM
Berettyó
Sebes-Körös
GYOMAENDRŐD
Körösladány
Körösújfalu
Békésszentandrás
SZARVAS
Csárdaszállás
Köröstarcsa
Bélmegyer
Okány
Mezőgyán
Furugy
Örménykút
Hunya
MEZŐBERÉNY
Csabacsűd
Sarkadkeresztúr
Újszalonta
Kardos
Tarhos
Kondoros
BÉKÉS
Méhkerék
Kamut
Murony
Kétsoprony
MEZŐMEGYER
Doboz
SARKAD
Kötegyán
Nagyszénás
BÉKÉSCSABA
GERLA
Szanazug
POSTELEK
Fekete-Körös
Gádoros
Telekgerendás
JAMINA
GYULA
GYULAVÁRI
Csorvás
Tamaşda Nagyet
Feketegyarmat
Zerind
Nagyzerénd
MONOR-UGAROK
Gerendás
Szabadkígyós
Vărşand
Gyulavarsánd
SZENTETORNYA
GYOPÁROSFÜRDŐ
RÁKÓCZITELEP
ÚJOSZTÁS
OROSHÁZA
Csabaszabadi
Újkígyós
Pilu
Nagypél
Csanádapáca
Tótkaju
Gábortelep
Pusztaottlaka
Kétegyháza
Pusztaföldvár
ELEK
Grăniceri
Ottlaka
CHISINEU-CRIȘ
KISJENŐ
Socodor
Székudvar
Kardoskút
Medgyesbodzás
Medgyesegyháza
Bánkút
Pusztaszőlős
Kaszaper
Magyarbánhegyes
Almáskamarás
Nagykamarás
Șiclău
Sikló
Nadab
Nagybánhegyes
Békéssámson
TÓTKOMLÓS
MEZŐKOVÁCSHÁZA
Kunágota
Dombiratos
Lőkösháza
Sânmartin
Szentmárton
Șimand
Simánd
Cintei
Köröscsente
Nagykopáncs
Végegyháza
Kevermes
Magyardombegyház
Macea
Mácsa
Kisdombegyház
DOROBANTI
KISIRATOS
Dombegyház
CURTICI
KÜRTÖS
Sântana
Újszentanna
MEZŐHEGYES
Tompapuszta
Belsőperegi tanyák
Iratoșu
Nagyiratos
BATTONYA
Külsőpereg
Rákóczitelep
Variașu Mare
Nagyvarjas
Variașu Mic
Kisvarjas
Șofronea
Sofronya
Andrei Șaguna
Sagunatelep
Zimandu Nou
Zimándújfalu
Peregu Mare
Nagypereg
Peregu Mic
Kispereg
Turnu
Tornya
Sânpaul
Szentpál
Zimandcuz
Zimándköz
Sederhat
Szederhát
Livada
Fakert
Horia
Újpanád
GAI
POLTURA
KAKASVÁROS
Sâmbăteni
Szentleányfalva
NĂDLAC
NAGYLAK
Pecica
Pécska
BUJAC
MICĂLACA
MIKELAKA
ARAD
Vladimirescu
Óthalom
Mureșul Mort
Holt-Maros
Bodrogu Vechi
Óbodrog
Zădăreni
Zádorlak
Mândruloc
Mondorlak
Sâmbăteni
Szabadhely
Semlac
Szemlak
Sânpetru German
Németszentpéter
Felnac
Fönlak
Călugăreni
Bodrogu Nou
Újbodrog
SÂNNICOLAU MIC
KISSZENTMIKLÓS
ARADU NOU
ÚJARAD
Cicir
Mácsicsér
Maros
Mureș
Șeitin
Sajtény
Fântânele
Angyalkút
Păuliș
Ópálos
Secusigiu
Székesút
Munar
Tisa Nouă
Rétsár
Frumușeni
Szépfalu
Alunis
Cserálja
Zăbrani
Zábrány
Satu Mare
Temesnagyfalu
Cruceni
Temeskeresztes
Mailat
Majláthfalva
Șagu
Németság
Hunedoara Timișană
Temeshunyad
Fiscut
Temesfüzkút
Chesint
Lippakeszi
Mănăștur
Monostor
Firiteaz
Féregyház
Vinga
Mișca
Adea
Ágya
Olari
Fazekasvarsánd
Caporal Alexa
Cuvin
Aradkövi
443
46
47
44
79A
79
7
69
E68
E671
Can. Morilor
Crișul Alb
Fehér-Körös

HISZI

Alapítva 1990-ben

HISZI-MAP KFT.
5700 Gyula, Corvin u. 3., Pf.: 136.
Tel/Fax: 66/463-323, 66/561-540, 66/561-530
E-mail: hiszi-map @hiszi-map hu
Web: www.hiszi-map.hu

De-a lungul frontierei / Határ mentén

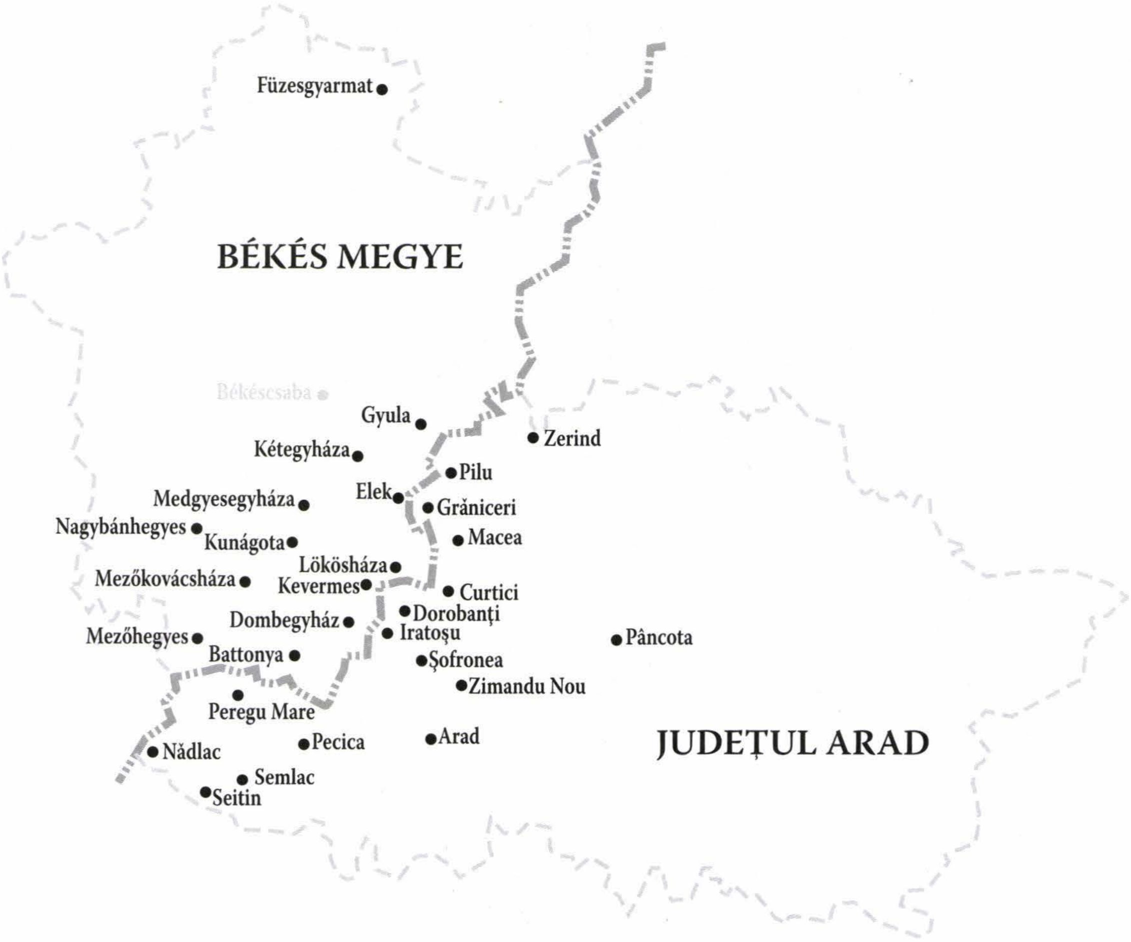
Füzesgyarmat
BÉKÉS MEGYE
Békéscsaba
Gyula
Kétegyháza
Zerind
Pilu
Elek
Medgyesegyháza
Grăniceri
Nagybánhegyes
Kunágota
Macea
Lökösháza
Mezőkovácsháza
Kevermes
Curtici
Dorobanţi
Dombegyház
Iratoşu
Mezőhegyes
Pâncota
Battonya
Şofronea
Zimandu Nou
Peregu Mare
Arad
Nădlac
Pecica
JUDEȚUL ARAD
Semlac
Seitin

Határ mentén

Arad és Békés megyék
határ menti települései együttműködésének
10. évfordulóján

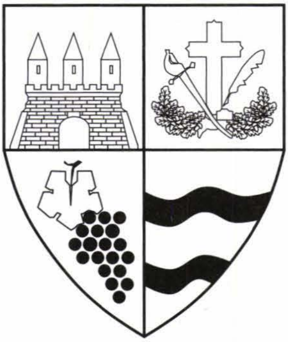

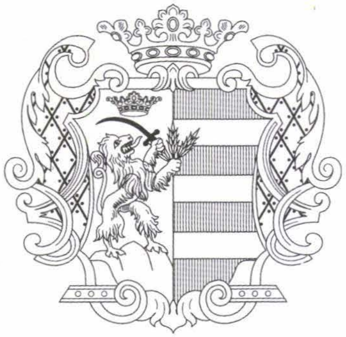

Arad megye, 2005

De-a lungul frontierei

La aniversarea a 10 ani de colaborare între localitățile de frontieră ale județelor Arad și Békés

Județul Arad, 2005

AUTORI / SZERZŐK:
Dr. Peter Hügel, Dr. Augustin Mureşan, Dan Demşea,
Dr. Horia Lascu, Virgil Şerban, Felicia Oarcea

TRADUCERE / FORDÍTÁS:
Gujdár Gabriella, Tapasztó Ernő, dr. Peter Hügel, Pavel Huszarik

CORECTURA / KORREKTÚRA:
Móré-Sághi Annamária

LECTOR / LEKTOR:
Dr. Peter Hügel

FOTOGRAFII / FOTÓK:
Florin Hornoiu, Florin Mărginean, Barabás Ferenc

HARTĂ / TÉRKÉP:
HI-SZI MAP, Gyula

DESIGN:
Barabás Ferenc

A könyv megjelenését támogatta / Cu sprijinul:
COLSILILUI JUDEȚEAN ARAD

ISBN 973 0 04040 0

Az Arad Megyei Tanács megbízásából kiadja a Typografika Kft., 2005
Felelős kiadó: Iosif Matula elnök
Nyomdai előkészítés: Typografika Kft., Békéscsaba
Nyomtatás–kötés: Dürer Nyomda Kft., Gyula
Felelős vezető: Megyik András igazgató
Készült 29,9 A/5 + 48 old mell. ív terjedelemben

Pe drumul apropierii

MOTTO:
„Atunci când noi, românii şi ungurii vom înţelege că lucrurile ce ne apropie sunt mai numeroase decât cele ce ne despart, ne vom strânge mâinile şi vom fi buni vecini."

OCTAVIAN GOGA

("Cuvânt" la traducerea sa după
«Tragedia omului», de Imre Madach)

Tradiţiile istorice ale convieţuirii paşnice, realităţile de astăzi ale raporturilor dintre România şi Ungaria, aspiraţiile comune ale celor două popoare de a se integra în structurile europene şi euro-atlantice, sunt bazele pe care putem şi trebuie să construim un nou tip de colaborări, cu adevărat europene.

Consider că a clădi raporturi de bună vecinătate şi încredere între ţările noastre este o misiune onorantă, cu înaltă semnificaţie istorică. Totala deschidere a partenerilor maghiari, sinceritatea şi dorinţa de colaborare au creat un climat favorabil dezvoltării relaţiilor noastre. Încă de la început, şi unii şi alţii am pus la baza prieteniei noastre învăţătura înţeleptului proverb, potrivit căruia, vecinul de aproape, de foarte multe ori, îţi este mai de ajutor decât fratele de departe.

De asemenea, nu trebuie se ignorăm importanţa unor etape deja încheiate cu succes. În dese rânduri ne întrebăm dacă nu cumva drumul parcurs până la această oră nu este insuficient, dacă apropierea dintre cele două naţiuni rămâne încă un capitol deschis, cu multe posibilităţi şi noi cerinţe. De fiecare dată am cultivat relaţii de bună- vecinătate bazate pe sinceritate, încredere şi respect reciproc. În acest sens, am încercat pe cât posibil să valorificăm acele lucruri care ne aproprie şi nu pe acelea care ne pot dezbina, depăşind astfel orice fel de suspiciuni, reţineri sau îndoieli manifestate în diverse zone social- politice, cantonate undeva într-un trecut mai mult sau mai puţin apropiat.

Publicarea acestei lucrări este o dovadă a faptului că relaţiile de colaborare româno-maghiare, mai ales ale judeţelor Arad şi Bekes, sunt consolidate pe baze reale şi constituie un pas important spre dezvoltarea regională şi iniţierea de proiecte comune.

Arad, septembrie 2005

Iosif Matula
Preşedintele Consiliului Judeţean Arad

Un posibil model

Privind retrospectiv colaborarea pe multiple planuri dintre județele vecine Arad și Bekes, constatăm cu satisfacție că ea se poate constitui într-un adevărat model. În perioada celor două mandate: 1992 – 2000, în care am deținut funcția de vicepreședinte al Consiliului Județean Arad, am inițiat și organizat în parteneriat cu colegii din județul Bekes numeroase activități în domenii ca: administrație publică locală, educație și cultură, probleme ale minorităților, tineret, sport, religie, infrastructură și altele, pe baza unor proiecte și programe stabilite de comun acord.

De la început, și unii și alții am pus la baza relațiilor noastre învățătura înțeleptului proverb potrivit căreia vecinul de aproape, în multe împrejurări, îți este de mai mare ajutor decât fratele de departe. Aici ne-a așezat Dumnezeu, să trăim unii lângă alții și am înțeles că este mai de folos – în interesul cetățenilor pe care îi reprezentăm – să cultivăm relații de bună-vecinătate bazate pe sinceritate, încredere și respect reciproc. În acest sens, am căutat să valorificăm în primul rând acele lucruri care ne apropie și nu pe acelea care ne pot dezbina, depășind în felul acesta orice suspiciuni, rețineri sau îndoieli manifestate în diverse zone social-politice cantonate undeva într-un trecut mai mult sau mai puțin apropiat.

Totala deschidere a partenerilor maghiari, sinceritatea și dorința de colaborare au creat un climat favorabil dezvoltării relațiilor noastre. De asemeni, trebuie să recunosc sincer că inițiativele au venit de cele mai multe ori din partea lor, așa cum s-a întâmplat, de altfel și în cazul programului de colaborare transfrontalieră “Reuniunea primarilor din localitățile de graniță comună a județelor Arad, România și Bekes, Ungaria”.

Dacă acest program a împlinit zece ani cu rezultate notabile înseamnă că el este viabil, că se bucură de interes în prezent și în perspectivă și înseamnă, în același timp, că noi, inițiatorii lui, am făcut ceea ce trebuia, adică ne-am făcut datoria.

Salut cu căldură pe prietenii maghiari, salut pe toți participanții la acest program și le doresc mult succes tuturor.

Arad, septembrie 2005

Prof. Alexa Achim

Gândind împreună

Au trecut deja 10 ani de când, „undeva în Europa", a început procesul de reevaluare conştientă a unei zone de graniţă. Un segment de hotar, care odinioară despărţea popoare, comunităţi, azi îi adună şi îi leagă.

Pentru aceasta a fost nevoie de un deceniu, dar şi de acei „pionieri" care au avut încredere în faptul că întâlnirile directe, respectiv o mai bună cunoaştere reciprocă, pot deveni catalizatorul dezvoltării comune a acestei zone de frontieră.

Într-o zi ploioasă de iunie a anului 1995, cu această convingere am pornit noi, cei din zona de frontieră a judeţului Arad, la invitaţia colegilor din judeţul Békés, spre localitatea Kevermes unde ne aşteptau primarii din zona de frontieră vecină.

Am sosit cu întârziere, deoarece pe atunci în această zonă, era funcţional doar punctul de trecere Nădlac, iar noi căutam cu microbuzul, pe vremea ceţoasă, calea spre destinaţia noastră.

Din fericire, această perioadă ţine de domeniul trecutului. Azi din Arad, drumul spre Kevermes trece direct prin vama Turnu–Bătania.

Acest punct de trecere reprezintă una dintre investiţiile transfrontaliere propuse şi realizate la graniţa româno-maghiară, în perioada care a trecut de la prima întâlnire a primarilor din zona de frontieră, şi are o importanţă inestimabilă în relaţiile transfrontaliere.

Punctele de trecere din zona de graniţă reprezintă o parte indispensabilă a infrastructurii rutiere, comerciale şi a comunicaţiei, în general.

Dacă vrem să folosim o metaforă, putem spune, că întâlnirea primarilor din zona de frontieră, în toţi aceşti zece ani, a reprezentat infrastructura indispensabilă a unei gândiri comune.

Întâlnirile au asigurat un cadru pentru schimburile de experienţă, instruirea comună, planificarea, respectiv lărgirea cunoştinţelor în domeniul administraţiei publice locale.

La primele întâlniri, un rol important l-a avut cunoaşterea reciprocă a valorilor culturale. S-a accentuat rolul de punte al minorităţilor naţionale din această zona de frontieră. În păstrarea şi dezvoltarea relaţiilor bilaterale, au fost active atât comunităţile maghiare din România, cât şi cele române din Ungaria. Numărul localităţilor înfrăţite a crescut treptat. Se remarcă oraşele Arad–Gyula (localităţi înfrăţite de 10 ani!) unde, în cadrul manifestărilor „Strângeri de mâini", locuitorii celor două oraşe, au avut posibilitatea să participe la schimburi de idei organizate în diferite domenii şi sectoare. Astfel, scriitorii oraşelor noastre au publicat o antologie bilingvă.

La întâlniri, a fost posibilă şi iniţierea unor proiecte comune. Pe lângă proiectele mari PHARE-CBC, care au făcut posibilă dezvoltarea regională, cadrul oferit de proiectele mici a constituit pentru localităţile de frontieră un mod de colaborare deosebit. În procesul de identificare şi derulare a proiectelor comune, relaţiile dintre organizaţiile societăţii civile, cât şi cele personale, directe au devenit mai puternice.

Gândirea în „oglindă", ca principiu de bază al proiectelor mici PHARE CBC, a consolidat şi mentalitatea transfrontalieră.

Şi publicarea acestei lucrări, demonstrează, că întâlnirile noastre transfrontaliere au lăsat în urmă 10 ani eficienţi, perioadă în care am dorit să servim comunităţile din zona de frontieră a județelor Arad din România, respectiv Békés din Ungaria

Personal, mă bucură faptul că am participat și mi-am adus contribuția la aceste întâlniri caracterizate prin mult spirit novator, atât ca subprefect sau viceprimar în funcție, dar în primul rând, ca cetățean din zona de frontieră.

Gândind împreună și planificând în comun, am realizat că trăim în aceeași regiune geografică mai restrânsă sau mai extinsă, de lângă graniță și că trebuie să colaborăm și să ne asumăm responsabilități comune în „Europa noastră comună” în interesul viitorului nostru comun în următorii 10x10x10...ani.

Arad, septembrie 2005

Bognár Levente
Viceprimar al Municipiului Arad

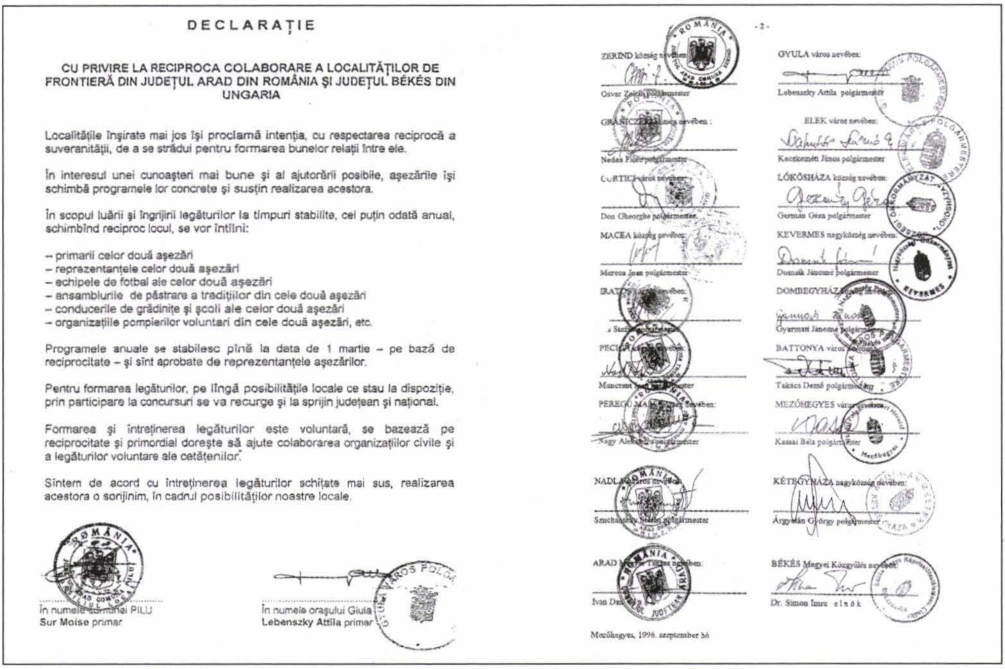

DECLARAȚIE

CU PRIVIRE LA RECIPROCA COLABORARE A LOCALITĂȚILOR DE FRONTIERĂ DIN JUDEȚUL ARAD DIN ROMÂNIA ȘI JUDEȚUL BÉKÉS DIN UNGARIA

Localitățile înșirate mai jos își proclamă intenția, cu respectarea reciprocă a suveranității, de a se strădui pentru formarea bunelor relații între ele.

În interesul unei cunoașteri mai bune și al ajutorării posibile, așezările își schimbă programele lor concrete și susțin realizarea acestora.

În scopul luării și îngrijirii legăturilor la timpuri stabilite, cel puțin odată anual, schimbînd reciproc locul, se vor întîlni:

– primarii celor două așezări
– reprezentanțele celor două așezări
– echipele de fotbal ale celor două așezări
– ansamblurile de păstrare a tradițiilor din cele două așezări
– conducerile de grădinițe și școli ale celor două așezări
– organizațiile pompierilor voluntari din cele două așezări, etc.

Programele anuale se stabilesc pînă la data de 1 martie – pe bază de reciprocitate – și sînt aprobate de reprezentanțele așezărilor.

Pentru formarea legăturilor, pe lîngă posibilitățile locale ce stau la dispoziție, prin participare la concursuri se va recurge și la sprijin județean și național.

Formarea și întreținerea legăturilor este voluntară, se bazează pe reciprocitate și primordial dorește să ajute colaborarea organizațiilor civile și a legăturilor voluntare ale cetățenilor.

Sîntem de acord cu întreținerea legăturilor schițate mai sus, realizarea acestora o sprijinim, în cadrul posibilităților noastre locale.

În numele comunei PILU
Sur Moise primar

În numele orașului Giula
Lebenszky Attila primar

-2-

ZERIND község nevében:
Osvar Zoltán polgármester

GRÁNICZER[illegible] nevében :
Nedea Flore polgármester

CURTICI város nevében:
Don Gheorghe polgármester

MACEA község nevében:
Mercea Joan polgármester

IRATOS[illegible] nevében:
[illegible] Stef[illegible] polgármester

PECI[illegible] nevében:
Muncrant [illegible] polgármester

PEREGU MA[illegible] nevében:
Nagy Ale[illegible] polgármester

NADLA[illegible] város nevében:
Szmchansky [illegible] polgármester

ARAD [illegible] nevében:
Ivan Dan[illegible]

GYULA város nevében:
Lebenszky Attila polgármester

ELEK város nevében:
Kecskeméti János polgármester

LŐKÖSHÁZA község nevében:
Germán Géza polgármester

KEVERMES nagyközség nevében:
Domsik Jánosné polgármester

DOMBEGYHÁZ[illegible] nevében:
Gyarmati Jánosné polgármester

BATTONYA város nevében:
Takács Dezső polgármester

MEZŐHEGYES város nevében:
Kasai Béla polgármester

KÉTEGYHÁZA nagyközség nevében:
Árgyelán György polgármester

BÉKÉS Megyei Közgyűlés nevében:
Dr. Simon Imre elnök

Mezőhegyes, 1996. szeptember hó

Declarație de intenție semnată la Mezőhegyes în septembrie 1996

Județul Arad (Arad megye)

Füzesgyarmat
BÉKÉS MEGYE
Gyula
Kétegyháza
Zerind
Pilu
Elek
Medgyesegyháza
Grăniceri
Nagybánhegyes
Kunágota
Macea
Lőkösháza
Mezőkovácsháza
Kevermes
Curtici
Dorobanți
Dombegyház
Iratoșu
Pâncota
Mezőhegyes
Battonya
Șofronea
Zimandu Nou
Peregu Mare
Pecica
Arad
Nădlac
Semlac
Sesin
JUDEȚUL ARAD

Adresa Consiliului Județean
Bulevardul Revoluției 75
Telefon: 281600 (centrala)
Web site: www. cjarad.ro

Suprafața: **7.754 km²**
Număr de locuitori: **462.427**
Densitatea populației: **59,6 loc./km²**
Populația activă: **41,8%**
Rata șomajului: **5,2%**

Forța de muncă pe domenii de activitate:
- Agricultură: **29,2%**
- Industrie: **28,7%**
- Construcții: **4,2%**
- Comerț: **14,2%**
- Hoteluri, restaurante: **1,5%**
- Transport, comunicații: **5,8%**
- Intermedieri financiare: **0,8%**
- Tranzacții imobiliare, alte servicii: **3,0%**
- Administrație publică, apărare: **1,9%**
- Învățământ: **4,1%**
- Sănătate, asistență socială: **4,1%**
- Alte activități: **2,5%**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **16,8%**
- 15 – 59 ani: **62,8%**
- Peste 60 ani: **20,6%**

Structura etnică:
- Români: **82,17%**
- Maghiari: **10,67%**
- Romi: **3,83%**
- Slovaci: **1,23%**
- Germani: **1,04%**
- Ucrainieni: **0,38%**
- Sârbi: **0,26%**
- Bulgari: **0,18%**
- Alții: **0,34%**

Componența pe confesiuni (%)
- Ortodocși: **73,14%**
- Romano – catolici: **10,10%**
- Penticostali: **6,17%**
- Baptiști: **3,95%**
- Reformați: **2,68%**
- Greco – catolici: **1,08%**
- Adventiști: **1,02%**
- Evanghelici: **1,00%**
- Alții: **0,19%**
- Atei: **0,49%**

Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **0,18%**

Cadrul natural

Întemeiat ca unitate administrativă în 1968, județul Arad înglobează o fâșie din nordul Banatului istoric precum și partea sudică a Crișanei, acoperind aproximativ 3,6% din teritoriul României.

Din punct de vedere al reliefului, pot fi definite două unități distincte care ocupă, fiecare, câte aproximativ jumătate din suprafața județului: zona de dealuri și munți de joasă altitudine (Dealurile Lipovei, Munții Zărandului, Munții Codru Moma) – cea estică – și zona de câmpie (Câmpia Aradului și cea a Vingăi) – cea vestică. Cele două unități geografice sunt brăzdate de bazinele hidrografice ale Mureșului și Crișului Alb.

Peisajul de astăzi al zonei arădene poartă semnele evidente ale intervenției factorului uman. Prin regularizări, îndiguiri și desecări, realizate în ultimele două secole, mlaştinile care însoţeau cândva principalele cursuri de apă în partea de câmpie au devenit terenuri agricole. Pe terminaţiile vestice ale Munţilor Zărandului, încă din evul mediu, au fost sădite vii întinse. Aşa că astăzi, 54% din suprafaţa judeţului sunt afectate vegetaţiei de cultură în timp ce 46% este acoperită de vegetaţie spontană de silvo-stepă şi forestieră.

Delimitarea celor 16 arii protejate prin lege, acoperind peste 21 mii ha, permite conservarea unor ecosisteme de mare valoare precum pădurea de gorun Runcu – Groşi, carstul împădurit de la Moneasa şi, mai nou, Parcul Natural Lunca Mureşului (circa 17.000 ha, de la Arad-Ceala până la Szeged). La acestea se adaugă parcuri dendrologice constituite în preajma unor foste reşedinţe nobiliare precum cele de la Macea, Gurahonţ, Neudorf, Săvârşin, Căpâlnaş, Bulci, Odvoş sau Mănăştur.

Calitatea cernoziomurilor din zona de şes, optimă pentru exploatarea agricolă, este fericit completată de bogăţiile subsolului, atât în câmpie (hidrocarburi, apă termală) cât şi în zona de deal şi munte (sulfuri polimetalice, metale grele, metale preţioase, cupru şi fier). Un renume care a depăşit graniţele ţării şi-au câştigat apele minerale feruginoase de la Lipova. La toate acestea se adaugă resursele naturale de materiale de construcţie (diatomită, andezit, granodiorit, marmură, nisip şi pietriş).

Evoluţia istorică

Deja în paleoliticul mijlociu (100.000 – 40.000 î.d.Hr.), omul de Neanderthal a fost prezent pe valea Crişului Alb (Gurahonţ) şi pe valea Mureşului (Conop, Cladova, Zăbrani). În neolitic (6.500 – 2.500 î.d.Hr.), comunităţi de agricultori şi păstori ocupau atât zona de câmpie cât şi cea intramontană. Înfloritoarea civilizaţie a epocii bronzului (2.000 – 1.200 î.d.Hr) este ilustrată de descoperiri arheologice din peste 50 de puncte, situate mai ales în zona de câmpie. Aşezarea de la Pecica – "Şanţul Mare" a devenit eponimul uneia din cele mai bogate şi interesante culturi ale acestei perioade în care a fost modelată matricea civilizaţiei traco-dacice a primei vârste a fierului (1.200 – 400 î.d.Hr.). Emblematică pentru cea din urmă perioadă, este fortificaţia de pământ de la Sântana, una din cele mai mari (78 ha) din Europa acelor vremuri.

Marcată de influenţa celtică, una din principalele căi de penetrare ale acesteia în Transilvania fiind tocmai valea Mureşului (sec. IV î.d.Hr.), perioada civilizaţiei dacice (sec. V î.d.Hr. – II d.Hr.) este definită de un număr mare de aşezări, răsfirate pe întreg teritoriul judeţului. Fortificaţiile de la Săvârşin, Vărădia de Mureş, Cladova, Pecica (identificată ipotetic cu Ziridava, pomenită de Ptolemeu) Clit şi Berindia, centre ale unor uniuni de triburi, au ajuns sub stăpânirea regelui Burebista (82 – 44 î.d.Hr.), făcând ulterior parte din sistemul defensiv al lui Decebal (87 – 106), ultimul rege dac.

În vremea provinciei romane Dacia (106 – 271), valea Mureşului a fost străbătută de un drum militar şi comercial care lega Dacia de Pannonia. Comunităţile de daci şi sarmaţi din zona Mureşului inferior şi a Crişului Alb au fost incluse în sfera de influenţă a Imperiului care s-a făcut simţită şi după retragerea stăpânirii romane din stânga Dunării.

Referindu-se la o bătălie dintre goţi şi vandali, desfăşurată în jurul anului 335, în zona Mureşului inferior, istoricul Iordanes (mijlocul secolului VI) aminteşte hidronimele Marisos (Mureş) şi Miliare (Crişul Alb), ambele de sorginte dacică.

Incursiunile neamurilor germanice precum şi conflictele din sânul stăpânirii sarmatice au determinat mai multe intervenţii militare ale Imperiului în Banat, în prima jumătate a secolului IV. În acest context, sunt amintiți și "sclavii" sarmaților, numiți limigantes care, după ce s-au aflat în conflict atât cu stăpânii lor cât și cu Imperiul, au fost definitiv scoși de pe scena istoriei de către Constantius al II-lea (359). Cercetarea arheologică și istorică modernă i-a identificat pe limiganți cu dacii așezați în preajma sistemului de valuri de pământ care traversează Banatul și Crișana de la sud la nord, delimitând Sarmatia de Gothia. Resturile acestui sistem defensiv s-au păstrat în zona arădeană pe aliniamentul Zăbrani – Sâmbăteni – Covăsânț – Șiria.

Hunii, instalați în Pannonia din jurul anului 420, au exercitat doar o dominație nominală asupra câmpiei din stânga Tisei. Din această perioadă (420 – 454), datează descoperirile roxolane și alane la Arad-Gai precum și cele ostrogote de la Nădlac. Însă, trebuie amintit faptul că, prin 448/449, Priscus din Panion, îndreptându-se spre curtea lui Attila, în calitate de ambasador al împăratului Theodosius al II-lea al Bizanțului, a întâlnit, în zona noastră, așezări stabile ale unei populații romanice.

După înfrângerea hunilor, gepizii au intemeiat un centru de putere în interfluviul Tisa – Mureș – Criș, smuls de sub stăpânire sarmată. Urme arheologice gepide, datând din intervalul 472 – 568, au fost descoperite la Arad, Pecica, Ineu, Dorobanți și Socodor.

În anul 568, avarii, sprijiniți de aliații lor franci și longobarzi, i-au zdrobit pe gepizi, punând stăpânire pe Câmpia Tisei și Câmpia de Vest de unde au controlat și resursele de sare din Transilvania. Descoperirile arheologice de la Șeitin, Felnac, Sânpetru German și Arad, databile în perioada primului caganat avar (568 – 680), jalonează exact "drumul sării" transilvane care urmează cursul Mureșului. Intervenția lui Carol cel Mare (795) a pus capăt celui de-al doilea caganat avar care, între timp, dobândise și o însemnată componentă slavă, prezentă și în zona arădeană.

Așezarea maghiarilor în Câmpia Pannonică a condiționat accelerarea procesului de organizare politică și militară a populației din stânga Tisei, la cumpăna dintre secolele IX și X. Astfel au apărut voievodate articulate pe cetăți de refugiu, înconjurate cu șanțuri de apărare și valuri de pământ precum cele descoperite la Cladova, Groșeni, Vladimirescu sau Zărand. Primele incursiuni maghiare în zona arădeană pot fi datate pe la mijlocul secolului X, ele soldându-se cu înfrângerea voievodatului condus de Glad. Din această perioadă datează mormintele maghiare descoperite la Șiclău, Șeitin, Arad-Ceala și Nădlac. Subordonarea sistematică a teritoriului arădean de către regatul maghiar a început abia în primele decenii ale secolului XI, odată cu expediția militară condusă de Chanadinus (1028) care l-a înfrânt pe voievodul Ahtum.

În expansiunea sa spre est, coroana maghiară s-a sprijinit atât pe forța militară proprie cât și pe ordine călugărești occidentale - cistercieni, franciscani, benedictini - care au întemeiat o serie de mănăstiri de-a lungul Mureșului (Ahtunmonustura, Bizere, Bulci, Geled, Hudusmonostura) dar și în Câmpia Aradului (Pâncota, Dienesmonustura) care au prosperat de pe urma resurselor locale si a comerțului cu sarea transilvană, derulat pe cursul Mureșului. La Ahtunmonustura (9 km aval de Pecica), poate la Pâncota și Bizere, călugării occidentali au preluat complexe ecleziastice mai vechi.

Cea mai timpurie atestare documentară a noilor structuri administrative, instaurate de regalitatea maghiară, datează din perioada 1080 – 1090, când este amintit "comitatul Orod, lângă fluviul Mureș". Probabil că, în aceeași perioadă, a fost constituit și comitatul Zărand care "îmbrăca" valea Crișului Alb de la Giula și până la Brad. Vechile structuri locale (cnezate, voievodate), de mică întindere, au fost tolerate.

Centrul ecleziastic și comitatens Orod, localizat arheologic în raza comunei

Vladimirescu/Glogovăț, este pomenit în documente din 1131 iar în 1224 este consemnată inaugurarea impresionantei bazilici prepozitale și capitulare în prezența reginei Yolantha de Courtenay. Pentru perioada 1229 – 1552, avem știință despre 632 de documente emise de către capitlu (transcrieri de donații, acte de înzălogire, testamente, acte de vânzare-cumpărare etc.)

Impactul invaziei tătare de la 1241 a determinat reconsiderarea sistemului defensiv și în zona arădeană. Astfel, în a doua jumătate a sec. XIII au fost ridicate cetățile de piatră la Șoimoș, Șiria și Dezna. Acestea au fost lărgite și întărite în vremea lui Ioan de Hunedoara când Lipova devenea unul din cele mai importante orașe ale Transilvaniei.

Abia pacificată după evenimentele sângeroase legate de răscoala lui Gheorghe Doja (1514), zona arădeană a suferit un nou șoc, în 1551/1552, când trupele otomane conduse de Kasson Bey au cucerit valea Mureșului, întinzând stăpânirea Înaltei Porți până la Ineu și Lipova, organizate ca centre de sangeacuri, alături de Arad.

Victoriile lui Mihai Viteazul au întrerupt stăpânirea otomană din zonă pentru o relativ scurtă vreme. Turcii au reocupat mai întâi linia Mureșului până la Lipova, părțile Ineului rezistând, cu sprijinul principilor transilvăneni, până la 1658. Însă, după eșecul asediului otoman asupra Vienei (1683), trupele austriece au inițiat o amplă și sistematică ofensivă spre răsărit ajungând ca, între 1687 și 1691, să cucerească și părțile arădene. Pacea de la Karlowitz (1699) a fixat granița dintre stăpânirea otomană și cea habsburgică pe linia Mureșului. Banatul, inclusiv Lipova, au rămas sub dominația Porții. În contextul organizării zonei de frontieră pe Mureș, Cancelaria aulică a înființat unități grănicerești încadrate, în principal, cu sârbi. Acestea și-au demonstrat utilitatea și în cazul respingerii curuților lui Francisc Rákoczi II care au reușit, totuși, să provoace distrugeri importante pe valea Mureșului, inclusiv la Arad (1707). Pe de altă parte, prezența grănicerilor a generat numeroase tensiuni sociale, religioase și politice, atât în raporturile cu nobilimea locală, care dorea să-i asimileze iobagilor, cât și cu autoritățile habsburgice care se străduiau să-i atragă în sfera catolicismului.

În urma campaniei victorioase a lui Eugeniu de Savoya, pacea de la Passarowitz (1718) a pecetluit instaurarea stăpânirii habsburgice și în Banat (inclusiv Lipova). Prin aceasta, organizarea grănicerească din zona Mureșului a devenit caducă. Vechile tensiuni, legate de prezența grănicerilor, nerezolvate în precedentele trei decenii și jumătate, au izbucnit în 1735, odată cu răscoala inițiată de Pero Seghedinaț, comandantul grănicerilor din Pecica. După înfrângerea răsculaților (9 mai 1735, lângă Pădureni), autoritățile austriece au început să elaboreze măsuri concrete pentru desființarea regimului confiniar.

Din punct de vedere administrativ, zona Aradului a urmat o evoluție complicată. După instaurarea stăpânirii habsburgice, comitatele Arad și Zărand au fost incluse în Ungaria. În 1732, aproape întreg comitatul Arad a fost donat ducelui Rinaldo de Modena. După opt ani, acesta a fost disgrațiat, comitatul fiind preluat de către domeniul de stat (erarial). Centrul acestuia a fost Aradul care, cu această ocazie, a dobândit rangul de oraș cameral privilegiat. Odată cu organizarea noului comitat nobiliar al Aradului, în anul 1741, s-a trecut și la desființarea regimului confiniar care cuprindea 24 de localități și peste 9000 de oameni. Pe parcursul următoarelor două decenii, o bună parte dintre foștii grăniceri au plecat în Ucraina.

Curtea de la Viena a implantat, în trei etape, coloniști germani în Banat și în zona podgoriei arădene. În vremea domniei Mariei Tereza (1740 – 1780), comitatul Arad a fost încadrat, din toate punctele de vedere, Imperiului habsburgic. Aradul, ca centru al comitatului, a devenit unul din înfloritoarele oraşe ale Imperiului. Între 1763 şi 1783, aici a fost construită o nouă cetate (la un moment dat a existat şi un proiect de mutare a oraşului în zona Zimandului pentru a crea spaţiu de manevră trupelor din cetate). Impetuoasa dezvoltare a Aradului îi aduce, în 1834, acordarea rangului de oraş liber regesc.

Revoluţia europeană de la 1848 a adus părţile arădene din nou în prim-planul istoriei. Românii au participat la adunările de la Blaj şi s-au înrolat în armata condusă de Avram Iancu (mai ales cei din valea superioară a Crişului). De partea cealaltă, armata republicană maghiară a reuşit să ocupe cetatea Aradului în vara anului 1849 dar, în urma înfrângerii suferite în faţa trupelor aliate austro-ruse, a fost nevoită să capituleze la Şiria (23 august 1849). În cetatea Aradului, reocupată de trupele habsburgice, au fost încarceraţi peste 500 de ofiţeri ai armatei revoluţionare, în frunte cu 16 generali, dintre care 13 au fost executaţi lângă zidurile exterioare ale cazematelor (6 octombrie 1849).

Legislaţia reformatoare de după 1850 a creat cadrul trecerii de la producţia meşteşugărească la cea industrială. Această transformare a vizat, în primul rând, oraşul Arad, unde industria de prelucrare a resurselor agricole locale a luat un avânt deosebit: moara şi distileria fraţilor Neuman (1851), fabrica de mobilă L. Lengyel (1891) şi Fabrica de Textile Arad (1909) etc. În 1892 a fost înfiinţată fabrica de vagoane care, începând cu 1909, a produs şi automobile. Impetuoasa dezvoltare industrială a determinat un semnificativ spor demografic în mediul urban, Aradul ajungând să fie cel mai mare oraş din Transilvania (61.000 locuitori în 1910). În ciuda accentuatei dezvoltări industriale, comitatul Arad a rămas din punct de vedere economic o zonă preponderent agrară, la cumpăna dintre veacuri, 80% din populaţie fiind constituită din agricultori.

În anii primului război mondial, mişcarea naţională a românilor din Imperiu s-a intensificat. Astfel, la 2 noiembrie 1918, Consiliul Naţional Român Central, cu sediul la Arad, a preluat de facto conducerea Transilvaniei, oamenii politici arădeni Ştefan Cicio-Pop, Vasile Goldiş şi Ioan Suciu pregătind "Adunarea Naţională" de la Alba Iulia (1 decembrie 1918) care avea să adopte Proiectul de Rezoluţie în virtutea căreia Transilvania se unea cu România.

După instaurarea noii administraţii (10 iulie 1919), părţile arădene se regăsesc în fruntea economiei româneşti. Muncipiul a concentrat, în continuare, cel mai mare număr de întreprinderi din judeţ: 58 în 1919 şi 110 în 1937. La întreprinderile fondate înainte de unire, s-au adăugat altele noi, în domeniile chimic şi electrotehnic. Tradiţiile comerciale au fost continuate şi amplificate, mai ales prin implicarea masivă a capitalului străin. Dezvoltarea agriculturii a fost mai puţin spectaculoasă, încetineala şi ezitările în aplicarea reformei agrare precum şi efectele crizei economice din 1929 – 1933 contribuind decisiv la această stare de fapt. Oricum, în 1937 Aradul era cel mai puternic centru economic din Transilvania şi al patrulea din România.

În ciuda eforturilor guvernanţilor de a apropia standardul de viaţă din mediul rural de cel urban, prin extinderea reţelei de judecătorii şi notariate, a celei de dispensare medicale şi de cămine culturale, în lumea satului arădean a continuat să persiste discrepanţa dintre bogăţia comunelor de câmpie şi modestia celor din zona de deal şi de munte. În ambele cazuri însă, diferenţa majoră faţă de progresul urban rezida în conservatorismul mentalităţilor din mediul rural.

Anii celui de al doilea război mondial au adus zona arădeană din nou în avanscena istoriei, odată cu eroica rezistenţă a elevilor şcolii de subofiţeri de la Radna în faţa trupelor hitleriste (septembrie 1944). Trecerea trupelor ruseşti peste teritoriul judeţului şi, mai apoi, instaurarea regimului comunist au marcat profund, adesea tragic, destinele arădenilor.

După acapararea întregii puteri politice, în urma abdicării regelui Mihai I (30 decembrie 1947), autorităţile comuniste au restructurat întreaga societate după modelul sovietic: au fost etatizate întreprinderile şi instituţiile bancare (11 iunie 1948), s-a trecut la economia planificată (1 iulie 1948), la un nou sistem de învăţământ (3 august 1948) şi la cooperativizarea agriculturii (martie 1949).

Demersurile noului regim au afectat în egală măsură mediul rural şi cel urban, ele vizând, în primul rând, crearea şi fidelizarea unei mase de manevră aservite. Concomitent cu eliminarea vechilor elite şi lichidarea bazei materiale a clasei de mijloc, au fost încurajate plecarea tineretului rural spre centrele urbane şi admigrarea de populaţie dinspre zonele mai sărace ale ţării spre Arad.

Pornind de la integrarea intreprinderilor existente în sistemul centralizat al economiei planificate, regimul a creat şi noi unităţi de producţie în municipiu: întreprinderile de strunguri (1949), de păpuşi (1959), confecţii (1959), ceasuri (1961) etc. Cea mai însemnată investiţie în domeniul industrial a constituit-o însă Combinatul Chimic ridicat, începând din 1971, în hotarul comunei suburbane Vladimirescu. Extinderea activităţilor industriale înspre oraşele mai mici din judeţ, în principal prin crearea unor secţii satelit ale întreprinderilor din municipiu, a produs rezultate economice derizorii, cu excepţia fabricii de tricotaje din Ineu şi a celei de mobilă din Pâncota.

Datorită calităţii excelente a solului din zona de câmpie dar şi a priceperii localnicilor, rezultatele obţinute de unităţile agricole cooperatiste şi de stat au fost mereu oferite drept exemplu pentru reuşita "transformării socialiste a agriculturii". În acest sens, Pecica, Curtici, Nădlac, Semlac şi Sântana au fost capete de afiş. Livezile Lipovei şi viile din podgoria Aradului, reamenajate în vederea exploatării intensive, au oferit reale producţii record. Regiunile necooperativizate din bazinul intramontan al Crişului Alb, exploatate după metode tradiţionale, au continuat să asigure o atemporală bunăstare locuitorilor din această zonă.

În esenţă, infrastructura judeţului, aşa cum arată ea astăzi, a fost construită în două etape mari, consumate în a doua jumătate a secolului XIX şi în anii regimului comunist. În prima etapă, a fost realizată trama de cale ferată, pornind cu magistrala vest – est (Viena – Budapesta – Arad, 1858) la care s-au adăugat cea nord – sud (Arad – Oradea, 1888) şi ramificaţiile intrajudeţene. În a doua jumătate a secolului XX, a fost adăugată linia Arad – Nădlac (1960), au fost electrificate magistrala vest – est şi tronsonul Arad – Timişoara. Astăzi, reţeaua de cale ferată de pe teritoriul judeţului însumează 485 km din care 196 km sunt electrificaţi. Din cei 1.693 km de drumuri existente pe raza judeţului, 495 au fost asfaltaţi în a doua jumătate a secolului XX. După 1989, au fost executate doar lucrări de întreţinere şi reabilitare a reţelelor de cale ferată şi de drumuri existente.

Peisajul urban de astăzi a rămas marcat de blocurile de locuinţe tipizate, înghesuite în cartiere satelit precum Micălaca, Aurel Vlaicu şi Alfa din Arad sau implantate în centrele oraşelor şi comunelor din judeţ. Din fericire, programul de comasare a satelor, iniţiat de Ceauşescu în deceniul nouă, nu s-a concretizat semnificativ în judeţul Arad.

În decembrie 1989, arădenii au fost primii care şi-au manifestat solidaritatea cu manifestanţii anticomunşti din Timişoara, iar în 22 decembrie, Aradul a fost al doilea oraş din ţară unde conducerea comunistă a fost răsturnată. Libertatea astfel dobândită a permis arădenilor să acceadă pe un drum nou care se dovedeşte a fi mult mai anevoios decât părea în decembrie 1989. Entuziasmul de la începutul anilor '90 s-a consumat mai ales în lupte politice şi manifestări de stradă, în condiţiile în care activitatea economică era în continuă scădere. Astfel, producţia industrială s-a diminuat în perioada 1990 – 1992 cu 58%, ajungându-se ca gradul de folosire a unor capacităţi de producţie să fie de doar 25%. Mai mult, cea mai mare platformă industrială din judeţ, Combinatul Chimic, a fost închisă.

Preţ de aproape zece ani, sectorul privat putea fi definit, aproape exclusiv, prin comerţul stradal, buticuri, birturi, taximetrie şi instituţii financiare conjuncturale (jocuri piramidale, fonduri de investiţii, bănci populare etc.). Treptat, şi-au făcut apariţia unităţile de producţie "în Lohn", mai ales în domeniul textil, întreprinderile mici şi mijlocii autohtone (de construcţii, transport, confecţionat mobilier etc.), reprezentanţele comerciale ale unor mari producători de bunuri de larg consum şi ale unor instituţii de asigurări şi bancare solide. Privatizarea marilor intreprinderi arădene s-a realizat cu succes moderat iar zona vamală liberă de la Curtici începe să dea roade abia acum, la peste 10 ani de la înfiinţare (1992), în timp ce terminalul Cargo din incinta Aeroportului Internaţional Arad încă îşi caută utilitatea. Trendul actual, categoric ascendent, se defineşte prin conturarea noilor zone industriale din preajma municipiului Arad (începând cu anul 1999), de la Chişineu-Criş, Ineu, Pecica, Zimand în care se dezvoltă facilităţi de producţie datorate, în primul rând, capitalului internaţional (german, italian, francez, japonez etc.). Un rol important în promovarea mediului de afaceri arădean îl are Camera de Comerţ, Industrie şi Agricultură care, anual, organizează 13 târguri internaţionale în propriul centru expoziţional.

Desfiinţarea haotică a unităţilor cooperatiste şi de stat din agricultură, dublată de împroprietărirea cu suprafeţe mici a unei ţărănimi paupere, reticente la asociere şi la noile tehnologii, au condus, în anii '90, la instaurarea unei stări de confuzie în acest domeniu. Scăderea accentuată a producţiei cerealiere şi legumicole, căderea în paragină a marilor livezi şi vii, tăierile masive de păduri, abandonarea lucrărilor de amenajări funciare sunt cele mai evidente dintre efectele de moment ale acestei situaţii. Abia după anul 2000, au apărut primele semne de redresare, ele datorându-se, în primul rând, afluxului de capital autohton şi străin (inclusiv fonduri europene consistente) spre agricultură.

Deşi beneficiază de un cadru natural propice şi o zestre culturală remarcabilă, judeţul Arad încă n-a reuşit să depăşească faza turismului de tranzit. Prin infuzia de capital privat şi accesarea de semnificative fonduri europene, staţiunile Moneasa şi Lipova încep să-si recâştige atractivitatea iar Podgoria Aradului promite să devină o zonă de interes turistic major odată cu lansarea proiectului "Drumul vinului". Derularea proiectelor "Parcul Natural Lunca Mureşului" şi "Domeniul Regal Săvârşin" precum şi definirea zonei agro-turistice Gurahonţ-Hălmagiu vor adăuga noi arii de atracţie pe harta judeţului. Una din provocările majore în acest domeniu rămâne valorificarea cetăţii Aradului în circuitul civil.

La început de mileniu, zona arădeană se găseşte în plin proces de redefinire a identităţii sale în conformitate cu contextul integrării europene.

Arad (Arad)

BÉKÉS MEGYE
Arad
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Bulevardul Revoluţiei 75
Telefon: 284.744 (centrala)
Web site: primariaarad.ro

Suprafaţa: **4.618 ha**
Număr de locuitori: **172.827**
Densitatea populaţiei: **3.742 loc./km^2**
Populaţia activă: **45,32%**
Rata şomajului: **2,31%**

Forţa de muncă pe domenii de activitate (%)
- Agricultură: **1,24%**
- Industrie: **46,67%**
- Construcţii: **6,79%**
- Comerţ: **12,99%**
- Transport, comunicaţii: **9,14%**
- Finanţe, bănci, asigurări: **1,57%**
- Administraţie publică: **2,70%**
- Învăţământ: **4,64%**
- Sănătate, asistenţă socială: **5,67%**
- Altele: **8,59%**

Structura populaţiei pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **14,45%**
- 15 – 59 ani: **68,17%**
- Peste 60 ani: **17,38%**

Structura etnică:
- Români: **82,72%**
- Bulgari: **0,15%**
- Germani: **1,30%**
- Maghiari: **13,00%**
- Romi: **1,73%**
- Sârbi: **0,35%**
- Slovaci: **0,26%**
- Evrei: **0,09%**
- Ucrainieni: **0,07%**
- Alţii: **0,34%**

Componenţa pe confesiuni (%)
- Ortodocşi: **72,67%**
- Greco – catolici: **1,06%**
- Romano – catolici: **12,13%**
- Reformaţi: **3,13%**
- Evangelici: **0,48%**
- Baptişti: **4,53%**
- Penticostali: **4,35%**
- Adventişti: **0,48%**
- Mozaici: **0,10%**
- Atei: **0,10%**
- Alţii: **0,70%**

Fără apartenenţă confesională / n-au răspuns: **0,27%**

Aşezat la limita dintre două entităţi geografice şi istorice – Banatul şi Crişana –, Aradul şi-a definit propria personalitate.

Preistoria şi antichitatea

Armele şi uneltele din piatră cioplită, databile în urmă cu 40.000 ani, descoperite pe strada Andrei Şaguna, reprezintă cele mai vechi urme ale prezenţei omeneşti în raza municipiului. Prima aşezare stabilă a luat fiinţă abia pe la sfârşitul mileniului V î.d.Hr.

În a doua jumătate a mileniului III î.d.Hr., ambele maluri ale Mureşului precum şi grindurile au fost populate de sate prospere, exponente ale civilizaţiei indo-europene a epocii bronzului. În jurul anului 1000 î.d.Hr., evenimente violente, ale căror mărturii au fost surprinse arheologic în vatra oraşului (locuinţe incendiate, depozitul de bronzuri de la "Astoria"), au pus capăt acestei locuiri.

Pe parcursul primei jumătăţi a mileniului I î.d.Hr., pe ambele maluri ale Mureşului se înfiripă aşezări ale dacilor. În secolul VI î.d.Hr., alături de aceştia s-a stabilit un grup de sciţi iar, peste mai bine de două secole, o comunitate celtică, atestată de necropola birituală din Aradul Nou.

O cărămidă cu ştampila legiunii a IV-a Flavia Felix, descoperită în Aradul Nou, poate indica prezenţa aici a unei fortificaţii romane datând din vremea împăratului Traian.

Pe parcursul secolelor II–IV, pe teritoriul actualului oraş au existat mai multe aşezări ale dacilor şi sarmaţilor care întreţineau intense relaţii comerciale cu lumea romană. Pe la jumătatea secolului III, unii locuitori ai provinciei au emigrat spre *barbaricum*, întemeind aşezările de olari de la Ceala, Horea şi Vladimirescu – "Pădurea vrăbiilor". Chiar şi după abandonarea provinciei Dacia, comunităţile din zona Aradului, dominate succesiv de către goţi, huni, gepizi şi avari, au păstrat legătura cu romanitatea. De la finele secolului VI datează primele urme ale prezenţei slave în zonă.

Aşezările din a doua jumătate a mileniului I s-au grupat pe malul nordic al Mureşului. Cea de la Vladimirescu – "Schanzen", datată în secolele VIII–IX , a fost cercetată arheologic.

În faţa înaintării maghiarilor spre Transilvania, documentată arheologic şi de un mormânt de călăreţ descoperit la Ceala, populaţia din zona Aradului, a ridicat o fortificaţie de pământ la Vladimirescu – "Schanzen" care a fost distrusă de cavalerii unguri pe la jumătatea secolului X. Ulterior, fortificaţia a fost refăcută, dar a fost definitiv distrusă în 1028. După această dată, arealul cetăţii a fost transformat în cimitir, aşezarea pandantă dezvoltându-se în imediata vecinătate. Descoperiri arheologice fortuite atestă existenţa unor aşezări databile în aceeaşi perioadă şi pe actuala vatră a oraşului.

Aradul medieval

Din 1080 – 1090, datează prima atestare documentară a toponimului "Orod". Din vechiul centru ecleziastic şi comitatens s-au mai păstrat până astăzi doar ruinele catedralei de la Vladimirescu, indicând locul unde se afla *veterum Orod* (vechiul Arad). Începând cu secolul XV, Aradul apare în documente ca *civitas* sau *oppidum.*

Răscoala condusă de Gheorghe Doja (1514) a găsit numeroşi aderenţi printre iobagii din Arad. După reprimarea revoltei, nobilimea s-a răzbunat crunt asupra ţăranilor.

În urma catastrofei de la Mohács (1526), Ioan Zapolya, ales rege al Ungariei, şi-a instalat stăpânirea şi la Arad. Mai apoi, în timp ce Buda a căzut sub ocupaţie otomană (1541), Aradul a trecut în stăpânirea principatului autonom al Transilvaniei. Dar în 1552, trupele otomane au cucerit oraşul, provocând mari distrugeri. Pe teritoriul comitatului au fost organizate trei sangeacuri, din care cel al Aradului cuprindea oraşul şi 113 sate. Între 1553 şi 1555, turcii au construit o cetate patrulateră, din cărămidă, pe malul drept al Mureşului, în apopierea actualului pod Traian. Conscripţiile din 1567 şi 1579, consemnează pentru Arad şi localităţile învecinate un număr de 297 de familii care se ocupau cu agricultura şi creşterea animalelor.

În 1595, trupe transilvănene au eliberat valea inferioară a Mureşului, reintegrând şi Aradul în principatul Transilvaniei însă, după doar 20 de ani, Gabriel Bethelen a retrocedat cetatea turcilor.

Instaurarea dominației habsburgice

După eşecul asediului otoman asupra Vienei (1683), trupele imperiale au desfăşurat o amplă ofensivă spre răsărit, ajungând ca, în 1687, să cucerească şi Aradul. În 1689, Eugeniu de Savoya a întocmit planurile pentru refacerea vechii cetăți turceşti. Lucrările de construcție au fost conduse de Georg Haruckern. După armata austriacă, în oraş au sosit şi primii meşteşugari şi negustori germani. Prin pacea de la Karlowitz (1699), granița dintre Imperiul habsburgic şi cel otoman a fost fixată pe Mureş. Aradul a devenind centrul zonei grănicereşti austriece. În august 1699, primele unități de grăniceri, recrutate mai ales din rândul sârbilor, au fost aduse în oraş.

Prin ridicarea la rang de oraş cameral, în anul 1702, Aradul a obținut o serie de drepturi economice. Însă, la scurtă vreme după aceasta, atacul curuților, din vara anului 1707, a lăsat urme adânci în viața urbei, numeroase clădiri fiind distruse.

În urma victoriilor obținute de armatele austriece, stăpânirea habsburgică a fost instaurată şi în Banat, fapt consfințit de pacea de la Passarowitz (1718). În cadrul programului de ridicare economică a regiunii, autoritățile imperiale au aşezat colonişti germani din Franconia în Aradul Nou (1724). Oraşul propriu-zis era împărțit în patru sectoare: cetatea veche, zona de refugiu, "oraşul rascian" şi "oraşul german". Populația se compunea din grăniceri şi civili (țărani, meşteşugari, comercianți) români, aromâni, sârbi, germani şi maghiari. Numărul de locuitori înregistrat în oraş şi în aşezările suburbane se ridica, în 1720, la 441 de familii.

În epoca tereziană (1740 – 1780), oraşul s-a dezvoltat din toate punctele de vedere. Populația a crescut la 1.321 de familii, în anul 1752. Ponderea producției meşteşugăreşti a sporit simțitor. Astfel, dacă în 1746 activau abia 90 de meşteşugari, la 1774 numărul acestora se ridica deja la 299. Meseriaşii s-au reunit în bresle care beneficiau de privilegii din partea autorităților. Prima breaslă înregistrată oficial a fost cea a cojocarilor germani, în 1702. Până în 1845, doar în oraş, au fost înregistrate 44 de bresle, încluzând 65 de meserii diferite. Atelierele meşteşugăreşti prelucrau, în marea lor majoritate, marfa din depozitele de pe malul Mureşului, cea din târguri cât şi materia primă din propriul bazin agricol al oraşului.

Cetatea Aradului

Construirea noii cetăți, amplasată pe malul sudic al Mureşului, a marcat profund istoria oraşului. Fortificația a fost proiectată, de o echipă de ingineri militari condusă de Ferdinand Philipp Harsch. La construcția ei, care durat peste 20 de ani (1763 – 1783), au participat mii de țărani iobagi.

Cetatea are propria ei istorie. Garnizoana permanentă a constituit-o regimentul 33 infanterie care a participat la toate marile acțiuni militare ale Imperiului. În complexul de clădiri care include şi biserica, a funcționat lazaretul deservit de călugări franciscani. Până la 1918, cetatea a fost şi cea mai mare închisoare militară din Imperiul habsburgic.

În timpul războiului civil de la 1848 – 1849, cetatea a jucat un rol important. Flancată şi apoi, din noiembrie 1848, asediată de tabăra militară ungară, garnizoana a bombardat, la rândul ei, oraşul. În vara lui 1849, armata republicană maghiară a reuşit să ocupe fortificația pentru 46 de zile, moment după care, fiind înconjurată de armatele țariste şi habsburgice, a fost nevoită să capituleze. După ce trupele habsburgice s-au reinstalat în cetate, aceasta şi-a reluat şi funcţia de închisoare pentru peste 500 de prizonieri din rândul ofiţerilor armatei republicane ungare. Dintre cei 16 generali prizonieri decedaţi aici, 13 generali ai armatei republicane ungare au fost executaţi la 6 octombrie 1849, lângă zidurile exterioare ale cazematelor. În 1852, împăratul Franz Iosif I, vizitând personal fortificaţia, a iniţiat graţierea şi comutarea sentinţelor.

La începutul deceniului nouă al secolului al XIX-lea, cazematele exterioare au adăpostit numeroşi prizonieri ai armatei otomane. Între 1914 – 1918, în cazematele interioare şi exterioare a funcţionat un lagăr de internare pentru militari prizonieri de război şi pentru civili sârbi deportaţi. În noiembrie 1918, cetatea a fost ocupată de trupele franco-sârbe, iar în iulie 1919 a fost preluată de armata română.

Oraşul în epoca modernă

Odată cu începerea lucrărilor la cetate, alături de interdicţia de a mai construi în oraş, arădenii au fost ameninţaţi şi cu mutarea urbei în pusta Zimand. Împăratul Iosif II a renunţat la acest plan în 1781. În ciuda interdicţiilor impuse de autorităţile imperiale, arădenii au continuat să construiască pe propriul lor risc. Oraşul s-a extins spre nord-vest (ocupând terenuri virane) şi sud (în spaţiul creat prin demolarea vechii cetăţi). Ca viitor centru al oraşului se profila actuala Piaţă Avram Iancu unde se afla şi primăria, reparată şi mărită între anii 1769 şi 1770. Conscripţia din 1783 înregistra 84 de străzi. Cea din 1797 îi adăuga un *Forum Venalicum Piscium* (azi Piaţa Veche).

După terminarea noii cetăţi, armata a impus un perimetru de siguranţă de aproape doi kilometri în jurul fortificaţiei, în care ridicarea de construcţii era interzisă, cele deja existente urmând a fi demolate. Totuşi, construirea în această zona a continuat. Între cei care şi-au asumat riscul, a fost şi comerciantul Jacob Hirschl care, în 1817, alături de propria casă, a construit primul teatru din oraş (str. Gh. Lazăr nr. 1 – 3). În 1818, la insistenţele orăşenilor, perimetrul de siguranţă al cetăţii a fost redus la 500 de metri. Această măsură a deschis noi perspective evoluţiei urbanistice. Planurile de sistematizare realizate în 1828 stabilesc centrul oraşului în actuala piaţă Avram Iancu.

Încă din secolul XVIII, arădenii au încercat să obţină statutul de oraş liber regesc. Abia în 1826 au reuşit să-şi răscumpere privilegiile, iar în 21 august 1834 diploma de oraş liber regesc, semnată de către împăratul Francisc I, a fost înmânată autorităţilor locale de către comisarului regal, baronul Laurenţiu de Orczy.

Noul statut a impulsionat evoluţia oraşului pe toate planurile. Din punct de vedere urbanistic, se remarcă deschiderea de noi fronturi stradale (de exemplu actuala str. Meţianu), cele vechi fiind împrospătate cu edificii impozante precum hotelul "Crucea Albă" (1841).

Inundaţia din 1844 şi luptele din vremea războiului civil din 1848 – 1849 au provocat distrugeri însemnate. Spaţiile create prin demolări au fost ocupate de clădiri noi, cu ţinută remarcabilă. Prin inaugurarea gării, în 1858, se definea artera principală a oraşului pe axa sud-nord.

În prima jumătate a secolului XIX, activitatea industrială a rămas relativ modestă. Astfel, în 1825, la Arad funcţiona o fabrică de produs maşini-unelte iar în 1836 Anton Dangl începea să construiască orgi în singura fabrică de profil din această parte a Europei. În acelaşi deceniu, alţi întreprinzători s-au lansat în domeniile pielăriei, al producţiei de chibrituri, de alcool etc. În rest, producţia se derula în atelierele meşteşugarilor grupaţi în bresle.

Abia după mijlocul secolului, a fost deschisă calea spre marea industrie prin inaugurarea fabricii de spirt şi drojdie a fraţilor Neuman (1851). Statisticile oficiale consemnau, pentru anii 1869 – 1870, 5.074 de întreprinzători, 6.839 de funcţionari şi 11.913 muncitori. În acelaşi timp, în agricultură lucrau 2.645 de locuitori ai oraşului.

La sfârşitul secolului XIX şi începutul celui următor, producţia industrială s-a diversificat. În 1872, a fost înfiinţată fabrica de maşini "Hendl", au urmat o fabrică de ciment şi alta de cărămidă. Rând pe rând, au apărut longevivele fabrici de mobilă Bruckner (1882), Czeiler (1890), Lengyel (1891). În anul 1892, Johann Weitzer a întemeiat fabrica de vagoane care, la începutul secolului XX, a ajuns să producă şi automobile, autoutilitare şi avioane. În 1909, industria arădeană s-a îmbogăţit cu o fabrică de textile, proprietatea familiei Neuman.

La începutul secolului XX, Aradul a ajuns să fie o metropolă industrială de prim rang care dispunea de 25 de fabrici şi 7 instituţii de credit şi economii.

Odată cu dezvoltarea industrială, oraşul s-a extins spre nord şi nord-vest, în defavoarea cartierelor agricole. În acelaşi timp, axa centrală a urbei a fost mobilată cu clădiri reprezentative care şi astăzi definesc imaginea oraşului: Teatrul (1874), Primăria (1876), Palatul Finanţelor (1885), Palatul Cenad (1897), Palatul Neuman (1902), Clădirea Băncii Naţionale (1912), Palatul Cultural (1913) etc. Construcţiile noi şi renovările realizate la începutul secolului XX poartă amprenta stilului secesion.

Noul ritm al vieţii citadine a impus organizarea transportului public urban. Astfel, din 1873 au început să circule tramvaiele cu cai, care asigurau legătura dintre gară şi principalele centre de interes economic din oraş. În anul 1908, au fost înfiinţate primele linii urbane de autobus şi omnibus. În anii '90 ai secolului XIX, a fost realizată reţeaua de alimentare cu apă potabilă şi cea de canalizare. Iluminatul public cu lămpi pe bază de ulei a fost introdus în 1828, cel cu gaz lampant după 1860 iar curentul electric în 1895.

Conducerea administrativă a oraşului a fost asigurată până în 1747 de două primării – cea a "oraşului rascienilor" (*Raizen Stadt*) şi cea a "oraşului german" (*Deutsche Stadt*) . Ulterior, până la primul război mondial, primarul oraşului a fost numit sau ales, în funcţie de conjunctura politică, din rândul germanilor, aromânilor, maghiarilor, evreilor şi românilor.

În 1871, Aradul a devenit municipiu, odată cu momentul în care justiţia s-a separat de administraţie. După instaurarea regimului dualist (1867), în instituţiile şi organizaţiile locale, un rol preponderent l-au jucat cetăţenii de limbă maghiară (maghiari, evrei etc).

Din punct de vedere demografic, evoluţia din secolul XIX a fost spectaculoasă. În 1804 oraşul avea 8.476 locuitori, numărul lor ajungând la 22.398 în 1850 şi la 56.260 în 1900. Astfel, la mijlocul secolului XIX, Aradul se afla pe locul al 12-lea din lista marilor oraşe din Ungaria iar dacă s-ar lua în calcul şi populaţia din localităţile suburbane (Micălaca, Mureşel, Aradul Nou, Sânnicolaul Mic) ar fi ocupat poziţia a şasea.

În anul 1828, existau 6.985 ortodocşi, 300 greco-catolici, 5.923 romano-catolici, 191 helveţi (calvini) şi 725 izraeliţi. Între ortodocşi, sârbii sunt evaluaţi la o cifră de aproximativ 500 de persoane.

Explozia demografică şi imigrările dinspre nord-vestul împărăţiei au modificat compoziţia etno-confesională a oraşului în favoarea celor de confesiune romano-catolică (de la 6.124 în anul 1839 la 18.126 în anul 1881). În intervalul de până la 1900, numărul romano-catolicilor a crescut până 29.313 în timp ce ortodocşii au ajuns cifra de 11.368, dintre care 1.430 erau sârbi. Greco-catolici au fost abia 1221, în anul 1902.

Confesiunile evanghelică şi reformată (compuse din maghiari, germani şi slavi maghiarizaţi) au fost slab reprezentate numeric în raport cu celelalte două confesiuni creştine (catolică şi ortodoxă). În schimb, evoluţia lor este semnificativă. Între 1839 şi 1900, numărul evanghelicilor a crescut de la 160 la 1.737, cel al reformaţilor 523 la 6.125 iar cel al mozaicilor de la 812 la 6.029. La sfârşitul secolului XIX, apar şi 31 de unitarieni.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, principalele curente politice, conservator şi liberal, se conturau şi la Arad. Din punct de vedere organizatoric, au rămas la nivelul cluburilor. Concomitent se năştea şi mişcarea de emancipare naţională a românilor. Revoluţia europeană de la 1848 a impulsionat asociaţionismul cultural şi politic.

Partidele politice locale au fost cel conservator (guvernamental), cel "al independenţei" (liberal), cel al românilor (PNR) şi cel social-democrat (PDSU). Partidul conservator s-a menţinut la putere, acceptând o serie de concesii, nu însă introducerea votului universal şi secret.

În condiţiile unei anumite opacităţi ale acestuia la cerinţele de democratizare a societăţii, s-a produs atât apropierea unor liberali cât şi a unor lideri "naţionali" de mişcarea socialistă. Aradul, oraş multietnic, important centru muncitoresc şi beneficiar al unei solide tradiţii, atât într-ale mişcării socialiste cât şi în lupta de emancipare naţională a etniilor nemaghiare, a ajuns în 1908 centru al Clubului deputaţilor nemaghiari din Imperiu cât şi sediul secţiei române a Partidului Social-Democrat din Ungaria.

Primul război mondial a scos la suprafaţă atât tensiunile sociale cât şi cele naţionale existente în Imperiu. Mişcarea de emancipare naţională a românilor a fost condusă de PNR şi PSDU – secţia română. La 30 octombrie 1918, a fost înfiinţat Consiliul Central Naţional Român care, în 2/3 noiembrie, şi-a mutat sediul de la Budapesta la Arad. Liderii arădeni ai acestui organism politic au fost avocaţii Ştefan Cicio-Pop şi Ioan Suciu, profesorul Vasile Goldiş şi muncitorul Ioan Flueraş. Liniştea şi apărarea proprietăţii, în oraş, a fost asigurată de gărzile naţionale române şi maghiare. Între 13 şi 15 noiembrie, o delegaţie a guvernului maghiar, condusă de Oskár Jászi, s-a deplasat la Arad pentru a purta tratative cu reprezentanţii românilor. Cu toate concesiile făcute de delegaţia maghiară, poziţia românilor a fost fermă: dezlipirea de Ungaria şi unirea cu România. Consiliul Naţional Român Central, for coordonator pentru consiliile naţionale române existente în cele 26 de comitate din Ardeal, Banat, Crişana, Sătmar şi Maramureş, a pregătit Adunarea Naţională de la Alba Iulia, ai căror delegaţi au hotărât, la 1 decembrie 1918, unirea Transilvaniei cu Regatul României.

La sfârşitul lunii decembrie, trupele coloniale franceze au ocupat oraşul. Armata regală română a intrat paşnic în Arad, la 17 mai 1919 iar la 10 iulie 1919, întreaga administraţie a fost preluată de statul român.

Aradul interbelic

Adoptarea noii constituţii, în 1923, a asigurat cadrul legislativ general pentru crearea structurilor unitare ale regatului român. Primarul era reprezentantul guvernului în teritoriu, fiind numit de Ministerul de interne. Prin legea de organizare a administraţiei publice locale din 1929, toate capitalele de judeţ, cum era şi Aradul, au fost declarate municipii.

Încorporarea satelor suburbane precum şi imigraţia spontană sau organizată, au dus la creşterea accentuată a populației. Astfel, în 1937 Aradul avea 76.015 locuitori din care 72 % erau români, 8 % maghiari, 4% germani, 4% evrei iar restul alte naționalități.

Sporul demografic a fost însoțit de extinderea spațiilor rezidențiale, noile cartiere de locuințe fiind construite după principiile urbanismului modern al oraşelor grădină.

Structura economiei arădene a rămas, în mare, aceeaşi ca înainte de unire. Marea industrie a fost reprezentată de fabrica "Weitzer" – care, în 1920, a fuzionat cu fabrica de automobile "Marta" –, de Întrepinderea Textilă Arad (ITA), una din cele mai mari din țară, de întreprinderea de morărit a fraților Neuman şi de fabrica de mobilă "Lengyel". Alături de acestea, şi-a continuat activitatea şi renumita fabrică de lichior "Zwack".

În perioada interbelică au fost înființate şi o serie de fabrici noi, precum cea de zahăr (1926), "Polycrom" (lacuri şi vopsele, 1930), Uzina Tehnică Arad (fabrică de becuri, 1935), "IRON" (fabrică de radiouri şi alte articole electrotehnice). Astfel, Aradul dispunea de 110 întreprinderi în 1937, față de 58 în 1919. Criza economică din 1929 – 1933 a determinat falimentul unui număr de întreprinderi mici şi concentrarea majorității producției în 22 de mari întreprinderi din oraş.

După depăşirea crizei, activitatea comercială s-a intensificat, situând Aradul, cu cele 4001 firme de comerț, între primele cinci oraşe din țară din acest punct de vedere.

Sistemul bancar a susținut activ dezvoltarea economică locală. Alături de sucursala Băncii Naționale a României (deschisă în 1921), în oraş au mai funcționat alte zece bănci dintre care reprezentativă pentru capitalul câmpiei vestice a fost banca "Victoria", înființată în 1887.

Calitatea vieții urbane este ilustrată şi de nivelul serviciilor. Prin reconstruirea uzinei de apă, în perioada 1931 – 1934, calitatea apei potabile s-a îmbunătățit iar rețeaua de distribuire a putut fi extinsă. Sistemul de canalizare a fost amplificat, beneficiind în continuare de asistență tehnică britanică. Aradul a fost printre primele oraşe din țară care au dispus de serviciile unei centrale telefonice automate (1937). Transportul urban a fost îmbunătățit prin introducerea autobuselor care circulau pe 11 trasee.

Viața politică arădeană a fost legată de fluctuațiile scenei politice din capitală. Până la fuziunea sa cu Partidul Țărănesc din vechiul regat (1926), Partidul Național Român a fost reprezentantul intereselor transilvănenilor în parlamentul de la Bucureşti. După aceea, voturile arădenilor s-au îndreptat spre marile partide, PNȚ şi PNL. Partidele social-democrate au avut, paradoxal, o aderență minoră la Arad. La ultimele alegeri democratice din perioada interbelică (1937), preferințele arădenilor s-au îndreptat preponderent spre partidul de extremă dreaptă "Totul pentru țară", urmat de PNL şi de Partidul Maghiar care a avut permanent un electorat constant. Instaurarea dictaturii regale, în 1938, a pus capăt vieții parlamentare.

Războiul a afectat grav populația Aradului. La numeroasele restricții şi rechiziții, s-au adăugat şi bombardamentele anglo-americane din iulie 1944 care au distrus obiective militare şi civile din zona gării. Între timp, Aradul devenea cel mai important centru din vestul țării pentru primirea refugiaților şi expulzaților de război.

După lovitura de stat din 23 august 1944, municipiul Aradul a ajuns unul dintre terenurile confruntărilor succesive ale armatei regale române cu cea germană şi cea ungară. În ziua de 22 septembrie, armata ungară s-a retras din Arad, aruncând în aer cele două poduri metalice de peste Mureş, gara şi centrala telefonică. În octombrie şi la începutul lui noiembrie 1944, aviația germană a mai bombardat zona gării provocând distrugeri însemnate.

După înfrângerea Germaniei, Divizia I cavalerie, cu garnizoana în Arad, s-a întors la bază, fiind primită în triumf de populația orașului (13 iulie 1945). În relativ scurtă vreme, trupe sovietice au fost încartiruite în cetate.

Aradul postbelic

Prezența armatei sovietice a facilitat preluarea conducerii orașului, la 29 noiembrie 1944, de către persoane de încredere ale comuniștilor care, prin fraudă, au câștigat alegerile din 1946.

Odată cu abdicarea regelui Mihai I și proclamarea Republicii Populare Române (30 decembrie 1947) s-au instalat, și la nivelul puterii locale, organele regimului totalitar care au aplicat întocmai măsurile de implementare a modelului sovietic.

În plan economic, primii ani postbelici au vizat înlăturarea distrugerilor provocate de război. Din 1951 s-a trecut la realizarea planurilor cincinale și, odată cu acestea, la industrializare. Într-o primă fază, aceasta s-a materializat prin comasarea și modernizarea întreprinderilor existente, iar apoi prin construirea altora noi. La Arad, au fost înființate fabrica de strunguri (1949), fabrica de păpuși "Arădeanca" (1959), fabrica de ceasuri "Victoria" (1961), combinatul de îngrășăminte chimice (1971) etc. Investițiile mari din deceniul șase s-au îndreptat spre industria grea, după aceea ele s-au mai diversificat. Însă cele mai importante sume le-au înghițit, în continuare, întreprinderile mamut din industria constructoare de mașini. În ciuda investițiilor masive, productivitatea muncii a rămas relativ scăzută iar majoritatea produselor s-au situat sub standardele internaționale.

Dezvoltarea accentuată a industriei a determinat o semnificativă creștere a populației urbane. Astfel, în deceniul opt, municipiul Aradul număra circa 150.000 de locuitori. Acest spor demografic s-a realizat, în mare parte, prin susținerea admigrării tineretului rural și a unor segmente de populație din regiuni mai sărace ale țării dar și prin luarea unor măsuri precum interzicerea avorturilor și a mijloacelor contraceptive.

Pentru a face față cererii crescânde de locuințe au fost construite marile cartiere de blocuri Micălaca, Aurel Vlaicu și Alfa. Odată cu aceasta, au fost extinse rețeaua comercială și cea a serviciilor publice. Remarcabilă a fost dezvoltarea rețelei de tramvai, Aradul ajungând cu cei 96 km de linie pe locul doi în țară, după București.

Investițiile masive din anii șaptezeci au fost realizate pe seama unor uriașe împrumuturi externe. Pentru a obține o independență economică totală, Ceaușescu și-a propus să achite întreaga datorie externă în anii optzeci. Aceasta s-a și realizat în bună măsură prin forțarea dotărilor existente și sacrificarea nevoilor intime ale populației. Perioada de austeritate i-a afectat și pe locuitorii Aradului, deși în mai mică măsură decât pe cei ai altor orașe din țară.

Evenimentele din decembrie 1989 au fost percepute imediat și la Arad unde un număr mare de locuitori au ieșit în stradă în semn de solidaritate cu manifestanții din Timișoara. În 22 decembrie Aradul a devenit al doilea oraș din țară, după Timișoara, unde conducerea comunistă a fost răsturnată de la putere.

Primul deceniu postcomunist a fost marcat de o pătimașă politizare a vieții publice și de trecerea la economia de piață care a câștigat în coerență abia în pragul mileniului III. Dintre "marile ctitorii" ale epocii Ceaușescu, Combinatul Chimic a fost primul care și-a închis porțile (1990), urmat de Uzina Textilă, cea de strunguri și de unitățile de prelucrare a laptelui, cărnii și zahărului. Au fost consemnate și privatizări care, măcar pentru câțiva ani, s-au dovedit a fi de succes. În 1999, au fost puse bazele Zonei Industriale Arad, situată în preajma ieșirii spre Nădlac. Noul "cartier industrial" găzduiește 10 firme care asigură peste 2.000 de locuri de muncă. Exploatând tradițiile locale din domeniul textil, numeroase firme străine au creat facilități de producție în Arad.

La revigorarea vieții economice a orașului au contribuit și filialele unor bănci de renume , deschise la Arad, precum și numeroasele unități comerciale care vin în întâmpinarea nevoilor zilnice ale arădenilor.

În ultimii 15 ani, peisajul urban s-a schimbat semnificativ prin remodelarea unor noduri de circulație din municipiu – Piața Gării, Piața Spitalului, Pasajul Micălaca – dar și prin renovarea unor clădiri monumentale din centrul orașului. "Parcul Reconcilierii", amenajat în fosta Piață a Pompierilor (2004), prin reamplasarea "Statuii Libertății" și ridicarea Arcului de Triumf, se constituie într-un nou punct de atracție turistică.

Viața spirituală

Biserica a reprezentat de-a lungul timpului unul din cele mai importante repere ale vieții spirituale arădene.

Biserica ortodoxă de pe teritoriul orașului își are începuturile, conform tradiției, în secolul XV. În prima jumătate a secolului XVIII, existau două comunități ortodoxe (sârbă și românească). Biserica sârbă "Sf. Apostoli Petru și Pavel", construită pe locul uneia mai vechi, a dobândit aspectul actual în 1822, în timp ce catedrala ortodoxă română "Sf. Ioan Botezătorul" a fost terminată în 1870. În 1994 a început construcția unei noi catedrale ortodoxe române.

Biserica romano-catolică și-a început activitatea la Arad concomitent cu organizarea centrului ecleziastic și comitatens al Orodului (Vladimirescu), la sfârșitul secolului XI. Odată cu instaurarea stăpânirii habsburgice, în Arad au sosit și preoți franciscani (minoriți), care au beneficiat de o biserică în vechea cetate, tot ei contribuind la ridicarea bisericii catolice din oraș. Aceasta a fost înlocuită cu una mai spațioasă în anul 1758, în locul căreia, între 1902 și 1904, a fost construită actuala catedrală catolică.

Biserica greco-catolică s-a instalat în oraș în jurul anului 1770, din 1776 beneficiind de primul lăcaș de cult. Între 1912 și 1913 a fost zidită o nouă biserică. În 1948, regimul comunist a desființat cultul greco-catolic, edificiile sale fiind trecute în proprietatea bisericii ortodoxe. În 1991, parohia greco-catolică Arad a fost reînființată.

Biserica reformată este atestată la Arad încă din secolul XVI dar nu deținem date despre lăcașurile de cult ale acesteia până în secolul XIX când a fost ridicată actuala biserică, terminată în 1852.

Biserica evanghelică-lutherană și-a început activitatea în Arad în prima jumătate a secolului XIX. Actualul ei lăcaș de cult, "Biserica roșie" (numită astfel datorită placajului exterior cu cărămidă aparentă), datează din 1906.

Cultele neoprotestante și-au găsit aderenți și la Arad de la sfârșitul secolului XIX. Prima a fost comunitatea baptistă care și-a ridicat o biserică în Micălaca, în 1897 (astăzi dispune de 17 lăcașe de cult în oraș). La începutul secolului XX au fost întemeiate comunitățile adventistă și penticostală.

Cultul mozaic a devenit o componentă activă a vieții religioase arădene din prima jumătate a secolului XVIII. O expresie a prosperității la care a ajuns comunitatea evreiască este şi complexul de clădiri care are în centru sinagoga (1834). În plan spiritual, comunitatea s-a afirmat în cadrul evreimii mondiale prin activitatea de excepție a rabinului Chorin Aaron, reformator al cultului mozaic.

Învățământul arădean s-a dezvoltat, la început, în mediul ecleziastic. Prima şcoală, atestată documentar, a fost înființată de minoriți în 1715. În următorii cinci ani, au mai fost înființate două şcoli ortodoxe şi alta catolică. Primul liceu a fost întemeiat în 1733 de către maici de la Nôtre Dame de Paris.

Înființarea Preparandiei arădene, în 1812, a fost de mare importanță pentru ridicarea culturală a românilor, aici fiind pregătiți învățătorii pentru şcolile româneşti.

În anul 1873, în Arad funcționau 11 şcoli maghiare, 5 româneşti şi câte una sârbă şi izraelită. În perioada interbelică, rețeaua şcolară cu limba de predare română a fost extinsă.

După cel de-al doilea război mondial autoritățile comuniste au reorganizat sistemul de învățământ după modelul sovietic (1948). Abia din 1990 Aradul dispune de un învățământ superior propriu prin înființarea universităților "Aurel Vlaicu" (de stat) şi "Vasile Goldiş" (particulară).

Singurul Liceu cu predare în limba maghiară din Arad poartă numele scriitorului Csiki Gergely.

Mişcarea teatrală din Arad a început în mod efectiv odată cu inaugurarea, în toamna lui 1817, a teatrului construit de Jacob Hirschl. Pe scena acestuia s-au produs numeroase trupe germane, maghiare şi româneşti.

Noua clădire a teatrului a fost inaugurată în 1874 şi refăcută aproape în întregime după incendiul din 1883. Până în 1945 pe scena teatrului au fost jucate exclusiv piese în limba maghiară.

În 1948 a fost înființat Teatrul de Stat care-şi continuă stagiunile până în zilele noastre.

Viața muzicală arădeană a fost marcată preț de peste un secol de activitatea Conservatorului, înființat în 1833, al şaselea din Europa. Calitatea orchestrei dar şi a publicului au determinat mari compozitori şi instrumentişti să concerteze la Arad: Franz Liszt (1846), Johann Strauss jr. (1847), Pablo Sarasate (1877), Henryk Wieniawski (1877), George Enescu (1922), Béla Bartók (1924).

În 1948, societatea filarmonică (înființată în 1913) a fost transformată în Filarmonica de Stat care îşi continuă activitatea şi astăzi.

Literatura arădeană de expresie românească a început să se afirme după înființarea Preparandiei. În 1857 a luat ființă prima societate de lectură a elevilor care, doi ani mai târziu, a editat almanahul "Muguri", sub redacția lui Mircea V. Stănescu.

În 1861, a fost înființată "Asociațiunea Națională din Arad pentru Cultura şi Conversarea Poporului Român" care a organizat cicluri de conferințe şi a subvenționat o serie de elevi, meseriaşi şi studenți. Societatea "Kölcsey" a desfăşurat o vastă activitate culturală în perioada 1881 – 1948.

Între 1871 şi 1918, la Arad, au apărut numeroase reviste literare. Cele de expresie română s-au născut în mediul clerical, cea mai importantă fiind "Biserica şi Şcoala" (1877 – 1948).

M. Nicoară, Al. Gavra, M. V. Stănescu, I. Grozescu şi Mihai Sturza sunt câțiva dintre cei mai seamă autori arădeni din perioada menționată. Dintre scriitorii arădeni de expresie maghiară, dramaturgul Csiky Gergely, iar dintre cei germani, Adam Müller Guttenbrunn, au ajuns la reputație internațională.

În perioada interbelică, au funcţionat 70 de asociaţii culturale, dintre care cele mai importante au fost "Asociaţiunea Naţională", care a fuzionat cu ASTRA (1924), "Concordia" (înfiinţată în 1910) şi "Ateneul Popular" (1931). În presa literară locală, au publicat scriitori şi poeţi arădeni precum Al.T. Stamatiad, Marcel Olinescu, Aron Cotruş. După 1947, mişcarea literară a fost afectată de imixtiunea politicii regimului comunist. În 1949, a fost fondată filiala arădeană a Uniunii Scriitorilor din România. Dintre reprezentanţii de marcă ai literaturii arădene postbelice trebuie amintiţi: Şt. Augustin Doinaş, Dorel Sibii, Florin Bănescu, Gheorghe Schwartz, Romulus Bucur, Vasile Dan, Vasile Gheorghiţă, Horia Ungureanu.

Arta plastică modernă s-a dezvoltat, la Arad, după instaurarea stăpânirii austriece. Cel mai vechi monument ridicat în oraş este statuia Sfântului Nepomuk (1729).

Din a doua jumătate a secolului XVIII, oraşul dobândeşte o viaţă artistică proprie. Se remarcă familia de pictori Osztermayer şi Ştefan Teneţchi care a pictat iconostasele celor mai importante biserici ortodoxe din oraş şi din zonă, influenţat de şcoala veneţiană.

În cursul secolului XIX, s-au stabilit la Arad o serie de pictori austrieci şi maghiari, precum J. Geltz, D. Jägermann, Emeric şi Adalbert Vizkeleti, E. Szamossy, P. Böhm, exponenţi ai curentului academist. La Arad şi-au început cariera marii pictori maghiari M. Munkácsy şi L. Paál.

În perioada interbelică, vechiul academism a fost continuat de pictori precum C. Wolff, I. Stern, C. Kiss şi F. Balla. În mişcarea artistică arădeană a apărut un suflu nou, odată cu stabilirea în oraş a sculptorilor R. Ladea, Gh. Groza şi M. Olinescu, care a pus bazele grupului "Pro Arte" (1936).

În anii regimului comunist şi artiştii arădeni au fost puşi în faţa dilemei de a se conforma liniei oficiale a "realismului socialist" sau să urmeze o linie proprie. Majoritatea au optat pentru a doua cale. Dintre artiştii arădeni care s-au impus în această perioadă trebuie amintiţi N. Chirilovici, S. Frenţiu, F. Baranyai, E. Vitroel, Lia şi Ioan Cott, I. Tolan, Şt. Guleş, E.S. Muntean, N. Bicfalvi, P. Alaszu, L. Babocsik, O. Colta, L. Josan Kocsis, I. Kett Groza, A. Straşnei Popa, Z. Eisele Sücs, M. Tamas, D. Şerban, I. Stroia, L. Cociuba şi M. Păcurar.

Presa arădeană şi-a început existenţa odată cu apariţia ziarului săptămânal "Arader Kundschaftsblatt", în 1837, urmat, în 1840, de varianta sa maghiară, "Aradi Hirdető". Primele cotidiene de limbă maghiară au fost "Alföld" (1861) şi "Aradi Közlöny" (1885 – 1940) în timp ce presa în limba română era reprezentată de "Tribuna Poporului" (1896), "Tribuna" (1904), "Românul" (1911). Până la 1918, au apărut 28 titluri de ziare iar în perioada interbelică 108.

În anii regimului comunist, Aradul a avut două cotidiene, "Flacăra Roşie" (1949 – 1989) şi "Vörös Lobogó" (1951 – 1989). După 1990, acestea s-au redefinit, schimbându-şi atât titulatura – "Adevărul de Arad" şi "Nyugati Jelen" – cât şi conţinutul, fapt care le asigură, în continuare, partea de piaţă dominantă pe segmentul de cititori cărora se adresează, români respectiv maghiari. Alături de acestea, mai sunt editate cotidienele "Observator arădean" şi "Agenda de Arad".

Sportul. Locuri de agrement

Aradul este leagănul fotbalului românesc. Aici s-a desfăşurat, în 1899, primul meci oficial. Ulterior, au fost înfiinţate numeroase cluburi sportive care au avut şi secţii de fotbal. Cel mai cunoscut dintre acestea este clubul UTA care, din 1946, a beneficiat de un teren propriu, construit pe spezele industriaşului Francisc Neuman, acelaşi care a înfiinţat şi echipa de fotbal.

Cluburile sportive arădene au obţinut rezultate remarcabile la disciplinele: gimnastică, tenis de masă, baschet, canotaj, tir şi atletism.

Cel mai important loc de agrement al arădenilor este ştrandul "Neptun", amenajat pe malul stâng al Mureşului la sfârşitul secolului al XIX-lea. După 1989, ştrandul a început să fie mobilat cu un număr însemnat de localuri care l-au transformat în cel mai mare parc de distracţie din România.

Habitatul de pe insula a treia reprezintă un unicat în ţară. Întemeiată în deceniul şapte al secolului trecut, ca zonă rezidenţială alternativă, locuirea de pe insulă a dobândit un statut quasi-urban care include spaţii de cazare, restaurante şi terenuri de sport. Pe malul nordic al Mureşului, în preajma un braţ vechi al acestuia, în zona "Măltăreţ", începe să se configureze o nouă zonă de agrement.

Pecica (Pécska, Petschka)

BÉKÉS MEGYE
Pecica
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Pecica nr. 274
Telefon / Fax: 468.101 / 468.323
E-mail: prpecica@inext.ro
www.pecica.ro
Zi de târg/piață: **sâmbătă**
Suprafața: **23.717 ha**
Număr de locuitori: **13.024**
Densitatea populației: **55 loc./km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
Arabil: 7**9,50%**
Pășune: **7,70%**
Pădure: **11,45%**
Altele: **0,77%**
Neproductiv: **0,58%**
Structura populației pe categorii de vârstă (%)
0 – 14 ani: **18,84%**
15 – 59 ani: **60,23%**
Peste 60 ani: **20,93%**

Structura etnică:
Români: **57,06%**
Germani: **0,30%**
Sârbi: **0,60%**
Italieni: **0,02%**
Maghiari: **32,57%**
Slovaci: **0,56%**
Ucrainieni: **0,37%**
Romi: **8,38%**
Componența pe confesiuni (%)
Ortodocși: **59,01%**
Greco – catolici: **0,40%**
Romano – catolici: **32,85%**
Evanghelici: **0,20%**
Alții: **7,40%**
Fără apartenență confesională /
n-au răspuns: **0,14%**
Localități învecinate: **Battonya (Bătania)**

Recent (în cursul anului 2004) trecută în rândul orașelor județului Arad, Pecica fusese multă vreme cea mai mare comună de pe teritoriul României. Localitatea urbană este situată la limita sudică a sectorului de câmpie înaltă care mărginește, la sud, lunca râului Mureș, declarată de curând rezervație botanică și faunistică.

Numeroasele piese arheologice surprinse pe teritoriul câmpiei înalte se încadrează între neolitic și secolul al XIII-lea. Cernoziomurile levigate de aici au creat condiții favorabile pentru habitatul uman de tip dispersat.

Descoperirile din epoca neolitică sunt întâmplătoare. În schimb, epocile eneolitică, a bronzului, prima și a doua epocă a fierului sunt reprezentate nu numai de piese de proveniență neprecizată ci și de rezultatele săpăturilor sistematice dintre anii 1898 – 1964 la movila (*tell*) "Șanțul Mare", situată la 9 km sud-vest de oraș, cât și de cele de la punctul "Forgaci", situat la 5 km est de oraș. Bogăția straturilor de cultură cât și varietatea pieselor de epoca bronzului au permis definirea culturii arheologice Periam-Pecica în literatura de specialitate.

Situl arheologic de la "Șanțul Mare", cel mai important din vestul țării, mai conservă și urme ale prezenței celților (sec. IV – II î. d. Hr.) precum și cele ale așezării fortificate dacice (sec. III î. d. Hr. – II d. Hr.), identificată ipotetic cu *Ziridava* pomenită de Ptolemeu. Fortificația și-a încetat existența odată cu înaintarea legiunilor imperiului roman de-alungul anticului râu Maris(sos). Prezența în zonă a unor fragmente de ceramică de import, de factură superioară (*terra sigilatta*), din bazinul mediteranian, dă de gândit asupra importanței rutei navale pe acest mare râu. Nu întâmplător, a fost confundat, de către geograful antic Strabon, cu Tisa inferioară. Tot de la "Şanţul Mare", provin şi unele din cele mai vechi dovezi materiale ale răspândirii creştinismului în zonă. Ele datează din secolul VI şi par să aparţină gepizilor.

Ultimul strat arheologic de pe movila de la "Şanţul Mare" îl constituie cimitirul de inhumaţie, datat între secolele XI – XII d. Hr.

Mormintele sarmatice (sec. II – IV d. Hr.), semnalate în zona Pecicăi încă în 1898, nu au, deocamdată, o localizare certă.

În secolul al X-lea, ducatul lui Ahtum se consolida, profitând de conjunctura relaţiilor bizantino-bulgare. La începutul secolului al XI-lea, conform mai multor surse manuscrise contemporane, teritoriul de pe ambele maluri ale Mureşului se afla sub suzeranitatea ducelui Ahtum. De această perioadă se leagă şi toponimul *Ahtunmonustura*, localizat în teren pe malul drept al Mureşului, în imediata vecinătate a sitului de la "Şanţul Mare". Astăzi locul se numeşte "Hăblău" (= insulă) iar cercetările arheologice efectuate în 1993 – 1994, au identificat aici resturile unei bazilici. Istoria acesteia este încă nebuloasă. Se pare că o bazilică mai veche, de rit răsăritean, datând din secolul XI, a fost refăcută în secolele XII – XIII de către călugări benedictini.

Datele arheologice se află în consonanţă cu cele documentare care spun că, după bătălia din anul 1028, purtată în aceste părţi, undeva pe "Câmpul negru", oştile regelui maghiar Ştefan I au intrat în stăpânirea ducatului, aducând călugări dinspre Occident în locul celor de rit răsăritean .

Atât vechiul cât şi actualul teritoriu orăşenesc extravilan al Pecicăi era situat la nord de Mureş, până dincolo de canalul Ieruga seacă (Száraz Ér). Autoritatea sa administrativă era distinctă de cea a Domeniului cameral ungar. Pe lângă faptul că el cuprinsese o serie de "puste" (predii = ferme cu clădiri administrative şi sălaşe sau gospodării răzleţe), avusese în componenţa sa şi vechea mănăstire a Hodoşului (situată pe locul actualei mănăstiri Hodoş-Bodrog, într-o veche buclă – orientată spre sud şi azi colmatată – a cursului principal al râului). Prima ei menţiune documentară sub denumirea de "Hodosmonostura" datează din anul 1213.

Dincolo de acest vechi fapt de hotărnicie (vecinătate), mai trebuie să menţionăm că acest teritoriu extravilan se întinsese, spre răsărit, asupra întregii păduri Ceala, de o parte şi alta a canalului "Mureşul Mort" (Holt Maros), până la distanţa de 1 km de intravilanul municipiului Arad şi aparţinuse Tezaurariatului (Hofkammer), de la începutul secolului al XVIII-lea până după primul război mondial. De aceea, teritoriul "pustei Sân Toma" (Szent Tamás puszta) aparţinuse de Administraţia Camerală regală ungară Pecica (recte de statul dualist austro-ungar), ajungând să fie împărţit ulterior între extravilanul Pecicăi şi cel al municipalităţii arădene.

O menţiune timpurie a vechii localităţi Başaraga (1216 – 1222) o arată aparţinând cetăţii Orodului. Renumită pentru recoltele de graminee, de-alungul celui de-al doilea mileniu, această "pustă" şi-a păstrat, pe cale orală şi documentară, denumirea până în secolul al XX-lea. Aceeaşi soartă au avut-o, în linii mari, următoarele sate şi "puste" dispărute: Abon (Aban), Albert, Baboş (Babos), Béla, Bodrogul Vechi, Cuca (Czucza), Fulgudus (Felsőgődös), Iranta, Jászpél (Pely), Kishódos /Hodoşul Mic/, Kynged, Maryan (Maria), Maymath, Persék, Serian (Siriany), Sionda (Sziond), Zewlews (Szőllős). Ultimul nume topic indicând viile, există şi astăzi, probabil în acelaşi loc, la nord-vest de oraş.

În trupul de hotar (topicul) Poppin, existase un sat, menţionat documentar în anul 1219, care aparţinuse cavalerilor ioaniţi, având şi un loc de acostare şi vămuire pentru ambarcațiunile cu sare (aproximativ la 5 km est de orașul Pecica). În 1451 trecea în proprietatea Huniazilor.

Așezarea echidistantă a Pecicăi, între fortificațiile medievale ale Nădlacului și Orodului, a constituit unul din factorii de care trebuie să ținem seama în dezvoltarea aglomerării umane (la începutul celui de-al doilea mileniu d. Hr.), când întreg continentul european a cunoscut un avânt civilizator, neeclipsat începând din secolul al XVIII-lea.

Prima mențiune documentară a vechii localități Pecica (Pechk) se află în registrele papale (anul 1329). În anul 1335, debarcaderul și portul sunt consemnate în diplome, constituind unul din punctele de desfacere și vămuire a sării din Ardeal.

Un preludiu la solidarizarea localnicilor cu războiul țărănesc din 1514 l-a constituit purtarea abuzivă a nobilului local Ravazdy, care îi jefuia la drumul mare pe țăranii care-și mânau vitele la târg pentru vânzare. În 1514 acest mic feudal local a sfârșit prin a fi tras în țeapă.

Înființarea, în baza privilegiilor inetice, în 1702, a comunei grănicerești omonime, a atras numeroși iobagi locali la înrolare, alături de cei veniți din sud. Între 1703 și 1710, garnizoana grănicerească a regimentului confiniar de pe Mureș rămânea fidelă forțelor imperiale.

Îmediat după anul 1731, comandantul local al grănicerilor, ofițerul Pero Seghedinaț refuza "uniația" bisericeasacă. Între anii 1734 și 1735, în casa acestuia a fost elaborat planul insurecțional, împreună cu ofițerii curuților maghiari. Concomitent, țăranii din comitatele Békés și Arad urmau să declanșeze o răscoală.

În 1741 comuna grănicerească a fost reîncorporată teritoriului administrativ comitatens arădean.

Începând din 1746 aici se instalează una din cele două organe teritoriale ale administrației camerale, subordonate orașului cameral Arad.

În anul 1753 încep, concomitent, emigrările pe teritoriul Ucrainei și colonizarea maghiarilor romano-catolici, în partea vestică a intravilanului. Deja în 1766 avea loc separarea administrativ-teritorială a intravilanului vestic de cel estic. Autoritățile camerale folosiseră, între timp, posibilitatea trasării radiare a străzilor așezării maghiare din această parte vestică a intravilanului. În schimb, mult mai dificilă fusese sistematizarea străzilor existente în jumătatea estică, reușindu-se trasarea doar a unui număr de trei străzi. Abia peste 200 de ani a fost îndreptat drumul Arad – Nădlac pe la nordul comunei prin tăierea în două a teritoriului cimitirului de acolo.

Mulți dintre foștii grăniceri s-au stabilit la nord de Kiev, înființând o așezare omonimă. Ceea ce nu a însemnat că a fost vorba de o depopulare a bogatei așezări civile de români, aromâni și sârbi. Existența bisericii greco-neunite cu zestrea ei de cărți de cult, tipărite în limbile română și slaveno-sârbă, ne stă mărturie; de-asemenea – întemeierea unei școli pentru copii greco-neuniților, în anul 1753.

Târgul de aici nu și-a întrerupt funcția de schimb și de piață liberă. În 1759 împărăteasa Maria Terezia aproba patru târguri de țară. Pe lângă comerțul cu fân, fructe și bușteni aduși pe Mureș în jos, creștea în importanță comerțul cu cereale și făină.

În 1771, cele 224 de familii din partea maghiară ajunseseră să folosească 5532 holde pentru cultura cerealelor și 2550 holde pentru cosit fânul. La începutul secolului următor, odată cu creșterea demografică, cele 261 de familii foloseau un teren agricol sensibil mărit (8220 holde arător și 3765 holde pentru cosit fânul). A sporit și numărul meşteşugarilor din breaslă cât şi numărul celor din afara sistemului de breaslă, mai ales după creşterea comenzilor pentru garnizoana chezaro-crăiască instalată în partea vestică a intravilanului.

Sporul demografic era mare şi în partea estică, românească a intravilanului. În 1781 erau înregistrate 590 de familii de agricultori.

În ambele comunităţi a luat amploare, mai ales după anul 1781, acţiunea anuală de răscumpărare bănească a servituţilor iobăgeşti prin încheierea unor contracte cu administraţia camerală (pentru robotă, drepturile regaliene etc).

Conscripţia din 1787 înregistra în "oppidul" Pecica maghiară 515 case iar în "oppidul" Pecica valahă 638 de case. Aici s-a născut unul dintre marii discipoli ai pictorului Lazăr Tenețki, anume Gheorghe Bila.

În 1816, breasla mixtă a rotarilor şi fierarilor primea o nouă diplomă şi statute. Ei i s-a adăugat, în 1818, breasla cizmarilor. Iar în 1839, li s-au alăturat alte nouă ramuri meşteşugăreşti. Morarii de pe Mureş aparţineau de Arad. Specializarea în brutărie a contribuit şi ea la răspândirea faimei pâinii voluminoase de Pecica. Mult mai târziu s-a văzut că bogăţia în gluten a bobului de grâu a aplecat talgerul balanţei în favoarea acestui produs. În 1895, statistica efectuată de Camera de comerţ şi industrie din Arad constata că cele 120 de familii de brutari locali alimentau cu pâine piaţa Aradului.

În cursul anului 1848 a fost aprobată cererea cetăţenilor din Pecica "valahă" de a se numi Pecica Română şi de a avea o primărie proprie.

Iată cum descria, în 1850, Fényes Elek cele două localităţi învecinate. *Pecica maghiară* avea 6739 romano-catolici, 125 izraeliţi, 36 greco-neuniţi şi 12 reformaţi, uitând să-i menţioneze pe ţiganii maghiarofoni. Arătoasele clădiri domeniale ale erariului erau secondate de un han cu un etaj cât şi de edificiul primăriei. Viţa de vie, care constituia posesie urbarială, se întindea pe 125 de holde. Cele 800 de holde de pădure erau ale erariului. Pe "pustele" date în arendă de către erariu se aflau multe şi frumoase vite cornute. Târgul de animale era renumit. Pe linia de străpungere a pădurii se afla păşunea cu "şanţurile romane" şi ruinele a două biserici. Iar în pădure se aflau ruinele unui minaret turcesc.

Pecica Română, separată printr-o stradă de cea maghiară, număra 6587 greco-neuniţi, 43 romano-catolici şi 40 evrei. Cele 173 de holde de viţă de vie cât şi cele 5000 de holde de păşune erau în posesie de tip urbarial. Iar cele 3090 holde pădure erau proprietate nudă (alodială).

Calea ferată pătrundea aici în 1883, venind de la Arad şi mergând spre Bătania.

La mijlocul celui de-al nouălea deceniu al secolului al XIX-lea funcţionau deja două mori cu abur. În 1884 începuseră cursurile duminicale pentru ucenici. În 1887 se construia frumoasa biserică romano-catolică, în cărămidă roşie, în manieră gotică. În 1888 se înfiinţa Casa de economii, în chip de asociaţie de credit pe lângă Asociaţia Economică a comitatului Arad, iniţiată şi susţinută de către marii proprietari agricoli în favoarea micilor gospodari agricoli. Tot atunci apărea o filială a Casei de economii a Poştei. În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea se înfiinţa "Prima fabrică a Societăţii Comerciale de Plutărit din Reghinul Săsesc", care producea cherestea. Ea a stat la baza Centrului de preindustrializare a lemnului. O amploare deosebită o luase piaţa de cai (de la 830 în 1885, la 1571 în 1890).

În 1919 cazarma era ocupată de grăniceri, frontiera de stat tăind trupul de hotar Başaraga, împânat cu sălaşe, populate mai ales în toiul muncilor agricole.

Elementele de urbanizare interbelică erau electrificarea, clubul sportiv şi cinematografele. Între industrii amintim firma "Passarex" (profilată pe exportul galinaceelor), fabrica de cărămidă şi cuptoare simple, înfiinţată în 1938. Ulterior au apărut două fabrici de ciment, care au supravieţuit câţiva ani după 1946. Moara "Ghizella" era una din cele mai mari de pe teritoriul rural judeţean. Unificarea administrativă a celor două comune a avut loc în 1956. Dar nu s-a întâmplat să primească rangul de oraş, precum îl primiseră, în 1951, Ineul şi Sebişul. Nici înfiinţarea Fabricii de nutreţuri combinate, în deceniu al şaptelea, nu a sensibilizat autorităţile judeţene întru declararea Pecicăi drept oraş. Ea a survenit în cursul anului 2004.

Policlinica

Semlac (Szemlak)

BÉKÉS MEGYE
Gyula
Lőkösháza
Kevermes
Curtici
Dorobanți
Iratoșu
Nădlac
Pecica
Arad
Semlac
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Semlac nr. 656
Telefon / Fax: 534.102 / 534.137
E-mail: primariasemlac@artelecom.net

Zi de târg/piață: **marți**
Suprafața: **8.311 ha**
Număr de locuitori: **3.787**
Densitatea populației: **46 loc./km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
  Arabil: **96,56%**
  Pășune: **2,11%**
  Pădure: **0,44%**
  Altele: **0,13%**
  Neproductiv: **0,76%**
Structura populației pe categorii de vârstă (%)
  0 – 14 ani: **21,71%**
  15 – 59 ani: **59,63%**
  Peste 60 ani: **18,67%**

Structura etnică:
  Români: **81,07%**
  Germani: **3,64%**
  Sârbi: **0,03%**
  Maghiari: **3,59%**
  Slovaci: **1,08%**
  Ucrainieni: **0,74%**
  Romi: **9,35%**
Componența pe confesiuni (%)
  Ortodocși: **74,02%**
  Greco – catolici: **6,44%**
  Romano – catolici: **6,32%**
  Evanghelici: **3,14%**
  Alții: **9,53%**
Fără apartenență cofesională /
  n-au răspuns: **0,55%**
Localități învecinate: **Mezőkovácsháza**

Comuna Semlac, situată la marginea sudică a câmpiei înalte Pecica-Nădlac, la 4 km de drumul Arad-Nădlac, are o istorie care coboară în trecut până în epoca bronzului inferior și mijlociu, încadrându-se în cultura Periam-Pecica, prin descoperirile de acolo.

Cu multă probabilitate, pe teritoriul actual al comunei se afla așezarea medievală *Zemekháza*, menționată pentru prima dată ca atare în anul 1256. Sub denumirea actuală a apărut în 1326 (*Szemlak*), fiind apoi mereu menționată în fiecare secol al celui de-al doilea mileniu.

O localitate medievală, *Scenmiclos*, amplasată între Pecica și Semlac, pe malul Mureșului, a apărut menționată documentar pentru prima dată în anul 1329. Biserica ei avusese hramul Sfântului Nicolae.

Fosta așezare medievală Latrian (*Latoryan*) s-a menținut în chip de nume topic, situat între Pecica și Semlac. În 1332 – 1337, era menționat preotul Mihail în chip de plătitor al decimei papale prin intermediul Episcopiei romano-catolice de la Cenad. Apărea în *Diplomatarium*, în anul 1421. Expediția otomană din 1474 o distruge. După 1565 intra în stăpânire otomană. A fost din nou distrusă la sfârșitul secolului al XVI-lea, în timpul războiului dintre creștini și otomani.

Moschea și fortificația de la *Szemlyük* au fost distruse prin înaintarea austriecilor pe linia Mureșului (1691) și prin încheierea păcii de la Karlowitz (1699).

Cucerirea austriacă aducea după sine apartenența Semlacului la Erariu (Administrația camerală).

În 1702, cei 138 de grăniceri, împreună cu familiile lor transformau satul în comuna grănicerească a regimentului confiniar tisa-mureşan, odată cu localităţile Pecica şi Cenad. În 1703, aceşti grăniceri au fost singurii care s-au alăturat răscoalei curuţilor iar în 1707 participau la asediul cetăţii Arad. În 1735, ei complotau cu ofiţerul grănicer Pero în vederea unei răscoale. La eşecul răscoalei se adăuga tendinţa nobilimii locale de de a-i asimila pe grăniceri cu iobagii.

Conscripţia din 1752 număra 319 persoane (*hospes* = grăniceri), fără a mai menţiona celelalte categorii sociale.

În 1750 – 1752, împărăteasa Maria Terezia desfiinţa confiniul militar de pe Mureş, trecând din nou Semlacul la Erariu. Între 1753 – 1760 mulţi dintre foştii grăniceri au emigrat, împreună cu familiile lor, în Rusia, la Nipru, întemeind un nou Semlac.

Anul 1753 aducea cu sine înfiinţarea unei şcoli româneşti.

Mureşul, fiind un drum naval intens utilizat, aici s-au aşezat o serie de săteni din Conop, care au dat denumirea unei uliţe. Între cei care se aşezau se puteau găsi plutaşi, edecari, corăbieri, morari şi pescari.

Pe vatra veche a satului, la locul "Bisericuţă", a existat un lăcaş de cult cu hramul greco-răsăritean al Sfântului Nicolae. În 1771, în urma sporului endogen şi exogen de populaţie, pe locul acesteia a fost construită o altă biserică, de data aceasta, în piatră, având hramul Sfântului Ioan Gură de Aur. Acesteia i s-a adăugat în 1896 clopotniţa şi turnul.

Marea conscripţie din 1787 consemna 384 de case, cu o populaţie românească de confesiune greco-neunită. La 1880 existau 453 de case.

În 1790, domeniul este dat contelui Gustav Hadik. Acesta din urmă a solicitat sau a sugerat aducerea de colonişti pe domeniul său. Bănuim că primele familii de colonişti maghiari romano-catolici au sosit în acest moment. Oricum, numărul romano-catolicilor, în anul 1820, crescuse la o cifră de 218 persoane.

În 1818 (1819 ?) soseau 30 de familii de germani evanghelici luterani, din comitatul Pesta şi de la Mezőberény. În 1819 – 1820, veneau 20 de familii de slovaci evanghelici, din Szarvas şi Tótkomlós. Iar după 1823, începeau să sosească familiile de germani reformaţi din Balmazujváros, astfel că în 1828 comuna număra 585 de familii, la care, din 1835 – 1836 se adaugă primii imigranţi maghiari de rit reformat.

În anul legiferării răscumpărării iobagilor (1836), s-a trecut şi aici la eliberarea periodică de servituţile iobăgeşti. În 1840 contele G. Hadik avea un proces urbarial pentru domeniul erarial local, pe care l-a obţinut în schimbul sumei de 324.693 de florini.

Localitatea primise, în "Vormärz" (undeva între 1830 – 1847) rangul de oraş de câmpie (*oppidum*). Taxa de târg o percepea contele. Acest drept regalian a continuat să fie în vigoare până la decesul acestuia. Creşterea vitelor pentru vânzare luase avânt. Cele trei tîrguri de ţară, aprobate, se desfăşurau lunea, mereu cu 15 zile înainte de târgul de ţară de la Arad. Târgul săptămânal se desfăşura marţea. În perioada interbelică, el s-a menţinut marţea. Dar târgurile de ţară au fost comutate pe zilele de duminică, conform datelor consemnate în anul 1936, anume, cea de dinainte de 15 martie, ultima din luna iunie şi cea de dinainte de 15 octombrie. Cei peste 100 de meşteri, care aparţineau de breasla mixtă de la Pecica, aveau permisiunea de a-şi desface produsele cu ocazia acestor târguri. Mult mai târziu, după desfiinţarea sistemului de breaslă, patronii de atelier puteau să-şi deschidă o prăvălie. Numărul acestor patroni locali, înscrişi în forma asociaţionistă modernă, era destul de modest (27 de persoane).

În 24 aprilie 1848, vreo 2.000 de săteni au ocupat o parte a pășunii și pădurii contelui Hadik. Tot ei cereau, în aceeași zi, alegerea altui notar.

Statisticianul oficial Fényes Elek, pe semne insuficient documentat asupra succesivelor colonizări, definea Semlacul drept oraș de câmpie româno-maghiaro-slovac, în anul 1850, ignorând, pare-se, venirea grupului de ruteni greco-catolici din comitatul Sáros tocmai în acest an și stabiliți, probabil, în sălașele dimprejur. În schimb, nu greșea prea mult în aprecierile de ordin confesional: 3.400 de rit vechi, 1150 augustini, 353 romano-catolici (maghiari, care și-au ținut slujbele religioase până în anul 1886, într-un hambar) și 348 reformați. Totalul populației era de 5251 de suflete, incluzându-i și pe cei domiciliați pe la sălașe, unde se aflau, probabil, acei ruteni greco-catolici, nemenționați nici de către statistician și nici de către Șematismul parohiei romano-catolice locale.

Pe un teren considerat de clasa 1, un cernoziom levigat, extravilanul totaliza, în anul 1850, 17.447 holde.Terenul urbarial era de 8307 holde iar cel alodial (cultivat exclusiv cu cereale) însuma 6.006 holde. Aceste două terenuri constituiau arătorul. Restul de 3.134 holde era constituit din 2.330 holde pășune, 40 holde viță de vie și 800 holde stuf, pădure și insula Mureșului.

După încheierea războiului civil, contele a trecut la organizarea unei gospodăriri-model. Între altele, înființa o țesătorie de mătase, în regim de manufactură, care a funcționat, între 1851 – 1873.

Sporul de populație a făcut ca Semlacul să devină una din cele mai mari sate din comitatul Arad (cu cele 4965 de suflete ale sale), imediat după Curtici (5389 de suflete), în anul 1857. Mai greu ar fi de explicat intervalul de scădere demografică ușoară dintre anii 1850 – 1857.

Un alt fenomen demografic l-a constituit trecerea a peste două treimi de români greco-neuniți la confesiunea greco-catolică, începând cu anul 1856 (aprox. 2300 pers.) și oscilația lor numerică accentuată, până pe la anul 1880, când s-au stabilizat în jurul a 1000 de persoane.

În 1869 existau 4.906 locuitori. Prin decesul contelui Hadik, în 1873, statul îi cumpăra moșia pe seama Domeniului public fundațional religionar regal maghiar, la un preț de 820.000 florini. În felul acesta se micșora suprafața localității. Pe parcursul vremii au apărut noi moșieri (Bosnyak, Knothy ș. a.).

După deceniul nefast al recurenței holerei (1871 – 1880), populația creștea la 5387 locuitori; în 1890 – la 6.321 locuitori.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea se poate vorbi de o mică comunitate prosperă de evrei, al căror număr s-a restrâns în timpul celui de-al doilea război mondial. Edificiul sinagogii lor a supraviețuit până prin 1970. Mica comunitate de țigani era restrânsă la una din marginile satului.

Scăderile demografice relative dintre 1880 – 1980 s-au datorat emigrărilor în vechiul regat român, în Bulgaria, Serbia și cele două Americi, cât și datorită celor două războaie mondiale și a consecințelor acestora. În 1972, numărul germanilor scăzuse la 1.067 persoane. După 1989 procesul de emigrare în Germania a continuat în așa măsură încât în anul 1994 mai rămăseseră aici doar 200 de germani.

În pofida acestor mișcări demografice, comunitățile etnice română și germană au reușit să-și păstreze o zestre culturală etno-identitară proprie până în zilele noastre. Așa se poate înțelege de ce românii, de pildă, au avut inițiative asociaționiste culturale laice și și-au constituit o societate de lectură (pentru cultivarea limbii și literaturii române), în cursul anului 1880 şi un cor pe lângă biserică. În perioada interbelică, interesul cultural laic a suferit o deplasare spre cinematograful din incinta Casei Culturale. Cu toate acestea, în 1931 se înfiinţa corul bărbătesc evanghelic "Brudertreu" (Fidelitatea Frăţească).

În 1910 existau 5.676 locuitori. În 1913 existau cinci sălaşe mari în extravilan, însumând 1.125 de suflete, al căror domiciliu era, temporar, acolo.

Reţeaua telefonică s-a extins spre Pecica şi Semlac în preajma primului război mondial. După primul război mondial a intrat în funcţiune transportul de autobuse pe drumul judeţean, care traversa comuna.

Grindina a compromis în întregime recolta de grâu a anului 1935.

Transportul public pe calea ferată s-a extins dinspre Pecica spre Semlac în 1954 iar de aici spre Şeitin, în 1956, probabil în urma folosirii liniilor demontate de pe tronsonul Pecica-Bătania (Battonya).

Uzina electrică din Arad a ajuns să-şi extindă reţeaua, printre altele, spre Semlac, cu puţină vreme înainte de începerea celui de-al doilea război mondial. Astfel că doar primăria şi-a introdus curentul electric, în 1939. După 1946, a început electrificarea comunei. În deceniul al şaselea al secolului al XX-lea era inaugurat tronsonul de cale ferată Semlac-Şeitin iar în 1960, tronsonul Şeitin-Nădlac.

După instaurarea regimului comunist, majoritatea locuitorilor comunei au lucrat în fermele de stat sau au făcut naveta la Arad unde lucrau în industrie. Între anii 1970 – 1989, la Semlac a funcţionat o îngrăşătorie de porci. Mulţi tineri, plecaţi la studii, n-au mai găsit motivaţia necesară pentru a reveni în comuna natală.

După 1990, populaţia stabilă număra 3.790 de persoane.

Actualmente există o întreprindere de valorificare a penelor "Penexport".

Șeitin (Sajtény)

BÉKÉS MEGYE
JUDEȚUL ARAD
Seitin

Adresa Consiliului Local
Str. Revoluției 47
Telefon / Fax: 415114 / 415.202
E-mail:primariaseitin@artelecom.net

Zi de târg/piață: **sâmbăta**
Suprafața: **6.604 ha**
Număr de locuitori: **2.996**
Densitatea populației: **45 loc./ km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **90,49%**
- Pășune: **4,96%**
- Pădure: **0,45%**
- Altele: **3,17%**
- Neproductiv: **0,93%**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **22,13%**
- 15 – 59 ani: **55,84%**
- Peste 60 ani: **22,03%**

Structura etnică:
- Români: **93,69%**
- Germani: **0,13%**
- Sârbi: **0,10%**
- Italieni: **0,03%**
- Maghiari: **0,93%**
- Slovaci: **0,67%**
- Ucrainieni: **0,54%**
- Romi: **3,91%**

Componența pe confesiuni (%)
- Ortodocși: **82,48%**
- Greco – catolici: **5,57%**
- Romano – catolici: **1,14%**
- Evanghelici: **0,30%**
- Alții: **10,38%**

Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **0,13%**
Localități învecinate: **Kétegyháza (Chitighaz)**

Șeitinul, așezat pe malul drept al Mureșului, la aproape 40 km distanță de Arad, este o localitate cu o bogată istorie.

Cele mai vechi urme materiale ale locuirii umane în această zonă datează de acum 4.500 de ani, urmate de cele atribuite epocilor bronzului și fierului. Prin cercetări arheologice, au fost identificate locuințe și morminte dacice din secolele II – IV d. Hr. dar și morminte de incinerație sarmatice, din aceeași perioadă. Acestora li se asociază monede și ceramică romane, dovadă a legăturilor comerciale întreținute de aceste comunități cu Imperiul. Descoperiri accidentale ne oferă date punctuale despre existența, în aceste locuri, a unor comunități aflate în relații cu Bizanțul, în perioada secolelor V – VIII. Săpăturile arheologice, desfășurate în 1963 în zona carierei de extracție a lutului ("Gropoaie"), au dus la identificarea mai multor morminte databile în secolul X.

Prima mențiune documentară (scrisă) a Șeitinului, numit *villa Sahtu*, datează din 3 septembrie 1138, când așezarea număra 25 de suflete. Documentul amintit este un act de danie al lui Bela al II-lea, regele Ungariei, prin care se întărește dreptul Mănăstirii Dumis asupra așezării de plutași, cărători de sare pe Mureș.

Atestarea documentară, în secolele XII – XVI, a nu mai puțin de 7 așezări, localizate în raza comunei de astăzi, ilustrează, între altele, un spor demografic în condițiile dezvoltării agriculturii. Descoperirile arheologice din punctul "Seliștea de sus" (sec. XI – XVI), oferă argumentele materiale pentru existența aici a unei prospere comunități agrare.

După instaurarea dominației otomane, recensămintele pomenesc Șeitinul (Sayty, Sehieyto, Sajti, Saithy etc.) cu un număr de 10 – 20 de porți. Din punct de vedere administrativ, localitatea aparținea de nahia de Cenad.

După ce, în anul 1595, aliații lui Mihai Viteazul au adus linia Mureșului sub stăpânirea voievodului, turcii au redobândit stăpânirea asupra acestor teritorii, la începutul secolului XVII. Expedițiile de pedepsire care au urmat au dus și la pustiirea Șeitinului, peste ruinele căruia, preț de trei decenii, au crescut bălăriile.

În secolul al XVIII-lea, în hotarul comunei de azi, a existat și satul Talamit, situat pe locul mai ridicat, numit astăzi "Dealul Talamite".

Primele informații documentare despre existența unei biserici ortodoxe la Șeitin, datează din 1775, când episcopul Sinesie Jivanovici găsește aici o biserică de lemn cu hramul "Sfântul Nicolae" întreținută de locuitorii celor 70 de case existente în parohie. Pe lângă acest lăcaș, va funcționa și școala "greco–neunită", menționată în 1770. Nu se cunoaște anul construirii bisericii, însă ar putea fi atribuită perioadei de început a mutării în această zonă a grănicerilor (1703). În anul 1772, enoriașii solicită autorităților sprijin pentru construirea unui nou lăcaș de cult. În anul 1782, a început construcția actualei biserici de zid, cu hramul Sfântul Grigore Dialogul, sfințită în anul 1789. De la biserica veche a fost preluat iconostasul, înlocuit în 1862 cu altul executat de Mihai și Lazar Ianici. În 1928, biserica a fost pictată de Iulian Toader din Arad.

Pe parcursul secolului XIX, comuna a cunoscut o semnificativă creștere demografică. Astfel, în 1839, Șeitinul număra 5.104 locuitori iar în 1864 – 1865, școala din localitate era frecventată de 118 copii.

Un moment memorabil din istoria comunei, l-a constituit adunarea "poporală" din 11 noiembrie 1918, ținută "pe locul Piațului", la care au participat peste 2000 de oameni. Cu aceasta ocazie, a fost constituit Consiliul Național Român Comunal și Garda Națională Locală. La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, Șeitinul a fost reprezentat de Nicolae Manta și gardistul Rusand Gheran, însoțiți de o delegație de 10 țărani, în frunte cu Simion Costea.

De-a lungul timpului, principala ocupație a locuitorilor comunei a fost cultivarea pământului și creșterea animalelor care au asigurat locuitorilor o îndestulătoare bază de subzistență. Aceasta a fost parțial afectată în vremea regimului comunist, când la Șeitin a funcționat o cooperativă agricolă de producție care îngloba aproximativ jumătate din locuitorii comunei. Ponderea însemnată creșterii animalelor în gospodăriile private, a permis supraviețuirea acestora în condițiile austerității regimului totalitar.

După 1989, pământul a revenit în proprietatea locuitorilor care în marea lor majoritate îl lucrează individual, cu utilaje proprii sau împrumutate. Se cultivă în principal porumb și grâu, dar și orz, ovăz, secară, sfeclă de zahăr și unele plante tehnice.

În ceea ce privește creșterea animalelor, în fiecare gospodărie găsim porci și păsări iar numărul vacilor este și el destul de mare.

Sectorul comercial este reprezentat printr-un număr de 30 de agenți economici care au magazine de desfacere a produselor alimentare, gospodărești, materiale de construcție.

În ultimii ani, s-a dezvoltat și industria, comuna având un număr de 3 fabrici: două pentru prelucrarea lemnului și una pentru prelucrarea materialelor plastice.

Activitatea industrială a fost în măsură să mai oprească migrarea forței de muncă spre oraş.

Învățământul preşcolar, primar şi gimnazial se desfăşoară în trei clădiri: o grădiniță şi două şcoli.

În comuna Şeitin majoritatea populației este de religie ortodoxă. Alături de aceştia mai trăiesc şi greco-catolici, baptişti şi penticostali, fiecare confesiune având propria biserică.

Dintre cele mai recente realizări, trebuiesc amintite: introducerea apei pe păşunea comunală pentru adăparea animalelor, amenajarea şi modernizarea pieței comunale, amenajarea unui atelier mecanic pentru repararea maşinilor şi utilajelor agricole, introducerea cablului TV, reparații capitale la şcoala mare, extinderea rețelei la apă curentă etc. Un obiectiv important rămâne, în continuare, introducerea gazului în comună. Localitatea dispune şi de un dispensar medical uman, de unul veterinar, de poştă, bancă, agenție C.E.C., cămin cultural şi biblioteca comunală.

Strada principală din Şeitin este asfaltată şi toate celelalte străzi, în număr de 32, sînt pietruite. Rețeaua de apă potabilă se întinde pe o lungime de 4 km iar cea de canalizarea pe 800 de metri. Un număr de circa 400 de case beneficiază de posturi telefonice.

Nădlac (Nagylak, Nadlak)

BÉKÉS MEGYE
Nădlac
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Str. 1 Decembrie 1981 nr. 24
Telefon / Fax: 474.325 / 473.300
E-mail:primaria.nadlac@rdslink.ro

Zi de târg/piață: **joi**
Suprafața: **13.315 ha**
Număr de locuitori: **8.144**
Densitatea populației: **61 loc./ km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **96,00%**
- Pășune: **3,00%**
- Pădure: **0,03%**
- Altele: **0,10%**
- Neproductiv: **0,87%**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **17,82%**
- 15 – 59 ani: **60,72%**
- Peste 60 ani: **21,46%**

Structura etnică:
- Români: **45,38%**
- Germani: **0,37%**
- Sârbi: **0,18%**
- Italieni: **0,01%**
- Maghiari: **3,24%**
- Slovaci: **47,20%**
- Ucrainieni: **0,58%**
- Romi: **2,68%**

Componența pe confesiuni (%)
- Ortodocși: **40,12%**
- Greco – catolici: **2,62%**
- Romano – catolici: **14,07%**
- Evanghelici: **36,74%**
- Alții: **6,31%**

Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **0,05%**
Localități învecinate: **Medgyesegyháza**

Nădlacul este perceput drept cea mai importantă poartă rutieră a României spre vest. Situat la 47 km de reședința de județ, pe malul drept al Mureșului, orașul conservă bogatele tradiții ale unei prospere așezări multietnice din Câmpia Aradului.

Descoperirile arheologice, majoritatea fortuite, punctează elemente de habitat în această zonă încă din epoca bronzului. La acestea se adaugă vestigii datând din epoca romană care sunt de pus în legătură cu prezența sarmaților în zonă (sec. II – IV d. Hr.). Cercetări arheologice recente (2004) au dus la descoperirea unui cimitir maghiar care datează din jurul anului 1000 când voievodatul lui Ahtum, din care și zona Nădlacului făcea parte, ceda în fața oștenilor lui Ștefan cel Sfânt.

La sfârșitul secolului XII (1192, 1200), primele documente scrise menționează domeniul Noglok care cuprindea 98 de localități. După dezastrul provocat de invazia tătară din 1241, ”possessio Noglak” reapare în testamentul lui Egyed de Monoszlo, datat în 11 martie 1313. Două decenii mai târziu (1334), este menționat preotul paroh Petru.

La 20 februarie 1451, marele domeniu al Nădlacului trece în proprietatea lui Ioan de Hunedoara, ca donație din partea regelui pentru faptele sale de arme. În 1474, regele Matei Corvin dăruiește moșia Nădlac, familiei Iaksici, nobili sârbi refugiați din fața otomanilor. În secolul al XV-lea, familia Iaksici ridica aici un castel înconjurat cu șanțuri. Din complexul de construcții făcea parte și biserica de la ”Dolma” despre care se ştie că, la începutul secolului XVI, servea alternativ pentru oficierea slujbelor catolice şi a celor ortodoxe.

Războiul ţărănesc condus de Gheorghe Doja a cuprins şi zona Nădlacului. Aici, la 27 mai 1514, răsculaţii au obţinut o mare victorie, castelul şi cetatea fiind incendiate. La această luptă au participat şi locuitori ai Nădlacului, care i-au constrâns pe nobili să fugă din castel. După victorie, potrivit tradiţiei, ţăranii răsculaţi s-au răzbunat pe nobili în locul numit "Viluţ". După aceste evenimente, cetatea a fost refăcută din piatră şi cărămidă, fiind terminată pe la 1518.

După mijlocul secolului XVI, Nădlacul, ca şi celelalte localităţi din zona Mureşului inferior, a intrat sub stăpânire otomană. Documentele vremii consemnează distrugerea cetăţii, din ordinul beglerbegului de Timişoara, cândva după anul 1616.

Înaintarea imperialilor spre răsărit a readus Nădlacul sub stăpânire creştină, fapt consfinţit prin pacea de la Karlowitz (1699) care fixa graniţa dintre imperiile habsburgic şi otoman pe Mureş. Austriecii au apelat la serviciile grănicerilor sârbi pentru apărarea frontierei mureşene, misiunea lor încheindu-se practic după înglobarea Banatului în Imperiul habsburgic (1718). Însă, regimentele grănicereşti au fost desfiinţate abia la mijlocul secolului XVIII când majoritatea aparţinătoare de acestea s-au mutat în Ucraina unde grănicerii din Nădlac au întemeiat o nouă localitate omonimă cu cea pe care au părăsit-o. Maria Theresa a repopulat Nădlacul cu români, ridicând localitatea la rang de oraş în 1752.

În 1755, când episcopul ortodox sârb, Sinesie Jivanovici, a vizitat parohia Nădlac, a găsit aici o veche biserică de piatră cu hramul "Sfântul Nicolae". Aflaţi în imposibiltate de a o întreţine, enoriaşii hotărăsc ridicarea unei biserici de lemn care, la 1759, încă nu era terminată. Abia în 1829, aceasta a fost înlocuită cu una de zid care purta hramul celei vechi. Impresionează şi astăzi rafinamentul ornamentelor interioare sculptate în lemn (iconostas, strane, tronuri) de către Iosif Busuioc. Frescele şi picturile iconostasului aparţin pictorului bănăţean Ioan Zaicu (1868 – 1914).

În 1802 – 1803, la Nădlac s-au stabilit colonişti slovaci, veniţi din Totkomlos (Ungaria), cei mai mulţi, dar şi din Slovacia centrală. Aceştia au ridicat biserica evanghelică între 1821 şi 1822. Monumentul baroc se remarcă prin turnul-clopotniţă, înalt de 54 m, de care se leagă un obicei aparte: la fiecare sfert de oră un paznic dă semnalul cu ajutorul unei trompete de aramă, cu excepţia orelor când se trăgea clopotul; dacă paznicul observă un incendiu, arborează în direcţia respectivă un steag negru, iar noaptea un felinar aprins.

În urma memoriului notarului Jan Litavec (1845 – 1849), adresat împăratului, dar şi ca urmare a revoluţiei paşoptiste, iobagii din Nădlac au fost împroprietăriţi. Nădlăcanii au organizat primele cooperative în 1875, teatru de amatori, asociaţii de întrajutorare, au făcut donaţii în timpul războiului de independenţă 1877 – 1878 şi s-au solidarizat cu mişcarea memorandistă.

La 1 Decembrie 1918, o delegaţie nădlăcană, formată din români şi slovaci, a participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, exprimând adeziunea localnicilor faţă de unirea cu România.

Din anul 1957, Nădlacul beneficiază de o cale ferată, care-l leagă de municipiul Arad. În anul 1968 localitatea a redevenit oraş.

De-a lungul timpului, principala activitate economică a fost agricultura. Şi astăzi, se cultivă grâu, porumb, floarea soarelui, cânepă, sfeclă de zahăr, legume. Pământul a fost retrocedat în întregime foştilor proprietari şi se lucrează în asociaţii agricole, asociații familiale, arendat și individual. Activitatea industrială este mai restrânsă, ea rezumându-se la câteva secții de prelucrare în domeniul alimentar, tricotaje, croitorie, tâmplărie, ateliere mecanice etc. Și astăzi, sunt conservate meserii tradiționale legate de domeniile zidărie, tâmplărie, dulgherit și zugrăvit. Comerțul este bine reprezentat de rețeaua de magazine private. La nivelul orașului, există un număr de peste 130 de unități economice.

Astăzi, elementele confortului urban sunt definite și de rețeaua stradală (67,7 km), aproape în întregime asfaltată sau pietruită, de cea de canalizare dar și de sistemul de încălzire bazat pe exploatarea resurselor de apă geotermală. Orașul este apărat de revărsarea apelor Mureșului printr-un dig lung de 8 km.

Principalele repere sociale, culturale și turistice din oraș sunt: Liceul "József Gregor Tajovsky", cu secții de predare în limbile română, slovacă și maghiară, Casa de Cultură, Biblioteca Oräenească, cu 50.000 de volume în diferite limbi, Societatea culturală și științifică "Ivan Krasko", ziarul de limbă slovacă "Nase snahy", revistele "Oglinzi paralele" și "Dolnozemsky Slovak" precum și diaconia evanghelică, administratoarea unui modern azil de bătrâni. La acestea se adaugă parcurile, grădina de vară și ștrandul.

Nădlacul a avut din todeauna relații bune, amicale, cu localitățile vecine dar și cu altele, situate la distanțe mai mari. Astfel, orașul este înfrățit cu Nagylak, Apátfalva, Tótkomlós și Medgyesegyháza, localități în care trăiesc maghiari, români și slovaci.

Peregu Mare (Nagypereg)

BÉKÉS MEGYE
Peregu Mare
JUDEȚUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Peregu Mare nr. 197
Telefon / Fax: 459.101 / 459.161
E-mail: primaria.peregumare@inext.ro

Zi de târg/piață: –
Suprafața: **3.289 ha**
Număr de locuitori: **1.800**
Densitatea populației: **55 loc./km²**

Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **99,90%**
- Pășune: **0%**
- Pădure: **0%**
- Altele: **0%**
- Neproductiv: **0,10%**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **16,44%**
- 15 – 59 ani: **55,67%**
- Peste 60 ani: **27,89%**

Structura etnică:
- Români: **21,61%**
- Germani: **4,61%**
- Maghiari: **46,56%**
- Slovaci: **18,28%**
- Ucrainieni: **3,61%**
- Romi: **1,33%**

Componența pe confesiuni (%)
- Ortodocși: **19,67%**
- Greco – catolici: **20,62%**
- Romano – catolici: **11,39%**
- Evanghelici: **0,83%**
- Alții: **6,31%**

Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **0,05%**
Localități învecinate: **Mezőhegyes**

Calitatea deosebită a pământului și poziționarea ferită față de marile căi de comunicație (Tisza – Mureș) par să fi fost elementele cheie pentru întemeierea unor așezări de agricultori stabile în zona comunei de astăzi încă din preistorie.

Descoperiri arheologice fortuite au scos la lumină urme de locuire din epoca aramei și din secolul II d.Hr. (Peregu Mic), succedate de altele, databile în secolele VI – VII d. Hr. (Peregu Mare).

Istoria scrisă reține Peregul abia din secolul XIII. Descriind prăpădul produs de invazia mongolă din vara anului 1241, canonicul orădean Rogerius relatează că invadatorii asiatici au cruțat inițial așezarea Nova Villa Perg, pentru ca, mai apoi, să se întoarcă asupra ei, măcelărind populația care nu a reușit să fugă. Urmele unei fortificații de pământ, situate la limita de nord a Peregului Mic, ar putea fi puse în legătura cu cetatea asediată și distrusă de tătari.

Datele privind istoria medievală a Peregului sunt parcimonioase. Ele fac trimitere la o possesio Perek, în anul 1320 și la satul Perek, în 1520. Menționarea documentară a unei parohii reformate la Peregu Mic în secolul XVII și existență unui cimitir datând din aceeași perioadă, descoperit cu ocazia săpării fundației pentru actuala biserică catolică din Peregu Mare, oferă indicii clare pentru continuitatea așezării și în epoca stăpânirii turcești.

În 1702, la Peregu Mare exista o biserica de lemn românească căreia preotul Avram îi lăsa ”de pomană pentru pomenirea părinților” un exemplar din Noul Testament tipărit la Bălgrad în 1648.

O semnificativă infuzie de populație, se petrece în perioada 1774 – 1778, când circa 300 de reformați din Egyek (Ungaria) se așează la Peregu Mic. În schimb, Peregu Mare a fost repopulat, ca pustă aparținătoare de Mezőhegyes, odată cu înființarea, în 1785, a crescătoriei de armăsari.

În 1851 – 1852, Peregul Mare a fost recolonizat de către tezaurariatul regal maghiar cu coloniști germani, romano-catolici, din Austria. În 1869 numărul acestora era de 578. Cu timpul însă, ei au emigrat, nemulțumiți fiind de cuantumul arendei pe care trebuiau s-o plătească pentru pământul ocupat.

Alte valuri de coloniști au revigorat Peregul în a doua jumătate a secolului XIX: germani din Austria Inferioară și din județul Torontal, cehi și slovaci din Ținuturile de Sus (Bardeov). Către finele secolului XIX, în timp ce noi coloniști maghiari și români șe așezau la Pereg, mai multe familii de agricultori au emigrat în America, în căutarea unui trai mai bun.

Din perspectivă statistică, evoluția demografică a localității Peregu Mare se prezintă astfel: la recensământul din 1880, localitatea număra 1.275 de locuitori dintre care 328 erau germani, 476 maghiari, 45 slovaci și 326 alte etnii; în 1910, din cei 1.363 de locuitori, 586 erau germani, 105 maghiari, 29 slovaci și 643 erau catalogați la alte naționalități. Din punct de vedere al apartenenței confesionale, în 1877 se consemnau 943 de romano-catolici, 142 reformați și 114 de alte confesiuni. În 1916, structura confesională cuprindea 750 de romano-catolici, 262 reformați, 8 ortodocși și 421 de alte confesiuni. Evoluția demografică ulterioară consemnează o creștere semnificativă a greco-catolicilor și ortodocșilor care ajung să constituie majoritatea. Oricum, în raport cu ortodocșii, greco-catolicii au fost tot timpul majoritari.

Evoluția demografică a comunei a fost continuu ascendentă până spre sfârșitul secolului XX (1972 – 2.641 locuitori) după care migrarea tineretului spre oraș, condiționată de urmarea studiilor post-gimnaziale și de ocuparea unor locuri de muncă în mediul urban, a determinat o scădere demografică și îmbătrânirea populației. Este semnificativ faptul ca astăzi în Pereg 140 de gospodării sunt goale, proprietarii fiind fie decedați fie mutați în altă parte.

În zilele noastre, comuna dispune de două școli, frecventate de 170 de elevi, și de două grădinițe cu 40 de copii. Trebuie menționat că primul învățător care a activat în Peregul Mare a fost Martin Szaucsek, venit din Moravia. Primul local de școală, în care s-a predat în limbile slovacă și germană, a fost construit în 1864. Din 1869, clasele germane au fost instruite de învățătorul vienez Heinrich Waigan. Între 1941 și 1962, la Peregul Mare a funcționat o școală cu predare în limba slovacă.

Diversitatea etnică a comunei este dublată de cea confesională. Ca atare, în comună există patru biserici: una romano-catolică, cu hramul Sfânta Tereza (sfințită în 1879), una reformată (construită în 1913), una greco-catolică (construită între 1921 și 1923), cea ortodoxă (construită în 1940). La acestea s-a adăugat, în 1957, casa de rugăciune a credincioșilor baptiști.

Activitatea culturală se desfășoară în cele două cămine culturale, cu o capacitate de 150 locuri fiecare. Pentru activitățile sportive stau la dispoziție două terenuri de sport. Asistența sanitară este asigurată de un medic de familie și două asistente, care își desfășoară activitatea în cadrul cabinetului medical din Peregu Mare și la punctul sanitar din Peregu Mic.

Comuna Peregu Mare este legată la telecomunicația automată din anul 2001, iar deplasarea cetățenilor la Pecica și Arad se face cu un autobuz al Companiei de

Transport Public Arad, precum şi cu cele 160 de autoturisme proprietate personală ale cetăţenilor.

Pentru viitor, primăria are în vedere continuarea modernizării drumului judeţean Peregu Mic – Peregu Mare – Nădlac, rezolvarea alimentării centralizate cu apă potabilă a ambelor localităţi, întreţinerea drumului comunal Peregu Mare – DN 7, pietruirea străzilor etc.

În cadrul programului de cooperare transfrontalieră, Consiliul local al comunei Peregu Mare s-a înfrăţit în decembrie 1995 cu oraşul Mezőhegyes din Ungaria, cu care are o colaborare fructuoasă pe multiple planuri.

Şofronea (Sofronya)

BÉKÉS MEGYE
Şofronea
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Şofronea nr. 187
Telefon / Fax: 416101 / 416100
E-mail: sofronea@xnet.ro

Zi de târg/piaţă: –
Suprafaţa: **3.490 ha**
Număr de locuitori: **2.566**
Densitatea populaţiei: **74 loc./km²**
Suprafaţa agricolă pe categorii (%)
  Arabil: **88,72%**
  Păşune: **10,81%**
  Pădure: **0,31%**
  Altele: **0%**
  Neproductiv: **0,16%**
Structura populaţiei pe categorii de vârstă (%)
  0 – 14 ani: **15,39%**
  15 – 59 ani: **62,63%**
  Peste 60 ani: **21,98%**
Structura etnică:
  Români: **63,99%**
  Germani: **0,47%**
  Maghiari: **35,07%**
  Ucrainieni: **0,58%**
Componenţa pe confesiuni (%)
  Ortodocşi: **53,31%**
  Greco – catolici: **0,23%**
  Romano – catolici: **34,37%**
  Evanghelici: **0,08%**
  Alţii: **11,85%**
Fără apartenenţă cofesională /
  n-au răspuns: **0,16%**
Localităţi învecinate: **Kunágota**

La 12 km nord-nordvest de municipiul Arad, se află comuna Şofronea compusă din localitatea eponimă şi satul Sânpaul.

Cele mai vechi urme ale prezenţei omeneşti în raza actualei comune sunt localizate la circa 200 m vest de Şofronea, unde, pe o mică movilă, a fost identificată o necropolă din epoca bronzului. Existenţa, mai apoi, a unei aşezări dacice în zonă, este indicată de descoperiri monetare accidentale dintre care se remarcă o drahmă de Dyrrhachium (mijlocul secolului II î.d.Hr) care indică legăturile comerciale ale acestei comunităţi cu colonia grecească de pe coasta Adriaticii. În secolele III – IV d.Hr., a existat o aşezare sarmatică în zona "Cărămidărie". Au fost descoperite cinci morminte de inhumaţie din cimitirul aparţinător de această aşezare.

Un document emis în anul 1177, aminteşte călugării mănăstirii Geled (*Geleth*) care, pe baza unor hărţi mai târzii, poate fi localizată între Gai şi Şofronea. În 1233, regele Andrei al II-lea a înzestrat mănăstirea cu 550 de bulgări de sare. Însă, la scurtă vreme după aceea, mănăstirea a fost distrusă de către tătari (1241) fără să mai fi fost refăcută vreodată.

În secolul XV, este pomenit satul Ketsopron sau Kethsofronya ca făcând parte din domeniul Herczegh (1436, 1446) şi apoi din cel al lui Ioan de Hunedoara (1454). După ce şi Câmpia Aradului a fost cucerită de către otomani, Şofronea apare în recensămintele turceşti din a doua jumătate a secolului XVI. În perioada 1553 – 1561 sunt pomenite 24 de sesii iobăgeşti, precum şi domeniile nobilare: Abrahamffy, Banffy, Farkas, Katay, Dely, Kerecsenyi, Serjenyi şi Szekely. În 1567 au fost înregistrate 34 de familii iar 12 ani mai târziu, 64.

După anul 1732 au avut loc colonizări grănicereşti în comitatul Arad, observându-se unele schimburi în componența etnică a unor localități. După 1741, grănicerii trec la desțelenirea pustelor fără aprobarea comitatului, producându-se o asimilare a populației militare cu țărănimea, fapt ce aduce cu sine includerea în sistemul grăniceresc şi a comunei Şofronea. (1743)

Către mijlocul secolului XVIII, prin dezvoltarea agriculturii de tip feudal, se extind suprafețele cultivate, iar unele familii nobiliare obțin o serie de sate. Satul Şofronea intră în 1745 în posesia familiei Kaszony. În 1752, localitatea intră în posesia ducelui de Modena.

La începutul secolului al XIX-lea începe procesul modernizării domeniilor şi a licitării domeniilor erariale, în acest proces fiind cuprinsă şi Şofronea în 1812. După dispariția robotei, cei mai mulți moşieri au mărit numărul argaților, iar pământul l-au dat "în parte", la Şofronea acest fenomen fiind semnalat la sfârşitul anului 1863.

Recensământul din anul 1880 indică o populație de 341 de persoane şi 52 de case, dintre care 284 romano-catolici, 41 ortodocşi, 16 reformați, numărul total de persoane alfabetizate ridicându-se la 300. Recensământul din 1910 indică doar numărul de locuitori care era de 753.

Odată cu stabilirea baronului Janos Purgly, mare proprietar de pământuri, la Şofronea, localitatea cunoaşte un remarcabil avânt economic dar dobândeşte şi un complex rezidențial care astăzi constituie principalul obiectiv turistic al comunei – castelul Purgly, construit în 1889. Castelul, anexele şi parcul ocupă o suprafață de 3,36 ha. Corpul central, construit într-un stil eclectic, este inspirat după modelul castelului Huniazilor de la Hunedoara. Planul, cu multe decroşuri, ornamentația bogată a fațadelor dar şi elementele de ambianță din interior (tavanul sălii de recepții sculptat din lemn de teck) sunt şi astăzi în măsură să stârnească admirația vizitatorului.

Situația complicată din 1918, l-a determinat pe moşier să-şi împroprietărească lucrătorii cu locuri de casă. Măsura a sporit atractivitatea economică a comunei, astfel că plugari din localitățile învecinate s-au aşezat în comună.

În anul 1925, mai multe familii de români din Nădlac s-au stabilit în Şofronea, punând bazele primei parohii ortodoxe. Aceasta a dobândit noi enoriaşi în 1932, odată cu venirea altor familii din Curtici, Macea şi Grăniceri. În 1935, se înregistrează memoriul membrilor consiliului parohial către prefectul județului Arad prin care s-a solicitat sprijin material pentru edificarea unui lăcaş de cult. Lucrările de construcție au început în vara anului 1939, după planurile arhitectului Rafiroiu din Timişoara, finalizarea şantierului având loc în anul 1942.

La recensământul din 1941 au fost înregistrați 1200 de locuitori, 300 de gospodării şi 13 întreprinderi. Pe etnii, situația era următoarea: români – 761, maghiari – 414, germani – 23, alte etnii – 22.

Monumentul eroilor evocă amintirea evenimentelor din august şi septembrie 1944, când locuitorii comunei s-au alăturat armatei române în lupta împotriva trupelor hitleriste şi horthyste. În rândul eroilor căzuți aici, a fost şi tânărul voluntar, în vârstă de 15 ani, Virgil Iovănaş, al cărui bust se află astăzi în fața şcolii.

În perioada comunistă, comuna a cunoscut un semnificativ spor demografic, în 1972 numărul locuitorilor fiind mai multe decât dublu față de 1941 (2.563 locuitori). Rodnicia pământului, renumele abatorului din localitate care lucra aproape exclusiv pentru export, posibilitatea întemeierii unor gospodării individuale prospere dar şi apropierea fața de Arad care oferea un însemnat număr de locuri de muncă în industrie şi servicii constituie principalele explicații ale afluxului de populație.

După 1989, Şofronea n-a suferit şocul demografic resimţit în alte localităţi rurale din judeţ, mai vechile atuuri ale comunei dovedindu-se în continuare viabile.

În prezent, comuna Şofronea dispune de o şcoală generală cu clasele I-VIII, limba de predare fiind româna, de o grădiniţă, două cămine culturale şi două biblioteci funcţionale. Locuitorii comunei beneficiază de serviciile a două dispensare medicale umane (unul la Şofronea şi unul la Sânpaul) şi a unuia veterinar.

Diversitatea etnică şi confesională este ilustrată şi de existenţa a cinci biserici pe teritoriul comunei: una ortodoxă, două catolice, una baptistă şi una adventistă.

Proiectele actuale ale primăriei au în vedere realizarea distribuţiei stradale a reţelei de apă şi a celei de canalizare, instalarea cablului de televiziune, asfaltarea drumului comunal dintre Şofronea şi Sânpaul, modernizarea rampei de gunoi, se mai are în vedere şi includerea canalizării menajere în comună.

Primăria şi locuitorii comunei întreţin relaţii de prietenie şi colaborare în plan cultural, sportiv şi administrativ cu comuna Kunágota din judeţul Bekes.

Iratoşu (Nagyiratos)

BÉKÉS MEGYE
Iratoşu
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Iratoşu nr. 1
Telefon / Fax: 454.101 / 454.114
E-mail: primaria.iratosu@inext.ro
Zi de târg/piaţă: –
Suprafaţa: **3.770 ha**
Număr de locuitori: **2.361**
Densitatea populaţiei: **63 loc./km^2**

Suprafaţa agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **93,03%**
- Păşune: **6,62%**
- Pădure: **0,06%**
- Altele: **0,03%**
- Neproductiv: **0,26%**

Structura populaţiei pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **17,53%**
- 15 – 59 ani: **58,54%**
- Peste 60 ani: **23,93%**

Structura etnică:
- Români: **41,68%**
- Germani: **0,34%**
- Sârbi: **0,04%**
- Maghiari: **55,10%**
- Ucrainieni: **0,34%**
- Romi: **2,46%**

Componenţa pe confesiuni (%)
- Ortodocşi: **41,25%**
- Greco – catolici: **0,42%**
- Romano – catolici: **52,35%**
- Alţii: **5,98%**

Localităţi învecinate: **Dombegyház**

Aşezare tipică de câmpie, comuna Iratoşu, are în componenţă şi satele Variaşul Mare şi Variaşul Mic, este situată la 22 km nord-vest de Arad.

Descoperiri arheologice întâmplătoare, realizate cu ocazia lucrărilor agricole desfăşurate în raza comunei şi a localităţilor aparţinătoare, au scos la lumină urme materiale din neolitic (ceramică), din epoca romană (monede) şi cea post-romană (ceramică hunică şi monede bizantine). În hotarul comunei sunt semnalate mai multe movile, probabil tumuli.

Primele atestări documentare ale localităţii, sub numele de Belsőiratos, Irathus datează din secolul XV (1418, 1437, 1446). În anul 1454, satul este cumpărat de către Ioan de Hunedoara, iar în 1484, Matei Corvin îl donează, împreună cu domeniul Nădlacului, fraţilor Iakşici care s-au remarcat prin acţiunile belicoase purtate împotriva stăpânilor domeniilor vecine, Doczi şi Vizes.

După cucerirea turcească, localitatea este cuprinsă în sangeacul Gyulei. Conscripţiile otomane din a doua jumătate a secolului XVI ilustrează o creştere demografică de la 8 familii în 1552, la 112 în 1579. Aceleaşi documente, ne oferă date şi despre activitatea economică: cultivau grâu, orz, cânepa, varză şi viţă de vie, creşteau porci şi oi, se practica stupăritul. Adaptându-se cererii stăpânilor otomani, gospodarii din Iratos s-au orientat mai ales spre creşterea oilor (150 de ovine în 1567; 850 în 1579).

Luptele dintre otomani şi imperiali, de la sfârşitul secolului XVII, au dus la o scădere accentuată a populaţiei, astfel că austriecii au recurs la mai multe colonizări ale zonei în perioada 1723–1821. În anul 1810, de exemplu, în Iratoş au fost colonizate 90 de familii maghiare din comitatele Nógrád şi Cenad.

Pe parcursul secolului XVIII şi în prima jumătate a celui următor, toţi locuitorii satului au fost jeleri. În ciuda realizărilor obţinute în modernizarea producţiei (folosirea de semănători, batoze, deschiderea topitoriei de cânepă), relaţiile de tip feudal au rămas dominante, determinându-i pe localnici să ceara, în timpul revoluţiei din 1848 – 1849, desfiinţarea rentei feudale.

A doua jumătate a secolului XIX a însemnat şi pentru Iratos o accentuată creştere economică şi demografică. În nici douăzeci de ani, populaţia localităţii creşte de la 688 de locuitori, în 1851, la 1148, în 1869, pentru a ajunge la 1482 în anul 1900. Cultivarea masivă a tutunului, atestată încă din 1777, când localitatea făcea parte din domeniul cumpărat de baronul Forray, a rămas profitabilă şi la începutul secolului XX când satul ajunge în posesia familei Nádasdy (1908).

În perioada 1919 – 1927, familii de români, venite din Cenadul Mare, Bătania, Chitighaz şi Gyula, sunt colonizate la Iratos, împroprietărite cu pământ arabil şi loc de casă, ajungând, în 1927, să reprezinte 25% din populaţia localităţii.

Reforma agrară, demarată în 1921, s-a tărăgănat şi în părţile Iratoşului pe parcursul întregii perioade interbelice, condiţionând numeroase tensiuni sociale. Cea mai performantă "unitate economică" rămânea moşia Nádasdy, ţăranii proaspăt împroprietăriţi preferând să-şi vândă proprietăţile funciare moşierului pentru a se angaja ulterior pe acestea ca zilieri. În condiţiile izolării relative faţă de Arad şi Curtici, căile de comunicaţie fiind lamentabile, Iratoşul conservă relaţii quasi-feudale încă în perioada interbelică.

După preluarea puterii, regimul comunist a cuprins în cele două cooperative agricole de producţie peste 60% din populaţia activă a comunei în timp ce în unităţi de tip meşteşugăresc (topitoria de cânepă, atelierele de împletit coşuri, de confecţionat mături, de lăcătuşerie) şi industrial (secţia de prefabricate din beton) au lucrat, în medie, circa 20% din populaţie. În gospodăriile individuale, locuitorii au continuat să crească animale (bovine, porcine, caprine, păsări).

Din anul 1962, asistenţa medicală din comună era asigurată de un dispensar propriu încadrat cu personal de specialitate.

Sistemul de învăţământ se dezvoltă începând cu anul 1870 când este atestată prima şcoală din comună care din 1911 dispune de un edificiu propriu cu 9 săli de clasă. În 1937 este inaugurată o "sală culturală" a comunei, extinsă în 1961. Un nou "Cămin cultural" este dat în folosinţă în 1967.

După 1990, terenurile agricole au reintrat în proprietate privată, fiind exploatate de către 19 asociaţii şi 774 proprietari privaţi (2004). Două complexe moderne de îngrăşare a porcilor funcţionează în raza localităţii. Cu toate acestea, circa 20% din populaţia comunei fac naveta spre locuri de muncă la Arad.

Ridicarea standardului de confort şi civilizaţie din ultimii 15 ani este ilustrată de înfiinţarea unui serviciu de salubritate local şi a două rampe de gunoi, de introducerea apei curente în toate instituţiile publice de pe raza comunei, de racordarea la reţeaua de telefonie automată şi de începerea introducerii reţelei de gaz metan.

Deschiderea anuală a frontierei vamale între Iratos şi Dombegyháza este un eveniment foarte important şi totodată mult aşteptat de locuitori. Legăturile de colaborare cu localitatea înfrăţită Dombegyház, se petrece şi cu integrarea instituţiilor locale.

Dorobanți (Kisiratos)

BÉKÉS MEGYE
Gyula
•Dorobanți
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Dorobanți nr. 410
Telefon / Fax: 535262 / 535252
E-mail: primaria.dorobanti@inext.ro

Zi de târg/piață: **marți**
Suprafața: **2.780 ha**
Număr de locuitori: **1.731**
Densitatea populației: **29,8 loc./km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **86%**
- Pășune: **8%**
- Pădure: **0,3%**
- Neproductiv: **5,7%**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **15,2%**
- 15 – 59 ani: **57%**
- Peste 60 ani: **27,8%**

Structura etnică:
- Maghiari: **93,65%**
- Români: **4,85%**
- Romi: **1,27%**
- Alții: **0,33%**

Componența pe confesiuni (%)
- Romano – catolici: **94,8%**
- Ortodocși: **3,75%**
- Greco – catolici: **0,17%**
- Alții: **1,28%**

Localități învecinate: **Lökösháza**

Abia foarte recent (2004), Dorobanțiul a dobândit statutul de comună de sine stătătoare, ieșind de sub arondarea administrativă al orașului Curtici.

În zona localității de astăzi, au fost descoperite, întâmplător, vestigii aparținând epocii aramei (eneolitic), secolelor II – VII și XII – XIII. Mai trebuie amintit un tell, deocamdată nedatat, aflat în sud-vestul comunei, la "Szöllöshalom", înalt de 12 m și cu un diametru de aproximativ 100 m.

Unii cercetători sunt de părere că satul Irathws, menționat documentar în anul 1418, ar trebui localizat în zona comunei Dorobanți. Acesta a fost distrus de către turci de două ori, în 1552 și în 1596. Memoria colectivă plasează vechea vatră a satului la sud actualei comune, în locul numit "Falu-dűlője". În vecinătatea acestuia, între două canale de drenaj moderne, a fost amplasat vechiul cimitir de unde au fost extrase cărămizi care ar putea aparține unei vechi biserici.

Toponimul Kis Iratos care presupune, firesc, existența pandantului Nagy Iratos, apare pentru prima oară în 1787, când desemna un sălaș care număra doar trei case.

Teritoriul erarial al fermei (pustei sau "Praedium"-ului) – aparținând de comitatul Cenad (Csanád) – era colonizat în anul 1819, cu câteva zeci de familii de cultivatori de tutun. În 1828, cele 106 familii de jeleri cu casă și 19 familii de jeleri fără casă, nu dispuneau de propriul lor pământ deoarece fuseseră aduși aici în calitate de contractualiști. Aveau, în schimb, 65 de vaci, patru viței și 59 de porci pentru prăsilă. Ceea ce le-a permis să-și consolideze starea materială. În anul 1836, așezarea era inclusă în rândul satelor. Între anii 1828 și 1848, moșierul Szalbek cumpărase de la Erariu întreaga suprafață domenială. Conform conscripției din anul 1850, satul respectiv era renumit pentru creșterea cailor, vitelor și oilor. În urma aplicării Patentei imperiale din 1853, loturile contractuale au ajuns în proprietatea locuitorilor, prin despăgubirea moşierului de către stat.

Sporul demografic ajunsese, la finele anului 1869, la 1988 de locuitori. După o oarecare scădere demografică în deceniul holerei (1870 – 1880), creşterea s-a reluat, cu mici sincope, până la cel de-al doilea război mondial. În 1900, tabloul etno-confesional se prezenta astfel: minoritatea izraelită (73 persoane) declarându-se maghiară, trebuie căutată între cei 2340 maghiari. Dintre cei 35 de greco-orientali, doar 18 s-au declarat "olahi" (români). Restul de 17 persoane se compunea, cel puţin, din două grupuri: unul, de şapte sârbi şi, celălalt, de 10 romano-catolici. Cei şase germani erau fie de rit romano-catolic fie evanghelici luterani.

Stratificarea social-economică s-a conjugat cu apariţia unui mare proprietar, Jakabffy Béla, care trecuse la exploatarea maşinistă a agriculturii şi la organizarea crescătoriilor de vite şi porci.

Marea majoritate a locuitorilor a continuat să rămână cea maghiară, iar confesiunea dominantă era cea romano-catolică.

Fiind considerată comună mare, aparţinătoare de comitatul Cenad, Iratoşul Mic dispunea de notariat, poştă, telefoane, oficiu de stare civilă, percepţie, filială a unei cooperative de credit şi moară comunală, până în anul 1918. Suprafaţa comunei era, în anul 1900, de 3840 iugăre cadastrale, cu ceva mai mică decât cea a comunei Sânmartin (4608 iugăre cadastrale).

După trasarea frontierei româno-ungare, devenind comună mică, a aparţinut de plasa administrativă Pecica, până în anul 1949. Înfiinţarea fermei-model, în acelaşi an, a constituit şansa unei diversificări agro-zootehnice şi, implicit, a creşterii bunăstării localnicilor.

Între 1969-1989, comuna, anexată din punct de vedere administrativ la Curtici, şi-a pierdut instituţiile administrative. După anul 1989, în noile contexte, fosta Cooperativă Agricolă de Producţie s-a transformat în asociaţia Agrodor, dispunând de o seră încălzită cu apă termală. Ulterior au apărut magazinele reţelei Agrobonita. De asemenea, un restaurant şi un hotel cu 9 camere.

Ştrandul cu apă termală a intrat în funcţiune în anul 1990. Centrul de recuperare locomotor iniţiat de către medicii Adalbert şi Olga Almásy, foloseşte resursele termominerale locale. Pe lângă acesta, sub egida Serviciului Maltez de ajutor, funcţionează Căminul pentru vârstnici, săraci şi copii năpăstuiţi.

Instalarea Ordinului Maltez într-o casă din sat a avut drept consecinţă, printre altele, înfiinţarea unei reţele de ajutor gratuit cu medicamente şi îmbrăcăminte în judeţul Arad.

Relaţiile cu localitatea Leucuşhaz sînt foarte strînse.

Curtici (Kurtics, Kürtös)

BÉKÉS MEGYE
Curtici
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Str. Primăriei nr. 47
Telefon / Fax: 464.004 / 464.130
E-mail: primaria.curtici@yahoo.com
Zi de târg/piață: **joi**
Suprafața: **10.083 ha**
Număr de locuitori: **9.722**
Densitatea populației: **96 loc./ km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
Arabil: **92,89%**
Pășune: **4,50%**
Pădure: **0,19%**
Altele: **2,06%**
Neproductiv: **0,36%**
Structura populației pe categorii de vârstă (%)
0 – 14 ani: **18,36%**
15 – 59 ani: **60,50%**
Peste 60 ani: **21,14%**
Structura etnică:
Români: **69,70%**
Germani: **0,20%**
Sârbi: **0,04%**
Italieni: **0,03%**
Maghiari: **19,07%**
Ucrainieni: **0,10%**
Romi: **10,69%**
Componența pe confesiuni (%)
Ortodocși: **63,73%**
Greco – catolici: **0,15%**
Romano – catolici: **19,47%**
Evanghelici: **0,06%**
Alții: **16,55%**
Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **0,04%**
Localități învecinate: **Lökösháza**

Cunoscut ca cel mai important punct de trecere, pe calea ferată, a frontierei de vest a României, Curticiul, situat la 17 km nord-vest de Arad, beneficiază și de condiții naturale deosebite: este așezat în mijlocul unor pământuri fertile sub care se află un important rezervor natural de apă termală. Cadrul geo-climatic optim pentru dezvoltarea habitatului a condiționat dezvoltarea unor așezări umane în aceste locuri deja acum cinci milenii.

Mărturiile preistorice din raza orașului au început să fie evidențiate începând din anul 1876 (I. Miletz, F. Römer, J. Hampel și mulți alții). Pe lângă sondajele efectuate în două situri eneolitice din intravilan, descoperirile întâmplătoare, relativ numeroase, provin din epocile neolitică, a bronzului, fierului, daco-romană și medievală.

Valul de pământ, direcționat nord-sud, se află la 9 km de oraș. În vatra orașului au fost găsite fragmente de căldărușă, tipică secolelor XI – XII. O cetate de pământ din apropiere se numise "Pogány vár".

Prima mențiune documentară, provenind de pe actuala vatră, este datată în anul 1332. Existența concomitentă a așezării Tövisegyház (Biserica Teiuș sau, mai degrabă, Biserica dintre spini) între Curtici și Zimand pare să fi fost de scurtă durată. Ea a fost legată de tribulațiile teritoriale ale familiilor nobiliare cu predicatul "Tövis", din motive religioase și militare. Transliterarea sa românească era "Teiuș".

Curticiul, sub denumirile Kurtegyház și Kurtafejéregyház, figura între pertinențele cetății Șiria (Világos vár), în cadrele teritoriale ale comitatului Zărand. Cele câteva zeci de familii locale menționate în cursul secolului al XVI-lea, erau la cheremul succesivilor stăpâni domeniali laici și ecleziastici, fără a mai pomeni incursiunile de pradă ale soldaților din cetatea Gyulei. După cucerirea de către otomani a cetății Gyula (1566), defterele consemnau 23 de familii.

Odată cu eliberarea de sub otomani a zonei Aradului (1685), Curticiul reintra în componența comitatului Zărand și, implicit, în cea "Partium"-ului, aparținător de marele principat a Transilvaniei, fapt consfințit prin Diploma împăratului Leopold. Între anii 1741 – 1744, zona respectivă a fost atașată comitatului Arad, fiind astfel reîncorporată regatului ungar, sub denumirea latină "Processus Zarandiensis" / Districtul Zărandului/. Ulterior, în cea de a doua jumătate a aceluiași secol, acest teritoriu districtual era divizat în două districte: cel al Zărandului, situat de-a lungul limitei nordice a comitatului Arad și cel al Șiriei, situat la sud de celălalt.

În anul 1746, Curticiul avea 81 de familii de iobagi camerali (ai statului). La mijlocul secolului al XVIII-lea părți din acest domeniu au intrat în posesia familiilor Kaszony, Marczibányi, Vörös, Friebeiss și Cernovici.

Sistematizarea acestui sat a avut loc după anul 1771, când reglementarea urbarială stabilizase tendința de emigrare a familiilor de iobagi și a jelerilor. În 1787, cele 330 de case, locuite de "valahi" de "rit grec" țineau de "Processus Világosiensis" /districtul Șiriei/. În același an existau deja șapte case la sălașul Teiuș, situat probabil pe vechiul loc, cel din secolele XIV – XV.

Populația a crescut de aproape șapte ori, numărând, în 1828, 547 capi de familii nenobile (402 iobagi, 123 jeleri, 16 meșteșugari, doi negustori și patru slugi). Familiile preoțești, funcționărești și nobiliare nu fuseseră incluse în această conscripție.

Vechea biserică greco-neunită locală a fost lovită de trăznet la mijocul secolului al XVIII-lea, iar aprobarea pentru un alt edificiu, de cărămidă, a venit în anul 1778.

La 1848 – când populația se stratificase, printre altele, datorită orientării spre producerea mărfurilor agro-zoo-economice pentru piață – egalitatea juridică era proclamată de dieta Țării Ungariei, de la Bratislava (1847/1848) și sancționată de către împărat la 10 aprilie 1848. La sfârșitul aceleiași luni, curticenii s-au mobilizat împotriva notarului local, cerând înlocuirea acestuia cu un altul, care să cunoască limba majorității locale.

Conscripția din anul 1850 consemna 2360 de greco-neuniți și 120 de romano-catolici, fiecare cu biserică proprie. Împreună cu cei 35 de izraeliți, comuna Curtici (Kurtits) totaliza 2515 suflete. Curticenii deveniseră renumiți în creșterea vitelor și oilor. Pământul era roditor; se cultiva mult tutun, ale cărui frunze erau însilozate la Arad.

Calea ferată, pusă în funcțiune până la Arad, în anul 1858, avea să amplifice producția destinată pieții și prelucrării produselor agricole și animaliere. Creșterea demografică a românilor și maghiarilor a fost impresionantă. În anul 1862 românii se cifraseră la 4985 de suflete iar maghiarii ajunseseră la 374 de suflete. Celelate etnii n-au fost consemnate. Limba administrativă era româna.

Între 1850 și 1880, populația se dublase, înregistrând o diversificare etno-confesională. Recensământul anului 1880 oferea date privind structura etnică și confesională. Dintre cei 4200 de ortodocși, românii însumau 3959 de suflete. Restul de 41 ortodocși ar trebui căutați, probabil, între cei șase ruteni, trei croato-sârbi, opt străini și 26 de alte naționalități decât cele enumerate distinct. Urmau, în ordine descrescătoare, cei 433 romano-catolici, care se regăseau, în cea mai mare parte, printre cei 528 maghiari, 79 germani și 61 slovaci. Cei 208 izraeliți ar putea figura printre cei 236 a căror limbă maternă era necunoscută. Cei 32 reformați (luterani) ar trebui căutați în mod predilect între cei 79 germani și opt străini (de altă cetățenie decât cea a statului dualist). Cei 17 evanghelici erau, probabil, toţi maghiari. Iar cei 16 greco-catolici, erau probabil, toţi români. Lipsea menţionarea distinctă a minorităţii ţigane, deja existentă în localitate.

Trebuie să mai observăm că, între anii 1880-1977, populaţia s-a dublat. Mai precis, faţă de cei 4906 locuitori din anul 1880, în anul 1977 numărul lor ajunsese la cifra de 11.063. În schimb, în anul 1992, se înregistra o uşoară scădere (10.955 suflete).

Primii baptişti din Curtici au apărut în anul 1887, ei fiind primii de pe teritoriul actual al judeţului Arad.

Teritoriul extravilan şi intravilan, deosebit de întins, depăşea 20.000 de iugăre cadastrale în anul 1897. O cantitate enormă de produse agro-zootehnice, provenite de pe moşiile stăpânilor mai vechi şi mai noi, era destinată pieţii interne şi externe. Cei peste 7.000 de locuitori din comună şi de la sălaşe (ferme) contribuiau substanţial la producerea mărfurilor.

În primele zile ale lunii noiembrie 1918, destrămarea aparatului administrativ şi poliţienesc ungar s-a soldat, printre altele, cu ciocniri armate între Garda Naţională Română locală şi "comando"-urile moşierilor Friebeisz din Curtici şi Purgly din Şofronea.

Trasarea noii frontiere a statului român, a determinat amplificarea în volum a edificiului gării internaţionale, în anul 1921, printre altele, pentru necesităţile punctului vamal de graniţă Curtici. În anul 1929, cătunul Şofronea, aparţinător, până atunci, de Curtici, devenea comună. La începutul celui de-al doilea război mondial, în condiţiile diminuărilor teritoriale din vara anului 1940, statul român şi-a dat acordul pentru staţionarea trupelor Reichului german la Curtici şi în alte localităţi, începând din luna octombrie 1940.

Marea expropriere de teritoriu agricol moşieresc de după primul război mondial, prelungită până în cel de-al patrulea deceniu al secolului al XX-lea, a mai lăsat doar 45 de proprietari deţinători de suprafeţe peste 50 de hectare. Exproprierea acestora a avut loc în conformitate cu legea de reformă agrară din anul 1945. În cursul anilor 1949-1950 s-a născut Gopodăria Agricolă Colectivă "Lumea Nouă", pe locul intravilanului fostei reşedinţe domeniale din 1769, a lui Kaszony, rămasă în picioare.

În anul 1960 se încheia cooperativizarea sectorului agricol local. În anul 1962, pe lîngă vechea Cooperativă Agricolă de Producţie "Lumea Nouă" era înfiinţată C.A.P. "23 August". În acelaşi an, o parte din terenul intravilan al vechii cooperative agricole mai sus-menţionate era cedat în vederea construirii unui amplu edificiu şcolar. În anul 1963 a fost turnată fundaţia clădirii cu un etaj a liceului local. Iar în toamna anului următor avea loc inaugurarea sa efectivă.

Aspectul urban al comunei Curtici s-a accentuat până când, în anul 1969, aceasta a fost declarată oraş, în cadrele proaspăt reînfiinţatului judeţ Arad. Industria sa se rezuma, în anul 1976, la atelierul de reparaţii pentru materialul rulant de cale ferată (înfiinţat în perioada interbelică), fabrica de gheaţă şi o serie de unităţi de prelucrare primară a produselor agricole. Ştrandul termal datează din anul 1985 şi dispune de trei bazine şi facilităţi de cazare.

Începînd din anul 1990, nou creatul Combinat agro-industrial din Curtici a ajuns renumit în întreaga ţară. Prima zonă vamală liberă (75 ha) din vestul României a fost amplasată în preajma gării de cale ferată, în baza Legii regimului zonelor libere, nr. 184 din anul 1992.

Anual, în luna august, festivalul folcloric "Spicul de aur", la care sunt invitaţi formaţii şi cântăreţi de muzică populară de renume, atrage un mare număr de spectatori.

Se vor întări şi legăturile de colaborare cu localitatea Lököshháza.

Macea (Mácsa)

BÉKÉS MEGYE
Macea
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Macea nr. 262
Telefon / Fax: 536.101 / 536.045
E-mail: macea@rdslink.ro
Zi de târg/piaţă: **miercuri**
Suprafaţa: **7.264 ha**
Număr de locuitori: **6.169**
Densitatea populaţiei: **85 loc./km^2**

Suprafaţa agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **79,82%**
- Păşune: **18,16%**
- Pădure: **0,40%**
- Altele: **0,15%**
- Neproductiv: **1,47%**

Structura populaţiei pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **21,24%**
- 15 – 59 ani: **61,35%**
- Peste 60 ani: **17,41%**

Structura etnică:
- Români: **85,61%**
- Germani: **2,20%**
- Italieni: **0,03%**
- Maghiari: **3,39%**
- Sârbi: **0,02%**
- Slovaci: **0,31%**
- Ucrainieni: **0,11%**
- Romi: **8,33%**

Componenţa pe confesiuni (%)
- Ortodocşi: **78,31%**
- Greco – catolici: **0,37%**
- Romano – catolici: **6,35%**
- Evanghelici: **0,26%**
- Alţii: **14,51%**

Fără apartenenţă confesională /
n-au răspuns: **0,20%**
Localităţi învecinate: **Kevermes**

Localitate străveche, atestată documentar încă din anul 1374, comuna Macea este situată în plină câmpie, la 23 km nord de municipiul Arad şi la 6 km nord de oraşul Curtici şi la 5 km.

Din vechime, datează un val de pământ, numit "Valul lui Traian", care străbate comuna de la sud la nord, astăzi fiind vizibil doar în afara acesteia. Lângă acest *vallum* există cinci movile necercetate. Movila din curtea şcolii a fost distrusă, amenajându-se un teren sportiv. Fragmente ceramice eneolitice au fost găsite la locul numit Topila. Pământul roditor (cernoziomuri) a condiţionat sporul populaţiei locale, conturând, spre sfârşitul migraţiilor, limitele teritoriale ale satului medieval timpuriu. În secolul al X-lea, Macea se situa în partea nord-vestică a ducatului condus de către Ahtum. După extinderea spre est a regatului ungar, domeniul feudal Macea a fost cuprins, iniţial, în pertinenţele prepoziturii Orod (sec. XI – XIV). Odată cu organizarea comitatului Zărand de-a lungul Crişului Alb, teritoriile Macei, al vechiului sat Kutas (astăzi toponim la vest de Macea) şi al Sânmartinului (numit pe atunci Szentkirály) intrau în componenţa acestui comitat. Iar localităţile pomenite intrau în posesia vremelnică a familiilor Keczer (menţionată începând din anul 1394), Bessenyei (din 1428), Czeczei (din 1478), Farkas (din 1559), Drágffy (între 1564 – 1566) şi Ballassa (sec. XV – XVI), împreună cu locuitorii acestora. De notat faptul că, în 1561, exista un singur cap de familie, numit Keczer, posesor a trei sate cu 23 de "porţi".

Incursiunea otomană prin Banat în Crişana, din anii 1436 – 1437, timp de 40 de zile, soldată cu prăzi şi prizonieri din rândul nobilimii, prima de acest fel, a fost resimţită drept un şoc. După anul 1541, comitatul Zărandului, cuprinzând şi cetatea Gyulei, trecea la transilvăneni. Expediția otomană din anul 1552 luase în stăpânire satele până la Szolnok. Între 1552 – 1558, Macea și Kutas au făcut parte din structura administrativă otomană *nahié*. Partea ocupată de otomani din vestul comitatului Zărand a constituit, pentru scurtă vreme, nahia Zărandului. Între anii 1559 – 1566, zona respectivă a aparținut, din nou, de principatul autonom al Transilvaniei, vasal Porții Otomane, încadrându-se în acel "Partium" sau "Partes adnexae". Ambele sate figurau, ca atare, între pertinențele cetății Gyula, ceea ce nu excludea prezența unor moșieri mărunți precum erau un Mágocsy Gáspár, asociat cu Liszty János – prezenți pe teritoriul sangeacului Arad – pentru a poseda localitatea "Mácsalaka". Cu multă probabilitate, era vorba de însuși satul Macea și nu de "Mácsalaka" din Banat (care devenea, începând din 1609, "Matslag"; numit de către coloniștii germani Blumenthal).

Înaintarea trupelor otomane dinspre pașalâcul Budei spre sud-est cât și asedierea și ocuparea cetății Gyula (1566) au avut drept consecință subordonarea acestor locuri sangeacului Zărand și, implicit, pașalâcului de Buda. Satul Macea se afla echidistant, între cetatea otomană a Aradului și cea a Gyulei, pe axa sud-nord a drumului dintre aceste două fortificații. Supușii locali creștini munceau pentru marea feudă Hass care aproviziona, printre altele, cetatea Budei.

În anul 1597, "afurisiții de transilvăneni" – cum îi numea cronicarul turc – ajunseseră să elibereze teritoriul aferentat la nahia Zărandului, asediind cetatea Gyulei. Până în 1614 – 1616, timp de aproape 20 de ani, zona respectivă a aparținut principatului ardelean, moșiile Macea și Kutas trecând din mâna familiei Ballassa în cea a familiei Paczód, în cursul anului 1609.

Administrația otomană rămânea aici până în anul 1685, când trupele imperiale habsburgice, venind dinspre Buda, ocupau câmpia Aradului. Satul Macea trecea, în cursul anului 1715, din proprietatea Erariului în cea familiei Edelspacher. În 1724, Sigismund Edelspacher îi vindea o parte din proprietățile sale, printre care și cea mai mare parte din domeniul Macea, lui Mihai Cernovici și fiului său Ioan. Aceștia din urmă primiseră, în anul 1720, diploma de înnobilare din partea Casei de Habsburg pentru merite militare antiotomane. În cursul acestui secol, vatra satului se mută spre vest, pe locul actual.

Petru Cernovici coloniza, în 1843, la est de Macea, probabil pe vechiul loc al satului medieval Új-Falu (Satul Nou), grădinari contractualiști, din comitatul Nógrád, pentru cultivarea tutunului. Colonia, purtând același nume, ajunsese, în cursul anului revoluționar 1848, la neînțelegeri cu "domnul de pământ". Cei peste 170 de locuitori ai săi au fost mutați, în anul 1850, de către administrația erarială în "pustă" ("Praedium"-ul Zimandului, pe teritoriul căreia au înființat localitatea Zimandul Nou).

În 1849, "pusta" Nagy Kutas, situată la vest de Macea, număra 110 locuitori, făcând parte, și ea, din cercul pretorial al Șimandului. În același an, Macea număra 1941 de locuitori, dintre care două treimi erau iobagi. În 1850 existau 2.182 români ortodocși, 45 evrei și 19 romano-catolici. În 1862 – anul în care noul moșier, Károlyi de Nagy-Károly (de Careii-Mari) tranzacționa domeniul Macea în favoarea fiului său, Tibor – numărul locuitorilor se prezenta deja sporit, cu germani, veniți de la Sînmartin (564 de suflete) și maghiari (57 de suflete). În schimb, numărul românilor scăzuse ușor, la 2.097. De notat era faptul că conscripția comitatensă consemna drept limbă administrativă locală, româna. Din toamna anului 1861 până în deceniul al nouălea al secolului al XIX-lea, Macea și Curticiul au aparținut de cercul pretorial Șiria (Világos). Populația era stratificată, având o pătură de mijloc alcătuită din români, germani, maghiari și evrei. Între 1870 și 1880, scăderea demografică, cu aproximativ 200 de persoane, se datora recurenței holerei.

Creşterea ulterioară a atins, în 1890, cota de 3.696 de locuitori. Sporul a fost înregistrat, printre altele, pe seama celor de confesiune evanghelică luterană şi a celor de confesiune calvină (helvetă). După anul 1880, Macea şi Curticiul au fost arondate cercului pretorial al Aradului, rămânând aşa până în deceniul al treilea al secolului al XX-lea.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, moda arhitecturală eclectică, de inspirație franceză îşi punea amprenta asupra noii aripi a reşedinței domeniale, dându-i aparențele de castel. Suprafața parcului-pădure s-a dublat în acelaşi interval la 20 de ha. Suprafața de 100 de iugăre (holde) de pădure plantată şi populată cu fazani, situată în afara parcului, s-a contopit cu acesta în anul 1900.

Conform statisticii din anul 1900, comuna număra 2.703 "olahi" (români), dintre care 2.687 erau de rit greco-oriental, iar restul de 16 se împărțea în grupul celor 14 greco-catolici şi cele două persoane a căror religie nu era precizată. Numărul relativ mare al maghiarilor (857, dintre care majoritatea era romano-catolică) se poate explica prin sporirea acestora, în special, în fermele şi sălaşele contelui Károlyi (de exemplu la "Topila" veche şi nouă cât şi la "Kutas"). Numărul germanilor (care aveau deja biserică parohială în comună) crescuse lent la 717 suflete. Numărul evreilor izraeliți scăzuse uşor la 32 de persoane. Cei 32 de locutori de rit luteran trebuie presupuşi a fi germani. Iar cei 87 evanghelici reformați (calvini) erau maghiari.

După anul 1918, granița statală era trasată, conform tratatului de pace de la Trianon, la 2 km nord-vest de comună, în cel mai apropiat punct al ei. După anul 1925, comuna rurală Macea a aparținut de plasa administrativă Sfânta Ana (actualmente Sântana).

La recensământul din 1948, existau 3345 români, 941 germani şi 131 maghiari. În 1956 numărul germanilor scăzuse mai mult (la 316 locuitori) decât al maghiarilor (de la 131 la 112). În schimb, numărul românilor crescuse la 4.266, continuând să sporească până în anul 1966 (4.429 locuitori). În anul 1972, comuna Macea şi satul aparținător Sânmartin, numărau 7.633 de suflete. Ambele dispuneau de sectorul de mică industrie. Funcționase şi o stație de betoane.

Cea mai mare parte a locuitorilor s-a asociat în cultivarea roşiilor, ajungând să le exporte în Polonia, Germania etc. Atât aceşti locuitori cât şi navetiştii la Arad şi-au sporit substanțial veniturile. Aspectul urban al comunei s-a accentuat prin construirea căminului cultural, a magazinului mixt şi a edificiilor şcolare.

Lucrările de extindere a vechii biserici ortodoxe (datând de la începutul secolului al XVIII-lea, ctitorită de către Mihai Cernovici) au început în anul 1994 şi s-au terminat în anul 1997.

După anul 1990 a apărut o fabrică de lapte şi derivatele sale. De asemenea, există o secție de prelucrare a produselor agricole, a Combinatului Agroindustrial de la Curtici. Au apărut şi mici linii de confecții (Mode Italia SRL, Modehaus Phoenix SRL).

În 1992, Universitatea de Vest "Vasile Goldiş" Arad şi-a extins campusul în incinta castelului local, unde a amenajat şi o expoziție etnografică, alături de Muzeul Caricaturii Ştefan Popa Popa's. Parcul dendrologic şi grădina botanică din preajma castelului sunt întreținute de către universitate.

Macea a devenit un punct de atracție turistică şi prin numeroasele manifestări culturale organizate: sărbătorirea hramului bisericii ortodoxe (Sf. Petru), "Umblatul cu steagul" (Sf.Ioan), Festivalul cântecului şi portului românesc dintre valea Crişului şi cea a Mureşului (bianual), "Gura satului", festival de satiră şi umor (bianual), Congresul Internațional al Caricaturii (anual). Legăturile de colaborare cu localitatea Kevermes se realizează şi cu integrarea instituțiilor locale.

Grăniceri (Ottlaka)

BÉKÉS MEGYE
Gyula
Grăniceri
Macea
Curtici
Arad
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Grăniceri nr. 10
Telefon / Fax: 353.150
E-mail: otlaca@rdslink.ro

Zi de târg/piață: **sâmbătă**
Suprafața: **7.900 ha**
Număr de locuitori: **2.596**
Densitatea populației: **33 loc./km^2**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
Arabil: **60,97%**
Pășune: **37,15%**
Pădure: **0,24%**
Altele: **0,01%**
Neproductiv: **1,63%**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
0 – 14 ani: **20,76%**
15 – 59 ani: **54,20%**
Peste 60 ani: **25,04%**
Structura etnică:
Români: **89,71%**
Germani: **1,54%**
Maghiari: **1,31%**
Ucrainieni: **0,04%**
Romi: **7,40%**
Componența pe confesiuni (%)
Ortodocși: **90,64%**
Greco – catolici: **2,58%**
Alții: **6,74%**
Fără apartenență cofesională / n-au răspuns: **0,04%**
Localități învecinate: **Elek (Aletea)**

Așezată în partea de nord-vest a Câmpiei Aradului, la 60 de km distanță de reședința de județ, comuna Grăniceri beneficiază de un cadru natural definit de peisajul de stepă, brăzdat de apele Buderiului și al Canalului Morilor, de o climă blândă, bogată în precipitații.

În zona comunei și a satului aparținător Șiclău, cercetarea arheologică a scos la iveală o serie de descoperiri dintre care cele mai vechi datează de la sfârșitul neoliticului (ceramică) și din epoca bronzului: un tezaur din aur și urmele unei așezări. Sunt cunoscute urme de materiale din prima vârstă a fierului, din epoca dacică (un tezaur de monede de argint și podoabe de aur) și cea romană (90 de fibule din bronz). Săpăturile arheologice din punctul Șiclău – "Gropoaie" au dus la descoperirea a 19 morminte maghiare, databile în secolele X – XI. Mai multe movile din zonă, necercetate încă, par să reprezinte fie tumuli, fie amplasamentele unor monumente și cimitire medievale.

Atestată documentar ca plebanie, în anul 1434, localitatea Othlaka a fost o așezare cu 20 de case.

Abia începând cu secolul XVIII, dispunem din nou de informații documentare despre comună care, între timp, ajunsese unul din târgurile importante ale Câmpiei Aradului. Atunci exista deja biserica de lemn cu hramul "Sfântul mucenic Gheorghe" care, la sfârșitul secolului XVIII și la începutul celui următor, a fost înlocuită cu una de piatră, pe fundațiile căreia a fost reclădită, în 1911, biserica actuală care poartă hramul celei vechi.

Din a doua jumătate a secolului XIX, locuitorii comunei, marea majoritate români, se remarcă în cadrul luptei de emancipare națională: în 1849 refuză înrolarea în garda națională maghiară, în 1861 cer introducerea limbii române în administrația comunei, în 1892 delegați ai comunei sunt prezenți la conferința Partidului Național Român și în cadrul misiunii care a dus *Memorandumul* românilor din Transilvania la Viena, iar la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, comuna a fost reprezentată de o întreagă delegație. Pătrunderea relațiilor capitaliste în zonă și includerea comunei în domeniul modernizat al lui Iosif de Habsburg duc la ridicarea economică a localității și la creşterea numărului de locuitori care, în 1900, se cifra la 3.059. Un impact pozitiv asupra evoluției comunei, l-a avut și construirea căii ferate, în 1910.

După unirea cu România, comuna Grăniceri a făcut parte din plasa Chişineu-Criş, apoi, în perioada 1958 – 1968, din regiunea Crişana, iar din 1968 aparține de județul Arad.

În perioada 1950 – 1989, pe teritoriul comunei au funcționat două cooperative agricole de producție orientate, mai ales, spre cultivarea de cereale, porumb și sfeclă de zahăr. Gospodarii din comună au continuat însă, în regim privat, cu creşterea animalelor (porci, vaci, oi) și cu practicarea unor meşteşuguri casnice tradiționale (țesut din cânepă, împletit din lână).

Odată cu creşterea numărului de locuitori (3.730 în 1972), autoritățile vremii au dotat comuna cu un dispensar medical (1973), cu spații comerciale moderne (1977) și cămin cultural.

După 1990, s-a înregistrat o importantă scădere demografică și o îmbătrânire a populației. Este totuşi remarcabil faptul că astăzi în cele două școli și două grădinițe din comună învață 380 de copii.

În ultimul deceniu, strădaniile autorităților locale s-au îndreptat spre îmbunătățirea condițiilor de trai ale locuitorilor prin diversificarea și modernizarea serviciilor publice dar și prin ecologizarea și estetizarea peisajului stradal. Înfrățirea cu localitatea Elek (1996) a deschis perspectiva unei strânse și fireşti colaborări cu vecinii din Ungaria. Redeschiderea punctului vamal dintre cele două localități reprezintă următorul deziderat comun până la integrarea României în Uniunea Europeană.

Pilu (Pél)

BÉKÉS MEGYE
Pilu
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Pilu nr. 69
Telefon / Fax: 530.081
E-mail: primaria.pilu@rdslink.ro

Zi de târg/piață: **luni**
Suprafața: **7.177 ha**
Număr de locuitori: **1.976**
Densitatea populației: **28 loc./km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **65,89%**
- Pășune: **33,67%**
- Pădure: **0,14%**
- Neproductiv: **0,30%**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **23,33%**
- 15 – 59 ani: **53,69%**
- Peste 60 ani: **22,98%**

Structura etnică:
- Români: **84,11%**
- Germani: **0,10%**
- Sârbi: **0,15%**
- Maghiari: **7,49%**
- Slovaci: **0,05%**
- Romi: **8,10%**

Componența pe confesiuni (%)
- Ortodocși: **83,60%**
- Greco – catolici: **0,30%**
- Romano – catolici: **7,39%**
- Alții: **8,66%**

Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **0,05%**
Localități învecinate: **Gyula**

Comuna Pilu este așezată pe malul stâng al Crișului Alb, în partea de nord-vest a județului Arad, la o distanță de 59 km de municipiul Arad și la 21 km de Chișineu-Criș, orașul cel mai apropiat. În componența comunei intră și localitatea Vărșand care se află la o distanță de 5 km de reședința de comună.

Așezarea Pilu – „terra Pyl" – este menționată documentar ca fiind existentă în anul 1223, iar Vărșandul „villa Vosian" din anul 1214.

Între Pilu și satul Grăniceri, pe o movilă, a fost descoperit în 1949, fragmente ceramice pictate, din neolitic. Pe teritoriul satului, în 1883 s-au găsit un topor de granit (2,5 kg), probabil din neolitic. În 1971 s-a descoperit un denar de la Aurelian.

Între Pil și Socodor, în hotarul Chichiș" s-a descoperit la o adâncime de 2 metri, un schelet alături de care se aflau două fragmente dintr-un obiect de argint și mai multe perle din pastă de sticlă. Mormântul este probabil sarmatic. În apropiere de acest loc și în vecinătatea satului se află mai multe movile.

La circa 3 km est de Vărșand și la 200 m de malul drept al Crișului Alb, respectiv la 500 m de frontiera cu Ungaria se află movila „Viezuriște". Având o formă circulară, plată și cu diametrul de 100 m, ea adăpostește resturile unei așezări neolitice aparținând culturii Tisa. Cercetări arheologice au efectuat N. Krammer (1906) și Dorin Popescu (1949).

La 300 m vest de sat, aproape de canal, se află „Movila dintre Vii", numită și "Movila Plată", cu diametrul de circa 100 m și înălțimea de 3,5 m, o așezare din epoca bronzului aparținând culturii Otomani, fazele II – III. Așezarea este de tip „atol", în jurul unui nucleu central, de locuințe, cu pereții construiți din pari și împletitură de nuiele lipită cu chirpic. Inventarul ceramic este bogat. A apărut şi material ceramic Witenberg. Au fost găsite mai multe roţi miniaturale de car, din lut, fusaiole şi greutăţi, coarne de cerb, o zăbală de os, etc. Săpăturile arheologice au fost efectuate J. Domokos (1902), M. Roska (1930) şi D. Popescu (1949).

Cu ocazia săpăturilor din 1949 a fost găsit şi un mic depozit de bronzuri. A fost descoperit un mormânt de inhumaţie sarmatic, datând din secolul IV d. Hr., precum şi 70 de morminte datând din sec. XI – XIII d. Hr.

Din cimitirul actual provine un ulcior cenuşiu, pe care este incizată o cruce (vas datând din epoca migraţiilor gepide). Dintr-un loc neprecizat provin: o brăţară cu protuberanţe, vase de lut lucrate la roată, de provenienţă celtică datând din a doua vârstă a fierului.

Pe teritoriul comunei există un val de pământ, care vine dinspre sud, (din direcţia Socodor) şi se îndreaptă spre nord, în direcţia Sarkad, Ungaria. Un amulet confecţionat dintr-o bucată de lut ars, pe care s-a gravat o cruce s-a găsit între Pilu şi Socodor şi care poate fi datat din secolul al XI-lea.

Existenţa unui port pentru desfacere de produse şi vămuire poate fi stabilită pe baza documentelor şi la Pilu, pe râul Crişul Alb.

În 1334, preotul Ioan din Pilu, era plătitor de dijme papale. După cercetările de topografie arheologică, satul medieval Vărşand este actualmente tăiat de hotar în două. Probabil că biserica medievală se află undeva în România. Pe la 1527, în documente este amintit “Petro Waida de Pewul”. În secolul al XVI-lea Pilul aparţinea proprietarilor Haraszty şi Karsai Csorba Ferencz iar din 1548 regina Isabela a donat-o împreună cu un alt teritoriu lui Petrovici Petru. În 1561 este o pertinenţă a regelui. Conform conscripţiei din 1726, apare ca sat pustiit iar în 1732 intră în posesia ducelui de Modena.

În secolul al XVIII-lea părţi importante din domeniul erarial au fost dăruite şi vândute. În 1719 – 1736 familia Haruckern capătă Pilul şi Socodorul. Mai târziu domeniul Pil-Vărşand este cumpărat de către familia Névery cu suma de 92.948 florini.

În jurul anului 1735 la Pilu a fost construită biserica de lemn cu hramul “Sf. Arhangheli”, înlocuită în 1785 cu biserica actuală din piatră având acelaşi hram. În conscripţia episcopului Sinesie Jivanovici din 1755, la Vărşand este menţionată o biserică de lemn cu hramul “Adormirea Maicii Domnului”, înlocuită în 1835 cu biserica de zid de astăzi ce are acelaşi hram ca cea veche.

O modestă clădire, anexă a primăriei, aminteşte vizitatorilor de mişcarea ţăranilor din Vărşand din 24 aprilie 1848.

Între 1877 – 1878 din localitatea Pilu sunt adunaţi bani pentru susţinerea războiului de independenţă.

Populaţia comunei se ocupă cu agricultura, legumicultura şi creşterea animalelor.

Comuna Pilu este legată de reşedinţa judeţului prin drumul naţional Arad-Vărşand (DN 79A; DJ 709J). În cadrul comunei există două staţii de autobuse, transportul cu mijloace auto asigurând legătura celor două localităţi cu municipiul Arad şi oraşul Chişineu-Criş.

Proiecte de înfrăţire se planifică şi cu oraşul Giula.

Zerind (Zerind)

BÉKÉS MEGYE
Zerind
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Zerind nr. 1
Telefon / Fax: 355.598/355656
E-mail: primaria.zerind@inext.ro

Zi de târg/piață: **duminică**
Suprafața: **6.175 ha**
Număr de locuitori: **1.466**
Densitatea populației: **24 loc./km^2**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **65,34%**
- Pășune: **34,23%**
- Pădure: **0,16%**
- Neproductiv: **0,18%**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **16,50%**
- 15 – 59 ani: **52,46%**
- Peste 60 ani: **31,04%**

Structura etnică:
- Români: **6,21%**
- Germani: **0,07%**
- Maghiari: **91,88%**
- Romi: **1,71%**

Componența pe confesiuni (%)
- Ortodocși: **5,12%**
- Greco – catolici: **0,82%**
- Romano – catolici: **2,73%**
- Evanghelici: **0,07%**
- Alții: **90,31%**

Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **0,95%**
Localități învecinate: **Gyula**

Comuna Zerind este așezată pe malul stâng al Crișului Negru, în partea de nord-vest a județului, la o distanță de 56 km de municipiul Arad și la 12 km de Chișineu Criș, cel mai apropiat oraș.

Singurele descoperiri arheologice cunoscute de pe teritoriul comunei sunt localizate în raza satului Iermata Neagră. Este vorba de mai multe mărgele din chihlimbar și sticlă, databile în secolele III – IV d. Hr., care provin probabil dintr-un mormânt sarmatic.

Atestarea documentară a Zerindului survine în anul 1169, cu denumirea de "villa Zelend". Iermata Neagră apare, prin faptele de vitejie ale voievodului său, Gerot, în istorisirea călugărului Rogerius despre dezastrul produs de invazia tătară din 1241. Sub conducerea voievodului amintit, localnicii au luat parte la apărarea "insulei Nădab".

În secolul XIV, registrele papale consemnează un "sacerdos de villa Garmad", localitate situată în raza Zerindului de astăzi, precum și preoții parohi Nicolae și Ilie, plătitori de dijme cuprinse între 5 și 12 groși.

Următoarele informații provin din XV, când Iermata Neagră aparținea domeniului Doczi și dispunea de moară de apă (1447), iar Zerindul se afla în proprietatea familiei Telegdy (1483 – 1486). În 1525, Iermata aparținea de domeniul cetății Șiria.

Despre soarta bisericii catolice din Zerind, aflăm dintr-o scrisoare a episcopului din Cenad, datată 1733. Înainte de a fi preluată de către reformați, biserica a suferit distrugeri semnificative de pe seama turcilor. Astăzi, aceasta abia mai conserva câteva elemente constructive medievale, localizate în zona turnului și a închiderii de vest a navei. În schimb la Iermata Neagră, elemente ale frescei bisericii catolice s-au păstrat până la sfârșitul secolului XIX. Pictura acesteia a fost realizată, la sfârșitul secolului XIV, de către Egidius din Dej. Din inventarul liturgic al bisericii, s-au păstrat două sculpturi reprezentându-i pe Sf. Ştefan şi pe Ioan Evanghelistul. Piesele, datate 1520 – 1530, se află în colecțiile muzeului din Oradea. Existența unei parohii reformate la Zerind, cu o filie la Iermata Neagră, este atestată în 1555.

După cucerirea turcească, intervenită la mijlocul secolului XVI, datele despre cele două localități se înmulțesc. În 1552, la Nagy Zerend sunt consemnate 11 sesii iobăgeşti aflate pe domeniul familiei Kaczkffy. Şapte ani mai târziu, aflăm despre 42 de gospodării de iobagi, împărțite între mai mulți proprietari. Sunt menționate familiile Buda, Szököly, Kutassy, Földessy, Nagy. În 1561, Zerindul avea 9 nobili.

Recensămintele din 1567 şi 1579 au consemnat 46 respectiv 43 de familii la Zerind şi 41 respectiv 38 de familii la Iermata Neagră. În 1567, Zerindului trebuia să plătească un tribut de 17.753 acce turceşti. Satul deținea un şeptel bogat. În afară de porci şi albine, s-au numărat 720 de oi. Sunt consemnate fânețele familiei Szököly György şi livada lui Ioan Buda. Înainte de 1579, localitatea aparținea lui Ártándy Kelemen iar ulterior lui Hagymás Kristóf. În 1580, a trecut în proprietatea lui Bocskay István. Tot în acelaşi an, membrii familiei Ábrahámfi şi-au disputat drepturile la Zerind.

Odată cu instaurarea stăpânirii austriece la nord de Mureş, pecetluită prin Pacea de la Karlowitz (1699), Zerindul şi Iermata au intrat sub administrația camerală, interesată de extinderea terenului agricol, fapt realizat prin defrişarea unor fâşii întinse de pădure şi prin desecarea mlaştinilor.

Conscripția din 1720 a găsit la Zerind 42 de familii iar după 29 de ani, 48 de familii. La reglementarea urbarială din 1771, localitatea a fost locuită de 89 de iobagi, 19 jeleri cu casă şi 10 jeleri fără casă. Conscripția generală din 1828 ilustrează o evoluție demografică pozitivă: 118 iobagi cu sesii, 135 jeleri cu casă şi 4 jeleri fără casă, 10 slugi şi un meseriaş. Pământul arabil cuprindea de 917 iugăre, 393 iugăre fiind fânețe. Şeptelul se compunea din 140 boi, 1543 vaci, 53 cornute tinere, 214 cai, 148 boi şi 14 scroafe de reproducție.

La Iermata Neagră sunt menționate 31 familii în 1715, 23 în 1720 şi 29 familii în 1742. În 1828 numărul locuitorilor era de 100 iobagi, 76 jeleri cu casă, 16 fără casă, 27 slugi şi un meseriaş. Pământul urbarial era de 659 iugăre arabil şi 325 iugăre de fânețe. Animalele crescute în gospodării însumau 300 de boi, 186 vaci, 194 bovine tineret, 79 cai, 72 oi şi 63 scroafe.

În perioada 1732 – 1740, cele două localități au făcut parte din domeniul ducelui Rinaldo de Modena după care au intrat din nou în stăpânirea erariului. În 1818, arhiducele Iosif de Habsburg a cumpărat Zerindul iar în 1822, Iermata Neagră. Ulterior ambele sate au devenit părți ale domeniului Chişineu-Criş pierzându-şi treptat importanța de odinioară. Prin robota iobăgească, a fost îndiguită albia majoră a Crişului Negru. În ciuda acestor lucrări, amplificate în decursul timpului, inundațiile au afectat atât gospodăriile locuitorilor cât şi terenurile agricole. Abia după 1970, odată cu betonarea malurilor în dreptul localităților, amenințarea inundațiilor a fost sensibil redusă.

În cursul secolului al XIX, populația celor două localități a crescut semnificativ, Zerindul prezentând o perioadă de vârf cu 2000 de locuitori, iar Iermata Neagră cu 1400. În 1910, Zerindul număra 2.636 locuitori. După primul război mondial, evoluția demografică a comunei a fost, în continuare, pozitivă, numărul de locuitori ajungând, în 1930, la 4.703. În anii următori, situația s-a schimbat, evoluția situându-se pe o curbă descendentă care continuă până în zilele noastre. Cauzele principale ar fi numărul scăzut de naşteri, plecarea în oraşe şi plecarea în străinătate.

Pe la 1886 s-a înrădăcinat baptismul la Iermata Neagră iar în 1889, când numărul baptiştilor s-a ridicat la 28, a fost construită prima casă de rugăciuni.

De-a lungul timpului, în hotarul comunei au existat mai multe sate, astăzi dispărute. De exemplu, în hotarul "Feşet", după reforma din 1921 au fost colonizate câteva zeci de familii de români, însă, o inundaţie din anii 1960 a distrus aşezarea iar locuitorii s-au mutat la Sântana.

La sfârşitul secolului al XVIII-lea la Zerind funcţiona o şcoală elementară reformată la care, în 1875, erau înscrişi110 băieţi şi 130 fete. În 1910, s-a deschis o şcoală de stat pentru orfani. În 1970 şcoala s-a mutat într-o clădire nouă unde, un timp, a existat şi învăţământ de 10 clase. În prezent, sunt şcolarizaţi în jur de 100 de copii, o unitate de învăţământ primar funcţionând şi la Iermata Neagră. Pe parcursul secolului XX, din Zerind s-au ridicat peste 20 de medici, numeroşi dascăli, jurişti şi cadre cu pregătire medie.

Peste veacuri, ocupaţia principală a locuitorilor a rămas agricultura. S-a cultivat, mai ales, grâu, porumb, furajele pentru animale, sfeclă de zahăr, sorg şi plante medicinale. Zerindul a fost printre primele localităţi din ţară în care, după 1990, au fost înfiinţate asociaţii agricole private. Astăzi, peste 30 de familii din comună cultivă legume în solarii Cele 340 de familii de crescători de animale continuă, cu succes, tradiţia comunei în acest sens. Odinioară, Zerindul era renumit datorită gâştelor îndopate, iar Iermata Neagră, pentru lubeniţă. Dintre ocupaţiile tradiţionale, mai trebuie amintite: confecţionarea măturilor, împletitul nuielelor, presatul uleiului etc.

Zerindul şi-a căştigat un loc aparte în peisajul cultural arădean şi naţional prin iniţiativele sale originale. În 1949, a fost deschis cinematograful privat al lui Adam Engelhardt şi Iosif Burdan. Două decenii mai târziu, poetul Olosz Lajos din Chişineu Criş a înfiinţat un cerc literar la Zerind, instituţie care astăzi poartă numele fondatorului. După alţi cinci ani, au fost puse bazele primei pinacoteci rurale din România. Astăzi, Zerindul dispune de o expoziţie permanentă de artă plastică, reamenajată în 2004, cu un patrimoniu de peste 120 de lucrări, semnate de 80 de artişti. O parte din acestea sunt rezultatul taberelor de creaţie organizate în 1975 – 1977 şi reluate din 2003. Viaţa culturală locală este animată şi de formaţiile de teatru, dans popular ("Ibolya"), de ţiteră, de fluieraşi precum şi de cor ("Rozmaring"), susţinute de asociaţia Pro-Zerind.

Până spre mijlocul secolului trecut, a fost cultivată tradiţia torcătoarei (ţuhare). În zilele noastre continuă tradiţia fărşangului, a udatului de Paşti, a pomului de mai, ridicat la poarta fetei iar la Crăciun, colindatul.

La ora actuală, în comună există cinci prăvălii mixte, patru baruri şi mai multe ateliere de meseriaşi (tâmplari, croitori, zidari, depanatori radio – TV), etc. La Zerind funcţionează o farmacie comunală, veche de peste o sută de ani, dar şi un cabinet medical şi unul stomatologic, dotat cu ajutor francez.

În cele din urmă, trebuie remarcat faptul că sediul primăriei care, potrivit tradiţiei, a fost ultima staţie de poştalion pe teritoriul arădean pe drumul spre Oradea, este astăzi complet renovat, fiind, în acelaşi timp, atât sediu administrativ cât şi centru cultural.

Relaţiile de colaborare transfrontaliere ale oraşului Giula sînt favorizate în special pe plan cultural.

Pâncota (Pankota)

BÉKÉS MEGYE
Gyula
Curtici
Arad
Pâncota
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Str. T. Vladimirescu nr. 68
Telefon / Fax: 466.055 / 466.301
E-mail: primariapancota@artelecom.net

Zi de târg/piață: **sâmbătă**
Suprafața: **6.696 ha**
Număr de locuitori: **7.186**
Densitatea populației: **107 loc./km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **65,71%**
- Pășune: **19,46%**
- Pădure: **4,87%**
- Altele: **9,69%**
- Neproductiv: **0,27%**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **23,43%**
- 15 – 59 ani: **57,85%**
- Peste 60 ani: **18,72%**

Structura etnică:
- Români: **79,31%**
- Germani: **3,00%**
- Italieni: **0,03%**
- Maghiari: **8,41%**
- Slovaci: **0,30%**
- Ucrainieni: **0,70%**
- Romi: **8,20%**

Componența pe confesiuni (%)
- Ortodocși: **63,05%**
- Greco – catolici: **0,21%**
- Romano – catolici: **10,17%**
- Evanghelici: **0,17%**
- Alții: **25,90%**

Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **0,50%**
Localități învecinate: **Nagybánhegyes**

Orașul Pâncota este situat la marginea estică a câmpiei înalte a Mureșului și la vest de zona de glacis și de deal a podgoriei Aradului. Rama montană Lipova–Pâncota intrând în contact direct cu câmpia, dă un aspect spectaculos Munților Zărandului.

Pe locul "Cetății Turcești" au fost găsite câteva coarne de cerb, probabil neo-litice. Fragmente ceramice din epocile bronzului, fierului și cea romană au fost descoperite la "Movila Cetății". Un vas dacic provine dintr-un loc neprecizat.

Grupul de cinci valuri de pământ, orientate cu șanțul exterior spre răsărit, străbate câmpia, pe direcția sud-nord, în dreptul localităților de podgorie. Descoperiri atribuite culturii Dridu (sec. VII–VIII) au fost semnalate în anul 1970. Prezența unor obști sătești poate fi identificată și în zona Pâncotei.

Pe terasa Dealului Pleșuv (Kopasz-hegy), deasupra cimitirului orășenesc actual, pe locul "Cetății Turcești", săpăturile nesistematice din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea au dat la iveală ruinele unei bazilici pe coloane, de tip oriental, databilă între a doua jumătate a secolului al X-lea și prima jumătate a secolului al XI-lea.

Edificiul monastic inițial se aflase în incinta unei fortificații cu val de pământ, aparținând unui voievod sau cneaz local al cărui nume nu-l cunoaștem. În fața expansiunii regatului ungar, căpeteniile locale au fost nevoite să se recunoască vasale regelui arpadian. Ulterior, prin căsătorii, moșteniri, transferuri de proprietate sau procese de infidelitate, voievodatul local și-a restrâns treptat teritoriul. Momentul inițial al acestei retranșări poate fi contemporan cu dania regală din anul 1177, când era indicată existenţa unui abate de Pâncota. Acelaşi document semnala existenţa a 18 săteni datori cu decima de miere către capitlul din Orod.

În zona Pâncotei s-a aflat sediul unui voievodat care s-a retranşat în apropiere, în Munţii Zărandului, probabil la cetatea de pe dealul Cioaca, de lângă Agrişul Mare sau în apropiere, în satul Arăneag.

În cursul secolului al XII-lea, călugării ordinului benedictin preluau mănăstirea, trecând, în mai multe etape, la amplificarea şi reactualizarea stilistică a ansamblului constructiv în cursul secolelor XIII–XIV.

În anul 1318, pe când cetatea avea un zid de incintă din piatră şi patru turnuri de colţ, avea şi un castelan.

Biserica parohială a aşezării civile, cu hramul Sf. Laurenţiu, devenea sediul arhidiaconatului romano-catolic în 1332, ajungând să răspundă şi de mănăstirea fortificată, închinată Sfintei Fecioare Maria. Acest centru ecleziastic aduna dijmele papale de pe un spaţiu întins de la Nadăş până la Pil, fiind arondat episcopiei de Eger (Agria).

Aşezarea civilă de la poalele mănăstirii fortificate avea statut de târg iar sigiliul acestuia este datat 1363. În anul 1387, cetatea şi localitatea intrau în componenţa marelui domeniu feudal al familiei Losonczi.

Elementele gotice ale ansamblului fortificat provin din secolul al XV-lea. Rosturile sale mănăstireşti s-au diminuat treptat în favoarea celor militare, în condiţiile extinderii imperiului otoman spre sudul regatului apostolic ungar.

În condiţiile răspândirii răscoalelor ţărăneşti, la începutul secolului al XVI-lea, şi a fărâmiţării interne pe teritoriul regatului, de după moartea regelui Matei Corvin, începe să fie propagată confesiunea reformată. În anul 1541, comitatul Zărand – de care aparţinea Pâncota – intra în componenţa "Părţilor anexe" ale voevodatului Transilvaniei. Prozeliţii reformei, studenţii trimişi la studii în occident şi întorşi acasă, în frunte cu Izabela, văduva voevodului transilvănean, sprijiniţi de sultan, au încercat să reia, în anul 1553, propaganda ideilor religioase ale lui Melanchton, după ce fuseseră alungaţi, de către membrii familiei Losonczy, în anul 1551. Balanţa se înclina în favoarea reformaţilor şi a "schismaticilor" greco-orientali din aceste părţi.

În 1552, armata otomană ocupa partea vestică a comitatului Orod, fără să avanseze prea mult în podgorie. Până în toamna anului 1556, căpitanii cetăţilor Dezna, Ineu şi Pâncota au trecut de partea proaspătului principe al Ardealului autonom, Ioan Sigismund, vasal Porţii Otomane. În anul următor situaţia acestor cetăţi a suferit o răsturnare. Împreună cu cetatea Şiriei, ele au trecut în stăpânirea trupelor fidele lui Ferdinand de Habsburg. Faptul i-a vexat pe turci şi, deopotrivă, pe transilvănenii lui Ioan Sigismund. În ziua de 2 mai 1565, paşa Hasan, al Timişorii, la cererea principelui ardelean, asedia, cucerea şi incendia cetatea şi biserica din incinta ei. De atunci ele n-au mai fost refăcute.

În 1573, beiul Amhat al sangeacului de Ineu îşi aroga şi titlul de pretenţie "de Pâncota". La poalele dealului Pleşuv se afla o "baie turcească" care a folosit izvorul cald de acolo.

Începând din ziua de 25 octombrie 1595, Şiria şi Pâncota au fost ocupate de către trupele principelui transilvănean, rămânând aşa până în anul 1616. Secolul al XVII-lea s-a văzut a fi nefast pentru zona de podgorie şi câmpia adiacentă, fiind expusă incursiunilor otomane. După cucerirea cetăţii Ineu (august 1658) întreaga parte vestică a comitatului Zărand intra în componenţa paşalâcului de Timişoara, rămânând aşa până la cucerirea habsburgică din campania antiotomană a anului 1691.

În cursul secolului al XVII-lea exista o parohie greco-orientală care oficia slujba în limba română. Preotul Ioan de aici folosea, printre alte cărți, Tâlcul Evangheliilor și Molitvelnicul românesc, imprimate la Brașov în secolul anterior. Retragerea otomanilor din Crișana la sfârșitul secolului al XVII-lea și extinderea stăpânirii creștine a Erariului chezaro-crăiesc a creat condiții favorabile pentru înnoirea vechii biserici de lemn cu o alta, în anul 1728. E greu de crezut că datele conscripției din anul 1726 indicau aici un sat pustiit. Comunitatea sătească pâncotană era, totuși, autoarea sfințirii noii biserici de lemn, cu hramul Sfinților Arhangheli, în anul 1728.

Așezarea sătească de aici a început să poarte de la un moment dat denumirea de Pâncota veche, fiind situată pe locul numit astăzi "Satul Bătrân".

În anul 1732, Pâncota veche intra în posesia ducelui Rinaldo de Modena, ca de-altfel majoritatea teritoriului comitatului Zărand. Deposedarea acestuia a avut loc odată cu războiul de succesiune la tronul imperiului. În condițiile revenirii satului la Erariu, românii pâncotani, primeau, în anul 1765, aprobarea pentru construirea unei biserici de zid cu hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Avataruri de tot felul au amânat sfințirea ei abia în anul 1812. Dacă luăm în considerare numărul relativ mare al caselor din vechea așezare (238 existente în momentul conscripției din anul 1787), ne putem explica ușor necesitatea construirii unei biserici de zid, evident cu mult mai încăpătoare pentru enoriași.

O conscripție urbarială din anul 1766 înregistra, în vechea așezare viticolă Pâncota, 155 de iobagi cu 278 de "sape" de teren viticol.

După edictarea reglementării urbariale din anul 1770, a început și în satul Pâncota sistematizarea intravilanului, așa cum se și vede în forma sa de astăzi.

Primii coloniști germani, romano-catolici, veniți din Württemberg, s-au așezat în anul 1776, în spațiile stradale sistematizate, fapt care justifica, odată în plus denumirea de Pâncota nouă. Conscripția din 1787 număra 50 de case. Biserica lor a fost construită între anii 1806-1807.

În centrul localității s-a construit o cazarmă care, pe lângă închisoare, adăpostea grajdurile divizionului de lăncieri (ulani). Se afirmă și astăzi că aici au fost închiși numeroși răsculați, printre care și cei din 1784. De altfel, coloana de răsculați atinsese Pâncota, Galșa și Șiria în zilele de 7-8 noiembrie 1784, fiind confruntată cu trupele chezaro-crăiești. Probabil a primit numirea de "Kaiser Joseph Haus".

La începutul secolului al XIX-lea, odată cu sporul economic și de populație, așezarea primea titlul de oppidum (târg), probabil în anul unificării celor două Pâncote, în fapt, cel al consfințirii strămutării românilor din Satul Bătrân în așezarea sistematizată, în cursul anului 1811.

În anul 1817 sosea aici cel de-al doilea grup de coloniști germani, originari din localitatea Gossheim. Pe lângă biserica romano-catolică se desfășoară și astăzi sărbătoarea sfințirii ei, în prima duminică de după 15 august.

Introducerea muncii salariate pe loturile de teren alodial (cele care constituiau proprietatea absolută a domnului de pământ) trăda orientarea performantă a stăpânului domenial spre o economie de piață.

Anul 1821 aducea din partea împăratului Franz I o diplomă de breaslă pentru meșterii tăbăcari, cizmari, curelari, pantofari, fierari, dulgheri, tâmplari (măsari), lăcătuși, dogari, pălărieri, frânghieri, croitori, cojocari, postăvari (buhăieri) din Pâncota, Seleuș, Șiria și Covăsânț. Cele patru târguri de țară de aici constituiau un debușeu pentru marfa care ieșea din mâinile lor.

Reşedinţa domenială a baronului Dietrich (actualmente constituind sediul primăriei) datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Noul proprietar cumpărase domeniul Pâncota de la Erariu în anul 1822. Ginerele său, prinţul Sulkovski a contribuit la strălucirea barocă a edificiului domenial. Teritoriul marelui său domeniu se întindea de la Berechiu până la Musteşti (de Gurahonţ). Relaţiile între iobagi şi domeniu s-au aplanat abia după aplicarea Patentei din anul 1853.

În 8 decembrie 1843 se năştea Csiki Gergely, viitorul dramaturg, în familia preotului reformat. Biserica şi şcoala reformată au fost construite în anul 1857.

În anul 1844, răscularea românilor împotriva Fiscului a fost aplanată de către preotul român local, pe nume Boitor. Probabil că a fost vorba de o acţiune solidară şi sincronă cu cea a micii nobilimi româneşti de la Ineu.

În primăvara revoluţionară a anului 1848, meşterii care făceau parte din garda civică locală, cu limba de comandă germana, au sporit numărul acesteia. La solicitarea autorităţilor comitatului Arad pentru a trimite începând din vara anului 1848 o parte a gardiştilor în sudul sârbesc răsculat, aceştia, majoritari germani, au refuzat, în corpore, să-şi părăsească oraşul. Nici înscrierile în garda naţională cu limba de comandă maghiara, nu s-au bucurat de succes în rândul sătenilor de diverse etnii.

La începutul anului 1848 existau 503 case şi 3154 locuitori (români, germani şi maghiari). Deci o dublare faţă de anul 1787. Ţăranii fără pământ agricol (jelerii) constituiau o treime din totalul locuitorilor. Din punct de vedere confesional, majoritari erau greco-răsăritenii şi romano-catolicii. Minoritatea maghiară era, în mod preponderent, de confesiune reformată.

Ginerele baronului Joseph Dietrich, prinţul Sulkovski a trecut la producţia de tip industrial, prin fabrica de spirt, acţionată de forţa aburului, întemeiată în anul 1847 şi fabrica de bere (Brauhaus, Serfőző), înfiinţată în anul 1852. “Renumita fabrică de spirt – spunea Fényes Elek – se folosea de captarea unui izvor ţâşnitor, producând 1500 de acoave la 24 de ore”.

Iată cum descria statisticianul oficial al Ungariei, Fényes Elek, în anul 1850, acest “oraş de câmpie, situat într-o regiune romantică”: cei 3011 locuitori se subîmpărţeau în cei 1527 valahi greco-neuniţi, 1196 germani şi maghiari catolici, 263 maghiari reformaţi şi 25 maghiari augustini. Dintre cele 9477 holde cadastrale, terenul urbarial cuprindea 8872 holde, restul fiind alodial. Terenul de semănat (5000 holde care dăruiau “un grâu curat, minunat”) eclipsa cele 2000 de holde de păşune comunală şi cele 2000 de holde de viţă de vie. După primul şi masivul atac de filoxeră, suprafaţa viticolă s-a înjumătăţit. Râtul (Rét) era de 477 de holde.

La 31 octombrie 1857 târgul Pâncota era reşedinţa celui mai dens populat cerc administrativ al comitatului de odinioară (50.461 de suflete).

În anul 1862, conform noii raionări teritoriale, târgul Pâncota, inclus în cercul pretorial al Şiriei (Világosi járás), număra 1693 români, 1000 germani, 839 maghiari şi 436 de alte etnii.

Spre sfârşitul lunii ianuarie 1877, avea loc inaugurarea liniei ferate Sântana-Pâncota. În cursul aceluiaşi an, ea era prelungită până la Ineu. În mod inevitabil, unul din efectele nedorite l-a constituit decadenţa meşteşugarilor săteşti. Iar renumitul târg de aici s-a specializat pe comerţul cu vite. Renumele cojocarilor s-a perpetuat până în zilele noastre. Moşierul local, Sulkovski, percepea taxa de târg în baza drepturilor sale regaliene. Ziua de târg săptămânală, sâmbăta, s-a perpetuat până astăzi. Grâul de aici fusese multă vreme foarte căutat de cumpărătorii din Ardeal.

Corporația meșteșugărească, înființată după promulgarea legii industriale din 1872, număra 285 de membri în anul 1879, fiind cea mai numeroasă din comitat.

În anul 1880, orașul de câmpie Pâncota număra 4132 de suflete, rămânând, în continuare arondat cercului administrativ al Șiriei. La cei 1551 români, 1282 maghiari, 1058 germani se adăugaseră între timp 16 slovaci, 15 croato-sârbi, 18 de alte naționalități, 22 de străini și 170 persoane cu limba maternă necunoscută. O parte a reformaților locuiau în "pusta Pâncotei".

În anul 1883, înființarea Băncii populare constituia o premieră în teritoriul rural arădean.

Reuniunea pompierilor voluntari datează din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea. Balul pompierilor continuă să aibe loc în ultima săptămână a lunii noiembrie.

În 1884 – 1885 începuse să funcționeze o școală de duminică pentru ucenici.

La începutul anului 1892 au avut loc acțiuni de solidaritate cu memorandiștii românilor.

La sfârșitul secolului al XIX-lea existau trei mori de măcinat cu abur. Prințul Sulkovski a preferat, la un moment dat, să-și adapteze moara domenială de la Căsoaia (de lângă Arăneag) pentru a produce cherestea. O mențiune specială merita inițierea cultivării hameiului pe domeniul local, ea constituind o premieră la sfârșitul secolului al XIX-lea pe teritoriul comitatului Arad.

În anul 1905 era înființată calea ferată îngustă Arad-Podgoria, până la stația terminus Pâncota. În 1913 era electrificată.

Remarcabilă prin noutate și unicitate era școala pentru copiii populației țigănești.

Fabrica de mobilă curbată a fost întemeiată în anul 1912, reușind să ființeze neîntrerupt până în prezent și să-și creeze, după anul 1949, secții la Sebiș, Pecica și Lipova. Făbricuța de perii și bidinele era singura din afara razei municipiului Arad. Fabrica de cărămidă data din 1942. O fabrică pentru produse de beton, a lui Waritz Francisc, funcționa în 1942-1943. Fabrica de piele "Rotor", înființată în perioada interbelică, s-a reprofilat în 1943 pe producerea opincilor militare, fiind închisă în anul 1948.

În anul 1968, când a devenit oraș, Pâncota număra 7211 locuitori.

Fiind cea mai nordic situată în podgorie, localnicii erau specializați în producția de struguri de masă, recoltați de pe o suprafață de 575 ha (în 1979). Alături de Șiria și Barațca, orașul Pâncota dispunea de mari capacități de depozitare.

Relațiile de înfrățire cu Nagybánhegyes sînt în avantajul ambelor comunități.

Zimandu Nou (Zimándújfalu)

BÉKÉS MEGYE
Zimandu Nou
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
Zimandu Nou nr. 248
Telefon / Fax: 217.141 / 217.140
E-mail: primaria.zimandulnou@artelecom.net

Zi de târg/piață: **sâmbătă**
Suprafața: **7.430 ha**
Număr de locuitori: **4.495**
Densitatea populației: **60 loc./km^2**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **93,74%**
- Pășune: **5,16%**
- Pădure: **1,00%**
- Neproductiv: **0,10%**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0 – 14 ani: **17,26%**
- 15 – 59 ani: **62,85%**
- Peste 60 ani: **19,89%**

Structura etnică:
- Români: **56,40%**
- Germani: **0,41%**
- Sârbi: **0,02%**
- Maghiari: **42,13%**
- Slovaci: **0,09%**
- Ucrainieni: **0,13%**
- Romi: **0,78%**

Componența pe confesiuni (%)
- Ortodocși: **11,90%**
- Greco – catolici: **0,09%**
- Romano – catolici: **18,42%**
- Evanghelici: **0,40%**
- Alții: **68,87%**

Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **0,32%**
Localități învecinate: **Füzesgyarmat**

Situată în centrul Câmpiei Aradului, la 13 km nord de reședința de județ, comuna Zimandul Nou are în componență și satele Andrei Șaguna, Zimandcuz precum și ferma (pusta) Utviniș (Ötvenes).

În raza comunei au fost descoperite importante vestigii aparținând epocii bronzului (necropolă de incinerație), primei vârste a fierului (depozit de bronzuri), perioadei secolelor III – IV d. Hr. (necropolă sarmatică) și perioadei feudale (cimitir datat în secolul XI).

La începutul secolului XVIII, autoritățile habsburgice au dislocat unități grănicerești și în pusta Zimandului. Prezența populației grănicerești în zonă este confirmată și prin conscripțiile din 1743 – 1746 care menționează 37 de familii de români și sârbi în zonă. Alături de aceștia, în conscripția din 1746, apar în localitatea Zimand, care făcea parte din districtul Totvărădia-Miniș, un număr de comercianți macedo-români sau greci precum și un rutean sau rus. Tot din ordin imperial, la mijlocul secolului XVIII, regimentele grănicerești au fost desființate, iar o mare parte a grănicerilor au plecat.

Pentru aproape trei decenii (1747 – 1775), pusta Zimandului a fost în proprietatea baronului Bohuș după care acesta a cedat-o orașului cameral Arad în schimbul localităților Șiria și Galșa. Puterea economică a localității s-a bazat pe agricultură și creșterea animalelor (în special oi). Prin calitatea lor, produsele de morărit și cele apicole au contribuit la faima Zimandului în zonă.

Între anii 1842 și 1852, satele Zimandul Nou și Zimandcuz au fost colonizate cu populația maghiară, cultivatoare de tutun, adusă de la Lipova, din pusta Szent Tamás, respectiv din județul Nograd (Zimandul Nou) și Heves (Zimandcuz). Cei care au înfiinţat Zimandcuz, cu aprobarea Oficiului Cameral au fost colonişti alungaţi de arendaşul Wodianer de pe pusta Bankut. Chiar în anul sosirii lor, ei şi-au construit prima biserică, pe care au renovat-o în anul 1883.

Cele 65 de familii de coloniştii cultivatori de tutun, alungaţi din Ujfalu, de pe domeniul de la Macea, au primit aprobarea de a se aşeza în Zimandul Nou. Aici ei au construit, din resurse proprii, casele, staţia de cale ferată, şcoala şi biserica, pe care au înlocuit-o, în 1907, cu un edificiu în stil gotic. Localitatea a fost construită foarte ordonat, având un număr de 154 de case.

Conform recensământului din 1880, în comuna Zimand, existau 1523 de locuitori. După structura confesională, din totalul populaţiei, 1.454 erau romano-catolici, 10 reformaţi, 17 evrei şi 26 de alte religii; iar după limba maternă, 1.423 vorbeau maghiara, 15 româna, 10 germana, 2 slovaca şi la 72 nu se cunoaşte limba maternă. Recensământul din 1900 arată că, din totalul populaţiei de 1906 locuitori, 1833 vorbeau limba maghiară, 54 germana, 17 româna şi 2 slovaca. Structura confesională este următoarea: 1798 romano-catolici, 23 reformaţi, 20 ortodocşi, 11 evrei, 6 evanghelici şi 48 de alte religii.

În anul 1903 a fost construit un castel în stil secession, decorat cu elemente de artă populară maghiară, în special decoruri florale, realizate cu plăci ceramice colorate, aplicate pe ziduri. În jurul castelului a fost amenajat un parc dendrologic. În perioada comunistă, acest castel a constituit sediul Întreprinderii agricole de stat "Scânteia".

În 1910 comuna Zimandul Nou făcea parte din cercul administrativ Arad. La recensământul din 1910, pe când comuna Zimandul Nou făcea parte din cercul administrativ Arad, din totalul populaţiei de 2.075, 1975 vorbeau limba maghiară, 1972 fiind romano-catolici. Situaţia celorlalte populaţii se prezintă astfel: 51 vorbitori de limbă germană şi 28 de limbă română.

Construirea localităţii Andrei Şaguna, lângă Zimandul Nou, după primul război mondial, a adus modificări în evoluţia demografică a comunei. Această situaţie este confirmată de recensământul din 1941, care arată că din totalul populaţiei, de 3.153 locuitori, 2.234 erau maghiari, 617 români, 159 germani şi 143 de alte naţionalităţi.

În continuare, comuna şi-a păstrat profilul economic exclusiv agrar. Dacă în perioada interbelică s-au obţinut producţii însemnate la tutun şi în domeniul apiculturii, după instaurarea regimului comunist s-a pus accent pe îngrăşarea bovinelor şi pe legumicultură.

În comună funcţionau, în 1972, pe lângă cooperativa agricolă de producţie şi întreprinderea agricolă de stat, o moară, o brutărie, o sifonărie şi ateliere de croitorie, cizmărie şi frizerie, precum şi trei magazine universale. Localitatea mai dispunea de 3 şcoli generale, 4 grădiniţe, un cămin cultural cu două filiale, o bibliotecă şi două cinematografe. Locuitorii se bucurau de asistenţă medicală, oferită de circumscripţia medico-sanitară. În prezent, comuna dispune de 3 şcoli generale, 3 grădiniţe, 2 biserici romano-catolice, 3 biserici ortodoxe, o biserică protestantă şi 3 biserici neoprotestante (baptistă, penticostală, adventistă), de cămine culturale, cabinete medicale, stomatologic şi un cabinet notarial, de farmaciile umană şi veterinară. Edilii locali sunt preocupaţi de creşterea locurilor de muncă în zona, de extinderea reţelei de canalizare, precum şi de alte servicii pentru a facilita dezvoltarea comunei.

Consiliul local al comunei Zimandul Nou are în vedere şi consolidarea colaborării începute, în anul 2003, cu localitatea maghiară Füzesgyarmat, ambele localităţi fiind interesate de menţinerea parteneriatului.

Preşedinţii şi vicepreşedinţii Consiliului Judeţean Arad între 1992–2004
Az Arad Megyei Tanács elnökei és alelnökei 1992–2004 között

Perioada/Időszak	Preşedinţi/Elnökök	Vicepreşedinţi/Alelnökök
1992–1996	Dan Ivan	Achim Alexa Gheorghe Chiper Petru Barbu
1996–2000	Dan Ivan	Achim Alexa Romulus Taşcă
2000–2004	Caius Parpală	Gheorghe Falcă Claudiu Cristea
2004–	Gheorghe Seculici Iosif Matula	Búza Gábor Gavril Popescu

Primarii localităţilor de frontieră din judeţul Arad între 1992-2004
Az Arad megyei határ menti települések polgármesterei 1992-2004 között

Localitatea/Település	1992-1996	1996-2000	2000-2004	2004-
Arad	Cristian Moisescu	Dumitru Ioan Branc (1996–1998) Valentin Paul Neamţ (1998–2000)	Dorel Popa	Gheorghe Falcă
Curtici/Kürtös	Viorel Ştiubei	Gheorghe Don	Gheorghe Don	Nicolae Aaniţei
Dorobanţi/Kisiratos	–	–	Almási Vince 2004	Almási Vince
Grăniceri/Ottlaka	Gheorghe Ungurean	Flore Nedea	Gheorghe Farcu	Dan Gabor
Iratoşu/Nagyiratos	Claudia Jura	Ştefan Kiss	Gheorghe Lăcătuş	Gheorghe Lăcătuş
Macea/Mácsa	Mircea Curtuţiu	Ioan Mercea	Ioan Mercea	Ioan Mercea
Nădlac/Nagylak	Ioan Doblea	Ştefan Szuchanszki	Ştefan Szuchanszki	Vasile Ciceac
Pâncota/Pankota	Nichita Ghiran Sârbu	Ioan Farcaş	Iosif Retter	Iosif Retter
Pecica/Pécska	Viorel Iob	Ioan Munăreanţ	Iustin Cionca	Iustin Cionca
Peregu Mare/Pereg	Geröcs Attila	Alexandru Nagy	Alexandru Nagy	Alexandru Nagy
Pilu/Pél	Moisă Sur	Moisă Sur	Moisă Sur	Moisă Sur
Şeitin/Sejtény	Gheorghe Brie	Ilie Avram	Remus Păcurar	Remus Păcurar
Semlac/Szemlak	Dimitrie Stoian	Letiţia Stoian	Letiţia Stoian	Letiţia Stoian
Şofronea/Sofronya	Dumitru Bara	Ioan Băbău	Ioan Băbău	Ioan Băbău
Zerind/Zerind	Osvárth Zoltán	Osvárth Zoltán	Osvárth Zoltán	Simándi Alexandru
Zimandu Nou/Újzimánd	Dumitru Harap	Kovács András	Kovács András	Kiss János

Bibliografie

Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române Arad

Az Aradi vár története, Budapesta, 1998

Aradul permanență în istoria patriei, Arad, 1978

Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale

G. Fábian, *Arad vármegye leirasa historiai, geographiai és statistikai tekintetben,* Arad, 1835

O. Lakatos, *Arad története,* I–II, Arad, 1881

S. Márki, *Arad vármegye és Arad szabad királyi város története,* I–II, Arad, I, 1892–1895

*Repertoriul arheologic al Mureșului inferior. I. Județul Arad,*Timişoara, 1999

Al. Roz, G. Kovách, *Dictionarul istoric al localitatilor din judetul Arad,* Arad, 1997

G. Somogyi, *Arad szabad király város leirása,* Arad, 1913

Studii și comunicări de Artă și Arhitetcură, Arad I (1992) şi urm

Studii privind istoria Aradului, Buc., 1980

Ziridava. Muzeul Județean Arad, I, 1967 şi urm.

www.cjarad.ro

www.prefecturaarad.ro

www.primariaarad.ro

www.virtualarad.ro

Határ mentén

Arad és Békés megyék határ menti települései együttműködésének 10. évfordulóján

A közeledés útján

MOTTÓ:
„Akkor, amikor mi, románok és magyarok megértjük, hogy több olyan dolog van, amely összekapcsol bennünket mint, amely eltávolít, kezet rázunk és jó szomszédokká válunk."

OCTAVIAN GOGA

(MADÁCH IMRE: *Az ember tragédiája* „ELŐSZÓ" részlet a román fordításból.)

A békés együttélés történelmi hagyománya, Románia és Magyarország kapcsolatának mai állása, a két nép közös európai és euró-atlanti integrációs törekvései képezik azt az alapot, amelyre rá tudjuk, és rá kell építenünk az új, valóban európai típusú együttműködést.

Úgy gondolom, hogy fontos történelmi jelentőségű és megtisztelő küldetés a két ország közötti jószomszédi viszony és a kölcsönös bizalom kiépítése. A magyar partnerek teljes nyitottsága, az őszinteség és az együttműködési szándék által sikerült megteremteni a kapcsolataink fejlesztéséhez megfelelő teret. Még az elejétől fogva, mindkét részről azt a bölcs közmondást helyeztük barátságunk alapjául, hogy a közeli szomszéd sokszor jobban segítségünkre van, mint a távol élő testvér.

Nem kell azonban megfeledkeznünk a már sikeresen lezárt fejezetek fontosságáról sem. Gyakran föltesszük magunknak a kérdést, hogy az eddig bejárt út vajon nem túl kevés-e, hogy a két nemzet közeledése vajon nem jelent-e még mindig egy nyitott, új lehetőségeket kínáló és új feladatokat követelő fejezetet. Mindig kölcsönös őszinteségre, bizalomra és tiszteletre épülő baráti viszonyt ápoltunk. Ennek érdekében, amennyire lehetséges volt, igyekeztünk mindig azokat a dolgokat kamatoztatni, amelyek közelebb hoznak bennünket egymáshoz, nem pedig eltávolítanak. Ezáltal sikerült túllépni a különböző társadalmi és politikai médiumokból származó, a közeli vagy a távoli múltban gyökerező gyanakvásokon, félelmeken és kétségeken.

Ennek a kötetnek a megszületése bizonyítja, hogy a román–magyar, főleg az Arad és Békés megyék közötti kapcsolatok erős alapokra épültek, és egy fontos lépést jelentenek a regionális fejlesztés és a közös projektek felé vezető úton.

2005. szeptember hó

Iosif Matula
Arad Megyei Tanács elnöke

Egy lehetséges modell

Örömmel tapasztaljuk, hogy visszatekintve a szomszédos Arad és Békés megyék közötti, különböző területeken folytatott együttműködésre, valódi modellként értékelhetjük azt. A két képviseleti megbízásom alatt, 1992 és 2000 között, amely időszakban az Arad Megyei Tanács alelnöki tisztségét töltöttem be, a Békés megyei munkatársakkal együtt a közös megegyezésen alapuló, előre meghatározott projektek és programok alapján, különböző területen – a helyi közigazgatásban, az oktatásban és a kultúrában, a kisebbségi kérdésekben, ifjúsági, sport- és vallási területen, az infrastruktúrában – kezdeményeztünk és folytattunk sokféle tevékenységet.

Kapcsolatunk alapjául, már a munka kezdetekor, mindkét részről annak a bölcs közmondásnak a tanulsága szolgált, amely szerint a közeli szomszéd sok esetben jobban segítségünkre van, mint a távoli testvér. Az Isten arra rendelt bennünket, hogy egymás mellett éljünk és megértettük, hogy az általunk képviselt polgárok érdekében hasznosabb, ha őszinteségre, bizalomra és kölcsönös tiszteletre épülő jószomszédi viszonyt ápolunk. Ezirányban, elsősorban azokat a dolgokat igyekeztünk értékesíteni, amelyek közelebb hoznak bennünket egymáshoz, nem pedig eltávolítanak. Így sikerült túllépnünk a társadalmi és politikai szintér különböző területein jelentkező, valahol a távoli vagy közelebbi múltban gyökerező gyanakvásokon, fenntartásokon és kétségeken.

Magyar partnereink teljes nyitottságának, őszinteségének és együttműködési szándékának köszönhetően sikerült kialakítani a kapcsolatunk fejlődése számára kedvező légkört. Azt is őszintén be kell vallanom, hogy a kezdeményezések legtöbbször az ő részükről érkeztek, mint ahogy ez az „Arad és Békés megye, illetve Románia és Magyarország közös határai mentén elterülő települések polgármestereinek találkozója", a határokon átívelő együttműködési program esetében is történt.

Ha ez a program fennállásának tizedik évébe érve érdemleges eredményeket tud felmutatni, az azt jelenti, hogy életképes, jelenleg és a jövőben is érdeklődésre számíthat, valamint azt, hogy mi, a kezdeményezői azt tettük, amit tennünk kellett, tehát teljesítettük a kötelességünket.

Szívélyesen üdvözlöm magyar barátainkat, az ebben a projektben résztvevőket és sok sikert kívánok mindenkinek.

Arad, 2005. szeptember hó

Prof. Alexa Achim
Arad Megyei Tanács
nyugalmazott alelnöke

Együttgondolkodás

Immár 10 éve annak, hogy „valahol Európában” egy határ menti térség átértékelődése tudatosan megindult. Egy határszakasz, mely népeket, közösségeket választott el, mára már maga köré gyűjti, összekapcsolja őket. Ehhez egy évtized kellett, de olyan „úttörők” is, akik hittek abban, hogy a közvetlen találkozások, egymás jobb megismerése katalizátora lehet a határ menti térség közös fejlődésének. Ezzel a meggyőződéssel indultunk Aradról mi, az Arad megyei határ mentén élők a Békés megyei kollégák meghívására, 1995 egyik esős júniusi napján Kevermesre, ahol Békés megye határ menti polgármestereivel találkoztunk.

Érkezésünk késéssel járt, mivel akkor csak a nagylaki határátkelő működött a térségben és arra kerülve, kisbuszunkkal kerestük – a ködös időben – a célunkhoz vezető utat. Szerencsére az már a múlt. Ma Aradról közvetlenül a Tornya–Battonya határátkelőn vihet utunk Kevermesre. Ez az átkelő a román–magyar határszakaszon az egyike a határon átívelő fejlesztéseknek az első határ menti polgármester-találkozó óta, de fontossága felbecsülhetetlen a határon átnyúló kapcsolatainkban.

A határátkelők a határ menti térség közlekedésének, kereskedelmének és kommunikációjának elengedhetetlen infrastruktúrája. Hasonlattal élve elmondhatjuk, hogy a tíz éve működő határ menti polgármester-találkozók a határon átívelő együttgondolkodás infrastruktúráját jelentették.

A találkozók keretet biztosítottak a tapasztalatcserének, közös képzésnek, tervezésnek az önkormányzati tudás bővítésének. Fontos szerepet kapott az első találkozókon egymás kultúrájának megismerése. Felértékelődött a kisebbségek hídszerepe a határ menti térségben. A romániai magyar, valamint a magyarországi román közösségek tevékenyen részt vettek a kapcsolattartásban.

A létrejött testvér-települési együttműködések fokozatosan kibővültek. Példaként említeném az Arad–Gyula (10 éves testvérkapcsolattal rendelkező) városok közötti Kézfogás-rendezvényt, amelynek során a két város lakossága különböző szakterületeken tartott eszmecserét. Városaink írói közös kétnyelvű antológiát jelentettek meg.

A találkozók során alkalom nyílt a közös pályázatok benyújtásának megfogalmazására. A PHARE CBC nagyprojektek mellett, amelyek régió- és megyeszintű fejlesztéseket tettek lehetővé, fontos közreműködési lehetőséget jelentett a határ menti települések számára a kisprojektek kerete. A közös tervezés és a pályázatbeadás során erősödtek a civil szervezetek közötti és a közvetlen emberi kapcsolatok. A „tükörgondolkodás”, mint a CBC-program alapelve, erősítette a határ menti kistérségi mentalitást.

E kiadvány megjelenése is bizonyítja, hogy hasznos 10 év van a határ menti találkozóink mögött, mely a romániai Arad megye és a magyarországi Békés megye határ menti közösségeit igyekezett szolgálni. Személyesen örvendek annak, hogy hozzájárulhattam és részese lehettem akár éppen mint alprefektus vagy alpolgármester, de elsősorban mint a határ menti térség lakosa e találkozók kezdeményező szellemiségének.

Az együttgondolkodás, a közös tervezés rávezetett bennünket arra, hogy ugyanazt a természeti környezetet lakjuk, amely kisebb vagy nagyobb régió a határok mentén, de egymásra utal bennünket és közös felelősségvállalásra kötelez, a „Mi Közös Európánkban” a közös jövőnk érdekében a további 10×10×10× … évre.

Arad, 2005. szeptember hó

Bognár Levente
Arad város alpolgármestere

Az első találkozó résztvevői Kevermesen, 1995. június 5.

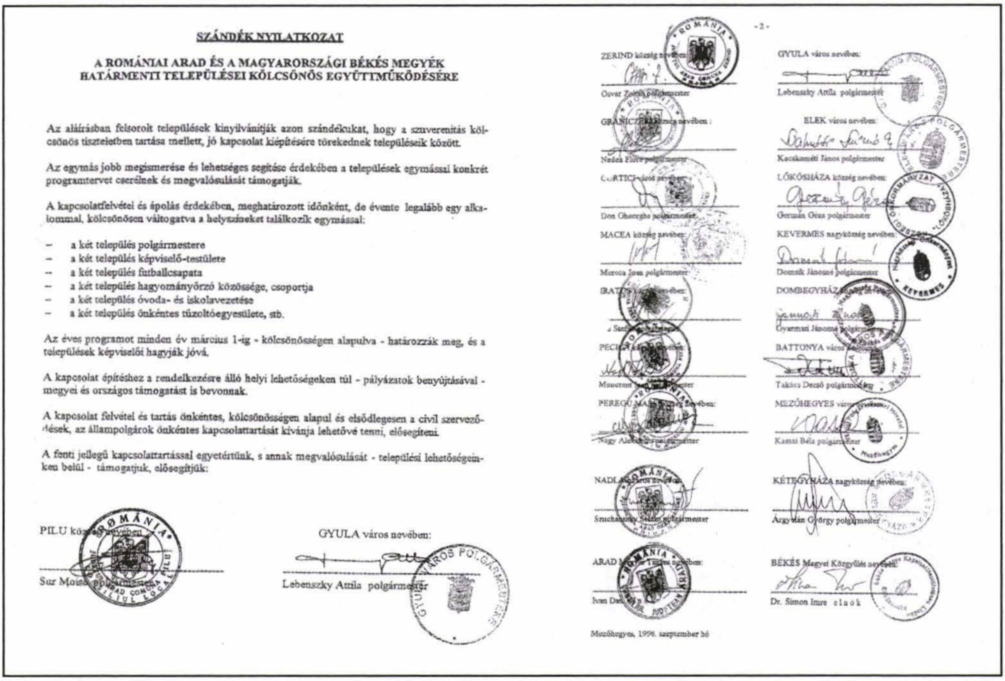

SZÁNDÉK NYILATKOZAT

A ROMÁNIAI ARAD ÉS A MAGYARORSZÁGI BÉKÉS MEGYÉK
HATÁRMENTI TELEPÜLÉSEI KÖLCSÖNÖS EGYÜTTMŰKÖDÉSÉRE

Az aláírásban felsorolt települések kinyilvánítják azon szándékukat, hogy a szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása mellett, jó kapcsolat kiépítésére törekednek településeik között.

Az egymás jobb megismerése és lehetséges segítése érdekében a települések egymással konkrét programtervet cserélnek és megvalósulását támogatják.

A kapcsolatfelvétel és ápolás érdekében, meghatározott időnként, de évente legalább egy alkalommal, kölcsönösen váltogatva a helyszíneket találkozik egymással:

- a két település polgármestere
- a két település képviselő-testülete
- a két település futballcsapata
- a két település hagyományőrző közössége, csoportja
- a két település óvoda- és iskolavezetése
- a két település önkéntes tűzoltóegyesülete, stb.

Az éves programot minden év március 1-ig - kölcsönösségen alapulva - határozzák meg, és a települések képviselői hagyják jóvá.

A kapcsolat építéshez a rendelkezésre álló helyi lehetőségeken túl - pályázatok benyújtásával - megyei és országos támogatást is bevonnak.

A kapcsolat felvétel és tartás önkéntes, kölcsönösségen alapul és elsődlegesen a civil szerveződések, az állampolgárok önkéntes kapcsolattartását kívánja lehetővé tenni, elősegíteni.

A fenti jellegű kapcsolattartással egyetértünk, s annak megvalósulását - települési lehetőségeinken belül - támogatjuk, elősegítjük:

PILU [illegible] nevében
Sur Moise polgármester

GYULA város nevében:
Lebenszky Attila polgármester

-2-

ZERIND község nevében:
Osvar Zoltán polgármester

GRANICZ[illegible] nevében :
Nedea Flore polgármester

CURTICI város nevében:
Don Gheorghe polgármester

MACEA község nevében:
Meroca Ioan polgármester

IRATOS [illegible] nevében:
[illegible] Stef[illegible] polgármester

PECICA [illegible] nevében:
Muncran[illegible] polgármester

PEREGU MARE [illegible] nevében:
Nagy Ale[illegible] polgármester

NADLAC város nevében:
Szuchanecky Stefan polgármester

ARAD Megye Tanács nevében:
Ivan Dan[illegible]

GYULA város nevében:
Lebenszky Attila polgármester

ELEK város nevében:
Kacsakeméti János polgármester

LŐKÖSHÁZA község nevében:
German Géza polgármester

KEVERMES nagyközség nevében:
Domsik Jánosné polgármester

DOMBEGYHÁZA [illegible] nevében:
Gyarmati Jánosné polgárm[illegible]

BATTONYA város [illegible]
Takács Dezső polgármester

MEZŐHEGYES város [illegible]
Kassai Béla polgármester

KÉTEGYHÁZA nagyközség nevében:
Árgyelán György polgármester

BÉKÉS Megyei Közgyűlés nevében:
Dr. Simon Imre elnök

Mezőhegyes, 1996. szeptember hó

A Mezőhegyesen aláírt „Szándéknyilatkozat”, 1996. szeptember

Arad megye (Județul Arad)

Füzesgyarmat
BÉKÉS MEGYE
Gyula
Zerind
Kétegyháza
Pilu
Elek
Medgyesegyháza
Grăniceri
Nagybánhegyes
Kunágota
Macea
Lőkösháza
Mezőkovácsháza
Kevermes
Curtici
Dorobanți
Dombegyház
Mezőhegyes
Iratoșu
Pâncota
Battonya
Șofronea
Zimandu Nou
Peregu Mare
Nădlac
Pecica
Arad
JUDEȚUL ARAD
Semlac
Șeitin

A helyi tanács címe:
Bulevardul Revoluției 75.
Telefon/fax: 0040 281.600 (központ)
Web site: cjarad.ro

Terület: **7754 km²**
Lakosság: **462 427**
Népsűrűség: **59,6 fő/km²**
Aktív lakosság: **41,8%**
Munkanélküliségi ráta: **5,2%**

A munkaerő megoszlása kategóriánként:
Mezőgazdaság: **29,2%**
Ipar: **28,7%**
Építőipar: **4,2%**
Kereskedelem: **14,2%**
Vendéglátás: **1,5%**
Szállítás, kommunikáció: **5,8%**
Pénzügyi kapcsolatok: **0,8%**
Ingatlanügy és egyéb szolgáltatások: **3,0%**
Közigazgatás, polgári védelem: **1,9%**
Tanügy: **4,1%**
Egészségügy, szociális ellátás: **4,1%**
Egyéb tevékenység: **2,5%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
0–14 év: **16,8%**
15–59 év: **62,6%**
60 év fölött: **20,6%**

A lakosság etnikai összetétele:
Románok: **82,17%**
Magyarok: **10,67%**
Romák: **3,83%**
Szlovákok: **1,23%**
Németek: **1,04%**
Ukránok: **0,38%**
Szerbek: **0,26%**
Bolgárok: **0,18%**
Egyéb: **0,34%**

A lakosság felekezeti összetétele:
Ortodox: **73,14%**
Római katolikus: **10,10%**
Pünkösdista: **6,17%**
Baptista: **3,95%**
Református: **2,68%**
Görög katolikus: **1,08%**
Adventista: **1,02%**
Evangélikus: **1,00%**
Egyéb: **0,19%**
Ateisták: **0,49%**
Nincs felekezeti kötődése
vagy nem nyilatkozott: **0,18%**

Természeti környezet

A közigazgatási egységként 1968-tól számon tartott Arad megye, amelyhez a történelmi Észak-Bánát és a Körös-vidék déli része is hozzátartozik, Románia területének 3,6%-t foglalja el.

A domborzat szempontjából két különböző egységet határozhatunk meg, amelyek közül mindkettő a megye területének kb. felét foglalja el: a dombok és alacsony hegyek vidéke, azaz a keleti rész, valamint a síkvidék, azaz a nyugati rész. Mindkét földrajzi egységet a Maros és a Fehér-Körös vízgyűjtő medencéje szeli át.

A mai aradi táj az emberi beavatkozás nyilvánvaló nyomait viseli. Az elmúlt két évszázadban véghez vitt folyószabályozás, gátépítés és a kiszárítás miatt a főbb alföldi folyóvizek menti mocsarak mezőgazdasági területekké váltak. A Zarándi-hegység nyugati részeibe még a középkorban is nagymértékben telepítettek szőlőt. Emiatt a megye területének 54%-át ma termesztett növényzet borítja, míg 46%-át erdő-sztyeppe típusú növényzet és erdő fedi.

A 21 ezer hektáron elterülő 16 védett övezet által lehetőség nyílik olyan értékes ökoszisztémák védelmére, mint például a Runcu tölgyerdő (Halmágygorosból), a menyházai erdővel borított karszthegység és újabban a Maros–Berek Természeti Park (kb. 17000 ha, Arad-Csálától egészen Szegedig). Ezeket kiegészítik a volt nemesi rezidenciák körül létrehozott dendrológiai parkok, mint a mácsai, honctői, neudorfi, soborsini, kápolnási, bulcsi, odvosi és monostori.

A mezőgazdasági munkálatokra optimális alföldi csernózjom minőségét szerencsésen egészíti ki a talajkincs úgy az alföldön (szénhidrogének, termálvíz), mint a domb- és hegyvidéken is (nehézfémek, nemesfémek, réz és vas). Nemzetközi hírnevet értek el a vasban gazdag lippai ásványvizek. Ezeket egészítik ki a természetben megtalálható építőanyagok (diatomit, andezit, grandiorit, márvány, homok és kavics).

A történelmi fejlődés

A neandervölgyi ember már a pattintott kőkorszak közepén (100000–40000 Kr. e.) jelen volt a Fehér-Körös (Honctő) és Maros (Konop, Kalodva, Zabrány) völgyén. A csiszolt kőkorszakban (6500–2500 Kr. e.) az alföldi és hegyvidéken egyaránt mezőgazdasággal és pásztorkodással foglalkozó közösségek éltek.

A bronzkori virágzó civilizációra (2000–1200 Kr. e.) utalnak a főként alföldön található, több mint 50 ponton végzett régészeti feltárások eredményei. A Nagy Árok néven ismert pécskai településről nevezték el eme időszak egyik leggazdagabb és legérdekesebb civilizációját, azét az időszakét, amelyben átvették a vaskor első felében (1200–400 Kr. e.) ismert trák–dák civilizáció modelljét. Ez utóbbi időszak emblematikus építménye a szentannai földvár, amely az akkori Európa egyik legnagyobbika volt (78 ha).

A dák civilizáció (V. sz. Kr. e.–II. sz. Kr. u.) időszakát, amelyre rányomta bélyegét a főútvonalként a Maros völgyén Erdélybe érkezett kelta befolyás (IV. sz. Kr. e.), a megye egész területén szétszóródott nagyszámú közösség jellemezte. A soborsini, tóthváradi, kalodvai, pécskai (ez utóbbit hipotetikusan a Ptolemajosz által említett Ziridavával azonosítják), pusztakliti, berindei erődítmények, amelyek különböző törzsközösségek központjai voltak, Burebista (82–44 Kr. e.) hatalma alá kerültek, majd utólag Decebal, az utolsó dák király (87–106) támadási rendszerének részévé váltak.

A római dák provincia Dacia fennállása (106–271) idején a Maros völgyét egy katonai, kereskedelmi út szelte át, amely összekötötte Pannóniával. A környéken élő dák és szarmata közösségeket a rómaiak hatáskörébe sorolták, ami a rómaiak visszavonulása után is érződött a Duna jobb oldalán.

Jordanes történész (a VI. sz. közepe) egy a gótok és vandálok közti, 335. év körüli csatára utalva említi meg a *Marisos* (Maros) és *Miliare* (Fehér-Körös) dák eredetű folyóneveket.

A germán népek betörése és a szarmata uralom belső viszályai miatt a Római Birodalom több katonai bevetésre kényszerült Bánátban a IV. század első felében. Ugyanebben az összefüggésben említhetők meg a limigantesek, akiket a történelmi kutatások modern eszközei a dákokkal azonosítanak, akik a Bánátot és a Körös-vidéket délről északra átszelő, a szarmaták és a gótok által lakott területeket elválasztó földhalomrendszer környékén éltek. Ennek a védelmi rendszernek a maradéka a Zabrány–Szabadhely–Kovászi–Világos vonalon maradt meg.

A hun uralom korából (420–454) kelteződnek az arad–gáji roxolán és alán, valamint a nagylaki osztrogót leletek. 448–449 körül Panioni Priscus, aki II. Theodosius király követeként Attila udvarába igyekezett, a Duna–Tisza–Maros folyóközi területen a rómaiak által lakott településeket talált.

A hunok leverése után a gepidák egy hatalmi központot létesítettek a Tisza–Maros–Körös közötti területen, amelyet a szarmatáktól szereztek meg. A 472–568-as évekből kelteződő gepida leleteket találtak Aradon, Pécskán, Borosjenőn, Kisiratoson és Székudvaron.

568-ban az avarok, frank és longobárd szövetségeseik segítségével szétzúzták a gepidákat, majd elfoglalták a Tisza Alföldjét és a Nyugati Alföldet. Az első Avar Kaganátusból (568–680) keltezhető sajtényi, fenlaki, németszentpéteri és aradi régészeti feltárások mutatják az erdélyi só útját, amely a Maros folyását követte. Nagy Károly közbelépése (795) véget vetett a második Avar Kaganátusnak, amely időközben az aradi térségben is jelen levő, nagyszámú szláv összetevővel egészült ki.

A magyarok betelepülése Pannóniába meggyorsította a Tisza bal partján élő lakosság politikai és katonai szerveződési folyamatát a IX. és X. század között. Megjelentek a fejedelemségek a védőárkokkal és földhalmokkal körülvett menedékvárak körül; ilyen például a kaldovai, tönködi, öthalmi, zarándi. Az első magyar portyák az aradi térségben a X. századra tehetők. Ebből az időből származtathatók a Siklón, Sajtényban, Arad-Csálán és Nagylakon talált magyar sírok.

A keleti terjeszkedési folyamatban a magyar korona saját katonai erejére, de ugyanakkor a nyugati szerzetesrendekre – cisztercitákra, ferencesekre, bencésekre – támaszkodott, amelyek számos kolostort alapítottak a Maros mentén (Ajtonymonostor, Bizere, Bulcs, Geled, Hodosmonostor) és az Aradi Alföldön (Pankota, Dienesmonostura). Ezek a kolostorok a helyi erőforrások és a Maroson folytatott erdélyi sókereskedelem által lendültek föl. Ajtonymonostornál, de lehet, hogy Pankotán és Bizerén is a nyugati szerzetesek a régebbi egyházi létesítményeket vették át.

A magyar királyság által létesített új közigazgatási rendszerre vonatkozó legkorábbi írásos bizonyítékok 1080–1090-ből származnak, amelyek említést tesznek „a Maros folyó melletti Orod vármegyéről". Valószínűleg ugyanebben az időszakban alakult meg Zaránd vármegye is, amely magába foglalta a Fehér-Köröst Gyulától–Brádig. A kis terjedelmű régi helyi szerkezeteket (kenézségeket, fejedelemségeket) megtűrték.

Orodról, az egyházi és egyben vármegyei központról, amelyet az Öthalom, Glogovác község területén lokalizáltak, 1131-ben tesznek említést az írásos források, 1224-ben pedig megemlítik a lenyűgöző méretű prépostsági bazilika fölszentelését Yolantha de Courtenay királynő jelenlétében. Az 1229–1552 közötti időszakban 632 káptalani dokumentumról (adományok átírásáról, elzálogosítási iratokról, végrendeletekről, adásvételi iratokról) tudunk.

Az 1241-es tatár betörés a védelmi rendszer átszervezéséhez vezetett az aradi térségben. Ennek következtében, a XIII. század második felében fölépítették a solymosi, világosi és déznai kővárakat. Ezeket Hunyadi János idején bővítették ki és erősítették meg, akkor, amikor Lippa Erdély egyik legfontosabb városává vált.

Az aradi vidék alig ocsúdott föl a Dózsa György vezette véres parasztlázadásból (1514), amikor a térséget újabb sokk érte 1551–1552-ben: a Kasson bég vezette török csapatok elfoglalták a Maros völgyét és a Török Birodalom hatalmát kiterjesztették egészen Borosjenőig és Lippáig, ahol Araddal együtt szandzsákságokat létesítettek.

Mihai Viteazul (Vitéz Mihály) győzelmei egy viszonylag rövid időre megszakították a török uralmat a térségben. A törökök először a Maros vonalát foglalták vissza egészen Lippáig; a borosjenői vidék az erdélyi fejedelmek segítségével 1658-ig ellenállt. Bécs sikertelen török ostroma (1683) után azonban az osztrákok egy erős és rendszeres keleti ellentámadást indítottak, 1687–1691 között pedig meghódították a Marostól északra fekvő aradi részeket is. A karlócai béke (1699) a Maros vonalán húzta meg a törökök és Habsburgok közötti határt. A Bánság és Lippa továbbra is a Porta hatalma alatt maradt. A Maros menti határvidék megszervezése érdekében a birodalmi kancellária megszervezte az elsősorban szerbekből álló határőrséget. Ezek hasznosnak bizonyultak a II. Rákóczi György vezette kurucok leverésében is, akik azonban így is jelentős rombolást okoztak a Maros völgyében, beleértve Aradot is (1707). Másrészt a határőrök jelenléte számos társadalmi, vallási és politikai feszültséghez vezetett a helyi nemesség körében, akik jobbágysorba akarták kényszeríteni őket, de a Habsburg-hatóságok szintjén is, akik igyekeztek a katolicizmus felé vonni őket.

Savoyai Jenő győzelmes hadjárata következtében a pozsareváci béke (1718) megerősítette a Habsburg-uralom kiterjesztését Bánátra is (beleértve Lippát is). Ezáltal a határőrség a Maros térségében elvesztette létjogosultságát. A határőrök jelenlétével kapcsolatos feszültségek 1735-ben robbantak ki, a pécskai határőrség parancsnoka, Pero Szegedinác által vezetett felkelésben. A felkelők leverését követően (1735. május 9.) az osztrák hatóságok konkrét intézkedéseket hoztak a határőrség fölszámolására.

Közigazgatási szempontból Arad fejlődése bonyolult. A Habsburg-hatalom kiterjesztése után Arad és Zaránd vármegyéket Magyarországhoz csatolták. 1732-ben Arad vármegyét Modenai Rinaldo hercegnek adományozták. Nyolc év után a herceg kegyvesztetté vált, a vármegye pedig az állam birtokába került. A vármegye központja Arad volt, amely ebből az alkalomból megkapta a kiváltságokkal rendelkező kamarai városi rangot. Az új nemesi Arad vármegye megszervezésével egyidejűleg, 1741-ben megszüntették a 24 települést és a több, mint 9000 embert számláló határőrséget is. A következő két évtizedben a határőrök nagy része Oroszországba települt.

A XVII. század folyamán, a Bécsi Udvar három szakaszban hozott német telepeseket a Bánságba, akik nagymértékben hozzájárultak a térség gazdasági fellendüléséhez és beilleszkedéséhez a Habsburg Birodalomba.

Az 1848–1849-es európai forradalmak újból a történelem előterébe helyezik az aradi vidéket. A románok részt vettek a balázsfalvi nagygyűlésen és bevonultak az Avram Iancu vezette seregekhez (főként a Körös felső völgye mentén). Másrészt a magyar forradalmi hadseregnek 1849 nyarán sikerült elfoglalnia Arad várát, de az osztrák–orosz szövetséges csapatokkal szemben Világoson elszenvedett vereség után letették a fegyvert (1849. augusztus 23.).

Az 1850 utáni reformok megteremtették a kézművestermelésről az ipari termelésre való áttéréshez szükséges feltételeket. Ez a változás elsősorban Arad városára vonatkozott, ahol a helyi mezőgazdasági termékek ipari feldolgozása különösen fellendült: a Neumann fivérek malma és szeszgyára (1851), a L. Lengyel bútorgyár (1891) és az Aradi Textilgyár (1909). 1892-ben alapították a vagongyárat, amely 1909-től gépkocsikat is gyártott. A gyors ipari fejlődés a városi lakosság jelentős növekedését eredményezte, olyannyira, hogy Arad a Maros-vidék legnagyobb városa lett (1910-ben 61000 lakos). A hangsúlyos ipari fejlődés ellenére Arad vármegye gazdasági szempontból többnyire agrárvidék maradt a századfordulóra is, a lakosság 80%-a mezőgazdasággal foglalkozott.

Az I. világháború éveiben, a Monarchiában felélénkült a román nemzeti mozgalom. Így 1918. november 2-án az aradi székhelyű Központi Román Nemzeti Tanács *de facto* is átvette Erdély vezetését, az aradi politikusok, Ştefan Cicio-Pop, Vasile Goldiş és Ioan Suciu pedig előkészítették a gyulafehérvári népi nagygyűlést (1918. december 1.), amely elfogadta azt a nyilatkozatot, amely értelmében Erdély egyesül Romániával.

Az új közigazgatás megszervezése után (1919. július 10.) az aradi vidék a román gazdaság élén állt. A municípium továbbra is a legtöbb vállalattal rendelkezett a megyében: 1919-ben 58 és 1937-ben 110. Az egyesülés előtt alapított vállalatokon kívül újak alakultak a kémia és az elektrotechnika területén. A kereskedelmi hagyományokat folytatták és elmélyítették, főként a külföldi tőke behozatala révén. A mezőgazdaság fejlődése kevésbé volt látványos, az agrárreform lassú alkalmazása és a bizonytalanság, valamint az 1929–1933-as gazdasági válság hatásai döntően hozzájárultak mindehhez. Akárhogy, 1937-ben Arad volt Erdély legerősebb, Romániának pedig a negyedik legerősebb gazdasági központja.

Annak ellenére, hogy az országot kormányzók a bíróságok és közjegyzői hivatalok, orvosi rendelők, kultúrotthonok rendszerének kibővítése által megpróbálták a vidéki életszínvonalat közelebb hozni a városihoz, az aradi vidéki világban tovább mélyült az alföldi községek gazdagsága, illetve a domb- és hegyvidékiek szegénysége közötti szakadék. Mindkét esetben azonban a városi fejlődéssel szembeni különbségeket részben a vidéki konzervatív mentalitás okozta.

A II. világháború évei újra a történelem porondjára helyezik Aradot, a radnai altiszti iskola tanítványainak a hitleri csapatokkal szemben tanúsított hősi ellen-

Arad
Piața Xenopol

Arad az 1930-as években

állása által (1944. szeptember). Az orosz csapatok átvonulása a megyén, majd pedig a kommunista rendszer mély nyomott hagyott az aradiak életében.

A teljes hatalomátvétel után, I. Mihály király lemondatását követően (1947. december 30.) a kommunista párt a szovjet modell szerint szervezte át a társadalmat: államosították a vállalatokat és a bankokat (1948. június 11.), áttértek a tervgazdaságra (1948. július 1), az új oktatási rendszerre és a mezőgazdaság szövetkezetesítésére (1949. március).

Az új hatalom intézkedései egyforma mértékben érintették mind a falut, mind a várost, és arra törekedtek, hogy kialakítsanak egy az új rendszerhez hű, alárendelt tömeget. A régi elit kiiktatásával és a középosztály anyagi alapjának felszámolásával egyidejűleg, elősegítették a vidéki fiatalok városok felé irányuló elvándorlását és az ország szegényebb térségeiben élő lakosság áttelepülését Aradra.

A létező vállalatoknak a központilag megtervezett gazdasági rendszerbe való bevonása által a rendszer új termelőegységeket is létrehozott a megyei jogú városban. Az ipari tevékenység kiterjesztése a megye városaiba, elsősorban a városi vállalatok telephelyeinek létrehozása által, jelentéktelen eredményeket hozott, kivéve a borosjenői kötöttáruüzemet és a pankotai bútorgyárat.

Az alföldi talaj kiváló tulajdonságainak és a helybeliek hozzáértésének köszönhetően a termelőszövetkezetek által elért eredményeket mindig példaértékűnek említették a „mezőgazdaság szocialista átszervezésének" sikeressége kapcsán. E tekintetben Pécska, Kürtös, Nagylak, Szemlak és Szentanna voltak a listavezetők. A termelés intenzívvé formálása érdekében átalakított lippai gyümölcsösök és Arad-hegyaljai szőlősök rekordtermést biztosítottak. A Fehér-Körös hegyvidéki medencéjének nem szövetkezetesített, hanem hagyományos módon kihasznált térségei továbbra is jólétet biztosítottak a helybéli lakosságnak.

A megye mai infrastruktúráját lényegében két nagy szakaszban, a XIX. sz. második felében és a kommunista rendszerben építették ki. Az első szakaszban létesítették a vasútvonalat, kezdve a nyugat–keleti fővonallal (Bécs–Budapest–Arad, 1858), amelyhez csatlakoztatták az észak–délit (Arad–Várad, 1888) és a megyeközi elágazásokat. A XX. sz. második felében ezt kiegészítették az Arad–Nagylak vonallal (1960), villamosították a nyugat–keleti és az Arad–Temesvár vonalat. Ma Arad megye területén összesen 485 km vasútvonal létezik, ebből 196 villamosított. Az Arad megye területén levő 1693 km útból 495 km-t a XX. sz. második felében aszfaltoztak le. 1989 után csupán karbantartási és javítási munkálatokat végeztek a meglevő vasútvonalakon és autóutakon.

A mai városképre rányomták bélyegüket az aradi Mikelaka, Aurel Vlaicu és Alfa kerületekbe zsúfolt, vagy a vidéki városok és községek központjában fölhúzott egységes tömbházlakások. Szerencsére, a Ceauşescu által kezdeményezett falu-összevonási program nem öltött jelentős méreteket Arad megyében.

1989 decemberében az aradiak elsőként vállaltak szolidaritást a temesvári kommunistaellenes tüntetésekkel, december 22-én pedig Arad volt a második olyan város az országban, amelyben megdőlt a kommunista hatalom. Az így megszerzett szabadság lehetőséget biztosított az aradiak számára, hogy elinduljanak egy új úton, amely nehezebbnek tűnik most, mint amilyennek 1989-ben látszott. A '90-es évek elején tapasztalt lelkesedés, a gazdaság folyamatos hanyatlása miatt főként politikai harcokban és utcai megmozdulásokban merült ki.

Az ipari termelés 1990–1992 között 58 százalékkal csökkent. Tíz éven át a magánszférát szinte kizárólag csak az utcai csencselés, a butikok, kocsmák, taxik és alkalmi pénzintézmények (piramisjátékok, befektetési alapok, népbankok) határozták meg. Fokozatosan megjelentek az *„in loan"* típusú termelőegységek, főként a textiliparban, a hazai kis- és középvállalatok (építőipar, szállítás, bútorgyártás stb), a tömegfogyasztási cikkeket forgalmazó nagy cégek kereskedelmi kirendeltségei és a jelentős bankintézmények képviseletei. Az aradi nagyvállalatok privatizálása mérsékelt sikerrel ment végbe, a kürtösi vámszabadövezet pedig csak most, tíz évvel a létrehozása (1992) után kezd eredményeket felmutatni, míg az aradi nemzetközi repülőtér területén működő Cargo terminál még nem találta meg rendeltetését. Az aktuális, határozottan felívelő irányt az új ipari zónák létrehozása jelenti Arad municípium (1999-től), Körös-Kisjenő, Borosjenő, Pécska, Zimánd körül, ahol elsősorban a külföldi (német, olasz, francia, japán stb.) tőkének köszönhetően fejlődésnek indult a termelés.

A mezőgazdasági szövetkezeti egységek kaotikus fölszámolása, amelyet megduplázott a társulással és az új technológiával szemben elfogult, elszegényedett parasztság kis földterületekhez való hozzájuttatása, a '90-es évek elején ellentmondásos helyzetet eredményezett ezen a területen. A gabona és zöldségfélék termesztésének csökkenése, a nagy gyümölcsösök és szőlősök elparlagosodása, a masszív erdőirtás, a telekrendezési munkálatok felfüggesztése a legevidensebb hatásai ennek a helyzetnek.

Bár kedvező természeti adottságokkal és kulturális örökséggel rendelkezik, Arad megyének mai napig nem sikerült túllépnie a tranzitturizmus szakaszán. A magántőkeinfúzió és a jelentős mértékű európai anyagi alapok révén Menyháza és Lippafüred kezd újra vonzóvá válni, Arad-Hegyalja pedig várhatóan óriási turistacsalogatóvá válik majd a *Bor útja* elnevezésű projekt beindítását követően. A folyamatban levő *Maros–Berek Természeti Park* és *Soborsini Királyi Birtok* elnevezésű projektek, valamint a Honctő–Nagyhalmágy agroturisztikai térség létrehozása új turisztikai vonzáspontokkal gazdagítja majd a megye térképét. Ezen a területen az egyik legnagyobb kihívást az aradi vár civil hasznosítása jelenti.

Az új évezred elején Arad és térsége saját identitásának újrafogalmazási folyamatát éli át az európai uniós integráció által teremtett helyzetnek megfelelően.

Arad (Arad)

BÉKÉS MEGYE
Arad
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
310130 Arad, Bulevardul Revoluției 75.
Telefon/fax: 0040 284.744 (központ)
Web site: primariaarad.ro

Terület: **4 618 ha**
Lakosság: **172 827**
Népsűrűség: **3742 lakos/km^2**
Aktív lakosság: **45,32%**
Munkanélküliségi ráta: **2,31%**
A munkaerő megoszlása kategóriánként:
Mezőgazdaság: **1,24%**
Ipar: **46,67%**
Építőipar: **6,79%**
Kereskedelem: **12,99%**
Szállítás, kommunikáció: **9,14%**
Pénzügyi kapcsolatok: **1,57%**
Közigazgatás: **2,70%**
Tanügy: **4,64%**
Egészségügy, szociális ellátás: **5,67%**
Egyéb tevékenység: **8,59%**
A lakosság kor szerinti összetétele:
0–14 év: **14,48%**
15–59 év: **68,17%%**
60 év fölött: **17,38%**

A lakosság etnikai összetétele:
Románok: **82,72%**
Magyarok: **13,00%**
Romák: **1,73%**
Szlovákok: **0,26%**
Németek: **1,30%**
Ukránok: **0,07%**
Szerbek: **0,35%**
Bolgárok: **0,15%**
Zsidók: **0,09%**
Egyéb: **0,34%**
A lakosság felekezeti összetétele:
Ortodox: **72,67%**
Római katolikus: **12,13%**
Pünkösdista: **4,35%**
Baptisták: **4,53%**
Református: **3,13%**
Görög katolikus: **1,06%**
Adventista: **0,48%**
Evangélikus: **0,48%**
Izraelita: **0,10%**
Ateista: **0,10%**
Egyéb: **0,70%**
Nincs felekezeti kötődése
vagy nem nyilatkozott: **0,27%**

A két földrajzi és történelmi entitás – a Bánság és a Körös-vidék – között fekvő Arad az évszázadok alatt megrajzolta saját arculatát.

Az őskor és az ókor

A Választó utcában, a 40000 évvel ezelőtti, pattintott kőkorszakbeli fegyverek és munkaeszközök a város területén felfedezett legrégebbi emberi jelenlétre utaló nyomok. Az első állandó emberi település Krisztus előtt az V. században jött létre.

A Krisztus előtti III. évezred második felében a Maros mindkét partján, valamint az árterületeken virágzó, a bronzkor indo-európai civilizációhoz tartozó települések jöttek létre. Krisztus előtt 1000 körül egy erőszakhullám vet véget e korszaknak, amelynek eredményeit a város központjában történt régészeti ásatások is igazolják (felégetett lakhelyek, az Astoria Szállodánál lévő bronzleletek).

A Krisztus előtti I. évezred első felében a Maros jobb és bal partján dák településeket találunk. Krisztus előtt a VI. évszázadban egy csoport szkíta telepedik le itt, majd két évszázaddal később egy kelta csoport érkezik, amely létezését az újaradi kelta temető bizonyítja.

A IV. Flavia Felix légió pecsétjével ellátott tégla a bizonyíték arra, hogy Trajánusz korában itt egy római erőd létezett. A jelenlegi város területén a II–IV. évszázad folyamán több dák és szarmata települést jegyeztek. Ezek élénk kereskedelmet folytattak a római világgal. A III. évszázad dereka táján a provincia egyes lakosai *barbaricumba* emigráltak, és fazekastelepüléseket hoztak létre Csálán, Horeán, Öthalmon pedig megalapították a „verebek erdejét". Annak ellenére, hogy a rómaiak feladták Dácia tartományt, a helyi lakosok a rövid ideig tartó gót, hun, gepida és avar fennhatóság ideje alatt is kapcsolatban maradtak a rómaiakkal. A VI. század végéről kelteződnek az első szláv nyomok.

Az első évezred második felében a települések a Maros északi partjára tömörültek. Az Öthalmon (Glogovácon) levő, VIII–IX. századból származó Shanzen-t régészetileg is feltárták.

A magyarok előrenyomulása ellen a románok egy földerődítményt emeltek Glogovácon – Shanzen –, amelyet a X. század közepe táján a magyar lovasok lerombolták. Utóbb újra felépítették, de 1028-ban végleg lerombolták. Ezután a vár területét temetővé alakították át, és ennek szomszédságában fejlődött ki az ide tartozó település. Véletlenszerű régészeti feltárások bizonyítják az e korra keltezhető települések létét a mai városközpontban is.

A középkori Arad

1080–1090 környékéről származik az „Orod" helységnév első írásos említése. A régi egyházi és vármegyei központból csupán a glogováci templom romjai maradtak fenn, amely a *veterem Orod* (régi Arad) helyét jelöli. A XV. századtól kezdődően Arad *civitas*-ként vagy *oppidum*-ként jelenik meg az oklevelekben.

A Dózsa György vezette parasztfelkeléshez (1514) számos aradi jobbágy csatlakozott. A felkelés leverése után a nemesség kegyetlen bosszút állt a parasztságon.

A mohácsi vész után Zápolya János, Magyarország választott királya Aradra is kiterjesztette hatalmát. Később, míg Buda török kézre nem került (1541), Arad a független Erdélyi Fejedelemség része volt, de 1552-ben a török seregek nagy károkat okozva beveszik a várost. A régi vármegye területe három szandzsákságba szerveződik, amelyből az aradi magába foglalta a várost és a 113 falut. 1553–1555 között a törökök a Maros jobb partján a mai újaradi híd közelében egy négyszög alaprajzú téglavárat építettek. Az 1567-ben és 1579-ben végzett összeírások Aradon és a szomszédos településeken 297 családot jegyeznek, akik földműveléssel és állattartással foglalkoztak.

1595-ben az erdélyi csapatok felszabadítják a Maros alsó völgyét és az így újra az Erdélyi Fejedelemség részévé válik, alig 20 évvel később azonban Bethlen Gábor fejedelem visszaadja a várat a töröknek.

A Habsburg-uralom

A törökök sikertelen bécsi ostroma (1683) után a császári seregek általános keleti ellentámadást indítottak, és 1687-ben elfoglalják Aradot is. 1689-ben Savoyai Jenő elkészíti a régi török vár újjáépítési terveit. A munkálatokat Georg Haruckern vezeti. Az osztrák hadsereg nyomában a városba megérkeznek az első német mesteremberek és kereskedők. A karlocai béke (1699) a Habsburg és a Török Birodalom határát a Maros mentére helyezi. Arad az osztrák határőrség központja lesz. 1699 augusztusában hozzák a városba az első határőregységeket, amelynek tagjait többnyire a szerbek köréből verbuválják.

Arad kamarai városi rangra való emelése (1702) a városnak számos gazdasági jogot biztosított. Röviddel ezután azonban a kurucok támadása 1707 nyarán mély nyomokat hagyott a város életében, számos épület elpusztult.

Az osztrák hadsereg győzelmei után Bánát is Habsburg-uralom alá került, amelyet a pozsareváci béke (1718) szentesített. A régió gazdasági fejlesztési programján belül a császári hatóságok Újaradra Frankóniából származó német telepeseket hozattak 1724-ben. A tulajdonképpeni város négy részre oszlott: a régi várra, a menedékterületekre, „Rácvárosra", és „Német városra". A lakosságot határőrök és civilek (parasztok, mesteremberek, kereskedők) alkották, akik magyar, szerb, német, román és aromán nemzetiségűek voltak. 1720-ban a városban és a hozzá tartozó településeken 441 családot jegyeztek.

Mária Terézia korában (1740–1780) a város mindenféle szempontból fejlődésnek indul. 1752-ben a lakosság száma 1321 családra gyarapodik. A kézműipari termelés fontossága érezhetően megnövekszik. Míg 1746-ban alig 90 mesterember tevékenykedik, 1774-ben ezeknek száma 299-re emelkedik. A mesterek céhekbe tömörülnek, és számos privilégiumban részesülnek a hatóságok részéről. Az első hivatalosan bejegyzett céh a német szűcsöké volt 1702-ben. 1845-ig csak a város területén 65 mesterséget képviselő 44 céhet jegyeznek be. A műhelyekben különböző eredetű árukat állítottak elő, amelyek többségükben a Maros-parti lerakatokból, a vásárokból, valamint a város saját mezőgazdasági eredetű nyersanyagaiból származtak.

Az aradi vár

A Maros déli partján elterülő új vár építésének meghatározó szerepe volt a város történetében. Az erődítményt egy Ferdinand Philipp Harsch vezette hadimérnök-csoport tervezte. Az építkezés 20 évig tartott (1763–1783) és jobbágyok ezrei vettek benne részt. A várnak önálló történelme van. Az állandó helyőrséget a 33. gyalogsági ezred képezte, amely a császárság összes nagy hadműveleteiben részt vett. Az épületegyütteshez hozzátartozott a templom is, amelyben kórház is működött, ahol ferencrendi szerzetesek szolgáltak. 1918-ig a vár a Habsburg Birodalom egyik legnagyobb hadibörtöne volt.

Az 1849-es szabadságharc idején a vár fontos szerepet töltött be. A magyar hadsereg előbb körülveszi, majd 1848 novemberében megindítja a vár ostromát, a helyőrség pedig a város felé irányuló ágyútűzzel válaszol. 1849 nyarán a magyar hadsereg negyvenhat napig elfoglalja az erődítményt, majd a cári és császári seregek körbezárják és a magyarok kénytelenek letenni a fegyvert. Miután az osztrákok visszafoglalják a várat, ez újra börtönként működik, és a magyar hadsereg több mint 500 tisztjét tartják itt fogva. Az itt meghalt 16 tábornok közül 13-at a kazamaták külső falainál végeznek ki. 1852-ben I. Ferenc József császár látogatásakor általános kegyelmet és az ítéletek enyhítését javasolja.

A XIX. század kilencvenes éveinek elején a külső kazamatákban számos török fogoly is raboskodott. 1914–1918 között a vár belső és külső kazamatáiban fogolytábor működik, a hadifoglyok és a deportált szerb civil lakosság számára. 1918 novemberében a várat elfoglalják a francia–szerb csapatok, majd 1919 júliusában átveszi a román hadsereg.

A modern kori Arad

A vár építésének megkezdésével a városban építési tilalom lép életbe, és az aradiak attól tarthattak, hogy a várost elköltöztetik Zimándpusztára. II. József 1781-ben lemond erről a tervről.

Az osztrák hatóságok építési tilalma ellenére az aradiak saját felelősségre tovább építkeznek. A város északnyugati irányba terjeszkedik, elfoglalva az eddig érintetlen területeket is, déli irányba pedig a lerombolt régi vár felé terjeszkednek. A modern kori városközpont a Szabadság téren körvonalazódik. Itt helyezkedett el a városháza, amelyet 1769–1770 között felújították és megnagyobbították. Az 1783-as összeírás 84 utcát jegyez. Az 1797-es összeírásban megjelenik a Régi Piac, azaz a *Forum Venalicum Piscium.*

Az új vár építésének befejezése után a hadsereg a vár körül egy közel két kilométeres biztonsági övezetet határoz meg, ahol tilos volt az építkezés, és a már álló épületek is lebontásra ítéltettek, de ennek ellenére itt is tovább folytatódtak az építkezések. Egy azok közül, akik ennek ellenére mégis vállalták a kockázatot, Jakob Hirschl kereskedő volt, aki 1817-ben a saját háza mellett felépítette a város első színházát (ma Gheorghe Lazăr 1–3). 1818-ban az aradiak sürgető kérésére a vár biztonsági övezetét 500 méterre csökkentik. Ez a lépés új távlatokat nyitott meg a városfejlesztésben. Az 1828-ban megvalósult városrendezési tervben a város központjává a mai Szabadság teret teszik meg.

Már a XVIII. századtól kezdődően az aradiak a szabad királyi városi státusz megszerzésére törekednek. Csak 1826-ban sikerült kiváltani az ezzel járó előjogokat, és 1834. augusztus 21-én báró Orczy Lőrinc királyi biztos átnyújtja a helyi hatóságoknak az I. Ferenc császár aláírásával szentesített Szabad Királyi Város oklevelet.

Ez az új rang mindenféle téren előmozdította a város fejlődését. Urbanisztikailag igen fontos volt az új utcák létrehozása (pl. a mai Forrai utca), valamint a régiek impozáns épületekkel való felfrissítése, mint például a Fehér Kereszt Szálloda (1841).

Az 1844-es árvíz és az 1848–1849-es szabadságharc jelentős károkat okozott a városban. A lebontott épületek helyét új, rangos épületek foglalták el. Az állomás felavatásával (1858) létrejön a város észak–dél irányú főközlekedési útvonala.

A XIX. század első felében az ipari tevékenység aránylag szerény marad, így 1825-ben Aradon egy szerszámgépgyár működött, 1836-ban Anton Dangl orgonákat kezd építeni, amely a térség egyetlen ilyen jellegű gyára. Ugyanebben az évtizedben jelennek meg a bőripari, a gyufa- és alkoholgyártó vállalkozások. Ezeken kívül a termelés a céhekbe tömörült iparosok műhelyeiben folyt.

A nagyipar felé vezető út alig a század közepétől nyílt meg a Neumann fivérek élesztő- és szeszgyárának megalapítása által (1851). A hivatalos statisztikák 1869–1879-ben 5074 vállalkozót, 6839 tisztviselőt és 11913 munkást tartanak nyilván. Ugyanakkor a város lakói közül 2645 a mezőgazdaságban dolgozott.

A XIX. század végén és a XX. század elején az ipari termelés sokszínűvé válik. 1872-ben alapítják meg a Hendl gépgyárat, majd egy cement- és egy téglagyár is létesül. Sorra alakulnak a hosszú életű bútorgyárak: Bruckner (1882), Czeiler (1890), Lengyel (1891). 1892-ben Johann Weitzer megalapítja a vagongyárat és a XX. század elejére autókat, gépeket és repülőgépet is gyárt. 1909-ben Arad ipara a Neumann család textilgyárával gyarapodott.

A XX. század elejére Arad ipari nagyvárossá fejlődik. 25 gyárral, 7 hitel- és takarékintézménnyel rendelkezett.

Az ipari fejlődéssel egyidejűleg a város északi és északnyugati irányba terjeszkedett a mezőgazdasági területek rovására. Ezzel egyidejűleg a város központi tengelye reprezentatív épületekkel népesül be, amelyek még ma is meghatározzák a város arculatát. Ezek közé tartozik a Színház (1874), a Városháza (1876), a Pénzügyi Palota (1885), a Csanádi palota (1897), a Neumann palota (1902), a Nemzeti Bank épülete (1912), a Kultúrpalota (1913) stb. A század eleji új épületek és épület-felújítások a szecesszió jegyében készültek.

A városi élet új üteme megkövetelte a tömegközlekedés megszervezését, így 1873-tól megjelenik a lóvasút, amely megteremti az összeköttetést az állomás és a város jelentős gazdasági központjai között. 1908-ban létesülnek az első városi autóbusz- és omnibuszvonalak.

A XIX. század utolsó évtizedétől indul útjára az ivóvízhálózat és a szennyvízelvezetés. Az olajlámpákkal működő közvilágítást 1828-ban vezetik be, 1860-tól a gázlámpák veszik át az uralmat, míg 1895-ben áttérnek a villanyvilágításra.

A város közigazgatásását 1747-ig két városháza biztosítja: a *Raizen Stadt* és a *Deutsche Stadt*. Egészen az I. világháborúig a polgármestert a politikai konjunktúrától függően a magyarok, a németek, az arománok, a zsidók és a románok köréből nevezik ki vagy választják meg.

1871-ben Arad megyei jogú városi rangot (törvényhatósági városi stáruszt) kap, amelynek következtében az igazságszolgáltatás különválik a közigazgatástól. A kiegyezés után (1867) a helyi intézményekben és szervezetekben a lakosság magyar ajkú polgárai (magyarok, zsidók stb.) jutnak vezető szerephez.

A XIX. század látványos népességnövekedést hoz magával. 1804-ben Aradnak 8476, 1850-ben 22398, 1900-ban 56260 lakosa volt. A XIX. század közepén Arad a 12. helyet foglalja el Magyarország nagyvárosai sorában, de ha figyelembe vesszük a hozzátartozó települések lakosságarányát (Mikelaka, Zsigmondháza, Újarad, Nagyszentmiklós), akkor Arad a hatodik helyen áll.

1828-ban a városban 6985 ortodox, 300 görög katolikus, 5923 római katolikus, 191 református, valamint 725 izraelita volt. Az ortodoxok közül a szerbek száma 500 fő. A demográfiai robbanás és az Osztrák Birodalom északnyugati részéről történő bevándorlás jelentősen megváltoztatta a város nemzeti és felekezeti összetételét a római katolikusok javára (6124 fő 1839-ban, 18026 fő 1881-ben). Az 1900-ig terjedő időszakban a római katolikusok száma eléri a 29313 főt, míg az ortodoxok száma a 11368-at, amelyből 1430 szerb nemzetiségű. A görög katolikusok 1902-ban alig 1221-en vannak.

Az evangélikusok és reformátusok (magyarok, németek, elmagyarosodott szlávok) aránylag szerényen képviseltették magukat a többi felekezethez képest (katolikus, ortodox). Fejlődésük annál jelentékenyebb. 1839–1900 között az evangélikusok száma 160-ról 1737-re növekszik, a reformátusoké 153-ról 6125-re, míg az izraelitáké 812-ről 6029-re. A XIX. század végére megjelenik 31 unitárius vallású is.

A XIX. század első felének főbb politikai irányzatai, a konzervatív és a liberális irányzat Aradon is megjelentek, viszont szervezési szempontból nem lépték át a politikai klubok szintjét. Ezzel egyidejűleg jelennek meg a románok nemzeti jogaiért folytatott küzdelem mozgalmai is. Az 1848-as európai forradalmak a kulturális és politikai szövetségek létrehozását ösztönözték.

A helyi pártelosztás a következőképpen nézett ki: konzervatívok (kormánypártiak), „függetlenek” (liberális), a románok pártja és a szociáldemokrata irányultságúak.

A konzervatívok (kormánypárt) hatalmon maradtak és egy sor engedményre kényszerültek, de nem jutottak el az általános és titkos szavazati jog bevezetéséig.

A kormánypárt nem világos politikája folyamán a társadalom demokratizálódó követeléseinek tekintetében a liberálisok egy része és a „nemzeti vonal" egyes képviselői a szocialista mozgalomhoz közeledtek. Arad, mint többnemzetiségű város, fontos munkásközpont, amely komoly hagyományokkal rendelkezett mind a szocialista mozgalom, mind a nemzetiségi fejlődés iránt tanúsított küzdelemben, 1908-ra központja lett a az Osztrák–Magyar Monarchia nem magyar képviselői klubjának, valamint székhelye lett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt román részlegének.

Az I. világháború felszínre hozta az Osztrák–Magyar Monarchia összes társadalmi és nemzetiségi feszültségét. A román nép nemzeti jogaiért folytatott harcát a Román Nemzeti Párt, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt román tagozata vezette. 1918. október 30-án megalakult a Román Nemzeti Központi Tanács, amely november 2-án és 3-án Budapestről Aradra költöztette a székhelyét. E politikai szervezetnek aradi vezetői Ştefan Cicio-Pop és Ioan Suciu ügyvédek, Vasile Goldiş tanár és Ion Fluieraş munkás voltak. A rendet és a magántulajdon védelmét a román és a magyar nemzeti gárda biztosította. November 13–15. között a Jászi Oszkár vezette magyar kormányküldöttség érkezik Aradra, hogy a románok képviselőivel tárgyaljon. A magyar küldöttség minden engedményével szemben a románok a Magyarországtól való elszakadást, és a Romániával való egyesülést követelték. Az Arad székhelyű Román Nemzeti Központi Tanács, mint a 26 vármegyében létező nemzeti tanácsok koordinátora az Erdély, Bánát, Körösvidék, Szatmár és Máramaros vármegyékben előkészíti a Gyulafehérvári Nagy Nemzetgyűlést, amelynek delegátusai 1918. december elsején kimondták Erdély Romániával való egyesülését.

December végén a francia gyarmati seregek elfoglalják a várost. A román királyi hadsereg békésen vonul be a városba 1919. május 17-én, majd 1919. július 10-én a teljes közigazgatást átvette a román állam.

Arad a két világháború között

Az új alkotmány elfogadása 1923-ban megfelelő jogi keretet biztosított a román királyság egységes szerveinek létrehozására. A polgármesterek a kormány területi képviselőivé váltak és a Belügyminisztérium nevezte ki őket. A helyi közigazgatás 1929-ben hatályosított új szervezési törvénye értelmében a megye összes székhelyét, így Aradot is, municípiumi rangra emelték.

A városok melletti falvak bekebelezése, valamint a spontán vagy a szervezett bevándorlás a népesség jelentős mértékű növekedéséhez vezetett. Így 1937-ben Aradnak 76015 lakosa volt, amelynek 72%-a román, 8%-a magyar, 4%-a német, 4%-a pedig zsidó, a többi pedig más nemzetiségű volt.

A népességszaporulat a lakóterületek terjeszkedését eredményezte; az új kerületek a kertvárosok modern urbanisztikai szabályai szerint épültek ki.

Az aradi gazdasági struktúra nagy vonalakban ugyanolyan maradt, mint az egyesülés előtt. A nagyipart a Weitzer gyár képviselte – amely 1920-ban egyesült a Marta autógyárral –, az Aradi Textilgyár (ITA), amely az ország egyik legnagyobbika volt, a Neumann testvérek malomipari üzeme és a Lengyel bútorgyár. Ezek mellett működött tovább a híres Zwack likőrgyár.

A két világháború között egy sor új üzem létesült, mint például a Cukorgyár

(1926), „Polycrom" (lakkok és festékek, 1930), az Aradi Technikai Üzem (villanykörtegyár, 1938), „IRON" (rádió- és egyéb elektrotechnikai cikkek). Aradon 1937-ben 110, 1919-ben pedig 58 vállalat működött. Az 1929–1933 közötti gazdasági válság számos kisvállalat csődjéhez vezetett és azt eredményezte, hogy a termelés 22 városi nagyvállalatba koncentrálódott.

A válság elmúltával a kereskedelem felélénkült és Arad, a maga 4001 cégével, országos viszonylatban az első öt város közé került.

A bankrendszer tevékenyen hozzájárult a helyi gazdasági fejlődéshez. A Román Nemzeti Bank fiókján kívül (1921-ben nyitották meg) a városban tíz másik bank tevékenykedett, amelyek közül a nyugat-alföldi tőke szempontjából az 1887-ben létesített Victoria volt reprezentatív.

A városi élet minőségét a szolgáltatások is mutatják. A vízművek 1931–1934 közötti újjáépítése által jobbá vált az ivóvíz minősége, az elosztóhálózat pedig kibővült. A csatornarendszer a további brit technikai felügyelet mellett szintén kibővült. Arad az első olyan városok között volt, amelyek rendelkeztek automata telefonközponttal (1937). A városi szállítást a 11 útvonalon közlekedő buszjáratok bevezetésével korszerűsítették.

Az aradi politikai élet a fővárosi politikai ingadozásoktól függött. A Román Nemzeti Párt a régi regátban működő Parasztpárttal való egyesüléséig, az erdélyiek érdekeit képviselte a bukaresti parlamentben. Aztán az aradiak szavazataikat a nagy pártokra, a Parasztpártra és a Nemzeti Liberális Pártra (NLP) adták. A szociáldemokratáknak, meglepő módon, nem volt sikerük Aradon. A két világháború közötti időszak utolsó demokratikus választásain (1937) az aradiak szavazatai többnyire a szélsőjobboldali „Mindent az országért" párt, majd az NLP és a mindig állandó szavazókkal rendelkező Magyar Párt felé irányultak. A királyi diktatúra bevezetése 1938-ban véget vetett a parlamentarizmusnak.

A háború súlyosan érintette Arad lakosságát. A tilalmakat és a hatósági kisajátításokat tetőzték a szövetségesek 1944. júliusi bombázásai, amelyek több katonai és az állomás környéki civil célpontot bombáztak le. Időközben Arad a menekültek és háborús kitoloncoltak legjelentősebb befogadó központjává vált a nyugati országrészben.

Az 1944. augusztus 23-i államcsíny után Arad municípium a román királyi hadsereg és a német, illetve magyar hadsereg közötti sorozatos összecsapások színterévé vált. Szeptember 22-én a magyar hadsereg kivonult Aradról és a levegőbe röpítette a Maros fölötti két vashidat, az állomást és a telefonközpontot. 1944 októberében és november elején a német légierő újra bombázta az állomás környékét, jelentős károkat okozva ezzel.

Németország legyőzése után az I. lovas hadosztály az aradi helyőrséggel visszatért a bázisra, a város lakossága pedig üdvrivalgással fogadta őket (1945. július 13.). Viszonylag rövid időn belül számos szovjet csapatot helyeztek el a várban.

A háború utáni Arad

A szovjet hadsereg jelenléte megkönnyítette, hogy a város vezetése 1944. november 29-én a kommunisták bizalmi embereinek kezébe kerüljön, akik 1946-ban csalással nyerték meg a választásokat.

I. Mihály király lemondatásával és a Román Népköztársaság kihirdetésével (1947. december 30.) helyi viszonylatban is hatalomra kerültek a totalitárius rendszer szervei, amelyek pontosan alkalmazták a szovjet modellt. Gazdasági téren a háború utáni első évek a háborús pusztítások következményeinek megszüntetésével teltek. 1951-től áttértek az ötéves tervek megvalósítására és ezzel egyidejűleg az iparosításra. Az első szakaszban mindez a nagyvállalatok összevonásában és korszerűsítésében nyilvánult meg, majd ezt követően pedig az újak építésében. Aradon létrehozták az Esztergapadgyárat (1949), az „Arădeanca" babagyárat (1959), a „Victoria" óragyárat (1961), a Vegyipari Kombinátot (1971) stb. A hatvanas évek nagy beruházásai a nehézipart célozták meg, ezt követően azonban szélesedett a skála. A legnagyobb összegeket viszont továbbra is a gépipari mamutvállalatok nyelték el. A masszív beruházások ellenére a termelés viszonylag alacsony maradt, a termékek többsége pedig nem érte el a nemzetközi színvonalat.

A hangsúlyos ipari fejlődés a városi lakosság jelentős növekedéséhez vezetett. A nyolcvanas években Arad municípiumnak 150000 lakosa volt. Ezt a népességszaporulatot a vidéki fiatalság és az ország szegényebb tájékairól érkezett lakosság áttelepedése, illetve az olyan intézkedések eredményezték, mint a mesterséges abortusz és a fogamzásgátlók használatának betiltása.

A folyamatosan növekvő lakásigények kielégítésére megépültek a nagy tömbházkerületek, a Mikelaka, az Aurel Vlaicu és az Alfa negyed. Ezzel együtt kibővült a kereskedelmi hálózat és a közszolgáltatások rendszere. Figyelemreméltó a villamosvonalhálózat kibővülése; Arad a maga 96 kilométernyi villamossínével országos viszonylatban a második helyet foglalta el Bukarest után.

A hetvenes évek erőteljes beruházásait óriási külföldi kölcsönből finanszírozták. A teljes gazdasági függetlenség elérése érdekében Ceauşescu azt tervezte, hogy a nyolcvanas években törleszti a teljes külföldi hitelt. Ezt nagy vonalakban véghez is vitte az ipari túlteljesítés és a lakosság személyes szükségleteinek feláldozása révén. A mostoha időszak Arad lakosságát is érintette, kisebb mértékben, mint más városokét.

Az 1989-es eseményekre Aradon rögtön reagáltak, ahol a temesvári tüntetőkkel való szolidaritás jeleként a lakosság nagy számban vonult az utcákra. December 21-én, Temesvár után Arad az ország második olyan városává vált, ahol sikerült megdönteni a kommunista vezetést.

Az első posztkommunista évtized a szenvedélyes közéleti politizálás és a piacgazdaságra való átállás bélyegét viselte. A Ceauşescu-kor „szentélyei" közül a Vegyipari Kombinát volt az első, amely bezárta kapuit (1990), majd következtek a Textilgyár, az Esztergapadgyár és a tej-, a hús- és a cukorfeldolgozó üzemek. Sikeres privatizációkról is tudni. 1999-ben letették a Nagylakra vezető út mentén fekvő Aradi Ipari Zóna alapjait. Az új ipari zónában 10 cég működik, amely összesen 2000 embernek ad munkát. A helyi textilipari hagyományokat kihasználva, több külföldi cég is Aradon nyitott termelési egységet.

A város gazdasági fellendüléséhez az Aradon megnyitott nagynevű bankok fiókjai, de az aradiak mindennapi igényeit kiszolgáló gazdasági egységek is hozzájárultak

Az utóbbi 15 évben a város arculata lényegesen megváltozott az új közlekedési csomópontok, úgy mint az Állomás tér, a Kórház tér, a mikelakai átjáró kialakítása, de néhány központi műemlék épület felújítása által is. A volt Tűzoltó téren kialakított Megbékélés Park (2004), illetve a Szabadság-szobor visszaállítása és a Diadalív fölállítása által a város új turisztikai vonzásponttal gazdagodott.

Szellemi élet

A **templom** emberemlékezet óta a szellemi élet egyik fő hordozója Aradon.

Az *ortodox egyház* kezdetei a hagyományokhoz híven a XV. századba nyúlnak vissza. A XVII. század első felében két ortodox közösség (a szerb és a román) létezett. A Péter és Pál apostolok nevét viselő szerb templom, amely egy régebbi helyén épült, mai formáját 1822-ben nyerte el, míg a „Keresztelő Szent János" nevét viselő román ortodox templomot 1870-ben fejezték be. 1994-ben megkezdték egy új, román ortodox templom építését.

A *római katolikus egyház* az Orod (Glogovác) egyházi és vármegyei központ megalakításával egyidejűleg kezdte meg működését Aradon a XI. század elején. A Habsburg-uralommal egyidejűleg ferences szerzetesek (minoriták) érkeztek Aradra, akiknek a régi várban egy templomot biztosítottak. Szintén ők voltak azok, aki hozzájárultak a városbéli katolikus templom felépítéséhez. 1758-ban a régi templomot egy nagyobb befogadó képességűre cserélték, amelynek helyén 1902–1904 között a jelenlegi római katolikus székesegyházat építették fel.

A *görög katolikus egyház* 1770 körül telepedett meg a városban, 1776-ban pedig már rendelkezett templommal is. Az 1912–1913-as időszakban épült fel az új templom. 1948-ban a kommunista rendszer felszámolta a görög katolikus egyházat, templomai pedig az ortodox egyház tulajdonába kerültek. 1991-ben újralétesítették a görög katolikus parókiát.

A református egyházat az írásos dokumentumok a XVI. századtól jegyzik Aradon, de templomaikról nincsenek adataink egészen a XIX. századig, amikor is megépítették a jelenlegit, amelyet 1852-ben fejeztek be.

Az evangélikus-lutheránus egyház a XIX. század első felében kezdte meg tevékenységét Aradon. Jelenlegi templomuk a „Vörös templom" (a külső vörös téglaborítás miatt nevezik így), amelynek építése 1906-ban fejeződött be.

A neoprotestáns felekezetek a XIX. század végétől Aradon is követőkre találtak. Az első a baptista közösség volt, amely 1897-ben Mikelakán fölépítette első templomát (ma 17 ilyen hajlék létezik a városban). A XX. század elején megalakultak az adventista és a pünkösdista közösségek is.

Az izraelita vallás a XVIII. század első felétől vált az aradi vallási élet aktív részévé. A közösség gazdasági életének egyik kifejezője az az épületegyüttes, amelynek központjában a zsinagóga áll, amelyet 1834-ben avattak föl. Szellemi téren a helyi közösség a zsidó vallást megreformáló Chorin Aaron rabbi kivételes tevékenysége által vált ismertté a világ zsidóságának körében.

Az aradi oktatás eleinte az egyházi közegben fejlődött ki. Az első, dokumentumokban is említett iskolát a minoriták alapították 1715-ben. A következő öt évben két ortodox és egy másik, katolikus iskola is létrejött. Az első gimnáziumot a párizsi Notre Dame apácák alapították 1733-ban.

A tanítóképző megalapítása 1812-ben létfontosságú volt a románok kulturális felemelkedése számára. Itt készítették föl a román iskolák tanítóit.

1873-ban Aradon 11 magyar, 5 román, egy szerb és egy izraelita iskola működött. A két világháború közt az iskolahálózat kibővült.

A II. világháború után a kommunista hatóságok a szovjet minta szerint szervezték át az oktatási rendszert (1948). Aradon csak 1990-től működik újra felsőoktatás az Aurel Vlaicu (állami) és a Vasile Goldiş (magán) egyetemek létrehozása által.

Napjainkban Arad megye egyetlen magyar tannyelvű középiskolája az aradi Csiki Gergely Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium.

Az aradi színházi mozgalom valójában a Jacob Hirschl által épített színház 1817-es őszén történt felavatásával kezdődött, amelynek színpadán számos német, magyar és román társulat lépett fel.

A színház új épületét 1874-ben avatták fel és az 1883-as tűzvész okozta pusztítások után szinte teljes egészében fölújították. 1945-ig a színházban csak magyar nyelvű darabokat játszottak. 1948-ban létrehozták az Állami Színházat, amely napjainkban is működik.

A zenei életet egy egész évszázadon át meghatározta a Zenekonzervatórium, amelyet 1833-ban alapítottak, és amely időrendi sorrendben Európában a hatodik volt. A zenekar, de a közönség minősége is nagy zeneszerzőket és előadóművészeket csábított Aradra hangversenyezni. Közük volt: Liszt Ferenc (1846), ifj. Johann Strauss (1847), Pablo Sarasate (1877), Henryk Wieniawski (1877), George Enescu (1922), Bartók Béla (1924).

1948-ban megalapították az Állami Filharmóniát, amely az 1913-ban alapított helyi filharmonikus társaság jogutódja. Az Állami Filharmónia ma is működik.

A román nyelvű aradi **irodalom** a Tanítóképző létrehozása után kezdett ismertté válni. 1857-ben jött létre a diákok első olvasóköre, amely két évvel később, Mircea V. Stănescu szerkesztésében adta ki a „Rügyek" című évkönyvét.

1861-ben létrehozták „Az Aradi Nemzeti Egyesületet a Román Nép Kultúrájáért és Megmaradásáért", amely értekezletsorozatokat szervezett és számos diákot, iparost és egyetemistát anyagilag is támogatott. A Kölcsey Egyesület 1881–1948 között széles körű kulturális tevékenységet folytatott.

Az 1871 és 1918 között Aradon számos folyóirat jelent meg. A román nyelvűek egyházi közegben születtek, a legfontosabb „Az egyház és az iskola" (Biserica şi Şcoala) című volt (1877–1948).

M. Nicoară, Al. Gavra, M. V. Stănescu, I. Grozescu és Mihai Sturza az említett korszak legjelentősebb aradi szerzői. A magyar nyelvű írók közül Csiky Gergely, a német nyelvűek közül pedig Adam Müller Guttenbrunn ért el nemzetközi hírnevet.

A két világháború közötti időszakban Aradon 70 kulturális egyesület működött, amelyek közül a legfontosabbak a következők voltak: A Nemzeti Egyesület (Asociaţiunea Naţională), amely egyesült az ASTRA-val (1924), a Concordia (1910-ben alakult) és a Népi Atheneum (Ateneul Popular, 1931). Az aradi irodalmi sajtóban olyan írók és költők közöltek, mint: Al. T. Stamatiad, Marcel Olinescu, Aron Cortuş. 1947 után az irodalmi mozgalmakba beavatkozott a kommunista rendszer. 1949-ben megalapították a Romániai Írók Szövetségének aradi fiókszervezetét. A világháború utáni aradi irodalom jelentős képviselői közül meg kell említenünk: Şt. Augustin Doinaş-t, Dorel Sibii-t, Florin Bănescu-t, Gheorghe Schwartz-ot, Romulus Bucur-t, Vasile Dan-t, Vasile Gheorghiţă-t, Horia Ungureanu-t.

A modern képzőművészet az osztrák hatalom kiterjeszkedése után fejlődött ki Aradon. A városban emelt legrégibb emlékmű Nepomuki Szent János szobra (1729).

A XVIII. század második felétől a városnak saját művészeti élete van. Kiemelkedik az Osztermayer festőcsalád és a velencei iskolát képviselő Ştefan Teneţchi, aki a város és a környék legfontosabb ortodox templomainak ikonosztázait festette.

A XIX. század folyamán Aradon számos osztrák és magyar festő telepedett le, mint például J. Geltz, D. Jägermann, Vízkeleti Imre és Béla, Szamossy Elek, P. Böhm, akik az akadémikus irányzat képviselői. Aradon kezdte pályáját a két nagy magyar festő, Munkácsy Mihály és Paál László.

A két világháború közötti időszakban a régi akadémikus irányzatot olyan festők folytatták, mint C. Wolf, I. Stern, C. Kiss és F. Balla. A „Pro Arte" csoport megalapítói, R. Ladea, Gh. Groza és M. Olinescu szobrászok letelepedésével a városban az aradi művészeti mozgalom új lendületet kapott.

A kommunista rendszer éveiben az aradi művészek is szembesültek a dilemmával, hogy a szocialista realizmushoz igazodjanak, vagy pedig saját vonalukat kövessék. A legtöbben az utóbbi változatot választották. Az ebben az időszakban jeleskedő művészek közül meg kell említeni N. Chirilovici-ot, S. Frenţiu-t, F. Baranyai-t, E. Vitroel-t, Lia és Ioan Cott-ot, I. Tolan-t, Şt. Guleş-t, E. S. Muntean-t, N. Bicflavi-t, P. Alaszut, L. Babocsikot, O. Colta-t, L. Josan Kocsist, I. Kett Groza-t, A. Straşnei Popa-t, Z. Eisele Szücst, M. Tamást, D. Şerban-t, I. Stroia-t, L. Cociuba-t és M. Păcurar-t.

A aradi **sajtó** létét az „Arader Kundschaftsblatt" hetilap 1837-es megjelenése óta számítják, amelyet 1840-ben annak magyar kiadása, az „Aradi Hirdető" követett. Az első magyar napilap az „Alföld" (1861) és az „Aradi Közlöny" (1885–1940), míg a román sajtót a „Tribuna Poporului" (1896), „Tribuna" (1904) és a „Românul" (A román, 1911) képviselték. 1918-ig 28, a két világháború között 108 lapcím jelent meg.

A kommunista rendszer éveiben Aradon két napilap, a „Flacăra Roşie" (1949–1989) és a „Vörös Lobogó" (1951–1989) létezett. 1990 után ezek átalakultak, és megváltoztatták a nevüket („Adevărul de Arad" és „Nyugati Jelen"), de a mai napig is meghatározó szerepet töltenek be az aradi sajtóban, hiszen konkrét román és magyar célközönséghez szólnak. Ezek mellett még megjelenik az Observator Arădean és az Agenda de Arad.

Sport. Üdülőövezetek

Arad a román futball bölcsője. 1899-ben itt játszották az első hivatalos mérkőzést. Utólag számos sportklub alakult, amelyeknek futballcsapatuk is volt. Ezek közül a legismertebb az UTA klub, amely 1946-tól saját pályával rendelkezik. A stadion Neuman Ferenc iparos pénzén épült, ugyanazén, aki megalakította a futballcsapatot is.

Az aradi sportklubok jelentős eredményeket értek el tornában, asztaliteniszben, kosárlabdában, kajakban, sportlövészetben és atlétikában.

Az aradiak legfontosabb szórakozóhelye a „Neptun" strand, amelyet a Maros jobb partján alakítottak ki a XIX. század végén. 1989 után a strandon jelentős számú vendéglátóegység nyílt, amelyeknek köszönhetően a strand Románia legnagyobb szabadtéri szórakozóhelyévé vált.

A Hármas-sziget országos viszonylatban is egyedi. A múlt század 70-es éveiben alternatív lakónegyedként létrehozott tér ma szálláshelyeivel, éttermeivel és sportpályáival mintegy városnak számít. A Maros északi partján, ennek egy régi ága közelében, „Măltăreţ" környékén egy újabb üdülőövezet van kialakulóban.

Pécska (Pecica, Petschka)

BÉKÉS MEGYE
Pecica
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
317235 Pecica nr. 274
Telefon/fax: 0040 468.101/468.323
E-mail: prpecica@inext.ro
Web site: www.pecica.ro
Terület: **23717 ha**
Lakosság: **13024**
Népsűrűség: **55 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **79,50%**
- Legelő: **7,70%**
- Erdő: **11,45%**
- Egyéb: **0,77%**
- Kivett: **0,58%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **18,84%**
- 15–59 év: **60,23%**
- 60 év fölött: **20,93%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **57,06%**
- Magyarok: **32,57%**
- Romák: **8,38%**
- Szerbek: **0,60%**
- Szlovákok: **0,56%**
- Németek: **0,30%**
- Ukránok: **0,37%**
- Olaszok: **0,02%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **59,01%**
- Görög katolikus: **0,40%**
- Római katolikus: **32,85%**
- Evangélikus: **0,20%**
- Egyéb: **7,40%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,14%**
Piaci nap: **szombat**
Térségi testvértelepülése: **Battonya**

A 2004-ben városi rangra emelt Pécska hosszú ideig Románia legnagyobb községe volt. Az urbánus település a „magasalföld" déli részének határvonalánál fekszik, amelyet délen a botanikája és faunája miatt természeti rezervátumnak nyilvánított Maros-árterület határol.

A nagyszámú magasalföldi régészeti leletek a neolitikumból és a Krisztus előtti III. századból származnak. A legjobb minőségű termőföldek kedvező feltételeket teremtettek a szétszórt típusú emberi települések megjelenése számára.

A neolitikumból származó régészeti feltárások véletlenszerűek voltak. Ellenben a bronz-, valamint a vaskor első és második periódusából származó leletek nemcsak meghatározatlan helyekről származnak, hanem az 1898 és 1964 közötti rendszeres ásatások eredményei is, amelyeket a várostól 9 kilométerre, délnyugati irányba fekvő „Nagysánc"-halomnál *(tell)*, valamint a várostól 5 kilométerre, keletre fekvő „Forgács"-pontnál végeztek. A bronzkori leletek változatossága és gazdagsága miatt Perjámos-Pécska régészeti kultúráját a szakirodalom is meg tudta határozni.

„Nagysánc", amely az ország nyugati részének legfontosabb lelőhelye, még ma is őriz a kelták jelenlétére utaló nyomokat a Krisztus előtti IV–II. századból, valamint dák erődítményre utaló maradványokat a Krisztus előtti III. századtól a Krisztus utáni II. századig. Ez utóbbi a Ptolemajosz által említett *Ziridava* feltételezett helye. A Maros (Maris/sos/) folyó mentén előretörő római csapatok megjelenésével az erőd megszűnt létezni. Az értékes, mediterrán medencéből származó kerámiadarabkák *(terrae sigillatta)* arra engednek következtetni, hogy a folyón jelentős hajózás folyt. Nem véletlenül tévesztette össze Strabon, az ókori földrajztudós a Tisza alsó folyásával. Szintén a „Nagysánc" adja az első kézzel fogható bizonyítékokat a környékbeli kereszténység létére, amelyek a VI. századból származnak, és valószínűleg a gepidáknak tulajdoníthatók.

Az utolsó, a Krisztus utáni XI–XII. századból származó régészeti rétegben hantolt sírokat találunk.

Az 1898-ben már jelzett Pécska környéki, a Krisztus után II–IV. századbeli szarmata sírok helyszíneit máig sem határozták meg pontosan.

A X. században Ajtony fejedelemsége megszilárdult, köszönhetően a bizánci és bolgár kapcsolatnak. Több korabeli kézirat is bizonyítja, hogy a XI. század elején a Maros mindkét partja Ajtony fejedelem szuverén birtoka volt. E korszakhoz kötődik a Maros jobb partján, a „Nagysánc" közvetlen szomszédságában levő *Ajtonymonostor (Ahtunmonustura)* helynév is. Jelenleg a helyet „Hăblău-nak" (szigetnek) nevezik. Az 1993–1994 között végzett régészeti kutatások egy bazilika maradványait mutatták ki, amelynek története máig is homályos. Úgy tűnik, hogy egy XI. századi keleti rítusú bazilikáról van szó, amit bencés rendi szerzetesek a XII–XIII. században újjáépítettek.

Az írásos dokumentumok egybecsengenek a régészeti leletekkel, amelyek szerint az 1028-as, valahol a „Fekete mezőn" lezajlott csata után Szent István seregei a fejedelemség birtokába jutottak, és a keleti rítusú szerzetesek helyére nyugatiakat hoztak.

Mind a régi, mind a mai Pécska környéki külterületek a Szárazér-csatornán is túl, a Maros északi partján feküdtek. Közigazgatási hatósága független volt a Magyar Királyi Kamara birtokaitól. Amellett, hogy e terület egy sor „pusztát" (uradalmak és tanyák) foglalt magába, még egy Hódos (a jelenleg is létező Hódos-Bodrog kolostor helyén, a folyó fő medrének kanyarulatában, déli tájolással épült, ahová még ma is lerakódik a folyóhordalék) elnevezésű kolostort is magába foglalt. Hódosmonostorról („Hodosmonostura") az első írásos emlék 1213-ból datálódik.

Meg kell jegyeznünk, hogy e külterületek kelet felé, a Csálai erdőt is magukba foglalva, a Holt-Maros kanális mindkét partján, 1 kilométernyire Arad belterületétől helyezkedtek el, és a XVIII. századtól kezdődően egészen az I. világháború utánig a Kamarához (Hofkammer) tartoztak. Éppen ezért Szenttamás puszta területe a Pécskai Magyar Királyi Kamarai Igazgatósághoz (tehát az Osztrák–Magyar Monarchiához) tartozott, amelyet a későbbiekben Pécska és Arad külterülete között osztottak fel.

Az 1216–1222-es évek írásos emlékei között Basarágáról felfedezett dokumentumok arról tanúskodnak, hogy e település Orod várához tartozott, és a gabonafélék termesztésében szerzett hírnevet a második évezred folyamán, és e „puszta" nevét mind a szájhagyományban, mind a dokumentumokban a XX. századig megőrizte. Ugyanilyen sorsa jutottak az alábbi falvak és „puszták": Aban, Albert, Babos, Béla, Óbodrog, Czucza, Felsőgődös, Iranta, Jászpél, Kishódos, Kynged, Mária, Maymath, Persék, Siriany, Sziond, Szőlős. A legutolsó helynév a még ma is létező, a várostól északnyugati irányban elhelyezkedő szőlőkre utal.

1219-es dokumentumok szerint Poppin határában létezett egy, az 1451-es évben a Hunyadiak birtokába került, a johannita lovagrendhez tartozó falu (körülbelül 5 kilométernyire, Pécskától nyugatra), amely folyami, kikötői sóvámhely volt. A Krisztus utáni II. évezred településfejlődése részint azzal magyarázható, hogy Pécska egyenlő távolságra feküdt Nagylak és Orod középkori erődítményeitől, másrészről pedig az egész Európát magába foglaló civilizációs folyamatokkal, amelyet csak a XVIII. századdal kezdődő időszakok múltak felül.

Az első Pécskáról (Pechk) szóló írásos említést 1329-ben, a pápai tized nyilvántartásában találhatjuk meg, és 1335-ben a kikötő és a rakodópart már oklevelekben is szerepel, mint Erdély egyik sóárusítási és sóvámhelye.

Az 1514-es parasztfelkeléssel való azonosulás egyik oka a nemes Ravazdy túlkapásai voltak, aki az utakon kifosztotta a marhával vásárra igyekvő parasztokat. 1514-ben Ravazdyt karóba húzták.

A szerbeknek adott privilégiumok alapján 1702-ben azonos nevű határőrközség létrehozása okán számos helybéli jobbágy csatlakozott a délről jövő jobbágycsapatokhoz. 1703–1710 között a határőrség regimentjéhez tartozó Marosmenti határőr alakulat hű maradt a császári seregekhez.

Közvetlenül 1731 után a helyi határőr-parancsnokság tisztje, Pero Szegedinac visszautasította a „vallásegyesítést". 1734 és 1735 között a fent említett tiszt házában a magyar kuruc tisztekkel együtt szerveztek fegyveres felkelést. Ezzel egyidejűleg a Békés és Arad vármegyei parasztok is felkelést készítettek elő.

1741-ben a határőrközség visszakerült az aradi vármegyei közigazgatáshoz.

1746-tól kezdődően itt székel egyike az Arad kamarai városhoz tartozó kamarai területi közigazgatási szerveknek.

Ezekben az években, 1753-ban kezdődik meg az Ukrajna felé való emigráció, valamint a belterületek magyar nemzetiségű római katolikusokkal való betelepítése. Már 1766-ban megkezdődik a területi és közigazgatási különválás a belterületek nyugati és keleti része között. A kamarai hatóságok időközben a belterület nyugati részén fekvő magyarok lakta községterületen az utcák sugaras elrendezésének lehetőségét vetették fel. Ellenben sokkal kényesebb kérdés volt a keleti rész utcáinak szabályozása, és itt csak három utcát tudtak létrehozni. Közel 200 év után sikerült a község északi felét az Arad–Nagylak úthoz csatlakoztatni, úgy, hogy kettévágták a temetőt.

Sok volt határőr Kijevtől északra telepedett le, és ott egy, a község régi nevével megegyező helységet hoztak létre. Mindez természetesen nem jelentette azt, hogy a gazdag társadalmi múlttal rendelkező románok, arománok és szerbek lakta vidék elnéptelenedett volna. Bizonyíték erre az órítusú görög katolikus templom léte, és annak gazdag vallási tárgyú könyvállománya, amelyeket román és szerb–szlovén nyelveken nyomtattak, valamint egy, a görögkeleti gyerekeknek szánt 1753-ban felépített iskola léte.

Az itt létesült vásáron sem szűnt meg a cserekereskedelem és a szabadpiac. 1759-ben Mária Terézia négy országos vásárt hagyott jóvá. A széna-, a gyümölcs- és a Maroson leszállított rönkértékesítés mellett felerősödött a gabona- és lisztkereskedelem is.

1771-ben a magyar rész 224 családja 5532 holdat használt gabonatermesztésre, 2550 holdat pedig kaszálóként. Az ezt következő évszázad első felében a demográfiai robbanás következtében a 261 család jóval nagyobb mezőgazdasági területen gazdálkodott (8820 hold szántó, és 3765 hold kaszáló). Mind a céhekbe tömörült, mind az azon kívüli iparosok száma megnövekedett, főleg a nyugati belterületen állomásozó császári és királyi helyőrség megrendelései következtében.

A belterület keleti, román részén is jelentős volt a népességnövekedés. 1781-ben 590 földművescsaládot tartottak nyilván. Főleg 1781 után mindkét közösség jobbágyai a jobbágykötelezettségek (a robot, a királyi előjogok) pénzbeli kiváltását alkalmazták a kamarai közigazgatással történt szerződések alapján.

Az 1787-es összeírás magyar Pécska „oppidumon" (mezővárosban) 515, az oláh Pécska „oppidumon" pedig 638 házat jegyez. Itt született Lazăr Tenețki nevű festő egyik híres tanítványa, Gheorghe Bila.

1816-ban a bognárok és kovácsok vegyes céhe új oklevelet és működési szabályzatot kapott. Hozzájuk 1818-ban a csizmadiák, majd 1839-ben további kilenc mesterség képviselői csatlakoztak. A Maros menti molnárok Aradhoz tartoztak. A pékmesterségben való jártasság is hozzájárult a nagyméretű cipókba sütött pécskai kenyér híréhez. A későbbiek folyamán derült ki, hogy a mérleg nyelvét a gabona gazdag sikértartalma billentette e termék felé. Az Aradi Kereskedelmi és Iparkamara 1895-ös felméréséből kiderül, hogy a 120 pécskai pékcsalád látta el kenyérrel az aradi piacot.

1848-ban hagyták jóvá az „oláh" pécskaiak azon kérelmét, hogy felvegyék a Román-Pécska elnevezést, és önálló községházát kapjanak.

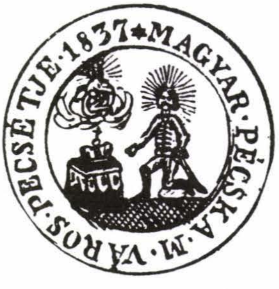
1837 ✱ MAGYAR · PÉCSKA · M · VÁROS · PECSÉTJE

1850-ben Fényes Elek a szomszédos települést így írja le: *Magyar-pécskán* 6739 római katolikus, 125 izraelita, 36 órítusú görögkeleti, és 12 református élt. Meg kell jegyeznünk, hogy a felsorolásból kifelejtette a magyar-cigányokat. A mutatós kamarai uradalmi épületek mellett egy egyemeletes fogadó, valamint a községháza állt. A szőlős, amely úrbéri tulajdonban volt, 125 holdon terült el. A kamara által bérbe adott „pusztákon" népes és tetszetős szarvasmarha-állomány volt. Híres volt az állatvásár. Az erdőt átívelő határvonalon a „római sánc" nevű legelő, két templom romja, az erdőben pedig egy török minaret állt.

Románpécskán, amit a magyartól egy utca választott csak el, 6587 órítusú görökeleti, 43 római katolikus és 40 izraelita élt. A 173 hold szőlős és az 5000 hold legelő úrbéri típusú tulajdont képezett. A 3090 hold erdő kizárólagos magántulajdonban volt.

Az Aradról jövő és Battonyára tartó vasút 1883-ban érte el Pécskát.

Az 1890-es évek közepén már két gőzmalom is működött. 1884-ben elindultak a vasárnapi inasiskolák. 1887-ben megépítették a neogótikus stílusú, vörös téglából készült római katolikus templomot. 1888-ban megalakult a Takarékpénztár, az Arad vármegye Gazdasági Egyesületéhez tartozó takarékszövetkezeti forma, amelyet a nagytermelők hoztak létre a kis mezőgazdasági termelők érdekében. Ugyanekkor alakult meg a Posta Takarékpénztárának helyi fiókja is. Az 1890-es években jött létre a „Szászrégeni Tutajosok Kereskedelmi Társaságának első gyára", amely deszkaárut állított elő. Ez a társaság jelentette az alapját egy, a fát alapfokon feldolgozó ipari központ létrehozásának. Nagy kereslete lett a lónak is (az eladás 1885-ben 830, 1890-ben 1571).

1919-ben a kaszárnyát elfoglalták a határőrök, Basarágát pedig, amely tanyákkal volt teletűzdelve, és főleg a mezőgazdasági munkák alkalmával népesült be, kettévágta az új államhatár.

A két világháború közti időszak urbanizációs eredményei között a villanyáram bevezetése, a sportklub és a mozik létrehozása szerepel. Az ipari tevékenység területéről a „Passarex" céget (tyúkfélék exportjára szakosodott), és az 1938-ban létesült tégla- és cementgyárat említhetjük meg. A későbbiek folyamán két cementgyár is létesült, amelyek 1946 után pár évig még működtek. A „Ghizella" malom a vidék egyik legnagyobb malma volt. 1956-ban a két községet közigazgatásilag egyesítették, viszont nem kapott Borosjenőhöz és Sebeshez hasonlóan városi rangot. Még a kombinált takarmánygyár létrehozása sem késztette arra a megyei hatóságokat, hogy Pécskát várossá nyilvánítsák. Erre 2004-ig kellett várni.

Szemlak (Semlac)

BÉKÉS MEGYE
JUDETUL ARAD
Semlac

A helyi tanács címe:
317295 Semlac nr. 656
Telefon/fax: 0040 534.101/534137
E-mail: primariasemlac@artalecom.net

Terület: **8311 ha**
Lakosság: **3787**
Népsűrűség: **46 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **96,56%**
- Legelő: **2,11%**
- Erdő: **0,44%**
- Egyéb: **0,13%**
- Kivett: **0,76%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **21,71%**
- 15–59 év: **59,63%**
- 60 év fölött: **18,67%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **81,07%**
- Németek: **3,64%**
- Szerbek: **0,03%**
- Magyarok: **3,59%**
- Szlovákok: **1,08%**
- Ukránok: **0,74%**
- Romák: **9,35%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **74,02%**
- Görög katolikus: **6,44%**
- Római katolikus: **6,32%**
- Evangélikus: **3,14%**
- Egyéb: **9,53%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,55%**
Piaci nap: **kedd**
Térségi testvértelepülése: **Mezőkovácsháza**

A Pécska és Szemlak között elhelyezkedő középkori településről, *Scenmiclos*-ról, és annak templomáról, amelynek védőszentje Szent Miklós volt, először 1329-ben létezik feljegyzés.

A Pécska és Szemlak közt elterülő egykori középkori Latrian (*Latoryan*) elnevezés helységnévként maradt csak meg. 1332 és 1337 között Mihályt, a helyi papot, mint a csanádi római katolikus püspökségen keresztül pápai tized fizetőjét említik. Latriant az 1421-ben megjelent *Diplomatorium*-ban is jegyzik, amelyet a törökök 1474-ben elpusztítanak, 1565-ben pedig el is foglalnak, majd a XVI. század végén a török–keresztény háborúk folyamán újra lerombolnak.

A *szemlyük*-i mecsetet és erődöt az 1691-es Maros folyása menti osztrák előrenyomulás, valamint a karlócai béke (1699) ítélte halálra.

Az osztrák fennhatóság Szemlakot a kamarai közigazgatáshoz csatolta.

1702-ben a 138 határőrcsalád a falut, Pécskával és Csanáddal egyetemben, a Maros–Tisza határmenti őrség regimentjének községévé tették. A határőrök voltak az egyetlenek, akik 1703-ban csatlakoztak a kuruc felkeléshez, 1707-ben pedig részt vettek Arad várának ostromában. 1735-ben szövetkeztek Peróval, a határőrtiszttel, aki egy lázadást készített elő. A felkelést a nemesség leverte.

Az 1752-es összeírás 319 személyt (*hospest; hospes,* ez esetben=határőr) jegyzett, anélkül, hogy a többi társadalmi réteget megemlítette volna.

1750 és 1752 között Mária Terézia megszüntette a Maros menti katonai határőrséget, így Szemlak újra a kamara tulajdonává vált. 1753 és 1760 között sok, volt határőrcsalád az Oroszország területén lévő Lebediába emigrált, és ott egy új Szemlakot hozott létre. 1753-ban alakult meg az első román iskola.

Mivel a Maros igen forgalmas hajózási útvonal volt, a konopiak nagy számban telepedtek le itt. Még egy utca is őrzi az ideszármazottak kisközségének nevét. A letelepedettek között tutajosokat, vontatókat, hajósokat, molnárokat, halászokat találunk.

A falu régi központjában egy, a görögkeleti valláshoz tartozó „templomocska" állt, amelynek védőszentje Szent Miklós volt. 1771-ben a belső és a kívülről jövő lakosséggyarapodás következtében e régi templom helyén kőből újat emeltek, védőszentje pedig Keresztelő Szent János lett. 1896-ben emelték fel a tornyot és a haranglábat. Az 1787-es nagy összeírás 384 házat jegyzett, amelyekben órítusú görögkeleti románok éltek. 1880-ban a házak száma 453.

1790-ben az uradalom gróf Hadik Gusztáv tulajdona lesz, aki a későbbiek folyamán betelepítést szorgalmaz. Gyaníthatjuk, hogy az első római katolikus magyar telepesek ekkor érkeznek. Mindenesetre a római katolikusok száma 1820-ra eléri a 218 főt.

1818-ban vagy 1819-ben Pest vármegyéből, valamint Mezőberényből érkeztek ide a német lutheránusok. 1819 és 1820 között 20 szarvasi és tótkomlósi evangélikus szlovák család telepedett le. 1823 után balmazújvárosi református németek jönnek, így az 1828-as év adatai szerint a község 585 családot számlál, amelyhez hozzáadódnak még az 1835 és 1836 között bevándorolt magyar reformátusok is.

Az 1836-os önkéntes örökváltságról szóló törvény életbe lépésének évében itt is időszakosan megtörténik a jobbágykötelezettségek pénzbeni megváltása. 1840-ben gróf Hadik Gusztáv úrbéri perben áll a helyi kamarai birtokért, amelyet 324 693 forint ellenében szerez meg.

Valamikor 1830 és 1847 között, a „Vormärz-ban" Szemlak mezővárosi *(oppidum)* rangot kap. A vásárdíjat a gróf szabta meg, és e privilégiuma haláláig érvényben is maradt. Az eladásra szánt marhatenyésztés fejlődésnek indult. A három jóváhagyott országos vásárt hétfőn tartották, mindig 15 nappal az aradit megelőzően, a hetieket pedig kedden. A két világháború közti időszakban a keddi vásárnap megmaradt, az 1936-os adatok szerint a március tizenötödikét megelőző, az utolsó júniusi, és az október tizenötödike előtti országos vásárt tették át vasárnapra, ahol a pécskai vegyes céh 100 mesterének engedélyük volt arra, hogy termékeiket áruba bocsássák. Sokkal később, miután a céhek megszűntek, a műhelytulajdonosok boltot nyithattak. E modern egyesületi formában működő helyi tulajdonosok száma igen alacsony volt (27 fő).

1848. április 24-én, körülbelül 2000 lakos területeket foglalt el Hadik gróf legelőiből és erdőiből, valamint egy új jegyző megválasztását szorgalmazta.

Fényes Elek, az állam hivatalos statisztikusa, valószínűleg anélkül, hogy kellő körültekintéssel figyelembe vette volna a nagymértékű betelepítéseket, Szemlakot 1850-ben mint egy román–magyar–szlovák mezővárost határozta meg, nem ismerve még a Sáros vármegyéből három évvel később a környékbeli tanyákra betelepedett görök katolikus rutén lakosságot. 1850-ben Szemlakon 3400 órítusú, 1150 ágostai hitvallású, 353 magyar nemzetiségű római katolikus – akik szertartásaikat 1886-ig egy magtárban tartották –, és 348 református vallású élt. Az összlakosság 5251 lelket számlált.

1850-ben az első osztályú csernozjom földek külterülete 17 447 kat. hold volt. Az úrbéri földek 8307, a földesúri területek pedig, amelyeken csak gabonaféléket termeltek, 6006 holdat tettek ki. E két tulajdonformába tartozó területek alkották a szántót. A fennmaradó 3134 holdat 2330 hold legelő, 40 hold szőlős, 800 hold nádas, erdő, valamint a Maros szigete alkotta.

A szabadságharc leverése után a gróf egy mintagazdaságot hozott létre, amelyben egy 1851 és 1873 között működő manufakturális selyemszövőműhelyt alapított.

A népességnövekedés Szemlakot, a maga 4965 lakosával Arad vármegye egyik legnagyobb lélekszámú falujává tette. Az 1857-es adatok szerint a szemlaki lakosság számát csak a kürtösi múlta felül 5389 fővel, viszont nehezen találunk magyarázatot az 1850 és 1857 közötti enyhe demográfiai csökkenésre. E demográfiai jelenség egyik oka az órítusú görögkeletiek kétharmadának a görög katolikus hitre való áttérése. 1856-tól körülbelül 2300 lakos tért át, számuk 1880-ig ingadozott, amikor is 1000 főnél állapodott meg. A lakosok száma 1869-ben 4906 lelket számlált. Hadik gróf 1873-as halála után az állam 820000 forintért visszavásárolta a Magyar Királyi Vallási Közalapnak. Ekkor a település területe lecsökkent, miközben új birtokosok jelentek meg (Bosnyák, Knothy stb.)

Az 1871–1880-as kolerajárvány után a lakosság száma 5387 főre emelkedik. Az 1890-es adatok szerint a település 6321 lelket számlált.

A XIX. század második felében egy igen gyorsan fejlődő zsidó közösség jelenik meg, de a II. világháború idején számuk jelentősen megcsappan. A zsinagóga 1970-ben megy tönkre. A falu szélén élő cigányközösség száma igen alacsony volt.

1880 és 1890 közötti relatív demográfiai csökkenés okaiként a román ókirályságba, Bulgáriába, Szerbiába és az Amerikába való kivándorlást, valamint a két világháborút és ezek következményeit említhetjük. 1972-ben a németek száma 1067 főre csökken. 1989 után a Németország felé való kivándorlás felerősödött, és 1994-re a német lakosok száma kétszázra csappant.

A népességmozgás ellenére a román és a német nemzetiségűek napjainkig is megőrizték etnikai és kulturális identitásukat. Mindez azzal is magyarázható, hogy például a románok már 1880-ban kezdeményezték egy világi kulturális egyesület megalapítását, és létrehoztak egy, a román nyelv és irodalom ápolására szánt irodalmi kört, valamint egy, a templom mellett működő énekkart. A két világháború között a világi irodalmi kör a kultúrházban működő mozi megnyitásával komoly veszteségeket szenvedett. Mindezek ellenére 1931-ben létrejött a „Brudertreu" (Testvéri Hűség) evangélikus férfikórus.

1910-ben Szemlaknak 5676 lakosa volt. 1913-ban a külterületek tanyáin 1125 lélek élt. E tanyasi lakosoknak az ideiglenes tartozkodási helyük is ott volt.

Pécskán és Szemlakon a telefonhálózat az I. világháború környékén terjedt el, majd az I. világháború után megindul a megyei autóbuszjárat, amely útba ejtette Szemlakot is.

A jégverés teljes egészében elpusztította az 1935-ös búzatermést.

Pécskáról 1954-ben bővítették Szemlak, majd innen Sajtény irányába a vasútvonalat, amelyhez valószínűleg a felszedett Pécska–Battonya vasútvonal sínelemeit használták fel.

Az aradi villanytelep a II. világháború előtt már Szemlak irányába is bővítette hálózatát. A községházára az áramot 1939-ben vezetik be. A község villanyárammal való teljes ellátása 1946-ban történik meg. Az '50-es években adják át a Szemlak–Sajtény, majd 1960-ban a Sajtény–Nagylak vasútvonalat.

A kommunista rendszer alatt a község lakosainak nagyrésze a helyi állami gazdaságokban dolgozott, míg a többiek, akik ipari munkával keresték a kenyerüket, Aradra ingáztak. 1970 és 1989 között Szemlakon egy disznóhizlalda működött. Számos fiatal,

A szemlaki temetőben található német családi sírok napjainkban

aki a tanulmányait máshol végezte, nem talált elég motivációt a szülőfalujába való visszatéréshez.

1990 után a stabil lakosság létszáma 3790.

Jelenleg egy „Penexport" nevű vállalat működik a községben, amely tollértékesítésre szakosodott.

Sajtény (Şeitin)

BÉKÉS MEGYE
JUDETUL ARAD
Seitin

A helyi tanács címe:
317315 Sajtény, Forradalom utca 47.
Telefon/fax: 0040 415 114 / 415 202
E-mail: primariaseitin@artalecom.net

Terület: **6604 ha**
Lakosság: **2996**
Népsűrűség: **45 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
Szántó: **90,49%**
Legelő: **4,96%**
Erdő: **0,45%**
Egyéb: **3,17%**
Kivett: **0,93%**
A lakosság kor szerinti összetétele:
0–14 év: **22,13%**
15–59 év: **55,84%**
60 év fölött: **22,03%**

A lakosság etnikai összetétele:
Románok: **93,69%**
Németek: **0,13%**
Szerbek: **0,10%**
Olaszok: **0,03%**
Magyarok: **0,93%**
Szlovákok: **0,67%**
Ukránok: **0,54%**
Romák: **3,91%**
A lakosság felekezeti összetétele:
Ortodox: **82,48%**
Görög katolikus: **5,57%**
Római katolikus: **1,14%**
Evangélikus: **0,30%**
Egyéb: **10,38%**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,13%**
Piaci nap: **szombat**
Térségi testvértelepülése: **Kétegyháza**

A Maros jobb partján, Aradtól közel 40 km-re fekvő Sajtény gazdag történelmi múltú település. Az első emberi települések megjelenésének legrégibb kézzelfogható nyomai 4500 évvel ezelőtti időkből származnak, amelyeket a bronzkorra és a vaskorra datálható leletek követnek. A régészeti ásatások alkalmával a Krisztus születése utáni II–IV. században keletkezett dák lakóhelyiségekre és sírokra, de ugyanabból az időből származó szarmata hamvasztási sírokra is bukkantak a kutatók. Ezekhez társulnak római pénzérmék és kerámiák, amelyek az itt élő közösségek és a birodalom közötti gazdasági kapcsolatok létezését bizonyítják. A véletlenszerű felfedezések pontos adatokkal szolgálnak arra vonatkozóan, hogy ezeken a területeken olyan közösségek éltek, amelyek az V–VIII. században kapcsolatban álltak Bizánccal. A Gropoaie (Nagy Gödör) néven ismert agyagkitermelőnél 1963-ban végzett régészeti kutatások alkalmával több, feltételezhetően a X. századra datálható sírt azonosítottak.

A hajdan *villa Sahtu* néven ismert Sajtény létezésére vonatkozó első írásos említés 1138. szeptember 3-áról származik, amikor a település 25 lelket számlált. Az említett dokumentum II. Béla magyar király adománylevele, amely megerősíti a Dumis kolostor tulajdonjogát a Maroson sót szállító tutajosok lakta településre.

A mai község körzetében fekvő, nem kevesebb, mint 7 település létezésének okleveles igazolása a XII–XVI. századokban azt mutatja, hogy a mezőgazdaság fejlődésével egyenesen arányos volt a demográfiai növekedés. A Seliştea de Sus településen (XI–XVI. sz.) végzett régészeti kutatások kézzelfogható bizonyítékokkal szolgálnak arra, hogy itt virágzó mezőgazdasági közösség létezett.

A török hódoltság kiterjesztése után az adóösszeírások 10-20 portával rendelkező településként említik Sajtényt (Sayty, Sehieyto, Sajti, Saithy). Közigazgatási szempontból Sajtény Csanád náhjéhez tartozott.

Miután 1595-ben a Maros vonala Mihai Viteazul szövetségesei által a vajda uralkodása alá került, a törökök a XVII. század elején újra birtokba vették ezeket a területeket. Az ezt követő büntető expedíciók többek között Sajtény elnéptelenedéséhez vezettek, amelynek romjai felett három évtizeden át csupán gazok nőttek.

A XVIII. században a mai község határában létezett Talamit falu is, amely a ma Talamite Domb néven ismert magaslaton terült el.

A sajtényi ortodox templom létezésére vonatkozó első írott információk 1775-ből származnak, amikor Sinesie Jivanovic püspök egy Szent Miklósról elnevezett fatemplomot talál itt, amelyet a parókiához tartozó 70 ház lakói tartottak fönn. Ezen a hajlékon kívül működött még itt a görögkeleti iskola, amelyet 1770-ben említenek először. A templom építésének éve nem ismeretes, de a határőrök letelepedésének kezdeti időszakára tehető (1703). 1772-ben a hívők egy új templom építéséhez kérnek segítséget a hatóságoktól. A Sf. Grigore Dialogul védőszent nevét viselő mostani kőtemplom építését 1782-ben kezdték el. A templomot 1789-ben szentelték föl. A régi templomból áthozták az ikonosztázt, amelyet azonban 1862-ben kicseréltek a Mihai és Lazar Ianici által készítettel. A templomot 1928-ban az aradi Iulian Toader festette ki.

A XIX. században a községben jelentős demográfiai növekedés volt tapasztalható. 1839-ben Sajtényen 5104 lélek élt, 1864–1865 között pedig a helyi iskolába 118 gyerek járt.

A község történelmének egyik jelentős pillanatát képezi az 1918. november 11-i népgyűlés, amelyet a piactéren tartottak, és amelyen több mint kétezren vettek részt. Ekkor jött létre a Községi Román Nemzeti Tanács és a helyi Nemzeti Gárda. A Gyulafehérváron tartott 1918. december 1-jei Nagy Nemzetgyűlésen Sajtényt Nicolae Manta és Rusand Gheran nemzetőr, illetve az őket kísérő, 10 parasztból álló és Simion Costea vezette küldöttség képviselte.

Az idők során a község lakóinak fő foglalkozása a földművelés és az állattenyésztés volt, amelyek megfelelő megélhetési alapot biztosítottak az embereknek. Ez részben sérült a kommunista rendszerben, amikor Sajtényen a község lakóinak felét egyesítő termelőszövetkezet működött. A magángazdaságokban tenyésztett jelentős állatállománynak köszönhetően az embereknek azonban sikerült átvészelniük a totalitárius rendszer sivár időszakát.

1989 után a földeket visszaadták eredeti tulajdonosaiknak, akik többségükben egyénileg, saját vagy kölcsönzött eszközökkel, szerszámokkal művelik azokat. Elsősorban kukoricát és búzát, de árpát, zabot, rozst, cukorrépát és más ipari növényeket is termesztenek.

Minden háztartásban találunk sertéseket és szárnyasokat, de a tehenek száma is magas.

A kereskedelmet mintegy 30 vállalkozó képviseli, akiknek üzleteiben élelmiszeripari, gazdálkodáshoz szükséges termékeket, építőanyagot árulnak.

Az utóbbi években az ipar is fellendült, a községben három üzem működik: két fafeldolgozó és egy műanyag-feldolgozó üzem. Az ipari fejlődés részben megállította a munkaerő elvándorlását a városokba.

A óvodai, elemi és középiskolai oktatás három helyszínen, egy óvodában és két iskolában működik.

Sajtény község lakosságának nagy része ortodox vallású. Rajtuk kívül vannak még görög katolikusok, baptisták és pünkösdisták; mindegyik vallás híveinek saját templomuk van.

A legújabb fejlesztések közül meg kell említenünk néhányat: az állatok itatásához szükséges víz bevezetése a községi legelőre, a községi piac kialakítása és felújítása, egy autó- és mezőgazdasági gépszerelő-műhely létrehozása, a kábeltévé bevezetése, a nagyiskola teljes felújítása, a vízvezeték-hálózat kibővítése stb. Egy fontos, megvalósításra váró célkitűzés a gáz bevezetése a községbe. A településen van humánorvosi rendelő, állatorvosi rendelő, posta, bank, takarékpénztár, kultúrotthon és községi könyvtár.

Sajtény főutcája aszfaltozott és az összes többi 32 utca kövezett. Az ivóvízhálózat 4 km, a csatornarendszer 800 m kiterjedésű. Mintegy 400 házban van telefon.

Jellegzetes alföldi táj

Nagylak (Nădlac)

BÉKÉS MEGYE
JUDETUL ARAD
Nădlac

A helyi tanács címe:
315500 Nagylak, Str. 1 Decembrie, 1981, nr. 24
Telefon/fax: 0040 474-325, 473-300
E-mail: primaria.nadlac@rdslink.ro

Terület: **13315 ha**
Lakosság: **8144**
Népsűrűség: **61 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **96,00%**
- Legelő: **3,00%**
- Erdő: **0,03%**
- Egyéb: **0,10%**
- Kivett: **0,87%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **17,82%**
- 15–59 év: **60,72%**
- 60 év fölött: **21,46%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **45,38%**
- Németek: **0,37%**
- Szerbek: **0,18%**
- Olaszok: **0,01%**
- Magyarok: **3,24%**
- Ukránok: **0,58%**
- Szlovákok: **47,20%**
- Romák: **2,68%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **40,12%**
- Görög katolikus: **2,62%**
- Római katolikus: **14,07%**
- Evangélikus: **36,74%**
- Egyéb: **6,31%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,05%**
Piaci nap: **csütörtök**
Térségi testvértelepülése: **Medgyesegyháza**

Nagylakot méltán tekintik Románia legfontosabb nyugatra nyíló közlekedési kapujának. A Maros jobb partján, a megyeszékhelytől 47 km-re fekvő város megőrizte az Aradi Alföld fejlődő multietnikus településeinek gazdag hagyományait.

A többségükben véletlenszerű régészeti kutatások a bronzkorból származó emberi települések nyomait tárták föl ezeken a területeken. Ezek római kori ereklyékkel egészülnek ki, amelyek a szarmaták e térségbeli jelenlétére utalnak (II–IV. sz. Kr. u.). A nemrégiben (2004-ben) végzett régészeti kutatások alkalmával egy ezeréves magyar temetőre bukkantak a szakemberek; ez arra a korra tehető, amikor Ajtony fejedelemsége – amelynek Nagylak és környéke is része volt – meghátrált a magyar seregek előtt.

A XII. sz. végén (1192, 1200), az első dokumentumok megemlítik a 98 háztartást számláló *Noglok*ot. A tatár betörést kísérő pusztítások után, 1241-ben „possessio Noglak" újra megemlíttetik Monoszlói Egyed 1313. március 11-én keltezett végrendeletében. Két évtizeddel később (1334) Péter plébános is utal a település létére.

1451. február 20-án nagylaki birtokát, harci tettei elismeréséül a király Hunyadi Jánosnak adományozta. 1474-ben Mátyás király a törökök elől menekülő szerb nemes családnak, a Jaksicsoknak ajándékozza Nagylakot. A XV. században a Jaksics család egy árkokkal körülvett kastélyt épített itt. Az épületegyüttes része volt a dolmai templom is, amelyben, mint ismeretes, a XVI. sz. elején felváltva celebrálták a katolikus és ortodox miséket.

A Dózsa György vezette parasztlázadás Nagylakra és térségére is kiterjedt. 1514. május 27-én a felkelők fényes győzelmet arattak itt, felégetve a kastélyt és a várat is. A harcokban részt vevő nagylakiak menekülésre kényszerítették a kastélyban élő nemeseket. Győzelmüket követően a parasztok, a hagyományokhoz híven, a Viluţ nevű helyen álltak bosszút a nemeseken. Az eseményeket követően a várat kőből és téglából építették újjá, és kb. 1518-ra fejezték be.

A XVI. sz. közeptől Nagylak a Maros alsó folyása mentén fekvő településekhez hasonlóan török uralom alá került. A korabeli iratok feljegyzései szerint a várat a temesvári beglerbég parancsára valamikor 1616 után lerombolták.

A császári hadak kelet felé történő terjeszkedésének köszönhetően Nagylak újra keresztény uralom alá került, amit a Habsburg és a Török Birodalmak közti határokat meghúzó karlócai békeszerződés aláírásakor (1699) hagytak jóvá. Az osztrákok a szerb határőrökkel védték a Maros menti határvonalakat, akiknek küldetése tulajdonképpen akkor ért véget, amikor a Habsburg Birodalom bekebelezte Bánátot (1718). A határőri alakulatokat azonban csupán a XVIII. sz. közepén számolták föl, amikor többségük Ukrajnába költözött, ahol a szerb határőrök az általuk elhagyott település nevével azonos települést alapítottak. Mária Terézia románokkal telepítette újra Nagylakot és 1752-ben városi rangra emelte a helységet.

1755-ben, amikor a szerb ortodox püspök, Sinesie Jivanovici ellátogatott a nagylaki parókiára egy régi, Szent Miklós nevét viselő kőtemplomot talált itt. Mivel képtelenek voltak fenntartani, a hívők úgy döntöttek, hogy építenek egy fatemplomot, amely 1759-ben még befejezetlenül állt. Végül 1829-re sikerült felépíteni és a régi védőszent nevét kapta. Ma is rendkívül megkapó a Iosif Busuioc által készített belső fafaragások (ikonosztázok, székek, trónszékek) kifinomultsága. A freskókat és ikonokat a bánáti származású Ioan Zaicu készítette (1868–1914).

1802–1803-ban Nagylakra többségükben a magyarországi Tótkomlósról, de Közép-Szlovákiából szlovák telepesek is költöztek. Ők építették föl 1821 és 1822 között az evangélikus templomot. A barokk műemlék az 54 méteres harangtoronnyal hívja föl magára a figyelmet, amelyhez egy különleges hagyomány is fűződik: azon órák kivételével, amikor harangoznak, minden negyedóra elteltét egy őr jelzi réztrombitával. Ha az őr tűzvészt észlel, azt fekete zászlóval jelzi, éjszaka pedig egy égő lámpással mutat a tűz irányába.

A Jan Litavec jegyző (1845–1849) által a király elé terjesztett beadványnak, de az 1848-as forradalomnak is köszönhetően a nagylaki jobbágyok földet kaptak. A nagylakiak 1875-ben alapították meg az első szövetkezetet, műkedvelő színházakat, önsegélyző szervezeteket, adományoztak a függetlenségi háború javára (1877–1878) és a memorandista mozgalom mellé álltak.

1918. december 1-jén, a gyulafehérvári Nagy Nemzetgyűlésen egy románokból és szlovákokból álló nagylaki küldöttség is részt vett, amely közvetítette a helybéliek Romániával történő egyesülési szándékát.

1957-től Nagylakot vasútvonal köti Aradhoz. 1968-ban a helység újra városi rangot kapott.

Az idők folyamán a helység fő gazdasági tevékenységének a mezőgazdaság számított. Ma is termelnek itt búzát, kukoricát, napraforgót, kendert, cukorrépát, zöldségféléket. A volt tulajdonosok teljes egészében visszakapták földjeiket és mezőgazdasági társulásokban, családi vállalkozásokban, bérbe adva és egyénileg művelik azokat. Az ipari tevékenység visszafogottabb, csupán néhány élelmiszer- és textilipari üzem, szabóság, asztalos- és gépszerelőműhely működtetésére korlátozódik. Mai napig megőrizték a kőművességhez, asztalossághoz, ácsmesterséghez és szobafestéshez kapcsolódó hagyományos szakmák művelését. A kereskedelem jól működik a magánkézben levő bolthálózaton keresztül. A városban több mint 130 gazdasági egység működik.

Ma a városi kényelem elemeinek egyike a szinte teljességében aszfaltborítású vagy követett úthálózat (67,7 km), a csatornarendszer és a termálvízzel működtetett központifűtés-hálózat. A várost egy 8 km-es gát védi a Maros áradásaitól.

A város legfontosabb szociális, kulturális és turisztikai referenciái: a román, szlovák és magyar tagozattal rendelkező Jozef Gregor Tajovsky Líceum, a kultúrház, a különböző nyelvű 50000 kötetet számláló városi könyvtár, az Ivan Krasko kulturális és tudományos társaság, a szlovák nyelvű Nase Snahy című újság, a Párhuzamos Tükrök és a Dolnozemsky Slovak folyóiratok, a korszerű idősek otthonát működtető evangélikus diakónia. Ezeket kiegészítik a parkok, a kerthelyiségek és a strand.

Nagylakot mindig jó, baráti kapcsolatok fűzték a szomszédos és a távolabbi településekhez egyaránt. Ennek köszönhetően Nagylak testvérvárosi kapcsolatban van a magyarok, románok és szlovákok lakta Apátfalvával, Tótkomlóssal és Medgyesegyházával.

A szlovák tájházban található kiállítás

Nagypereg (Peregu Mare)

BÉKÉS MEGYE
Peregu Mare
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
317240 Peregu Mare nr. 197
Telefon/fax: 00 40 459-101, 459-161
E-mail: primaria.peregumare@inext.ro

Terület: **3289 ha**
Lakosság: **1800**
Népsűrűség: **55 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **99,90%**
- Legelő: **0 %**
- Erdő: **0%**
- Egyéb: **0%**
- Kivett: **0,10%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **16,44%**
- 15–59 év: **55,67%**
- 60 év fölött: **27,89%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **21,61%**
- Németek: **4,61%**
- Magyarok: **46,56%**
- Szlovákok: **18,28%**
- Ukránok: **3,61%**
- Romák: **1,33%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **19,67%**
- Görög katolikus: **20,62%**
- Római katolikus: **11,39%**
- Evangélikus: **0,83%**
- Egyéb: **6,31%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,05%**
Piaci nap: –
Térségi testvértelepülése: **Mezőhegyes**

A rendkívül termékeny föld és a fontos kommunikációs sávoktól (Tisza–Maros) védett elhelyezkedés lehet a magyarázata annak, hogy a mai község területén már az őskorban megerősödtek az állandó mezőgazdasági települések.

A véletlenszerű régészeti feltárások révén napvilágot láttak a bronzkorból és a Kr. u. II. századból (Kispereg) származtatható emberi települések nyomai, amelyeket a Kr. u. VI–VII. századból származtathatók követtek (Nagypereg).

Az írásos emlékek alig a XIII. századtól jegyzik Pereget. Az 1241. év nyarán történt mongol invázió pusztításairól szóló beszámolójában, a nagyváradi Rogerius kanonok azt meséli, hogy az ázsiai hódítók eredetileg megkímélték a Nova Villa Perg települést, később azonban visszafordultak és lemészárolták mindazokat, akiknek nem sikerült elmenekülniük. A Kispereg északi szélén található földerődítmény nyomai kapcsolatba hozhatók a tatárok által ostromolt és lerombolt várral.

A Pereg középkori történelmére vonatkozó adatok rendkívül szűkszavúak és a possesio Perek 1320. évi, illetve a Perek falu 1520. évi létezésére utalnak. Egy XVII. századi kisperegi református parókia és egy ugyanazon kori temető írásos említése, amelyre a jelenlegi nagyperegi katolikus templom alapjának kiásásakor bukkantak, világos jelei annak, hogy a település létezése folyamatos volt a török hódoltság idején is.

1702-ben Nagyperegen létezik egy román fatemplom, amelynek Avram pap egy 1648-as belgrádi kiadású Új Testamentumot hagy „szülei emlékének tiszteletére".

A lakosság jelentős növekedésére 1774–1778 között kerül sor, amikor kb. 300 etyeki (Magyarország) református telepszik le Kisperegen. Ezzel ellentétben, Nagypereget

Mezőhegyeshez tartozó pusztaként, a ménes megalapításakor, 1785-ben újra benépesítették.

1851–1852-ben a Magyar Királyi Kincstár ausztriai római katolikus németeket telepített Nagyperegre. 1869-ben számuk elérte az 578 főt. Idővel azonban elköltöztek, mivel sokallták az általuk elfoglalt földért fizetett bért.

A telepesek másik hulláma – Alsó-Ausztriából és Torontál megyéből származó németek, a Felvidékről (Bártfáról) érkezett szlovákok – a XIX. század második felében érkezett Peregre. A XIX. század vége felé, miközben újabb magyar és román telepesek érkeztek Peregre, egy jobb élet reményében számos földműves család vándorolt ki Amerikába.

A statisztikai adatok szempontjából Nagypereg demográfiai fejlődése a következőképpen alakult: az 1880-as népszámláláskor a település 1275 lakost számlált, közülük 328 németet, 476 magyart, 45 szlovákok és 326 más nemzetiségűt; 1910-ben az 1363 lakosból 586 német, 105 magyar, 29 szlovák és 643 egyéb nemzetiségű volt. A felekezeti hovatartozás szerint 1877-ben 943 római katolikust, 142 reformátust és 114 egyéb felekezethez tartozót jegyeztek. 1916-ban a lakosság felekezeti összetétele 750 római katolikusból, 262 reformátusból, 8 ortodoxból és 421 egyéb felekezethez tartozóból állt. A későbbi demográfiai fejlődésre vonatkozó feljegyzések szerint jelentősen megnőtt a görög katolikusok és ortodoxok száma, akik végül többségbe is kerültek. A görög katolikusok azonban mindig is többen voltak az ortodoxoknál.

A község demográfiai fejlődése a XX. század végéig (1972-ben 2641 lakos) folyamatosan növekvő tendenciát mutatott, ezt követően azonban a fiatalok városba vándorlása népességcsökkenéshez és a lakosság elöregedéséhez vezetett. Fontos megemlíteni, hogy ma Peregen 140 ház áll üresen, a tulajdonosok vagy elhaláloztak, vagy elköltöztek.

Jelenleg a községben lévő két iskolát 170 diák látogatja és egy 40 gyermeknek otthont adó óvoda is működik. Az első nagyperegi tanító a Morvaországból érkezett Martin Szaucsek volt. Az első iskolaépület, amelyben szlovákul és németül tanítottak, 1864-ben épült. A német osztályokat 1869-től a bécsi Heinrich Waigan oktatta. 1941 és 1962 között Nagyperegen szlovák tannyelvű iskola is működött.

A község etnikai sokszínűségét a felekezeti sokszínűség egészíti ki. A községben négy templom van: a Szent Teréz nevét viselő (1879-ben felszentelt) római katolikus templom, az 1921 és 1923 között épült görög katolikus és az 1940-ben épült ortodox templom. Ezek mellett épült 1957-ben a baptista hívők imaháza.

A kulturális élet az épületenként 150 férőhelyes két kultúrházban működik. A sporttevékenységnek két sportpálya ad otthont. Az egészségügyi ellátást a nagyperegi orvosi rendelőben és a kisperegi egészségügyi ponton tevékenykedő háziorvos és két asszisztense biztosítja.

Nagyperegen 2001 óta működik automatizált telekommunikáció, a peregiek az Aradi Közszállítási Vállalat buszjáratával, illetve 160 magán személygépkocsival juthatnak Aradra.

A jövőben a község önkormányzata a Kispereg–Nagypereg–Nagylak útszakasz korszerűsítésének folytatását, a két település ivóvízellátásának megoldását, a Nagypereg és a 7-es sz. országút közötti községi út karbantartását, az utcák burkolását stb. tűzte ki célul. A határon átnyúló együttműködési program keretében Nagypereg önkormányzata 1995-ben testvér-települési kapcsolatba lépett a magyarországi Mezőhegyes városával, amellyel több területen gyümölcsöző kooperációt folytat.

Sofronya (Şofronea)

BÉKÉS MEGYE
Şofronea
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
317350 Şofronea nr. 187
Telefon/fax: 00 40 416-101, 416-100
E-mail: sofronea@xnet.ro

Terület: **3490 ha**
Lakosság: **2566**
Népsűrűség: **74 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **88,72%**
- Legelő: **10,81 %**
- Erdő: **0,31%**
- Egyéb: **0%**
- Kivett: **0,16%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **15,39%**
- 15–59 év: **62,63%**
- 60 év fölött: **21,98%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **63,99%**
- Németek: **0,47%**
- Magyarok: **35,07%**
- Ukránok: **0,58%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **53,31%**
- Görög katolikus: **0,23%**
- Római katolikus: **34,37%**
- Evangélikus: **0,08%**
- Egyéb: **11,85%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,16%**
Piaci nap: –
Térségi testvértelepülése: **Kunágota**

Aradtól 12 kilométerre észak-északnyugatra található Sofronya község, amely a hasonnevű településből és Szentpál faluból áll. A község jelenlegi területén felfedezett legelső emberi nyomokat Sofronyától 200 méterre nyugatra, egy kis földhalmon lokalizálták, ahol egy bronzkori temetkezési helyre bukkantak. Egy dák település létezését ezen a vidéken a véletlenszerűen megtalált pénzérmék bizonyítják, amelyek közül kitűnik egy dyrrhachiumi (Kr. e. II. század közepe) drahma, amely az itteni település és az Adriai-tenger partján levő görög kolóniák között létező gazdasági kapcsolatokra utal. A Kr. u. III–IV. században létezett egy szarmata település a „Téglaégető" környékén. A település temetőjében öt hantolt sírt találtak.

Egy 1177-ben kiadott dokumentum megemlíti Geled (Geleth) kolostor szerzeteseit. E települést a későbbi térképek segítségével Gáj és Sofronya között lokalizálták. 1233-ban II. András király 550 sótömböt adományozott a kolostornak. Nem sokkal ezután azonban a kolostort lerombolták a tatárok (1241) és a létesítményt többé nem építették újjá.

A XV. században Kétsopront és Kéthsofronyát a Herczegh uradalom (1436, 1446) részeként, a későbbiekben pedig Hunyadi János birtokának részeként (1454) említik. Miután a törökök az Aradi Alföldet is elfoglalták, Sofronya a XVI. század második felében végzett török adóösszeírás adatai között jelenik meg. 1553–1561 között 24 jobbágytelket, valamint számos nemesi birtokot említenek meg: az Ábrahámffyt, Bánffyt, Farkast, Katayt, Delyt, Kerecsényit, Serjényit és Székelyt. 1567-ben 34 családot, tizenkét évvel később pedig 64-et jegyeztek fel.

1732 után Arad vármegyébe határőröket telepítettek, ami a település etnikai összetételének bizonyos módosulását eredményezte. 1741 után a határőrök a vármegye engedélye nélkül elkezdték a puszták termőfölddé alakítását, így a katonai lakosság asszimilálódott a parasztsággal, amely által Sofronya község bekerült a határőrség rendszerébe (1743).

A XVIII. század közepe felé a feudális típusú mezőgazdaság fejlődése révén megnőnek a megművelt területek, több nemesi család pedig számos falu birtokába jut. Sofronya falu 1745-ban a Kászony család birtokába került, majd 1752-ben a modenai herceg tulajdona lett.

A XIX. század elején elkezdődik az uradalmak modernizációja és a kamarai birtokokat árverésre bocsátják. Ebbe a folymatba 1812-ben Sofronya is bekapcsolódik. A robot eltörlése után a legtöbb földbirtokos megnövelte a cselédek számát, a földet pedig bérbe, „részbe" adták; ezt a jelenséget Sofronyán 1863-ban jelezték.

Az 1880. évi népszámlálás 341 lélekszámú lakosságot és 52 házat említ, köztük 248 római katolikust, 41 ortodoxot, 16 reformátust; az írástudók száma elérte a 300 főt. Az 1910. évi népszámlálás a lakosság számát említi (753 fő).

A nagybirtokos báró Purgly János sofronyai letelepedése által a település jelentős gazdasági lendületet vett, emellett 1889-ben felépült az a rezidencia is, amely ma a község legfontosabb turisztikai objektuma, a Purgly kastély. A kastély, annak melléképületei és a park 3,36 hektáron terülnek el. Az eklektikus stílusban épült központi részt a Hunyadiak vajdahunyadi kastélya ihlette. A szétágazó alaprajz, a homlokzatok gazdag díszítése, ugyanúgy mint a belső berendezési elemek (a fogadóterem tikfából faragott mennyezete) ma is csodálatot ébresztenek a látogatókban.

Az 1918-as bonyolult helyzetben a földbirtokos arra kényszerült, hogy dolgozóinak háztelkeket adjon. Ez a lépés gazdaságilag sokkal vonzóbbá tette a községet, olyannyira, hogy a szomszédos települések földművesei idetelepültek.

1925-ben több nagylaki román család Sofronyára települt és lefektette az első ortodox parókia alapjait. Híveinek száma 1932-ben, a többi kürtösi, mácsai és ottlakai román család érkezésekor gyarapodott. 1935-ben Arad megye prefektúráján bejegyzik a parókia tanácsának tagjai által benyújtott beadványt, amelyben egy templom felépítéséhez kérnek anyagi segítséget. Az építési munkálatok 1939-ben, a temesvári Rafiroiu tervei alapján kezdődtek el és 1942-ben fejeződtek be.

Az 1941-es népszámláláskor 2000 lakost, 300 gazdaságot és 13 üzemet jegyeztek be. Az etnikum szerinti megoszlás a következő volt: 761 román, 414 magyar, 23 német, 22 más nemzetiségű.

A hősök emlékműve az 1944. augusztusi és szeptemberi eseményeknek állít emléket, amikor a község lakói a Hitler és Horthy csapatai ellen harcoló román csapatok mellé álltak. Az elesett hősök között volt a 15 éves önkéntes Virgil Iovănaş is, akinek a mellszobra ma az iskola előtt áll.

A kommunista rendszerben a község jelentős demográfiai növekedést mutatott. 1972-re a lakosok száma megnőtt 1941-hez képest (2563 lakos). A termékeny talajjal, a szinte kizárólag exportra termelő helyi vágóhíddal, a virágzó magángazdaságok megteremtésének lehetőségével, de a jelentős számú ipari munkahelyet biztosító Arad közelségével is magyarázható a lakosság beáramlása.

1989 után Sofronyát nem sújtotta a megye többi vidéki települése által elszenvedett demográfiai sokk, a község régebbi ütőkártyái továbbra is életképesnek bizonyultak.

Jelenleg Sofronya községben egy román nyelvű általános iskola, egy óvoda, két kultúrház és két könyvtár működik. A község lakói két humán orvosi rendelő (egy

Purgly kastély napjainkban

Sofronyán és egy Szentpálon) és egy állatorvosi rendelő szolgáltatásait vehetik igénybe. Az etnikai és felekezeti sokszínűséget a község területén létező öt – egy ortodox, két katolikus, egy baptista és egy adventista – templom is gazdagítja.

A helyi önkormányzat aktuális tervei között az utcai vízhálózat és a csatornarendszer kialakítása, a kábel-televízió bevezetése, a Sofronya és Szentpál közötti községi út aszfaltozása, a szemétlerakás korszerűsítése és a szennyvízcsatorna-rendszer kiépítése szerepel.

Az önkormányzat és a község lakossága baráti kapcsolatot, illetve kulturális, sport- és közigazgatási együttműködést tart fenn a Békés megyei Kunágota községgel.

Nagyiratos (Iratoșu)

BÉKÉS MEGYE
Iratoșu
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
317200 Iratoșu nr. 1
Telefon/fax: 0040 454-101, 454-114
E-mail: primariairatosu@inext.ro

Terület: **3770 ha**
Lakosság: **2361**
Népsűrűség: **63 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **93,03%**
- Legelő: **6,62%**
- Erdő: **0,06%**
- Egyéb: **0,03%**
- Kivett: **0,26%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **17,53%**
- 15–59 év: **58,54%**
- 60 év fölött: **23,93%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **41,68%**
- Németek: **0,34%**
- Szerbek: **0,04%**
- Magyarok: **55,10%**
- Ukránok: **0,34%**
- Romák: **2,46%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **41,25%**
- Görög katolikus: **0,42%**
- Római katolikus: **52,35%**
- Egyéb: **5,98%**

Térségi testvértelepülése: **Dombegyház**

A Nagyvarjast és Kisvarjast is magába foglaló, Aradtól 22 kilométerre, északnyugati irányban elhelyezkedő Nagyiratos jellegzetes alföldi település.

A helységben és a környékén végzett földművelési munkák alkalmával véletlenül felfedezett régészeti leletek a neolitikumból (kerámiák), a római korból (pénzérmék), valamint a római kor utáni időszakból (hun kerámiák és bizánci pénzérmék) származnak. A település határában lévő halmok valószínűleg sírhalmok.

Iratost a XV. században (1418, 1437, 1446) említik először az írásos dokumentumok Belsőiratos, Irthus néven, amelyet 1454-ben megvesz Hunyadi János, Mátyás király pedig a nagylaki birtokkal együtt a Jaksics testvéreknek adományoz, akik a szomszédos Dóczi és Vizeș birtokok uraival folytatott viszályok alatt vívott harci cselekedeteikkel nyerték el az elismerést.

A török hódoltság idején a település a gyulai katonai kerület (szandzsákság) részévé vált. A XVI. századi török összeírások jelentős demográfiai növekedést mutatnak. Míg 1552-ben csak 8 családot említenek, 1579-ben már 112-t. Ugyanezek a dokumentumok kitérnek a gazdasági tevékenységre is: a helybeliek búzát, árpát, kendert, káposztát, szőlőt termeltek, disznót és juhot tartottak, valamint méhészettel foglalkoztak, de a hódoltság idején a törökök igényeihez igazodva leginkább a juhtenyésztést részesítették előnyben (1567-ben 150 juh, 1579-ben 580 juh).

A császári hadak és a törökök közti XVII. századi harcok a lakosság nagyarányú csökkenéséhez vezettek, éppen ezért az osztrákok 1723 és 1821 között több betelepítést szerveztek. 1810-ben például Nógrád és Csanád vármegyékből 90 magyar családot telepítettek ide.

A XVIII. században, és a rákövetkező évszázad első felében a falu teljes lakossága zsellér volt. A termelési folyamat korszerűsítése (vetőgépek, cséplőgépek használata, valamint a kenderfeldolgozó megnyitása) előtt a feudális viszonyok maradtak uralkodóak, ami arra késztette a helyi lakosságot, hogy az 1848–1849-es forradalom idején a feudális kötelezettségek megszűnését szorgalmazzák.

A XIX. század második fele az iratosiak számára is számottevő demográfiai és gazdasági növekedést hozott. Húsz év sem kell hozzá, és a lakosság száma az 1851-es 688-as lélekszámról 1869-re 1148-ra nő, 1900-ra pedig eléri az 1482-t. Már 1777-től bizonyított a kiterjedt dohánytermesztés. Ekkor a települést Forray báró vette meg, és annak uradalmához tartozott. A dohánytermesztés nyereséges maradt a XX. század elején is, amikor 1908-ban a Nádasdy család birtokába kerül.

1919–1927 között nagycsanádi, battonyai, kétegyházi és gyulai románokat telepítenek be. 1927-ben a szántóföldet és házhelyet kapott telepesek számaránya eléri a lakosság 25%-át.

Az 1921-ben elindított agrárreform Nagyiratoson is elhúzódott a két világháború közti időszakban, és számos társadalmi feszültséget okozott. A legjobban teljesítő „gazdasági egység" a Nádasdy birtok marad, a frissen földhöz jutott parasztok inkább eladták földjüket a földesúrnak, hogy aztán napszámosként oda szerződhessenek. A két világháború közötti időszakban, az Aradtól és Kürtöstől való viszonylagos elzártság és a hiányos kommunikáció miatt Iratoson még mindig egyfajta kvázifeudális viszonyok maradtak fenn.

A kommunista hatalomátvétel után az aktív lakosság 60%-át a két szövetkezet foglalkoztatta, miközben átlagosan a lakosság 20%-a kisipari termelői egységekben (a kenderfeldolgozóban, a kosárfonóban, a seprűkötőben, a lakatosműhelyben), valamint az iparban (előregyártott betonelemgyár) dolgozott. A magángazdaságokban a lakosok továbbra is állatokat (juhot, disznót, kecskét, szárnyasokat) tartottak.

1962-től a község egészségügyi ellátását szakképzett személyzet végzi a helyi orvosi rendelőben.

A dokumentumok szerint az oktatás az első iskola megjelenésével 1870-től indul fejlődésnek, és 1911-re az önálló iskolaépület 9 tantermében folyik már az oktatás. 1937-ben avatják fel a „kultúrtermet", amelyet 1961-ben kibővítenek. 1967-ben adják át az új „Kultúrotthont".

1990-es föld-visszaszolgáltatások eredményeként 19 társulás, és a 2004-es adatok szerint 774 magántulajdon jön létre. A község vonzáskörében két modern sertéshizlalda működik, ennek ellenére a lakosság 20%-a Aradra ingázik.

Az utóbbi 15 évben emelkedett a község lakosságának életminősége, amelyet a helyi szemétszállítási szolgáltatás, a két szemétlerakó, a közintézményekbe bevezetett víz, az automata telefonhálózat kiépítése és a földgáz bevezetésének megkezdése is bizonyít.

Az évente Dombegyháza felé „Búcsúkor" történő határnyitás várt eseménye a két Iratos lakóinak. Dombegyházával kialakult testvértelepülési kapcsolatból a helyi intézmények is részt vállalnak. A határátkelő végleges megnyitása régi vágya a térség településeinek.

Kisiratos (Dorobanţi)

BÉKÉS MEGYE
Dorobanţi
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
315201 Kisiratos 410.
Telefon/fax: 00 40 535-262 / 535-252
E-mail: primaria.dorobanti@inext.ro

Terület: **2780 ha**
Lakosság: **1731**
Népsűrűség: **29,8 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **86%**
- Legelő: **8 %**
- Erdő: **0,3%**
- Kivett: **5,7%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **15,2%**
- 15–59 év: **57%**
- 60 év fölött: **27,8%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Magyarok: **93,65%**
- Románok: **4,85%**
- Romák: **1,27%**
- Egyéb: **0,33%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **3,75%**
- Görög katolikus: **0,17%**
- Római katolikus: **94,8%**
- Egyéb: **1,28%**

Piaci nap: **kedd**
Térségi testvértelepülése: **Lökösháza**

Kisiratos 2004-ben kapta vissza az önálló községi státuszt, és így kikerült Kürtös városának közigazgatási fennhatósága alól.

A mai település környékén véletlenszerűen értékes régészeti leleteket tártak föl az eneolitikumból (rézkor) és a bronzkorból, illetve a II–VII. és a XII–XIII. századból. Meg kell még említenünk a község délnyugati részén, a Szőlős-halom néven található, 12 m magas és 10 m átmérőjű földhalmot, amelynek keletkezési ideje egyelőre nem ismeretes.

Egyes kutatók úgy vélik, hogy az írásos emlékek által 1418-ban említett Irathws falut Kisiratos község környékén kellene lokalizálni. A falut a törökök kétszer is lerombolták, 1552-ben és 1596-ban. A szájhagyomány szerint a falu régi központja a jelenlegi községtől délre levő, Faludűlője elnevezésű helyen volt. Ennek szomszédságában, két korszerű vízgyűjtőcsatorna között helyezkedik el a régi temető, ahol egy régi templom darabjaiként értékelt téglákat találtak.

A Kisiratos helységnév, amely nyilvánvalóan feltételezi Nagyiratos létezését, először 1787-ben jelenik meg, amikor egy három házat számláló szórványtelepülést jelölt.

A puszta kamarai birtokra – amely Csanád vármegyéhez tartozott – 1819-ben dohánytermesztő családokat telepítettek. 1828-ban a 106 házzal rendelkező és 19 ház nélküli zsellércsaládnak nem volt saját földje, mivel szerződéses alapon kerültek a településre. Volt ellenben 65 tehenük, 4 borjújuk és 59 anyakocájuk. Mindez lehetővé tette számukra a biztos anyagi helyzet megteremtését. 1836-ban a települést faluként tartják számon. 1828 és 1848 között a Szalbek család megvette a kamarától a teljes birtokot. Az 1850-es összeírás szerint a falu ló-, szarvasmarha- és juhtenyésztésről volt híres. Az

1853-ban kiadott császári pátens után az addig szerződéses alapon kiosztott beltelkek a lakosok tulajdonába kerültek, a földbirtokos kártalanítását az állam vállalja magára. A népességszám 1869 végére közel kétezerre nőtt. A kolera évtizedében (1870–1880) tapasztalt enyhe népességcsökkenés után újra megkezdődött a növekedés, amely kisebb megszakításokkal, a II. világháborúig tartott.

1900-ban a nemzetiségi és felekezeti megoszlás a következőképpen festett: A magát magyarnak valló zsidó kisebbséget (73 személy) a 2340 magyar között kell keresni. A 35 görögkeleti közül csupán 18 vallotta magát oláhnak (romännak). A többi 17 személy legalább két csoportra oszlott: a 7 szerbből álló egyik és a 10 római katolikusból álló másik. A további hat német vagy római katolikus, vagy pedig evangélikus hitű volt.

A társadalmi-gazdasági rétegződés Jakabffy Béla nagybirtokos megjelenésével vált hangsúlyossá, aki áttért a gépesített mezőgazdasági termelésre és a szarvasmarha-, illetve a sertéstenyésztés megszervezésére.

A lakosság nagy részét továbbra is a magyar nemzetiségűek tették ki, a domináns felekezet pedig a római katolikus volt.

Mivel a Csanád vármegyéhez tartozó Kisiratos nagyközségnek számított, területén 1918-ig jegyzői iroda, posta, telefon, házasságkötő hivatal, hitelszövetkezeti kirendeltség és községi malom is működött. 1900-ban a község területe 3840 kataszteri hold volt, valamivel kisebb, mint Szentmárton község területe (4608 kataszteri hold).

Mivel a román–magyar határvonal meghúzását követően Kisiratos kisközséggé vált, 1949-ig Pécska közigazgatási fennhatósága alá tartozott. A szövetkezet létrehozása ugyanabban az évben a mezőgazdaság és az állattenyésztés sokszínűségét és a lakosság életszínvonalának változását eredményezte.

1969 és 1989 között Kürtös közigazgatási fennhatósága alá tartozó Kisiratos elvesztette saját közigazgatási intézményeit. Az 1989 utáni új helyzetben a volt mezőgazdasági termelőszövetkezet átalakult az Agrodor társulássá, amely egy termálvízzel fűtött melegházzal rendelkezett. Később megjelentek az Agrobonita lánc üzletei, majd pedig egy étterem és egy kilencszobás szálloda is.

A termálvizes strandot 1990-ben helyezték működésbe. Az Almásy Béla és Olga orvosok kezdeményezésére beindított mozgásrehabilitációs központ a helyi hő- és ásványvízforrások felhasználásával működik. Ezen kívül a Máltai Szeretetszolgálat égisze alatt tevékenykedik az idősek, szegények és nehéz körülmények között élő gyerekek otthona.

A szeretetszolgálat beköltöztetése a helyi ingatlanba többek között az Arad megyei ingyenes gyógyszer- és ruhanemű-ellátást biztosító segélyrendszer létrehozását eredményezte.

Lökösházával igen szoros együttműködést alakítottak ki. Évente több közös rendezvényen vesznek részt.

Kürtös (Kurtics, Curtici)

BÉKÉS MEGYE
•Curtici
•Arad
•Semlac
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
315200 Kürtös, Str. Primăriei nr. 47
Telefon/fax: 0040 464-004 / 464-130
E-mail: primariacurtici@yahoo.com

Terület: **10083 ha**
Lakosság: **9722**
Népsűrűség: **96 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **92,89%**
- Legelő: **4,50%**
- Erdő: **0,19%**
- Egyéb: **2,06%**
- Kivett: **0,36%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **18,36%**
- 15–59 év: **60,50%**
- 60 év fölött: **21,14%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **69,70%**
- Németek: **0,20%**
- Olaszok: **0,03%**
- Magyarok: **19,07%**
- Ukránok: **0,10%**
- Szerbek: **0,04%**
- Romák: **10,69%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **63,73%**
- Görög katolikus: **0,15%**
- Római katolikus: **19,47%**
- Evangélikus: **0,06%**
- Egyéb: **16,55%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,04%**
Piaci nap: **csütörtök**
Térségi testvértelepülése: **Lökösháza**

Az Aradtól 17 kilométerre, északnyugati irányban fekvő Kürtöst Nyugat-Románia legfontosabb vasúti határátkelőjeként ismerik, amely különleges természeti adottságokkal rendelkezik: termékeny földje alatt jelentős termálvízkészlet található. Az optimális geoklimatikus környezet már öt évezreddel ezelőtt lehetőséget teremtett az emberi települések kialakulására és fejlődésére.

1876-tól kezdtek figyelmet szentelni (I. Miletz, F. Römer, J. Hampel és sokan mások) e város történelem előtti emlékeinek. A lakott területen belüli két régészeti lelőhelyen végzett kutatások mellett számos véletlenszerű feltárás is történt, amelyek a neolitikumból, a bronzkorból, a vaskorból, a dáko-római időszakból, valamint a középkorból származnak.

Egy észak–dél tájolású földhalom 9 kilométerre fekszik a várostól. Az akkori város központjában a XI–XII. századra jellemző üstdarabokat találtak. A közelben egy földvár is volt „Pogány vár" néven.

A jelenlegi központot először említő írásos emlék 1332-ből származik. Tövisegyház (Tövistemplom vagy sokkalta inkább tövisek közti templom) Kürtös és Zimánd közti egyidejű létezése, úgy tűnik, rövid idejű volt, és a „Tövis" nemesi előnévvel rendelkező családok területi viszályához kötődik, amelynek vallási és hadi okai voltak. A „Tövis" szó román irodalmi átirata „Teiuş".

A Kurtegyház és Kurtafejéregyház nevekkel szereplő Kürtös a Zaránd vármegyéhez tartozó világosi várral szoros kötelékben állt. A XVI. század folyamán említett néhány helybeli jobbágycsalád az egymást követő világi és egyházi uradalmak birtokosainak voltak kiszolgáltatva, nem említve még a gyulai vár katonáinak zsákmányszerző portyáit. A gyulai vár 1566-os török átali elfoglalása után 23 családot említenek a porta nyilvántartásában.

Aradnak és vidékének 1685-ös török hódoltság alóli felszabadulása után Kürtös Zaránd vármegye fennhatósága alá kerül, és ezzel együtt az Erdélyi Fejedelemséghez tartozó „Partium" részévé válik, amelyet Lipót császár oklevele szentesít. 1741–1744 között e területet Arad vármegyéhez csatolták, így újra a magyar királyság részévé vált, latin nevén „Processus Zarandiensis" (Zarándi járás). A későbbiek folyamán, ugyanennek az évszázadnak a második felében e terület két járásra lett felosztva: A zarándira, amely Arad vármegye északi határvonalán húzódott, valamint a világosira, amely e hosszanti határvonaltól délre fekvő területeket foglalta magába.

1746-ban Kürtösnek 81 kamarai (állami) jobbágycsaládja volt. A XVIII. század közepén e területnek egyes részei a Kaszony, a Marczibányi, a Vörös, a Friebess és Cernovici családok birtokába kerültek.

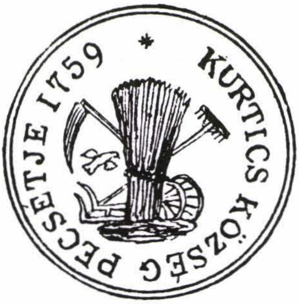

A falu területrendezésére 1771 után került sor, amikor az úrbérrendezés állította meg a jobbágy- és zsellércsaládok elvándorlási törekvéseit. 1778-ban a meglévő 330 ház, amelyet a „görög rítusú valahok (oláhok)" laktak, a „Proccessus Világosiensis-hez" (világosi járáshoz) tartozott. Ugyanezen évben már létezett hat ház a Tövis (Teiuş) tanyán, amely valószínűleg a már a XIV–XV. században is létező helyen terült el.

A lakosság száma meghétszereződött, 1828-ra a nem nemesi családok száma elérte az 547-et (ebből 402 jobbágy, 123 zsellér, 16 mesterember, két kereskedő valamint négy szolga). A papi, tisztviselői és nemesi családok nem szerepeltek ebben az összeírásban.

A régi helyi órítusú görög templomot a XVIII. század közepén villámcsapás érte. Az engedélyt egy téglából készült új templom építésére 1778-ban adták meg.

1848-ban, amikor a lakosság a felvevőpiac kívánalmainak megfelelően a földművelési, állattenyésztési és gazdasági áruk előállítására szakosodott – a jogegyenlőséget a pozsonyi magyar országgyűlés (1847/1848) mondta ki. Ugyanezen hónap végén a kürtösiek felléptek a helyi jegyző ellen, és kérték annak helyettesítését egy olyannal, aki beszéli a helyi lakosság többségi nyelvét.

Az 1850-es összeírás 2360 órítusú görög vallásút, 120 római katolikust említ. Mindkét felekezetnek külön temploma volt. A 35 izraelitával együtt Kürtös 2515 lelket számlált. A kürtösiek híressé váltak a marha- és juhtenyésztésről. A föld termékeny volt; nagymértékben termeltek dohányt, amelynek leveleit Aradon dolgozták fel.

Az Aradig futó vasútvonal, amelyet 1858-ban fektettek le, ösztönözte a parasztság termelési kedvét. A magyar és román lakosság demográfiai növekedése számottevő volt. 1862-re a román lakosság száma 4985-re, míg a magyaré 347-re emelkedett. A többi etnikumról nem készült feljegyzés. A közigazgatási nyelv a román volt.

1850 és 1880 között a lakosság száma megkétszereződött, az etnikai és felekezeti hovatartozás pedig színesebb, változatosabb lett. Az 1880-as népszámlálási adatok számot adnak a lakosság nemzetiségi és vallási megoszlásáról. 4200 ortodox vallású közül 3959 lélek vallotta magát románnak. A többi 41 ortodox felekezethez tartozót valószínűleg a hat rutén, a három szerb-horvát, a nyolc idegen, valamint a 26 egyéb, a fent nem említett nemzetiségű között kell keresnünk. Csökkenő sorrendben a 433 római katolikus következett, akik a magyar, a német és a szlovák lakosság közül kerültek ki. A 208 izraelita vallású valószínűleg aközött a 236 lakos között szerepelt, akiknek az anyanyelve ismeretlen volt. A 32 reformátust és lutheránust legfőképpen a 79 német és nyolc idegen (nem a monarchia állampolgárai) között kell keresnünk. A 17 evangélikus valószínűleg magyar nemzetiségű volt, a 16 görög katolikus pedig minden bizonnyal román. Hiányoznak viszont a cigány kisebbségre vonatkozó adatok, annak ellenére, hogy ők is a falu lakosai voltak.

Szintén megfigyelhetjük, hogy a lakosság száma az 1880–1997 közötti időszakban megkétszereződött. Pontosabban szólva, az 1880-ban ismert 4906-os lélekszám 1997-re elérte a 11063-at. Ellenben az 1992-es év enyhe csökkenést jelzett (10955 lélek).

A baptisták 1887-ben jelentek meg, a jelenlegi Arad megye területén ők voltak az első e felekezethez tartozók, akik itt telepedtek le.

A nagy kiterjedésű határ területe 1897-ben meghaladta a 20000 kataszteri holdat. Az ősi és új birtokok nagy mennyiségű növényi és állati eredetű terméket adtak a kül- és belpiacnak. A község és a tanyák lakossága, amely 7000 feletti volt, lényegesen hozzájárult az áruk előállításához.

1918 novemberének első napjaiban a magyar közigazgatási és politikai összeomlás többek között fegyveres összetűzésekhez vezetett a helyi Román Nemzeti Gárda és egyes birtokosok (Friebeisz–Kürtös, Purgly–Sofronya) „kommandói" között.

Az új román országhatár meghúzása 1921-ben szükségessé tette a kürtösi állomás épületének megnagyobbítását, többek között a vámügyintézés szükségleteinek kielégítésére is.

1929-ben az addig Kürtöshöz tartozó Sofronya külterületből község lett.

A II. világháború elején, az 1940-es területelcsatolások miatt a román állam beleegyezését adta abba, hogy 1940 októberétől Kürtösön és környékén állomásozzanak a német birodalmi csapatok.

Az I. világháború után és a XX. században a '40-es évekig az ősi nagybirtokok kisajátításának eredményeként csak 45 olyan földtulajdon maradt, amelyeknek 50 hektár feletti volt a területe. Ezen földek kisajátítása az 1945-ös agrárreform keretében történt meg. 1949–1950 között az 1769-es, még épségben lévő Kaszony uradalmi központ területén belül létrejött az „Új Világ" Mezőgazdasági Termelőszövetkezet.

1960-ban befejeződött a helyi mezőgazdasági területek kollektivizálása. Az 1962-ben a már meglévő „Új Világ" Mezőgazdasági Termelőszövetkezet mellett létrejött az „Augusztus 23" téesz. Ugyanezen évben az említett régi szövetkezet területének egy részén egy nagy iskola építését határozták el, amihez 1963-ban fogtak hozzá és a következő év őszén át is adták.

Kürtös egyre inkább városi jelleget öltött, míg 1969-ben az újraalakult Arad megye részeként városi rangot kapott. Iparát 1976-ban a vasúti járművek javítására szolgáló, a két világháború között létesült műhely adta, valamint a jéggyár és néhány mezőgazdasági terméket feldolgozó egység. Az 1985-ben létesült termálstrand három úszómedencével, valamint szálláslehetőséggel rendelkezik.

1990-től az újonnan létesült agráripari kombinát az egész országban ismertté vált. Az 1992-es évi 184-es számú, a szabad övezetek rendszeréről szóló törvény alapján az állomás környékén megépítik Nyugat-Románia első szabad vámövezetét.

Kürtös évente augusztusban a nagy sikernek örvendő „Aranykalász" folklórfesztiválnak ad otthont, amelyen neves népzenei együttesek és énekesek vesznek részt. Lökösházával való együttműködésüket erősíteni kívánják.

Mácsa (Macea)

BÉKÉS MEGYE
Macea
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
317210 Macea nr. 262
Telefon/fax: 0040 536-101, 536-045
E-mail: macea@rdslink.ro

Terület: **7264 ha**
Lakosság: **6169**
Népsűrűség: **85 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **79,82%**
- Legelő: **18,16%**
- Erdő: **0,40%**
- Egyéb: **0,15%**
- Kivett: **1,47%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **21,24%**
- 15–59 év: **61,35%**
- 60 év fölött: **17,41%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **85,61%**
- Németek: **2,20%**
- Olaszok: **0,03%**
- Magyarok: **3,39%**
- Szerbek: **0,02%**
- Szlovákok: **0,31%**
- Ukránok: **0,11%**
- Romák: **8,33%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **78,31%**
- Görög katolikus: **0,37%**
- Római katolikus: **6,35%**
- Evangélikus: **0,26%**
- Egyéb: **14,51%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,20%**
Piaci nap: **szerda**
Térségi testvértelepülése: **Kevermes**

Az írásos emlékek által már 1374-ben megemlített ősi település, Mácsa teljes egészében az Alföldön, Arad várostól 23 kilométerre északra és Kürtöstől 6 kilométerre északra fekszik. Az ókorból származik a Traian dombjának nevezett földhalom, amely észak–dél irányban szeli át a községet, de ma már csak annak határain kívül látható. Emellett a vallum (védősánc) mellett öt másik föltáratlan halom található. Az iskolaudvari halmot lerombolták, mivel helyére sportpályát építettek. A Topilanak nevezett helyen rézkorból származó kerámiadarabokat találtak. A termékeny föld (csernozjom) a helyi lakosság gyarapodását eredményezte, a népvándorlás végére kialakítva a kora középkori falu határait. A X. században Mácsa az Ajtony fejedelemség északnyugati részén terült el. A magyar királyság keleti terjeszkedését követően a mácsai feudális birtokot eredetileg az Orod prépostság birtokai közé sorolták (XV–XIV. sz.). Zaránd vármegye megszervezésével a Fehér-Körös mentén a mácsai területek – a régi Kutas falu (ma Mácsától nyugatra fekvő helyjelölő név) és Szentmárton (akkoriban Szentkirálynak nevezett) – ehhez a vármegyéhez sorolódtak. Az említett települések lakosságukkal együtt időlegesen a (1394 óta említett) Keczer, (1428 óta említett) Bessenyei, (1478 óta említett) Farkas, (1564–1566 között említett) Drágffy és (a XV–XVI. században) a Balassa családok tulajdonába kerültek. Megjegyezendő, hogy 1561-ben csak egyetlen, Keczer nevű családfő létezett, akinek tulajdonába három falu tartozott 23 portával.

Az 1436–1437-es, 40 napig tartó török betörés a Bánáton keresztül a Körös-vidékre – amely hadizsákmány és a nemesek soraiból származó hadifoglyok begyűjtésével végződött – mint első ilyen jellegű cselekmény sokként hatott. 1541 után a Gyula várát is magába foglaló Zaránd vármegye az erdélyiekhez került. Az 1552-es hadjárat során a törökök elfoglalták az összes falut Szolnokig. 1552–1558 között Mácsa és Kutas a török közigazgatási egység részei voltak. Zaránd vármegye törökök által elfoglalt nyugati része képezte egy rövid időre Zaránd nahijét. Az 1559–1566-os esztendők között az említett terület ismét a Török Porta vazallusához, azaz az önálló Erdélyi Fejedelemségéhez tartozott, beilleszkedve az úgynevezett Partiumba vagy Partes adnexae-ba. Ilyenformán mindkét falu Gyula várához tartozott. Ez azonban nem zárta ki olyan kisbirtokosok, mint például a Liszty Jánossal szövetkezett Mágocsy Gáspár megjelenését az Arad szandzsákság területén, mint Mácsalaka település tulajdonosai. Nagy valószínűséggel magáról Mácsa faluról volt szó, nem pedig a bánáti Mácsalaka településről (amelyet 1609-től Matslag néven kezdenek említeni, és amelyet a német telepesek Blumenthalnak neveznek).

A török csapatok délkeleti előretörése a budai pasaság felől, valamint Gyula várának ostroma és bevétele (1566) azt eredményezte, hogy ezek a területek a zarándi szandzsákság alárendeltségébe tartoztak, és mint ilyen a budai pasa fennhatósága alá kerültek. Mácsa falu egyenlő távolságra volt a török uralta aradi és gyulai vártól, a két erődítmény közötti út észak–déli tengelyén. A helyi keresztény alattvalók többek között azon a nagy szultáni birtokon (hász) dolgoztak, amely egyebek mellett, Buda várát is ellátta.

1597-ben „azok a megátalkodott erdélyiek" – ahogy a török krónikás nevezte őket –, Gyula várának ostromával sikeresen felszabadították a zarándi nahijéhoz tartozó területeket, amelyek 20 esztendőn át az Erdélyi Fejedelemség részei voltak, Mácsa és Kutas birtokok pedig 1609-ben átkerültek a Balassa család tulajdonából a Paczód családéba.

A török fennhatóság 1685-ig marad meg ezen a vidéken, amikor is a Habsburg császári csapatok Buda felől érkezve elfoglalták az aradi alföldet. Mácsa falu 1715-ben kamarai tulajdonból átkerült az Edelspacher család tulajdonába. 1724-ben Edelspacher Zsigmond Csernovics Mihálynak és annak fiának, Jánosnak adta el tulajdona egy részét, így a mácsai birtokot is. Ez utóbbiak 1720-ban a törökellenes katonai érdemeikért a Habsburg-háztól nemesi levelet kaptak. E század folyamán a falu központját nyugatra, a jelenlegi helyére költöztetik.

1843-ban Csernovics Péter dohánytermesztés céljából Nógrád megyéből, szerződéses kertészeket telepített a Mácsától keletre eső területre, valószínűleg a középkori Új-Falu régi helyére. A régivel azonos nevet viselő kolónia az 1848-as forradalmi évben nézeteltérésbe kerül a földesúrral. 1850-ben a több mint 170 lakosát a kamarai közigazgatás a „pusztába" költöztette (Zimándi Praedium, amelynek területén Zimándújfalut alapították).

1849-ben a Mácsától nyugatra fekvő Nagykutasi pusztán, amely szintén a Simándi prépostsághoz tartozott, 110 lakos élt. Ugyanebben az évben Mácsának 1941 lakosa volt, ennek kétharmada jobbágy. 1850-ben 2182 ortodox román, 45 zsidó és 19 római katolikus élt itt. 1862-ben, abban az évben, amikor az új földbirtokos, Nagykárolyi Károly fiára, Tiborra íratta a mácsai birtokot, a lakosság száma már a Szentmártonról érkezett németekkel (564 lélek) és magyarokkal (57 lélek) gyarapodott. Ezzel ellentétben a románok száma enyhén, 2097 lélekre csökkent. Meg kell jegyeznünk, hogy a vármegyei összeírás a közigazgatásban használt nyelvként a románt említi. 1861 őszétől egészen a XIX. század kilencvenes éveinek végéig, Mácsa és Kürtös a világosi prépostsághoz tartozott. A lakosság rétegződött; létezett egy románokból, németekből, magyarokból és zsidókból álló középréteg is. A lakosság számának 200 lélekkel való csökkenését 1870–1880 között a kolerajárvány támadásai okozták. Az utólagos számbéli növekedés eredményeként 1890-ben a lakosság száma már 3696. A számbéli gyarapodás, többek között az evangélikusoknak és a kálvinistáknak köszönhető. 1880 után Mácsát és Kürtöst az aradi prépostsághoz csatolták és ez így is maradt a XX. század harmadik évtizedéig.

A XIX. század második felében a francia ihletésű eklektikus építészeti stílus divatja rányomta bélyegét az uradalmi központ új épületszárnyára is, amely ezáltal kastély jelleget öltött. Ugyanabban az évben a park-erdő területe megkétszereződött, elérve a 20 hektárt. A parkon kívül elterülő (50 hektáron) fácánokkal benépesített 100 hold erdő 1900-ban egybeolvadt a parkkal.

Az 1900. évi statisztikák szerint a község 2703 románt számlált, közülük 2687 görögkeleti hitű volt, a maradék 16 a 14 görög katolikus és két ismeretlen felekezetű személy csoportjába sorolódott. A magyarok viszonylag nagy száma (857, akiknek többsége római katolikus volt) a Károlyi gróf gazdaságaiban és majorjaiban (például a ó és új Topila és Kutas) való gyarapodásukkal magyarázható. A németek száma (akiknek már volt plébániatemplomuk a községben) lassan növekedve elérte a 717 lelket. Az izraeliták száma enyhén csökkent, 32-re. A 32 lutheránus vallású személy feltételezhetően német volt, a 87 református (kálvinista) pedig magyar.

1918 után az államhatárt a trianoni békeszerződés szerint a községtől 2 kilométerre észak–délre eső legközelebbi ponton húzták meg.

1925 után Mácsa község Szent Anna (ma Szentanna) közigazgatási rendszeréhez tartozott.

Az 1948-as népszámláláskor 3345 román, 941 német és 131 magyar lakta. 1956-ban a németek száma még jobban csökkent (316 főre) mint a magyaroké (131-ről 112-re). Ezzel szemben, a románok száma 4266-ra nőtt, amely folyamat 1966-ig tartott (4429 lakos). 1972-ben Mácsa községnek és a hozzátartozó Szentmárton falunak összesen 7633 lakosa volt. Minkettőben működött a kisipar, és egy betonlerakat is létezett.

A lakosság nagyrésze társulásokba szerveződve foglalkozott a paradicsomtermesztéssel, amelynek eredményeként Lengyelországba és Németországba is exportáltak árut. A község városias megjelenése a helyi kultúrház, a vegyesbolt és az iskolaépületek létrejöttével kezdett hangsúlyosabbá válni.

A (XVIII. századból származó és Cernovics Mihály által alapított) régi ortodox templom bővítési munkálatai 1994-ben kezdődtek, és 1997-ben fejeződtek be.

1990 után felépült az első tej- és tejtermékgyár. Emellett működött még a Kürtösi Mezőgazdsági Kombinát mezőgazdasági termékeit feldolgozó részleg. A kiskonfekciót előállító egységek is megjelentek (Mode Italia Kft., Modehaus Phoenix Kft.).

1992-ben az aradi Vasile Goldiş Nyugati Egyetem kiterjesztette campusát a helyi kastélyra is, ahol a Ştefan Popa Popa's Karikatúra Múzeummal együtt egy néprajzi kiállítást szervezett. A kastély körüli botanikus kertet is az egyetem gondozza.

Mácsa az itt szervezett számos kulturális rendezvény által turisztikai vonzásponttá vált: az ortodox templom (Szent Péter) védőszentjének ünnepe, Zászlóhordozás (Szent János), A Körös- és Maros-völgyi román népdal- és népviseleti fesztivál (évente kétszer), A falu szája – szatíra- és humorfesztivál (évente kétszer), Nemzetközi karikatúrakongresszus (évente).

Kevermes településével a kapcsolataik élővé tételét a helyi intézmények bevonásával tervezik

Ottlaka (Grăniceri)

BÉKÉS MEGYE
Grăniceri
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
317140 Grăniceri, nr. 10
Telefon/fax: 0040 353-150
E-mail: otlaca@rdslink.ro

Terület: **7900 ha**
Lakosság: **2596**
Népsűrűség: **33 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **60,97%**
- Legelő: **37,15%**
- Erdő: **0,24%**
- Egyéb: **0,01%**
- Kivett: **1,63%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **20,76%**
- 15–59 év: **54,20%**
- 60 év fölött: **25,04%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **89,71%**
- Németek: **1,54%**
- Magyarok: **1,31%**
- Ukránok: **0,04%**
- Romák: **7,40%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **90,64%**
- Görög katolikus: **2,58%**
- Egyéb: **6,74%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,04%**
Piaci nap: **szombat**
Térségi testvértelepülése: **Elek**

Az Aradi-alföld északnyugati részén, a megyeszékhelytől 60 km-re fekvő Ottlaka község természeti adottságaira a kellemes klíma, a bőséges csapadék és a sztyepp környezet jellemző, amelyet a Buderiu és a Malomárok vizei szelnek át.

A község és a hozzá tartozó falu, Siklós környékén végzett régészeti kutatások alkalmával számos lelet látott napvilágot, közülük a legrégebbiek a neolitikum végéről és a bronzkorból származnak: egy aranylelet és egy emberi település nyomai. Kézzelfogható nyomok utalnak a vaskor első időszakára, a dákok korszakára (ezüstpénz- és aranyékszerlelet) és a római korra (90 fibula). A siklósi „Gropoaie" ponton folytatott régészeti kutatások alkalmával 19 honfoglalás kori (X–XI századi) magyar sírt találtak. A környéken fellelhető és fel nem tárt halmok, vélhetően sírdombok vagy középkori emlékművek, illetve temetők maradványai.

Az 1434-ben írásban plébániaként igazolt Othlakán csupán 20 ház létezett.

Írásos információ a községről a XVIII. században áll újra a rendelkezésünkre, a település ekkora már az Aradi-alföld egyik legfontosabb vásárhelyévé nőtte ki magát. Ekkor már áll a Szent György vértanú nevét viselő fatemplom, amelynek helyén a XVIII. sz. végén és a következő század elején egy kőtemplom épült. Ez utóbbi alapjaira építették föl 1911-ben a mai templomot, amely azonban a régi templom védőszentjének nevét viseli.

A XIX. sz. második felétől a község lakói többségükben románok, akik a nemzeti jogokért folytatott harcban tűntek ki. 1849-ben visszautasítják a bevonulást a magyar nemzetőrségbe, 1861-ben kérik a román nyelv használatának bevezetését a község közigazgatásába. 1892-ben a község küldöttei részt vettek a Román Nemzeti Párt kongresszusán és abban a küldöttségben is, amelyik eljuttatja az erdélyi románok memorandumát Bécsbe. A gyulafehérvári 1918. december 1-jei Nagy Nemzetgyűlésen a községet szintén küldöttség képviselte.

A kapitalista viszonyok megjelenése a térségben és József főherceg korszerűsített birtokának a községhez való csatolása, a település gazdasági felemelkedését és a lakosság számának növekedését eredményezte, amely 1900-ban elérte a 3059-es lélekszámot. A község fejlődését pozitívan befolyásolta a vasút megépítése 1910-ben.

A Romániával való egyesülés után Ottlaka község a köröskisjenői járáshoz, ezt követően, 1958–1968 között a Crişana tartományhoz tartozott, 1968 óta pedig Arad megye része.

1950–1989 között a községben két mezőgazdasági szövetkezet működött, amely elsősorban a gabona-, kukorica- és cukorrépa-termesztésre szakosodott. A község gazdái azonban magánhasználatra továbbra is tartottak állatokat (disznókat, teheneket, juhokat) és folytatták a hagyományos mesterségek (kendervászon-szövés, gyapjúfonás) gyakorlását.

A lakosság számának növekedésével egy időben (1972-ben 3730) az akkori hatóságok orvosi rendelőt (1973), modern kereskedelmi helyiségeket és kultúrotthont (1977) építtettek a községben.

1990 után jelentős mértékűvé vált a lakosság számának csökkenése és elöregedése. Mégis figyelemre méltó, hogy ma a község két iskolájában és óvodájában 380 gyerek tanul.

Az utóbbi évtizedben a hatóságok azon fáradoztak, hogy a közszolgáltatást modernizálják, a településkép vonzó legyen és növekedjen a lakosság életszínvonala is. Az Elekkel kötött testvérkapcsolat (1996) megnyitotta a magyarországi szomszédokkal való szoros és természetes együttműködés perspektíváját. A két település közötti határátkelő újbóli megnyitása a következő közös célkitűzést jelenti Románia európai uniós csatlakozásáig.

A település egyik utcája

Pél (Pilu)

BÉKÉS MEGYE
Pilu
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
317255 Pilu nr. 69
Telefon/fax: 0040 530-081
E-mail: primaria.pilu@rdslink.ro

Terület: **7 177 ha**
Lakosság: **1976**
Népsűrűség: **28 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **65,89%**
- Legelő: **33,67%**
- Erdő: **0,14%**
- Kivett: **0,30%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **23,33%**
- 15–59 év: **53,69%**
- 60 év fölött: **22,98%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **84,11%**
- Németek: **0,10%**
- Szerbek: **0,15%**
- Magyarok: **7,49%**
- Szlovákok: **0,05%**
- Romák: **8,10%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **83,60%**
- Görög katolikus: **0,30%**
- Római katolikus: **7,39%**
- Egyéb: **8,66%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,05%**
Piaci nap: **hétfő**
Térségi testvértelepülése: **Gyula**

Pél község a Fehér-Körös bal partján fekszik, Arad megye északnyugati részén, 59 kilométerre Aradtól és 21 kilométerre Köröskisjenőtől, a legközelebbi várostól. A községhez tartozik Gyulavarsánd is, amely 5 kilométerre fekszik a község székhelyétől egyben határátkelőhely Gyula, Magyarország felé. Pél települést – „terra Pyl" – az írásos emlékek 1223-tól említik, Gyulavarsándot – „villa Voisan" – pedig 1214-től.

Pél és Ottlaka között, egy földhalmon 1949-ben a neolitikumból származó festett kerámiadarabokat találtak. 1883-ban a falu területén egy valószínűleg szintén a neolitikumból származó (2,5 kg-os) gránitbaltára bukkantak. 1971-ben egy Aurelianus-kori dinárt találtak.

Pél és Székudvar között, Chichiş határában, 2 méter mélyen a föld alatt egy csontvázat találtak, amely mellett egy ezüsttárgy két darabja és néhány üveggyöngy hevert. A sír valószínűleg szarmata. A környéken és a falu szomszédságában számos kunhalom létezik.

Kb. 3 kilométerre keletre Gyulavarsándtól és 200 méterre a Fehér-Körös jobb partjától, valamint 500 méterre a magyar határtól van a Borzas-(„Viezurişte") halom. A kör alakú, lapos és 100 m átmérőjű halom a Tisza-kultúrához tartozó, neolitikumból származó település nyomait őrzi. Régészeti kutatásokat végzett itt Krammer Nándor Békéscsabáról (1906) és Dorin Popescu (1949).

A falutól 300 méterre nyugatra, a csatornához közel található „A szőlők közti halom" (Movila dintre Vii), amelyet még „Lapos-halomnak" (Movila Plată) is neveznek; 100 méter átmérőjű és 3,5 méter magas, a bronzkori ottományi kultúra II–III. szakaszához tartozik. Az „atoll" típusú halom egy sárral összeragasztott cölöpökből és vesszőfonatból épült lakóhelyiségekből álló központi mag körül helyezkedik el. A kerámiagyűjtemény nagyon gazdag. Wittenberg-kerámiadarabok is előkerültek: több agyagból készült miniatűr kocsikerék, orsó és orsónehezék, szarvasagancsok és egy csontzabla. Régészeti kutatásokat végzett Domokos János (1902), Roska Márton (1930) és D. Popescu (1949).

Az 1949-es régészeti kutatások alkalmával egy kisebb bronzlerakatot is találtak. Feltártak egy szarmata hantolt sírt, amely a Kr. u. IV. századra datálható, valamint 70 másik sírt, amelyek a Kr. u. XI–XIII. századból származnak.

A jelenlegi temetőből előkerült az a hamuszínű korsó, amelyre egy keresztet véstek (amely népvándorlás korabeli, és talán gepida). Előkerült még egy domború karperec, valamint kelta eredetű, a vaskor második feléből származó korongolt agyagedények, amelyeknek származási helyét nem sikerült tisztázni.

A község területén létezik egy földhalom, amely délről (Székudvar irányából) indul észak felé, a magyarországi Sarkad irányába. Pél és Székudvar között találtak rá egy égetett agyagamulettre, amelyre egy keresztet véstek, és amelynek keletkezési ideje a XI. századra tehető.

Az írásos emlékek azt bizonyítják, hogy Pélen, a Fehér-Körösön működött egy áruforgalmi és vámkikötő.

1334-ben a péli János pap pápai tizedet fizetett. A békéscsabai kollégák által végzett régészeti földmérések alapján a középkori Gyulavarsánd falut jelenleg kettészeli a határvonal. A középkori templom valószínűleg valahol Románia területén található. 1527 környékén az írásos emlékek megemlítik a „Petro Waida de Puwel" nevet. A XVI. században Pél a Haraszty család és Karsai Csorba Ferenc tulajdona volt, 1548-tól Izabella királynő egy másik telekkel együtt Petrovici Petrunak adományozta. 1561-ben a király egyik birtoka. Az 1726-os összeírás szerint elnéptelenedett faluként jelenik meg, 1732-től a modenai herceg tulajdonába kerül.

A XVIII. században a kamarai birtokok jelentős részét eladományozták vagy eladták. 1719–1736 között a Haruckern család megkapja Pélt és Székudvart. Később a Pél–Gyulavarsánd birtokot a Névery család vásárolja meg 92948 forintért.

1735 környékén Pélen fölépül a Szent Arkangyalok (Sf. Arhangheli) nevet viselő fatemplom, amelynek helyét 1785-ben a – szintén a régi nevét viselő – jelenlegi kőtemplom veszi át. Sinesie Jivanovici püspök 1755. évi feljegyzéseiben megemlíti, hogy Gyulavarsándon létezik egy fatemplom, amely Mária mennybemenetele (Adormirea Maicii Domnului) nevet visel és amelynek helyét 1835-ben a mai kőtemplom vette át.

Az idelátogatókat a polgármesteri hivatal egyik szerény melléképülete emlékezteti az 1848. április 24-i gyulavarsándi parasztfelkelésre.

1877–1878 között Pél községben pénzt gyűjtenek a függetlenségi háború támogatására.

A község mintegy 2500 lakosa leginkább mezőgazdasággal, zöldségtermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkozik.

Pél községet az Arad–Gyulavarsánd országút (A79-es országút és a J709-es községi út) köti össze a megyeszékhellyel. A községben két buszmegálló van és a két település összeköttetését Araddal és Köröskisjenővel a személygépkocsik is biztosítják.

A szomszédos Gyula várossal a társtelepülési együttműködési forma kialakítását tervezik.

Zerind (Zerind)

BÉKÉS MEGYE
Zerind
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
317420 Zerind nr. 1
Telefon/fax: 0040 355-598, 355-656
E-mail: primariazerind@inext.ro

Terület: **6175 ha**
Lakosság: **1466**
Népsűrűség: **24 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **65,34%**
- Legelő: **34,23%**
- Erdő: **0,16%**
- Kivett: **0,18%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **16,50%**
- 15–59 év: **52,46%**
- 60 év fölött: **31,04%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **6,21%**
- Németek: **0,07%**
- Magyarok: **91,88%**
- Romák: **1,71%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **5,12%**
- Görög katolikus: **0,82%**
- Római katolikus: **2,73%**
- Evangélikus: **0,07%**
- Egyéb: **90,31%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,95%**
Piaci nap: **vasárnap**
Térségi testvértelepülése: **Gyula**

Aradtól 56, a legközelebbi várostól, Körösjenőtől pedig 12 kilométerre, Arad megye északnyugati részén, a Fekete-Körös bal partján fekszik Zerind.

Régészeti leleteket csak a községhez tartozó Feketegyarmaton találtak, igaz, azokat is csak véletlenszerűen. Több borostyán- és üveggyöngyről van szó, amelyek a Kr. u. III–IV. századból valók, és valószínűleg egy szarmata sírból származnak.

A Zerind létét először igazoló dokumentum, a „villa Zelend" 1169-ből származik. Feketegyarmatról először Rogerius tesz említést az 1241-es tatár betörésről szóló feljegyzéseiben, ahol e település fejedelmének, Gerótnak hőstetteiről ír. A fejedelem vezetése alatt a helybéliek részt vettek Nadab szigetének védelmében.

A XIV. században a pápai nyilvántartásban szerepel egy „sacerdos de villa Garmad", amely a mai Zerind környékén fekvő település volt; Miklós és Illés plébánosok neveit is felfedezhetjük, akik 5 és 12 közötti garas pápai tizedet fizettek.

A következő információk a XV. századból származnak, amikor a vízimalmot is működtető (1447) Feketegyarmat a Dóczi birtokhoz tartozott, Zerind pedig a Telegdy család tulajdonában volt (1483–1486). 1525-ben Feketegyarmat a világosi vári birtok részét képezte.

A zerindi katolikus templom sorsáról Csanád püspökének 1733-ra datált leveléből értesülhetünk. Mielőtt a reformátusok átvették volna, a templom a török időkben komoly károkat szenvedett. Ma a templom alig őriz középkori építészeti elemeket, ezek a torony környékén, valamint a hajó nyugati zárfelületén találhatók. Ellenben, a feketegyarmati katolikus templom freskói, amelyeket a dési Egidus a XIV. században festett, a XIX. század végéig megőrződtek. A templom kegytárgyai közül két szobor maradt meg, egyik Szent Istvánt, a másik János evangélistát ábrázolja. Az 1520–1530-as években készült művek jelenleg a nagyváradi múzeum gyűjteményében kaptak helyet. 1555-ben már bizonyítékokat találhatunk egy zerindi református parókia létezéséről, amelynek Feketegyarmaton is volt filiáléja.

A XVI. század közepén jegyzett török hatalomátvétel után a két településre vonatkozó adatok megsokasodnak. 1552-ben Feketegyarmaton 11 jobbágyi telekről tudnak, amelyek a Kaczkffy család birtokán terültek el. Hét évvel később újabb 42 jobbágyi gazdaságról szerzünk tudomást, amelyet több tulajdonos között osztottak szét. Megemlítik a Buda, Szököly, Kutassy, Földessy és Nagy családokat. 1561-ben Zerinden 9 nemesi család élt.

Az 1567-es és 1579-es adóösszeírások alkalmával 46, valamint 43 családot jegyeztek be Zerinden, illetve 41 és 38 családot Feketegyarmaton. 1567-ben Zerindnek 17753 akcse adót kellett fizetnie a töröknek. A falu gazdag állatállománnyal rendelkezett. A sertéseken és méheken kívül 720 juhot számoltak össze. Bejegyezték Szököly György családjának kaszálóit és Buda János gyümölcsösét.

1579 előtt a település Ártándy Kelemenhez, később Hagymás Kristófhoz tartozott. 1580-ban Bocskay István kapta meg, és ugyanebben az évben az Ábrahámfi család tagjai is magukénak követelték.

Egyidejűleg az osztrák hatalom kiterjesztésével a Marostól északra – amelyet a karlócai békeszerződés (1699) pecsételt meg – Zerind és Feketegyarmat a császári közigazgatás hatáskörébe került, amely a mezőgazdasági területek kiterjesztésében volt érdekelt. Ezt a masszív erdőirtás és a mocsarak lecsapolása révén valósította meg.

Az 1720-as összeíráskor 42 családról tudnak, 29 év múlva pedig 48-at említenek Zerinden. Az 1771-es úrbéri szabályozáskor a településen 89 jobbágy, 19 házas zsellér és 10 ház nélküli zsellér élt. Az 1828-as általános összeírás egy pozitív népességfejlődést mutat: 118 telkes jobbágy, 135 házas zsellér és 4 ház nélküli zsellér, 10 cseléd és 1 mesterember. A szántóterület 917 hold, amelyből a kaszáló 393 holdat tett ki. Az állatállomány 140 ökörből, 1543 szarvasmarhából, 53 borjúból, 214 lóból és 14 tenyészkocából tevődött össze.

Feketegyarmaton 1715-ben 31, 1720-ban 23, 1742-ben pedig 29 családot említenek. 1828-ban a lakosság 100 jobbágyból, 76 házas zsellérből, 16 ház nélküli zsellérből, 27 cselédből és egy mesteremberből állt. Az úrbéri földterület 659 hold szántóterületből és 325 hold kaszálóból tevődött össze. A gazdaságokban 300 ökröt, 186 tehenet, 194 borjút, 79 lovat, 72 juhot és 63 kocát tenyésztettek.

1732–1740 között a két település Rinaldo de Modena herceg uradalmához tartozott, majd ezt követően újra kamarai birtok lett. 1818-ban József főherceg megvette Zerindet, 1822-ben pedig Feketegyarmatot is. Utólag mindkét falu a körösjenői birtok részévé vált, majd fokozatosan elvesztette egykori fontosságát. A jobbágyi robot révén sikerült gátakkal ellátni a Fekete-Körös főmedrét. Az idők során egyre inkább kiterjesztett munkálatok ellenére az árvizek a lakosság telkeiben és a mezőgazdasági területekben egyaránt kárt tettek. Alig 1970 után, a települések jobb oldalán húzódó partszakaszok lebetonozásakor csökkent lényegesen az árvízveszély.

A XIX. században Zerind lakossága jelentősen megnő, csúcspontját e korszakban 2000 fő jelenti, míg Feketegyarmat lélekszáma 1400 főre nő. 1910-ben Zerind lakosságának létszáma 2636.

Az I. világháború után a község demográfiai fejlődése továbbra is pozitív irányt mutatott, a lakosság száma 1930-ra elérte a 4703 főt. A következő években a helyzet megváltozott, a népességfejlődés lefelé tartó görbét mutatott, amely ma is tart. A népességcsökkenés legfőbb okai a születések alacsony számában, a városokba való elvándorlásban, valamint a külföldre történő kitelepülésekben keresendők.

1886 körül Feketegyarmaton meghonosodott a baptista vallás, 1889-ben pedig, amikor a baptisták száma elérte a 28-at, megépült az első imaház is.

Az idők folyamán a község határában több, mára azonban eltűnt falu létezett. Ilyen volt például Feset-határ, ahová az 1921-es agrárreform után több tucat román családot telepítettek, akik azonban az 1960-as évek árvizei miatt kénytelenek voltak Szentannára költözni.

A XVIII. század végén Zerinden működött egy református elemi iskola, ahol 1875-ben 110 fiú és 130 lány tanult. 1910-ben megnyílt az árvák állami iskolája. 1970-ben az iskola egy új épületbe költözött, ahol egy ideig 10 osztályos oktatás is működött. Jelenleg az iskolában kb. 100 diák tanul. Egy elemi iskola Feketegyarmaton is működik. A XX. század folyamán Zerind több mint 20 orvost, számos pedagógust, jogászt valamint középfokú végzettségű szakembert adott az országnak.

A lakosság legfőbb foglalkozása a mezőgazdaság maradt. Főként búzát, kukoricát, takarmánynövényeket, cukorrépát, silócirkot és gyógynövényeket termesztettek. Zerind az ország első olyan települései között volt, ahol 1990 után létrehoztak magán mezőgazdasági társulásokat. A községben ma több mint 30 család foglalkozik melegházi zöldségtermesztéssel. Az állattenyésztéssel foglalkozó 340 család sikeresen folytatja a község ez irányú hagyományait. Valaha Zerind a tömött liba tartásáról, Feketegyarmat pedig a dinnyetermesztésről volt híres. A hagyományos mesterségek közül érdemes megemlíteni a seprűkötést, a vesszőfonást és az olajpréselést.

Eredeti kezdeményezéseivel Zerind külön elismerést váltott ki mind Arad megye, mind az ország kulturális életében. 1949-ben megnyitották az Adam Engelhardt és Iosif Burdan tulajdonában levő első magánmozit. Két évtizeddel később, a körösjenői Olosz Lajos költő irodalmi kört hozott létre, amely ma az ő nevét viseli. Öt évvel később megalapították az első romániai falusi képtárat. Ma Zerindnek egy 2004-ben felújított, 80 művész alkotta, 120 munkából álló állandó képzőművészeti kiállítása van, amely az 1975–1977, valamint a 2003 utáni képzőművészeti táborokban készült munkák eredménye. A helyi hagyományok ápolását a Pro-Zerind egyesület által támogatott „Rozmaring" népdalkórus, valamint az „Ibolya" néptánccsoport vállalta magára.

A múlt század közepéig léteztek a fonók. Napjainkban is élő hagyománya van a farsangnak, a húsvéti locsolkodásnak, a lányok kapujában való májusfaállításnak és a karácsony-köszöntésnek.

Jelenleg a községben öt vegyesbolt, négy kocsma és több iparosműhely (asztalos-, szabó-, kőműves-, illetve tv- és rádiókészülék-javító műhely) működik. Zerinden egy több mint százéves gyógyszertár, egy orvosi és egy francia anyagi támogatással felszerelt fogorvosi rendelő is működik.

Végül meg kell említenünk, hogy a községháza épületét, amely a hagyományok szerint a Váradi úton az utolsó, még Arad területén fekvő postakocsi állomás volt, mára teljesen felújították. Az épület napjainkban közigazgatási és kulturális központ is egyben.

Gyula várossal kialakítás alatt lévő kapcsolatuk a határmenti együttműködést előbbé teheti különösen kulturális téren.

Pankota (Pâncota)

BÉKÉS MEGYE
Pâncota
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
315600 Pankota, Str. Tudor Vladimirescu nr. 68
Telefon/fax: 0040 466-055,466-301
E-mail: primaria.pancota@artelecom.net

Terület: **6696 ha**
Lakosság: **7186**
Népsűrűség: **107 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **65,71%**
- Legelő: **19,46%**
- Erdő: **4,87%**
- Egyéb: **9,69%**
- Kivett: **0,27%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **23,43%**
- 15–59 év: **57,85%**
- 60 év fölött: **18,72%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **79,31%**
- Németek: **3,00%**
- Olaszok: **0,03%**
- Magyarok: **8,41%**
- Szlovákok: **0,30%**
- Ukránok: **0,70%**
- Romák: **8,20%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **63,05%**
- Görög katolikus: **0,21%**
- Római katolikus: **10,17%**
- Evangélikus: **0,17%**
- Egyéb: **25,90%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,50%**
Piaci nap: **szombat**
Térségi testvértelepülése: **Nagybánhegyes**

Pankota város a Maros felső síkságának keleti szélén és Arad Hegyalja enyhén lejtős, illetve dombos tájaitól nyugatra terül el. A Lippa–Pankota hegyvonulat közvetlenül találkozik az alfölddel, amely révén rendkívül látványossá válik a Zaránd-hegység.

A „Török vár" helyén néhány, valószínűleg a neolitikumból származó szarvasagancsot találtak. A bronz-, a vas- és a római korból származó kerámiadarabokra a Várhalomnál bukkantak. Találtak egy ismeretlen helyről származó dák edényt is.

Az öt földhalom csoportja, amelynek külső sáncai kelet felé irányulnak, a Hegyalja menti települések jobb felén, dél–észak irányban szeli át a síkságot. A Dridu-kultúrának (VII–VIII. sz.) tulajdonított felfedezésekről 1970-ben számolnak be. Pankota környékén is beazonosíthatók a falusi közösségek nyomai.

A Kopasz hegy teraszos lejtőin, a jelenlegi városi temető fölött, a Török vár helyén, a XIX. század második felében végzett rendszertelen ásatások alkalmával felszínre kerültek egy keleti típusú, oszlopokon álló bazilika romjai, amelynek keletkezési ideje a X. század második, illetve a XI. század első felére tehető.

A szerzetesi épület eredetileg egy számunkra ismeretlen nevű helyi nemzetség vagy kenéz tulajdonába tartozó, sáncokkal megerősített erődítményen belül állt. A magyar királyság terjeszkedése következtében a helyi vezérek kénytelenek voltak magukat Árpád-házi vazallusoknak vallani. Később a házasságok, örökségek vagy hűtlenségi perek miatt, a helyi nemzetség területe fokozatosan csökkent. Ezeknek a módosulásoknak a kezdete az 1177. évi királyi adománylevéllel lehet egyidejű, amely egy pankotai apátság létezését is megemlíti. Ugyanaz a dokumentum 18 falubeliről is említést tesz, akik adósok voltak a mézdézsmával az orodi káptalannak. Pankota tájékán volt a székhelye egy nemzetségnek, amelyet a Zaránd-hegységben, minden bizonnyal az Almásegres melletti Cioaca dombi várnál vagy a közelben, Aranyág faluban alapítottak.

A XII. század folyamán a bencés rendi szerzetesek átvették a kolostort, majd a XIII–XIV. századok folyamán több szakaszban bővítették és stílusában megújították az épületegyüttest.

1318-ban várura is volt a belső kőfallal és négy saroktoronnyal rendelkező erődítménynek.

A Szent Lőrinc védőszent nevét viselő parókia temploma 1332-ben a római katolikus fődiakónia székhelye lett, majd a Szűzanyának ajánlott megerősített kolostorért is felelt. Ez az egri püspökségnek alárendelt egyházi központ szedte össze a pápai tizedet a Zarándnádas és Pél közötti területről.

A megerősített kolostor alatti településnek vásártartási joga volt, pecsétje 1363-ból származik. 1387-ben a vár és a település a Losonczy család nagy feudális uradalmához tartozott.

A megerősített épületegyüttes gótikus elemei a XV. századból származnak. A törökök terjeszkedése miatt a magyar királyság déli része felé az egyházi szerep helyett a kolostor fokozatosan katonai szerepet kapott.

A XVI. század eleji parasztfelkelések gyakorisága és a királyság Mátyás halálát követő belső területi felaprózódása miatt elkezdődik a református vallás terjesztése. 1541-ben Zaránd vármegye – amelyhez Pankota is tartozott – a Partium részévé vált. Miután 1551-ben a Losonczy család tagjai elűzték őket, a reformok követői, a nyugati tanulmányútakról visszatért diákok, Izabella királynő (az erdélyi fejedelem özvegye) vezetésével és a szultán támogatásával, 1553-ban újra megkísérlik a Melanchton-vallás eszméinek elterjesztését. A mérleg a térség reformátusai és a görögkeleti hitszakítók javára billent.

1552-ben a törökök elfoglalták Arad vármegye nyugati részét, anélkül azonban, hogy túlságosan előre nyomulnának a Hegyalja térségében. 1556 őszéig a déznai, borosjenői és pankotai várkapitányok átálltak az önálló erdélyi fejedelemség új fejedelmének, János Zsigmondnak az oldalára, aki a Török Porta vazallusa volt. A következő esztendőkben ezeknek a váraknak a helyzete teljesen megváltozott. A világosi várral együtt a Habsburg Ferdinándhoz hű csapatok uralma alá kerültek. Az új tényállás a törököket és a János Zsigmond-párti erdélyieket egyaránt bosszantotta. 1565. május 2-án a temesvári Hasszán pasa, az erdélyi fejedelem kérésére megrohamozta, bevette a várat és fölégette a várudvaron levő templomot is. Azóta sem építették vissza azokat.

1573-ban a borosjenői szandzsákság Amhat bégje magának követelte a „pankotai" előnevet is.

A Kopasz-hegy lábainál egy törökfürdő működött, amelyhez az ottani meleg forrásvizet használták.

1595. október 25-től Világost és Pankotát elfoglalták az erdélyi fejedelem csapatai és ez így is maradt 1616-ig. A XVII. század nem volt túl szerencsés a Hegyalja és a hozzá tartozó Alföld számára, amelyek a törökök portyázásaitól szenvedtek. A borosjenői vár elfoglalását (1658 augusztusa) követően Zaránd vármegye teljes nyugati része a temesvári pasa hatáskörébe került és így is maradt a Habsburgok 1691-es törökellenes győzelméig.

A XVII. században létezett egy görögkeleti parókia, ahol román nyelven miséztek.

Az itteni János pap, többek között az előző században Brassóban nyomtatott könyveket, Az Evangéliumok tanításai (Tâlcul Evangeliilor) és A román Bűnbánóimakönyv (Molitvelnicul Românesc) címűeket használta. A törökök XVII. századi kivonulása a Körös-vidékről és a császári és királyi kamarabirodalomban terjesztett kereszténység 1728-ban megfelelő feltételeket teremtett a régi fatemplom újjal való helyettesítéséhez. Alig hihető, hogy az 1726-os összeírás egy elnéptelenedett falut említ ezen a helyen. Ennek ellenére Pankota falu közössége volt az, amely 1728-ban felszentelte a Szent Arkangyalok nevet viselő fatemplomot.

Az itteni falusi település egy idő után a régi Pankota nevet kapta, mivel a ma Régi Falunak nevezett helyen terült el.

1732-ben Régi Pankota Rinaldo modenai herceg tulajdonába került, Zaránd vármegye nagy részéhez hasonlóan. Tulajdonjogát a birodalom trónjáért folytatott örökösödési háborúban vesztette el. Egy időben a falu visszakerülésével a Kamarához, a pankotai románok 1765-ben megkapták az engedélyt egy kőtemplom megépítéséhez, amely a Péter és Pál Szent Apostolok nevét kapta. A különböző változások miatt a templom felszentelésére csak 1812-ben került sor. Ha figyelembe vesszük a régi település házainak relatív nagy számát (238 volt az 1787-es összeírás idején) könnyen megmagyarázhatóvá válik egy a hívők számára nyilvánvalóan tágasabb kőtemplom felépítésének szükségessége.

Egy 1766-os úrbéri összeírás szerint a régi szőlőtermelő vidéken, Pankotán 278 „kapás" szőlőtermelő területtel rendelkező 155 jobbágy volt.

Az 1770-ben kiadott úrbéri rendelkezés után Pankota faluban is megkezdődött a beltelkek rendezése, abban a formában, amelyet ma is ismerünk.

A Württembergből érkezett első római katolikus német telepesek 1776-ban telepedtek le a rendszerezett utcákban, ami még egyszer alátámasztotta az Új Pankota név felvételét. Az 1787-es összeírás 50 házat említ. Templomukat az 1806–1807-es években építették.

A település központjában egy kaszárnyát építettek, amely a börtönön kívül a lándzsás hadosztály (ulánusok) istállóinak is helyet biztosított. Ma is beszélik, hogy idezártak be számos felkelőt, köztük az 1784-es megmozdulás résztvevőit is. Másrészt a felkelők seregei 1784. november 7–8-án érték el Pankotát, Golosát és Világost, ahol összecsaptak a császári és királyi seregekkel. A laktanya valószínűleg a Kaiser Joseph Haus kitüntető elnevezést kapta.

A XIX. század elején, a gazdasági és népességszaporulattal egy időben a település megkapta az oppidum (mezőváros) címet, valószínűleg a két Pankota egyesítésének évében, tulajdonképpen az 1811. év folyamán, amikor az öregfalvi románokat átköltöztették a rendszerezett településre.

1817-ben megérkezett a Gossheimból származó, második német telepes csoport. A római katolikus templom mellett ma is minden év augusztus 15-i utáni vasárnapján megtartják a templom felszentelésének az ünnepét.

A fizetett munka bevezetése a földesurak kizárólagos tulajdonába tartozó telkeken a birtokosok hatékony piacgazdaság-orientáltságáról árulkodik.

Az 1821-es év egy céhoklevelet hozott I. Ferenc császár részéről a pankotai, csigerszőllősi, világosi és kovászi tímárok, csizmadiák, szíjártók, cipészek, kovácsok, ácsmesterek, asztalosok, lakatosok, kádárok, kalaposok, kötélverők, szabók, szűcsök, posztókészítők számára. Az itteni négy országos vásár jelentette a mesteremberek kezei közül kikerülő áru piacát.

A Dietrich báró uradalmi központja (jelenleg a polgármesteri hivatal székhelye) a XIX. század első felében készült. Az új tulajdonos 1882-ben vásárolta meg a birtokot a Kamarától. Veje, Sulkovski herceg is hozzájárult az uradalom barokk csillogásához. Nagybirtoka Barakonytól Musztafalváig (Honctő) terjedt. A jobbágyok és a birtokosok közötti ellentétek csak az 1853-as pátens alkalmazása után enyhültek.

1843. december 8-án született a református pap családjában Csiky Gergely, a leendő drámaíró. A református templomot és iskolát 1857-ben építették.

1844-ben a románok adóhatóság elleni felkelését a Boitor nevű helyi román pap csillapította le. Valószínűleg a borosjenői román kisnemesek akciójával szolidáris és párhuzamos akcióról volt szó.

Az 1848. évi forradalmi tavasz folyamán a német vezényszavakat használó helyi polgárőrség tagjaiként tevékenykedő mesterek megnövelték annak létszámát. Arad vármegye hatóságának azon kérésére azonban, hogy 1848 nyarától a polgárőrség egy részét küldjék át a fellázadt déli szerb területre, a polgárőrség tagjai, többségükben németek, testületileg megtagadták, hogy elhagyják a várost. A magyar vezényszavakat használó nemzetőrségbe való beiratkozások sem arattak sikert a falu különböző nemzetiségű lakói körében.

1848 elején 503 ház és 3154 lakos (románok, németek, magyarok) létezett, ami az 1787. évi számok kétszeresét jelenti. A termőfölddel nem rendelkező parasztok (zsellérek) a lakosság egyharmadát tették ki. Felekezeti szempontból a görögkeletiek és a római katolikusok voltak többségben. A magyarok többsége református vallású volt.

Joseph Dietrich báró veje, Sulkovski herceg a gőz erejével működtetett, 1847-ben alapított szeszfőzdéjével és az 1852-ben létrehozott sörfőzdéjével (Brauhaus, Serfőző) áttért az ipari jellegű termelésre. „A híres szeszfőzde – írta Fényes Elek – egy ártézikút felhasználásával működött, és 24 óra alatt 1500 akót termelt."

Így jellemezte 1850-ben Fényes Elek, Magyarország hivatalos statisztikai szakértője „ezt a romantikus tartományban elterülő alföldi várost": 3011 lakosa 1527 ógörög hitű valahra, 1196 katolikus németre és magyarra, 263 református magyarra és 25 ágostai hitvallású magyarra oszlott. A 9477 kataszteri hold mezőgazdasági területből 8872 hold úrbéri telek volt, a többi a földbirtokos kizárólagos tulajdonába tartozott. A bevethető terület („tiszta, gyönyörű búzát" adó 5000 hold) elnyomta a 2000 hold községi legelőt és a 2000 hold szőlőtermelő területet. A filoxéra első és komoly támadását követően a szőlőtermelő terület a felére csappant. A rét 477 hold volt.

1857. október 31-én Pankota vásárhely az egykori vármegye legsűrűbben lakott (50461 lélek) közigazgatási járásának a székhelye volt.

1862-ben az új területi felosztás szerint Pankota vásárhely, amely a világosi járáshoz tartozott, 1693 román, 1000 német, 839 magyar és 436 egyéb nemzetiségű lelket számlált.

1877. január vége felé avatták föl a Szentanna–Pankota közti vasútvonalat. Ugyanabban az évben meghosszabbították Borosjenőig. Az új helyzet egyik nem kívánt és elkerülhetetlen következményét a falusi mesterségek hanyatlása jelentette. Az itteni híres vásár szarvasmarha-kereskedelemre állt át. A szűcsök hírneve azonban mai napig megmaradt. A helyi földbirtokos, Sulkovski a saját nemesi előjogai szerint állapította meg a vásári illetéket. A szombati heti vásár máig fennmaradt. A helyi búza sokáig

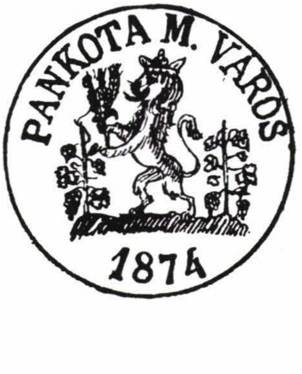

nagyon keresett volt az erdélyi vásárlók körében. Az 1872-es ipartörvény hatályosítását követően létrejött iparosok testülete 1879-ben 285 tagot számlált és a vármegyében a legnépesebbnek számított.

1880-ban, a még mindig a világosi járás közigazgatási hatáskörébe tartozó alföldi városban, Pankotán 4132 lélek élt. Az 1551 románhoz, 1282 magyarhoz, 1058 némethez 16 szlovák, 15 szerb–horvát, 18 egyéb nemzetiségű, 22 idegen és 170 ismeretlen anyanyelvű csatlakozott. A reformátusok egy része Pankota pusztáján élt.

1883-ban a Népbank megalapítása premiernek számított az Arad vidéki térségben. Az önkéntes tűzoltók egyesületének létrejötte a XIX. század utolsó két évtizedére tehető. A tűzoltóbálat mostanában is november utolsó hetében tartják.

1884–1885-ben kezdett el működni a vasárnapi inasiskola.

1892 elején a román memorandistákkal szolidarizáló akciókat szerveztek.

A XIX. század végén három gőzmalom létezett. Sulkovski herceg úgy döntött, hogy a kaszojai (Aranyág melletti) uradalmi malmát fűrészáru készítésére teszi alkalmassá. Kiemelt fontosságú a komló termesztésének kezdeményezése a helyi uradalomban, amely a XIX. század végén premiernek számított Arad vármegye területén.

1905-ben lefektették az Arad-Hegyalja közti keskeny nyomtávú vasútvonalat, amelynek végállomása Pankotán volt. 1913-ban villamosították.

Újdonságában és egyediségében mindenképpen figyelemre méltó volt a cigány lakosság gyermekeinek iskolája.

A hajlított bútorokat készítő gyárat 1912-ben alapították, amelynek tevékenysége a mai napig folyamatos maradt, 1949 után pedig Borossebesen, Pécskán és Lippán is nyíltak kirendeltségei. A kefe- és meszelőgyár az Arad város határain kívül működő egyetlen üzem volt. A téglagyárat 1942-ben alapították. Waritz Ferenc betongyára 1942–1943 között működött. A két világháború közti időszakban alapított Rotor bőrgyár 1943-ban átállt a katonai bakancsok gyártására, 1948-ban azonban bezárták.

1968-ban, amikor városi rangot kapott, Pankotának 7211 lakosa volt.

A legészakibb fekvésű csemegeszőlő-termelő vidék lévén, a helybéliek elsősorban az asztali szőlő termesztésére szakosodtak, amelyet az 575 hektáros területről szüreteltek le (1979-ben). Világos és Baracka mellett, Pankota városa nagy kapacitású raktárhelyiségekkel rendelkezett.

Nagybánhegyes településsel kiépítő testvértelepülési együttműködés kölcsönösen előnyös mindkét község számára.

Zimándújfalu (Zimandu Nou)

BÉKÉS MEGYE
Zimandu Nou
JUDETUL ARAD

A helyi tanács címe:
317425 Zimandu Nou nr. 248
Telefon/fax: 0040 217-141, 217-140
E-mail: primaria. zimandu nou@artelecom.net

Terület: **7 430 ha**
Lakosság: **4 495**
Népsűrűség: **60 lakos/km²**
Mezőgazdasági területek kategóriánként:
- Szántó: **93,74%**
- Legelő: **5,16%**
- Erdő: **1,00%**
- Kivett: **0,10%**

A lakosság kor szerinti összetétele:
- 0–14 év: **17,26%**
- 15–59 év: **62,85%**
- 60 év fölött: **19,89%**

A lakosság etnikai összetétele:
- Románok: **56,40%**
- Németek: **0,41%**
- Szerbek: **0,02%**
- Magyarok: **42,13%**
- Szlovákok: **0,09%**
- Ukránok: **0,13%**
- Romák: **0,78%**

A lakosság felekezeti összetétele:
- Ortodox: **11,90%**
- Görög katolikus: **0,09%**
- Római katolikus: **18,42%**
- Evangélikus: **0,40%**
- Egyéb: **68,87%**

Nincs felekezeti kötődése vagy nem nyilatkozott: **0,32%**
Piaci nap: **szombat**
Térségi testvértelepülése: **Füzesgyarmat**

Az Aradi-alföld közepén, a megyeszékhelytől 13 kilométerre fekvő Zimándújfalu községhez Andrei Şaguna és Zimándköz falvak, illetve Ötvenes puszta tartoznak.

A község területén a bronzkorból (hamvasztásra használt temetkezési hely), a vaskor első szakaszából (bronzleletek), Kr. u. a III–IV. századból (szarmata temető) és a feudális korból (XI. századi temető) származó számos leletet találtak.

A XVIII. század elején a Habsburg-hatóságok Zimándújfalu térségébe is kirendeltek határőregységeket. A határőrök jelenlétét ezen a területen az 1743–1746 közötti összeírás bizonyítja, amely 37 román és szerb határőrcsaládról tesz említést. Az 1746-os összeírás szerint ezek mellett, a Tótvárad-Ménes kerülethez tartozó Zimándújfalun megjelennek a macedo-román vagy görög, illetve a rutén vagy orosz kereskedők. A határőregységeket a XVIII. század közepén szintén császári rendeletre föloszlatták, a határőrök nagyrésze pedig elköltözött.

Zimándújfalu puszta közel három évtizedig (1747–1775) Bohus báró tulajdona volt, aki ezt követően Világos és Golosa településekért cserében átengedte Arad kamaravárosnak.

A helység gazdasági erejét a növénytermesztés és az állattenyésztés (elsősorban juhtenyésztés) jelentette. Zimándújfalut minőségi pékipari és méhészeti termékei tették híressé a környéken.

1842 és 1852 között Zimándújfalu és Zimándköz falvakba Lippáról, Szent Tamás pusztáról, Nógrádból (Zimándújfalu) és Hevesből (Zimándköz) származó, dohánytermesztéssel foglalkozó magyar telepeseket hoztak. Zimándközt a Bánkút pusztáról a

Wodianer bérlő által elűzött telepesek alapították a kamara jóváhagyásával. Már megérkezésük évében felépítették első templomukat, amelyet 1883-ban újították föl.

Az Újfalubeli Mácsa uradalmából elűzött 65 dohánytermesztő telepes család megkapta az engedélyt, hogy letelepedhessen Zimándújfalun. Saját erejükből építették föl házaikat, a helyi vasútállomást, az iskolát és a templomot, amelyet 1907-ben egy gótikus stílusban épült másik templom vált föl. A település nagyon rendezetten épült ki, jelenleg 154 házat számlál.

Az 1880-as évi népszámlálási adatok szerint Zimándújfalu községnek 1523 lakosa volt. Figyelembe véve a felekezeti megoszlást, az összlakosságból 1454 személy római katolikus, 10 református, 17 zsidó és 26 más vallású volt. Az anyanyelv szerinti megoszlás alapján 1423 magyarul, 15 Románul, 10 németül, 2 szlovákul beszélő és 72 ismeretlen anyanyelvű személyt számoltak össze.

Az 1900-as népszámlálás azt mutatja, hogy az 1906 lakosból 1833 személy beszélt magyarul, 54 németül, 17 románul és 2 szlovákul. A lakosság felekezeti összetétele a következő volt: 1798 római katolikus, 23 református, 20 ortodox, 11 zsidó, 6 evangélikus és 48 más felekezetű.

1903-ban épült föl a szecessziós stílusú kastély, amelyet magyar népművészeti elemekkel, elsősorban virágmotívumokkal díszítettek a falakra helyezett színes kerámialapok formájában. A kastély körül egy botanikus kertet is kialakítottak. A kommunista rendszerben ez a kastély szolgált a Szikra (Scânteia) Állami Mezőgazdasági Vállalat székhelyéül.

Legelő lovak a zimándújfalui pusztán

1910-ben Zimándújfalu Arad közigazgatási körzetébe tartozott. Az 1910-es népszámláláskor, amikor Zimándújfalu Arad közigazgatási fennhatósága alá számított, a 2075 lakosból 1975 beszélt magyarul és római katolikusnak vallotta magát. A lakosságból 51 személy beszélt németül és 28 románul.

Az Andrei Şaguna falu Zimándújfalu melletti megépítése az I. világháború után, változást hozott a község demográfiai fejlődésében. Ezt a változást az 1941-es népszámlálás adatai támasztják alá, amelyek szerint a 3153 lakosból 2234 magyar, 617 román, 159 német és 143 más nemzetiségű volt.

A továbbiakban a község megőrizte a kizárólagosan mezőgazdasági jellegét. Míg a két világháború közötti időszakban jelentős eredményeket értek el a dohánytermesztésben és a méhészetben, a kommunista hatalomátvételt követően a szarvasmarhatenyésztésre és a zöldségtermesztésre került a hangsúly.

1972-ben a községben a mezőgazdasági téeszen és az állami mezőgazdasági vállalaton kívül egy malom, egy pékség, egy szódavíztöltő, szabászat, csizmadiaműhely és borbélyüzlet, illetve három vegyesbolt működött. A településen még volt három általános iskola, négy óvoda, egy kultúrház két kirendeltséggel, egy könyvtár és két mozi. A lakosság egészségügyi ellátását a kerületi orvosi, egészségügyi rendelő biztosította.

Jelenleg a községben három általános iskola, három óvoda, két római katolikus, három ortodox, egy protestáns és három neoprotestáns (baptista, pünkösdista, adventista) templom van. A községben kultúrházak, orvosi és fogorvosi rendelők, egy jegyzői iroda, humán- és állatgyógyszertárak működnek.

A település vezetői a munkahelyek számának növelését, a csatornarendszer bővítését, valamint a község további fejlődését biztosító szolgáltatások kibővítését tekintik prioritásnak. Zimándújfalu községtanácsa szeretné megerősíteni a magyarországi Füzesgyarmattal 2003-ban kötött együttműködését, hiszen a partnerkapcsolat fenntartásában mindkét fél érdekelt.

Resüme

Arad county

Established as an administrative unit in 1968, Arad county covers the northern extremity of the Banat and the south of Crisana, two geographic and historic entities.

The county includes two distinctive geographical units: the hill and mountain region to the east and the plain of the west, both crossed, from east to west, by the Mures and Crisul Alb rivers. The present day environment is the result of significant changes caused by human interventions of the last two centuries. The 16 protected areas, spread over the county, still preserve some centuries old ecosystems. The outstanding quality of the plain soil is completed by its underground riches (hydrocarbons and thermal water). The natural resources of the mountain region range from construction material and rare metals to mineral water.

Taking advantage of the natural conditions, humans first settled in the Cris and Mures valleys then expanding to the plain, from prehistory on. The *tell* Pecica – "Santul Mare", for an instance, one of the most intriguing archaeological sites of eastern Europe, involves remains of a Bronze Age settlement superposed by a Dacian fortress (possibly the Ptolemaic *Ziridava*) and medieval cemeteries reaching to the XIth century.

In its expansion to the east, the Hungarian Kingdom conquered the area of the lower Mures establishing the counties Orod, first mentioned in 1080 – 1090, and Zarand. The old structures, led by local knezi and voevodes were tolerated. After the Mongol Invasion from 1241, stone fortresses like those from Soimos, Siria and Dezna have been built. These reached their highpoint in evolution during the XVth century, as Lipova became one the most important fortified towns of Transylvania.

In 1552 Turkish troops occupied the Arad plain as far as Ineu and Lipova, building an important fortress in Arad that has been eventually conquered by the Austrians in 1687. Excepting the bazaar from Lipova no other building of the period left standing to our days.

Consequence to the Karlowitz Peace (1699), the Austrians organized a frontier zone on the Mures that has been dismissed after the Passarowitz Peace (1718) which certified Austrian domination in the Banat. During the XVIIIth century, the Arad and Zarand counties underwent a complicated evolution being successively private, state and nobiliar propriety. To coup with the small density of population and the low economic level, German colonists were settled in the Banat and in the Arad vineyards during the first half of XVIIIth century. A new fortress has been built in Arad (1763 – 1783), on the southern bank of the Mures. At the end of the XVIIIth century, the Arad region was fully integrated in the Austrian system.

Arad county was the scenery for some major events during 1848/49, mainly linked to the end of the revolution: the final defeat of the Hungarian republican army at Siria (August 23rd, 1849) and the execution of 13 of its generals near the Arad fortress (October 6th, 1849).

The post 1850, reformatory legislation opened the way for transition from craftsmen production to the industrial one. Changes were perceivable mainly in the town of Arad which became an industrial metropolis at the beginning of the XXth century. Still, 80% of the counties inhabitants were farmers.

Arad, both town and county, stood in the middle of the Romanian unionist movement. The great National Assembly, held in Alba Iulia on December 1st 1918, which decided the union of Transylvania with Romania, has been organized from Arad.

During the inter-war period, the industrial and commercial traditions have been developed further, making of Arad the most important economic center in Transylvania and the fourth in Romania. In spite of the steps forward, the rural sector still remained far behind urban progress.

The material damages provoked by the bombings from 1944, both allied and German can not be compared to the human tragedies witnessed by Arad which, instead of being healed, have been amplified by the communist regime.

Trying to exploit the industrial tradition of Arad, the communist regime overdesigned the feature developing a city with rural industrial workers. The complementary project was industrializing agriculture and urbanizing the rural area. Though important efforts have been done overlaying reality to the plan, none of the two really succeeded. Still, the regime was successful in maintaining and modernizing infrastructure, mainly in the domain of communications.

The post-communist period started with much enthusiasm and little know-how in matters of free market economy. Following almost a decade of small scale legal industry and commerce along with more or less successful privatizations, at the turn of the millennium new industrial zones appeared near Arad, Chisineu-Cris, Ineu, Pecica and Zimand, as a result of more coherent local politics and of the increasing interest of foreign investors. The Curtici Free Trade Zone and the Arad Cargo Terminal now begin turn into profitable investments. After a difficult period during the nineties, farming found its way to modern exploitations mainly through free associations, private investments and EU projects.

The touristic infrastructure of the county developed significantly during the last years. New projects like "The wine road", "The Mures meadows natural park" or "The Savarsin Royal Estate" shall complete the yet existing tourist attractions.

At the beginning of a new millennium, the region of Arad redefines its identity due to the context of European integration.

Arad

The city of Arad is located in the western Romanian plain, on the banks of the river Mures, binding two geographical and historical entities, Banat and Crisana.

Since prehistory, stable settlements evolved on both river banks but only in the early Middle Ages, a fort has been built in the area of the present day suburban commune Vladimirescu. The fort couldn't withstand the sieges of the Hungarian warriors who eventually conquered and destroyed it in 1028.

To the end of the XIth century dates the first written mention of *veterum Orod*, the ecclesiastic and county residence, of which only the ruins of the cathedral in Vladimirescu remind us today. Since the XVth century, documents mention Arad as *civitas* or *oppidum*.

After conquering the *oppidum* (1552), Turkish troops built a fortress close to the present day Trajan Bridge. During their occupation (1552 – 1687), Arad evolved into a flourishing market place with a population of 297 families (1579).

The Austrian takeover (1687) was rapidly followed by the reinforcement of the fortress once built by the Turks (1689). Along with the Austrian army came Franciscan monks, craftsmen and merchants. After the Karlowitz Peace (1699), Arad became the center of the Austrian frontier zone, being promoted to the rank of a chamber town in 1702.

Consequence to the Passarowitz Peace (1718), the Imperial authorities settled German families from Franconia on the southern bank of the river (1724). Arad was inhabited by frontier guards and civilians (Romanians, Serbs, Germans and Hungarians), reaching a number of 1.321 families in 1752.

The building of a new fortress (1763 – 1783) conditioned the official suspending of civil constructions in town. In spite of all interdictions, Arad expanded, mainly into the space of the demolished old fortress.

The spiritual life of the period was defined by the Christian Church (be it Orthodox or Catholic) who also established schools (since 1708), the Mosaic Cult, the theater of Jacob Hirschl (1817; the oldest in Romania) and the Music Conservatorium (1833; the sixth in Europe).

Though commerce, craftsmanship and culture flourished, Arad obtained the rank of a free royal town only in 1834.

During the revolutionary year 1848, the town has been bombed for 9 month by the fortress garrison. More than 500 officers of the defeated revolutionary army have been imprisoned in the fortress, 13 generals being executed here on October 6th 1849.

The second half of the XIXth century meant the great economic and urban breakthrough. Modern industry was represented by the Neuman alcohol and yeast factory (1851), the Hendl machine factory (1872), the furniture factories Bruckner (1882), Czeiler (1890), Lengyel (1891) and Weitzer's coach factory (1892). By the beginning of the XXth century, Arad was a major industrial metropolis with 25 factories and 7 credit institutions.

The economic growth and the demographic explosion (22.398 inhabitants in 1850; 56.260 in 1900) stimulated the expansion of the Arad, detrimental to agricultural districts. Meanwhile, the central axis of the city has been furnished with monumental buildings, among which the Theater (1874), the Town Hall (1876), several palaces, the Catholic Cathedral (1904), the Lutheran "Red Church" (1906), the National Bank (1912), the Cultural Palace (1913) etc.

At the end of WW I, Arad became the center of the Romanian unionist movement. The front leaders of the Romanian National Central Council were politicians from Arad – Stefan Cicio Pop, Vasile Goldis, Ioan Suciu – who had the last negotiations with representatives from Budapest (November 13th to 15th 1918) that eventually led to the separation from Hungary and the preparing of the National Assembly from Alba Iulia which, on December 1st 1918, proclaimed the union of Transylvania with Romania.

During the inter-war period, due to spontaneous and organized immigration, the population of Arad grew significantly, reaching a number of 76.015 inhabitants in 1937. The economic structure did not change much after the union. The Astra Plants, producing locomotives, coaches, cars, trucks and airplanes, were the biggest industrial unit in town. Furthermore, commerce placed Arad on the fourth position in the country.

WW IInd meant repeated restrictions and requisitions for the citizens of Arad as well as major damages caused by the bombings from 1944.

The communist period succeeded in maintaining the industrial character of city while inserting huge segments of population which had no links to urban tradition. The inter-war plants were modernized and new industrial platforms took shape, the Chemical Fertilizer's Plant Vladimirescu (1971) being one of the biggest in the country.

As an answer to the growing request for dwelling places, new residential areas were built: Micalaca, Aurel Vlaicu, Alfa. Some other important urbanistic features also date to the communist period: the "Dacia" cinema, the "Astoria" and "Parc" hotels, the Culture House, the Sport Hall, the County Hospital, the "Neptun" swimming pools etc. The commercial and service network expanded as well. The tram rails network reached 96 km, being the second in length in the country.

During the eighties, the failure of Ceausescu's policy determined an increasing dissatisfaction among the people which, eventually, rose against the communist regime, Arad being the second city in the country, after Timisoara, where, on December 21st 1989, the communist authorities were overthrown by huge demonstrations.

The transition to new structures, based on free market economy, started with the closing of several fabrics and plants, unemployment reaching high rates during the nineties. Private ventures started in commerce and small production units. The new industrial zone, established in 1999 at the western entrance of Arad, proved to be profitable, several foreign companies and joint-ventures offering over 2.000 jobs.

Some of the most important traffic nods of the city have been totally remodeled – The Railway Station Place, The Hospital Place, the Micalaca Passage and, recently, the eastern entrance to Arad. The opening of The Reconciliation Park, comprising the Statue of Liberty and the Triumph Arch (2004), added a new tourist attraction to the city.

The radical rehabilitation of urban infrastructure, the restoration of the old city core and transferring the fortress into civil circuit are some of the tasks that need to be achieved during the following years. All aim at European integration, a target including an enhanced cross border and regional cooperation.

Pecica (Pécska, Petschka)

The largest commune of the country, Pecica was officially declared town only since 2004. One of the features that made the commune famous are the numerous archaeological finds that came out of it's surroundings, "Santul Mare" being the far most important archaeological site in western Romania. The Bronze Age settlement located here gave name to the significant Pecica-Periam culture, while the Dacian one has been hypothetically identified with the Ptolemaic *Ziridava.*

The earliest documents about the region refer to the defeat of duke Ahtum by the Hungarian armies (1028), one the consequences being the takeover of the existing monasteries, like *Ahtunmonustura,* placed at 9 km west of Pecica, by western monk orders.

Several dwellings, such as Abon, Basaraga, Fulgudus, Iranta, Maryan, Poppin or Zewlews are mentioned since the early XIIIth century in the area of Pecica, which itself appears in the Pope's registers in 1329 being then mentioned, in 1335, for its harbor on the Mures related to salt commerce.

During the peasant war from 1514, the villeins impaled one of the highly unpopular local nobleman (Ravazdy), known for cattle theft.

The frontier commune established in 1702, several villeins joining the guard aside of the colonized Serbians. An upraise, planned by the local commander Pero Seghedinatz, has been annihilated by the Austrian authorities in 1735. Six years later the frontier regime has been dissolved and in 1753, simultaneously with the emigration of the Serb guardians towards the Ukraine, catholic Hungarians were colonized in the western part of Pecica, establishing a new commune (Hungarian Pecica), administratively separated of the older (Romanian Pecica) in 1766.

The two communities had a positive demographic evolution, each one reaching over 6.500 inhabitants in 1850. The main economic activities were extensive farming, craftsmanship and commerce. The 120 bakeries, existing in 1895, made of the huge Pecica bread a brand still famous today. The railway reached Pecica in 1883 opening a decade of outstanding evolution marked by the building of the Catholic church (1887), the establishment of credit institutions (1888), the timber fabric and the rapid growing of the horse fairs.

The inter war period added more urban features to the commune: electrification, industrial production (construction materials), cinemas and sporting clubs. The "Ghizella" mill was the greatest of its kind in the rural territory of the county.

Under the communist regime, the two communes were united (1956) and the cooperative farms were a permanent example for the success of the socialist transformation of Romanian agriculture.

The post-communist years meant the revival of private and associative farming, the improvement of infrastructure and services as well as the recent establishment of the industrial zone.

Semlac (Szemlak)

Archaeological finds take the history of Semlac back to the Bronze Age, as the banks of the lower Mures river housed one of the outstanding samples of European civilization.

The first written mention of the commune dates back to 1256 while its today name first occurred in 1326. The mainly Catholic community has been conquered by the Turks in 1565 who built a mosque and a fortification in this place, both destroyed by the Austrians in 1691 that brought in Serbian frontier guards. The latter immigrated to the Ukraine during the mid XVIIIth century.

The conscription from 1787 registered 384 Romanian houses in Semlac. After the estate has been bought by Gustav Hadik (1790), Hungarian colonists were brought in, followed by Germans Slovaks, Jews and Gypsies. The statistics of the year 1850 registered for the plain town of Semlac a number of 5.251 inhabitants, the absolute majority being Romanians, a situation perpetuated until today.

The wealthy farming community also earned regional fame for its cultural initiatives such as the Romanian reading society, the local choirs and the activity of cultural house.

The linking to the national railway system (1954) brought the community closer to Arad, many of its inhabitants traveling to their industrial jobs during the communist regime. Others worked in the modern local pig farm.

After the crash of the communist regime, the locals turned back to traditional farming, some in associations.

Semlak

Archäologische Funde aus der Umgebung von Semlak reichen zurück bis in die Bronzezeit als die Ufer der unteren Marosch hervorragende Beispiele der alten Europäischen Zivilisation beherrbergten.

Die erste schriftliche Vermerkung einer Siedlung stammt aus dem Jahre 1256 während der heutige Namen seit 1326 bestätigt ist. Die vorwiegend katholische Gemeinde wurde von den Türken 1565 erobert die hier eine Moschee und eine Festung errichteten die von der österreichischen Armee 1691 zerstört wurden. Die von der habsburgischen Regierung hier angesiedelten Grenzer, hauptsächlich Serben, wanderten Mitte des XVIII. Jahrunderts in die Urkraine aus.

Die Conscription von 1787 hat in Semlak 384 rumänische Häuser verzeichnet. Nach dem Gustav Hadik angekauft hat, wurden ungarische, deutsche, slovakische, jüdische und rroma Kolonisten hier angesiedelt. Die Statistiken des Jahres 1850 haben für die Heidestadt Semlak 5.251 Einwohner aufgenommen,wobei die absolute Mehrheit Rumänen waren.

Die wohlständige Bauerngemeinschaft war auch Dank ihrer kulturellen Initiativen bekannt: die Lesegemeinschaft,die Chöre und die Tätigkeit des Kulturheimes.

Der Anschluss an das nationale Eisenbahnsystem (1954) brachte die Gemeinschaft näher an Arad wohin viele Einwohner zur Arbeit pendelten während dem kommunistischen Regime. Andere arbeiteten in der lokaen Schweinemesterei.

Nach dem Fall des kommunistischen Regimes, griffen die Einwohner auf traditionelle Landwirtschaft zurück, manche vereint in Genossenschaften.

Şeitin (Sejtény)

Situated 40 km west of Arad, on the right bank of the Mures river, the today commune Seitin overlays settlements of the Bronze and Iron Age, Dacian and Sarmatic villlages, as well as habitats of the second half of the first Christian millennium.

A document issued by king Bela II, in 1138, refers to the *villa Sahtu* as a rafter settlement under the authority of the Dumis monastery. In the XVIth century, the Turkish authorities registered a number of 20 households within the village which were destroyed during the violent confrontations between the Turks and Transylvanians in the early XVIIth century.

The revival of the Seitin is related to the organization of the Austrian border regiments at the beginning of the XVIIIth century, the orthodox church being first mentioned in 1757. During the XIXth century, the commune registered a spectacular demographic increase, reaching a number of 5.104 inhabitants in 1839.

One of the high times of local history was the assembly of more than 2000 people on November 11th 1918 sustaining the union with Romania.

The excellent quality of the soil and the farming skills of the villagers were the key to decent living throughout centuries. These were the items that conditioned the revival of the commune after the fall of the communist regime. Today, Seitin has a decent and improving infrastructure and experiences industrial ventures.

Nădlac (Nagylak)

Mainly perceived as the most important road customs at the western border of Romania, Nadlac is a multiethnic community with a rich historical tradition. Recently (2004), the archaeological data related to the area, consisting of artifacts dating to the Bronze Age or to the late Roman period, have been completed by the discovery of an Xth century Hungarian graveyard.

The yet earliest known documentary mention of the Noglak estate, comprising 98 settlements, dates to 1192. After the great Mongol invasion (1241), the estate reappears in the testament of Egyed of Monoszlo (1313). During the XVth century, Ioan of Hunedoara (1451) and the Iaksics family (1474) owned the estate. The latter built a fortress on the so-called "Dolma" which has been set on fire by the army of George Doja (1514), during the peasant war and, afterwards, rebuilt in brick and stone but definitively destroyed by the Turks around 1616.

Under the consequences of the Karlowitz peace (1699), Nadlac became a base of the Austrian border regiments, left out of use after 1718. Maria Theresa colonized the estate with Romanians, raising the commune to town rank in 1752.

Slovak colonists from Totkomlos and central Slovakia established in Nadlac in 1802. Between 1821 and 1822, they built the still standing Evangelic church. The town reached prosperity due to the agricultural resources and commerce and earned fame for its cultural life and interethnic harmony.

Since 1957, Nadlac is linked to Arad by railway and regained its urban rank in 1968. The co-operative and industrial ventures of the communist regime, based on the local craftsmen's skill turned into profitable businesses after 1990.

Today Nadlac benefits of all major infrastructure features conditioning a comfortable living standard. The cultural life is dominated by the events generated by the high school, the cultural house, the local library and various scientific and literary associations. Places of leisure like the local park or the swimming pool give joy to locals and visitors.

As a promoter of interethnic harmony, Nadlac established close relations to the neighboring communities of Nagylak, Apatfalva, Totkomlos and Ketegyhaza.

Nadlak

Vnímaný ako najdôležitejši colný prechod západnej hranice Rumunska, Nadlak je multietnickým spoločnstvom s bohatou historickou minulosťou.

Nedávno archeologické nálezy odhalili artefakty z bronzovej ako aj z rimski doby, ktoré doplnilo odhalenie maďarskej nekropoly z 10. storočia (2004).

Najstarši dokument, ktorý zaznamenáva nadlacké feudálne panstvo je datovaný rokom 1192. Po veľkej tatárskej pohrome z 1241 panstvo spomína testament Egyeda de Monoszló (1313). V 15. storoči Ján Huňady (1451) a po ňom Jakšičov (1474) vlastnili nadlacké panstvo. Jakšičovci vybudovali opevnenie na mieste známom pod menom dolma (hrádza). Toto bolo zničené požiarom založeným povstalcami Juraja Dóžu (1514). Neskôr bolo opevnenie predubované z tehál a kameňa. K jeho definitivnemu zničeniu došlo roku 1616 Turkami.

Po uzavretí mieru z Karlovca (1699) Nadlak sa stal hraničiarskym centrom. Po zrušení hranice roku 1741 Mária Terézia osídlila Nadlak rumunskými. Roku 1752 lokalita nadobudla štatút mesta.

Slovenská kolonizácia zo Slovenského Komlóša a zo stredného Slovenska sa uskutočnila roku 1802. V období 1821 – 1822 si Slováci v Nadlaku vybudovali evanjelický kostol. Mesto rozkovitlo vďaka poľnohospoárstvu a obchodu a nadobudlo povesť aj vďaka kultúrnemu dianiu založenému na harmonických vzťahoch.

Od roku 1957 Nadlak napojený železničnou traťou na Arad a roku 1968 sa stalo mestom. Zásluhou schopných nadlačanov priemyselné a poľnohospodarsáske projekty totalitného režimu boli po roku 1990 čiastočne premenené na výnosné podniky.

Dnes má Nadlak vybudovanú infraštruktúru, ktorá zabezpečuje občanom prijateľné životné štandardy. Kultúra je definovaná činnosťami usmerňovanými lýceom, domom kultúry, knižnicou a kultúnymi spolkami.

Miestny park a kúpalisko predstavujú obľúbené priestory oddychu a zábavy.

Keďže presadzuje harmonické interetnické vzťahy, Nadlak nadviazal vynikajúcu spoluprácu s lokalitami Nagylak, Apátfalva, Tótkomlóš a Ketegyhaza.

Peregu Mare (Nagypereg)

The excellent quality of the soil seems to have been the key element for the establishment of farming communities in the region since prehistory.

Though the *Carmen Miserabile* by Rogerius tells us about the extinction of the *Nova Villa Pereg* in 1241 by the Mongol invasion, the estate is documented again in 1320. The village is mentioned in 1520, while information dating to the XVIIth century speaks of the Calvinist parish, attesting the Christian presence during the Turkish domination. A Romanian Orthodox wooden church existed in 1702.

The Austrian authorities colonized some 300 Hungarians (Calvinists) on the Pereg estate (1774 – 1778) in order to run an imperial stallion farm (1785). A new infusion of colonists, German Catholics from Austria, came in 1851/52, while others arrived during the second half of the XIXth century: Germans, Czechs, Slovaks, Hungarians and Romanians. The multi-ethnic and multi-confessional character of the community is significantly illustrated by the four still existing churches: Catholic, Reformed, Greek-Catholic and Orthodox, to which the Baptist prayer house added lately.

There is a special mention to multi-ethnic education facilities which, during the second half of the XIXth century, have been served by teachers from Czechia and Austria.

Today, the community still makes its living out of farming, having a rapidly diversifying infrastructure at its disposure.

Şofronea (Sofronya)

The commune and its pertaining village, Sanpaul, are subject to accidental archaeological finds pointing to the existence of Bronze Age, Dacian and Sarmathian settlements within the boundaries of the commune.

A document, issued in 1177, refers to the *Geleth* monastery, located in the larger area of Sofronea, which has been destroyed by the Mongols in 1241. During the XVth century, the village *Kethsofronya* was part of the Herczegh estate and that of Ioan of Hunedoara. The Turkish census from 1578 registered 64 serf families in the village.

The demographic evolution of the commune during the XIXth and XXth century was ascendant: the 341 inhabitants counted in 1880 doubled in 1910, reaching a number of 1.200 in 1941 and 2.563 in 1972. In 1925 and 1932, numerous families from neighboring localities moved to Sofronea making it a commune with a large Romanian Orthodox majority, which succeeded in building its own church in 1942.

The economic breakthrough of Sofronea is linked to the landowner, baron Janos Purgly who also built his residence as a castle surrounded by a huge park (1889), both being today the main touristic attraction of the commune. The excellent soil, doubled by the skills of the villagers transformed intensive farming into a success story at Sofronea, even during the communist regime as the greater part of the production was dedicated to export.

Present day Sofronea is a multi-ethnic and multi-confessional community interested in the development of essential infrastructure features but also opened to leisure through its modern swimming pool and touristic facilities.

Dorobanți (Kisiratos)

The area of the commune is the place of significant archaeological finds, dating from prehistory to the early middle ages.

The village *Irathws*, mentioned by documents in 1418, has been destroyed by the Turks in 1552 and 1596. The name *Kis Iratos* is known only since 1787 as it was related to a settlement of merely three houses.

At the beginning of the XIXth century the estate was owned by the Austrian state that colonized it with tobacco workers. Between 1828 and 1848, the landlord Szalbeck bought the estate which became famous for breeding horses, cattle and sheep. Modern farming, introduced by Jakabffy Béla, gave a new impulse to economic growth, significantly contributing to the evolution of the village towards a major commune.

During the inter-war period, the importance of the commune got less significant as the number of inhabitants also decreased. Still, the huge majority of them were Hungarians, as they still are today.

The communist regime brought the kolkhoz and a model state farm (producing for the internal needs of the party) together with some social facilities into the village which, after 1969, became a part of Curtici.

Since 1990, the community struggled to regain it's autonomy, remarkable economic and social being achieved: the modern farming association "Agrodor", the "Agrobonita" shopping chain, the hotel and restaurant, the medical health center, social facilities for disabled children and the poor built with the help of the Maltese Cross which installed one of its bases in Dorobanti. Recently (2004), the former suburban village of Curtici has been declared a self-standing commune.

Iratoșu (Nagy Iratos)

In the area of the commune, which also includes the villages Variasul Mare and Variasul Mic, prehistoric, Dacian, Roman and Byzantine artifacts were accidentally discovered during the last century. But it is only the XVth century since when written sources mention Irathus, first as the propriety of Ioan of Hunedoara, then sold by his son, Mathias Corvin, to the Iaksics brothers.

During the XVIIth century, under Turkish rule, the over 100 families housed in the locality were working the land, rising sheep and pigs. The fights between Turks and Austrians caused a severe loss of population, which the Habsburg regime tried to overcome by successively colonizing Iratos, mainly with Hungarian, in the period 1723 – 1821. The second half of the XIXth century meant a real demographic explosion and an economic boom, based on the success of the tobacco plantations.

After World War I, several Romanian families, coming from the neighboring Hungarian villages, were colonized in Iratos, raising the presence of Romanians in the community to 25%. Due to its relative isolation, Iratos kept depending on the old landowner Nádasdy during the inter-war period.

The communist regime gathered over 60% of the locals in two kolkhozes and another 20% in co-operative workshops. But it was the private household farming that kept the living standard at a reasonable level.

The commune has a remarkable cultural past related to the local school, continuously functioning since 1870, and the "cultural hall" inaugurated in 1937.

The post-communist period turned farming into a private business, mainly carried out by 19 associations, 774 individual farmers and two modern pig rising farms. Despite of the positive evolution of the local economy, some 20% of the locals travel to a working place in Arad. Completing a modern infrastructure is the issue of the day for local authorities who succeeded on items like waist management, water and natural gas supply, automatic telephony e.a.

Curtici (Kurtics, Kürtös)

Mainly known as one of the most important railway-customs on the western border of Romania, Curtici is favourised by genereous geo-conditions: fertile soils and a natural reserve of thermal water.

The earliest traces of human presence in the region date back to prehistory. Since the XIVth century, medieval documents mention Curtici as pertaining to the estates of the Siria fortress. Under Turkish domination (1566 – 1685), the settlement numbered about 20 families of inhabitants. With the establishing of the Austrian regime, begins the economic and demographic growth of Curtici which, inhabited by 81 families in 1746, became a community of over 7.000 people at the beginning of the XXth century. The Romanian orthodox always were the large majority.

Cattle and sheep farming as well as cultivating tobacco were the main economic activities. After the inauguration of the railway station (1858), production started to include industrial processing, being more market orientated.

The display of the Romanian – Hungarian border conditioned the increasing importance of the railway station and the establishing of the customs.

After World War IInd, co-operatist and state propriety replaced the private one in agricultural exploitations. The old Kaszony manor has been transformed into the residence of the local kolkhozes (1950). The railway-workshop, the local ice house and some units for industrial processing of farming products also underwent a "socialist transformation". On the other hand, a new school has been built (1963), Curtici has been declared town (1969) and in 1985 the local thermal swimming pools and related facilities have been opened to the public.

The post-communist years, gained a new fame for Curtici, mainly related to the Free Trade Zone (75 ha) and to the Agro-Industrial Combined Works.

Macea (Mácsa)

The commune, placed at 23 km north-west from Arad, lies in a region known through significant archaeological finds dating from prehistory to the Xth century. The first written mention dates back to 1374. During the XIVth and XVth century, the estate was owned by the landlords Keczer, Bessenyei, Czeczei, Farkas, Drágffy and Ballassa. After several expeditions, spread over a period of more than a hundred years, the Turks occupied Macea in 1566, making it a part of the Buda pashalik. Until 1685, with short interludes of Transylvanian comebacks, the people worked for the Turkish occupants, the Hass estate even supplying the Buda fortress with food.

After the Austrian takeover, Macea got into state property until it was sold to the Edelspacher family (1715) who, nine years later, sold it to count Michael Csernovics. In 1843, the landlord Peter Csernovics colonized over 100 tobacco workers near Macea but, after a series of disagreements, the workers were moved on state propriety were they founded Zimandul Nou (1850).

The population of the commune grew spectacular during the second half of the XIXth century reaching 4.428 in 1900. The absolute majority were Romanians, the most significant minorities being the Hungarian and the German one. During the same period, the Csernovics castle got the shape still conserved today, its surrounding park being enlarged to over 20 ha.

In 1918, the Romanian – Hungarian border has been traced at about two kilometers west of the commune. Despite of the drastically shrinking of the Hungarian and German community, Macea and the pertaining village Sanmartin kept in demographical growing during the inter-war period and after. Though the communist regime implanted some co-operative and industrial means of production, the greater part of the inhabitants achieved an international renown through tomato production.

After 1989, agro-industrial and textile production units contribute to the diversification of the economical basis that still relies on farming.

Macea also earned an international fame on cultural level: the Csernovics castle and park became a campus of the "Vasile Goldis" University Arad, housing various international meetings; the commune also hosts the International Cartoon Congress, the National Humor Festival "Village Mouth", the Festival of Traditional Song and Costume e.a.

Grăniceri (Ottlaka)

Located at 60 km north-west from Arad, the commune evolved within a steppe region, next to the river Buderiu. The area produced various archaeological finds dating from prehistory, the Dacian and Roman civilizations and the early middle ages.

The first known documentary mention of Othlaka – a settlement of 20 houses – goes back to 1421. During the XVIIIth century, the community reached the status of a fair with a wooden orthodox church. Its inhabitants, Romanians in absolute majority, had an active role within the struggle for national emancipation during XIXth century and the beginning of the XXth.

As a part of the estate of Joseph of Habsburg, the locality grew both economically and demographically, reaching a number of 3.059 inhabitants in the year 1900. The connection to the railway system (1910) was another step forward.

After 1918, Graniceri pertained to the districts Chisineu-Cris, Crisana (1958 – 1968) and, since 1968, to the county of Arad. Though the communist regime implanted two kolkhozes into the locality, people went on with private farming and traditional craftsmanship within their own households. Due to the growth of the population (3.720 inhabitants in 1972) and the central planning, a medical center, commercial spaces and a cultural house have been built during the seventieth.

The last 15 years are defined by a demographic decrease, caused by emigration and low birth rate, ageing of the resident majority and the efforts of the local authorities to increase comfort of everyday life. Establishing close relations with the neighboring Elek (HU) is one of the important steps in creating an optimistic perspective about future evolution.

Pilu (Pél)

The area situated on the left bank of the river Crisul Alb, where the commune Pilu and it's pertaining village Varsand are located today, still hides a rich archaeological heritage of which a Neoltihic and Bronze Age settlements have been partially excavated, while Roman, Sarmathian, Gepidic and early Hungarian artifacts have been discovered accidentally.

The first written documents of the XIIIth century refer to the two villages, a harbour and a customs clearing station. During the following four centuries, the estate has been succesively donated by the Hungarian kings to various landlords such as Karsai Csorba Ferencz or Peter Petrovics in the XVIth century.

The Austrian conscription from 1726 mentions Pil as a deserted village, the estate being donated to the Haruckern family around 1736 who, later, sold it to the Néverys. The Catholic and the Orthodox church, both standing since the mid XVIIIth century, were rebuilt in stone in 1785 respectively in 1835. The XIXth century left historical traces through the uprising of the villans in 1848 and their financial contribution to the Romania Independence War (1877/78).

Individual farming, oriented towards cereals and vegetable production as well as growing of domestic animals were the basis of a fair living standard throughout time.

After 1990, Varsand gained a substantial economic advantage through the reopened customs which is an alternative pass to Nadlac for heavy cross-border traffic.

Zerind (Zerend)

Placed in the far north of the county, Zerind and its pertaining village, Iermata Neagra, lay on the south bank of the Crisul Negru river. *Villa Zelend* is first mentioned in 1169 while Iermata reached fame due to the heroic resistance, conducted by the voievode Gerot, in front of the Mongol invadors in 1241.

The Pope's registers list priests from *villa Garmad* (Iermata) during the XIVth century, while a document from 1447 refers to the water mill, then pertaining to the Doczi estate. Two statues, dating to 1520, that stood in the XIVth century local Catholic church are now in the Museum Oradea. Zerind, a property of the Telegdy family at the end of the XVth century, reformed parish in 1555.

The Turkish mid XVIth century conquer caused severe damage to the churches and the civilian habitate. The census from 1579 registered 43 villan families in Zerind and 38 in Iermata who made their living out of agriculture, pig farming, beekeeping and fruit growing under constantly changing landowners.

The Austrian administration sustained an extensive wood cutting and the draining of the swamps in order to enlarge farming land which got under modern exploitment after archduke Joseph of Habsburg bought the estate (1818/1822). The economic development walked together with a significant demographic growth, Zerind reaching a numer of over 2.000 inhabitants and Iermata of some 1.500 at the end of the XIXth century. During the XXth, the number of decreased constantly.

After 1990, Zerind was a pioneer in organizing private farming associations which today condition a decent living of its members.

Through the years, Zerind earned fame for its original cultural initiavives: the first private cinema (1949), the literary society Olosz Lajos (1969), the first rural art gallery (1984), the artistic creation camps (1975 – 1977, 2003 – 2005), the theater ensemble, the folk dance group "Ibolya", the "Rozmaring" choire e.a. Significantly, the old mail coach station is today the location of the town hall and the art gallery.

Pâncota (Pankota)

As far as we know, the first human settlement in the area of the today town of Pancota dates to the Neolithic. Archaeology also brought Bronze Age, Dacian and Roman artifacts to light as well as the remains of a XIth century fortified Benedictine Abbey, probably including an older ecclesiastic monument.

The medieval evolution of the local community is closely linked to that of the monastic complex. A seal dated to 1363 confirms the existence of the civil settlement as a fair. Pancota became part of the Losonczi estate in 1387. During the following two centuries, the military importance of the fortified monastery increased due to the advance of the Turkish threat. On May 2nd 1565, Pasha Hasan from Timisoara, conquered the fortress and burned it down.

The XVIIth century meant a permanent switch between Turkish and Transylvanian authority until the Austrians conquered the region, in 1691, making it part of the Habsburgic state property. In 1776, the first German colonists, coming from Württemberg, settled in New Pancota, near the old, mainly Orthodox, commune.

Economic growth and urban systematization brought Pancota the rank of an *oppidum* (fair) in 1811, just before the arrival of a new group of German colonists (1817). The skills of the craftsmen, the regional fame of the local fairs and the increased productivity achieved through the use of wage labor on the new Dietrich estate (established in 1822), made of Pancota the wealthiest fair within the Arad vineyards. Prince Sulkovsky, Dietrich's son-in-law, transformed the domenial residence (today, the location of the mayoralty) into a Baroque-style manor.

On December 8th 1843, the future playwright Csiki Gergely was born in the family of the local Calvinist priest.

The demographic evolution of Pancota was spectacular: the 3.154 inhabitants registered in 1848, were the exact double of the ones counted in 1787 while, at the end of the XIXth century, the population grew to over 4.100. The large majority of these were Orthodox Romanians, Catholic Germans and Hungarians, the number of which increased during the second half of the XIXth century.

The Dietrich-Sulkovski estate continued to be the main production unit of the region during the second half of the XIXth century. The connection to the national railway net (1877) as well as the construction of the Arad vineyard railway (1905) had a positive impact on local development. The fabric for curved furniture, established in 1912, still continues production today. Other production facilities, started in the inter-war period, failed to make it over the communist regime.

In 1968, Pancota reached the rank of a town, having 7.211 inhabitants. The huge vineyards, individual farming and the successful maintaining of the furrier's trade kept the community on an outstanding living standard even through the communist period.

The last 15 years meant the revival of private and associative farming, the improvement of infrastructure and services.

Zimandul Nou (Zimándújfalu)

The commune and its pertaining villages, Andrei Saguna, Zimandcuz and Utvinis, placed to the north of the county residence, in the Arad plain, are the locations of some important archaeological finds dating to the prehistory, antiquity and the early Middle Ages. But the present-day habitat has its roots at the beginning of the XVIIth century as the Austrians colonized Serbian and Romanian frontier guards in the region.

After baron Bohus, who owned the estate between 1747 and 1775, gave the Zimand steppe to the state in exchange for the localities Siria and Galsa, the Austrian government allowed Hungarian tobacco workers from Lipova, Bankut and from Nograd county to settle in Zimand (1842 – 1852). The census from 1880 registered 1.523 inhabitants, almost all being Catholic Hungarians. The ethnic composition of the commune changed after World War I, as Romanian veterans were settled at the northern limit of Zimand, establishing the village Andrei Saguna, which contributed with 671 inhabitants to the total number of 3.153 registered in the commune in 1941.

During the last two centuries the commune was renowned it's outstanding tobacco productions, beekeeping, the quality of its milling products and, during the communist regime, for its modern cattle farm and vegetable production.

Today, the commune has 9 churches, serving a multi-confessional community, 3 schools and as many kindergartens and cultural houses. A yet unexploited tourist attraction is the Secession style manor, built in 1903. The main targets of the local authorities are the extension of modern infrastructure, the expansion of economic activity into the industrial sphere and the developing of multilayered partnerships with other communes.

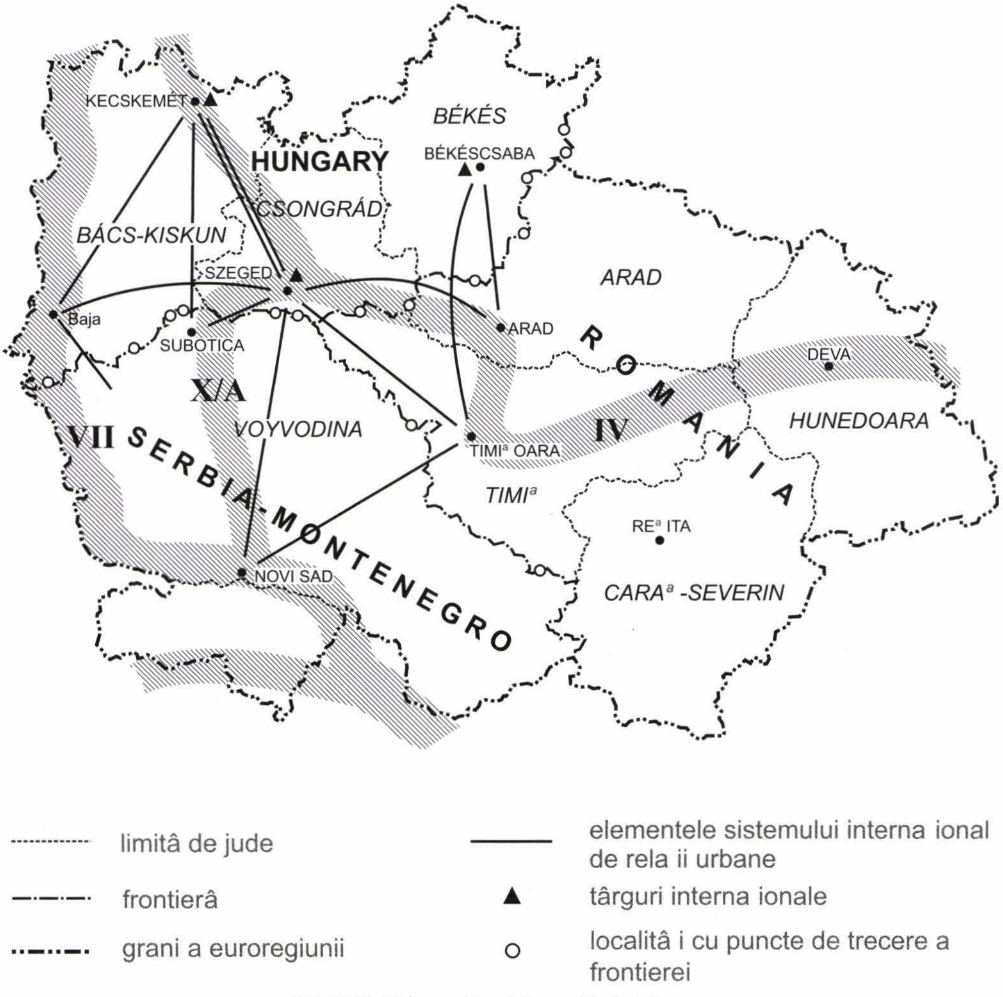
BÉKÉS
KECSKEMÉT
HUNGARY
BÉKÉSCSABA
CSONGRÁD
BÁCS-KISKUN
SZEGED
ARAD
Baja
SUBOTICA
ARAD
R O M A N I A
DEVA
X/A
VOYVODINA
IV
HUNEDOARA
VII
SERBIA-MONTENEGRO
TIMIª OARA
TIMIª
REª ITA
NOVI SAD
CARAª -SEVERIN
limitâ de jude
frontierâ
grani a euroregiunii
elementele sistemului interna ional de rela ii urbane
târguri interna ionale
localitâ i cu puncte de trecere a frontierei
IV, VII, X/A Coridorul Helsinki

Dupâ: Imre Nagy, 2001. The Danube–Criş–Mureş–Tisa (DKMT) Euroregion and its role in the development of Hungarian–Yugoslavian–Românian triple border zone relations

Sumar / Tartalom / Contents

Pe drumul apropierii 5
Un posibil model 6
Gândind împreună 7
Județul Arad (Arad megye) 9
  Cadrul natural 9
  Evoluția istorică 10
Arad (Arad) 16
  Preistoria și antichitatea 16
  Aradul medieval 17
  Instaurarea dominației habsburgice 18
  Cetatea Aradului 18
  Orașul în epoca modernă 19
  Aradul interbelic 21
  Aradul postbelic 23
  Viața spirituală 24
  Sportul. Locuri de agrement 26
Pecica (Pécska, Petschka) 28
Semlac (Szemlak) 33
Șeitin (Sajtény) 37
Nădlac (Nagylak, Nadlak) 40
Peregu Mare (Nagypereg) 43
Șofronea (Sofronya) 46
Iratoșu (Nagyiratos) 49
Dorobanți (Kisiratos) 51
Curtici (Kurtics, Kürtös) 53
Macea (Mácsa) 56
Grăniceri (Ottlaka) 59
Pilu (Pél) 61
Zerind (Zerind) 63
Pâncota (Pankota) 66
Zimandu Nou (Zimándújfalu) 71
Bibliografie 74
A közeledés útján 77
Egy lehetséges modell 78
Együttgondolkodás 79
Arad megye (Județul Arad) 81
  Természeti környezet 81
  A történelmi fejlődés 82
Arad (Arad) 88
  Az őskor és az ókor 88
  A középkori Arad 89
  A Habsburg uralom 89
  Az aradi vár 90
  A modernkori Arad 91
  Arad a két világháború között 93
  A háború utáni Arad 94
  Szellemi élet 96
  Sport. Üdülőövezetek 98
Pécska (Pecica, Petschka) 99
Szemlak (Semlac) 103
Sajtény (Șeitin) 107
Nagylak (Nădlac) 110
Nagypereg (Peregu Mare) 113
Sofronya (Șofronea) 115
Nagyiratos (Iratoșu) 118
Kisiratos (Dorobanți) 120
Kürtös (Kurtics, Curtici) 122
Mácsa (Macea) 125
Ottlaka (Grăniceri) 128
Pél (Pilu) 130
Zerind (Zerind) 132
Pankota (Pâncota) 135
Zimándújfalu (Zimandu Nou) 140
Resüme 143

Anexă foto / Képek / Pictures

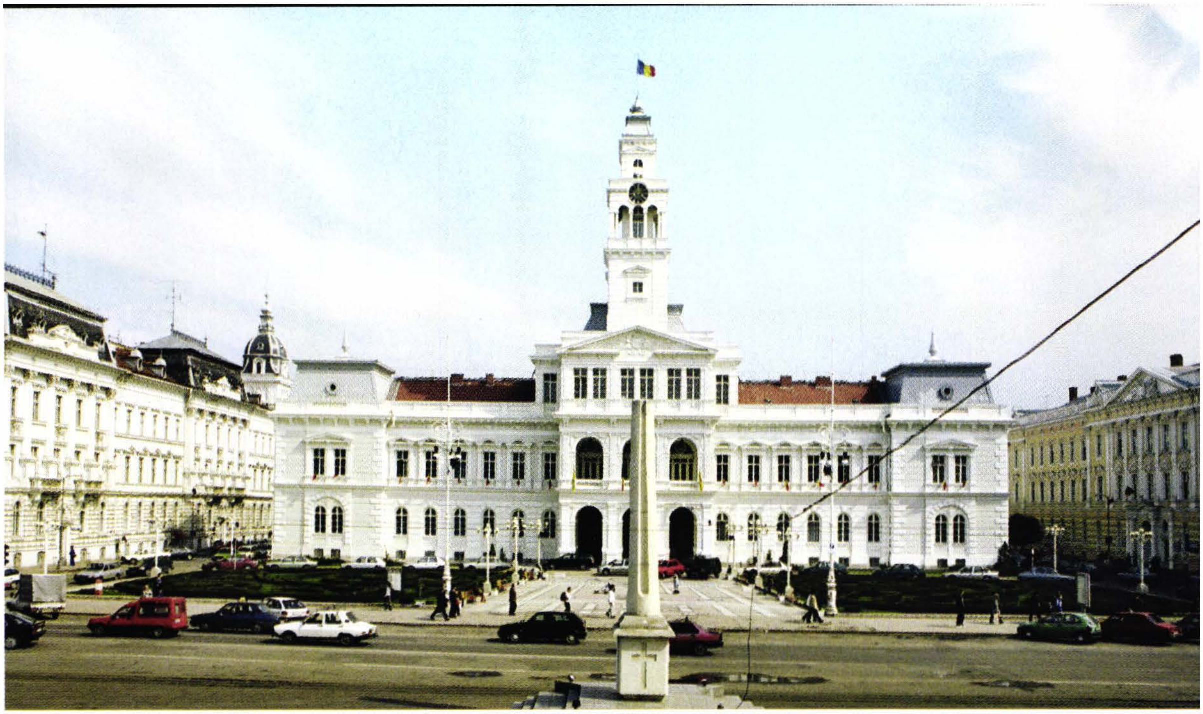

1

1. *Palatul Administrativ şi Monumentul Revoluţionarilor / A Közigazgatási Palota és a Forradalmárok Emlékműve*
2. *Moneasa - panoramă aeriană / Menyháza – légi felvétel*
3. *Buclă pe râul Mureş - panoramă aeriană / A Maros kanyarulata – légi felvétel*
4. *Mănăstirea Maria Radna – A Mária Radnai Kolostor*

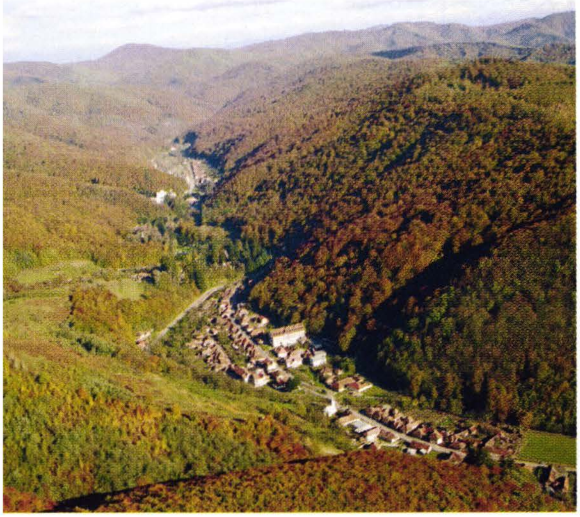

2

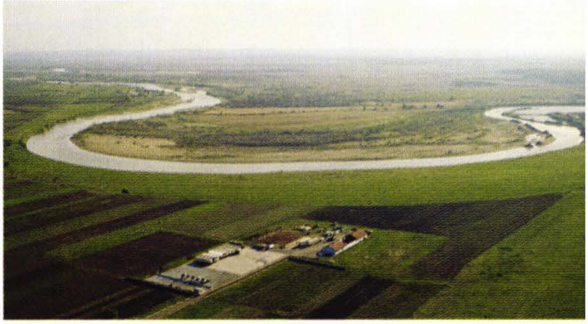

3

4

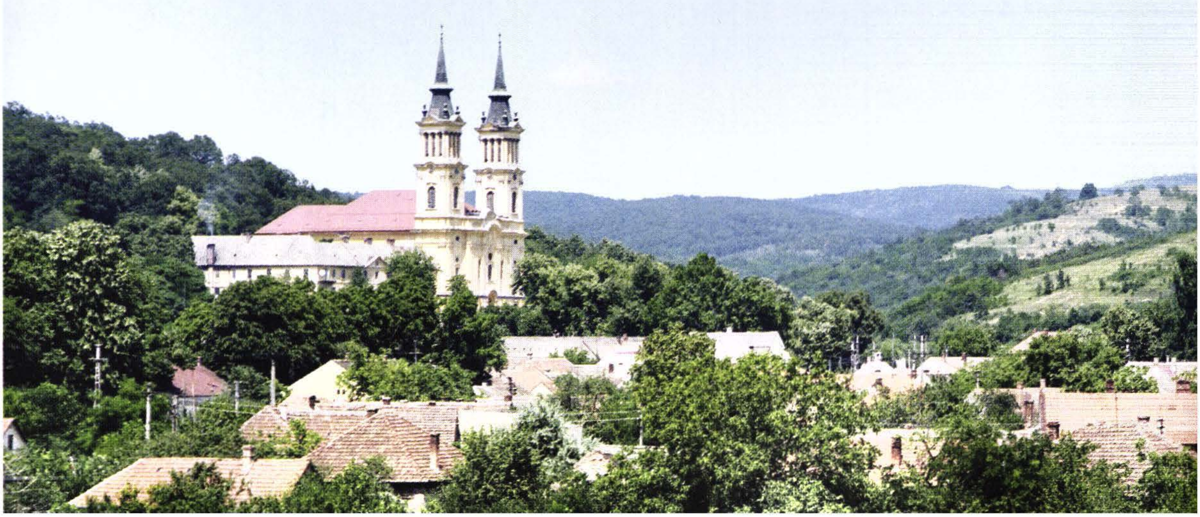

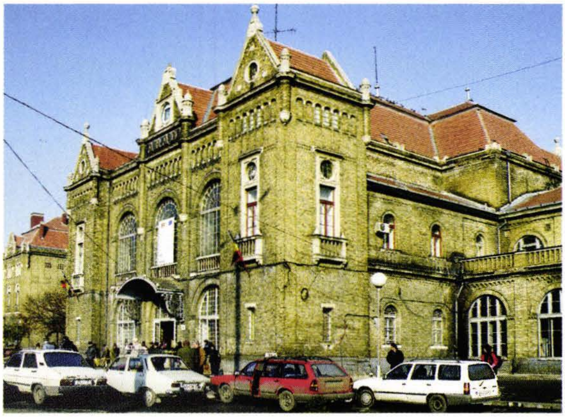

1

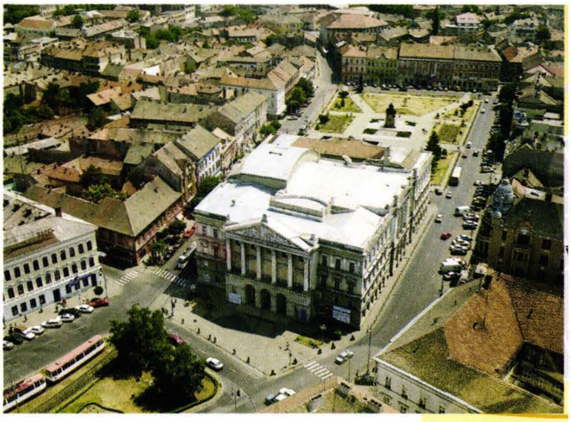

2

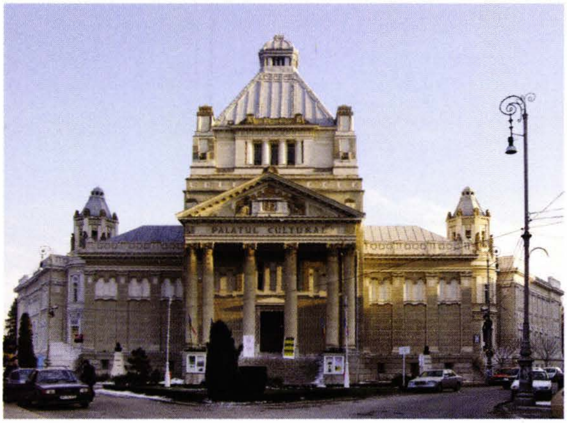

3

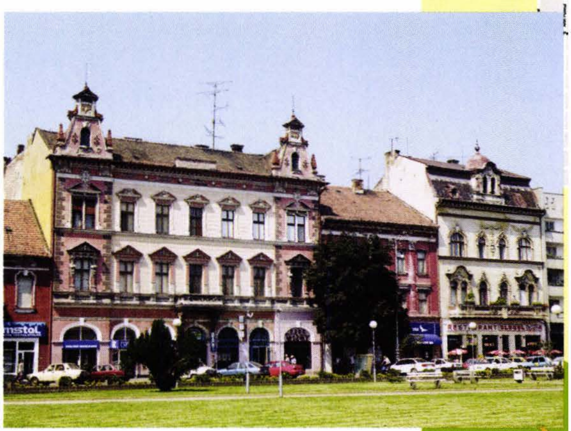

4

1. Gara Arad / Aradi Állomás
2. Panorama aeriană a centrului / A városközpont madártávlatból
3. Palatul Cultural / A Kultúrpalota
4. Clădiri din Piața Avram Iancu / Épületek az Avram Iancu téren
5. Catedrala ortodoxă veche / A régi ortodox templom
6-7. Parcul Reconcilierii - Statuia Libertății și Arcul de Triumf al Pașoptiștilor /
A Megbékélés Park – Szabadság Szobor és a Negyvennyolcasok Diadalíve

5

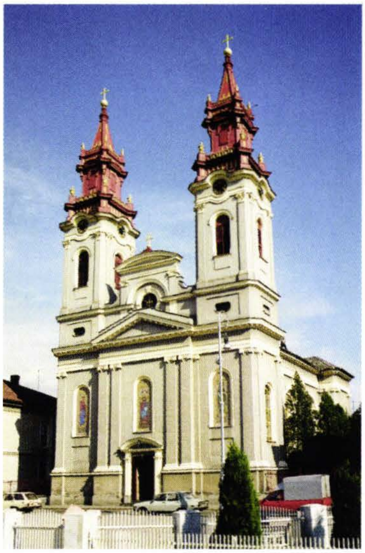

6

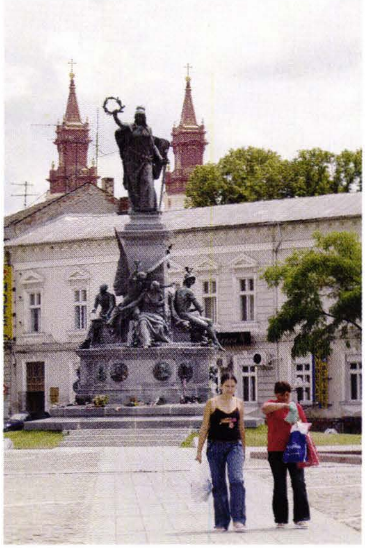

7

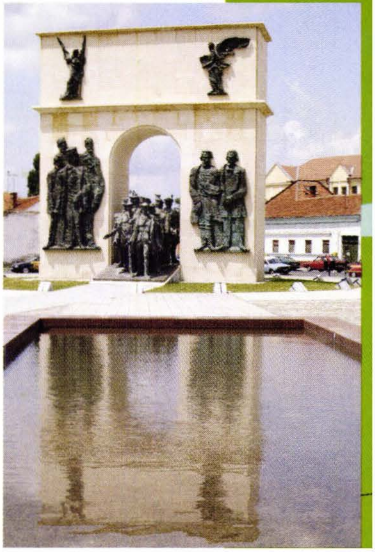

ARAD

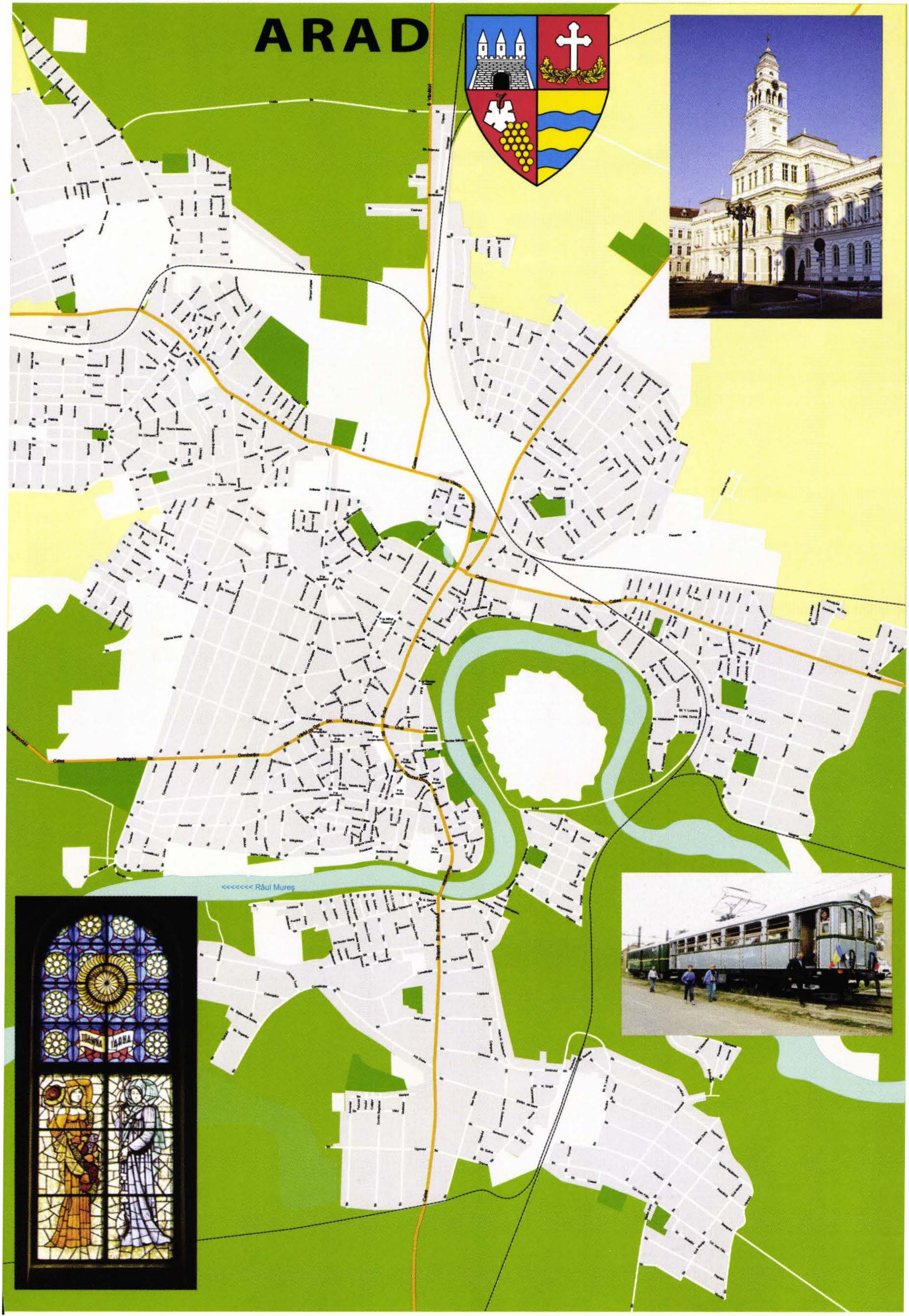

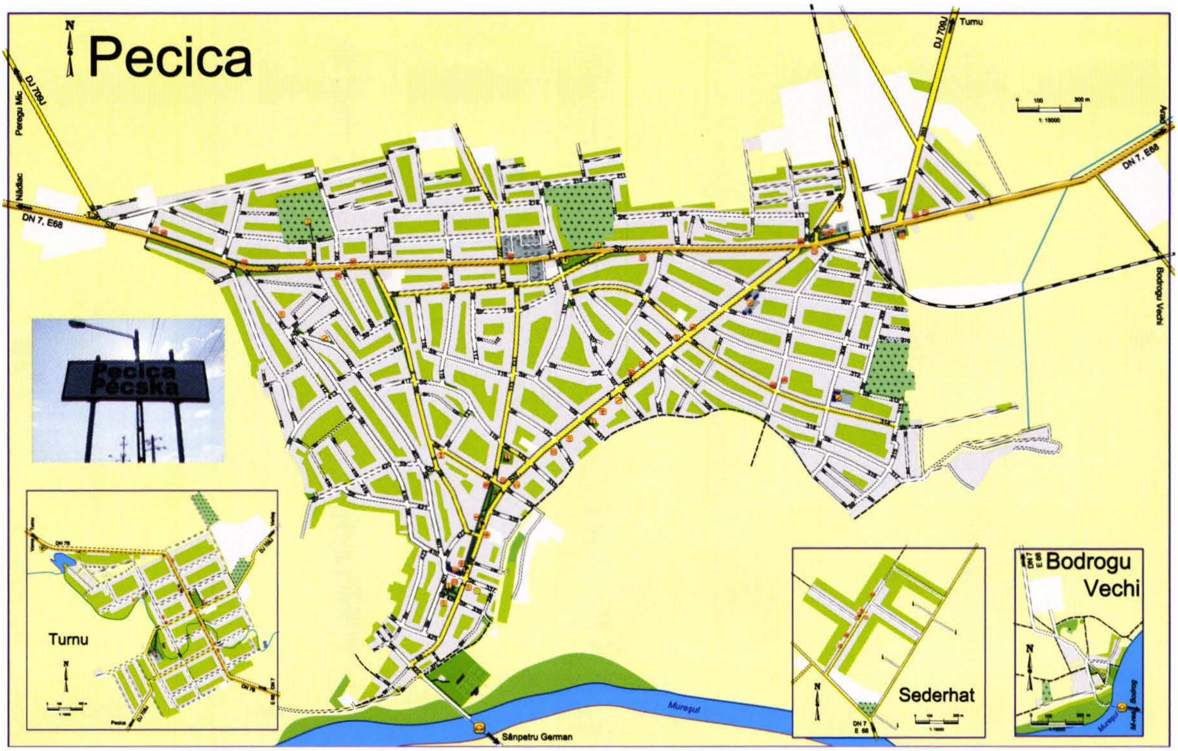
Pecica
Pecica
Pécska
DN 7, E68
DJ 709J
Peregu Mic
Nădlac
Turnu
Arad
Bodrogu Vechi
Mureşul
Sânpetru German
Sederhat
Bodrogu Vechi
Turnu
Pecica
1: 15000

1

2

3

1. Actuala Policlinică / A jelenlegi poliklinika

2. Bustul Grofului Klebelsberg Kuno / Klebelsberg Kuno Gróf mellszobra

3. Obeliscul eroilor căzuţi în cel de-al doilea război mondial / Az I. és II. világháborúban elesett hősök emlékműve

4. Biserica romano-catolică / Római-katolikus templom

5. Capela ortodoxă din cimitirul oraşului / Ortodox kápolna a város temetőjében

6. Şcoala generală cu predare în limba maghiară / Magyar nyelvű általános iskola

7. Biserica ortodoxă / Ortodox templom

8. Grupul Şcolar „Gheorghe Lazăr" / Gheorghe Lazăr Iskolacsoport

9. Casa de Cultură / Kultúrház

4

5

6

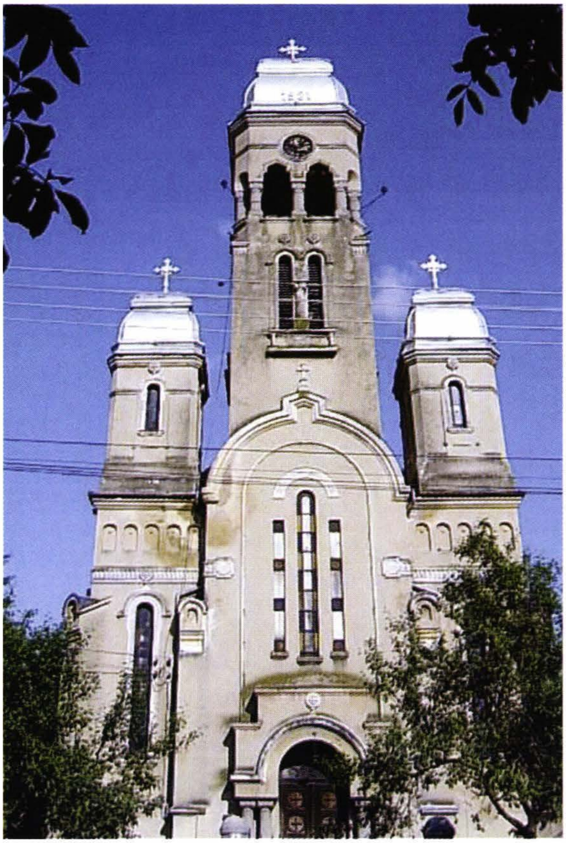

7

8

9

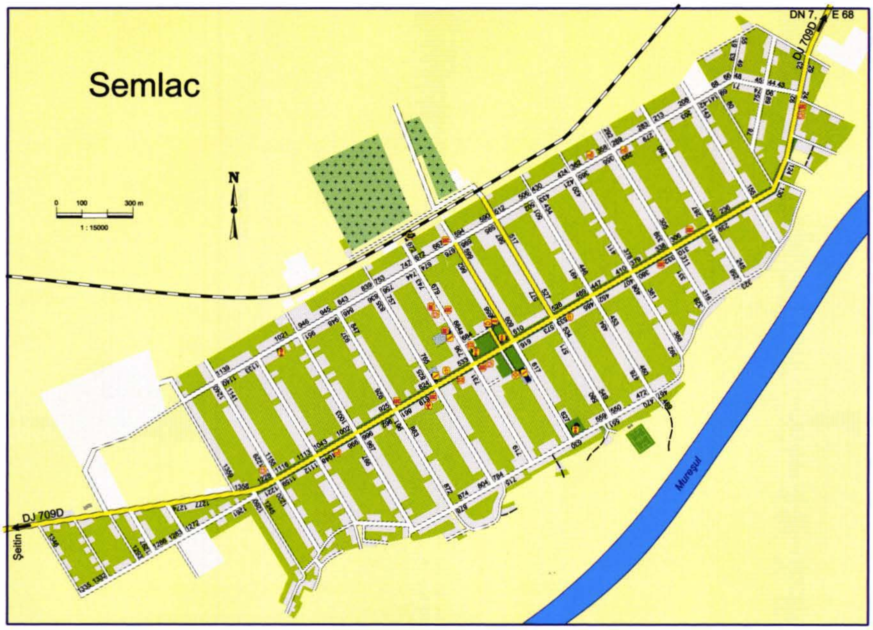
Semlac
DN 7, E 68
DJ 709D
DJ 709D
Şeitin
Mureşul
N
0 100 300 m
1 : 15000

1

2

3

1. ***Piatră funerară din cimitirul evanghelic / Sírkő az evangélikus temetőben***
2. ***Primăria / Polgármesteri hivatal***
3. ***Biserica ortodoxă / Ortodox templom***
4. ***Biserica evanghelică-luterană / Evangélikus templom***
5. ***Biserica greco-catolică / Görög-katolikus templom***
6. ***Monumentul eroilor căzuţi în cele două războaie mondiale / Az I. és II. világháborúban elesett hősök emlékműve***

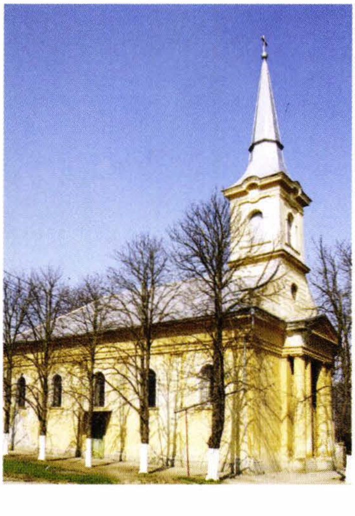
4

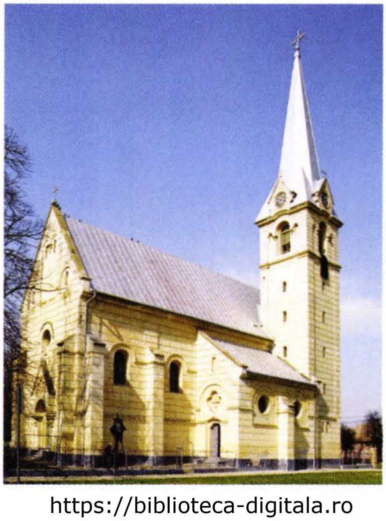
5

MONUMENTUL
EROILOR
1914 - 1918
6

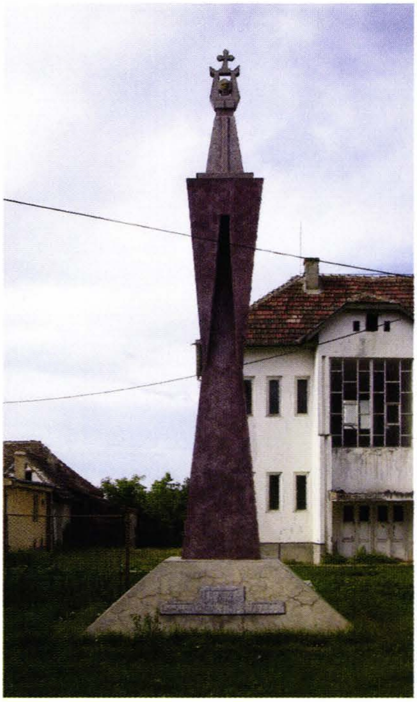

1

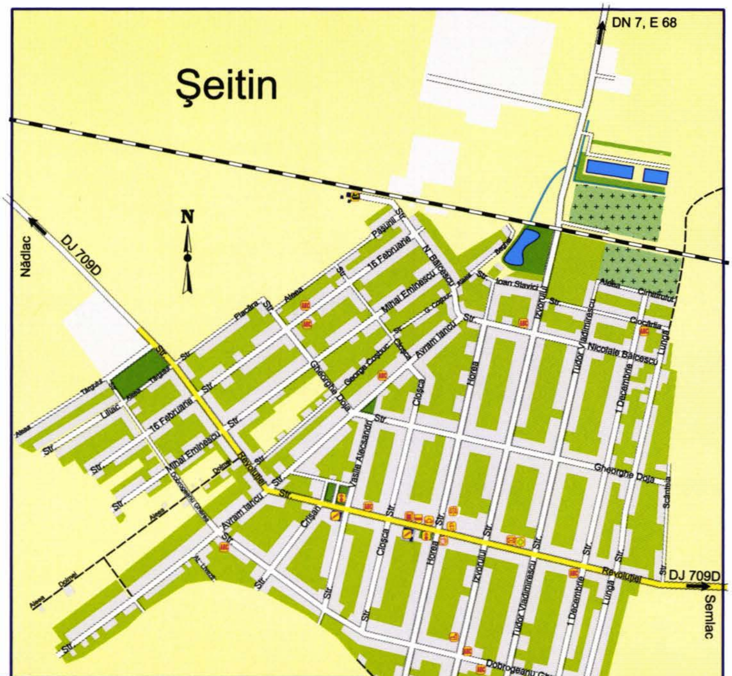
Şeitin
DN 7, E 68
N
Nădlac
DJ 709D
Semlac
Str. Păşunii
16 Februarie
N. Bălcescu
Mihai Eminescu
G. Coşbuc
Avram Iancu
Aleea
Str. Ioan Slavici
Izvorului
Tudor Vladimirescu
Aleea Cimitirului
Ciocârlia
Nicolaie Bălcescu
Lungă
1 Decembrie
Horea
Cloşca
Gheorghe Doja
George Coşbuc
Flacăra
Târgului
Aleea Târgului
Liliac
Revoluţiei
Vasile Alecsandri
Crişan
Dobrogeanu Gherea
Aleea Dolmei
Scânteia
Fortuna
Lebăda
Aleea Câmpului
Str.

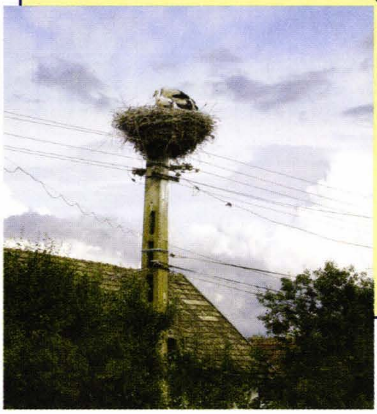

1. *Monument comemorativ / Emlékmű*
2. *Biserica ortodoxă / Ortodox templom*
3. *Troiţă şi mormântul unui martir al Revoluţiei din 1989 / Emlékmű és az 1989-es forradalomban elesett hős sírja*
4. *Biserica greco-catolică / Görög-katolikus templom*

2

3

4

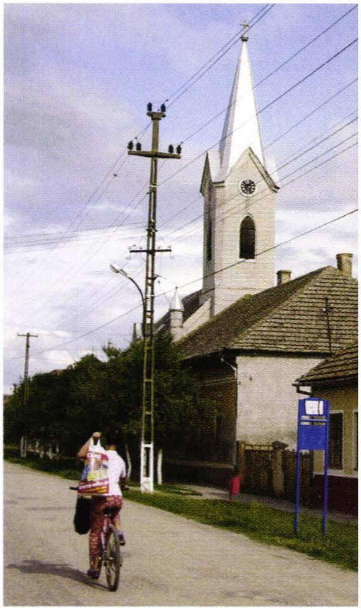

Nădlac

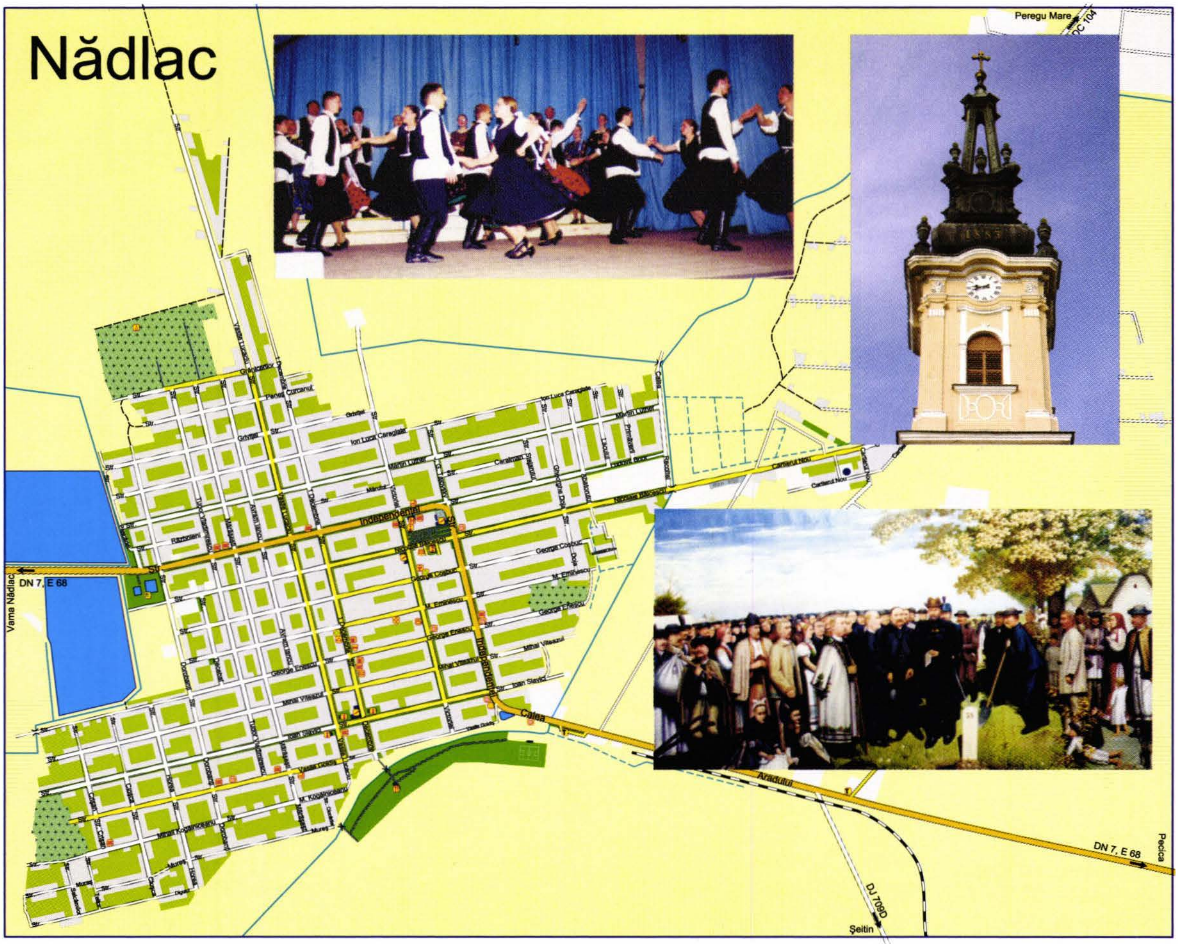
Peregu Mare
DC 104
Independenței
Vama Nădlac
DN 7, E 68
Calea
Aradului
DN 7, E 68
Pecica
DJ 709D
Șeitin

1. *Biserica ortodoxă / Ortodox templom*
2. *Biserica evanghelică-luterană / Evangélikus templom*
3. *Port popular tradițional slovac / Hagyományos szlovák népviselet*

1

2

3

4

5

6

7

4. Casa tradițională slovacă / Szlovák tájház
5. Primăria / Polgármesteri Hivatal
6. Port popular tradițional slovac / Hagyományos szlovák népviselet
7. Grupul Școlar Industrial „J. Gregor Tajovski” / J. Gregor Tajovski Ipari Iskola
8. Vama Nădlac / Nagylaki Vám

8

KILICASLAN
WEST

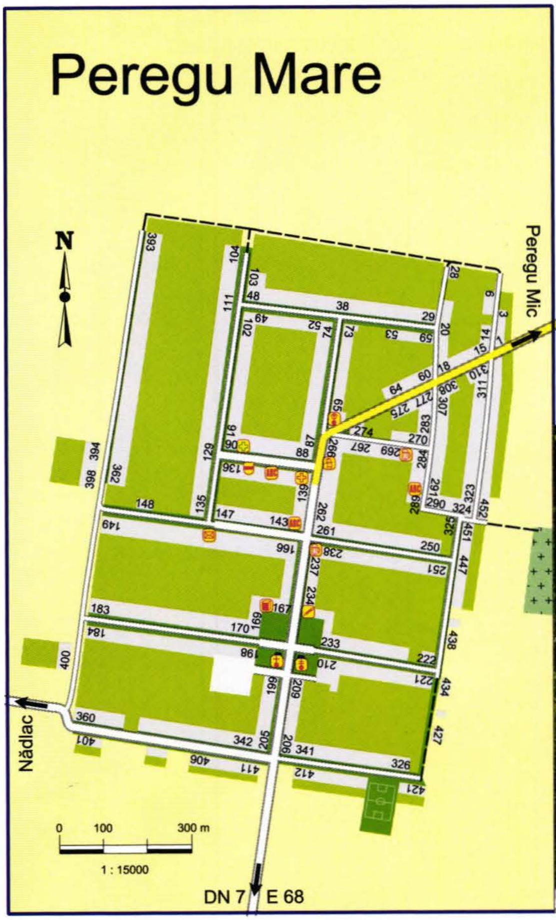
Peregu Mare
N
Peregu Mic
Nădlac
DN 7 E 68
0 100 300 m
1 : 15000

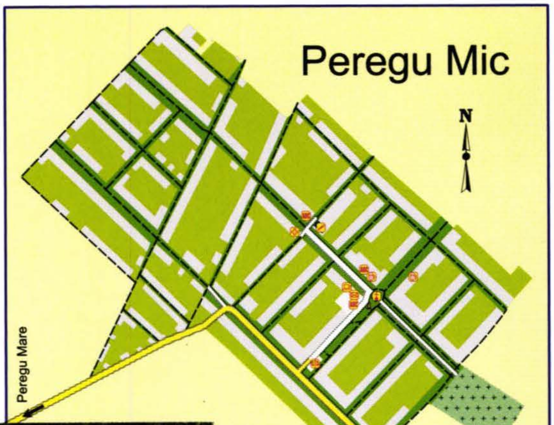
Peregu Mic
N
Peregu Mare
Pecica
0 100 300 m
1: 15000

ZU EHREN
UNSEREN
1939-1951

1

2

1. Monument funerar din cimitirul german / Síremlék a német temetőben
2. Primăria / Polgármesteri Hivatal
3. Biserica greco-catolică / Görög-katolikus templom
4. Biserica romano-catolică / Római-katolikus templom
5. Biserica reformată / Református templom

3

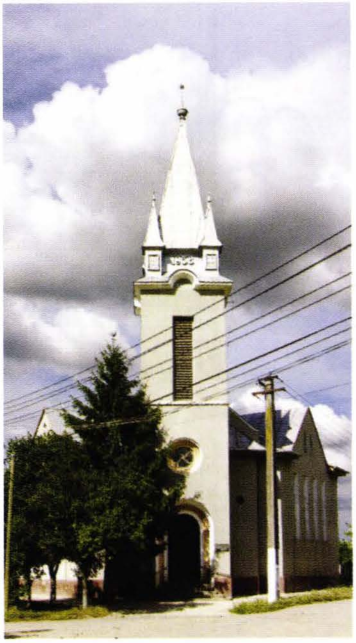

4

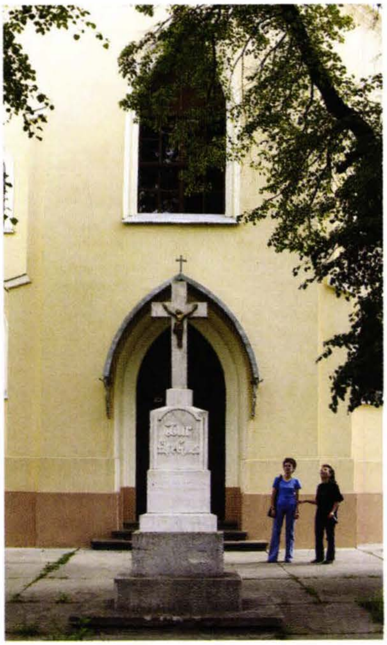

5

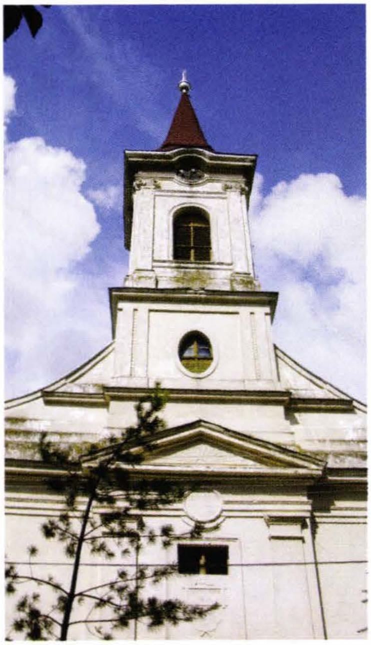

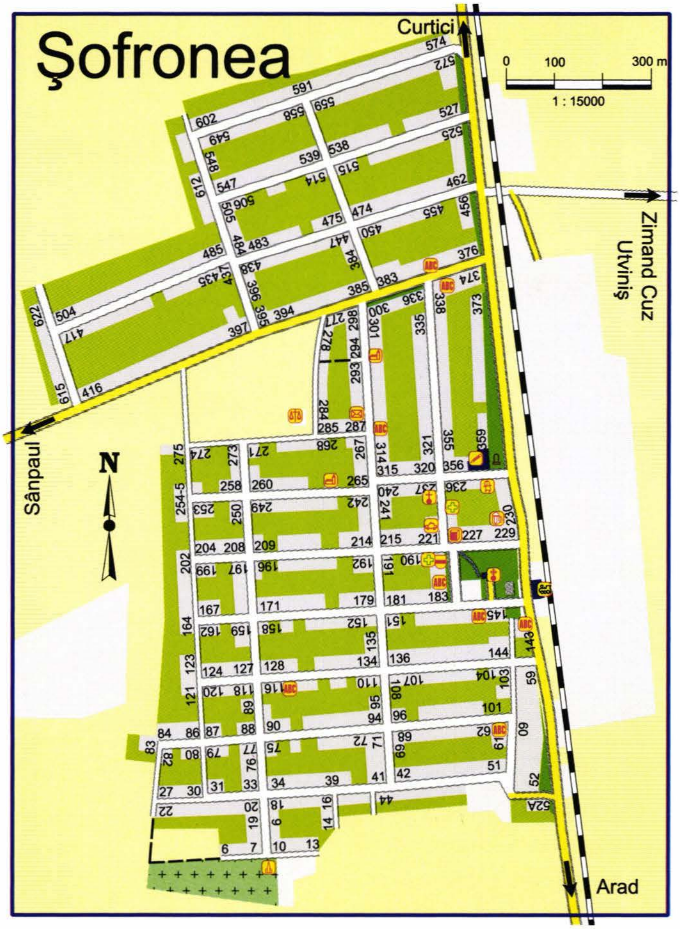
Şofronea
Curtici
0 100 300 m
1 : 15000
Zimand Cuz
Utviniş
Sânpaul
N
Arad

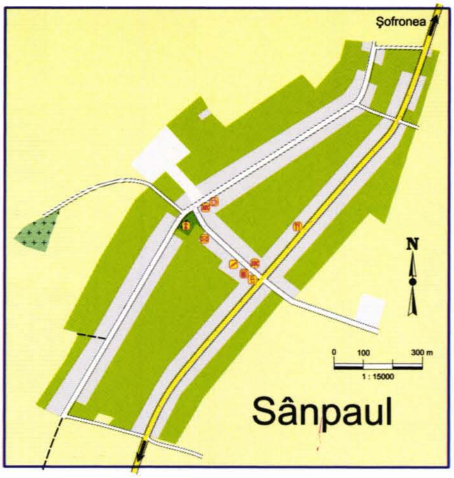
Şofronea
N
0 100 300 m
1 : 15000
Sânpaul

1. *Castelul Purgly /*
   Purgly Kastély
2. *Biserica ortodoxă /*
   Ortodox templom
3. *Cultură de floarea soarelui /*
   Napraforgó-ültetvény
4. *Şcoala generală /*
   Általános iskola

1

2

3

4

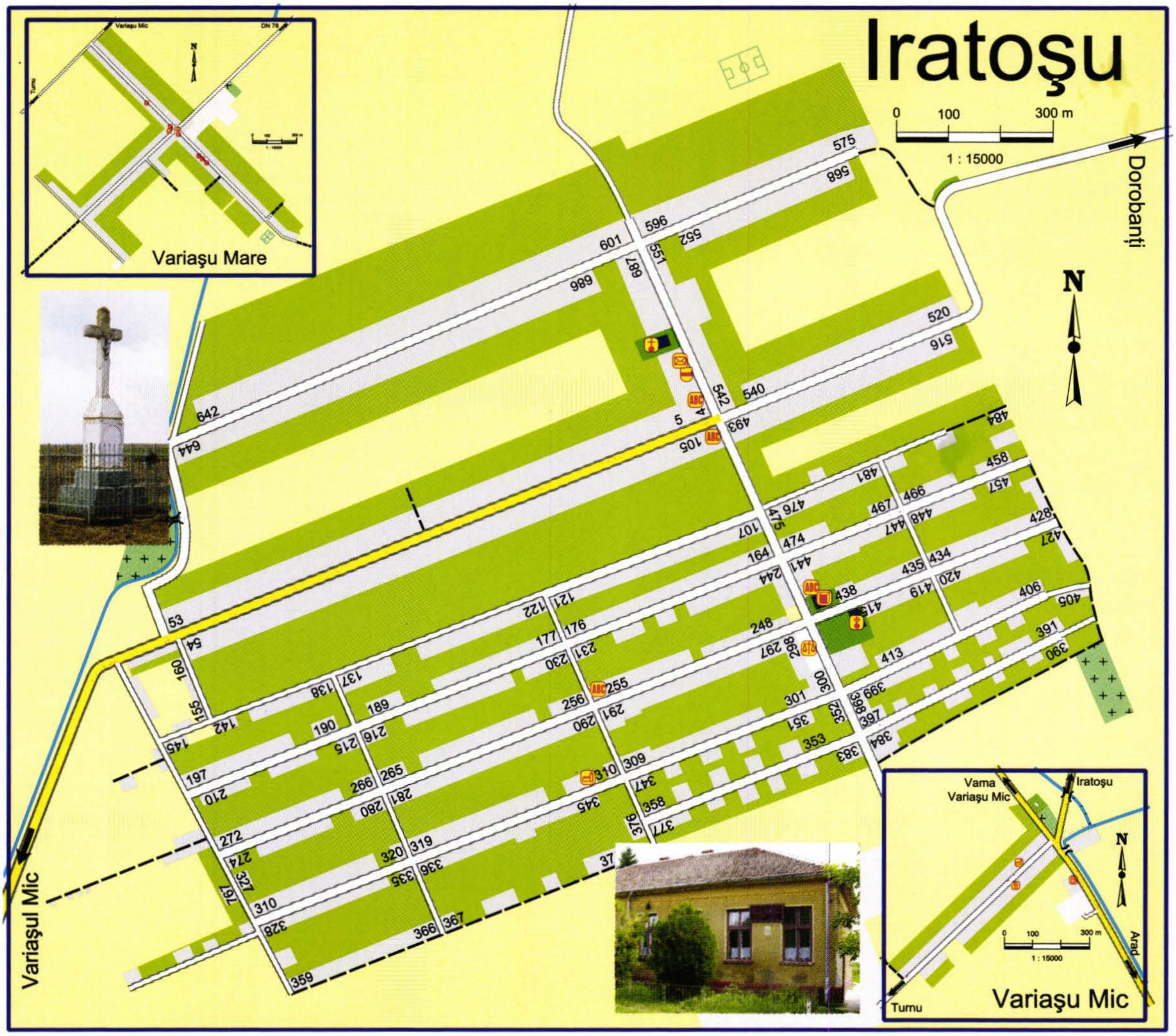
Iratoşu
0
100
300 m
1 : 15000
Dorobanţi
N
Variaşul Mic
Variaşu Mare
Variaşu Mic
DN 79
Tumu
Vama Variaşu Mic
Iratoşu
Arad
Turnu
1 : 15000

1

2

3

1. Biserica romano-catolică/
Római-katolikus templom
2. Primăria/
Polgármesteri Hivatal
3. Biserica ortodoxă /
/ Ortodox templom

1

2

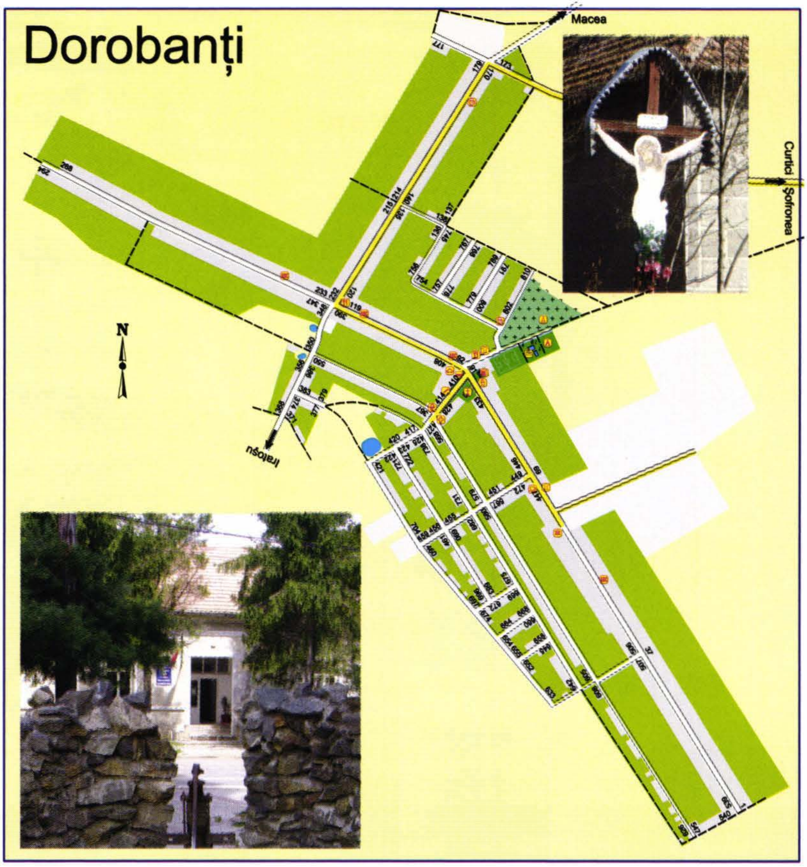
Dorobanți
Macea
Curtici
Şofronea
Iratoşu
N

1. Biserica romano-catolică / Római-katolikus templom
2. Centrul de Ajutor Maltez / Máltai Szeretetszolgálat
3–5. Ştrandul şi băile termale / Strand és termálfürdő

3–5

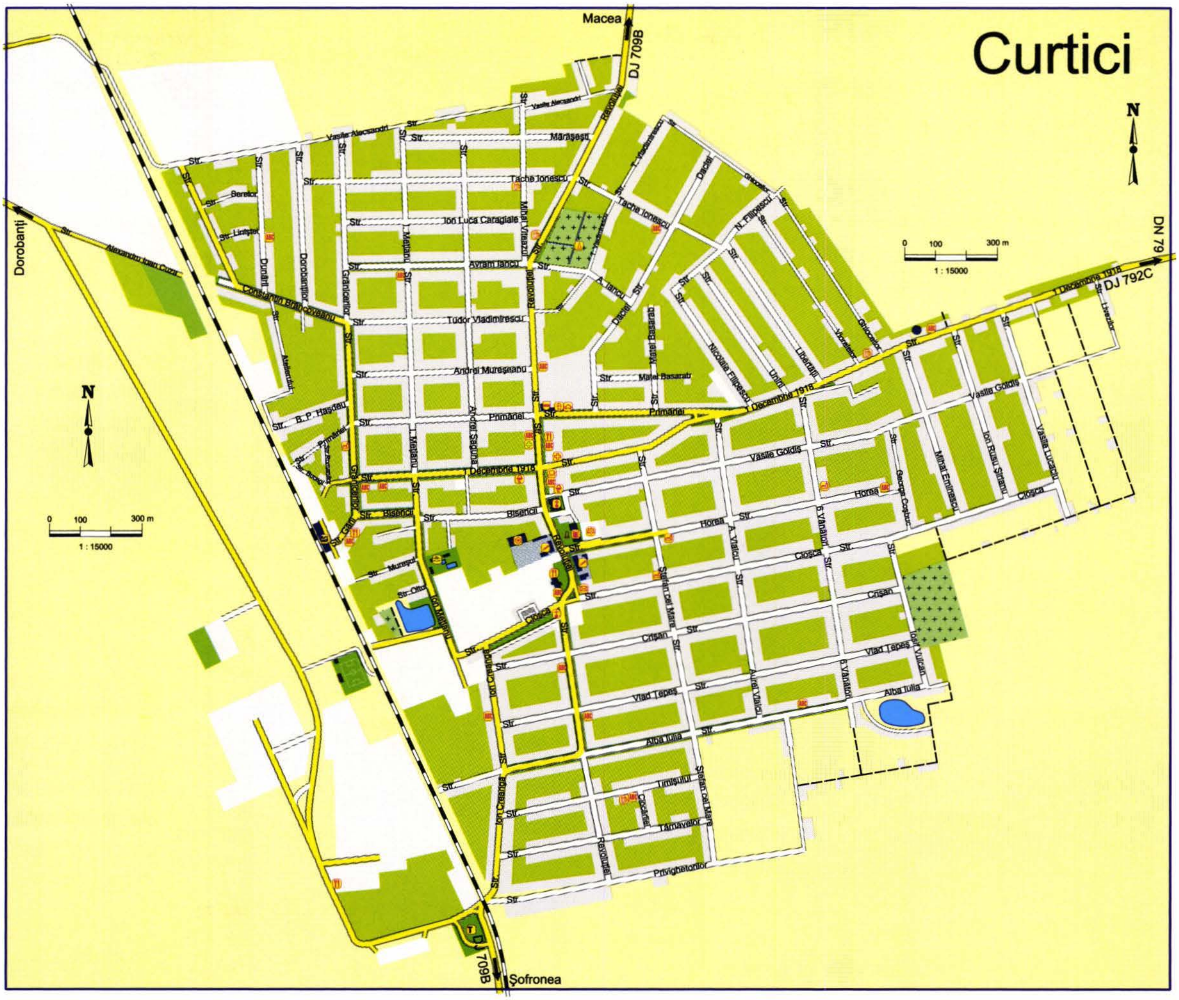
Curtici
Macea
DJ 709B
DN 79
DJ 792C
Dorobanți
Șofronea
N
0 100 300 m
1 : 15000
Vasile Alecsandri
Mărășești
Tache Ionescu
Ion Luca Caragiale
Avram Iancu
Tudor Vladimirescu
Andrei Mureșeanu
Primăriei
Decembrie 1918
Bisericii
Mihai Viteazu
Revoluției
Alexandru Ioan Cuza
Constantin Brâncoveanu
B. P. Hașdeu
Dunării
Dorobanților
Serelor
Lințești
Grănicerilor
Mureșului
Oltului
Ion Creangă
Andrei Șaguna
I. Mățianu
Mihai Eminescu
Dacilor
N. Filipescu
Nicolaie Filipescu
Unirii
Libertății
Matei Basarab
Vasile Goldiș
Horea
Cloșca
Crișan
Vlad Țepeș
Alba Iulia
Ștefan cel Mare
Aurel Vlaicu
A. Vlaicu
Ion Rusu Șirianu
Vasile Lucaciu
George Coșbuc
Iosif Vulcan
Timișului
Târnavelor
Privighetorilor
Str.

1

2

3

4

5

1. *Câmpia şi Gara Curtici / Síkság és a Kürtösi Állomás*
2. *Vama Feroviară Curtici / Kürtösi Vasúti Határátkelő*
3. *Biserica ortodoxă / Ortodox templom*
4. *Liceul Teoretic din localitate / A település Elméleti Líceuma*
5. *Castelul Curtici / Kürtösi kastély*
6. *Bustul eroului Virgil Iovănaş, căzut în cel de-al doilea Război Mondial / A második világháborúban elesett hős, Virgil Iovănaş mellszobra*
7. *Primăria / Polgármesteri Hivatal*

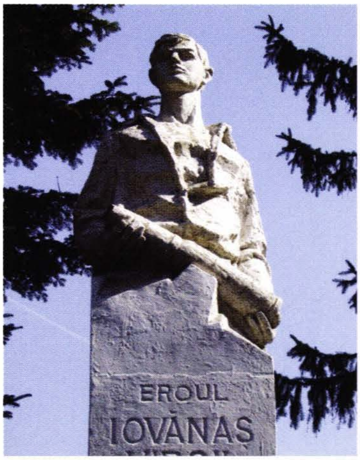

6

7

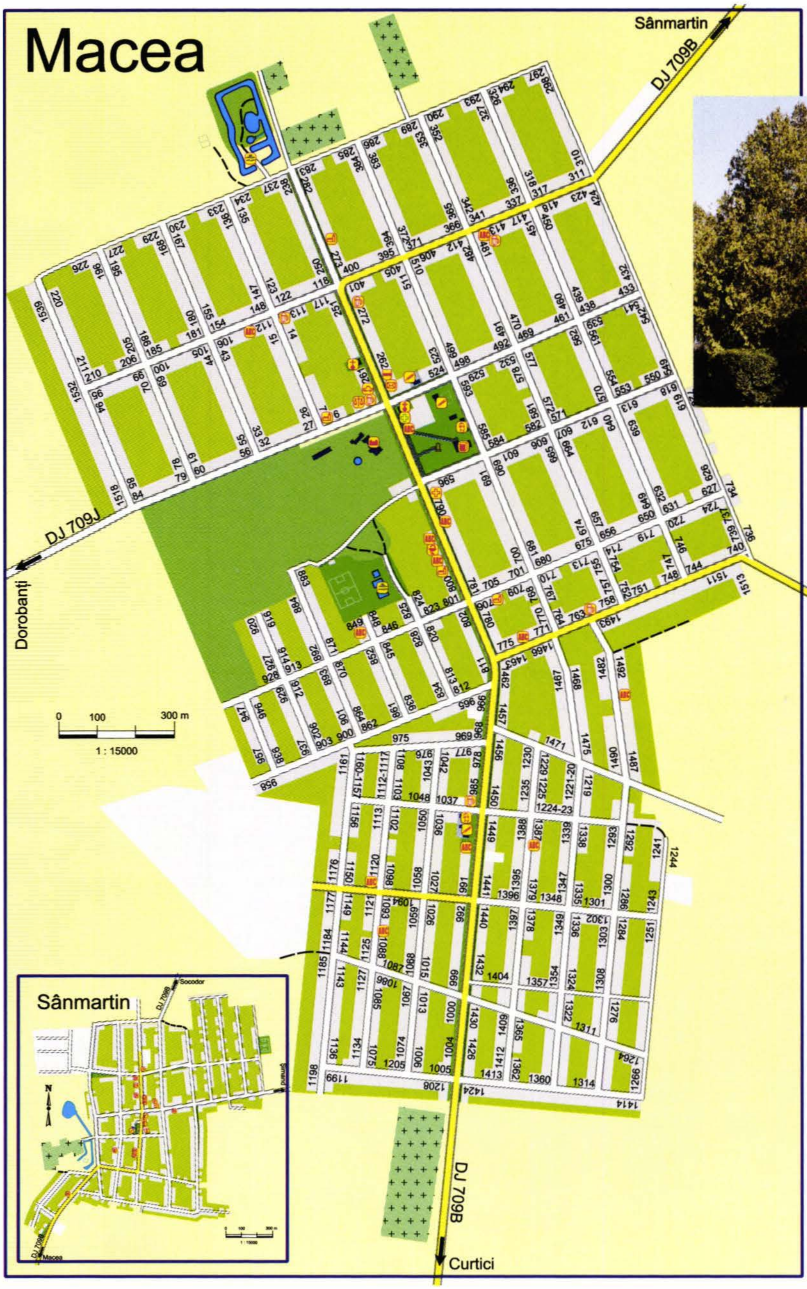
Macea
Sânmartin
DJ 709B
DJ 709J
Dorobanți
Curtici
0
100
300 m
1 : 15000
Sânmartin
Socodor
DJ 709B
Macea

1. *Primăria / Polgármesteri Hivatal*
2. *Monumentul lui Gelu, Glad și Menumorut / Gelu, Glad és Menumorut emlékműve*
3. *Castelul și parcul dendrologic Macea / Mácsai Kastély és botanikus kert*

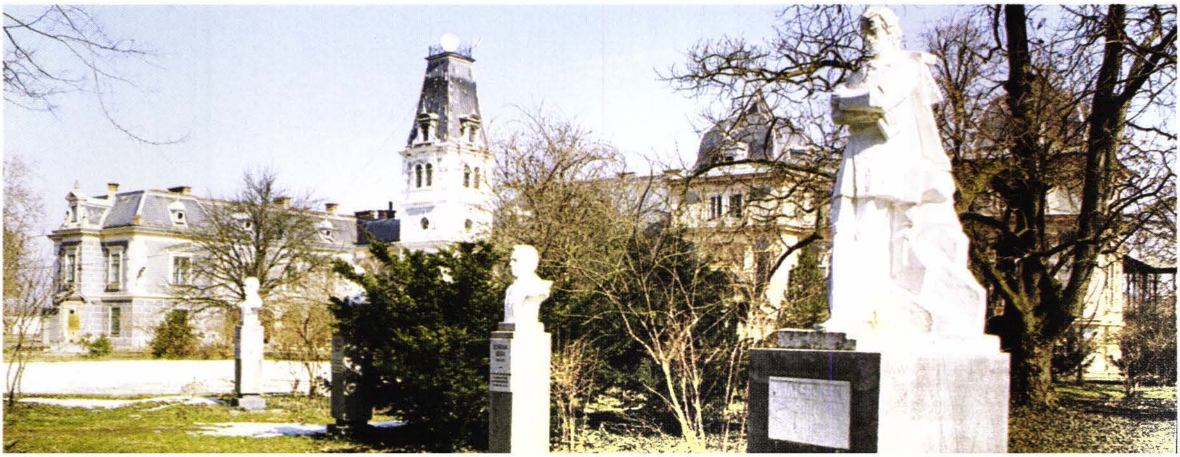

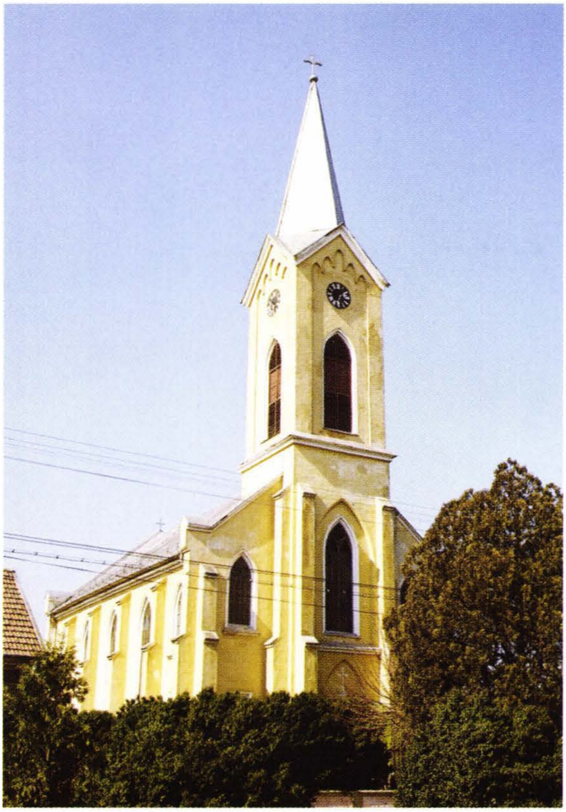

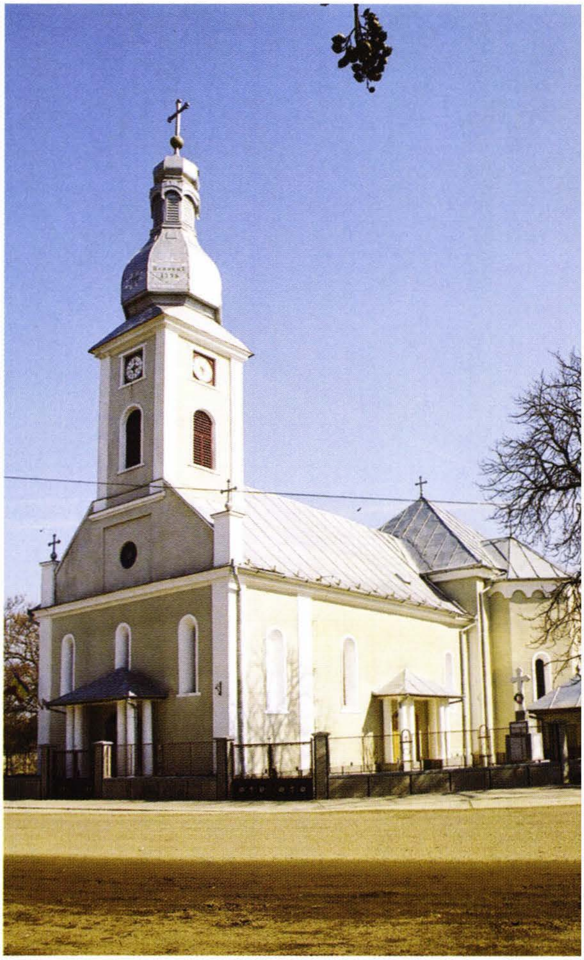

4. Biserica romano-catolică /
Római-katolikus templom
5. Biserica ortodoxă / Ortodox templom
6. Castelul Macea / Mácsai Kastély

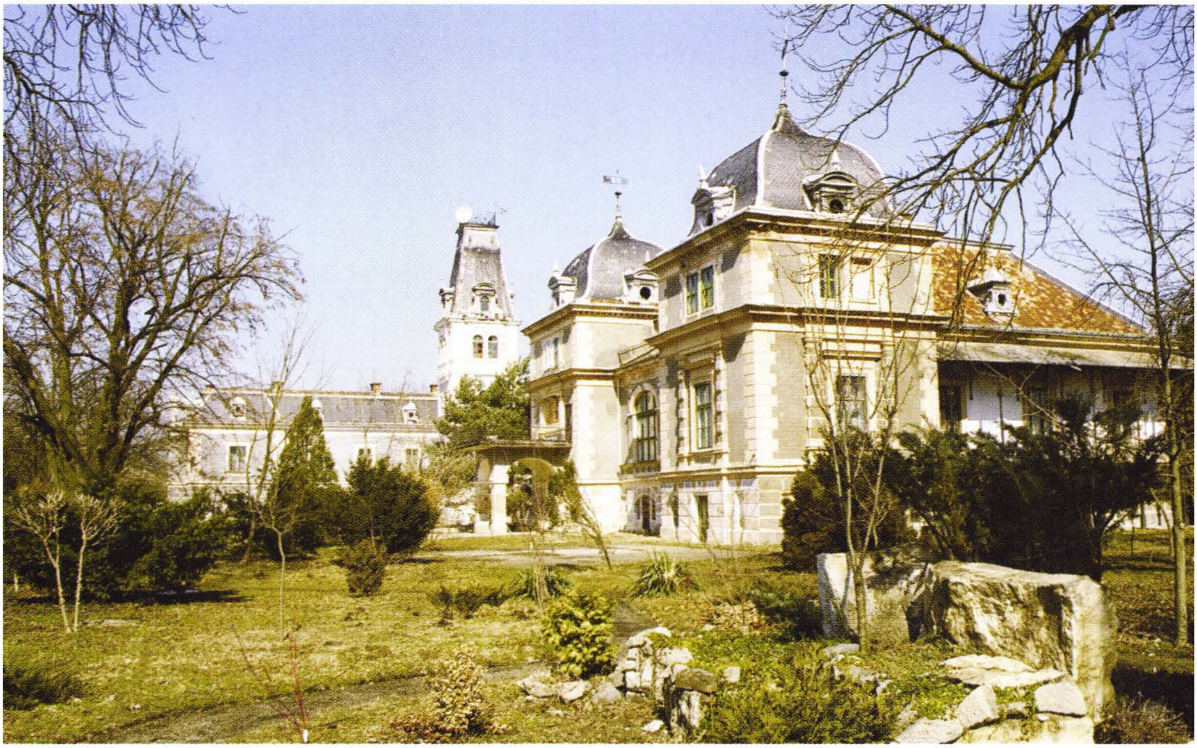

1

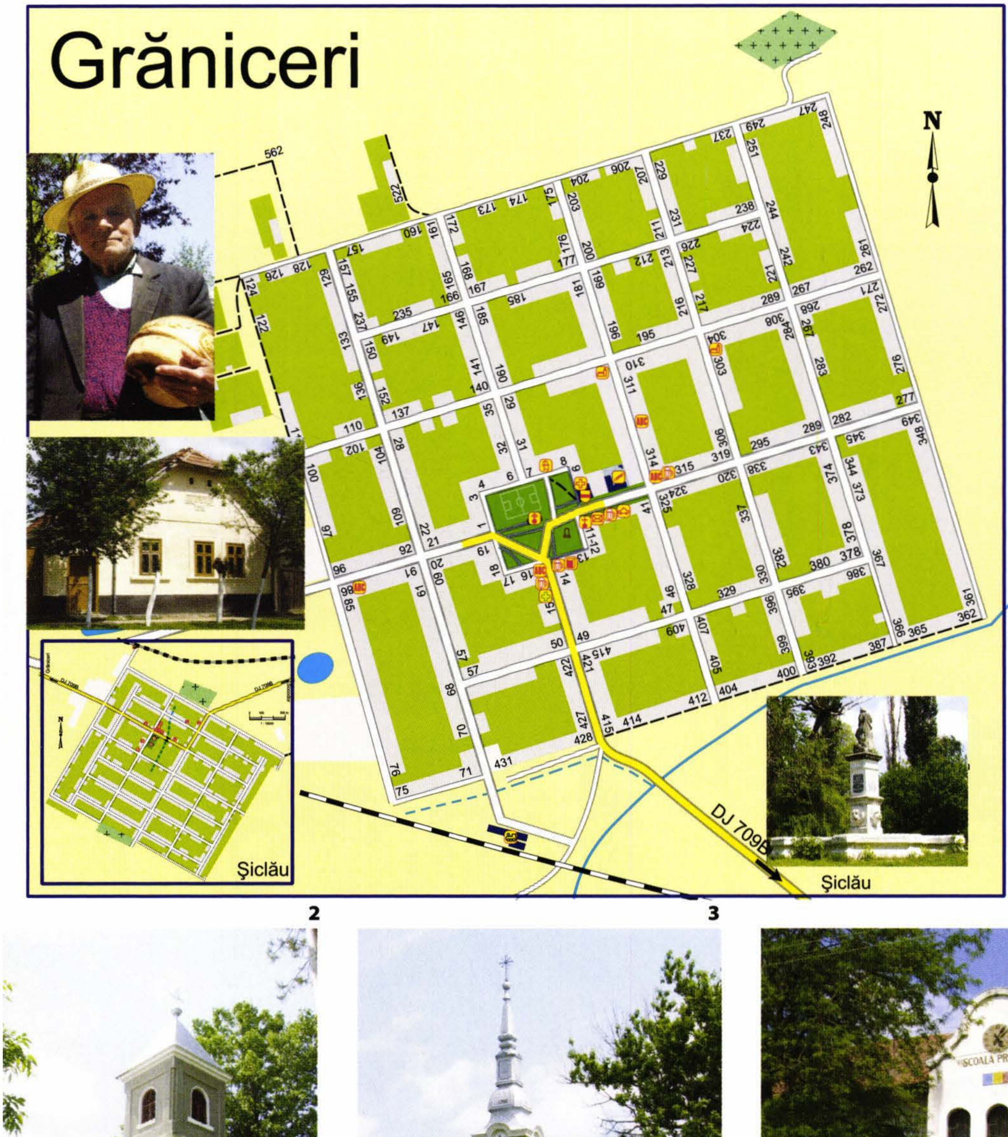
Grăniceri
N
DJ 709B
Şiclău
Şiclău

1. *Vedere generală / Látkép a teleülésről*
2. *Biserica romano-catolică / Római-katolikus templom*
3. *Biserica ortodoxă / Ortodox templom*
4. *Şcoala primară / Általános iskola*

2

3

4

ŞCOALA PRIMARA

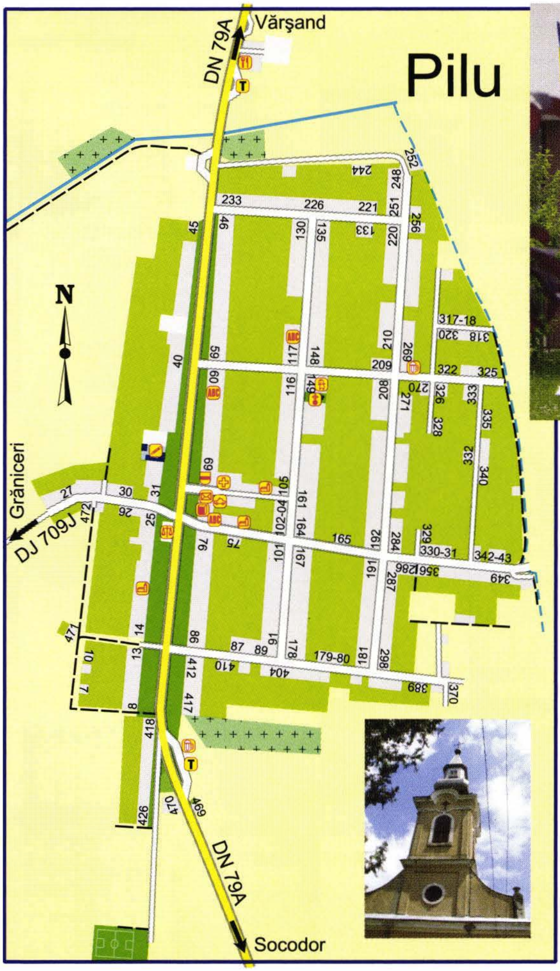
Pilu
Vărşand
DN 79A
Grăniceri
DJ 709J
Socodor
N
233
226
221
251
248
252
244
45
46
130
135
133
220
256
317-18
318
320
210
269
209
322
325
40
65
117
148
116
149
270
208
271
326
333
335
328
332
340
60
69
105
161
30
31
27
472
97
25
76
75
102-04
164
165
192
284
329
330-31
342-43
101
167
191
286
356
349
287
471
14
86
87
89
91
178
179-80
181
298
10
13
412
410
404
389
370
7
8
417
418
426
470
469

1. *Casă tradițională / Hagyományos ház*
2. *Biserica ortodoxă / Ortodox templom*
3. *Biserica penticostală / Pünkösdisták Imaháza*

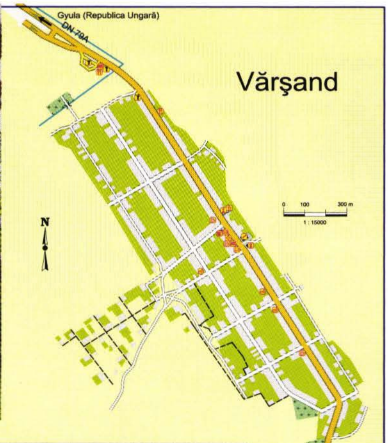
Gyula (Republica Ungară)
DN 79A
Vărşand
N
0 100 300 m
1 : 15000
Pilu

1

2

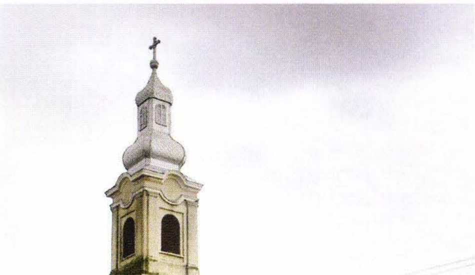

3

BISERICA
PENTICOSTALA
PILU

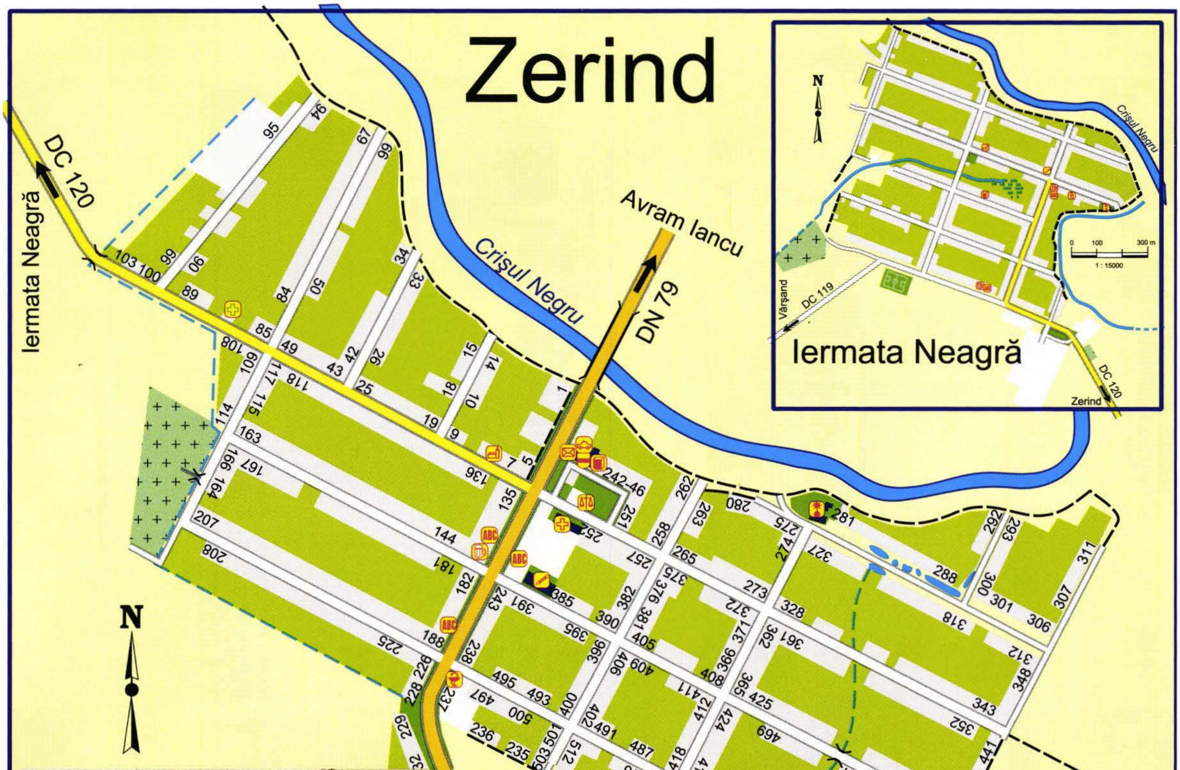
Zerind
Crişul Negru
Avram Iancu
DN 79
DC 120
Iermata Neagră
Chişineu Criş
N
Vărşand
DC 119
Iermata Neagră
DC 120
Zerind
0 100 300 m
1 : 15000

1

2

1. *Malul Crişului Negru /*
   A Fekete-Körös partja
2. *Stradă din localitate / A település utcája*
3. *Biserica romano-catolică /*
   Római-katolikus templom
4. *Centrul localităţii cu Casa de Cultură*
   şi Primăria / A település központja,
   Kultúrház és Polgármesteri Hivatal

3

4

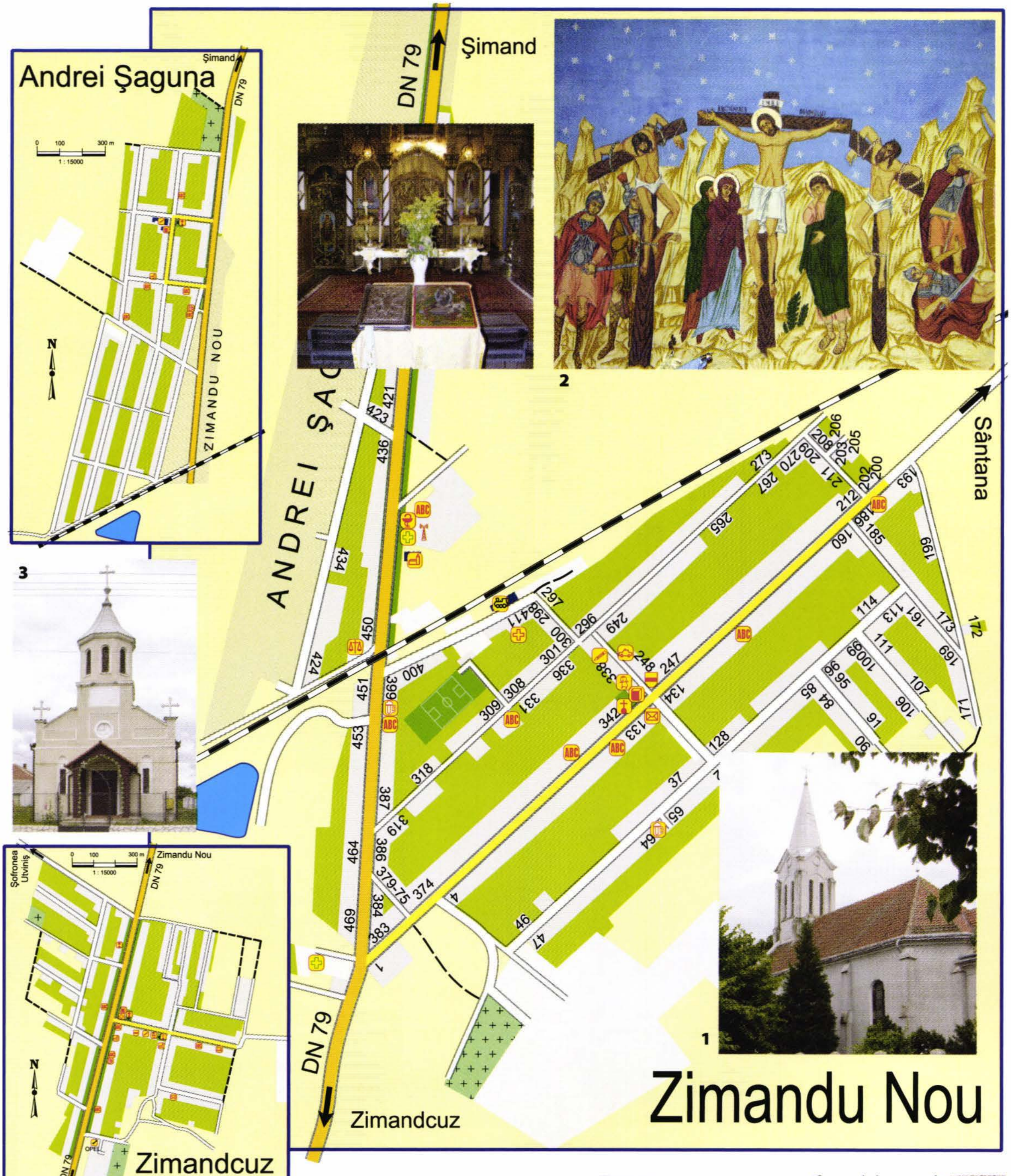
Şimand
DN 79
Andrei Şaguna
Şimand
DN 79
0 100 300 m
1 : 15000
N
ZIMANDU NOU
ANDREI ŞAG
Sântana
ABC
Zimandu Nou
DN 79
Zimandcuz
Şofronea Utviniş
Zimandu Nou
DN 79
0 100 300 m
1 : 15000
N
OPEL
Zimandcuz
DN 79
Arad

1

2

3

4

1. Biserica romano-catolică /
Római katolikus templom
2. Interior biserică ortodoxă /
Ortodox templombelső
3. Biserica ortodoxă / Ortodox templom
4. Primăria / Polgármesteri Hivatal

1

2

3

1. Biserica ortodoxă / Ortodox templom
2. Palatul Administrativ / A Közigazgatási Palota
3. Primăria (Castelul Dietrich-Sulkovski) / Polgármesteri Hivatal (Dietrich-Sulkovski Kastély)
4. Câmpia de Vest și Munții Zarandului / Nyugati Alföld és a Zaránd Hegység

4

Határ mentén / De-a lungul frontierei

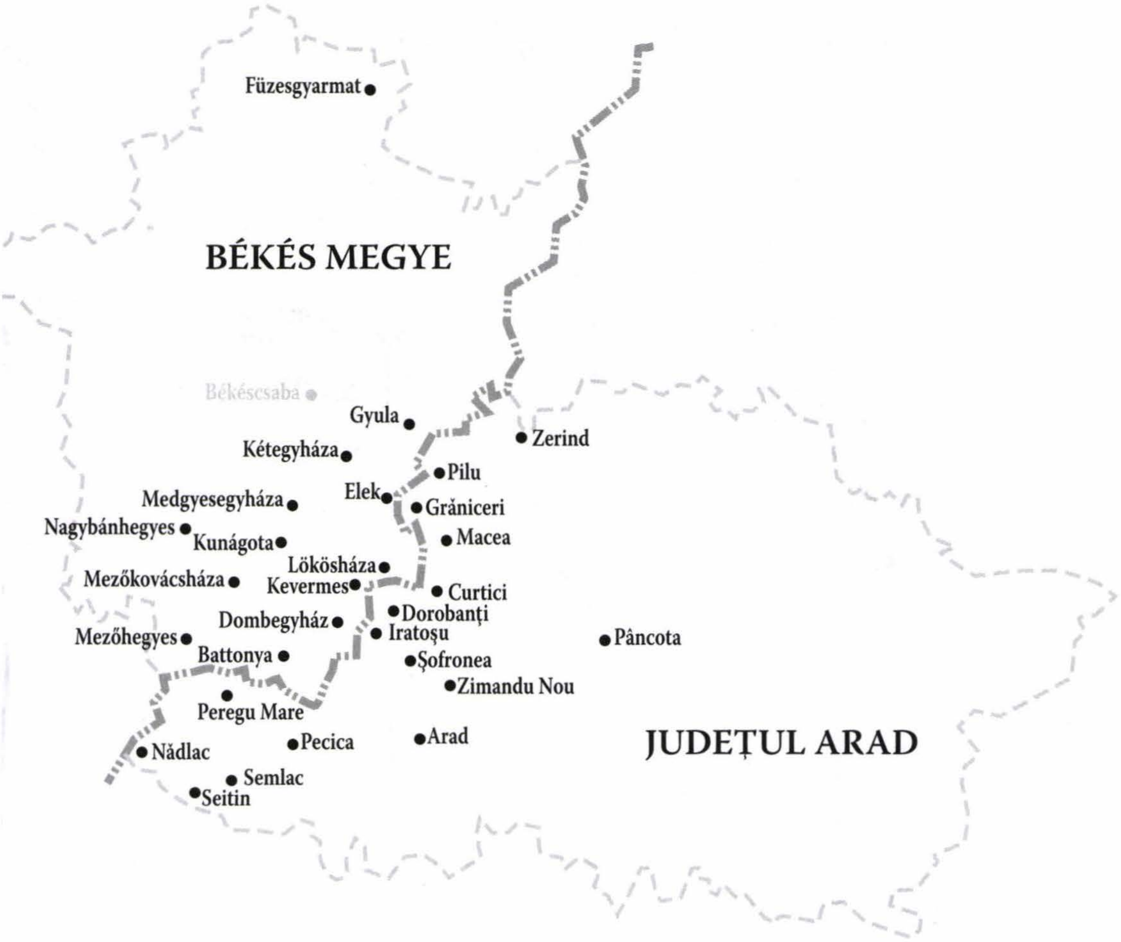
Füzesgyarmat
BÉKÉS MEGYE
Békéscsaba
Gyula
Zerind
Kétegyháza
Pilu
Elek
Medgyesegyháza
Grăniceri
Nagybánhegyes
Kunágota
Macea
Lökösháza
Mezőkovácsháza
Kevermes
Curtici
Dorobanți
Dombegyház
Iratoșu
Mezőhegyes
Pâncota
Battonya
Șofronea
Zimandu Nou
Peregu Mare
Nădlac
Pecica
Arad
JUDEȚUL ARAD
Semlac
Seitin

De-a lungul frontierei

La aniversarea a 10 ani de colaborare între localitățile de frontieră ale județelor Békés și Arad

Județul Békés, 2005

Határ mentén

Békés és Arad megyék
határ menti települései együttműködésének
10. évfordulóján

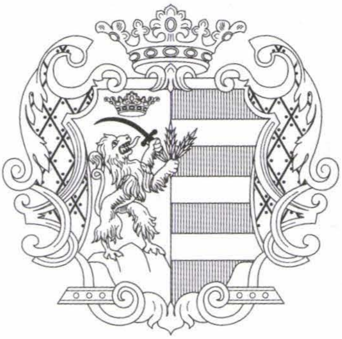

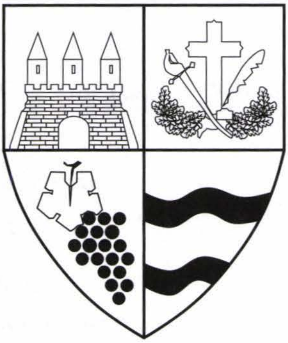

Békés megye, 2005

SZERZŐK:
Kugler József, Szabó Ferenc
(Gyula részt írta: dr. Czeglédi Imre)

SZERKESZTŐ:
Hevesi József

FORDÍTÓK:
Román: **Gujdár Gabriella.** *Angol:* **Lányi István**
Német: **Witman László.** *Szerb:* **Jokity Zita**
Szlovák: **István Anna**

LEKTOROK:
Román: **Dr. Moldovánné Székely Aranka Julianna.** *Angol:* **Orgoványi János**

FOTÓK:
Archív, Barabás Ferenc, Lehoczky Péter, Hevesi József, Kiss Zoltán, Pál Lajos

TÉRKÉP:
HI-SZI MAP Kft., Gyula
Békés Megyei Levéltár, Gyula

TECHNIKAI SEGÍTŐK:
Kis Józsefné, Mónus Pál, Zahorán Györgyné

DESIGN:
Barabás Ferenc

A KÖNYV MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:
Békés Megyei Képviselő-testület Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Bizottsága
Békés Megyei Önkormányzati Hivatal
Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal
A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány
A határ menti együttműködésben résztvevő települések képviselő-testületei

ISBN 963 86574 7 2

A Békés Megyei Önkormányzat megbízásából kiadja a Typografika Kft.
Felelős kiadó: Varga Zoltán elnök
Nyomdai előkészítés: Typografika Kft., Békéscsaba
Nyomtatás–kötés: Dürer Nyomda Kft., Gyula
Felelős vezető: Megyik András igazgató
Készült 29,9 A/5 + 48 old mell. ív terjedelemben

Köszöntő

Az 1995-ben Arad és Békés megyék határ menti települései polgármestereinek spontán kezdeményezését az érlelődő intézményi kapcsolatok követték és segítették-segítik kiteljesedését. Így 1996-ban a kísérleti együttműködési szakaszban, a kapcsolatépítésben részt vevő települések polgármestereinek kétegyházi képzése már támogatott és 1998-tól az együttműködést nagyban segítette a Phare CBC-program. A pályázatokra jelentkezők nagy száma a szomszéd országgal már meglévő, vagy a pályázatok során kialakított szakmai kapcsolatait erősítette, a térségi együttműködést segítette elő.

Az 1997-ben Szegeden megalakított és az azóta, kibővített DKMT eurorégió a nagyobb földrajzi egység emberi, gazdasági együttműködését biztosítja a térség számára. A Duna–Körös–Maros–Tisza eurorégió az elmúlt időszakban jelentős szervezeti változásokon ment keresztül. Ennek kézzel fogható eredményei már jelentkeznek. Az eurorégió pályázati aktivitása megnövekedett, és befejezés előtt áll a DKMT stratégiai programjának elkészítése. A program elfogadására 2005 májusában került sor. Örömmel tölt el, hogy egy ilyen fontos időszakban Békés megye képviseletében éppen én tölthetem be a DKMT eurorégió soros elnöki tisztét.

A PHARE CBC-program folytatásaként Magyarországon az EU-csatlakozást követően megnyílt a lehetőség az Interreg III/A program forrásainak igénybevételére. A magyar–román határszakaszon 2006. végéig közel 32 millió euró áll rendelkezésre a magyar oldalon, a határon átnyúló programok, projektek megvalósításához. Célunk az, hogy ennek az összegnek minél nagyobb hányada fordítódjon Arad és Békés megyében a térség fejlődését segítő programok támogatására.

A 2004. május 1-je óta már Európai Unió-tagként, Magyarországon, de Békés megyében is nagy aktivitással folyik a felkészülés az Európai Unió 2007–2013-as költségvetési időszakára. Országos és regionális szinten készül a II. Nemzeti Fejlesztési Terv. Reményeink szerint a régió 2007–2013 között saját operatív programot működtethet, amelyben fontos szerep jut a határ mentiség által kínált lehetőségek kihasználásának. A tervek szerint ebben az időszakban már Románia is az Európai Unió tagjaként részesedik az uniós költségvetésből és akkor már két uniós ország és annak régiója, két jó kapcsolatokkal rendelkező megye egyeztetett fejlesztési terve valósulhat majd meg térségünkben is.

Ezáltal lehet a határ mentiségből, a korábbi hátrányból úgy előrelépni, hogy a kistérség is fejlődjön, hogy az emberi, gazdasági, infrastrukturális kapcsolat előnyösen változzon és az a térségben levő településeken élőket szolgálja, összekapcsolva őket.

Köszöntöm az ezért is dolgozó települések polgármestereit, tisztségviselőit, lakosait mindkét országban, külön a romániai Arad megye elnökét, alelnökeit, polgármestereit és a testületek tagjait. Örülök a kötet megszületésének, ami példaértékű és hasznos bizonyítéka összefogásunknak. A múltat, a jelent valósan bemutatva utal a térség megalapozott jövőjére.

Hiszem, hogy közös összefogással a következő tíz év az itt élőknek, a két megye lakosainak is észlelhető fejlődést hoz. Ezért érdemes Arad és Békés megyében a jövőben is dolgoznunk.

2005. szeptember hó

Varga Zoltán
a Békés Megyei Közgyűlés elnöke

Tisztelt Olvasók!

Nagy örömmel és nagy várakozással készültem Arad és Békés megye határ menti településeinek Kevermesen megtartott első találkozójára. A részletek persze jórészt elmosódnak, hiszen csaknem tíz év telt el azóta, és kicserélődött jó néhány település vezetése is mindkét megyében. Jómagam sem vagyok kivétel ez alól. 1998 és 2002 között nem vettem részt a Békés Megyei Közgyűlés vezetésében – majd két év visszatérés után – immár két hónapja Körösladány polgármestere vagyok.

Az első találkozó a maga idejében feltétlenül újszerű, úttörő jelentőségű volt. Európa keleti felét az útkeresés, a nemzetiségi konfliktusok, valamint nagyfokú átalakulás jellemezte. Csupán néhány évvel voltunk még a rendszerváltás után.

Románia és Magyarország között a szocializmus időszakában hivatalosan baráti és testvéri együttműködés volt, sőt azonos szövetségi rendszerhez tartoztunk. A valóságban azonban feszültség volt a két ország között, az elmérgesedett helyzet és a bizalmatlanság mindennap beárnyékolta kapcsolatainkat. A 80-as évek végén még a konfliktus lehetősége sem volt kizárható. Nem állítom, hogy ma már minden tökéletes kettőnk viszonylatában, de a közeledés felgyorsult és megállíthatatlanul közeledik az időpont, amikor Románia is csatlakozik az Európai Unióhoz, és légiesül az államhatár.

Akkor 1995-ben egyszerre, kölcsönösen ébredt fel a vágy, hogy megismerjük egymást, átkukucskáljunk a határ túloldalára. Vajon hogyan élnek, mi történik odaát? Bár megtehettük volna, bizony alig látogattuk egymást. A határ átlépése szigorú és lassú volt, udvariatlan és kiszolgáltatott.

Pedig valaha, a szomszédos települések lakói úgy éltek, ahogy az szomszédokhoz illik. Átjártak egymáshoz vásárba, bálba, ápolták kapcsolataikat, házasodtak egymás közt. Utak, vasút kötötte össze a falvakat, városokat, nem is olyan régen.

A kiegyezést követő évek bámulatos fejlődését törte ketté az I. világháború és pecsételte meg a trianoni békeszerződés. A határ megvonása elvágta a lehetőségeket, szétzilálta a gazdasági kapcsolatokat, csendes sorvadásra és haldoklásra ítélte a határ két oldalán élőket.

A kevermesi találkozó a változtatás igényének kifejezője volt. Az önkormányzatok vezetői megelégelték az elszigeteltséget, nyilvánvalóvá tették, hogy nem várnak a kormányokra, – és senkire sem – a kezükbe veszik saját érdekükben az új kapcsolatok kiépítését. Sokat késett a Kevermesi Polgármesteri Hivatalban nagyon várt találkozó kezdete a valóságban is, hiszen több mint kétórás késéssel érkezett meg a távoli nagylaki határátkelőhelyen átkelt Arad megyei delegáció Achim Alexa alelnök úr vezetésével.

Utólag bebizonyosodott az, – amire sokan számítottunk – s már az első találkozó baráti hangulata, a felvetett ötletek száma igazolta a határ menti kapcsolatok javításának igényét, s katalizálta országaink, a két megye és azok lakosaik közötti viszony máig tartó normalizálódását is.

Az elmúlt tíz év számos eredményt hozott, új határátkelő nyílt Battonyán, megélénkült a határátkelők forgalma, a települési kapcsolatok mellett létrejöttek a különböző megyei szervezetek közötti együttműködések is.

A PHARE CBC-program tovább élénkítette és élénkíti ma is a kapcsolatokat, anyagi forrásokat biztosítva a határon átívelő elképzelésekhez. Az érdeklődés folyamatosan nő, a résztvevők köre mára kibővült. Tíz év alatt a résztvevők a mindig más-

más településen tartott munkatalálkozókon megismerhették egymás gondjait, értékeit. Rendszeresek az ideiglenes határnyitások Dombegyház–Iratos, Elek–Ottlaka települések között, a turisztikai projektek, a települések intézményei közötti együttműködés. A települések között baráti szálak szövődtek, erősödnek. Ma már természetes a társtelepülés polgármesterének látogatása az együttműködők legtöbbjénél. Az intézmények, a kórházak, az egyetemek, a megyei múzeum, könyvtár, színház, művelődési központ, levéltár, bíróság, ügyészség, rendőrség és még számtalan szervezet, közösség munkatársai nap mint nap munkakapcsolatban állnak. Megyéink értelmisége, írók, képzőművészek, a sportolók, a civil szervezetek vezetői, tagjai, rokonok, jó barátok egyre jobban ismerik egymást, közös céljaik, programjaik vannak s ezek az EU-s partnerséggel csak bővülhetnek.

Milliárdos beruházások valósultak meg mindkét oldalon az elmúlt években. A határ mentén élők már régóta tudják, vannak közös célok, amelyek csak együttműködéssel oldhatók meg, együtt kezelhetők. A Maros-hordalékkúp vízbázisának védelme tipikusan ilyen ügy. Milliónyi lakos ivóvizére kell ügyelnie a térségben élőknek és ez nagy felelősség, mert az ivóvíz egyre inkább kinccsé válik. Mindkét terület szeretné, ha az autópálya erre haladna és számtalan közös elképzelése van az itt élőknek a kapcsolatok élővé tételére.

Mit kívánhatnánk végezetül valamennyiünk számára a tizedik születésnapon?

A határ közelgő megszűnése, az európai uniós tagság lehetőségei élénkítsék a térségi együttműködést. Ne kényelmesítse, ne töltse el elégedettséggel az érintetteket az eddig elért eredmény. A tíz éve kezdődött folyamat elgondolásai akkor válnak valóra, ha a szétszakadt szálak – emberiek, infrastrukturálisak, gazdaságiak – újra összefonódnak az itt élők örömére.

Körösladány, 2005. szeptember hó

Dr. Pelcsinszki Boleszláv
a Békés Megyei Közgyűlés elnöke

Visszatekintés

Egy mindig természeti egységet képező földrajzi térség, a folyók szabdalta hegyvidék és síkság találkozásánál a korábban közös állami, történelmi múltú Körösök–Maros folyók közötti vidék, közigazgatási, településszerkezeti egységet képezett. Kialakult az ezt jól szolgáló közlekedési, gazdasági, kereskedelmi, művelődési infrastruktúra. Az e tájon élő, azt élhetővé tevő magyar, román, szlovák, szerb, német és más népcsoportok a katolikus, református, evangélikus, ortodox, görögkeleti vallási közösségek egésze sérült az I., majd a II. világháborút lezáró békeszerződések következtében.

Az államhatár megjelenése e tájon a részörömön vagy szomorúságon túl határ mentiséget, a központtól való eltávolodást, periferizálódást, infrastrukturális csonkulást, közigazgatási orientációváltozást, nyelvi, vallási, etnikai átrendeződést, a korábban egységet képező térség gazdasági szétválását, a földrajzi közelség ellenére a szervesen összetartozó terület fokozatos eltávolodását hozta magával.

Az itt élőkben a nagy történelmi változások után is élt az emléke a korábbi összetartozásnak, de a kapcsolatok elhaltak gazdasági, társadalmi területen egyaránt. Talán csak a mesterségesen szétszakított familiáris egység erősen bomló szálait még őrző személyek, és a térség történetének közelmúltját őszintén megismerni akaró történészek tudtak, tudnak többet erről az időről.

Amikor a történelem demokratikus rendszerváltása, forradalma mindkét országban lehetőséget teremtett rá, a térségben határ mentivé vált települések polgármesterei keresni kezdték egymást. Az Arad–Békés megyék határ menti települései Zerind–Pél–Ottlaka–Kürtös–Mácsa–Iratos–Pécska–Nagypereg–Nagylak, illetve Gyula–Kétegyháza–Elek–Lökösháza–Kevermes–Dombegyház–Battonya–Mezőhegyes települések polgármesterei, Arad–Békés megyék akkori alelnökeinek vezetésével 1995. június 7-én a Kevermesi Polgármesteri Hivatalban végre először találkoztak igen hosszú idő után.

Itt mondtam el, hogy hosszú évtizedek óta az e tájon élő emberek függetlenül attól, hogy a határ melyik oldalán élnek, ha odanéztek, látták a fák között felcsillanni a szomszéd falu templomtornyát, hallották jó időben e templomtoronyból a harangszót, de egyre kevésbé tudták, hogy ki húzza a harangkötelet, és kinek szól a harang.

Ekkor került megfogalmazásra, hogy jó szándékkal, a szerény lehetőségeket felhasználva kapcsolat épüljön ki a szomszédos települések vezetői, közösségei között, hogy ez a helyzet megváltozzon.

Az azóta eltelt tíz esztendő alatt bebizonyosodott, hogy valóban elindult egy kistérségi együttműködés 1995 tavaszán. A kapcsolattartó települések polgármesterei, kikhez azóta csatlakoztak Sejtény–Szemlak–Sofronya–Zimándújfalu–Pankota–Kisiratos, illetve Kunágota–Mezőkovácsháza–Medgyesegyháza–Füzesgyarmat–Nagybánhegyes települések is, ma már Arad megyében tizenöten, Békés megyében tizenhárman vannak. Rendszeres a kapcsolat a települések többsége között. Felkeresik, vendégül látják egymást, meghívják annak futballcsapatát, hagyományőrző csoportját. Intézmények közötti kapcsolatok épültek ki, testvértelepülési megállapodásokat írtak alá. A térségben élőket szolgálja az azóta megnyitott Battonya–Tornya közötti közúti határátkelő.

A két megye települései tovább keresik egymással a kapcsolatot s a közeljövőben várható Tőzmiske (Mişca) és Békésszentandrás települések csatlakozása a térségi együttműködéshez. Hasonló jellegű együttműködési forma van Békés megye északkeleti és Bihar megye nyugati települései között.

Magyarország és Békés megye 2004. május 1-jétől EU-taggá vált. Várhatóan 2007-től szintén EU-taggá válik Románia, ezen belül Arad megye. Ezzel az érintett határ menti tele-pülések előtt új kihívás és új perspektíva nyílott, nyílik. Kölcsönösen jelen kell lennünk a szomszéd társtelepülésen, megyében, országban. A közös pályázatok, az INTERREG III. a Phare CBC-program az együttműködésben rejlő gazdasági előnyöket kínálja és ezen keresztül fejlődést e térségnek is, hogy egymást erősítse, egységesüljön.

Visszatekintve a kevermesi első találkozásra, az eltelt tíz évre, ma már kölcsönösen elmondhatjuk, hogy jobban tudjuk a határ mindkét oldalán Arad és Békés megyében, hogy ki húzza a szomszéd településen a harang kötelét, és kinek szól a harangszó.

Az együttműködést bővíteni lehet, új formákat kell keresni. Az igazi lehetőségek most alapozódnak és az EU-tagság után teljesednek ki ebben a térségben is. Ha akarat és tudás lesz mindkét oldalon, gyorsabban jut a kistérség a fejlesztési lehetőségekhez s válik a határ mentiség korábbi hátránya az Arad és Békés megyékben élők számára végre előnynyé. Ekkor töltődik meg igazi tartalommal a Kevermesen elkezdett párbeszéd.

2005. szeptember hó

Hevesi József
vezető főtanácsos

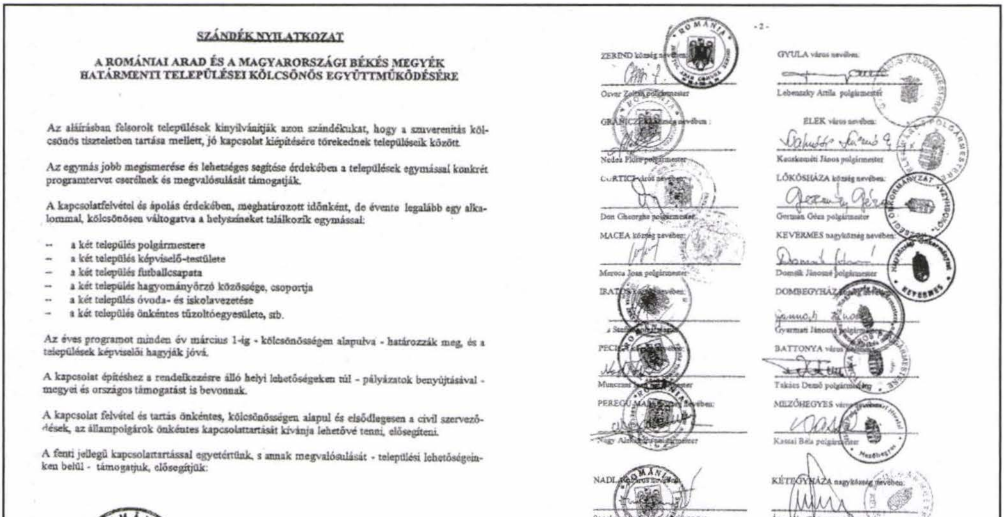

SZÁNDÉK NYILATKOZAT

A ROMÁNIAI ARAD ÉS A MAGYARORSZÁGI BÉKÉS MEGYÉK HATÁRMENTI TELEPÜLÉSEI KÖLCSÖNÖS EGYÜTTMŰKÖDÉSÉRE

Az aláírásban felsorolt települések kinyilvánítják azon szándékukat, hogy a szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása mellett, jó kapcsolat kiépítésére törekednek településeik között.

Az egymás jobb megismerése és lehetséges segítése érdekében a települések egymással konkrét programtervet cserélnek és megvalósulását támogatják.

A kapcsolatfelvétel és ápolás érdekében, meghatározott időnként, de évente legalább egy alkalommal, kölcsönösen váltogatva a helyszíneket találkozik egymással:

- a két település polgármestere
- a két település képviselő-testülete
- a két település futballcsapata
- a két település hagyományőrző közössége, csoportja
- a két település óvoda- és iskolavezetése
- a két település önkéntes tűzoltóegyesülete, stb.

Az éves programot minden év március 1-ig - kölcsönösségen alapulva - határozzák meg, és a települések képviselői hagyják jóvá.

A kapcsolat építéshez a rendelkezésre álló helyi lehetőségeken túl - pályázatok benyújtásával - megyei és országos támogatást is bevonnak.

A kapcsolat felvétel és tartás önkéntes, kölcsönösségen alapul és elsődlegesen a civil szerveződések, az állampolgárok önkéntes kapcsolattartását kívánja lehetővé tenni, elősegíteni.

A fenti jellegű kapcsolattartással egyetértünk, s annak megvalósulását - települési lehetőségeinken belül - támogatjuk, elősegítjük:

PILU [illegible] nevében
Sur Mois[illegible]

GYULA város nevében:
Lebenszky Attila polgármester

- 2 -

ZERIND község nevében:
Ocvar Zoltán polgármester

GRANICZ[illegible] nevében :
Nedea Flore polgármester

CURTICI város nevében:
Don Gheorghe polgármester

MACEA község nevében:
Meroca Ioan polgármester

IRAT[illegible] nevében:
[illegible]

PECI[illegible]
Muncran [illegible]

PEREGU MA[illegible] nevében:
Nagy Al[illegible]

NADL[illegible] nevében:
Szuchan[illegible] polgármester

ARAD M[illegible] Tanács nevében:
Ivan Da[illegible]

GYULA város nevében:
Lebenszky Attila polgármester

ELEK város nevében:
Kecskeméti János polgármester

LŐKÖSHÁZA község nevében:
German Géza polgármester

KEVERMES nagyközség nevében:
Domsik Jánosné polgármester

DOMBEGYHÁZ[illegible]
Gyarmati Jánosné polgármester

BATTONYA város [illegible]
Takács Dezső polgármester

MEZŐHEGYES város [illegible]
Kassai Béla polgármester

KÉTEGYHÁZA nagyközség nevében:
Árgyelán György polgármester

BÉKÉS Megyei Közgyűlés nevében:
Dr. Simon Imre elnök

Mezőhegyes, 1996. szeptember hó

A Mezőhegyesen aláírt „Szándéknyilatkozat", 1996. szeptember

A magyar–román határ menti kapcsolatok uniós látószögből

Az államhatárok egészen a közelmúltig többnyire elválasztó szerepet töltöttek be Európában. Elegendő csak a két világháború közötti időszakra, a francia–német határon húzódó Maginot-vonalra emlékeztetnünk, amelynek kitervelői azt gondolták, hogy a földalatti járatokkal összekötött betonbunkerek, egy hosszan elhúzódó erődrendszer részeként, még biztonságosabbá tehetik az ellenséges államtól elválasztó határt. A hadiesemények azonban ennek éppen az ellenkezőjét bizonyították.

A történelem különös fintora, hogy Európa nyugati felében a határok lebontása, zártságának feloldása éppen a földrészt kettéosztó vasfüggöny „leeresztése" után, a hidegháborús politikai légkörben kezdődhetett meg. A vélt és ugyanakkor valós szovjet fenyegetés, illetve e fenyegetettség által kiváltott félelem árnyékában Nyugat-Európa politikusai felismerték az összefogás, a katonai és gazdasági integráció (Közös Piac, NATO) fokozatos elmélyítésének szükségességét. Az új politikai gondolkodás többek között azt is eredményezte, hogy a nyugat-európai szövetségi rendszerhez tartozó államok fokozatosan enyhítették „belső" határaik zártságát, csökkentették annak biztonsági szerepét. Az ötvenes-hatvanas évektől hozott intézkedéseik így elősegítették a határtérségben élők szomszédos állambeli szabad munkavállalását, a kereskedelmi kapcsolatok felélénkülését, és igyekeztek a közös határ menti infrastruktúra-fejlesztési feladatokat is megoldani. A történelmi traumákból táplálkozó kölcsönös gyanakvás azonban még élő valóság volt az öreg kontinens nyugati felében is az ötvenes évek elején. A két világháború, az évtizedek-évszázadok óta húzódó határviták, a német megszállás kellemetlen emléke vagy éppen a Szövetséges Hatalmak által gerjesztett, már-már hisztérikus németellenesség mind-mind kísérőjenségei voltak ennek a hangulatnak. Mégis fokozatosan ugyan, de a hatvanas évektől már oldódott a szembenállás, amihez nem kis mértékben a gazdasági fellendülés is hozzájárult.

1971-ben újabb kézzelfogható fordulat történt a határ menti kapcsolatokban. Az együttműködés további élénkítése érdekében (az Európa Tanács javaslatára) az akkori Közös Piac államai megalakították az Európai Határ Menti Térségek Szövetségét, angol nyelvű rövidítéssel az AEBR-t. Ez volt az első olyan uniós szervezet, amelyik felvállalta a határ menti térségek közvetlen érdekképviseletét, és közvetítette igényeiket az átalakuló és bővülő integráció különböző fórumai felé. Az évente összeülő közgyűlésen túl az Európa Tanács kezdeményezte a Határ Menti Térségek Konferenciájának megalakítását is. Az 1971. évi elsőt több-kevesebb rendszerességgel újabbak követték. Az AEBR 1981-ben elfogadta az Európai Határ Menti Térségek Chartáját, amiben megfogalmazták a határokon átívelő kapcsolatépítés alapelveit. Így egyebek mellett nagy súlyt helyeztek a partnerségre, a helyi szinttől a legfelsőbb uniós szintig történő, kétoldalú együttműködésre, és határoztak egy olyan közös stratégia kidolgozásáról is, amelyik a határ menti fejlesztéseket hangolja össze. Az új típusú együttműködést főként a tengerparti uniós térségekben alkalmazták, de a nyolcvanas évek elején csatlakozó, kevésbé fejlett gazdasággal rendelkező államok (Portugália, Spanyolország) határ menti térségeinek felzárkózását is hatékonyan segítette.

És mi történt ugyanezen időszak alatt Kelet-Közép-Európa és Kelet-Európa határaival? Egyértelmű választ adhatunk: elválasztó szerepük megszilárdult vagy csak mérsékelten enyhült. Az egymással szomszédos államok és az egymás mellett élő etnikumok közötti kölcsönös gyanakvás e térségből sem tűnt el, vagy talán még erősödött is. Az még valamiképpen logikusan megmagyarázható – ha nem is értünk egyet vele –, hogy a szocialista világ külső határait „vasfüggönnyel" zárták le. Az azonban már-már abszurdnak tűnhet, hogy az egy gazdasági (KGST) és katonai (Varsói Szerződés) szövetségi rendszerhez tartozó, magukat „barátinak és testvérinek" tartó államok még egymás közti (belső) határaikat is végvárként erősítették meg.

Ha Magyarország határainak 1945 és 1990 közötti elválasztó szerepét vesszük szemügyre, akkor térben és időben nem egyszer jelentős különbözőséget tapasztalunk. Így pl. közvetlenül a II. világháborút követő években a magyar–csehszlovák határ gyakorlatilag zárt volt, a két állam közötti viszonyt a felvidéki magyarság jogfosztása miatt feszültség terhelte, míg a magyar–román határ esetében éppen az 1945-tel kezdődő pár esztendőben csillant fel a remény, hogy az átjárhatóság egyik országból a másikba a szélesebb néprétegek számára is biztosított lesz. Petru Groza már a magyar–román vámunió megteremtését helyezte kilátásba. A magyar–román irodalmi, kulturális és más „civil" kapcsolatok 1945–1948 között biztatóan bővültek. Mindez azonban csak rövid epizód volt, és már legfeljebb csak az idős korban lévők és a történészek emlékeznek rá. A későbbiekben a Magyarország és Románia közötti határátkelést a könnyebb és nehezebb periódusok váltakozása jellemezte. Ez utóbbi megállapítás főként a Ceauşescu-diktatúra utolsó éveire jellemző. Jugoszlávia vagy Ausztria felé az 1960-as évek elejéig a magyar határövezetbe lépéshez is ún. határsávengedélyt követeltek meg. Az engedély kiadását előzetes „káderezés" kísérte.

A hatvanas évek közepétől, végétől a korábbi időszakhoz képest nagyobb lett a magyar állampolgárok mozgásszabadsága is. Útlevéllel ugyan, de eljuthattak a szomszédos országokba rokonlátogatásra vagy turistaként is, sőt Csehszlovákia irányába még ennél is jelentősebb nyitásra került sor. Ami a hetvenes években „nyugaton" már általános volt, térségünkben az ritka kivételnek számított, – vagyis napi ingázóként vállalhattak munkát a határ mellett élők a szomszédos államban. Ugyancsak a korlátozott szabadság része volt az ún. kishatárátlépők bevezetése a hatvanas évek végétől a határsávban élők részére. A bevásárló-turizmus Kelet-Közép-Európában a nyolcvanas-kilencvenes években teljesedett ki a maga valóságában, első fellendülésére azonban főként a kishatárátlépőknek köszönhetően már a hatvanas évek közepétől sor kerülhetett. Az államhatár két oldalán fekvő települések, megyék között azonban gyakorlatilag nem alakulhatott ki tartalmasabb hivatalos (testvérvárosi) kapcsolat, és ez érvényes volt az iskolákra, üzemekre és az alig létező civil szervezetekre is. A határ közvetlen közelében, egymástól néhány km-re fekvő településközi, illetve rokoni, baráti kötődések ápolását pedig a rendkívül elmaradott infrastruktúra is hátráltatta. Gyakran kellett ugyanis száz, kétszáz km-t is megtennie az utazóknak a hivatalos határátkelőhelyig, hogy a szomszédba érkezzenek. A gazdasági kapcsolatok pedig (a legszigorúbb centralizálás keretében) csak állami szinten működhettek. Így értünk el az 1989. évi rendszerváltásig.

A gazdaságilag egyre erősödő Nyugat-Európában a nyolcvanas évek végétől további kedvező változások történtek a határok lebontása és az összehangolt fejlesztések érdekében. A határ menti térségek támogatása 1987-ben kapott önálló fejezetet az Európai Közösség költségvetésében, a következő évben pedig megkezdődött a pénzügyi programok kidolgozása is. Az INTERREG I. (1990–1993) és az INTERREG II. (1994–1999) azzal a céllal jöttek létre, hogy az unió belső és külső határainál az uniós tagállamok együttműködését segítő programok és a projektek közösségi támogatásban részesüljenek. Elsősorban a környezetvédelmi, a közlekedés-fejlesztési, informatikai és a gazdasági kooperációt erősítő programok pénzügyi támogatására került sor, de a térségben élők kölcsönös megismerését segítő civil kezdeményezéseket is felkarolták. Kelet-Közép-Európa szempontjából az unió külső határainak fejlesztését célul tűző PHARE CBC-programok voltak a legjelentősebbek. Magyarország Ausztria 1995. évi csatlakozása után lehetett részese ennek az együttműködésnek, de nem sokkal ezután Románia is lehetőséget kapott az uniótól a CBC-hez történő csatlakozásra. A magyar–román határszakaszon (az unió más külső határszakaszaihoz hasonlóan) közlekedési, környezetvédelmi-árvízvédelmi projektek kerültek elfogadásra és megvalósításra, bár jóval szerényebb anyagi erőforrások bevonásával, mint a nyugati határok mentén. Mégis mindkét ország szakemberei lehetőséget kaptak arra, hogy tapasztalatokat szerezzenek az uniós követelményekről és azok teljesítésének feltételeiről. A most induló INTERREG III/A pedig az immár az uniós Magyarország és a rövidesen taggá váló Románia közös határát veszi célba, a határ menti térségek közös fejlesztése, együttműködése az infrastruktúra bővítése érdekében.

Az unió által támogatott határ menti együttműködés egyik sajátos formája az ún. eurorégiók létrehozása, amelyek a legmagasabb szintű együttműködési struktúrák, a legszélesebb hatáskörű szervezetek. A mintát ez esetben is a német–holland határtérség szolgáltatta. Az eurorégiók létrehozásával tehát lényegében kiterjesztették az együttműködésben részt vevő térségek határát, így nemcsak a közvetlen határhoz közeli települések, területsávok lettek a szervezett kapcsolatépítés részesei, hanem az egész határ menti gazdasági-tervezési vagy közigazgatási egység is. Ezzel lehetővé vált, hogy egy-egy régió fejlesztési koncepciójában is kiemelt helyet kapjanak a határokon átívelő kapcsolatok. Az 1993-ban alapított Kárpátok Eurorégió Magyarország, Románia, Ukrajna és Lengyelország egymással határos területeit fogja össze.

Békés és Arad megye, illetve a megyebeli települések szempontjából azonban sokkal nagyobb jelentőségű az 1997 novemberében szerveződött Duna–Körös–Maros–Tisza (DKMT) eurorégió, amelynek alapítói a magyarországi dél-alföldi régió, a romániai nyugati régió és a Szerbia-Montenegróhoz tartozó Vajdaság Autonóm Tartomány. Az eurorégió területe meghaladja a 70 ezer km^2-t, népessége megközelíti az 5,4 millió főt, míg átlagos népsűrűsége 75 fő/km^2. (Ebből a magyarországi rész 18,3 ezer km^2, közel 1,4 millió lakossal.) A DKMT eurorégió tehát mind területe, mind pedig népessége alapján számos uniós tagországot előz meg.

A részt vevő felek az alapító szerződésben többek között a következő indoklást fogalmazták meg: „A DKMT regionális együttműködés célja a helyi hatóságok közötti kapcsolatok bővítése, a gazdasági, művelődési, tudományos és sportkapcsolatok fejlesztése." E cél megvalósítása érdekében rövid távon a legfontosabb lépés egymás megismerése, a kapcsolatrendszer folytonosságának biztosítása. Középtávon a partner régiók társadalmi-gazdasági kohéziójának erősítése, a közös határok mentén pedig a fejlődésbeli különbségek mérséklése. Végül hosszú távon a mikro-európai integráció egy hiteles terének létrehozása, a kisebbségi problémák jobb megértésének elősegítésére.

A DKMT eurorégiót már jelenleg is összekapcsoló láncszemek közül talán a folyók állnak az első helyen. Elegendő csak az árvizek elleni közös küzdelemre, vagy a felmerülő környezetvédelmi feladatok összehangolt megoldására, és mind inkább az országhatárokon átívelő idegenforgalmi fejlesztésekre gondolnunk. A névadó folyók közül meghatározó szerepet tölt be a Duna, amelyik nyugatról és délről fogja közre a térséget, egyúttal összeköttetést, kedvező közlekedési feltételeket biztosít az Atlanti-óceán és a Fekete-tenger felé is, jóllehet e lehetőségeket az ismert okok (a délszláv háború következményei) miatt még napjainkban sem lehet kellőképpen kihasználni.

Egy másik összekötő láncszem, hogy az eurorégiót alkotó térségek fejlődési pályájuk egy meghatározó szakaszán, az 1867 és 1918 közötti évtizedekben, a gazdasági felzárkózás terén figyelemre méltó eredményeket értek el. A gazdasági fejlődés részeként mindenekelőtt az infrastruktúra, a vasúthálózat kiépítése, az oktatási és egészségügyi ellátás európai szintű szervezése történt meg. Az 1850-es évektől egymás után teremtettek vasúti összeköttetést a térség városai (Szeged, Újvidék, Békéscsaba, Arad, Temesvár, Szabadka) és Budapest között, valamint a balkáni államok felé. Ekkorra tehető az urbanizációs fejlődés első szakasza is: Arad, Temesvár, Újvidék vagy Szeged mai városképe, közműveinek gerince a XIX–XX. század fordulóján épült ki. Szeged, mint közismert, az 1879. évi óriási pusztítást okozó árvíz után nemzetközi segítséggel épült újjá. Még 1900 előtt az egyes városok a különböző ajkú népek kulturális centrumaivá váltak. Temesvár (német, szerb, román), Újvidék és Zombor (magyar és szerb), Arad (magyar, román), Szeged (magyar). Másfelől a gazdaság feltörő ágazataiban (gyáripar megtelepedése, bankhálózat kiépítése) és a nyugat-európai típusú művelődésben (állandó színházak, fejlett újságírás stb.) játszottak nagy szerepet ezek a városok.

Az I. világháborút lezáró trianoni békeszerződés a ma is érvényben levő határokkal választotta el egymástól a vonzásközpontokat. A korábbi, az Osztrák–Magyar Monarchia idején megerősödött gazdasági kapcsolatok kényszerűségből megszakadtak, mindegyik területrész jobb híján az új államhatárok szabta területi egységbe integrálódott. A gazdasági fejlődés a két világháború közötti évtizedekben lelassult. A Romániához került bánsági területek az ország gazdaságilag legfejlettebb részét jelentették, Temesvár pedig egyre inkább regionális központtá vált, Arad megtartotta korábbi pozícióit. Az 1920 után területében megnagyobbodott Szerb-Horvát-Szlovén Királyság részét képező Vajdaságot az ország fejlettebb területei között tartották számon, és a többszöri közigazgatási átszervezés eredményeként is főként Újvidék centrumszerepe erősödött, Szabadka és Zombor inkább stagnált. A magyarországi dél-alföldi régióban főként Szeged egyetemi várossá, tudományos centrummá szerveződése érdemel figyelmet, míg Békéscsaba az 1920-as évektől Arad és Nagyvárad korábbi pénzügyi-gazdasági-forgalmi szervező szerepét igyekezett átvenni.

A harmadik összekötő láncszemként a térséget érintő nagy európai közlekedési rendszerek említhetők. Az ún. Helsinki-folyosók az egységesülő kontinens különböző térségeit kapcsolják össze. (Az E5-ös autópálya az eurorégió mindhárom országát, míg a Budapest–Békéscsaba–Arad–Bukarest vasútvonal Magyarországot és Romániát kapcsolja össze.) E folyosók erejét, csomópontjaik hasznát leágazásai biztosítják. A leágazásokkal érintett térségek közvetlenül kontinensléptékű fejlesztési tengelyekre, nemzetközi gazdasági folyamatokra kapcsolódhatnak rá.

Az eurorégiót összekapcsoló láncszemek példája hosszan folytatható. A már élő gazdasági kapcsolatok közül kiemelkedik a nemzeti olajtársaságok (MOL–PETROM) kooperációja. További együttműködési lehetőséget kínálnak a felsőoktatási központok (Szeged, Temesvár, Arad, Újvidék, Szarvas, Békéscsaba, Kecskemét) vagy az egészségügyi intézmények, klinikák, kórházak (Temesvár, Szeged, Arad, Gyula, Újvidék). Az idegenforgalom térségbeli fellendülését, a turisztikai kínálat javítását eredményezhetné a gyógyfürdők (Herkulesfürdő, Gyula, Gyopáros, Palics) közötti intenzívebb együttműködés. A színházak, a könyvkiadás, a néphagyományok kölcsönös ápolása is az eddigieknél jobban tudna hozzájárulni az euroégiós eszme elmélyítéséhez.

Az eurorégió szervezetének kiépítése folyamatos, és előreláthatólag 2005 folyamán elkészül a koncepciója is, amely fontos feladatának tekinti a térség bonyolult környezetvédelmi problémáinak megoldását, a térség gazdasági együttműködését, az eurorégiós civil és oktatási kapcsolatok erősítését. A megalakulást követően rövid ideig a szerveződés háromnyelvű (magyar, szerb, román) folyóiratot is kiadott Eurotrió, illetve Eurorégió címen.

Békés megye múltja és jelene

Füzesgyarmat
BÉKÉS MEGYE
Gyula
Zerind
Kétegyháza
Pilu
Elek
Medgyesegyháza
Grăniceri
Nagybánhegyes
Kunágota
Macea
Lökösháza
Mezőkovácsháza
Kevermes
Curtici
Dorobanți
Dombegyház
Iratoșu
Mezőhegyes
Pâncota
Battonya
Șofronea
Zimandu Nou
Peregu Mare
Nădlac
Pecica
Arad
JUDEȚUL ARAD
Semlac
Seitin

A megyei önkormányzat címe:
Békés Megye Képviselő-testülete
Önkormányzati Hivatala
5600 Békéscsaba, Derkovits sor 2.
Telefon/fax: 66 441-141, 441-593,
www.bekesmegye.hu

Terület: **5 631 km²**
Népesség: **397 791 fő**
Népsűrűség: **70,6 fő/km²**
Munkanélküliségi ráta: 7,0 %
A gazdaságilag aktív népesség aránya: **36,5 %**

A foglalkoztatottak megoszlása ágazatonként (%)
Ipar, építőipar, bányászat: **33,3**
Mezőgazdaság: **11,5**
Kereskedelem, szállítás, pénzügyi tevékenység: **24,3**
Közigazgatás, oktatás, egészségügy, egyéb: **30,9**

A népesség megoszlása korcsoportok szerint (%)
0–14 éves: **16,7**
14–59 éves: **60,9**
60 éven felüli: **22,4**

A kisebbségek aránya a kulturális kötődés alapján: (%)
Szlovák: **1,8**
Cigány: **0,9**
Román: **0,9**
Német: **0,4**
Szerb: **0,1**
Egyéb: **0,1**

A népesség felekezeti megoszlása: (%)
Római katolikus: **26,7**
Görög katolikus: **0,5**
Református: **18,3**
Evangélikus: **11,4**
Görögkeleti: **1,1**
Egyéb: **1,4**
Nem tartozik felekezethez, nem jelezte felekezeti kötődését, ismeretlen: **40,6**

Magyarország délkeleti részén, a magyar–román határ mentén elterülő közigazgatási egység területe 5631 km², népessége 2001-ben megközelítette a 398 ezer főt, átlagos népsűrűsége pedig meghaladta a 70 fő/km²-t. Területét és népességét tekintve Békés (Magyarország megyéi között) a középmezőnyben foglal helyet, míg népsűrűsége alapján inkább az alsó harmadban.

Békés megye megközelíthetősége jelenleg nem a legkedvezőbb, az épülő, illetve tervezett autópályák elkerülik. A közúti közlekedés egyik fő tengelye a gyulai határátkelőtől kelet–nyugati irányba húzódó 44. sz. főút, amelyen keresztül Kecskemétnél érhető el a Budapest–Szeged autópálya. Az M5-ös autópálya Kiskunfélegyháza és Szeged közötti szakasza egy éven belül átadásra kerül. A megyét átszelő másik forgalmas útszakasz a Szegedet Debrecennel összekötő 47. sz. főút. A vasútvonalak közül a Budapest–Újszász–Szolnok–Lökösháza fővonal a legfontosabb, amely az országhatárt elhagyva, Aradot, Dévát és Brassót érintve a román fővárossal, sőt a Balkán-félsziget keleti felével köti össze Nyugat-Európát. Az unió bővülésével e vasútvonal jelentősége felértékelődik, magyarországi szakaszának korszerűsítése uniós támogatással most folyik. Az egykori Alföld (Nagyvárad)–fiumei vasút teljes egésze, így a Békés megyei (Kötegyán–Gyula–Békéscsaba–Orosháza) szakasza is felújítást igényel. A megyét behálózó mellékvonalak korszerűsítésre érettek, ugyanakkor a közúti lehetőségekkel is nehezen bírják a versenyt.

Természet-földrajzilag Békés megye teljes egésze alföldi jellegű, a legalacsonyabb és legmagasabb pontja közötti szintkülönbség alig haladja meg a 20 métert. A látszólag egyhangúnak tűnő táj azonban két egymástól eltérő részre, térszínre osztható. A megye északi, kisebbik és mélyebben fekvő fele a Körösök és Berettyó vidéke, a Kis- és Nagy-Sárrét tartozéka, míg a nagyobb kiterjedésű és magasabban fekvő középső és déli területei a Maros hordalékkúpjához tartoznak, a Békés-csanádi löszhát részei. A hasznosítható természeti kincsek közül főként a kőolaj és földgáz, valamint a termál- és ivóvízkészlet érdemel említést, de jelentős mennyiségű a kavics- és a téglagyártáshoz nélkülözhetetlen agyag is. Kiemelkedően fontos természeti kincsnek, adottságnak tekinthető a középső és déli megyerész kiváló termőképességű talaja. (A Bácska, a Bánát és a Mezőföld mellett a Kárpát-medence legjobb földjei itt találhatók.) Békés megyét természet-földrajzilag folyói kötik össze a szomszédos romániai területekkel. A Körösök és a Berettyó a határhoz viszonylag közeli hegyvidékről érkeznek az alföldi (békési) tájakra. A folyók más térségekhez hasonlóan az elmúlt évezredek során fontos szerepet töltöttek be. Az első települések az árvízmentes folyami peremeken jöttek létre és vízi úton történt a fa és a kő szállítása is. A békési táj mai formáját a XIX. század második felében lezárult folyószabályozási munkák teremtették meg. A kanyarulatokat levágva, számos szakaszon új, mesterséges mederbe terelték a folyót. Az ismétlődő árvizek megakadályozására egyre magasabb gátakat emeltek. A XX. század végére már csak foltokban maradt meg az egykori őstáj a maga természetes növény- és állatvilágával. Az 1997 januárjában megalakult Körös–Maros Nemzeti Park az utóbb említett Békés megyei területeket is összefogja. Így egyebek mellett ide sorolhatjuk a Hármas-Körös árterét, a biharugrai Halas-tavakat a kardoskúti Fehértóval együtt, ahol nemzetközileg is számon tartott jelentős madárállomány található. Mindkét élőhely az ún. Ramsari-egyezmény hatálya alá tartozik. Továbbá a nemzeti parkhoz tartoznak még lösz (Pitvaros) és szikes puszták (Kígyós, Dévaványa–Ecseg) is. Ez utóbbin találjuk Közép-Európa legéletképesebb túzokállományát.

Békés megye területe évezredek óta lakott, amiről a mintegy 8 ezer éves Köröskultúra emlékei is tanúskodnak. A népvándorlás korából (Kr. u. V–IX. század) pedig a szarmaták, a különböző germán törzsek (gepidák, gótok), a hunok és az avarok egyaránt itt hagyták a régészetileg feltárt nyomukat. A magyar honfoglalást követően, a X. században a megye földje a Vata (Csolt) nemzetség szállásterülete lett. A középkori településhálózat a tatárjárás (1241) miatt két fázisban alakult ki, alapját pedig főként a folyó vagy más vízközeli aprófalvak és néhány mezőváros képezte. A középkori megyerendszerben a XIII. század végéig Csanád, Zaránd és Bihar megyék osztoztak a mai Békés megye területén. Békés, mint nemesi megye a XIV. század elején önállósult, székhelye Békés lett. A birtokos családok közül kiemelést érdemelnek több helyen is a Hunyadiak, Hunyadi Jánostól Mátyás királyon át Corvin Jánosig. A középkor századaiban a mai megyeterület csaknem teljes egészében magyar lakossága a váradi és a csanádi, kis részben az egri püspökséghez tartozott.

Az Alföld más térségeihez hasonlóan Békés megye népességének a zöme elpusztult a török uralom alatti másfél évszázad, illetve azt követő felszabadító háborúk során. A megye XVIII–XIX. századi benépesítésében elévülhetetlen érdemeket szerzett a Harruckern és a Wenckheim család, valamint a bécsi udvari kamara is. A megye sokszínű újkori településhálózata, etnikai és felekezeti összetétele a XVIII. és XIX. században alakult ki, de még XX. században is jelentős migráció zajlott le. A megye északi és északkeleti részén, a Körösök és a Berettyó vidékén főként református magyarok (nagyrészük a korábbi őslakosok leszármazottai) telepedtek le, részben kisfalvakat

(Geszt, Körösnagyharsány), részben pedig népesebb községeket éltetve tovább, ill. hozva létre, amelyek a XX. század végére jogállásuk szerint városokká fejlődtek (Szeghalom, Vésztő, Füzesgyarmat). Két település érdemel még említést e térségből: a román hagyományait több mint közel három évszázadon át megőrző Méhkerék, és az Arany János szülővárosának külterületi határából alakult Újszalonta, a megye ma legkisebb települése.

Békés megye középső részén a különböző anyanyelvű és felekezeti összetételű népesség már a XVIII. századtól nagyhatárú és népes mezővárosokat (Szarvas, Békéscsaba, Gyoma, Békés, Mezőberény, Gyula) hozott létre. A magyarok mellett főként szlovákok (Szarvas, Békéscsaba, Mezőberény), illetve kisebb számban németek (Gyula, Elek, Mezőberény) és románok (Gyula) is megtelepedtek a térségben. A református magyarok mellett római katolikusokat (magyarokat, németeket, utóbb szlovákokat) és jelentős számú evangélikust (szlovákok, magyarok, németek) is találunk a térségben, sőt a békéscsabai gyülekezet emelte a XIX. század első felében a Kárpát-medence legnagyobb befogadóképességű evangélikus templomát.

A megye déli része, nagyobb részben az 1950-ig Csanád és Arad megyékhez tartozó területek, a magyar, román és szerb lakosságú Battonyát, a szlovákok alapította Tótkomlóst és az Állami Ménesbirtok központját, Mezőhegyest kivéve a XIX. század elejétől népesültek be, főként római katolikus magyarokkal. A XIX. század második felében a puszták benépesülésével alakultak új községek (Csorvás, Kondoros, Medgyesegyháza), míg a XX. század második felében a nagyhatárú és népes községek, városok tanyavilágából önállósodtak új települések (pl. Telekgerendás, Örménykút, Lökösháza). Békés megye településhálózata jelenleg 75 településből, köztük 18 városból áll.

Az 1990-et követő demokratikus átalakulás megteremtette a magyar önkormányzati rendszert, amely lélekszámától függetlenül minden települést önállónak ismer el. A megyéken belül még az uniós felkészülés időszakában létrehozták a statisztikai körzeteket, az ún. kistérségeket. Békésben többszöri módosulás utáni jelenlegi számuk nyolc. A települések önkéntes együttműködésén alapuló ún. települési társulások azonban nem esnek minden esetben egybe az államilag kialakított, de az érintett községek, városok véleményét is figyelembe vevő statisztikai körzetekkel.

Békés megye különböző etnikai és felekezeti összetételű lakossága az elmúlt évszázadok során általában békességben élt egymás mellett, és az egyes etnikai csoportok gazdálkodási, étkezési vagy öltözködési hagyományai is kölcsönösen hatottak egymásra. A XIX–XX. század fordulójától az asszimiláció, a magyarosodás is fokozatosan éreztette hatását, amire az egyes etnikai, kisebbségi közösségek Békésben is eltérő mértékben reagáltak. A XIX. század közepén a mai megyeterület népességének még több mint negyedét tartották számon nem magyar ajkúként, a II. világháború alatti években arányuk 14% körüli volt, míg napjainkban nem érik el a 2,5%-ot. Az ún. kisebbségi kultúrához szorosabban kötődők aránya ugyanakkor meghaladja a 4%-ot, a származástudatot megőrzők ennél is sokkal többen vannak. Az asszimiláció mellett a XX. századi migráció is nagymértékben csökkentette a kisebbségek lélekszámát. Ennek legfontosabb eseményei a románok és főként pedig a szerbek I. világháború utáni repatriálása, önkéntesen Romániába, ill. Szerbiába költözése, leginkább pedig az 1946 és 1948 közötti években lebonyolított magyar–csehszlovák lakosságcsere, amelynek keretében több mint húszezer Békés megyei szlovák költözött saját elhatározásból az akkori Csehszlovákiába. De a németek 1946. évi kitelepítése is hozzájárult a me-gye etnikai összetételének megváltozásához, amikor is mintegy hat és fél ezer

Békés megyei polgárt kényszerítettek szülőföldje elhagyására. Mind a két világháborút követő években több ezer erdélyi és felvidéki magyar menekült közalkalmazott talált új otthonra Békés megye falvaiban, városaiban. Az 1950 és 1990 közötti évtizedekben több ezer Békés megyei család (köztük a kisebbségiek is) keresett új lakó- és munkahelyet Magyarország gazdaságilag fejlettebb (Dunántúl, Budapest környéke) részein, vagy telepedett be Békés megyei városokba. Az 1959/1960-ban végrehajtott téesz-szervezés nyomán mintegy 40–45 ezer aktív korú férfi és nő vándorolt el a megyéből.

Más kelet-közép-európai országokhoz hasonlóan (részben uniós forrásokból) Magyarország és Békés megye is jelentős erőfeszítéseket tett és tesz a cigány lakosság életviszonyainak javítása érdekében. A népszámlálási kimutatásoknál nagyobb arányú a Békés megyében élők nemzetiségi kötődése, ezt bizonyítja az 1993. évi 77. törvény alapján megalakult kisebbségi önkormányzatok nagy száma is. Így a legutóbbi, a 2002. évi önkormányzati választások során Békés megye 39 településének polgárai döntöttek úgy, hogy kisebbségi önkormányzatot hoznak létre, számos településen többet is: 25 településen cigány, 17-ben szlovák, 12-ben román, 7-ben német, egy-egyben pedig szerb és lengyel. Ezen kívül kisebbségi „civil" egyesületek is működnek. A kisebbségi kultúra ápolását kezdeményezésükre több tájház, népzenei együttes, énekkar teszi folyamatossá. A szlovák, a román, a német és a szerb nyelv oktatása az óvodától kezdve biztosítva van a kisebbségek lakta településeken. Békéscsabán szlovák, Gyulán román, Mezőberényben német tannyelvű középiskola működik. Szarvason a Tessedik Főiskolán szlovák és román óvónő- és tanítóképzés is folyik.

A XVIII. század elejétől a jobb élet és a vallásszabadság reményében a Körösök vidékére és az attól délre elterülő pusztákra érkező új telepesek emberfeletti munkát végeztek a táj újbóli termővé tételeért és hajlékaik, településeik felépítéséért. Egy évszázad múlva a gazdasági szakírók a békési településeket a legjelentősebb kárpát-medencei gabonatermő vidékek közé sorolták. A legismertebb békési templomok többsége – többnyire a barokk stílus jegyében – a XVIII. század utolsó és a XIX. század első harmadában épült. (A protestáns gyülekezetek II. József ún. türelmi rendeletének kiadása előtt tartós anyagból nem építhettek templomot.) A lelkészek és az egyházközségek maradandó érdemeket szereztek a korszerű gazdálkodási módszerek (Tessedik Sámuel) és a magasabb szintű műveltség (gimnáziumok alapítása) elterjesztésében is. Már az 1840-es évektől megváltották feudális terheiket a legnépesebb mezővárosi közösségek (Szarvas, Békéscsaba), így fejlődésük is gyorsabbá vált.

Már a feudalizmus időszakában is a rossz utak ellenére szoros kereskedelmi kapcsolat alakult ki Békés megye és a közeli (ma Romániához tartozó) hegyvidékek között. Gabonát adtak el, és főként követ, illetve fát hoztak onnan leginkább vízi úton (Körösök, Maros). Békés megyét és a megyével határos vidékeket is 1858-tól a vasút kapcsolta be az európai gazdaság vérkeringésébe. 1893-ig kiépültek a fontosabb mellékvonalak is. A kedvezőbb szállítási lehetőségek fellendítették a termelési kedvet. A gabonafélék mellett a XIX. század végétől – elsősorban az uradalmakban – elterjedt az ipari növények (kender, cukorrépa, cirok) termesztése is. Lendületet kapott a gyáripar kiépülése, főként a malomipari kapacitás bővült számottevően, Békéscsabán pedig az ország egyik legkorszerűbb malma épült fel. Ezekre az évtizedekre esik a napjainkra világszerte ismertté vált élelmiszer-ipari termékek (csabai és gyulai kolbász) megjelenése, az országos viszonylatban is számontartott tégla- és cserépgyártás, a gyári jellegű textilipar megindulása, de épültek cukorgyárak (Mezőhegyes, Sarkad) is. A magyarországi agrárágazat megújításában békési nemesítők egész sora (pl. Stark Adolf csemegeszőlője, később Baross László bánkúti búzája) vett részt. 1484-től egészen 1950-ig Gyula volt a megye székhelye, míg Békéscsaba vasúti csomópontból fokozatosan a megye gazdasági életének központjává vált. A közlekedési feltételek javulásával ugyanakkor Arad és Nagyvárad gazdasági (pénzügyi) vonzereje Békés megye nagyobb részére is kiterjedt.

Az 1848-as forradalom után lassan formálódott ki a megyében a polgári társadalom. A földhiány miatt a nagybirtokrendszer továbbélése ellen a XIX. század végétől Békés megyében is széles körű „agrárszocialista" és attól független demokratikus kisgazdamozgalom bontakozott ki (Viharsarok, Áchim). 1902-től az ipari munkásság szervezkedéseinek is súlyuk alakult ki néhány nagyobb településen.

Az I. világháborút lezáró trianoni békeszerződés elvágta a korábban kialakult gazdasági kapcsolatokat Békés megye és a szomszédos sík- és hegyvidéki térségek között. Békéscsaba a húszas évektől a magyarországi részeken igyekezett átvenni Arad és Nagyvárad korábbi gazdaságszervező szerepét, a csanádi és bihari települések egy része (Battonya, Dombegyház, Zsadány, Geszt, Körösnagyharsány) azonban megsínylette a piacok elvesztését. A két világháború között főként Békéscsaba gyarapodott új beruházásokkal (pl. baromfifeldolgozás). Országos, sőt nemzetközi hírű nyomdászként tartották számon a gyomai Kner Imrét és a békéscsabai Tevan Andort. A mezőgazdasági termelésben a világválság után végbement bizonyos korszerűsödés, a harmincas évek végétől jobban elterjedtek a munkaigényes kultúrák (zöldségfélék, cirok, baromfi, májliba, lucernamag, később a földimogyoró). A társadalmi átrétegződés azonban lassú volt. A II. világháború alatti években is a foglalkoztatottak több mint kétharmada élt a mezőgazdaságból, országosan azonban már csak a fele. A mezőgazdasági népesség zömét a földhiány sújtotta a legjobban, az értékesítési válságok mellett. A társadalmi változások iránti igény megfogalmazói leginkább a szociáldemokrata pártba tömörültek. Békéscsabán két ízben is szociáldemokrata képviselőt választott a lakosság. A harmincas években nagy közéleti-politikai mozgósító erőt képviseltek a radikális valóságfeltáró írói szociográfiák. A Magyarország 1944/45 utáni történetében rövid ideig igen fontos szerepet játszó Kisgazdapárt szervezése 1930-ban éppen Békésből indult (Mezőberény, Békés, Szeghalom, Vésztő, Gyoma, Békéscsaba, Gyula, Orosháza, Biharugra stb.). 1931-től kezdve Békés megyének mindig volt kisgazda-képviselője a parlamentben. A „megyegyűlésben", a helyi képviselő-testületekben szociáldemokrata és kisgazda ellenzéki frakciók voltak.

Az 1945-öt követő évtizedekben ellentmondásosan alakult Békés megye gazdasági-társadalmi fejlődése. Az ún. szocialista iparosítás kezdeti szakasza egészen a hatvanas évek elejéig kedvezőtlen volt a megye fejlődésére nézve, mivel e korszak egyenlő volt a mezőgazdaság csaknem teljes tönkretételével. Az 1956-os népfelkelés leverését és a megtorlást követően néhány évvel a Kádár János-féle politika irányt váltott, nagyobb hangsúlyt helyezve az életszínvonalra. A kádári politika kényszerrel végrehajtotta ugyan a tsz-szervezést, de a háztáji és kisegítő gazdaságok engedélyezésével javította az élelmiszer-ellátást, egyúttal kiegészítő jövedelmet biztosítva a vidéki lakosság széles rétegének. A megye korábbi élelmiszeriparát korszerűsítették és újakat is építettek (Orosháza, Békéscsaba, Gyula, Mezőkovácsháza). Jelentősen bővült a textilipar termelése és a cipőgyártás (Békéscsaba, Gyula, Endrőd, Mezőberény, Szeghalom, Szarvas), valamint a bútorgyártás (Mezőberény, Békéscsaba, Gyula). Új iparágak: mezőgazdasági gépgyártás (Békéscsaba, Orosháza), közlekedési eszközök gyártása (Szeghalom), egyéb gépipari tevékenység (Békéscsaba), üveggyártás (Orosháza) is megjelentek. Békés azonban e fejlesztések ellenére sem volt képes az ország fejlettebb megyéihez felzárkózni. A megye népessége 1941-ben és 1949-ben érte el a csúcspontját, a lélekszám csökkenése 1960 óta folyamatos. Főként az 1950 és 1970 közötti időszakban volt nagyarányú az elvándorlás, az elmúlt másfél-két évtizedben pedig a születések számának csökkenése is nagymértékben hozzájárult a népesség fogyásához. A hatvanas éveket követően azonban a megye nagyobb és iparosodottabb városai (Békéscsaba, Gyula és Orosháza) is jelentős számú beköltözővel gyarapodtak. A hatvanas évektől épült ki a megyei felsőoktatás, éppen a magyarországi reform eredményeként. A jelenleg szarvasi székhellyel működő Tessedik Sámuel Főiskola agrártudományi kara és pedagógusképző kara Szarvason, gazdasági kara Békéscsabán, egészségügyi intézete pedig Gyulán található. Orosházán korábban a szegedi főiskola, újabban a székesfehérvári főiskola kihelyezett tagozata működik. A megye legnagyobb kórháza Gyulán, két másik kórház Békéscsabán és Orosházán működik.

Az 1989/90. évi magyarországi gazdasági és politikai átalakulás kedvezőtlenül érintette Békést. Ez főként a megye gazdasági életében jelentős súlyt képviselő agrárgazdaság és részben a hozzá kapcsolódó feldolgozóipar (baromfifeldolgozás, konzerv-, hűtő-, hús- és tejipar) válságára vezethető vissza. De például a modern technológiát alkalmazó nyomdaipart is elérte a recesszió. Nagy múltú cukorgyárak (Sarkad, Mezőhegyes) zártak be, exportra termelő textilüzemek (Békéscsaba, Mezőberény, Gyula) szűntek meg. A munkanélküliségi ráta egyes időszakokban elérte a 8–10%-ot, sokan – főleg az 50 éven felüliek, a pályakezdők és a szakképzetlenek – szorultak ki hosszabb-rövidebb időre a munkaerőpiacról, és váltak inaktívvá. De kedvező jelenségekkel is találkozhatunk. Az elmúlt másfél évtizedben (az országos tendenciákhoz hasonlóan) jelentős előrelépés történt gyakorlatilag minden békési településen az infrastruktúra fejlesztése (a vezetékes telefonhálózat, a szilárd burkolatú utak, a szennyvízcsatorna-hálózat kiépítése) terén. Község- és városközpontok újultak meg, és jelentős idegenforgalmi beruházások is történtek. Számos megyei strand- és gyógyfürdő (Békéscsaba, Orosháza-Gyopáros, Gyoma, Gyula, Füzesgyarmat) kapott új arculatot, „uniós külsőt" az elmúlt években. Régebbi és új, nagy tömegeket megmozgató fesztiválok (főként a Gyulai Várjátékok, a Békéscsabai Kolbászfesztivál, a Békéscsabai Bábjáték Fesztivál) váltak országosan és nemzetközileg is ismertté. Jelentős vonzása van többek között a medgyesegyházi Dinnyefesztiválnak, a szarvasi Szilvanapoknak, az orosházi Kenyérünnepnek, a békési Madzagfalvi Napoknak, a Békés-Tarhosi Zenei Napoknak, a gyomaendrődi túró- és sajtfesztiválnak, a mezőhegyesi Mezőgazdasági Napok, nagybánhegyesi Paprikafesztivál stb. rendezvényeinek. Ipari parkokat hoztak létre a városok, részben uniós és más pályázati pénzek felhasználásával a beruházások élénkítésére, aminek első eredményei már meg is jelentek. Átalakulóban, változóban van Békés megye és keresi helyét az országon belül és azon kívül is. A határ menti együttműködés, a határ két oldalán fekvő települések közötti kapcsolatok erősítése is e helykeresés egyik útja.

Gyula (Jula)

BÉKÉS MEGYE
Gyula
JUDETUL ARAD

Polgármesteri Hivatal
5700 Gyula, Petőfi tér 3.
Telefon/fax: 66/362-155, 66/463-143
mailto:gyulaph@gyula.hu

Területe: **25 580 ha**
Népessége: **33 041 fő**
Népsűrűsége: **129 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
Szántó: **51,9**
Rét-legelő: **17,4**
Erdő: **15,1**
Egyéb: **1,2**
Kivett: **14,4**
A népesség korösszetétele (%)
0–14 éves: **15,1**
15–59 éves: **63,4**
60 éven felüli: **21,5**
Az aktív népesség aránya (%): **40,2**
A munkanélküliségi ráta (%): **6,4**

A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
Mezőgazdaság: **5,4**
Ipar-építőipar: **28,3**
Egyéb ágazat: **66,3**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **1645**
aránya (%): **5,0**
ebből (fő)
Cigány: **129**
Román: **750**
Német: **532**
Kisebbségi önkormányzatok 2003-ban:
cigány, román, német
Felekezeti megoszlás (%)
Római katolikus: **26,9**
Református: **26,5**
Evangélikus: **2,2**
Ortodox: **2,0 (köztük 489 román)**
Egyéb: **2,1**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **39,2**
Térségi testvértelepülései: **Pél, Nagyzerind**

A magyar–román határ közvetlen szomszédságában a Fehér-Körös egykori medre (a mai Élővíz-csatorna) két oldalán elterülő várost joggal tekinthetjük Magyarország egyik keleti kapujának. Gyulánál találkozik ugyanis a gyulavarsánd–kisjenői 79A jelzésű út – amely összefogja a Nagyvárad és Arad irányából érkező közúti forgalmat – a 44. sz. főúttal. Ez utóbbin Kecskemétnél érhető el az M5-ös autópálya, illetve rajta keresztül Budapest és Nyugat-Európa. A várost átszelő vasút az ún. alföld–fiumei vonal része, amelyik tervezői szerint Nagyváradot és az Alföld gabonatermő vidékeit kötötte volna össze az adriai kikötővárossal. A Békéscsaba–Gyula és a kötegyáni határátkelőhely közötti mintegy 40 km-es vasúti pálya mintegy negyedszázad óta ismét kapcsot jelent a két szomszédos ország határ menti térségei között (Nagyszalonta, Nagyvárad). Budapestről Békéscsabán keresztül naponta tíz járatpár közlekedik a 220 km-re levő Gyulára. Gyula–Békéscsaba közötti 4 sávos autóút most készült el.

A város régebbi részeihez csatlakoznak XIX. század végétől beépült peremrészek (Galbácskert, Szentpálfalva, Máriafalva). 1973 óta Gyula városhoz tartozik a korábban évszázadokon át önálló községként számon tartott Gyulavári is. Gyulát a mezővárosok közé sorolja a magyar geográfiai és szociológiai szakirodalom. E sajátos fejlődési pályát befutó alföldi városok népességének jelentős része (harmada, negyede) az 1960-as éve-

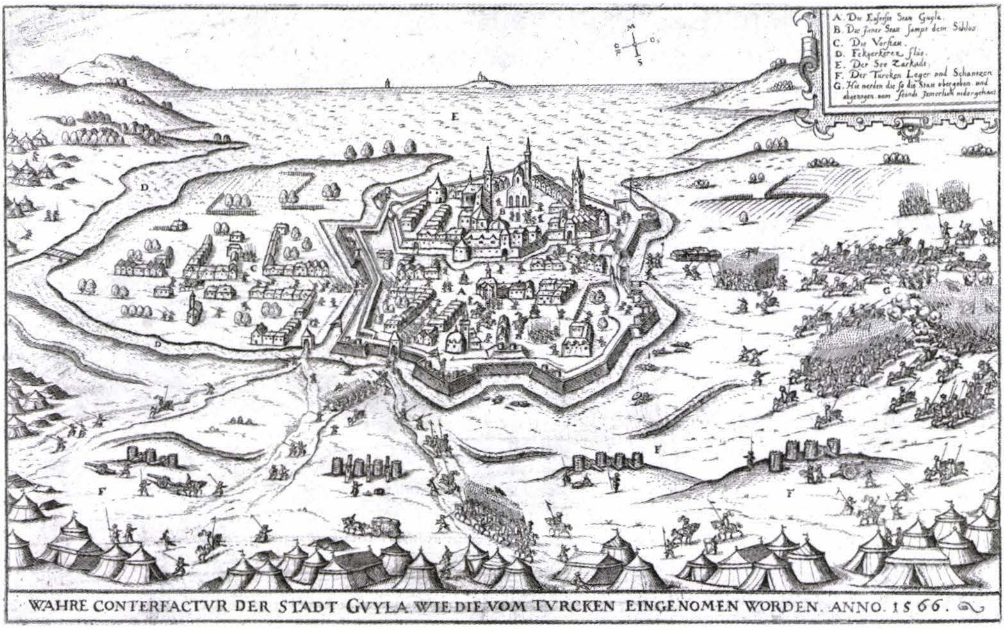
A. Die Euſerſte Stat Gyula.
B. Die Jnner Stat ſampt dem Schlos.
C. Die Vorſtat.
D. Fekyerkörez flüs.
E. Der See Zarkadt.
F. Der Türcken Leger und Schanzen
G. Hie werden die ſo die Stat ubergeben und abgezogen vom ſeinde jämerlich nidergehaut
A
B
C
D
E
F
G
WAHRE CONTERFACTVR DER STADT GVYLA WIE DIE VOM TVRCKEN EINGENOMEN WORDEN. ANNO. 1566.

Gyula két hónapos ostrom utáni elfoglalása (1566)

kig tanyákon élt. Mára 6% a tanyák lakója. Alföldi viszonylatban jelentős – 15% – a város erdőterülete (Dénesmajor, Városerdő, Szanazug), ahol foltokban még megtalálható a régi ártéri erdőkre jellemző faállomány (fűz, tölgy, éger). Gyula határát közepes termőképességű öntéstalajok jellemzik.

Története a középkorban

Legkorábbi okleveles említése 1313-ból maradt fenn. A XIV. század elején *Gyula* néven falu is állt a plébániatemplom mellett, a mai „Törökzug" városrészben. Érdemi fejlődését a XIV. század vége tájától számítjuk. A mocsaras táj magasabb fekvésű részeire települt mezőváros mellett a XV. század elején kezdte el Maróthy János macsói bán a cölöpökre alapozott, többször bővített, ma is látható gyulai téglavár építését. A város Békés vármegyéhez, a vízrendszerrel védett vár pedig Zaránd megye területéhez tartozott. A vár születése körüli évtizedekben ferences kolostor is épült.

A XV–XVI. század fordulójára Gyula jelentős vásárhely (1387-ben kapott vásárjogot), számos céhes iparos lakhelye és ismert egyházi-iskolai központ lett, mintegy háromezer főnyi lakossága 1496-ban külön jogokat kapott. 1484-ben Mátyás király a gyulai várhoz kapcsolta a legfőbb vármegyei tisztségeket, s ezzel Gyulát megyeszékhellyé tette. A várat és az uradalmat a Maróthy-család kihalása után a király, majd 1504-ig fia, Corvin János birtokolta.

A középkori virágzás megtörését a Dózsa György vezette parasztlázadás Gyulát is érintő eseményei kezdték, a legnagyobb csapást pedig a török hódítók megjelenése hozta. Ezután a török függést vállaló erdélyi fejedelemség versenyt futott Gyuláért a Bécsből irányított királyi Magyarországgal. Amikor 1552-ben Temesvárt, Lippát is birtokba vették a törökök, a gyulai vár katonai szerepe megnőtt: az egész Körös–Marosközt védelmező egyetlen királyi végvár lett. Gyula két hónapos ostrom utáni elfoglalásával (1566) kialakult a török hódítás északkeleti határa Várad irányában. A török uralom első évtizedeitől Gyula szandzsák-székhely lett, a várba és a városba mohamedánok is települtek. A várost valójában 1595-ben a török seregbe tartozó tatár segédcsapatok pusztították el. A török elleni felszabadító háborúk során, az 1680-as években a keresztény szövetséges csapatok elűzték a még megmaradt lakosságot, hogy a körülzárt várkatonaságot kiéheztessék. A vár (és vele a Marosig terjedő hatalmas terület) 1695-ben harcok nélkül szabadult fel. A bécsi hadvezetés szerb lakosokból szervezte meg a marosi és a tiszai határőrvidéket, és felépíttette a korszerű aradi és szegedi várakat. Az elmenekült gyulai lakosok már visszatértek, amikor a Rákóczi-szabadságharc idején, 1705-ben a kuruc ostrommal a gyulai várat nem sikerült elfoglalni.

A város fejlődése a XVIII. századtól a XX. század derekáig

Gyula és vidéke XVIII. századi újraszületése a benépesüléssel indult. A visszatért, ill. betelepülő magyarok és a vár közelében élő román családok mellé az új földesúr, a Békés megye zömét és Arad megye egy részét 1720-ban a bécsi udvartól birtokába vevő Harruckern János György hadiszállító 1723–24-től német telepeseket hozott. Őket Gyula nyugati szélére – két Körös-ág közé – telepítette le, Németgyula idővel önálló igazgatású település lett. (Önállósága 1857-ig fennmaradt.) Gyula keleti szélén – családonkénti, fokozatos betelepüléssel – a Magyarváros keretébe tartozó román városrész (a Nagyrománváros) népesedett be. Az 1750-es évekre így végleg kialakult a hagyományaiban máig háromnyelvű és három fő vallású (római katolikus, református, ortodox román) város. A Németváros szélén, a Fehér-Körös DNy-i oldalán a XVIII. század végén alakult ki a Kisrománváros. 1858-ban a két Gyula népességének 65%-a magyar, 22%-a román, 13%-a német anyanyelvű volt. 188 zsidó is élt már a városban (1%). A magyar nyelv kiegyenlítő szerepét követő asszimiláció következtében 1900-ban a német anyanyelvűek aránya 7,4% volt, a románok 11,6%-ot képviseltek, 510 szlovák is jelen volt (2,3%). A magyarok közt számba vett zsidók létszáma (a vallási megoszlás szerint) ekkora 3,5%-ot ért már el. A származástudat és a hagyományok alapján az 1858-as arányok ugyanakkor alapjában véve máig jelen vannak.

Gyula az 1715-ben újraalakult Békés megye székvárosa maradt. A vár hadi fontossága megszűnt, a megyegyűléseket azonban még évtizedekig benne tartották. A közelébe épült, többszöri átalakítása után ma is álló Harruckern-kastély – a benne lakó földesúri családok nemzedékei révén egészen 1944-ig – viszont közéleti szerepet kapott.

Az újraalakult Gyula majdnem két évszázadra az agrár jellegű megye legfejlettebb, bár nem a legnépesebb települése lett. 1787-ben a két Gyulának együtt közel nyolcezer lakosa volt, 1858-ban 17,6 ezer. 1858 és 1900 között a népesség mintegy 35 százalékkal nőtt (22,5 ezerre). Mindezt a város annak ellenére érte el, hogy az 1801-ben támadt tűzvészben házainak zöme leégett, a Körösök 1858-as szabályozása előtt gyakran veszélyeztették az árvizek (1855-ben sújtotta a legnagyobb), 1871-ig nem jutott vasúthoz, 1900-ig nem tudott érdemi gyárat befogadni, és csak 1903-ban nyílt meg hosszú ideig egyetlen középiskolája. Sikerült viszont a vasúti csomóponttá, kereskedelmi és gyáripari bázissá növekedett Békéscsabával szemben megtartania a megyeszékhelyet, és azzal együtt a II. világháborúig jelentős állami beruházásokhoz, a funkciókhoz szabott, reprezentatív középületekhez jutnia. (Pl. a törvényszék, az 1846 óta működő megyei kórház új tömbjei, a tüdőbetegek szanatóriuma, a rendőrkapitányság, a polgári iskolák, a pénzügyigazgatóság, a két honvédlaktanya).

Gyulán a polgárosodás alapjait a jelentős értelmiségen túl a kézműiparosság (leginkább a németekből), majd néhány kisebb gyár, az 1918-ig nagy hírű és népes vásárokhoz jól kapcsolódó kereskedelem, a gazdasági vonzás adta. 1910-ben a népesség 29%-a élt az ipari tevékenységből, 1930-ban együttesen már mintegy 35%-a. Mindehhez járult a szaporodó hivatalnoki, papi, pedagógus és jogi értelmiség, az orvosok, mérnökök csoportja. 1941-ben a gyulai kereső népesség közel 14%-a már szellemi foglalkozást űzött. 1300 fő már akkor nyugdíjból élt. Fontos szerepet játszottak a városias kiépítés régebbi mozaikjai: a megyeháza, a két városháza, a hat templom, iskolák, magánházak, kőhidak, a belváros nem alföldi arculatú és méretű terei, a mai Béke sugárút „kivágása" a vasútmegnyitás után, a Göndöcs-kert. Az 1868-ban létesült múzeum, az 1869 óta megjelenő helyi újságok, a gyakori színházi alkalmak, a sokféle kör és egyesület ugyanúgy. 1893-ban az artézi kút, 1895-ben a telefon, 1899-ben az áramszolgáltatás, az első köztéri szobor „lépett be" a gyulai életbe.

A város társadalmának viszonylagosan tartós egyensúlyát a XIX. század végéig a lakosság többségét képviselő gyulai parasztságnak a jobbágyfelszabadítás előtti időkig visszanyúló, kedvező belső arányai biztosították: 1847-ben 40%-a volt földesgazda, 50%-a házzal és legelőrésszel rendelkező ún. házas zsellér, 10%-a cseléd- vagy napszámos sorban élő, saját házzal sem bíró zsellér. A földtelen mezőgazdasági munkások, kubikosok száma az 1880-as évektől fogva emelkedett meg súlyosan, 1900-ban már a kereső népesség egyharmadát jelentették. Az általuk lakott településrészeket (Szentpálfalva, Máriafalva, Ajtósfalva) hosszú ideig külterületnek minősítette a város vezetése. 1930-ban mintegy hatezren laktak a tanyákon, a népesség 23%-a körül.

A földhiány miatti súlyos szociális szorításból egyes nagybirtokrészek parcellázásával, a két földreformmal sem lehetett már kiszabadulni. Az agrártermelésben a sok munkaerőt igénylő szerkezetmódosításhoz a tőke és a szemléletváltás egyaránt kevéssé volt meg. 1930-ban és 1941-ben a város lakosságának már csak 36%-a élt az „őstermelésből", de a hagyományos gazdálkodáshoz még így sem volt elég a föld. (A kiterjedt nagybirtokok 1945. tavaszi felosztásukig az 1973-ban Gyulához csatlakozó Gyulavári határában feküdtek.)

A kapitalista kori város fejlődésében a XX. század első felét tekintve többször kell hátrányba kerülésről, mint felemelkedésről beszélni. A gyáralapítások – a kötöttárugyártást 1901-ben megalapozó harisnyagyár után – a gyulai kolbász hírnevét megalapozó Stéberl-féle húsüzem kifejlődésével és 1936-ban a Tejporgyár megindulásával folytatódtak. Gyula kisiparos város maradt. A gyáripar, a pénzpiac, a közlekedés (vasúti, közúti) és a kereskedelem táji központja 1910 körül végképpen Békéscsaba lett, és gazdasági adottságai alapján oktatásügye, kultúrája is felerősödött. A művelődésben, a városközpont arculatában és főként a kórházi ellátásban, a jogszolgáltatásban Gyula viszont biztosan tartotta és máig is tartja a századfordulóig megalapozott rangját.

A nagy I. világháborús veszteségeket, az 1918 ősze és 1920 tavasza között bekövetkezett anyagi károkat egyszerűbb volt helyrehozni, mint az 1920-ban életbe léptetett trianoni békeszerződés következményeihez alkalmazkodni. Az új határ mintegy 26 községet vágott le Gyula korábbi vonzáskörzetéből. Az Arad és Nagyvárad 1920 előtti szerepkörébe a magyar területen belépő Békéscsaba ezután még inkább aspirált a megyeszékhelyi rangra is. Az 1923 végén végrehajtott egyszerűsítéseken túl (ezek között volt az eleki székhellyel működő Csonka-Arad megye Csanád megyéhez csatolása) a megyebeosztást nem módosította a törvényhozás, így Gyula közjogi státusza sem változott.

A két világháború közötti Gyulát az 1924–1928 közötti stabilizálódás után – általános csapásként – az 1929–1933. évi gazdasági világválság és elhúzódó hatása fékezte le. A munkanélküliség minden ágazatban addig nem ismert arányokat öltött. 1935 tájától a megélhetési viszonyok javultak. A régen várt és 1938–1940-ben a legjellemzőbb rövid fellendülést lefékezték az 1941–1942. évi nagy belvízkárok, súlyos gazdasági korlátozások. A tömeges behívások után a város haladásában közel száz éven át nagy szerepet betöltő zsidóság (1930-ban 670 fő) elhurcolása, a holocaust okozott tragikus törést. Romániának a Hitlerrel és szövetségeseivel történt szembefordulása után Gyula és környéke is hadműveleti területté vált.

Az 1944. október 6-iki nagy erejű előretörés során – nagyobb veszteségek nélkül – Gyula is szovjet kézre került, majd több hónapon át a középületek egész sorát elfoglaló, a lakosság tömegeinek kirendelésével szervezett katonai kórházváros lett. A város polgári irányítását rövid időn belül sikerült jól megszervezni. Gyula bekapcsolódott az ország újjáalakításába. A szovjet katonai szervek a legnagyobb csalódást 1945 első napjaiban okozták, amikor a német nevű, német származású mintegy 550 gyulai lakost összegyűjtöttek és további 800 környékbeli némettel együtt évekig tartó ukrajnai bányamunkára hurcolták el őket. Akik túlélték, 1949-ben térhettek haza.

A földreformot sok vitával lehetett végrehajtani a városban.

Az 1945–1948 közötti koalíciós években Gyulán is megcsillant – egyre halványuló fénnyel – a reménye a demokratikus berendezkedésnek, az oktatás és a művelődés szféráiban számos értékes kezdeményezés megvalósult. 1948-tól már különösen akadályozta a haladást a kommunista párt egyeduralomra törekvése, amely rövidesen az állampárti diktatúrába torkollott. Gyulát a propagandában reakciós tisztviselővárosnak nevezték, ami igazságtalanul sújtotta a gyulaiak túlnyomó többségét. 1950-ben, a megyehatárok átrajzolásával együtt, a megyeszékhely végleg Békéscsabára került. Mindezekből érthetően következett már 1953-ban a Nagy Imre vezette „reformvonal", 1956-ban pedig az októberi forradalom támogatása.

A forradalom elfojtását követő bosszúállás, majd a parasztság szövetkezetekbe „irányításának" évei után, néhány városát szerető vezető és a gyulai értelmiség összefogásával indult el az új szakasz. Ennek a jelképe az 1959-ben megnyitott Várfürdő, de a gyulai múzeumból szervezett hagyományápolás felerősítése, az Erkel-kultusz felélesztése, a vár első rekonstrukciója után 1964-ben a Várszínház útra indítása is. Ezek az idegenforgalom alapjait vetették meg, és megerősítették a lakosság hitét a város jövőjében.

Mindezekhez társult az ipari munkahelyeket szaporító üzembővítések (harisnyagyár, húsüzem), szövetkezeti bővítések (fa-, fémbútoripari, építőipari, szabóipari) sora, jórészt biztosítva a mezőgazdaságból Gyulán és környékén felszabadult munkaerő egy részének foglalkoztatását. Az iparfejlesztés során a Gyulai Húskombinát az 1970-es években az országosan kiemelt beruházások közé került. A vázolt folyamatok az agrárnépesség fogyásához, az ipari népesség arányának komoly emelkedéséhez, a szellemi munkát végzők, az iskolázottak táborának gyarapodásához vezettek.

Gyula egyre inkább az idegenforgalomra és humán szolgáltatásra berendezkedő határváros

Minden negyedik-ötödik romániai turista vagy átutazó Gyulánál lép Magyarország területére, vagyis ez az első magyarországi város, amelyet megismerhet. Különösen így volt ez 2001-ig, amíg el nem készült a belterületet a tranzitforgalomtól mentesítő elkerülő út, amelyik a 44. számú főúthoz csatlakozik. Ez utóbbinak a Gyula és Békéscsaba közötti szakaszát 2004 végére építették át négysávúra. A határátkelőhely korszerűsítése előbb, már 2002-ben befejeződött.

A város területe 255,8 km^2, lakossága pedig meghaladja 33 ezer főt (2004). Ezzel Békéscsaba után Békés megye második legnépesebb települése, a megye centrumát jelentő településegyüttes (Közép-Békés) egyik meghatározó tagja, egyben kistérségi központ is. A városban az elmúlt években jelentős infrastrukturális beruházások történtek és folynak ma is.

A város gazdasági életében a nyolcvanas években még jelentős szerepet töltött be a feldolgozóipar (textil, bútor, vízgépgyártás, hús, tej). Napjainkra a gyorsan változó pénzügyi-gazdasági feltételek ellenére a nemzetközileg ismert Gyulai Húskombinát Rt.-nek csökkentett dolgozói létszámmal (jelenleg kb. 800 fő) ugyan, de sikerült piaci helyzetét megszilárdítania. A világhírű gyulai kolbász továbbra is keresett bel- és külföldön egyaránt. A mintegy 300 főt foglalkoztató Gyulai Fa-Fém Bútor Rt.-nek irodabútoraival sikerült megmaradnia a piacon. A textiliparból már csak töredékek maradtak.

A város periférikus fekvése ellenére is, főként a középfokú oktatás és az egészségügyi ellátás terén jelentős vonzáskörzetet mondhat magának, amely főként a román határ menti térségekre (az egykor Bihar megyei Körösnagyharsánytól a volt Csanád megyei Battonyáig) terjed. Három gimnáziuma (Erkel, Karácsonyi, Bâlcescu) a magas szintű idegen nyelvi és informatikai oktatással, míg a négy szakközépiskolában, illetve szakképzőben széles skálájú szakmai képzés (ipari, kereskedelmi, egészségügyi, mezőgazdasági, rendvédelmi stb.) áll a fiatalok rendelkezésére. 1993-ban indult meg a városban a főiskolai oktatás. Jelenleg az intézmény a szarvasi központú Tessedik Sámuel Főiskola Egészségügyi Intézeteként működik, ahol diplomás ápolókat és szociális munkásokat képeznek, rövidesen pedig a gyógy-idegenforgalomban tevékenykedő szakemberek felsőfokú képzése is megvalósul. Változatlan a város térségi szerepköre is. Egyebek mellett itt található a székhelye a három dél-alföldi megye idegenforgalmát koordináló Dél-alföldi Regionális Idegenforgalmi Bizottságnak (DA-RIB) és a Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóságnak is. Gyula korábbi megyeszékhelyi funkciójából adódóan a megyei bíróság és a megyei főügyészség, valamint a megyei levéltár továbbra is itt működik.

A városban foglalkoztatottak ötöde naponta a környékbeli településekről jár be. Az aktív népesség kétharmada már a szolgáltatószektorban talál megélhetést, míg az agrárgazdaságban (főhivatásúként) mindössze 5-6% tevékenykedik. Négy kft., és mintegy 150 jelentősebb családi gazdaság jelenti a legfontosabb üzemi „szervezetet". A több mint százéves hagyománnyal rendelkező üvegházi (fóliás) zöldségtermesztés és a dísznövénytermesztés a változó piaci viszonyok miatt az utóbbi évtizedben nem fejlődik kellőképpen.

A város központjától nem messze található Pándy Kálmán Kórházban, illetve a Fekete-Körös partján, szép környezetben (külterület) fekvő Tüdőkórházban mintegy 1700 beteget tudnak egyszerre gyógyítani. (Ez Békés megye kórházi kapacitásának több mint felét jelenti.) A kórház felújítása, bővítése és korszerű diagnosztikai eszközökkel történő ellátása az utóbbi évek sikertörténete.

A tercier szektor bővülését jelzi, hogy a város határában, főként a bevezető utak mentén az elmúlt másfél évtizedben egyre több kereskedelmi és szolgáltató cég nyitott üzletet. A Penny Market, Profi, Lidl áruházláncok mellett a Tesco is hamarosan a vásárlók rendelkezésére áll.

A városban a szolgáltatószektor, főként pedig az idegenforgalom kiemelkedő. 1959 óta működik a Várfürdő. Gyulán négyezer idegenforgalmi szálláshely található, a Várfürdőt manapság 850 ezren keresik fel évente. A vendégek háromnegyede belföldi, a külföldiek többsége pedig főként Németországból és Ausztriából érkezik. Az utóbbi években egyre több holland és román turista is felkeresi a várost. A korábbi állami és szakszervezeti üdülőket a magánosítás után korszerűsítették (Hunguest Rt., Wàgrowiec). Nagy bővítést, korszerűsítést hajtottak végre a Széchenyi-terv keretében 2001 és 2004 között a Várfürdőben is. A fürdő fejlesztésének második üteme 2004-ben fejeződött be.

A soron következő tervek között szerepel a belváros felújítása, vagyis még vonzóbbá tétele (sétálóutca, parkosítás) az idegenforgalom számára. A jelenleg folyó munkák közül kiemelkedik a vár rekonstrukciója, amelynek befejezése 2005-ben megtörtént. A várban életmód-történeti kiállítás nyílt, amely a XV–XVI. századi állapotokat eleveníti meg. A Gyulai Várszínház előadásait, a „várjátékokat" évenként megrendezik, két hónapon keresztül. Vers-, dráma-, opera- és könnyűzenei műsor egyaránt szerepel a gazdag programban. A Várszínház az utóbbi években télen is kamaratermi előadásokat tart, s ezzel folyamatos színházi életet biztosít. A város rendezvények egész sorával (a 2004-ben indult reneszánsz fesztivál, gasztronómiai bemutatók, pálinkafesztivál) gyakorlatilag az év minden szakában várja vendégeit. A Mogyoróssy János Városi Könyvtár nagy gyűjteménnyel rendelkező, sokoldalú szolgáltatásra képes intézmény.

Gyulának sikerült megőriznie sajátos arculatát, amelyben a mezővárosi és a hivatalnokvárosi hagyományok ötvöződnek. A történelmileg kialakult városszerkezetét, városképét szerencsére csak kisebb részben érintették a nagy lakótelep-építések. Ezeket ugyanis inkább a peremterületeken (Budrió, Törökzug, Paradicsom) helyezték el. A város 1980-ban érte el eddigi legmagasabb lélekszámát.

Gyula élénk testvérvárosi kapcsolatokat ápol: Budrio, 1961 (Olaszo.); Ditzingen, 1991 (Németo.); Csíkszereda, 1993; Arad, 1994; Pél és Zerind, 1995 (Románia), Krumpendorf, 1995 és Schenkenfelden, 1997 (Ausztria); Wàgrowiec (Lengyelo.).

Ma a gyulaiak közül kevesen vallják már magukat valamelyik nemzetiséghez tartozónak. Gyula a kb. 20–25 ezres honi románság központja. Itt működik a Magyarországi Románok Országos Önkormányzata, Országos Román Szövetség, a Magyarországi Románok Kutatóintézete, továbbá a Dokumentációs és Információs Központ. Itt dolgozik a NOI Könyv- és Lapkiadó. A városban található a Nicolae Bălcescu Román Gimnázium Általános Iskola és Kollégium. Vele összeépült a Román Kulturális Központ. Nagy állománnyal rendelkező román nyelvű könyvtár van az iskolában. Székhelye a Magyarországi Román Ortodox Püspökségnek. Gyula és Arad kapcsolatai kiválóak. 1994. óta a „Kézfogások" rendezvényei is ezt erősítik.

Gyula a Békés megyében működő német kisebbségi önkormányzatok szövetségének székhelye. A helyi német önkormányzat hagyományápoló rendezvényei az egész várost megmozgatják (Márton-nap). A német nyelvtanítás már az óvodában megkezdődik, az Implom József Általános Iskolában és a középiskolákban folytatódik.

Elek (Aletea)

BÉKÉS MEGYE
Elek
JUDETUL ARAD

Polgármesteri Hivatal
5742 Elek, Gyulai u. 2.
Telefon/fax: 66/240-411
mailto:elekelek@t-online.hu

Területe: **5494 ha**
Népessége: **5480 fő**
Népsűrűsége: **100 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
  Szántó: **78,6**
  Rét-legelő: **9,2**
  Erdő: **0,4**
  Egyéb: **1,1**
  Kivett: **10,7**
A népesség korösszetétele (%)
  0–14 éves: **17,9**
  15–59 éves: **61,0**
  60 éven felüli: **21,1**
Az aktív népesség aránya (%): **33,1**
A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
  Mezőgazdaság: **11,4**
  Ipar-építőipar: **32,5**
  Egyéb ágazat: **56,1**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **904**
aránya (%): **16,5**
ebből **(fő)**
  Cigány: **199**
  Román: **423**
  Német: **254**
  Szlovák: **25**
Kisebbségi önkormányzatok 2003-ban:
  cigány, román, német, szlovák
Felekezeti megoszlás (%)
  Római katolikus: **38,3**
  Református: **12,6**
  Evangélikus: **1,9**
  Ortodox: **4,1 (köztük 202 román)**
  Egyéb: **2,1**
Nincs felekezeti kötődése vagy
nem válaszolt: **38,3**
Térségi testvértelepülése: **Ottlaka**

A magyar–román határtól alig 1 km-re fekvő, 1996 óta városi jogállású település, Kétegyházán keresztül kapcsolódhat be a honi és nemzetközi vasúti forgalomba. A hetvenes évek elejéig Elek is rendelkezett vasútállomással, itt haladt át 1884–1970 között a Kétegyháza és Kisjenő közötti szárnyvonal, amelyet a határ 1920 után kettévágott. A XIX–XX. század fordulójától a vasút jelentős szerepet töltött be Elek életében, részben a termények és az élő állat szállításában, részben pedig a megyeszékhelyek (Arad, Makó majd Békéscsaba) megközelítésében is. A városon keresztül átvezető két közúton érhető el a 15 km-re fekvő Gyula és a távolabbi (25 km) Békéscsaba. A szomszédos romániai Ottlaka az ideiglenes határátkelőn keresztül felújításra váró közúton 4-5 km. A Budapest–Arad–Bukarest nemzetközi vasúti fővonal csak közúton érhető el.

A Maros egykori hordalékkúpjához tartozó határt belvízelvezető csatornák hálózzák be, talaja laza szerkezetű és jó termőképességű. A város belterülete időbeli beépítése és külső megjelenése alapján két részre osztható: a „régi Eleket”, benne a centrumot is, jellegzetes kisvárosias házsorok jellemzik, míg Újtelepen lazább beépítésű utcákat találunk.

Elek a középkorban és újratelepülésétől 1848-ig

A település neve először 1232-ben, majd utána 1495-ben fordul elő a fennmaradt oklevelekben. Azonosítható régészeti lelőhelyek hiányában a középkori Elek pontos helyét máig nem lehetett megállapítani. 1495-ben Corvin János gyulai uradalmához tartozó, 250–300 lakosú Zaránd megyei falu volt. Gyulával egy időben foglalták el a törökök, és tatár segédcsapataik 1595 körül pusztították el. A mai város pusztán álló területét a török hódítók 1695-ben történt kiverése után 28 esztendővel már mint Arad megye részét sikerült benépesíteni. (Zaránd megyének a síkvidékre benyúló járásával éppen akkoriban Arad vármegyét bővítette ki a pozsonyi országgyűlés.)

A lakatlan területre 1724-ben báró Harruckern János György katonai élelmezési tiszt (aki az eleki földet is királyi adományként kapta) kedvező feltételekkel frank telepeseket hozott a Német-római Birodalom túlnépesedett övezetéből. Baden-Württemberg tartományból, a Rajna menti területről az ott már földhiánnyal küzdő és így termékeny vidéket kereső német parasztok jöttek el. A római katolikus vallású telepesek zöme a Würzburgtól keletre fekvő Gerolzhofenből érkezett. (Eleken kívül Gyulára és Szentmártonba egy időben jöttek német lakosok.) 1734-ben az önálló plébániát is sikerült megalakítani, 1735-ben épült az első kis temploma. Az 1739-ben pusztító pestisjárvány miatt a lakosság annyira megfogyott, hogy 1744-ben az újraalapító Harruckern fiának, Ferencnek, újabb telepeseket kellett hoznia. Ismét sikerült német ajkú parasztokat toborozni.

A már stabil népességgel rendelkező Elek – a hozzá csatolt pusztákkal – a XIX. század derekára Arad vármegye zarándi járásának egyik egyenletesen fejlődő települése lett. A Harruckern család kihaltával, 1796-tól a gróf Wenckheimek birtokába került. Segítségükkel épült fel másodszorra 1790 után az impozáns római katolikus templom. A kiváló búza- és kukoricatermelő és állattartó falunak 1828-ban 2093, 1850-ben viszont 3090 lakosa volt. Az eleki zsellérek zöme 1844-ben szerződéses dohánykertészként elköltözött, és kincstári földön megalapította az ezren felüli lélekszámú, közeli Almáskamarást.

1848 és 1944 között

A szegénység elvándorlása Elek társadalmában kivételesen előnyös helyzetet teremtett. 1848-ban a földdel rendelkezők és a föld nélküliek aránya közel azonos volt. A XIX. század végéig elég bőven akadt bérelhető uradalmi föld is. A szorgalmas parasztság anyagiakban való gyarapodása megerősítette az 1854-ben, majd 1865-ben ismét már évi három országos vásár tartására jogot nyert mezőváros fontosságát. A Bach-korszak centralizációs intézkedései alapján, szintén 1854-ben, Eleket az egyesített Békés-Csanád megye gyulai járásába osztották be, de 1861-ben visszakerült Arad megyéhez. Az 1867. évi kiegyezést követő átszervezés során – 1871-ben – Elek járási székhely lett, s ezt a funkcióját 1945-ig megőrizte.

A kapitalista fejlődés mintegy száz évet átfogó szakaszában a település kiterjedt határa két zónára oszlott: a paraszti tulajdonban álló, terjeszkedő tanyavilágra és a birtokos családok földjeire, az 1949-ben községgé alakult Lökösháza területére. 1930-ban az eleki lakosság kerek húsz százaléka élt a tanyákon (de a községben is volt háza), és 24%-a a majorokban. Az egész vidék haladását gyorsítva a Szolnok–Arad közötti első vasútvonal 1858-ban a lököshházi területet szelte át, de a közeli Kétegyházán már

Eleki utca napjainkban

az elekiek is elérhették, ezúton a virágjában lévő gabonatermesztés és sertéshizlalás hasznához jutottak. 1884-ben azután megnyílt a Kétegyháza–Elek–Kisjenő közötti szárnyvonal, és magával hozta Arad vagy Budapest–Bécs jó elérésén kívül a jelentős kapacitású, már 1863-ban felállított helybeli gőzmalom szállítási lehetőségeit is. (Elekre 1970-ig lehetett vonattal eljutni.)

Az agrártermelésre épülő fellendülés nyomán a lakosság száma is lendületesen nőtt. 1900-ban közel hat és fél ezer, 1930-ban (az I. világháborús veszteségek ellenére) nyolc és fél ezer, 1941-ben 9327 volt, utóbbi a legmagasabb a város történetében. A mezőgazdaságból élők aránya még 1941-ben is meghaladta a 68%-ot, de már 1900-ra jelentőssé vált a helyi igényeket kiszolgáló kisiparból élőké is, 14%-kal. Ez utóbbi arány 1941-ig 17% körül állandósult. Akkorra a kereskedelmi, közlekedési és szolgáltatóágazatok népessége is közel 10%-ra növekedett. Az 1920-ban életre hívott polgári iskolának érdemi része volt abban, hogy a II. világháború előtt a népesség egyharmada már nem „őstermelő" volt. (A szellemi munkát végzők száma 1941-ben 296 fő.)

A trianoni szerződés alapján az országhatár 1920 óta Elek mellett húzódik. Ez a város korábbi kapcsolatait leszűkítette, agrárgazdaságát viszont kevésbé érintette. Az 1923-ig Elek székhellyel, hat községgel fenntartott Csonka-Arad megyét a viszonylag távoli Makóról irányított Csanád-Arad-Torontál megyébe olvasztották. A települést Gyulához fűző kapcsolatok viszont kibővültek. (1945-ben Eleket át is csatolták Békés megye gyulai járásába.)

Elek 1940 tájáig viszonylag kiegyensúlyozott társadalmi viszonyai az újratelepítés során kiformálódott fejlődésvonalnak a kedvező következményei voltak. A két fő tényező: a német anyanyelvhez, mentalitáshoz és hagyományokhoz való ragaszkodás, valamint a római katolikus egyházközségnek és több tekintélyes plébánosának a település életében – az előbbiek szolgálatában is – kezdettől fogva irányító szerepe. Az eleki németség magyarosodása (különösen Gyulához mérten) igen lassú volt, a generációnként előrehaladó kétnyelvűség valószínűleg 1930 táján jutott csak valóságos többségre.

A harmincas évek végén a hitleri Németország támogatását élvező Volksbund megtévesztően hatásos agitációjának – a település későbbi tragédiáját hozva magával – sikere volt Eleken. Ekkor jelentek meg azok a negatív törekvések, amelyek a településen a társadalmi és származás szerinti hagyományos békét súlyosan megsértették. Ezekkel az erőszakos szervezkedésekkel szemben léptek fel a háború alatt a náciellenes „Hűség a hazához" mozgalom eleki német támogatói, együtt a szociáldemokrata és a kisgazdapárt helybeli tagjaival, szimpatizánsaival.

A korábbi harmonikus együttélés alapjait az alábbi arányok mutatják: A többnyire munkát kereső románok és a jórészt hasonló, továbbá iparos, értelmiségi, beházasodott magyarok betelepülése a XIX. század vége táján vált jelentősebbé. 1850-ben Elek lakosságának 93%-a, 1930-ban a 64%-a vallotta magát németnek. (A gazdasági erő ennél jóval nagyobb arányban volt a kezükben.) Ugyancsak 1930-ban – a lökösházi területet is beszámítva – 20%-ot adtak a magyarok, 15%-ot a szintén lassan asszimilálódó románok. (Ez utóbbiak 1850-ben már hat százalékkal szerepeltek.) A katolikusságnak a lélekszámon belüli részesedése 1930-ban felülhaladta a 80%-ot, a görögkeletiek több mint 15%-ot jelentettek, a két protestáns felekezet hívei 4%-ban voltak jelen. A zsidók száma 1850-ben 10, 1930-ban 40 volt.

A lakásállomány és a felszereltség 1941-es számai szerint 2479 lakás volt Eleken. Ebből 67% egyszobás, 20% kétszobás, 11% három- vagy több szobás. 470 lakásban világítottak villanyárammal és 216-ban szólt a rádió.

A II. világháborúban Elek népe is nagy áldozatokat hozott. A fronton elesett vagy hadifogságba került férfiak, a gettóba, majd a haláltáborokba elhurcolt zsidók után a „civil" lakosságra külön súlyos csapások vártak. Az 1944. augusztus 23-iki romániai fordulatot követően Elek körzete frontzónává alakult, határ menti román–magyar összeütközésekkel. Számosan elmenekültek emiatt. A város – kisebb harcok után – már 1944. szeptember 24-én a szovjet csapatok kezére került.

A város történetének mélypontjától az 1989. évi rendszerváltozásig

1944. október elejére megtörtént az irányítást magához ragadó kommunista párt megszervezése, megkezdődött a hitleri célokkal szimpatizálók üldözése, majd a lakosság kirendelése az őszi mezőgazdasági munkák végzésére. 1945 legelső napjaiban a szovjet katonai hatóságok körülzárták a települést és a német nevű munkaképes férfiakat és nőket több éves kényszermunkára az ukrajnai bányavidékekre szállították. Elvitték még a német nevű közismert baloldaliakat, köztük a kommunistákat is. A rossz élelmezés, a kegyetlen bánásmód és a hajszoltság miatt számosan soha nem tértek haza. Emlékművük a Hősök kertjében áll. Az 1945 tavaszán, a földreformról szóló kormányrendeletet alkalmazva, a középbirtokok mellett a volt Volksbund-tag eleki német gazdák földjeit, lovait is elkobozták és kiosztották.

1946 tavaszán az ún. potsdami egyezmények alapján a németek nagyobb részét – Elekről a nőket, gyerekeket is beszámítva hozzávetőleg háromezer főt – a hatóságok kitelepítették a megszállt Németországba, itthagyott házaikba és földjeikre Békés, Csanád és Bihar megyék községeiből szlovák és magyar nagycsaládos nincsteleneket hoztak. A magyar–csehszlovák lakosságcsere során 1947-ben áttelepített felvidéki magyarok közül számosan szintén Eleken kaptak házat és földet. A sok változás következtében a jómódú faluban visszaesett a termelés, megfogyott a munkaalkalom.

Az állami-hatósági erőszakkal, politikai nyomással végrehajtott migrációsorozattal a település lakosságszáma alig változott (1941-ben 6757 fő, 1949-ben 6670 fő), társadalmi rétegei, életmódja, anyanyelve, vallása és tradíciói szerint viszont közel a felében kicserélődött. (A legkevesebb változás az összetartó eleki román közösséget érintette, számbeli gyarapodásuk is jelentős volt.) A széthúzást csak évek múltán váltotta fel az egymásra utaltság felismerése. Az „osztályharc" címén külön is felszított ellentétek tompításában, a bizalom helyreállításában ismét fontos szerep jutott a római katolikus egyháznak, majd 1951-től a minden náció fiataljait befogadó, indulásakor román népi együttesnek.

A nagyarányú népességmozgást követően Elek életét mintegy másfél évtizedre a stagnálás, a lefelé csúszás jellemezte. A törzslakosokra rossz hatással volt, hogy 1949-ben Lökösháza községgé alakítása az eleki határ közel felének az elcsatolásával járt együtt. Az 1948-ban megkezdett téesz-szervezés, az adó- és beszolgáltatási terhek 1950–1951-ben már a frissen földhöz juttatott kisparasztokat is lehetetlenné tették. 1951–1952-ben a kisiparosokat „tömörítették" két kisebb szövetkezetbe, együttesen mindössze hatvan taggal. Az 1953-ban a csúcspontjára hágott elégedetlenségen Nagy Imre reformprogramja enyhített, 1956 októberében a lakosság többsége támogatta a népfelkelést.

Az 1960-as évtizedtől Elek ugyanazt az utat járta, mint Békés megye hasonló méretű települései. A szövetkezetszervezés e községben is lezárult, egy évtized után a legnagyobb, majd egyedüli téesz, a József Attila nevét viselő, eljutott a konszolidálásig. Az 1968 utáni két évtized a viszonylagos megnyugvást, a gyarapodást, a háztáji gazdaságok kibontakozását hozta. Újra indult a lakásépítés – 1970 és 1989 között 639 új családi házat, illetve lakást építettek az elekiek. A fejlődéshez való visszatérést jelezte 1962-ben a mezőgazdasági szakiskola alapítása, 1963-ban a gimnázium megnyitása. 1970-ben az országban akkor kialakított nagyközségi jogállásba került Elek is.

Az 1960-as évtizedtől a rendszerváltásig lejátszódó, gyakran ellentmondásos folyamatok eleki következményeit a lakosság fogyása (főként a fiatalok elvándorlása, a születésszám csökkenése, a munkahelykeresés, a városok vonzása miatt) és mind hátrányosabb korösszetétele jelezte. (1960-ban 6619, 1970-ben 6052, 1990-ben 5582 lakos. A nyugdíjasok, járadékosok száma 1249 fő, a lakosság 22 százaléka.)

A rendszerváltáskor az Eleken lakó 2199 aktív kereső közül 759 fő szakmunkás végzettséggel, 575 középfokú és 156 befejezett felsőfokú végzettséggel rendelkezett. Az 1990-ben alkalmazásban állók 32%-a az iparban, 28%-a a mezőgazdaságban, kevés híján negyven százaléka már a szolgáltatási ágazatban dolgozott.

A város közelmúltja és jelene

Az elmúlt évtizedben a környező Békés megyei településekhez hasonlóan Elek is az infrastruktúra kiépítésében ért el figyelemre méltó eredményeket. A vízvezetékhálózat még a hetvenes években elkészült. Jelenleg a szennyvízcsatorna-hálózat kiépítése folyik, a település közel kétharmad részén el is készült, befejezése pedig 2006-ban várható. A több mint 30 km hosszúságú belterületi utak közel háromnegyede már szilárd burkolatot kapott. 2003-tól a korszerűsített helyi kábeltévé egyúttal internet-hozzáférési lehetőséget is biztosít. Nemrég került átadásra egy, a kisvárosi környezetbe illeszkedő egyemeletes épülettömb is, amelyben 26 bérlakást alakítottak ki. A következő évek legjelentősebb feladata a városközpont rendezése.

A lakosság alapfokú egészségügyi ellátását három háziorvos, egy gyermekorvos és egy fogorvos látja el, míg a szakrendelést és a kórházi ellátást Gyulán vehetik igénybe az elekiek.

A magyar nyelvű lakosság mellett élő nemzetiségiek számaránya a legutóbbi népszámlálási kimutatások szerint elenyésző, alig érik el a lakosság tizedét. A nemzetiségi hagyományokhoz kötődés ennél jóval szélesebb körű, az egyébként ma már magyar nemzetiségű és anyanyelvű eleki családok nem kis része ugyanis egy-egy felmenő révén is kötődik valamelyik kisebbséghez. A 2002. évi választások eredményeként napjainkban négy kisebbségi önkormányzat – cigány, német, román, szlovák – működik a városban. A németek a Kétegyházi út 2., míg a románok a József A. u 10., alatt mutatják be helytörténeti gyűjteményüket. 1990 óta kétévenként rendezik meg az Elekiek Világtalálkozóját, 2000-re készült el a Szent István-szobor, míg 2001-ben a város központjában „A kitelepített németek emlékművét" szentelték fel. Színvonalas román hagyományőrző táncegyüttes is működik a településen, míg a német hagyományok közül főként a farsangi szokások élnek tovább. Évente nemzetiségi klubtalálkozónak ad otthont a város. A városi könyvtárban a magyar mellett jelentős német, román és cigány nyelvű szépirodalom és kézikönyvek is az olvasók rendelkezésére állnak.

A helyi egyházak közül a római katolikus a legjelentősebb, de a görögkeleti és református egyházközség is fontos szerepet tölt be. Az ortodox román egyház 1920-ig az ottlakai (Grâniceri) eklézsiához tartozott, 1945-től a kétegyházi egyházközség filiája lett, végül 1945-ben szerveződött önállóvá.

Az Elekről kitelepítettek többsége a németországi Leimenben, Laudenbachban, Alerheimben és Geroltzhofenben él. Ez utóbbival több mint egy évtizede testvérvárosi kapcsolatok fűzik össze a várost, csakúgy mint a romániai Borossebessel. Évente sor kerül a határnyitásra, ilyenkor a szomszédos Ottlakára lehet átmenni.

A városban a gazdasági szerkezetváltás után a munkanélküliségi ráta az elmúlt évtizedben 10–15% között alakult. A vállalkozások többsége családi munkaerőre épül. A jelenleg is dolgozó elekiek majdnem 40%-a eljár a településről (főként Gyulára és Békéscsabára). A hagyományos agrártársadalom már a múlté, mivel az e szektorban foglalkoztatottak aránya alig múlja fölül a 10%-ot, míg a szolgáltatószektorban már több mint a fele talál megélhetést.

A város magyar tanítási nyelvű általános iskolájában német nemzetiségi nyelvoktatás folyik, a román gyerekek pedig a román–magyar két tannyelvű iskolában sajátíthatják el az alapismereteket. Nemrég fejeződött be az általános iskolák korszerűsítése, felkészítése a XXI. századra, amelynek keretében főként informatikai fejlesztés valósult meg az elengedhetetlen épület-felújítással. 1963 és 1980 között gimnázium is működött a településen. Jelenleg a Radványi György Középiskolában – amelyet éppen most bővítettek öt új tanteremmel és egy aulával – mezőgazdasági, kereskedelmi és vendéglátó-ipari vagy ipari szakmát sajátíthat el a mintegy hetven településről érkező, közel négyszáz tanuló, akik lehetőséget kapnak az érettségi megszerzésére is. A közművelődés centruma az 1996-ban felújított Reibel Mihály Művelődési Ház.

A városközpont közlekedési csomopontjának felújítása 2005. évben került sor.

Lökösháza

BÉKÉS MEGYE
Lökösháza
JUDETUL ARAD

Polgármesteri Hivatal
5743 Lökösháza, Eleki u. 28.
Telefon/fax: 66/244-244, 66/244-074
mailto:lokoshaza@lokoshaza.hu

Területe: **5205 ha**
Népessége: **2040 fő**
Népsűrűsége: **39 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
Szántó: **84,3**
Rét-legelő: **5,8**
Erdő: **2,0**
Kivett: **7,9**
A népesség korösszetétele (%)
0–14 éves: **17,6**
15–59 éves: **60,8**
60 éven felüli: **21,6**
Az aktív népesség aránya (%): **33,3**
A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
Mezőgazdaság: **12,4**
Ipar-építőipar: **13,8**
Egyéb ágazat: **73,8**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **66**
aránya (%): **3,2**
ebből **(fő)**
Cigány: **41**
Román: **23**
Német: **2**
Kisebbségi önkormányzatok 2003-ban:
cigány, román
Felekezeti megoszlás (%)
Római katolikus: **51,0**
Református: **3,6**
Evangélikus: **1,2**
Egyéb: **2,3**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **41,9**
Térségi testvértelepülései:
Kürtös, Kisiratos

Az Elek határából 1949-ben önállósodott község az 1920. évi határkijelölés óta az egyik legismertebb, igen jelentős vasúti teher- és személyforgalmat lebonyolító magyarországi határátkelőhely a Budapest–Szolnok–Békéscsaba–Arad fővonal mentén. A Kürtöshöz mindössze 11 km-re fekvő településnek a megyeszékhelytől, Békéscsabától és Aradtól való távolsága közel azonos (30 km). Földrajzi helyzete – a határ menti települések többségétől eltérően – tehát kedvező, és a környék „vasúti centrumának" is tekinthető, mivel a közeli községekből is nem kevesen éppen Lökösházán szállnak fel a Budapestre vagy Aradra, Temesvárra induló vonatokra.

A község határa a Maros egykori hordalékkúpjához kapcsolódik, aminek eredményeként jelentős kavicsréteg halmozódott fel. Az építkezéshez, útépítéshez szükséges nyersanyag kitermelése évtizedek óta folyamatos, e tevékenység eredményezte a belterülethez közeli bányatavakat, amelyek kedvező feltételeket kínálnak az idegenforgalmi célú hasznosításra. A XX. század első felében a népesség még tanyákon és főleg majorokban élt, melyek közül az itáliai ihletésű klasszicista Vásárhelyi-Bréda kastélyt egyes feltételezések szerint a neves magyar építész Pollack Mihály tervezte a XIX. század elején. Jelenleg a külterületen élők száma elenyésző, mindössze 94 fő. A település utcahálózata a vasúti pályával párhuzamosan, illetve arra merőlegesen épült ki.

A középkortól a mai község megalakulásáig

A középkori Lökösháza pontos fekvését még nem ismerjük. Először 1418-ban, majd 1510-ben kiállított oklevelekben olvasható neve azonban igazolja egy templomos falu XV. századi létezését. Az Árpád-kori korábbi falu vélhetően az 1241. évi tatárjárás idején pusztult el, de újjáéledt. Első ismert birtokosa a gyulai várat építtető és a hozzá tartozó váruradalmat kiépítő Maróthi család volt. Lökösháza a gyulai uradalom része a vár 1566. évi elestéig. A török adóösszeírások 1561-ben 19, 1567-ben 23, 1579-ben 27 adózó magyar családot vettek számba a területén. Feltételezhető, hogy a falu az 1590-es években néptelenedett el, a törökök segédcsapataiként mindent felégető krími tatárok átvonulásakor. A puszta 1609-ben mint a biharnagybajomi palánkvárhoz tartozó birtok is szerepelt. A török uralom alól 1695-ben szabadult fel.

A középkorban Zaránd megyéhez, a hódoltság idején a zarándi náhijéhez számított Lökösháza pusztát a török kiverése után – jóval később az 1724-ben benépesített Elek részeként – mint kincstári birtokot Arad vármegyéhez osztotta be a magyar országgyűlés. 1744-ben az Aradon és vidékén nagy szerepet játszó, igen gazdag Edlspacher család kapta meg. A leszármazottak kezén már 1848 előtt 15 részre oszlott. A beházasodott örökösök között a szintén aradi Bánhidy és Vásárhelyi család, később az országosan ismert báró Üttrich-Amadé família volt jelentős birtokos.

A jó földű, mintegy nyolcezer hektárra kiterjedő puszta egyes részeit az 1800-as évek első felében a módosabb eleki jobbágygazdák legelő és főként gabonaföld céljára bérelték, idővel meg is vásárolták, a nagyobb részén viszont uradalmi gazdálkodás folyt. Az 1848 előtti gyapjúkonjunktúra idején nevezetes volt Bánhidy Antal birkatenyészete, továbbá francia mintájú, nyolcvan gyümölcsfajtával kialakított kertészete. Fényes Elek az 1830-as évek végén mint látványosságot jegyezte fel, hogy Bánhidy egy hamburgi ácsmesterrel felépíttette a pusztán „a legelső igazi hollandiai szélmalmot”, amely évente ezer köböl vámjövedelmet hozott, azaz a környéket is ellátta.

A nagybirtokok és a tanyákat építő parasztok gazdálkodásának az 1858. október 25-én megnyitott vasútvonal adott további lendületet, most már a gabonakonjunktúra és a nagy arányú sertéshizlalás, majd az uradalmi tejelőmarha-állomány felduzzasztása időszakában. (A tejet és tejtermékeket vonattal szállítva Aradon, a gabonát Ausztriában, a hízott sertéseket Budapesten, a kőbányai nagybani sertéspiacon adták el.) Mindezek nyomán élénkült meg a lökösházi puszta benépesülése is. Az 1850-es évek elején még csak 298 főnyi római katolikus – nyilván nagyobb részben cselédekből álló – lakossága volt, akik számára a Vásárhelyiek az eleki plébánia filiájaként kápolnát építtettek. 1870-ben 669, 1880-ban 819, 1900-ban 1109, 1920-ban 1477, 1941-ben 1924 fő élt az Elekhez tartozó lökösházi területen. 1930-ban 946 fő lakott a tanyákon, 159 a vasútállomás körül, 586 a majorokban az összesen 1691 lakosból. A szétszórtság megszüntetését csak az önálló községgé alakulás és vele a település központjának kiépülése biztosíthatta.

Erre kivételes lehetőségek nyíltak meg a front 1944. október 6-án történt átfutása után. Az 1920-ban meghúzott országhatárral a községcentrum legalkalmasabb helyét, a vasútállomás környékét eleve kijelölte az élet, miután ott a határforgalomhoz szükséges szakszemélyzet és felszereltség megtelepült, és lakóházak is épültek, a község magja készen állt. Az 1945. évi földreform során a lökösházi területen 492 családfő kapott földet, egyenként minimálisan 3 hektárt. A kiosztott házhelyekre hamarosan 360 új házat építettek.

Az önálló község útja a rendszerváltásig

1949-ben Lökösháza a mostani kiterjedt határterületével, 2206 lakossal, életképes önálló községgé alakult. (A külterületen lakók aránya ekkor még 59% volt.) A térség általános visszafejlődésével szemben az új községbe központi keretből 1956 előtt érdemi beruházásokat adott az állam. Felépült a tanácsháza, a mozi, az orvosi rendelő, 1954-ig megtörtént a villamosítás a majorokban is, 1952-ben Kevermesig keskeny nyomközű vasút épült, 1954-ben kövezett utat adtak át Lökösháza és Elek között.

Közben megkezdődött a szövetkezetek szervezése, és 1949-ben létrejött az 1961 végéig fennálló Lökösházi Állami Gazdaság, amely azután beolvadt a Bánkúti Állami Gazdaságba. (Az utóbbi később a Mezőhegyesi Állami Gazdaság része lett.) A Bánhidy-major és a Bréda-major 1949-től így „nagyüzemi" központtá alakult. Az 1945-ben földhöz juttatottak és az akkor még megmaradt magángazdák a beszolgáltatási és adóterhektől sújtva többnyire felajánlották a földjüket az állam tulajdonába vagy bevitték a szövetkezetbe. Sokan ipari vagy vasúti munkalehetőséget kerestek.

1956-ban a forradalom hullámai Lökösházára is eljutottak. A Rákosi-rezsim népszerűtlen megyei vezetői itt menekültek át Romániába. A békéscsabaiak a határ közelében a vasúti sínek felszedésével akarták megakadályozni a szovjet csapatok bevonulását. 1958-ra alakultak ki nyugodtabb viszonyok. A mezőgazdasági népesség nagyüzemi keretekbe szorítása után, az 1960-as évtized vége tájától beszélhetünk konszolidáltabb állapotokról. A fiatal község népessége 1970-ig lassan ugyan, de gyarapodott, mert – ha ingázóként is – munkát és megélhetést talált. (1960-ban 2388, 1970-ben 2418 lakos élt a faluban.) A lakosságszám azt követő fogyását részben a szerényebb mértékű – a fiatalok tanultságából is következő – elvándorlás, másfelől a születések számának csökkenése magyarázza. (1980: 2233, 1990: 2128 lakos.)

Lökösháza – a könyvtár napjainkban

Az ellentmondásoktól sem mentes folyamatokat az 1960–1989 között felépült 484 lakás és azok minősége (1990-ben a lakásállomány 76%-a kétszobás vagy nagyobb, 622-ben vízvezetéket használtak) is enyhítette. A magángépkocsik száma is ezekben az évtizedekben ugrott fel. A tanácsi irányítás a járdák, belterületi utak építésében eredményesen dolgozott, és segítette a lakosságot a környéket többször sújtó nagy belvízkárok helyrehozatalában.

Az 1989-ben kibontakozott rendszerváltáshoz érkezve a község 912 aktív dolgozójából 464 a lakóhelyén, 448 ingázóként kereste meg a kenyerét. (Az ingázás fő „célpontjait" Békéscsaba üzemei, intézményei adták, 229 fővel.) 1990-ben a munkaképes korosztályok 78 százaléka fizikai, 22 százaléka nem fizikai munkából élt. A fizikai állomány 37%-át foglalkoztatták az iparban, 24%-át a szolgáltatásban, 15%-át az agrártermelésben. A hét éven felüli népesség 28%-a rendelkezett az általános iskolainál magasabb végzettséggel (267 szakmunkásképzőt, 203 középiskolát, 62 felsőfokú intézményt végzett). Annak ellenére, hogy 1990-ben a lakosság 24,5%-a nyugdíjas vagy járadékos volt, kedvezőnek minősíthetjük, miszerint a 24. éves életkor alattiak aránya elérte a 32%-ot, és túlhaladt a 48%-on a 25–59 év közöttiek részesedése. A hatvan éven felüliek aránya nem érte el a 20%-ot.

Az utóbbi másfél évtized

Lökösháza igazgatási és településkapcsolatai Békéscsabával (munkahely, középiskola, vásárlás) és Gyulával (kórház, szakorvos) a legélénkebbek. A község határátkelőhely jellegéből adódik, hogy az itt élők foglalkozási szerkezete kifejezetten „városi" jellegű, mivel közel háromnegyedük a szolgáltató szektorban talál megélhetést. A felújított önkormányzati hivatal mellett a vasút, a határőrség és a vám- és pénzügyőrség biztosítja a legtöbb munkahelyet. A település legnagyobb mezőgazdasági üzeme a Haladás Mezőgazdasági Szövetkezet, de néhány családi gazdaság is létrejött a rendszerváltást követő években.

Az 1990-es évektől lakossági hozzájárulással jelentős fejlesztések (vezetékes telefonhálózat, földgázvezeték, belterületi utak szilárd burkolattal való ellátása, kábel-tv) valósultak meg a településen. Elkezdődött a szennyvízcsatorna-hálózat kiépítése is. A kereskedelmi ellátás és a szolgáltatások színvonala megfelelő, az élelmiszerboltok mellett gazdabolt, takarmány- és tápboltok, ruházati cikkeket árusító üzletek, valamint takarékszövetkezet és posta áll a helyiek rendelkezésére.

Az alapfokú oktatás és a közművelődés, valamint az alapfokú egészségügyi ellátás (háziorvos, gyógyszerész) helyben elérhető. A művelődési ház nevezetessége a községben élő képzőművész, Corvus Kora Róbert nagyméretű (9×5 m-es) festménye, amely a 896-ban történt honfoglalásnak állít emléket. Ugyancsak ő készítette el a magyarok első királyának, az államalapítóként tisztelt Szent Istvánnak a település központjában álló mellszobrát. Augusztus 20. Szent István napja, a Magyar Köztársaság állami ünnepe, és ekkor tartják a helyiek az elszármazottakkal és a meghívott vendégekkel együtt a falunapot is, amelynek programját más helyi rendezvényekkel együtt a Lökösházáért Közalapítvány koordinálja. A határ túlsó oldalán fekvő Kürtössel a tesvértelepülési kapcsolatok kiépítése közel egy évtizedes múltra tekinthet vissza, míg az ugyancsak szomszédos Kisiratossal ez napjainkban történik.

A településen élő kis létszámú cigány és román lakosság kisebbségi önkormányzatokat alakított. Az általános iskolában a román nyelvet fakultatíve oktatják.

Kevermes

BÉKÉS MEGYE
Kevermes
JUDETUL ARAD

Polgármesteri Hivatal
5744 Kevermes, Jókai u. 1.
Telefon/fax: 68/434-001
mailto:kevermes@bekesnet.hu

Területe: **4 336 ha**
Népessége: **2 433 fő**
Népsűrűsége: **55 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
Szántó: **82,8**
Rét-legelő: **0,3**
Erdő: **1,1**
Kivett: **14,9**
A népesség korösszetétele (%)
0–14 éves: **19,5**
15–59 éves: **53,3**
60 éven felüli: **27,2**
Az aktív népesség aránya (%): **27,3**

A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
Mezőgazdaság: **24,9**
Ipar-építőipar: **13,2**
Egyéb ágazat: **61,9**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **128**
aránya (%): **5,3**
ebből **(fő)**
Cigány: **109**
Felekezeti megoszlás (%)
Római katolikus: **75,7**
Református: **2,9**
Evangélikus: **0,5**
Egyéb: **1,5**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **19,4**
Térségi testvértelepülése: **Mácsa**

A magyar–román határ közelében fekvő községnek éppen a közepén halad keresztül a Makót Gyulával összekötő közút, és ehhez csatlakozik az Orosházáról induló, Medgyesegyházát és Nagykamarást is érintő út. A település közigazgatási területén nem nyílt eddig átkelőhely, jóllehet az elmúlt években tervbe vették annak a 8 km-es útszakasznak a megépítését, amelyik a szomszédos Kisiratossal kötné össze Kevermest. A legközelebbi közúti határátkelő jelenleg Battonyánál (26 km) található. A település megközelíthetősége szempontjából nagy jelentőségű az 5 km-re levő lökösházi vasútállomás, ahonnan a megyeszékhely, Budapest és Arad, Bukarest felé közlekednek a vonatok.

A Maros egykori hordalékkúpján fekvő község alatt igen jelentős ivóvízkészlet található, amelyből naponta 36 ezer m^3-t termelnek ki. Az építkezéshez, útépítéshez használt kavicsot is már évtizedek óta nagy mennyiségben hozzák a felszínre. Ez eredményezte a kisebb-nagyobb bányatavakat, amelyek vízfelülete meghaladja a 4 ha-t, és elkezdődött rekreációs célú hasznosításuk (horgászat) is. A további tervek megvalósításához azonban újabb anyagi erőforrásokra lenne szükség. Kevermes képviselő-testülete 1999 júliusában fogadta el a nagyközség ma használt címerét, zászlaját és pecsétjét.

A középkori falutól a mai község megtelepítéséig

A település nevét a kutatók kun személynévi eredetűnek tartják, miután a környéken voltak kun lakosok. Árpád-kori, illetve a XVI. századig terjedő régészeti leletek alapján valószínű, hogy a mai falu középkori elődje a községtől északnyugatra fekvő, 1968-ban eldózerolt (szétterített) Barta-halom mellett állt. Nevének legkorábbi okleveles említése 1418-ból származik, a mai formában. (Kebermesnek is írták.) Első ismert birtokosa Maróthi János macsói bán, a gyulai vár építésének és a gyulai uradalom megszervezésének elindítója volt. A gyulai vár további urai, Corvin János, majd Brandenburgi György őrgróf kezére került azután, mint Zaránd megyébe eső falu. (Később Csanád megyéhez tartozott.) Brandenburgitól az aradi káptalan szerezte meg. 1552 után kerítették hatalmukba a törökök, akik 1557–1558-ban 21 házat írtak össze. A gyulai szandzsákon belül a zarándi náhijébe sorolták. 1567-ben 36, 1579-ben 48 magyar család lakta. 1596-ban pusztították el a falut a törökök krími tatárokból álló csapatai. Az 1660-as évek tájától kb. negyedszázadig szerb pásztorok használták és lakták a kevermesi földet is.

Az 1695-ig tartó török uralom vége felé, a felszabadító hadműveletek során, a keresztény csapatok az egész vidéket elnéptelenítették, hogy a gyulai vár törökjeit kiéheztessék. Kevermesről 1721-től vannak ismét hiteles adatok. Ebben az esztendőben III. Károly magyar király és ausztriai császár Iratos (később Kisiratos) községgel együtt a kevermesi és a vizesi pusztát a Tököly János néven ismertté vált szerb Jovan Popovicsnak, az újraépített aradi vár, majd a törökökkel szemben megszervezett marosi határőrvidék parancsnokának adományozta. (Popovics, a bátor katona, 1697-ben csatlakozott az 1699-es zentai csatában a törökök fölött nagy győzelmet szerző Savoyai Jenő osztrák hadvezérhez. Négy fia magas rangú katonatiszt lett, hárman közülük a marosi határőrvidéken szolgáltak.) Tököly János a kevermesi és a vizesi pusztákat marhatartással foglalkozó szerb, majd örmény bérlőknek adta árendába. 1786-ban a két egybetartozó pusztán összesen öt házban mindössze 22 személy élt. Tököly János nagy műveltségű, királyi tanácsosi rangra emelkedett dédunokája (a legelső szerb, aki Magyarországon jogi doktorátust szerzett), Száva Tekelija – a magyarok Tököly Sebők néven ismerték, és 1761–1842 között élt – 1808-ban kastélyt építtetett a mai községi belterület közelébe. Hogy birtokaiból nagyobb jövedelme legyen, a királyi kamara (Kunágotánál részletesen leírt) gyakorlatát követve, 1815-ben az Arad megyei tornyai uradalomhoz tartozó Varjasházáról hívott római katolikus magyar kertészekkel szerződéses telepítvényt létesített. Ezzel alapította meg Kevermest, „Kevermesi kertészség" néven, dohánytermesztési céllal. A legkorábbi Szeged vidéki telepesekhez, Makó környékéről, Heves, Nógrád és Gömör megyék palóc lakosai közül továbbiak jöttek.

A fiatal község sorsa az I. világháborúig

Az alapításkor 584 családfő talált otthonra Kevermesen, közülük 139 nagy kiterjedésű, ötholdas belső telket kapott, 445 viszont csak nyolcszáz, illetve négyszáz négyszögöleseket. Ez a különbség azt jelzi, hogy az igaerővel rendelkezők kötöttek szerződést az alapítóval, és a többieket munkásnak vették maguk mellé. A kertészbérlők egy-egy 13 hektár körüli „numerus" (azonos területű, megszámozott szántóföldparcella) bérletére kaptak lehetőséget. A föld megszabott részén a kincstárnak eladandó dohányt kellett termelniük. (A Vizesi pusztán uradalmak alakultak.)

A telepítvényes község jogállása nem volt egyenrangú az úrbéresekével. Az évről évre újra megkötött magánjogi szerződés lejárta után a bérbeadó a falut akár fel is számolhatta, a kertészeket szétkergethette. Ez a bizonytalanság és a bérleti feltételek romlása mutatkozott a lakosság számának alakulásában is: Az 1817-ben 1449 lakost számláló Kevermesnek 1845-re csak 1772-re emelkedett a lélekszáma, ami az 1831-es kolerajárvány mellett is jelentős időközi elvándorlást feltételez. A településen a leányegyházi (az Elek majd Szentmárton plébániájához tartozás) korszaka után az 1835-ben épült római katolikus templom és az önálló plébánia alapítása fejezte ki a stabilitást. Ekkor alkalmaztak kántortanítót, és 1836-ban megnyílhatott az iskola. Tököly Sebők Kevermest és vele a Vizes pusztai uradalmat átadta testvére fiának, a Csanádban főispánságra emelkedett Tököly Péternek, akitől 1837-ben a görög származású báró Sina György, a kor egyik pénzembere, Szeged fellendítője szerezte meg. (Tőle fia, a dúsgazdag Sina Simon örökölte. Az ő 1876. évi halála után Kevermest és Vizes pusztát Ilona leánya, Ypsilanti Gergely görög herceg felesége kapta, négy gyermekükre szállt.)

1848-ban a szerződéses telepítvények lakosaira a jobbágyfelszabadítás érvénye nem terjedt ki. A csalódás ellenére szép számban mentek honvédnek. 1850-ben a községnek 2598 lakója volt (ebből 110 a vegyes nyelvű és vallású Vizes pusztán), 24 szlovákot és 26 románt kivéve magyarok és 75 főt nem számítva mind római katolikusok. Az 1855-ös kolerajárvány és az 1863. évi nagy aszállyal járó nyomor pusztításai ellenére 1870-ben a népesség 2848 főt mutatott, 1880-ban pedig 3066 főt.

Kevermes népének a további sorsát hét évtizedre meghatározta az 1873. évi 22. törvénycikk, a telepes községek ügyében. (A jogszabálynak és következményeinek értékelését Kunágotánál adjuk.) Sina Simon báróval 1874-ben kötöttek egyénenkénti „örökváltsági szerződést” a lakosok. Sina kizárólag azokat a beltelkeket volt hajlandó eladni – magas áron és 15 éves részletfizetésre – a volt kertészcsaládoknak, amelyeket elődeik 1815-ben kaptak. (Ennek megfelelően 139 család az öt-öt holdját, 259 család pedig csak a nyolcszáz négyszögöles telkét „válthatta” meg.) A kevermesi határban az uradalmak bővültek, a nagybérlők ismét bérlők lettek, a földéhes dohánykertész- és kézimunkás-utódok előtt viszont elzárultak az önállóvá válás lehetőségei. 1903-ban 317 családnak volt egy holdon aluli földje. Egy és öt hold közötti töredékbirtokos volt 143 család, és mindössze ötven família jutott el a megélhetést úgy-ahogy biztosító öt-húsz hold közötti földtulajdonig.

Az „örökváltság” korlátozottsága átmenetileg fékezte a lakosság szaporodását. 1890-ben 3430 lakosa volt Kevermesnek, 1900-ban 3566, 1910-ben 3578 fő. A számok elvándorlásra mutatnak. A túlnépesedés nyomán a napszámos- és részesmunkákat nagyon alacsonyan fizették. (A gabona, mint főtermény kaszás aratását és hordását pl. a termés egy-tizenharmad részéért végezték.) Az eladósodás, a szociális feszültségek enyhítésére a községi vezetésnek alig voltak lehetőségei.

1906-ban az Ypsilanti-örökösök – másutt lévő birtokaikkal együtt – a mintegy 8000 holdas kevermesi birtok eladását határozták el. A parcellázás során a területnek valamivel nagyobb felét tudták csak megvásárolni a helybeliek (bankkölcsönnel, 65 éven át tartó részletfizetésre). A többit öt szomszédos község lakosai, továbbá Arad megyei nagy- és középbirtokosok vették meg. Ez utóbbiak egy idő múltán fizetőképes parasztoknak adták el. A kevermesi parcellázásért, a törlesztésért a község vállalt felelősséget, s ezen a jogon a vevők kijelölésébe is beleszólt. Kevermesről a nagy- és középbirtokok eltűntek, a község népének viszont az adósságok tömegét kellett fizetnie, az elszegényedés nem állt meg, 1910 után betelepülés indult el. A dohánytermesztés már az I. világháború előtt csekély arányú volt, párszáz holdra terjedt csupán. A megyei vezetés több mint száz munkásház építésének állami támogatásával igyekezett csökkenteni a feszültséget.

1914-től 1944-ig

Az I. világháborúban 282 kevermesi férfi katonáskodott, és közülük 136 áldozta fel az életét. (A háború miatt elmaradt születések száma további kétszáz körülire becsülhető.) A lakosság különösen 1916-tól nehezen viselte el a közellátási korlátozásokat, a katonai célú igénybevételeket. A két forradalom időszakában sokan a munkanélküliségtől menekülve jelentkeztek katonának. A megélhetési viszonyok az 1919. április végétől 1920. március végéig tartó román megszállás alatt, majd a Horthy-korszak kezdetén sem javultak. A szerény enyhülést az 1926-ig végrehajtott földreform és 238 házhely kiosztása (Újtelep létrehozása) hozta magával. A megítélt földet 112 kevermesi lakos az eleki határban, 12 a dombegyházi határban kapta meg. (A kevermesi határban igénybevehető föld már nem volt.) Szervezett birtokvásárlások – ismét bankkölcsönnel – a dombegyházi határban történtek. 1935-ben Kevermes határát több mint kilencszáz – túlnyomórészt töredékföldes, bankadóssággal küzdő – család birtokolta, az életképes méretű gazdaságok száma nemigen érte el a százat. (A külterületen élők aránya 1930-ban mindössze tíz százalékot, 518 főt képviselt. Ez az adat egyúttal az 1870-es évek végétől kialakult tanyavilág korlátait is igazolja.)

Az 1920-ban kijelölt új országhatár Kevermest határszéli elzártságba szorította, az aradi és a szomszédos Arad megyei községekkel fennállt mindennapos kapcsolatokat, köztük a munkalehetőségeket is megszakította. A határőrség egységét a községbe helyezték, s ahhoz kapcsolódva épült Kevermes első emeletes lakóháza.

A háború előtti és utáni rossz megélhetési lehetőségeknek, valamint a további túlnépesedésnek 1930 tájától, a gazdasági válság idején csúcsosodtak ki a következményei a község lakosságszámában. Kevermesnek 4723 hektár (8030 kat. hold) területen 1920-ban 4379 lakója volt, 1941-ben 5263 fő élt a községben. (Az 1941-es a legmagasabb lélekszám volt a település történetében, az 1920 és 1941 közötti 20,2%-os gyarapodás révén.) A teljes népességen belül 1930-ban 75%-ot, 1941-ben az aktív korúak között 72%-ot képviseltek az őstermeléshez tartozók. Az ágazaton belül kevés híján negyven százalékot adtak a mezőgazdasági munkások és a cselédek. Az iparból élők aránya mindkét időpontban kilenc százalék volt, a kereskedelmi és szolgáltatási ágazatokhoz tartozók részesedése viszont 4,6%-ról 1941-re 6,7%-ra emelkedett.

A Klebelsberg-féle oktatásfejlesztés eredményeit tükrözi, hogy 1930-ra 12%-ra mérséklődött a hat éven felüli analfabéták aránya. A lakásállomány 1920 és 1944 között 481-gyel szaporodott, de 1941-ben a kevermesi lakások 72%-a csak egyszobás, 25%-a kétszobás, és alig 3%-a volt nagyobb. 43 lakásban már rádiót is tudtak hallgatni, villanyáram csak egy lakásban volt. A község villamosítására 1949-ben került sor.

A település nyelvi és vallási összetétele alapjában véve változatlan maradt. 1930-ban 49 német, 14 román és három szlovák lakost kivéve mindenki magyar anyanyelvű volt. A római katolikusok 95,3%-os aránya (4859 fő) mellett 103 református, 24 evangélikus, 48 görögkeleti és 32 zsidó élt még Kevermesen. A faluban – elsősorban a szociális feszültségek miatt – 1891-től akadtak követői az országos munkás szervezeteknek, a gazdasági válság idején pl. több mint négyszáz helyi tagja volt az érdekvédelmet vállaló szociáldemokrata pártnak. A gyakori csendőrségi és közigazgatási zaklatások tartósan ellenzékivé formálták a közhangulatot.

A II. világháború időszakára az állam hatékonyabban megszervezte a szociális gondoskodást, mint az első háborúban. A férfiak tömeges katonai behívása nyomán a munkanélküliség megszűnt, a bérezés javult, ugyanakkor bevezették a kötelező beszolgáltatást, a jegyrendszert. 1943-tól mind több lett a hiánycikk. 1944 késő tavaszán a zsidókat Kevermesről is elhurcolták. Közülük tizenkilencen vesztették az életüket a haláltáborokban. A magyar honvédség tagjaként 127 kevermesi lakos halt hősi halált a háború alatt, a hadifogságban elhunytak számát nem ismerjük.

A közvetlen frontesemények 1944 szeptemberében érték el a községet, amikor 13-án az Arad ellen indított támadásba bekapcsolódtak a Kevermesre, a barakktáborba összevont magyar csapatok is. Ez a támadás a Maros menti Paulisnál elakadt. 22-én már az országhatárig, Lökösháza–Kevermes–Dombegyház közelébe jutottak a szovjet előőrsök. Kevermest összecsapás nélkül 26-án foglalták el. Egy héten belül 150–200 kevermesi férfit repülőtér építésére rendeltek ki, akik azután Mezőtúrról tértek haza.

Kevermes 1944 végétől 1989-ig

A front átvonulása után a helyi szovjet parancsnok utasítására hamar helyreállt a közigazgatás, hogy megszervezhesse a katonaság élelmezését, kiszolgálását, az őszi betakarítási munkákat. 1944 végéig megalakult a négy demokratikus párt szervezete, új elöljáróságot választottak és létrejött a helyi ún. nemzeti bizottság, mint pártközi politikai testület. Az 1945 tavaszán elindított földreform során 96 elkobzott (főleg az eleki németek tulajdonában álló) birtokot, együttesen közel négyezer kat. holdat osztottak ki 649 családnak, nagyobbrészt a lökösházi határban. Közel százötven igénylőnek most sem jutott föld, de már helyi munkalehetőség sem. A földhöz juttatottak gazdálkodása az igaerő, az alapvető felszerelés hiánya, a rájuk is kivetett közterhek, a tanyaépítés miatt nem tudott kibontakozni. Kevermes lélekszáma 1949-re 4782-re csökkent, részben a földosztást követő eltelepülés (pl. Lökösházára) miatt.

A politikai hangulat ingadozását jelezték a választási eredmények: 1945-ben a kisgazdák és a szociáldemokraták kapták a legtöbb szavazatot, 1947-ben viszont a parasztpárt került az élre. A kommunisták mindkét alkalommal az erőszakos politizálás miatt szorultak a harmadik helyre. Helyzetüket az is rontotta, hogy a római katolikus egyházzal szembefordult új szekta, az ún. mariaviták papjainak botrányos kevermesi tevékenységét támogatták. 1950-ben Csanád megyét és a battonyai járást megszüntették, Kevermes a megnagyobbított mezőkovácsházi járásba, Békés megyébe került át. Az év őszén a közigazgatásban a szovjet mintájú, pártirányítás alatt álló, hierarchikus tanácsrendszer lépett életbe.

1949 őszén, a Rákosi-diktatúra sugallatára, 34 sok gonddal küzdő kisparaszt 163 holdon, Petőfi néven megalakította az első termelőszövetkezeti csoportot. 1951–1953 között a legdurvább módszerekkel próbálta elérni a hatalom a parasztság megtörését. Számosan ajánlották fel a földjüket az államnak és szakképzettség nélkül betölthető ipari munkahelyeket keresve helyezkedtek el. A kisiparosokat 1952-ben vonták össze vegyesipari, majd építőipari szövetkezetbe. 1956-ig az iskolabővítéseken kívül a Lökösházától Kevermesen át Mezőkovácsházáig vezető keskenyvágányú vasút 1952-es megnyitása jelentett jelentős beruházást. (A „kisvasút" 1975 végéig közlekedett.)

Az 1956-os népfelkelés napjaiban a kevermesi lakosság is csatlakozott a megyében elfogadott követelésekhez. A forradalom leverése után, már december 11-én, a forradalmi bizottság letartóztatott tagjainak kiszabadítása érdekében tömegtüntetés robbant ki. A megmozdulást a szovjet támogatással megszervezett karhatalom oszlatta fel, és eközben egy embert ok nélkül agyonlőtt. 1957-ben, a bosszúállás jegyében a forradalom helyi vezetőinek és a volt nemzetőröknek a többségét internálták, majd rendőri felügyelet alá helyezték. A termelőszövetkezetek tagságának zöme kilépett, 1957 tavaszán az öt szövetkezet területe együttesen sem érte el az ezer holdat. Három év múlva tudták a kunágotai parasztságot három szövetkezetbe beszervezni. Ezek 1963-ban aztán Lenin néven egyesültek. A hatvanas évek második felétől a kunágotai szövetkezet gazdálkodása stabilizálódott, felszereltsége korszerűsödött. 1968 után a tagok keresete megjavult, szociális juttatásaik bővültek, az ún. háztáji gazdaságok révén – elsősorban sertés- és baromfitartásból – érdemi külön jövedelemhez juthattak.

A kommunális fejlődés jelképe az 1973-ban átadott hidroglóbuszra támaszkodó vízmű volt. 1960 és 1989 között 320 lakás épült. A vízvezetékkel ellátott lakások aránya 1990-ben 55,4% volt. A lakásállomány minőségét mutatja, hogy ugyanakkor már csak 24%-ot képviseltek az egyszobás lakások, a kétszobásaké elérte az 57,5%-ot, a még nagyobbaké a 18,5%-ot.

A település lakosságszáma 1949-től kezdve egészen a rendszerváltásig, sőt azon túl is folyamatos fogyást mutatott. 1949-ben 4782, 1980-ban 3206, 2001-ben 2433 lélek élt Kevermesen. A születésszám visszaesése egyfelől az egykézés, másrészt a népesség korösszetételének a következménye. 1990-ben a község lakosságának a 29%-a volt hatvan éven felüli, de közel 31%-a nyugdíjas vagy járadékos. A 24 év alatti korosztályok ugyancsak 29%-ot jelentettek. 1990-ben 755 fizikai és 208 szellemi aktív kereső volt a községben. A nem önálló vállalkozóként nyilvántartott fizikaiak 39%-a az iparban, 25%-a a mezőgazdaságban kapott alkalmazást. 745 ember helyben dolgozott, 212 fő naponta ingázott (90 Békéscsabára, 103 Mezőkovácsházára).

1990-től napjainkig

A környező településekhez hasonlóan Kevermes talajadottságai kiválóak, s így a mezőgazdasági termelés egyik legalapvetőbb feltétele biztosított lenne. Az 1990-et követő időszakban azonban (országosan is) az agrárágazat visszaesése következett be. Az értékesítési gondok miatt csökkent az érdeklődés a korábban virágzó sertés- és szarvasmarhatartás, valamint az intenzív kertészeti kultúrák iránt. Ez pedig súlyosan érintette a nagyközséget is, ahol jelenleg is 20–25% körüli a munkanélküliségi ráta. Az önkormányzat mellett csak néhány vállalkozás alkalmaz külső munkaerőt. Az elmúlt másfél évtizedben a kedvezőtlen helyi gazdasági körülmények ellenére is, főként pályázatok segítségével és részben a lakosság anyagi hozzájárulásával, jelentős infrastrukturális beruházásokat valósítottak meg Kevermesen. A földgázvezeték, a vezetékes telefonhálózat kiépítése teljes. Napjainkban a szennyvízcsatorna-hálózat bővítésére, az utak szilárd burkolattal történő ellátására összpontosítja anyagi erejét az önkormányzat. A szennyvíztisztítót Lökösházával közösen építették meg.

A magas helyi munkanélküliséget legalább átmenetileg jól szervezett közmunkaprogrammal lehetne csökkenteni, és fontos feladat, hogy a gazdálkodók új típusú értékesítési szövetkezetet hozzanak létre termékeik eladásának megkönnyítésére. Segíthetnek a foglakoztatási gondok megoldásában a mezőgazdasági termékeket feldolgozó sikeres helyi vállalkozások (cirokseprűkötés). Az alapfokú ellátás döntő hányada az oktatástól az egészségügyön keresztül a szolgáltatásokig helyben megoldott. A település jelenlegi arculatához nagyban hozzájárul a cigány lakosság kultúrája. Aránya napjainkban eléri a 20%-ot. Társadalmi beilleszkedésük elősegítése és életviszonyaik javítása folyamatos odafigyelést kíván. A nagyközség a szomszédos Mácsa községgel alakít ki, bővíthető testvértelepülési kapcsolatot.

Dombegyház

BÉKÉS MEGYE
Dombegyháza
JUDETUL ARAD

Polgármesteri Hivatal
5836 Dombegyház, Felszabadulás u. 5.
Telefon: 68/590-940
mailto:dombegyhaz@fabinet.hu

Területe: **5796 ha**
Népessége: **2396 fő**
Népsűrűsége: **41 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
Szántó: **85,3**
Rét-legelő: **2,2**
Erdő: **0,7**
Egyéb: **1,1**
Kivett: **10,7**
A népesség korösszetétele (%)
0–14 éves: **16,1**
15–59 éves: **58,8**
60 éven felüli: **25,1**
Az aktív népesség aránya (%): **31,4**

A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
Mezőgazdaság: **41,0**
Ipar-építőipar: **18,6**
Egyéb ágazat: **40,4**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **37**
aránya (%): **1,5**
ebből (fő)
Román: **13**
Felekezeti megoszlás (%)
Római katolikus: **60,9**
Református: **4,4**
Evangélikus: **0,5**
Egyéb: **1,3**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **32,9**
Térségi testvértelepülése:
Nagyiratos

A magyar–román határhoz közeli Dombegyház belterületén a kistérség két fontos közlekedési útja (a Mezőhegyes–Gyula és a Kunágota–Magyarbánhegyes felé vezető) találkozik. A községnek a megyeszékhelytől mért távolsága több mint 50 km, míg Gyulához valamelyest közelebb (45 km) fekszik. A vasút Battonyán (10 km) vagy pedig Lökösházán (16 km) érhető el. Dombegyház periférikus helyzetét valamelyest javítaná a kisvarjasi ideiglenes közúti határátkelőhely állandósítása, amelyen keresztül Arad elérhető közelségbe (25 km) kerülne, illetve csökkenne a Békéscsaba és Arad közötti távolság is. Jelenleg évenként egy alkalommal, augusztus 20-án teszik lehetővé a határ átlépését Kisvarjasnál. A község az alapellátási feladatok (általános iskolai oktatás, egészségügyi ellátás, kereskedelem és szolgáltatások) terén a két közeli település (Magyardombegyház, Kisdombegyház) számára is segítséget jelent. A település elnevezése a Békés-csanádi löszhátból kiemelkedő halmokra, dombokra utal (Attila-halom, Battonyai-halom). A szabályos formát mutató kunhalmok elhelyezkedéséből és a hagyományból táplálkozva megújuló feltételezések szólnak arról, hogy Attilának, a hunok vezérének a temetkezési helye Dombegyházán található. Ennek tudományos igazolása mind ez ideig nem sikerült.

A középkortól a mai község megtelepítéséig

A település első nyomait az Árpád-korból ismerjük. Az ún. Attila-halmon épült temploma után kapta a nevét. A templom alapfalát és a körülötte lévő temetőt 1974-

ben tárták fel. Oklevelekben 1446-tól szerepel a falu neve, a tornyai uradalomban. 1453-ban Hunyadi János vette meg. Mint a lippai vár tartozéka, azután Arad megyébe került. Mátyás király előbb Szilágyi Erzsébetnek, majd 1463–1464-ben a Jaksics-családnak adományozta. Így lett a nagylaki uradalom része és újra Csanád megyei település. 1505-ben 250–300 körül lehetett a lakosainak száma. Igen korán, már 1529-ben felégették a törökök. 1552-ben az újratelepült falut ismét súlyos török pusztítás érte, és a kettős, majd a hármas adózástól sem menekülhetett, de megmaradt. Sőt népességének a száma is emelkedett. 1563-ban 77, 1567-ben 94, 1579-ben 138 magyar lakosa adózott. A település 1596-ban pusztult el, területe lakatlanná vált.

A XVII. században mind a bécsi udvar, mind pedig az erdélyi fejedelmek jogot formáltak arra, hogy a török kezén lévő területeken birtokokat adományozzanak híveiknek. 1632-ben Rákóczi György adta két katonájának, 1650-ben pedig a szendrői vár két vitéze kapott adományba Ferdinándtól jó néhány Csanád megyei pusztát, köztük Dombegyház felét is. Ez idő tájt átmenetileg szerb pásztorok telepedtek meg a pusztán, akik közösségként 1647–1654 között a két felvidéki vitéznek adót is fizettek, majd elvándoroltak. A török hódoltság 1685-ben az aradi, 1695-ben a gyulai vár visszaszerzésével lezárult.

A török kiverése után a királyi kamara által kezelt Dombegyházi puszta (amelynek közel 7300 hektáros területén ma három település áll) egytized részét 1702-ben a csanádi püspök kapta. Kilenctizede 1725-ben a gazdag és tekintélyes aradi Edlspacher Zsigmond kezébe jutott, aki a pusztát ridegmarhát tartó nagybérlőknek, leginkább erdélyi örményeknek adta bérbe. A vágásra érett állatokat lábon hajtották el Bécsbe vagy tovább. A külterjes legeltető szarvasmarha-tenyésztés a napóleoni háborúk hatására, a gabona és a dohány termesztésének előretörése miatt szorult vissza.

1800-ban a puszta nagy részét Marczibányi István (1752–1810), a Csanád és Torontál megyékben vezető szerepet betöltő, igen vagyonos család egyik tagja vásárolta meg. Marczibányi István halála után Márton nevű unokatestvére, a gabona és a dohány konjunktúrája idején, 1817-ben (más adatok szerint 1818-ban) telepítette a mai Dombegyházát, Marczibányi-Dombegyház néven. A birtok és a magánjogi szerződéssel életre hívott falu tulajdonosa a Torontálban alispáni tisztségre emelkedett Lőrinc unokája, Marczibányi Livius (1818–1850) lett. A nép nyelvén, a birtokos keresztneve után „Lévés”-nek mondott település közjogi helyzete a kamarai földekre telepített kertészközségekével volt azonos. (Erről Kunágotánál írunk részletesebben.)

A pusztát 1850 után több mint húsz örökös birtokolta, és a további telepítési kísérletek közül kettő bizonyult még tartósnak: A Nyéky család birtokán kálvinista lakosokból 1814-ben alakult Református-Dombegyház (a mai Magyardombegyház), és 1859-ben egy benősült, 1842-ben honfiúsított cseh báró birtokrészén Mattencloit-Dombegyház (a mostani Kisdombegyház). A szintén szerződéses két telepítvény sorsa összefonódott a legnépesebb Marczibányi-Dombegyházéval.

Az 1850-es évektől 1944-ig

Marczibányi-Dombegyház kertészközségben 1851-ben 68 házban, több holdas belső telkeken, 129 család élt, 625 római katolikus magyar lakossal. A népességszám 1854-re 741 főre emelkedett, és megjelent néhány szerb, román és zsidó család is. A dohánytermesztéshez 1270 holdat bérelhettek az uradalomtól. A közösségi élet akkori körülményei nagy szegénységről, illetve ideiglenességről vallottak: templom helyett imaszoba, egyben iskola, községháza helyett a jegyző lakása. (Az iskolás gyerekek száma 96 volt.) A birtokos egyetlen „középületet" tartott fenn, egy „borivó háznak" nevezett kocsmát. Az 1850–1860-as évtizedekben a település határát uraló középbirtokosok kialakították a gabonatermesztő és állattartó gazdálkodást, elkezdődött a majorok építése. A szükséges munkaerőt letelepítették. A gyors népességgyarapodás eredményeként 1870-ben a falunak 2253, 1890-ben 3546 lakosa volt. A gabonacséplés gépesítésével a munkaalkalmak megfogytak, a szociális feszültség már 1891-ben nagy volt. A megélhetési lehetőségekhez képest addigra már túlnépesedett község további történetét ez a tény alapvetően meghatározta. A dohány területe a századfordulóra lecsökkent, más belterjes kultúrák viszont nem léptek a helyére. 1910-ig a lakosság száma mindössze 46 fővel emelkedett, ami a jelentős elvándorlást jelzi, leginkább a mezőhegyesi állami birtok cselédházaiba. 1885-ben alakult meg az önálló plébánia.

Az I. világháború, a forradalmak és a román megszállás után Dombegyház az új országhatár mellé került, mindennapos aradi kapcsolatai megszakadtak. A gazdasági válság előtt mégis megindult a látható fejlődés. 1923-ban új községháza épült, 1926-ban ipartestület alakult, iskolabővítés történt, autóbuszjárat kapcsolta a falut Battonyához, illetve Lökösházához. A válság ezeket a folyamatokat megszakította, a munkanélküliség és a nyomor széles rétegeket sújtott. A középbirtokok a magas színvonalú állattenyésztéssel és az ipari növények nagyobb arányú termesztésével talpon tudtak maradni.

Az 1920-as földreformtörvény alapján 581 föld nélküli családfő részesült juttatásban, mindössze 873 kat. holddal. Ezzel csak a töredékbirtokosok aránya nőtt. A 458 kiosztott házhely viszont érdemi jelentőségű lett. 1935-ben a község akkor 7458 hektáros határának pontosan a fele volt a 823 parasztbirtok tulajdonában, negyede a tíz mozgékony középbirtoké és negyede a három uradalomé. Módosabb gazdák csak elvétve akadtak. Az 1920-ban kimutatott 4544 főnyi lakosságszám a legmagasabb Dombegyház mostani területének a történetében. (Kisdombegyház 1946. évi önállósulása miatt a korábbi terület csökkent.) A mai területen 1930-ra 4283 főre fogyott népességnek a 73%-a a belterületen, 27%-a a majorokban és a tanyákon lakott. Az 1930. évi lakosságon belül húsz német és 40 román anyanyelvű lakoson kívül mindenki magyar és 85%-ban római katolikus volt. (A reformátusok száma 242, az evangélikusoké 49, az ortodox görögkeletieké 380, a zsidóké 36.) A népesség 85%-a őstermelésből élt, 9%-a kisipari és kereskedelmi tevékenységből. A hat éven felüli analfabéták aránya 1930-ban még 21,5%-ot ért el. 1941-ben az összlakosság száma 4205 volt. 1920–1944 között 424 új ház épült. Az 1941-ben meglévő 1337 dombegyházi lakásból 1084 azonban egyszobás és vertfalú volt (81%). 104 lakásban szólt a rádió.

1944 és 1990 között

A II. világháború sokféle súlyos terhe Dombegyház eleve rossz helyzetű népét szinte kétszeresen sújtotta. A küzdő felek valóságos erőviszonyaira az 1943-as Don-kanyar értelmetlen tömegvesztesége ébresztette rá legelőször a lakosságot. Az Arad elleni magyar támadás kudarcát követően a hadi események 1944. szeptember 23-a után a falu közelébe kerültek. A szomszédos román területeken összevont szovjet páncélos erők október 6-án indított nagy támadása már aznap reggel átfutott Dombegyházán. A község politikai vezetése az „osztályharc dühétől" vezetett, erőszakos megoldásokban gondolkodó csoport kezébe került, amely nehezen fogadta el a megalakuló demokratikus pártok bekapcsolását a település életének átformálásába.

Az 1945 tavaszán elkezdett földreform során 811 család részére összesen 5503 holdat osztottak ki, 480 házhelyet is juttattak. A községben volt kastélyokat – építészeti értékükre tekintet nélkül – gyorsan lebontották és anyagukat családi házak építésére használták fel. Az igaerő és a gazdasági felszerelés hiánya, továbbá a közterhek miatt a szegényparaszti jellegű új gazdaságoknak csak a kisebb része tudott megerősödni. A bizonytalan helyzetbe kerülők a pártpolitika fordulatának engedve 1949-től kisebb méretű, gyengén felszerelt termelőszövetkezeti csoportokat alakítottak. 1949-ben hozták létre (a volt Nyéky-majort központnak kijelölve) a Dombegyházi Állami Gazdaságot, amelybe 1953-ban a battonyai állami gazdaságot is beolvasztották. 1949-ben a községnek még 4419 lakosa volt, de már megkezdődött a falu határain túli munkavállalás az építkezéseknél, majd a szénbányákban is. Az 1950-es évek elején a földek állami tulajdonba adása („felajánlása"), azaz a földtől való menekülés, gyakori esetnek számított. 1952–1953-ban jelentős földterületet már egyáltalán nem műveltek meg.

Az 1956. októberi forradalom a lakosság zömét magával ragadta, a diktatúra visszaállításában érdekeltek szűk csoportját bosszúra ingerelte. A sok kilépő miatt meggyengült négy termelőszövetkezetben 1957-re összesen 119 család maradt, 1500 kat. holdon. Az 1959–1960-ban végrehajtott második „felfejlesztés" tette szövetkezeti községgé Dombegyházát is. Az agrárfejlődésben az 1960-as évek derekától már igen jó eredményeket és jelentős beruházásokat (korszerű állattartó telepek) felmutató, közel háromezer hektáron működő állami gazdaság lett a követendő példa. A szövetkezetek néhány évvel később jutottak el a sikeres gazdálkodásig, a növénytermesztés munkafolyamatainak szinte teljes gépesítéséig, a tagok érdemi szociális támogatásáig, továbbá a háztáji állattartás integrálásáig.

Az 1970–1980-as évtizedek országos tendenciáihoz idomított dombegyházi termelés a lakosság jövedelmeit megjavította. Ennek nyomán a háztartási gépek tömeges elterjedése után (1952 óta van áramszolgáltatás a településen) a személygépkocsik száma ugrásszerűen emelkedett, de a nagyméretű, jól felszerelt családi házak építése kisebb arányú volt, mint másutt. 1970 és 1989 között 190 új lakás épült, és sok bővítés is történt. Ugyanakkor az elvándorló dombegyházi családok a városokban több száz lakást vásároltak vagy építettek. Az egész település kommunális fejlődése is ebben a két évtizedben gyorsult fel. 1990-ben a községben lévő 1099 lakásból 510-ben volt vízvezeték, 521-ben földgáz. 1990-ben a lakásoknak már csak a 16,5%-a volt egyszobás, a kétszobásak aránya megközelítette az 54%-ot, a háromszobásaké túlhaladta a 27%-ot.

A mezőgazdasági népesség helyzetében 1960 után bekövetkezett változások Dombegyházán is a fiatalok nagy arányú migrációjával, a születésszámok csökkenésével, a korösszetétel romlásával jártak. Az 1960-ban 3932 lakossal rendelkező települést 1970-ben 3357, 1980-ban 2854, 1990-ben pedig 2541 fő lakta. (1960-hoz mérve 1990-ig a népességszám 35,4 százalékkal fogyott.) A napi ingázással elérhető mezőkovácsházi, mezőhegyesi, battonyai munkahelyek száma kevés, az eljárók száma mindössze 90 volt. 1990-ben a 0–24 évesek 31%-ot, a 25–59 évesek viszont csak 46%-ot, a hatvan éven felüliek pedig 23%-ot képviseltek. A nyugdíjasok és járadékosok együttes aránya felül volt a 27 százalékon. A település 1039 aktív kereső lakosából kereken nyolcszáz élt fizikai munkából, a többi nem fizikai munkakörben dolgozott. A fizikaiakból 33% munkálkodott a mezőgazdaságban, 40% az iparban, 15% a szolgáltatásban. A településen 257 főnek volt szakmunkás végzettsége, 221-nek középiskolai végzettsége, 81-nek felsőfokú oklevele.

1989 után

Másfél évtized óta Dombegyházán is az aktív népesség foglalkoztatásának a megoldatlansága jelenti a legnagyobb gondot. A hosszabb-rövidebb ideig állást nem találók száma az elmúlt években 130 és 200 között változott, ami 20–25%-os munkanélküliségi rátának felel meg. Jelenleg az önkormányzat mellett a korábbi termelőszövetkezetből alakult Agrár Rt. a legnagyobb foglalkoztató, a cég 80–100 embernek ad munkát az év egészében vagy egy részében. A községben inkább a hagyományos szántóföldi gazdálkodás (gabonafélék, takarmánynövények) és az erre épülő állattartás (főként sertés, szarvasmarha) a jellemző. Mindkét ágazat országos válsága meghatározza a helyi jövedelmi viszonyokat is. A foglalkoztatottak gazdasági áganként megoszlása is változást jelez, az elmúlt másfél évtizedben ugyanis főként a szolgáltatásban tevékenykedők aránya emelkedett, amely megközelíti a mezőgazdaságiakét. Az elmúlt évben közel nyolcvan vállalkozást regisztráltak a településen, többségük (57) egyéni vállalkozás volt, de 8 kft., 3 szövetkezet és 10 betéti társaság is végzett tevékenységet.

A kedvező változások Dombegyházán is a helyi infrastrukturális beruházásokban kísérhetők figyelemmel. Az 1990-et megelőző időszakban a településfejlesztési célok megvalósítását a helyi termelőszövetkezet is támogatta. A nyolcvanas években készült el a tornacsarnok, a kerékpárút, a vízmű, és a szomszédos településeket is megelőzve a földgázhálózat. Az elmúlt évtizedben pedig az idősek klubját és idősek otthonát alakították ki a régi határőrlaktanyából, továbbá 1996/97-re megvalósult a három Dombegyház összefogásával a szilárd hulladéklerakó, és pályázati pénzek felhasználásával a korábbi illegális szemétlerakóhely területét is újrahasznosították. Előrelépés történt a belterületi utak pormentesítésében is, ami egyúttal a nagyközség központja átmenő forgalmának csökkenését eredményezte. 1997-től a digitális telefonhálózatba is bekapcsolták a települést. A következő nagyléptékű infrastrukturális beruházás a szennyvízhálózat kiépítése a hozzátartozó szennyvíztisztító-teleppel. E cél megvalósítására is elengedhetetlen a három Dombegyház összefogása. A helyi évenkénti települési rendezvények közül az augusztus 20-án szokásos búcsú és a szeptember utolsó hétvégéjén tartott falunap látogatottsága a legnagyobb.

Az Arad megyei Nagyiratossal testvértelepülési együttműködést tartanak fenn, remélve a határátkelőhely mielőbbi végleges megnyitását Románia felé.

Battonya (Bătania, Батања)

BÉKÉS MEGYE
Battonya
JUDETUL ARAD

Polgármesteri Hivatal
5830 Battonya, Fő u. 91.
Telefon/fax: 68/456-000, 556-040
mailto:battonya.jegyzo@fabinet.hu

Területe: **14577 ha**
Népessége: **6806 fő**
Népsűrűsége: **46 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
Szántó: **85,8**
Rét-legelő: **2,1**
Erdő: **1,8**
Kivett: **9,9**
A népesség korösszetétele (%)
0–14 éves: **18,4**
15–59 éves: **58,5**
60 éven felüli: **23,0**
Az aktív népesség aránya (%): **31,0**
A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
Mezőgazdaság: **20,1**
Ipar-építőipar: **15,4**
Egyéb ágazat: **64,5**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **763**
aránya (%): **11,2**
ebből (fő)
Cigány: **116**
Román: **254**
Szerb: **344**
Kisebbségi önkormányzatok 2003-ban:
Román, szerb
Felekezeti megoszlás (%)
Római katolikus: **51,1**
Református: **7,4**
Evangélikus: **0,7**
Ortodox: **6,2 (köztük 235 fő szerb, 179 fő román)**
Egyéb: **0,4**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **33,3**
Térségi testvértelepülése: **Pécska**

1920-tól egészen a közelmúltig Battonya a szó szoros értelmében vett határtelepülésnek vagy még inkább zsáktelepülésnek volt tekinthető. Az I. világháború utáni új országhatárok ugyanis egyértelműen hátrányosan érintették a kisvárost, mivel korábbi, főként a dualizmus korában kiépült gazdasági kapcsolatai szétzilálódtak. Különösen kedvezőtlenül befolyásolta Battonya további fejlődését Aradnak, mint felvevő piacnak a határon túlra kerülése. 1948-ban megszűnt, pontosabban részekre esett szét a Mezőhegyes–Battonya–Pécska–Arad vasútvonal, amelynek következményeként Battonyát végállomásként mindössze egy 18 km-es bekötővonal kapcsolja Mezőhegyeshez. A nemzetközi vasúti fővonal elérhetőségének lehetősége közúton a 25 km-re levő lököshází állomás. A település korábbi zártságán enyhített az 1995-ben megnyitott battonya–tornyai nemzetközi közúti határátkelő, amely egyrészt tehermentesítette a nagylaki átkelőhelyet, másrészt pedig ismét elérhető távolságba (25 km) került Arad és növekedett Battonya átmenő forgalma is. A város közlekedési tengelye a határállomásról Orosháza irányába vezető út (onnan Szentesen és Csongrádon át Kiskunfélegyházánál érhető el az M5-ös autópálya) és a Mezőhegyes–Gyula közút. Battonya korábbi kistérségi vonzásközpont szerepéből napjainkra mindössze az igazságszolgáltatást őrizte meg, középiskoláját látogatják a szomszédos települések diákjai, és a városban 1952 óta működik egy megyei benépesítésű gyermekotthon, továbbá az ország első SOS Gyermekfaluja. A természeti értékek közül a kistompai löszpusztarét mintegy 20 ha-os területe a maga sajátos növényvilágával felidézi a látogatók előtt az egykori őstájat. A gabonatermesztés fellendülésével ugyanis már a XIX. század elejétől a jó talajadottságú dél-békési térség döntő hányada szántófölddé (kultúrtájjá) alakult, és csak itt-ott, véletlenszerűen maradt meg a régi füves puszta. A település határában az elmúlt évtizedekben szénhidrogén- és termálvízkészletre bukkantak.

Az első településtől a török kor végéig

A mai város területén, a kutatás mai állása szerint az Árpád-kor első szakaszában (a X–XI. század fordulója körül), egy nagy határral rendelkező, később részekre oszló Anya nevű település jött létre, amelynek pontos helyét még nem ismerjük. (Az 1980-as években feltárásra került kis kerek templomról sem tudjuk, melyik falué volt.) Birtokosa lehetett Bot vagy Both, s ennek nyomán kapta a *Botanya* nevet. Az 1241-es tatár pusztítást követően, miután birtokosa templomot építtetett, a falu neve *Botanyaegyháza* formára alakult. Legkorábbi – 1340-ből származó – okleveles említése is ezt a formát mutatja. 1455-ben már Bathonyának is említik. (A településnév hosszú t-vel ejtése és írása csak a XIX. század második felében terjedt el.)

Károly Róbert király 1340-ben Becsei Imrének adományozta, majd több tulajdonos után 1453-ban egy részét Hunyadi János vette meg és kerekegyházi uradalmához csatolta. A Hunyadiak után az Asszonylaki Ravazdiaké lett és egy időre átkerült Csanád megyéből Arad megyébe. Az egyik Ravazdit 1514-ben a Dózsa György vezette parasztlázadás résztvevői végezték ki, amikor a nagylaki vár ostromához vonultak. 1563-ból 87 magyar lakosának a neve maradt fenn. Ekkor már magyar–török kettős ellenőrzés alá tartozhatott. 1567-ből 85, 1579-ből 77 adózó családot írtak össze itt a törökök. A település pusztulása valószínűleg 1596-ban történt, a törökök krími tatár csapatai égették fel. A lakosok egy részének valószínűleg sikerült a Tisza mellé menekülnie. Nem tudunk arról, hogy ők vagy utódaik visszatértek volna. A néptelen pusztákból álló, nagy kiterjedésű területre 1640 körül Ali alajbég, csanádi török parancsnok próbált szerb lakosokat telepíteni, akik 1686-ban elmenekültek.

Battonya földje 1695-ben szabadult meg a török uralomtól, és az udvari kamara tulajdonába került. Az 1699-ben megkötött karlócai béke alapján a török–magyar határ a Maros és a Tisza vonalán futott egészen a Dunáig. A Temesközből a szultán katonái csak 1715-ben vonultak ki végleg. A Maros mentén már 1699–1702 között bécsi utasításra megszervezett katonai határőrvidéket egyfelől az aradi és a szegedi várak császári katonái, másfelől a törökök elől családostól menekült szerb parasztokból szervezett határőrök védték. (A mai battonyai szerbek 1690-ben jelölik meg első elődeik megjelenésének esztendejét.) Az említett határőrök a Rákóczi-szabadságharc idején többször támadták a Körösök melletti kuruc erőket, először 1703-ban. Battonya területén 1718-ig letelepült „civil" lakosokról nem tudunk.

Az újranépesedéstől a feudális kor végéig

Az 1732-ben nemesi vármegyeként újraalakított Csanádba tartozó Battonya újraszületésének időpontját – a családos szerb határőrök dokumentált letelepítéséhez kapcsolódva – 1724-ben jelölhetjük meg. Akkor már 24 szerb család lakta. (A katonai irányítás alatt álló határőrök házhelyet és földet kaptak, de nem kerültek jobbágysorba, az adófizetés alól is felmentést élveztek, állattartó és részben földművelő gazdálkodást folytattak.) 1727-ben 84 szerb, 19 magyar és 6 román családot írtak össze. A benépesedést két esemény szakította meg: Az 1735. évi békésszentandrási parasztfelkeléshez az aradi Péró Szegedinác vezetésével csatlakozott battonyai szerbek közül a lázadás leverése után negyvennégyen elmentek. 1739-ben a pestisjárvány további száz embert követelt. 1741-ben így Battonyának ismét csak 41 lakosa volt.

A marosi határőrvidék 1742-ben történt felszámolása után az udvari kamara, mint Battonya földesura, szervezett benépesítést indított. A II. József idején tartott népszámlálás (1785) 452 házban 2814 lakost talált Battonyán, köztük mindössze 3 polgárcsaládot és 577 jobbágycsaládot. (Ez utóbbiakból 307 volt a telkes gazdák, 270 a földhöz nem jutott zsellérek száma.) 1742 után tehát a jobbágyrendszer épült ki, követve Mária Terézia 1769-ben kihirdetett, Battonyára 1773-ban bevezetett úrbéri szabályozásait.

Battonya lakosainak vállára nagy terhet rakott, hogy a település a hagyományos távolsági útvonalon, a Maros völgyéből, Aradról Orosházán és Szentesen át Pestre vezető országút mellett feküdt (az útvonal az 1780-as évektől postaút is lett). Főként a gyakran átvonuló katonaság kiszolgálására kényszerítette a vármegye a népet, a legnagyobb dologidőben is. Az aradi gabonavásár közelsége a XIX. század kezdetétől a búza- és zabtermelést lendítette fel először. A bővülő jövedelmek tették lehetővé a település halmazos belsőségének sakktáblás rendszerűvé alakítását, a kamarai mérnökök tervei alapján.

Az 1827–1828. évi országos összeírás számaiból – a reformkor kezdetén – Battonya gazdasági és társadalmi szerkezete jól kirajzolódik. Ekkor 881 lakóházban 6951 lélek élt a településen, 147%-kal több, mint 1785-ben. A betelepülés tehát nagyarányú és folyamatos volt. 531 telkes jobbágycsalád és 361 zsellércsalád (a megoszlás még igen előnyös) mellett már 22 kézműiparost, öt kereskedőt, tizenöt szárazmalmot is feljegyeztek. A környékbeli kincstári pusztákra települt kertészközségek Battonyát tekintették gazdasági központjuknak. A település 1839-ben mezővárosi jogállást, s azzal vásártartási jogot szerzett. Mint járási székhelynek is volt szerepe, és Makó mellett a kis területű megye második települése lett. (Másrészt az Aradra irányuló vagy onnan jövő kereskedelem egyik közvetítő-, illetve gyűjtőpontja.) Az 1830-as évek vége körül Battonya 6517 főnyi népességében 23–25%-ot jelentettek a magyarok, 75–77%-ot a szerbek és a románok együtt. A gazdasági és a városvezetési előnyök ekkor még szinte teljesen a módosabb szerbek kezében futottak össze. Az 1860-as évek végéig egyházilag egybekapcsolt szerbek és románok ortodox temploma 1775-ben épült. (A különvált románok 1870-ben emeltek maguknak templomot.) A katolikusok templomának első formája 1814 és 1818 között készült el.

A jobbágyfelszabadítástól az I. világháborúig

1848–1849-ben a mezőváros lakossága – anyanyelvétől függetlenül – támogatta a szabadságharc ügyét. Az Arad ostromához felvonult nemzetőregységeknek itt volt az egyik fő gyülekező helye. A battonyai honvédek jórésze Damjanich seregében szolgált. A világosi fegyverletétel előtti tömeges katonai mozgások a települést mélyen érintették. A jobbágyság megszüntetése tovább erősítette a módos, főként szerb gazdaréteget. A kincstár a jobbágytelkekhez nem tartozó, kiterjedt földeket élelmes, leginkább aradi nagybérlőknek adta árendába, s ők lettek majd 1873 után azok megvásárlói is.

A jószágtartó és búzatermesztő tanyás gazdálkodást a szerb gazdák is meghonosították. A földtelen zsellérek az 1820-as évtizedtől a gabonakonjunktúra révén munkához jutottak, sőt a nyári és kora őszi munkacsúcsok idején komoly munkaerőhiány keletkezett. Ezért is fogadták be 1853-tól a Sáros megyéből levándorolt több száz római katolikus szlovák családot. Ezek java részét a kincstár már nem telepítette le, így számosan tovább vándoroltak Battonyáról. (A munkáskéz – a több hónapon át tartó lóval nyomtatás miatt – mindaddig kevésnek bizonyult, amíg a cséplőgépek elterjedése be nem következett.) 1854-ben Battonyának már 8598, 1857-ben 8485 (más adatok szerint 9440) lakosa volt. 1870 után ismét felgyorsult népességnövekedésben a magyarok és a római katolikusok játszották a fő szerepet. 1854-ben a lakosság nagyobb fele 54%-a magyar, a szerbek 25%-ot, a románok 18%-ot képviseltek. A zsidók száma akkor 170 volt. (A szlovákok magyarnak vallották magukat, mert római katolikusok voltak.) A betelepülés útján lassan szaporodó reformátusok 1883-ban már templomot tudtak építeni. Battonya nyelvi és felekezeti sokszínűsége ezzel teljesedett ki. A magyar, mint közvetítő nyelv az iskolán kívül is a hétköznapok gyakorlatában általánossá vált, a szerbek és románok kétnyelvűségének megerősödése révén.

Az 1850–1860 közötti birodalomcentrikus Bach-rendszer a mezővárosba telepített államigazgatási és jogszolgáltatási funkciókat bővítette, a település térségi piaci és szolgáltatási szerepe szintén erősödött. A lelkészeken és tanítókon kívül érdemlegesen gyarapodott a jogvégzettek, a hivatalnokok, a kereskedők, a gazdatisztek száma, és korábban alig létező polgári igények és csoportok formálódtak ki. 1850-ben olvasóegyletet, 1855-ben zenekart szerveztek, 1857-ben sétakertet létesítettek, 1859-ben új városházát építettek. (Egyes tekintélyes értelmiségiek a paraszti elöljáróságot nem egyszer rá tudták hangolni lokális ügyekben a polgári töltésű előrelépésre.)

A hetipiac és az évi három vásár vonzása tágas kört rajzolt ki a környéken. 1860-ban – négy kis céhbe tömörülve – már 104 iparos mester dolgozott Battonyán. A kézműiparosok nagy része még nem tudott elszakadni az agrárvilágtól: A tehetősebbek önellátó gazdálkodást is folytattak. A szegényebbek a gabonabetakarítás idején elmentek részes aratónak, nyomtatónak. (Ez még a két világháború között is szokásos volt.)

Az 1867. évi kiegyezést követően Battonya fejlődése ellentmondásosan, de leginkább a korábbi alapokon folytatódott. A közigazgatási átalakításon a település veszített is, amikor 1871-ben önként lemondott mezővárosi jogállásáról és nagyközséggé alakult át, meg nyert is. Bár a nagy kiterjedésű járást kettévágták, hogy a mezőkovácsházi járást 1872-ben ki lehessen alakítani, a battonyai járásbíróság, a telekkönyvi hatóság területi illetékessége továbbra sem módosult.

A minőségi változást a településen átfutó (Szeged)-Szőreg–Makó–Mezőhegyes–Arad közötti vasútvonal Mezőhegyes és Arad közötti szakaszának a megnyitása hozta, 1882. november 25-én. (A teljes vonalat a következő évben adták át a forgalomnak.) A vasúthálózatba való bekapcsolódásnak a rohamosan fejlődő Arad gyors elérhetősége volt a legnagyobb nyeresége, másfelől a megyeszékhely és Szeged jó megközelítése. A vasútnak köszönhető, hogy 1886-ban a nagy területet átfogó dohánybeváltót Battonyára telepítette az állam. A kézműipar, a kereskedelem fejlődésének szintén kedvezett a vasút, és erősítette a betelepedést ezekben az ágazatokban. 1891-ből 178 helybeli iparosról tudunk. A malmokon kívül viszont csak kis műhelyek működtek. Az iparosmestereket 1885 óta tömörítő Battonyai Ipartestület nagy tekintélyű, népes szervezet volt, érdekvédelmi és hivatali feladatain, könyvtárán kívül a szakmai ismeretterjesztésben, a közművelődés és a sport támogatásában is kezdeményező volt.

A mezőgazdaságban fontos lépés volt az 1864-ben végrehajtott tagosítás, a tanyarendszer erősödésének feltétele, viszont az 1880-as évek derekától megmutatkozó gabonaértékesítési válság, a már korszerűtlen termelési szerkezet megtorpanást okozott. A kereslet nyomán a sertéshizlalás, a libahizlalás kibővülése viszont előrelépést hozott. A parasztgazdaságok, illetve a nagy- és középbirtokok lehetőségei közötti különbségek felerősödtek. A gazdasági célú gőzgépek elterjedését (1889-ben 26, 1890-ben 43 volt Battonyán) nehezen követték más korszerűsítések.

A magasra felugrott születésszámon túl a volt kertésztelepítvényekről érkező, az 1880-as évtizedben kibővült zsellérbevándorlás nyomán Battonyán tragikus méretű agrártúlnépesedés következett be. 1870-ben 8642, 1880-ban 9195 lakosa volt a településnek, 1890-ben pedig már 12 018. A két évtized leforgása alatt elért, 39%-os gyarapodás közvetlen és áttételes következményeként olyan magas arányt mutatott a munkára váró nincstelenek jelenléte, amely igen hosszú időre tartósította a folytonos szociális feszültségeket. Ezt a folyamatot kell látnunk az 1891-es battonyai földmunkászendülés hátterében, az 1897-es vagy az 1906-os tömeges aratósztrájkok mögött. A népesség gyarapodása 1900 tájától feltűnően lelassult. (1900-ban 12 872, 1910-ben 13 011 lakos.)

Battonya települési képének, különösen a kisvárosias főterének a jellegadó objektumai a fellendülés évtizedeiben javarészt felépültek. 1892-ben készült el a tornyos városháza, mellé épült a polgári igényekre szabott Korona Szálloda és étterem, a társasági élet, a bálok leggyakoribb színhelye. Szerény, de jellegzetes látványosságnak számított a Szárazérre jóval korábban épített megyei téglahíd („kőhíd"). A kommunális haladás jelenlétét az 1890-ben megfúratott első három artézi közkút, majd 1911-ben az áramszolgáltatás (Aradról) megindulása bizonyította. A lakásviszonyok 1900. évi állapota szerint a nagyközségben található 2 315 lakóházból 81% alapozás nélküli vertfalú vagy vályogház volt, ugyanakkor a cseréppel fedett házak aránya elérte a 48%-ot, a többit leginkább nád- vagy zsúptető fedte. A kulturális helyzetkép kedvező színeit az 1891 óta megjelenő helyi újságok, a társadalmi rétegek szerint szerveződött egyesületek, a nyári és a téli szezonban visszatérő színházi előadások, mellettük a „műkedvelők" produkciói adták. A hátrányokat pedig leginkább az mutatja, hogy 1920-ig nem sikerült életre hívni még egy polgári iskolát sem. (Arad iskoláiban viszont akár napi bejárással tanulni lehetett.)

Három nehéz évtized, két világháború (1914–1944)

A századfordulót követő évtizedben már lendületét vesztett, mezővárosi jellegű battonyai fejlődés az I. világháború idején végképpen megrekedt. A lovak és a lakossági élelmiszerkészlet hatósági igénybevételén túl az emberveszteség volt a legsúlyosabb. A négy éven át tartó vérzivatarban 483 főnyi harctéri áldozatot hozott Battonya. A háború alatt elmaradt gyermekszületések száma három-négyszázra becsülhető. 1920 közepén mindezek ellenére 13737 lakosa volt a településnek, egész addigi történetében a legtöbb. (Mivel az új országhatár miatt sok közalkalmazott települt át, majd vándorolt tovább, miattuk „tűnt el" a battonyaiak háborús vesztesége.)

Az 1918. évi polgári demokratikus forradalmat és az 1919-es Tanácsköztársaságot a battonyai nép nagyobb része eleinte lelkesedéssel, majd csalódással fogadta. A meghirdetett földosztás elmaradt, a hazatért katonák nem kaptak elég munkát, a háborús élelem- és fűtőanyaghiány sem szűnt meg. 1918 decemberétől Battonya vidékét is az antant-megszállás fenyegette. Az ún. proletárdiktatúra alig öt hétig tartott a településen, helyi vezetőit támogatta a lakosság. A Tanácsköztársaság katonái közé – főképp megélhetési okokból – sok önkéntes jelentkezett. A román királyi hadsereg katonái 1919. április 26-án foglalták el Battonyát és 1920. március végén hagyták el. Néhány battonyai román lakos is velük távozott. A két forradalom miatti büntetések sora néhány értelmiségit és szociáldemokrata munkást sújtott leginkább, de félelmet keltett az együttműködéssel gyanúsított helyi szerbek és románok körében is.

A mozgalmas idők után Battonyát a Horthy-rendszer egyes befolyásos emberei „vörös fészeknek" minősítették, és szociális támogatásától, fejlesztésétől is eléggé elzárkóztak. Egy viszonylag szűk rétegnek – élén Horthy sógorával, Purgly Emillel, a Battonya-Tompapusztán lévő nagybirtok tulajdonosával – a település minden ügyében döntő szava lett. Az 1920. évi új országhatárok közvetlenül Battonya mellett futnak. Az Araddal és vidékével – benne a közvetlenül szomszédos Tornyával – hagyományosan fennállt és termékeny kapcsolatok megszakítása sokkolóan hatott. A még 1920-ban gyorsan megszervezett „határvadász" egységek szigorúan ellenőrizték az államhatárt. Battonya határátkelőhely lett, a vasúti átkelés nem szűnt meg (1949-ig megmaradt).

A békeszerződéshez kapcsolódó népességmozgásban a battonyai szerbeknek 1923-ban a Szerb-Horvát-Szlovén Államba (a jugoszláv királyságba) történt optálása volt a legjelentősebb. Mintegy 300 család, együttesen kb. 1000 fővel fogadta el a komoly földjuttatással és más előnyökkel biztató hívást és települt át a Skopjéhez közeli köves síkságon alakított Novobattonyára. (A rossz megélhetési lehetőségek miatt java részük tovább vándorolt a Bácska és a Bánát termékenyebb vidékeire.) Az optálással a battonyai szerbek aránya jelentősen csökkent. Az 1930. évi népszámlálás szerint számuk 1591 volt (a népesség 12,5 százaléka).

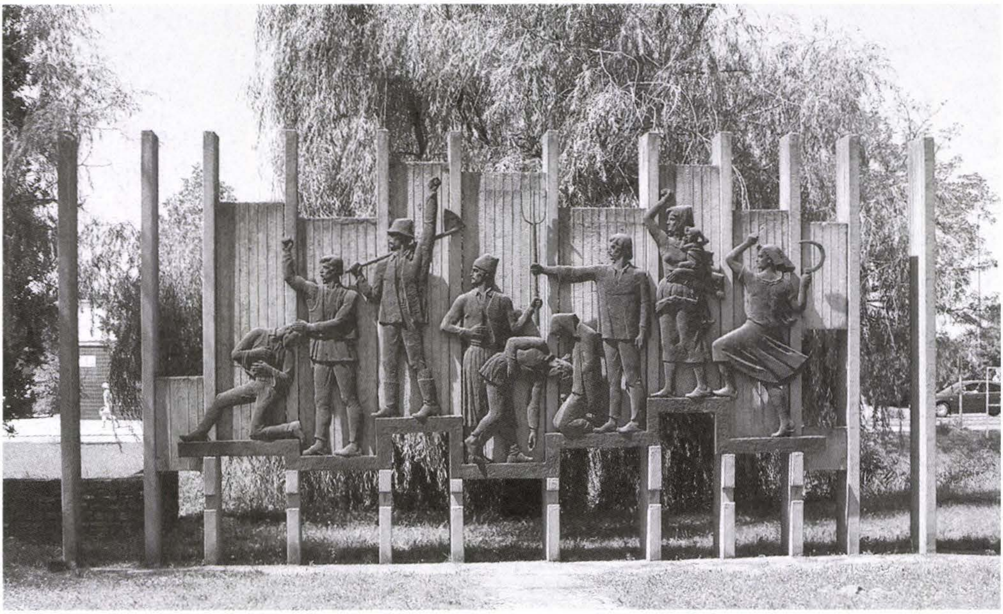

Az 1891-es földmunkászendülés emléműve

A battonyai szociális feszültségeken a Horthy-rendszer földreformja (1245 családnak mindössze 2322 kat. holdat osztottak ki) alig enyhített, a 235 új házhely kiosztásával együtt sem. Az érzékelhető javulás 1936–1941 közé esett, 1942-ben a súlyos belvízgondok, 1943-tól a háborús állapotok uralkodtak.

Battonya gazdasági és társadalmi arculata a két háború között alig változott. A születések száma súlyosan visszaesett, így is 1930-ban 12718, 1941-ben 13297 lakosa volt. A népességen belül mindkét időpontban 67%-ot adtak az „őstermelők", az iparból élők aránya tíz év alatt 15%-ról 11%-ra csökkent, a szolgáltatási ágazatokba tartozóké viszont hat százalékról kilencre javult. A közszolgálatban állók száma 1166 volt. 1920 és 1944 között 724, többnyire vertfalú új lakás épült, 1941-ben közülük 72% volt az egyszobások aránya. 561 lakásban volt áram és 413-ban lehetett rádiót hallgatni. A külterületen lakók aránya 1930-ban 29% volt. A hét éven felüli korosztályokban megközelítette a húsz százalékot az analfabéták részesedése.

Az 1930-as állapotok szerint a népesség 77%-a magyar, 9 százaléka román, a többi leginkább szerb anyanyelvű volt. A római katolikusok 64, a görögkeletiek 22,5, a reformátusok 8,5%-át jelentették a nagyközség lakosságának. A szerbek és a románok identitásának megőrzésében egyfelől az anyanyelvet használó ortodox egyházközségeknek, a szerb iskolának, másfelől az olvasóköröknek, színjátszó csoportoknak, társasági alkalmaknak volt alapvető szerepe a családi kör mellett.

Battonyán átmenetileg 1940-ben, majd 1944 nyarától érzékelte a lakosság a háborús feszültségeket, és éveken át a háború terheit. (Bevonultatás, lovak igénybe vétele, beszolgáltatási rendszer, anyaghiány.) A zsidók (számuk 1930-ban 152 fő) elhurcolása is megtörtént. 1944. augusztus 23-át követően az országhatár frontvonal lett. Egy előretolt szovjet páncélos ék szeptember 23-án átlépte a határt és három nap múlva nagyobb összecsapások nélkül Battonyát is elfoglalta.

1944-től az 1989. évi rendszerváltásig

1944 őszén, az átjött szerb partizánok biztatására is, részben anarchikus kommunista csoport vette kézbe Battonya irányítását. Szovjet beavatkozás kellett ahhoz, hogy a törvényes viszonyok helyreálljanak. A lakosság részt vett Budapest és az iparvidékek élelmezésében. Az 1945 tavaszán megkezdett földreform lezárásáig 1104 család 5865 kat. hold juttatásban részesült. Igaerőhiány és tőkehiány, majd a közterhek miatt a juttatottak jelentős része mégsem tudott eljutni az elfogadható megélhetésig.

Belőlük szervezték meg 1949-ben az első mezőgazdasági szövetkezeteket, az 1948-ban felállított gépállomásra is építve. 1949–51-ben sokan adták át földjüket az államnak. 1949-ben közel háromezer kat. holdas állami gazdaság alakult, amely 1953-ig a mezőhegyesi, azután a dombegyházi gazdaság része volt. A kisiparosokat 1950 után négy kisebb szövetkezetbe irányították, sokan eltávoztak a városi gyárakba.

Az 1950-es évekig az oktatásban sikerült fontos lépéseket tenni. Az 1920 óta működő polgári iskola megszüntetése után, 1947 őszén megnyitotta kapuit az állami gimnázium, Kelet-Csanád 1952-ig egyetlen középiskolája. Korábban egyházi épületben 1953-ra kialakult a ma is működő gyermekotthon. Az 1945-ben megalakult román kulturális együttest 1952-ben követte a szerbek együttese. Az 1948-ban megszűnt ipartestület épületében jól működő művelődési otthont és könyvtárat rendeztek be.

A település helyzetében törést okozott 1950-ben Csanád megye megszüntetése, különösen a járási székhelystátusz eltörlése, a mezőkovácsházi járásba sorolás, Kelet-Csanád Békés megyébe történt átcsatolása.

Battonya helyzetének javulásában a mezőgazdasági szövetkezeteknek az 1960-as évek végére bekövetkezett általános megerősödése, a háztáji gazdaság előnyeit (főként a sertés- és baromfitartással) is kihasználó tagság jobb anyagi ellátottsága hozott először érdemi változást. A javulás második szakasza a kőolaj- és földgázkitermelésnek az 1960-es esztendőkben történt megjelenésében, az 1970-es években elkezdődött ipartelepítésekben (két középüzem elindítása) és a jelentős kommunális fejlesztésekben, intézménybővítésekben (nagyvárosi színvonalú ált. iskolai új épület, gimnáziumi bővítés, új könyvtár, korszerű stadion, fürdő), állami és OTP-lakásépítésekben fejeződött ki. Velük járt a település központjának esztétikus továbbépítése, továbbá a helyi tudat izmosodása (helytörténeti gyűjtemény létesítése, a Molnár-C. Pál-emlékház megnyitása, kiadványsorozat megjelentetése). A gazdasági nehézségek, különösen a mezőgazdasági értékesítés, továbbá a városi beruházási keretek körül, 1987 táján erősödtek fel.

A település főbb demográfiai adatai részben tükrözik a vázolt folyamatokat. Az 1949. évi 12 666 fős lakosságszám 1970-re 9 324-re, azaz 20%-kal esett vissza, 1990-re további 21%-os fogyás következett be. A rendszerváltás esztendejét Battonya 7 385 lakossal érte meg, a további csökkenést kifejező korösszetétellel. Az aktív keresők közül 76,5% volt fizikai dolgozó, 23,5% nem fizikai munkakörben dolgozó. Az alkalmazott fizikaiakból 32% az iparban, 15% az agrártermelésben, 13% a szolgáltatásban működött. A szövetkezeti tagok száma 866 volt. Naponta 361 munkavállaló ingázott Battonyáról, főként Mezőkovácsházára, Orosházára, Mezőhegyesre. A kommunális állapotok jellemzője, hogy 1970–1989 között 842 lakás épült, és az 1990-ben meglévő 3 245 lakásból már csak 749 volt egyszobás. 1 603 gázvezetékkel, 1863 vízvezetékkel volt ellátva.

Az utolsó másfél évtized

Az 1989 utáni gazdasági és társadalmi változások kedvezőtlenül érintették a települést. A nyolcvanas évek elején végrehajtott ipartelepítés nyomán jelentősen javult a dél-békési kistérségben élők foglalkoztatottsága, és ezzel együtt új ágazatokat (műszergyártás) is próbáltak meghonosítani. Ez a kedvezőnek induló tendencia azonban az elmúlt tizenöt év során nem folytatódott, sőt az ipari üzemek leépülésével és az agrárágazat folyamatos válságával igen nehéz életkörülmények közé került a kisvárosban és környékén élők többsége. A munkanélküliek száma az elmúlt években 500 és 700 között, míg a munkanélküliségi ráta 20–25% körül állandósult. A mezőgazdasági és ipari tevékenységből élők száma visszaesett, míg a szolgáltatásokban tevékenykedőké emelkedett. A kedvezőtlen elhelyezkedési lehetőségek továbbra is a fiatalabb korosztályok elvándorlását idézik elő. Többre lenne hivatott e „multikulturális" település, ahol magyarok, szerbek, románok és cigányok, római katolikusok, reformátusok, szerb és román ortodoxok és még további más felekezetek és etnikumok képviselői élnek együtt békességben.

Battonya településrendszere, szabályos sakktáblaszerű utcahálózata, a XIX–XX. század fordulójának hangulatát idéző Fő utcája és az ahhoz csatlakozó terei (Hősök tere, Petőfi tér), illetve az ott található köz- és egyházi épületek, a városháza, emlékművek, szobrok egy kellemes alföldi kisváros benyomását kelti az idelátogatókban. Ehhez hozzájárul a Szárazér battonyai szakaszának kiépítése is. A meder magasabb partjára épített többszintes lakóházak harmóniát sugároznak.

A város az alapellátási feladatokon túl a középszintű ellátást is részben helyben biztosítja lakosai számára. A Mikes Kelemen Gimnázium és Szakközépiskola képzési szerkezete az elmúlt évtizedekben igyekezett alkalmazkodni a helyi és térségi munkaerő-keresléthez. Az általános gimnáziumi tárgyak mellett határrendészeti ismereteket is elsajátíthatnak az érdeklődő fiatalok. A középiskola fennmaradása és fejlesztése a továbbiakban is kiemelkedően fontos a város és a környékbeli települések számára egyaránt. A Népek Barátsága Közművelődési és Iskolai Könyvtár és a József Attila Művelődési Ház a város többajkú lakossága kulturális igényeinek a jelenlegi szűkös anyagi keretek között is igyekszik a lehető legteljesebb mértékben megfelelni. A román és szerb családok gyermekeinek szüleik, nagyszüleik mellett a két tannyelvű (román–magyar, illetve szerb–magyar) általános iskolák és az egyházak is segítenek őseik nyelvének átadásában és hagyományaik megőrzésében, a két szomszédos országgal való kapcsolatok fenntartásában.

A két – román és szerb – kisebbségi önkormányzat eredményesen működik. Tartalmas a szerb közösség beocsini testvérkapcsolata. Várható az önálló Román Kulturális Központ, benne az új Román Általános Iskola megépítése. A nyári nemzetiségi Tánctábor a farsangi román és szerb bálok a közösségek hagyományait őrzik.

A helyi kulturális értékek között kiemelt helyet foglal el Molnár-C. Pálnak (1894–1981), Battonya szülöttjének az emlékháza, állandó kiállításokkal. A nemzetközileg is ismert festőművészre leginkább az itáliai reneszánsz volt hatással, és főként egyházi tárgyú alkotásai számos hazai és külhoni templomban megtalálhatók. A kisváros több mint egy évszázados múltra visszatekintő sportéletét az 1990-ben újjászerveződött Battonyai Testgyakorlók Köre (BTK) fogja össze, amelynek labdarúgó, teke és kézilabda szakosztálya működik. A város a megye sakkéletének egyik motorja évtizedek óta. A nyolcvanas évek közepétől Battonya nevét az SOS Gyermekfalu is ismertté tette a kontinensen. A nemzetközi szervezet magyar egyesülete és az állam gondoskodására szoruló gyermekek új típusú, családias nevelésének alapjait a II. világháború után az osztrák Hermann Gmeiner dolgozta ki. Az 1986-ban megnyílt battonyai volt az első gyermekfalu Kelet-Közép-Európában. Lakói családi keretben, családi házakban élnek, telepszerű, tágas elhelyezésben.

Az önkormányzat az 1989. évi várossá nyilvánítás emlékére minden év májusának utolsó hétvégéjén rendezi meg a Város Napját, ahol különböző kulturális rendezvények, bemutatók emelik az ünnep hangulatát, adnak találkozót egymásnak a településen élők, illetve az elszármazottak és a testvértelepülésekről (a romániai Pécska és Lippa, a szerbiai Beocsin) érkezett vendégek. A lakosság tájékoztatását 1988–1998 között a Battonyai Hírek látta el, 1998-tól e feladatot a Battonyai Újság vette át.

Az életminőséget jelentősen befolyásoló infrastruktúra döntő hányada már évek óta a városban élők rendelkezésére áll. Jelenleg a szennyvízcsatorna-hálózat kiépítése a legsürgetőbb feladat. A szennyvíztisztító már elkészült, az elkövetkezendő években tehát a település négyötödén kellene elvégezni a munkálatokat. E mellett a foglalkoztatási gondok megoldása, a helyi munkanélküliség mérséklése is kiemelkedően fontos a település jövője szempontjából. Az agrárágazat fejlesztése mellett, amelynek rendkívül jók a természeti adottságai (talaj), nagyobb számú ipari munkahely létrehozása is elengedhetetlen, és a szolgáltató szektor bővülésének is adottak a feltételei.

Románia EU-csatlakozása után Arad vonzása várhatóan felerősödik és a magyar munkavállalók számára is új lehetőséget teremthet. Pécska várossal szoros a testvértelepülési együttműködés.

Mezőhegyes

BÉKÉS MEGYE
Mezőhegyes
JUDETUL ARAD

Polgármesteri Hivatal
5820 Mezőhegyes, Kozma F. u. 11.
Telefon/fax: 68/466-001, 68/467-302
mailto:mezohegyes@t-online.hu

Területe: **15 550 ha**
Népessége: **6399 fő**
Népsűrűsége: **41 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
Szántó: **83,2**
Rét-legelő: **0,6**
Erdő: **8,2**
Kivett: **7,6**
A népesség korösszetétele (%)
0–14 éves: **16,1**
15–59 éves: **59,3**
60 éven felüli: **24,6**
Az aktív népesség aránya (%): **37,3**
A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
Mezőgazdaság: **36,6**
Ipar-építőipar: **19,2**
Egyéb ágazat: **44,2**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **84**
aránya (%): **1,3**
ebből (fő)
Román: **16**
Német: **17**
Felekezeti megoszlás (%)
Római katolikus: **39,7**
Református: **10,7**
Evangélikus: **2,6**
Egyéb: **0,9**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **46,1**
Térségi testvértelepülése: **Nagypereg**

Az 1989 óta városi jogállású település elnevezése jellegzetes alföldi tájszemléletet tükröz. Az itt élők a löszhát néhány méterrel magasabb térszíneit, magaslatait „tisztelték" meg az elnevezéssel (vö. Királyhegyes, Nagybánhegyes, Dombegyház). A város külterülete közvetlenül Romániával határos. A jelenleg működő határátkelőhelyek (Nagylak, Battonya) a településtől 15–25 km-re találhatók.

A kisváros közúti közlekedésének tengelye a Mezőhegyest Battonyán és Eleken keresztül Gyulával, illetve az Orosházával összekötő út. Fontos továbbá a Gyula–Mezőkovácsháza–Makó egykori Csanád vármegyei út is. Vasúti szempontból is kisebb csomópontnak számít, itt találkozik ugyanis az Orosháza–Szarvas–Mezőtúr, a Kétegyháza–Mezőhegyes mellékvonal, valamint a battonyai szárnyvonal. Az említett vonalak mintegy 300 km-es pályáját üzemelteti az 1996-ban megalakult, mezőhegyesi székhelyű Regionális Vasút.

Mezőhegyes közel hasonló népességű kisvárosokkal (Tótkomlós, Battonya, Mezőkovácsháza) határos, ezért vonzását inkább a szomszédos, ma Csongrád megyéhez tartozó falvakra (Pitvaros, Ambózfalva, Csanádalberti) terjesztette ki. Az 1989-et megelőző időszakban azonban az említett kisvárosokból is számosan találtak munkalehetőséget a településen.

Mezőhegyes településszerkezete történelmi-gazdasági fejlődéséből adódóan néhány sajátosságot őrzött meg. A jelenlegi belterülete mellett, amelynek arculatát az elmúlt közel két és fél évszázad során neves építészek is számos klasszicista és részben historizáló műemlékkel gazdagították, – kisebb birtokközpontok is létrejöttek. Ezekben a gazdasági és lakóépületeknek, iskolának egyaránt helyet adó és a külterület egyhangúságát szabályos rendben megbontó, szigetszerűen elhelyezkedő majorokban élt 1945 előtt a Ménesbirtok alkalmazottainak (kétkezi munkásainak) nagyobbik része. Tanyavilág nem alakult ki. Még jelenleg is 30% körüli a külterületi népesség aránya. A város belterületét az épített környezet alapján négy egymástól lazán elkülönülő részre oszthatjuk. A vasútállomástól délre eső Ómezőhegyes a XVIII–XIX. század fordulóján épült kaszárnyák, istállók, majd a XX. század eleji igazgatási és gazdasági épületek, segédüzemek helye. A történelmi központú „városmag" mellett az ötvenes évektől folyamatosan bővülő kertvárosi rész és a hetvenes évek végén épített Zala György lakótelep jelenti a kisebb egységeket. További egység a rendszerváltás után felszámolt cukorgyár és annak lakótelepe. Mezőhegyes példás építészeti örökségvédelmét 1984-ben Hild-éremmel ismerték el. A kezdettől fogva gondos gazdálkodás eredményeként a mérnöki pontossággal kijelölt dűlőutakat két évszázad óta fasorok és telepített erdősávok szegélyezik. A Maros vizét szállító, 1889-ben készült cukorgyári üzemi csatorna, egy évtizede pedig az önjáró rendszert kiszolgáló öntözőcsatornák teszik változatossá, egyben pedig még gazdaságosabbá és biztonságosabbá a termelést.

A középkortól 1785-ig

Mezőhegyes múltját csak 1421-től ismerjük, amikor a mostani nevén oklevélben szereplő Csanád megyei falu Nagylaki Jánki János tulajdona és a kiterjedt nagylaki uradalom része volt. A település keletkezésének még a hozzávetőleges időpontja is bizonytalan. A város mostani területének Tótkomlós felé eső részén állt viszont a Fecskés nevű, 1596 körül végképpen elpusztított falu, amely a régészeti leletek szerint az 1241-es tatárjárás utáni évtizedekben keletkezett. Ennek a falunak és templomának a helyét 1894-ben és 1964-ben újra sikerült azonosítani. Fecskés neve 1456-tól olvasható oklevelekben, a Hunyadiak birtokai között. 1557-ben pusztán állt, 1580-ban 25 adózó lakosa volt.

A török előtti Mezőhegyes valószínűleg Fecskéssel együtt lett Hunyadi-birtok. 1463-ban Mátyás király a nagylaki Jaksicsoknak adományozta, akik szerb lakosokat hoztak. Jaksics Márk 1530-ban elzálogosította a falut, a családban emiatt birtokper támadt, végül Petrovics Péter Temes megyei főispán tette rá a kezét. Az 1552-ben zárult török hadjárat során Mezőhegyest felégették, 1557–1558-ban csak négy ház volt a helyén. A szerbek megújuló északra húzódásának jeleként 1579-ben 35 itt élő délszláv család adózott a töröknek. 1596-ban az aradi náhijébe sorolt falut a török szolgálatában harcoló krími tatárok pusztították el. Az 1630-as évtizedtől a felszabadító háborúkig Mezőhegyesnek ismét voltak hol állandó, hol pedig átmeneti lakosai, akik a csanádi püspök védelme alá húzódtak, neki adóztak. A falu birtoklásáról ebben az évszázadban az erdélyi fejedelmek (köztük Bethlen Gábor) is rendelkezni próbáltak.

A karlócai békével (1699) a hódoltságnak vége szakadt, a török azonban a Temesközben még 1715-ig ott maradt. A bécsi hadvezetés tervei szerint kialakított tiszai és marosi határőrvidék a családostól letelepített, katonáskodó szerb parasztok 1743-ig fenntartott, kivételes területe lett. Mezőhegyes Nagylakhoz számított földjét a marosi határőrök használták, leginkább külterjes marhatartásra. (A határőrvidék megszüntetése után a marosi határőrök egyik része a Bánátba vándorolt, és részt vett annak betelepítésében, másik része Oroszországba ment hivatásos katonának.)

A marosi határőrvidék felszámolását követően a Mezőhegyesi puszta a magyar királyi kincstár tulajdonába került. Hasznosítása 1785 előtt bérbeadással történt, azzal a kikötéssel, hogy az árendátorok kötelesek voltak megadott számú lovat tartani és azokból a megfelelőeket katonai célra eladni. 1767-től egy erdélyi kereskedő és Nagylak mezőváros hatszáz-hatszáz lovat vállalt, 1772-ben pedig magas összegért tizenkét évre kapta meg a Battonya melletti földekkel kiegészített pusztát egy erdélyi örmény bérlő, már mint a katonalovak rendszeres szállítója. Az így kiformálódott, eredményes „célgazdálkodást" a katonai ménesintézet előzményének tekinthetjük.

A katonai ménesintézet alapításától 1872-ig

A kedvező tapasztalatok alapján Mezőhegyes alkalmasnak látszott arra, hogy onnan a Habsburg-birodalom állandó hadserege számára szükséges, megfelelő számú és minőségű lóállomány egy részét folyamatosan biztosítani tudja. Fontos cél volt az is, hogy a köznép lótenyésztését állami mének kihelyezése útján felemeljék a katonai alkalmasság szintjére. II. József császár 1784 végén megbízást adott a kiváló lovas szakembernek, Csekonics József vérteskapitánynak, a későbbi tábornoknak (1757–1824), a „császári és királyi katonai ménesintézet" mielőbbi felállítására. A megvalósítás 1785 tavaszán kezdődött, a német uradalmak telepítési tapasztalatait is felhasználó tervek alapján. Egyfelől a kor színvonalán álló nagy építkezésekkel (parancsnokság, tiszti házak, kaszárnyák, istállók, gazdasági épületek), az intézethez tartozó, közel tizennyolc ezer hektáros határterület körülárkolásával, részekre osztásával, másfelől a sajátos feladatra kijelölt telep katonákkal és lovakkal történt „benépesítésével". Az építkezések 1810-ig tartó szakaszában a legjobb korabeli építészek (Jung József és Hild János) terveit valósították meg. A központban és a határbeli majorokban ma is meglévő épületek egyedülálló műemléki együttest adnak. A központ és a határ tervszerű fásítása szintén a kezdeti időszakban indult. Mezőhegyes már 1820 körül csodálatos „alföldi oázisnak" számított ország-világ előtt, ahol sok külföldi vendég, lótenyésztő megfordult. 1786 óta a Pestről Aradra járó postakocsival is elérhető volt.

A ménesintézet – elsősorban a katonák, részben napszámosok munkájával – maga termelte meg az ott szolgálatot teljesítők élelmezéséhez a gabonát, a vágómarhát, a sertést, a birkát, és a mindenkori lóállomány szemes- és szálastakarmánnyal történő ellátásához szükséges mennyiséget, túl a legeltetésen. Sőt, a mindinkább nevezetessé vált mezőhegyesi lóárverések révén, vágómarhák eladása útján igen jelentős bevételeket is elért. A gyakori építkezésekhez, továbbá más feladatokra „civil" iparosokat is alkalmaztak katonai állományban. A teljes önellátásba a tábori lelkész, a tanító, a katonaorvos, két állatorvos, az erdész is beletartozott. (A róm. kat. templom 1846-ban épült.) Mezőhegyes már 1789-ben vásártartási jogot kapott, 1790-ben Csekonics vásárcsarnokot építtetett. A széles környékből is látogatott vasárnapi hetipiacokra elsősorban húst és más élelmiszereket vittek.

A ménesintézetben tartott lovak száma a második év végén 1133 volt (214 mén, 919 kanca), de hamarosan többnyire háromezer és tízezer között váltakozott. A fő értéket a fedezőmének és az anyakancák jelentették. A Mezőhegyes nemzetközi hírnevét megalapozó, normann eredetű Nóniusz fajtát és az arab vérű Gidrant 1817-től tenyésztették, 1836-ban megkezdődött az angol félvér Furioso és 1852-től a North Star fajták tenyésztése is. A katonai személyzet, mindenkor egy ezredes vagy legalább őrnagy parancsnoksága alatt (az első parancsnok maga Csekonics volt), két zászlóaljból állt. 1837-ben 1300 fő, az 1850-es évek elején 1495 fő élt Mezőhegyesen. A hivatásos tisztek és szakemberek, az iparosok családtagjai is a központban laktak.

1848–1849-ben a mezőhegyesi parancsnok és tisztikara hosszú ideig az aradi várba körülzárt császári katonasággal volt szolidáris, így csak a szabadságharc záró fázisában válhatott a ménesintézet a forradalmi kormány támogatójává. Kossuth 1849. augusztus elején, Szegedről Aradra utazva két napot töltött Mezőhegyesen, ahová a menekített lóállomány és az állami vagyon tömegét szállították. A szabadságharc leverése után a mezőhegyesi római katolikus tábori lelkészt, Gonzeczky Jánost, a Habsburg-ház trónfosztásának kihirdetése és támogatása miatt Pesten kivégezték.

1868 tavaszáig Mezőhegyes és határa teljes egészében az osztrák hadsereg helyi parancsnokának irányítása alatt álló katonai telep volt, saját polgári közigazgatás, „civil" községgé alakulás nélkül. A telep a környék életébe mégis bekapcsolódott. A nem katonákat kezdettől fogva a Csanád megyei polgári igazgatás tartotta nyilván.

A „civillé" alakított Mezőhegyes 1872 és 1944 között

1868-ban a mezőhegyesi ménesintézetet (és vele szinte az egész Mezőhegyest) átvette a kiegyezés utáni magyar központi államigazgatás. A ménest 1895 végéig megtartotta a közös hadsereg, a gazdaság és a település nem katonai része pedig – állami ménesbirtok néven – a földművelésügyi minisztérium közvetlen irányítása alá került. Elsősorban Kozma Ferenc miniszteri tanácsos (1826–1892) érdeme, hogy a lótenyésztés továbbfejlesztése a katonák egyetértésével folyamatos programmá vált, és a Nóniusz az alföldi megyék egy részében a parasztgazdaságokban is a fő tenyészirány lett. Így fejlődött ki a XX. század elejére a „mezőhegyesi tájfajta" lótenyésztés.

A polgári közigazgatási reformok során valósult meg 1872 nyarán a „civil" Mezőhegyes nagyközséggé szervezése. A községi önállóság sajátos és korlátozott formája alakult ki, amely végeredményben 1944 őszéig változatlan maradt. Mezőhegyesen ugyanis egyedül az államnak lehetett ingatlantulajdona, az állam volt a legnagyobb adófizető, a formailag életre hívott önkormányzat tagjai is „gazdájuktól", az állami ménesbirtoktól függtek. Azok a betelepülők, akiket nem a ménesbirtok alkalmazott, csak bérbevett területen rendezkedhettek be (pl. kereskedők, kisiparosok). A katonák teljesen külön és függetlenül, saját alárendeltségük szerint szerveződtek. (A jogi megnevezés az ilyen helyzetű településeket „eszmei községeknek" mondta.) Mezőhegyest egyébként – mint korábban is – Csanád megye battonyai járásába sorolták be, községi életének közvetlen felügyelő hatósága a battonyai főszolgabíró volt.

A magyar irányítás elején évekig tartó szakmai vita támadt arról, milyen irányban kellene fejleszteni Mezőhegyest. A gazdaságban a növénytermesztés akkor még másodlagos volt, a legelők jó része feltörésre várt. A korszerűsítés nagy feladatát – az állami költségvetés erejével és a gyarapodó bevételekre támaszkodva – az 1876–1892 közötti jószágigazgató, Gluzek Gyula (1847–1894) oldotta meg. A ménesbirtok ekkor lett a magyar agrárkultúra egyik „zászlóshajója".

A négy kerületre felosztott, területében is kibővített birtok termelésében a gabona és a szemes-, illetve a zöldtakarmányok mellett egyre jelentősebbek lettek az ipari növények (repce, kender, len, cukorrépa). Feldolgozásukra 1882 és 1885 között hét szeszgyár, 1893-ban kenderfeldolgozó és 1889-ben – az első igazi ipari üzemként, osztrák tőkével – cukorgyár települt. Így valósult meg a korszerűség fontos követelménye, a termelés ágazatait egységbe foglaló vertikum. A technikai felzárkózás mutatói: 1889-ben 36, 1900-ban 39 cséplőgép volt használatban. 1884 és 1894 között 21 bővízű artézi kutat fúrtak, a majorokra is kiterjedve. A tehenészet, a sertés- és a juhtenyésztés is kiszélesedett, a legjobb fajták tartásával, új istállók építésével. 1896-tól a ménesbirtokon sokoldalú növénytermesztési kísérletek is folytak.

A korszerűsítéshez alapvető feltételként hozzájárult a tömegessé vált munkaerőszükséglet megoldása, még inkább Mezőhegyes kisebb vasúti központtá fejlődése. 1870-ben a településnek még csak 423 polgári lakosa volt, 1910-ben 7498. (1880-tól átlagban 350–450 katonával együtt.) Az amerikai tempójú népességgyarapodás alapja a tágabb környék földtelen parasztnépe köréből történt bevándorlás, másfelől a nagyobbrészt németül beszélő szakemberek, szakmunkások letelepítése volt. Az utóbbiak a kisvárosias új épületekkel gyarapodó központba kerültek, a mezei munkát, az állatgondozást végzők pedig a majorokba. A szezonális kézi munkákhoz 1886-tól kezdve a túlnépesedett felvidéki megyékből évente két-három-négyezer szlovák munkást szerződtetett a ménesbirtok, akik különvonatokkal és leginkább családostól érkeztek és távoztak. (1897-ben az aratósztrájkok letörésére is belőlük szerveztek nagy létszámú tartalékot a birtokon.)

1858-tól Aradon, 1870-től kezdve Orosházán használta a vasutat a ménesbirtok. Mezőhegyesre először Battonyán át Aradról futott be az ACSEV (Arad-Csanádi Egyesült Vasút) gőzöse, 1882. november 25-én. Ezen a vonalon 1883. május 20-ától Makón át Szegedre is el lehetett jutni. Ez utóbbi napon adták át a forgalomnak a Mezőhegyes–Kétegyháza közötti vasútvonalat is. A Budapest–Bécs felé futó fővonalak azután három csatlakozó ponton is elérhetőek lettek. A közvetlen értékesítés (pl. a napi tejszállítás) szempontjából az ötven kilométerre eső Arad vasúti megközelítése lett a fontos. A várost érintő rendes nyomtávú vasúthálózat az északi irányú Mezőhegyes–Orosháza–Szarvas–Mezőtúr viszonylat (96 kilométer) 1893. november 23-án történt átadásával vált teljessé. Későbbi időpontokban még 153 kilométeres gazdasági vasúti hálózat is kiépült. (1973–1975-ben számolták fel.)

Az 1876-tól 1914-ig számítható nagy fejlődési korszak – sokféle bonyolultságával együtt is – Mezőhegyes életét mélyrehatóan megváltoztatta, és a települést Kelet-Csanád gazdasági fejlődésének motorjává tette. 1900-ban a népesség 15,8%-a, 1910-ben a 17,6%-a ipari tevékenységből élt. A kampány időszakában a cukorgyárban 1907 után mintegy ezerkétszáz fő kapott munkát, de az állandó szakemberlétszám is jelentős volt. A ménesbirtok műhelyeiben, az ACSEV-nél szintén több száz képzett ember dolgozott. A fellendülés időszakában a központban létrejöttek a polgári társasélet szervezetei és színterei. Nem történt viszont érdemi lépés egy szakoktatási intézmény vagy legalább polgári iskola felállítására, társadalmi téren pedig a válaszfalak lebontására. A hierarchia legalján elhelyezkedő többség, a cselédlakásokban zsúfoltan, sok gyerekkel élők rétegét egy világ választotta el már a szakmunkásoktól is. A három helyi „főméltóság" a méneskar parancsnoka, a ménesbirtok igazgatója és a cukorgyári igazgató volt. (Ez később sem módosult.)

Az I. világháborúban a ménesbirtok alkalmazottai közül 178-an vesztették az életüket. A két forradalom és a kommün időszakában a szakvezetés és a munkástanács jól együttműködött. 1919. május eleje és 1920. március vége között a település román katonai megszállás alatt állt. A kivonuláskor a lovak és a gazdasági gépek nagyobb részét elvitték. A ménes 1407 darabos állományából 258 maradt meg, köztük mindösszesze négy apamén. Az 1920-ban életbe lépett új országhatárral Mezőhegyes az ország peremére került, igen élénk aradi és bánáti kapcsolatai megszakadtak. Különösen nagy veszteség érte a cukorgyárat, amelynek a Marostól délre voltak a fő répatermelő partnerei. Az üzem 1924–1925-ben teljes rekonstrukciót hajtott végre, és az erős versenyhelyzetben is ki tudott építeni akkora répatermelő körzetet, hogy fenn tudott maradni.

A Ménesbirtoknak a gazdasági világválság előtt sikerült helyrehoznia a gépekben és az állatállományban esett károkat. 1936 tájától tudott ismét látványosan előrehaladni. A szezonális munkások tömegét 1920 után Borsod és Heves megyékből szerződtették. Az 1944-ig tartó szakaszban a Ménesbirtok – a mezőgazdaság-fejlesztési politika jegyében – nagy áldozatokat vállalt a kis- és középgazdaságok ló- és tejelőmarha-állományának feljavítása, állami akciók végrehajtása érdekében. A birtok egységes kezelése fennmaradt, a változatlanul különálló katonai ménes mellett a „civil" ménes is életképesnek bizonyult, többször is jelentős lóexportot bonyolított le.

A népesedés legfontosabb adatai a két világháború közötti lelassult fejlődést igazolják. Az 1920-ra 7146 főre fogyott lakosság száma 1930-ban 7944-et, 1941-ben 7741-et mutatott. Ez megfelel az egyidejű általános nagytáji tendenciáknak, a gazdasági válság előtt és miatt látható törésnek. Az 1941-es számok egyfelől a születéskorlátozás hatását, másrészt a szolid mértékű elvándorlást, Mezőhegyes vonzásának gyengülését jelzik. Az iparból élő népesség aránya 1920-ban 19,1%, 1930-ban 19,3% volt, azaz változatlan. A lakosság kis híján 70%-a a mezőgazdaságból tartotta fenn magát. A település népének 75%-a az iskolával ellátott külterületi majorokban élt, és csak egynegyede a központban. Az ilyen mértékű területi széttagoltság elősegítette ugyan a célszerű munkaszervezést, de állandó feszültségeket szült.

A stabilizálódott népesség 1930-as adatai szerint a magyar anyanyelvűek aránya 97,3%-ot mutatott, és 36 németet, 116 szlovákot, 56 románt írtak még össze. (A származástudatot és a hagyományokat figyelembe véve a nem magyar eredetűek arányát ennél magasabbnak kell tartanunk. Ezt mutatja a görögkeletiek 205 fős jelenléte, az evangélikusok 9,7% os részesedése is.) A római katolikusok 67%-kal, a reformátusok 19,4%-kal álltak az élen, a zsidók száma mindössze 17 volt. A reformátusok 1909-ben, az evangélikusok 1934-ben építették a templomukat. Figyelemre érdemes, hogy 1941-ben Mezőhegyes 1992 lakásából 377-ben rádiókészüléket tudtak hallgatni.

Romániának a németekkel való szakítása után, 1944 kora őszén a felsőbb hatóságok elrendelték a Mezőhegyesen található nagyobb értékek elszállítását. A cukorgyári vezetők szeptember 22-én, a ménesbirtokiak 23-án távoztak el. A ménes törzsállományának menekítése a front haladását követte, végül Ausztriáig jutottak el. 1945 őszén a lovak kis része került vissza. 1944. szeptember 26-ától a település közelében húzódott a frontvonal, míg 28-án a szovjet csapatok elfoglalták.

1944 végétől az 1989-es rendszerváltásig

A szovjet parancsnokság, főleg a katonai ellátás érdekében, a helyi közigazgatás bevonásával gyorsan megszervezte az őszi betakarítást, a cukorrépa felszedését, és november végére elérte a cukorgyártás megindítását. A demokratikus pártok helyi szervezetei 1945 elején létrehozták az ún. nemzeti bizottságot, de a kommunista párt szélsőséges döntéseit nem tudta semlegesíteni. A település 1945 nyarán az egyik nagy politikai internálótábort is befogadta.

Mezőhegyes háború utáni sorsára a földreform végrehajtása volt a legnagyobb hatással. A földhiánnyal küzdő környék igénylői a ménesbirtok teljes felosztását akarták. Az illetékes országos szervek, Veres Péterrel az élen, nagyon nehezen tudták elérni, hogy Mezőhegyes mintagazdaságként, nemzeti kincsként megmaradjon. A kompromisszum eredményeként 16156 kat. holdat (a ménesbirtok nagyobb felét) kiosztották, összesen kb. 3000 – köztük 1107 helybeli cseléd – igénylőnek. 12 településről jöttek a juttatottak, köztük Makóról is. A majorok egy részét lebontották, és mintegy ötszáz kis tanya épült. A juttatott földet 1949-től sorra adták vissza, az ideiglenes kis tanyákat is lebontották. 1954-ben így a Mezőhegyesi Állami Gazdaság újra az eredeti területének a háromnegyedén gazdálkodhatott, az egyéni birtok már nem érte el a 2600 kat. holdat sem. A nagy tradíciójú Ménesbirtok helyén viszont már egy leszegényedett, rosszul irányított, ideológiától átszőtt, közepes teljesítményű gazdaság működött. A szakgárda java része szétszóródott. A kézi munkát végzők nem jelentéktelen részét büntetésből irányították Mezőhegyesre. A munkakultúra szintje mélyre süllyedt.

A volt Ménesbirtokon, néhány szakember szorgalmazására, 1949–1950-ben vetődött fel újra a minőségi állattenyésztés igénye a lovak és a szarvasmarhák körül. A szovjet szovhozok példájára hivatkozó agrárpolitika nem tudott mit kezdeni a hagyományos mezőhegyesi „profillal", ugyanakkor minden áron gyors és agitatív erejű, de más irányú eredményeket akart. A gépállomások hálózatához, a szovjet kombájnokhoz már nem „illettek" a lovak. Ez a gondolkodás sokáig, 1960 tájáig hatott a felső vezetésben. Ebből következően a mezőhegyesi ménest áttelepítették a Hortobágyra. Mezőhegyesnek a szarvasmarha-tenyésztésben és a tejtermelésben kellett példát mutatnia. A Mezőhegyesi Törzsállattenyésztő Állami Gazdaság feladata az 1960-ra befejeződött nagy „téesz-felfejlesztés" után az új szövetkezetek szarvasmarha-tenyésztésének támogatása, a jól tejelő fajták elterjesztése, a tanácsadás lett. Akadtak olyan nevetséges törekvések is, hogy szervezzék át Mezőhegyest (Bábolna mellé) a brojlercsirke-tenyésztés központjává. Szerencsére, a cukorgyárat elkerülték a gazdaság működését felforgató hullámok. A gyár mérsékelten ugyan, de fejlődésben maradt.

A hatvanas évtized második felében kezdődhetett el a lassú újrarendeződés. A 22233 kat. holdas gazdaság növénytermesztésében sorrendben a búza, a kukorica, a cukorrépa és a lucerna foglalta el a területet. A gépesítésben sikerült újra az élre kerülni. A gazdaság második helyen álló ágazata az állattenyésztés volt. A kutatóintézetekkel kiépült kapcsolat az új fajták, új technológiák bevezetésében eredményeket is hozott. 1962-ben a lótenyésztés is visszakerült a gazdaságba, szerény arányban, a versenylovak tenyésztése formájában, részben exportra. A hetvenes-nyolcvanas évtizedek a viszonylag egyenletes felfelé haladás időszakát jelentették Mezőhegyesen. Az állami gazdaság megfiatalított szakembergárdája számára az agrárpolitika, a minisztériumi irányítás sokféle lehetőséget teremtett ahhoz, hogy a folyamatos korszerűsítés és a javuló jövedelmezőség harmóniáját megteremthessék. Mindezekkel a legszorosabb összefüggésben volt a településnek az 1970-es években kibontakozott kommunális fejlődése, a tömbházas lakásépítés nekilendülése, a műemlék épületek szakszerű felújítása, a sok funkciójú, kiválóan megtervezett művelődési központ építése, a szakképző intézmény kibővítése, az idegenforgalom felkarolása.

Az 1945 utáni folyamatokat tükröző demográfiai adatok szerint Mezőhegyes 1949-ben 9456, 1990-ben 7100 lakossal rendelkezett. A fogyás 1970 és 1980 között volt nagy arányú, amikor az ipari központokban munkaerőt kerestek és a fiatal korcsoportba tartozók körében a továbbtanulás aránya megemelkedett. A településről sokan költöztek Szegedre, Békéscsabára, Orosházára, de leginkább a fővárosba. A születésszámok visszaesése és a hátrányos korösszetétel a lélekszám kisebb mértékű fogyását állandósította. A rendszerváltás esztendejében Mezőhegyes korösszetétele egyébként a kedvezőbbek közé tartozott: 32%-ot képviseltek a 24 éves kor alattiak és a 19%-ot sem érte el a hatvan éven felüliek aránya.

A rendszerváltás utáni évek

Az 1989/90-et követő időszakban a helyi gazdaságot korábban meghatározó ágazatok válsága országosan is elmélyült. Az agrárágazat értékesítési gondjain túl a tulajdonviszonyok hosszan elhúzódó rendezése is további nehézséget okozott a Mezőhegyesi Állami Gazdaságnak, illetve a Mezőgazdasági Kombinátnak. A nagyüzemben jelenleg foglalkoztatottak száma a tizenöt-húsz évvel ezelőttinek már csak alig fele, kb. 500 fő. A korábban többségi állami tulajdonú agrárvállalkozás nemrégiben magánkézbe került. A vetőmagtermesztés mellett a takarmánynövények, gabonafélék jelentik a legnagyobb tételt. A lótenyésztést szolgáló tevékenységek állami kézben maradtak. Az ismert Mezőhegyesi Cukorgyár napjainkra ipartörténeti emlékké vált. 1998 januárjában véglegesen befejezte a cukorgyártást. Az egykori kenderfeldolgozó helyén más jellegű vállalkozás (villámzárüzem) működik. A Mezőhegyesi Vasipari Szövetkezetből alakult Fémipari Kft. sikeresebben alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez. Jelenleg az üzem több mint száz dolgozója főként a gáz, víz és olaj szállítására alkalmas, páncélozott tömlőket gyárt.

A kisváros fiataljainak alapfokú oktatását és a lakosság közművelődését a József Attila Általános Művelődési Központ hangolja össze. A tantermek, szaktantermek mellett nagyméretű sportcsarnok, színházterem és klubhelyiségek is az érdeklődők rendelkezésére állnak. Az épületben működik a városi könyvtár is. Az általános iskolai tanulók száma jelenleg 530 körüli. A megyei fenntartású szakképző intézmény – kollégiummal felszerelve – tanulóinak száma felülmúlja a 300-at. A helyi sportéletet a Mezőhegyesi Sportegyesület (MSE) öt szakosztálya (labdarúgó, kézilabda, teke, birkózó és sakk) fogja össze. Többek között három fedett tornaterem, aszfaltos kézilabdapályák, fedett és szabadtéri úszómedence, teniszpálya, tekepálya és lóversenypálya áll a sportolók rendelkezésére. A birkózó szakosztály 2004 nyarán tizenharmadik alkalommal rendezte meg a megyei birkózó tábort. Az 1986-ban alakult taekwondo-csoport 1997 óta működik egyesületi formában, tagjai országos versenyeken értek (érnek) el jó helyezéseket. Az egészségügyi alapellátásról három háziorvos és egy gyermekorvos gondoskodik. Az 1909-ben átadott kórház épületében a gyulai Pándy Kálmán Megyei Kórház utókezelője kapott helyet több mint 70 ággyal.

Az utóbbi másfél évtizedben az infrastruktúra fejlesztése terén értek el figyelemre méltó eredményeket. A szilárd burkolatú belterületi utak aránya eléri a 90%-ot. A vízvezeték- és a vezetékes gázhálózat a belterületen csaknem teljes körű, és itt a lakások több mint felét bekapcsolták a szennyvízhálózatba is. Az egyes társadalmi csoportokat tömörítő egyesületek, klubok (nyugdíjas, nő) mellett számos olyan szervezet (Város- és Környezetvédő, Maroshăti Turisztikai Egyesület, Mezőhegyes Turizmusáért Egyesület) is tevékenykedik, amelyik a település fejlesztését tűzte ki célul.

A város az elkövetkező években további új munkahelyeket szeretne létrehozni, e célt szolgálja az egykori cukorgyár helyén 1999-ben kialakított 23 ha-os ipari park is. Az idegenforgalom még inkább húzó ágazattá válhat. Mezőhegyes neve elválaszthatatlan a lótenyésztéstől és a hozzákapcsolódó lósporttól, jóllehet az ágazat jövedelmezősége ciklusonként változó. A Ménesbirtok Rt. lovas szakosztályt tart fenn, és a két kiépített lovaspálya és egy fedett lovarda is a sportolók és a pihenni vágyók rendelkezésére áll. Az idegenforgalomban még számos kiaknázatlan lehetőség van. A kilencvenes évektől fejlődtek a város külső kapcsolatai is, az erdélyi Kézdivásárhely, az olaszországi Mordano és a határhoz közeli Nagypereg Mezőhegyes testvértelepülései.

Mezőkovácsháza

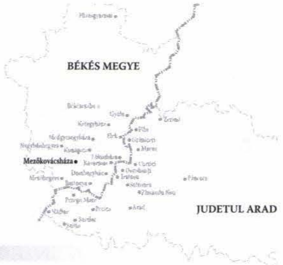

Polgármesteri Hivatal
5800 Mezőkovácsháza, Árpád u. 176.
Telefon/fax: 68/381-011, 68/381-656
mailto:titkarsagpolghiv@mezokovacshaza.hu

Területe: **6259 ha**
Népessége: **7006 fő**
Népsűrűsége: **112 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
Szántó: **82,5**
Rét-legelő: **0,9**
Erdő: **1,7**
Egyéb: **0,7**
Kivett: **14,2**
A népesség korösszetétele (%)
0–14 éves: **16,3**
15–59 éves: **61,3**
60 éven felüli: **22,4**
Az aktív népesség aránya (%): **35,3**

A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
Mezőgazdaság: **11,6**
Ipar-építőipar: **30,3**
Egyéb ágazat: **58,1**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **116**
aránya (%): **1,7**
ebből (fő)
Cigány: **54**
Német: **21**
Kisebbségi önkormányzat 2003-ban:
cigány
Felekezeti megoszlás (%)
Római katolikus: **76,1**
Református: 6,1
Evangélikus: **0,2**
Egyéb: **1,3**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **16,3**
Térségi testvértelepülése: **Szemlak**

A dél-békési (kelet-csanádi) kistérség központja az 1986-tól városi jogállású település, jóllehet centrumszerepét kis részben Battonyával együtt megosztva látja el. A várost a dél-békési kistérség két fontos közútja (Makó–Mezőhegyes–Gyula, illetve a Battonya–Mezőkovácsháza–Orosháza) érinti. A mezőhegyes–kétegyházi szárnyvonal vasútállomással és külön belterületi megállóval szintén keresztülhalad a településen. Mezőkovácsháza földrajzi fekvése szerencsésnek mondható. A nagyobb városoknak (Békéscsaba, Gyula, Orosháza, Makó) a térség központi részeitől mért távolsága eléri a 30-40 km-t, míg a közeli nagyváros, Arad az országhatáron túl fekszik. A dél-békési kistérségben élő közel negyvenezer ember középszintű ellátását a város intézményei (munkaügyi központ, középiskola, orvosi szakrendelés, rendőrkapitányság, okmányiroda, földhivatal stb.) biztosítják. A hetvenes évektől a kereskedelemben és a szolgáltatások, valamint a munkavállalás terén is megerősödött Mezőkovácsháza térségi ellátó szerepe.

A mai kisváros két településrészből áll. A népesebb „régi" Mezőkovácsházához északnyugati irányban csatlakozik a vele mára már összeépült egykori reformátuskovácsházi településrész, amelyet közigazgatásilag 1969-ben kapcsoltak az anyatelepüléshez. A kisváros központjában a modern épületekhez illeszkedik a gondozott park és a római katolikus templom. A vasút mentén és a Battonya felé vezető országút mellett ipari területek alakultak ki. A Maros egykori hordalékkúpján elterülő kisváros alatt a szomszéd településekhez hasonlóan jelentős ivóvízbázis található. Továbbá nem elhanyagolható a kavics-, a homok- és termálvízkészlet (Parkfürdő) sem. A város határát belvízelvezető-csatornák hálózzák be (Királyhegyesi Száraz-ér, Kutaséri-csatorna).

Az Árpád-kortól a mai település létrejöttéig

Mezőkovácsháza történetét az 1970-ben végzett ásatások eredményei alapján a honfoglaló magyarok megtelepedéséig lehet visszavezetni. A X–XV. századi gazdag leletanyag a Száraz-ér melletti dombhátakról került elő. Bálint Alajos szegedi régész 1938-ban befejezett, nagyszabású feltárása révén az akkori Nágel-birtokon a XI–XV. századi kovácsházi templom, több házmaradvány és 127 sír vált ismertté. A két szakaszban épült, illetve bővített templom falai téglából készültek, a bővítéskor már kőalapra építették. A település nevét 1463-ban foglalták először oklevélbe. Első ismert földesura a Bessenyei-család volt. A család elérte, hogy Mátyás király Kovácsházának mezővárosi jogokat adományozott. Ennek 1489-ből maradt fenn okleveles bizonyítéka. A Bessenyeiek kastélyt is építtettek mezővárosukban és felvették a „kovácsházi" előnevet.

A módosabbnak vélhető mezőváros népe 1514-ben csatlakozott Dózsa György Csanád vára felé haladó parasztseregéhez. Első ismert pusztulása, a lakosok „futása" 1552-ben, a törökök első Maros menti hadjárata során következett be. 1557–1558-ban a török adóösszeíró 32 régi és két új házban talált embereket. 1563-ban a magyar összeíró 54 jobbágy nevét jegyezte fel. Kovácsháza akkor már több tulajdonosé volt. A második (immár teljes) pusztulása 1596-ban, a krími tatárok kegyetlensége nyomán történt. A néptelen területet 1646-ig az erdélyi fejedelmek a borosjenői vár egyes vitézeinek adományozták. A török hatóságok támogatásával 1647-ben Ali csanádi alajbég szerbeket telepített a pusztára, akik húsz éven át pontosan fizették az adót, majd eltávoztak. Kovácsháza harmadik pusztulása 1686-ban, a török hódítók ellen folytatott felszabadító hadjárat alatt zajlott le. A puszta ezt követően a királyi kincstár tulajdonába került, egytizedét a csanádi püspök kapta.

1724-ben Arad megye egyik leggazdagabb embere, Bibics Jakab vásárolta meg a kincstártól a Kovácsházi pusztát is, és bérbe adta a ridegmarhatartással és -hizlalással foglalkozó erdélyi kereskedőknek. Bibics özvegyétől 1773-ban a hét megyében birtokos gróf galántai Fekete György országbíró és főudvarmester vette meg a pusztát. Unokája, az eladósodott gróf Fekete Ferenc (1767–1835), folytatta a bérbeadást, hozzájárulását adva ahhoz, hogy a nagybérlők a pusztán ne csak legeltetést és szénagyűjtést végeztessenek, hanem a legelők kisebb részének feltörésével szántóföldi művelést is. Megengedte a nagybérlőknek a napóleoni háborúk után keresett dohány termesztéséhez kertésztelepek létrehozását is. Kovácsháza földjén először 1806-ban Kövér Kajetán örmény nagybérlő telepített le ötszáz dohánykertészt, magánjogi szerződéssel. Ez a telepítés nem bizonyult tartósnak.

Mezőkovácsháza telepítése és fejlődése 1873-ig

1813-ban az Arad megyei Silingia földesura, Bittó Imre nagybérlőként háromezer holdat vett bérbe Fekete gróftól, azzal a céllal, hogy dohánykertész községet telepítsen. A szintén Arad megyei Galsán kertészekkel szerződött, akik számára az év októberében mérnöki közreműködéssel kimérték a kovácsházi puszta kijelölt pontján a földet: Ennek keretében kimérték a községi közintézmények és a róm. kat. egyház részére adott területeket, továbbá családonként az egyholdas háztelkeket, a hozzájuk csatlakozó 4-6 hold dohányföldet és külön a gabonaföldeket. (Sokáig nem hivatalosan Hosszú-Kovácsházának is nevezték az új községet.) Az őszi vetést már a telepesek végezték, akik azután 1814-ben felépítették házaikat, dohánypajtáikat, elöljáróságot állítottak, a kántori és tanítási tennivalókat is vállaló jegyzőt hívtak.

A több mint 22 ezer kat. holdas (13 ezer hektáros) Kovácsházi pusztát egybefüggő területként tartották nyilván. Amikor a puszta további részein Lukács Miklós nagybérlő 1813–1814-ben Református-Kovácsházát és 1817-ben Tót-Kovácsháza néven a mai Végegyházát megtelepítette, a későbbi Mezőkovácsházát megkülönböztetésül Nagy-Kovácsházának is hívták, 1848-ban a három Kovácsháza ismét a kincstár tulajdonába és kezelésébe jutott. A Bittó Imrének évi pénz- és természetbeni bért, benne csomózott dohányt is fizető kertészcsaládok száma a megalapítás évében 66 volt, származási helyük Battonyán, Tornyán, Makón és Földeákon kívül Csongrád, Békés és Arad megye volt. Bittó 1821-ben kétszeresére emelte az addigi bérleti díjat. Nagy-Kovácsháza lakóinak száma 1836-ban 163 házban, 396 családban 1335 fő volt. 1850-ben 1308 fő: 71% magyar, 26% szlovák, 19 fő örmény, 9 német, 9 zsidó, 5 román. Vallási tekintetben: 1294 római katolikus, akik 1833-ban önálló egyházközséget alakítottak, és imaházként az iskolát használták. (Most is működő templomuk 1879-ben készült el.)

1848-ban a jobbágyfelszabadító törvények a szerződéses bérlő telepesekre nem vonatkoztak. A három Kovácsháza és más kertészközségek népe annyit tudott elérni Kossuth Lajosnál, hogy a főbérlők helyett közvetlenül a kincstártól bérelhették az addig használt földet. A kincstár a kovácsházi puszta nagyobb részét persze továbbra is nagybérlőknek adta ki, akik az 1850-es évek gabonakonjunktúráját igyekeztek kihasználni, és napszámosként, részesként elsősorban a kertészközség lakosait alkalmazták. A kincstár a dohány termeltetését lecsökkentette. 1856-ban Nagy-Kovácsházának sikerült kiharcolnia a kincstártól az állandó letelepedés jogát, azaz fennállása nem függött a szerződések megújításától. A megélhetés lehetőségeit keresve az 1830-as évektől már számos kovácsházi család foglalkozott távolsági fuvarozással, főképpen Arad felé Nagyszebenig, Brassóig, Szegedre, Pestre. A lovakkal történő szállításból élők köre az 1840–50-es évtizedekben tovább bővült. A szekérfuvarozásra – a gabonatermesztés felerősödése miatt – a vasutak sűrűbb kiépítéséig volt jó kereslet.

1870-ben Nagy-Kovácsházán 4780 lakost írtak össze, ami húsz év alatt 365%-os népességgyarapodást mutat. A magyar és szlovák újabb betelepülők a Felvidékről és az Alföld középső vidékeiről származtak. A növekedés magyarázata a nagybérlők gabonatermesztésének kibontakozása és megszaporodott munkaerőigénye lehet. Az 1850-es évtized végén a három Kovácsháza együttes határának 55%-át már szántóföldként művelték, s ez az arány folyamatosan nőtt. A cséplőgépek megjelenése előtt a gabona lóval nyomtatása négy-öt hónapig tartó munkát és igen sok munkást igényelt.

Az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezés utáni közigazgatási reformok keretében – a Kelet-Csanádban 1814 óta sorra települt községek megerősödése, népességük igen gyors gyarapodása nyomán – a battonyai járás területét két részre bontották. A megye kérésére az északi rész igazgatási központjaként Mezőkovácsházát járási székhellyé jelölték ki. A település 1872-től 1984-ig töltötte be a járási központ szerepét. Az új funkció alapján megalakított hivatalok (főszolgabíróság, adóhivatal) a hozzájuk tartozó tisztviselőkkel, szakemberekkel elősegítették a település vékony polgári rétegének erősödését.

Az 1873 és 1944 közötti hét évtized

A magánjogi szerződéssel alakult telepes községek „örökváltságáról" rendelkező 1873. évi törvény alapján a kovácsházi kertészek – több évtized alatt kifizetendő, súlyos összegű megváltási díj ellenében – az addig bérelt terület tulajdonosai lehettek. Azon túl is vásárolhattak volna, de nem volt pénzük. Az adósság éppen a községalapítók leszármazottait hozta hosszú időre hátrányos helyzetbe. A környék módosabb volt telkesgazdái közül többen vettek földet a kovácsházi határban, és tanyaépítéshez fogtak. A 11596 kat. holdas Kovácsházi puszta egy részét így az addigi nagybérlők vásárolták fel, és többen is piackövető középbirtokokat rendeztek be. A gabona mellett istállózó marhatartással, sertéshizlalással, az 1890-es évektől ipari növényekkel (a dohány után kender, cirok, cukorrépa) is foglalkoztak. A kiépített majorok cselédházaiba állandó munkásokat telepítettek, napszámosokat időszakosan alkalmaztak. A középbirtokok egy része még az I. világháború előtt parasztkézbe került.

Mezőkovácsháza gazdasági fellendülésében a vasúthálózatba történt bekapcsolódásnak volt igen nagy szerepe. A településen átfutó, ACSEV-tulajdonú Mezőhegyes–Kétegyháza vonal 1883. május 20-án nyílt meg. 1899. július 24-én adták át a forgalomnak a Békéscsaba–Kaszaper–Mezőkovácsháza közötti keskeny nyomtávú vasutat, amelyet az AEGV (Alföldi Első Gazdasági Vasút) építtetett. Az elsőként említett vonal Arad vagy Makó–Szeged felé, illetve Budapest–Bécs felé nyitotta ki a világot, míg a második a Békéscsabára irányuló gabonaszállítást, piacozást és a Tótkomlósra utazást könnyítette meg. (Az AEGV jóval később, csak 1925-ben kötötte össze Mezőkovácsházát – Kaszaperen át – Orosházával, annak nagy forgalmú baromfipiacával. Ezt a vonalat 1969-ben számolták fel.)

A megszokott termelési szerkezet fennmaradása miatt az agrár-túlnépesedés jelei az 1880-as évekre rajzolódtak ki. 1880-ban 4483, 1910-ben 5763 lakosa volt a községnek. A 22%-os népességgyarapodást a helyi középbirtokok nekilendülése magyarázhatja. Az 1890 utáni két évtizedben a lakosság nagyon mérsékelten szaporodott, feltételezhető a munkalehetőség hiánya miatti folyamatos elvándorlás. Az 1905–1906-ban uralkodó szárazság nyomán az éhínség is olyan mértékben fenyegette a lakosságot, hogy élelmiszer- és takarmánysegélyre szorult. 1906-ban aratósztrájkok sora játszódott le. A 1890-es évektől az I. világháborúig tartó negyedszázadban ugyanakkor a település központjában a polgári igényeket szolgáló iskola és óvoda épült, egyesületek alakultak, üzletek nyíltak, nyomda indult, parkosítottak, betonjárda készült, artézi kút létesült. 1905-ben takarékpénztár, utóbb hitelszövetkezet nyílt. 1914-ben megjelent a község történetének első összefoglalása.

Az I. világháború kitörése után kilencszáz férfit vonultattak be a településről. A frontokon és a hadikórházakban 159 mezőkovácsházi és 60 református-kovácsházi férfi vesztette az életét. Az orosz hadifogságba esettek egy része három-öt év múltán tudott csak hazatérni. Az 1918-as októberi forradalom fosztogatással, gyújtogatással, anarchikus tömegmozgalommal indult, majd sikerült lecsillapítani. A nagyon várt földosztás elmaradt. Az 1919-es kommün mindössze három hétig tartott Mezőkovácsházán, mert a román királyi csapatok már április 13-án elfoglalták, majd 1920 márciusában kivonultak. Az 1920-ban érvénybe lépett új országhatár a települést elvágta aradi kapcsolataitól, ugyanakkor elősegítette a saját gazdasági vonzásának az erősödését.

A Horthy-rezsim az 1920-ban elkezdett földreformmal és a házhelyosztással próbált nyugalmat teremteni. Összesen 514 házhelyet (ebből 37-et Református-kovácsházán) mértek ki. A földből viszont csak 665 kat. holdat adtak 561 család számára, ami egyáltalán nem biztosította a megélhetést. A szociális feszültség a gazdasági válság éveiben érte el a csúcspontot. A település vezetése nem tudott megoldást találni. Ezekben az években az 1930-ban alakult helyi szociáldemokrata szervezet képviselte az elégedetlen földmunkások és a kisiparosok követeléseit, a gazdaréteg érdekeiért pedig az 1932-ben életre hívott kisgazdapárti tömörülés emelt szót. 1935-ben megalakult a makói ellenzéki 48-as Kossuth Párt helyi csoportja is. Mindez a mezővárosi jellegű társadalmi és politikai differenciáltságot mutatta.

A ma két részből álló település együttes lélekszáma 1920-ban 6305, 1941-ben 7405 fő volt. A háborús emberveszteség és az elmaradt születések 1920-ban nem tükröződtek a népességszámban, s ez érdemi bevándorlásra mutat. Az 1930 és 1941 közötti tíz százalékos növekedés is kivételes jelenség. A település a magyarországi ciroktermesztés és export meghatározó körzetének a centruma lett, az ahhoz kapcsolódó termelői egyesülésekkel, beruházásokkal. A birtokszerkezeti háttér szerint a két Kovácsháza szinte pontosan kilencezer kat. holdas (5300 hektáros) határában 1935-ben 668 szántófölddel rendelkező családi parasztgazdaság és három középbirtok helyezkedett el. A módos parasztbirtokok száma alig száz körül volt. A középbirtokok 18%-ot foglaltak el a határban. (A majorokban és a tanyákon élők aránya Mezőkovácsházán 16,3%-ot, Református-kovácsházán 23,3%-ot mutatott 1930-ban.)

A fő ágazatok szerinti megoszlás jelzőszámai (a két település együttes adatai) szerint 1930-ban és 1941-ben egyaránt a lakosság 66-67%-a élt a mezőgazdaságból, 22%-a az ipari, kereskedelmi, közlekedési ágazatból, és közel 7%-a közszolgálatban állt vagy nyugdíjas volt. Az analfabéták aránya 1930-ban Mezőkovácsházán 16,2%-ot, Ref.-kovácsházán 10,8%-ot jelentett, döntően az idősebbek jelentős részének iskolázatlansága miatt. 1944 elején a föld nélküli családok aránya szintén 59% volt. Az önálló gazdálkodásból kiszorultak többsége jelezte az állandó szociális feszültségek gyökereit és mértékét. Ezt a feszültséget helyi keretek között feloldani nem lehetett.

Az 1930. évi adatok a legalkalmasabbak a mai kiterjedésű Mezőkovácsháza lakóinak anyanyelvi és felekezetek szerinti bemutatására is. Az akkor 6610 főnyi népesség 6508 magyar, 29 német, 49 szlovák és 12 román anyanyelvűből adódott. (Feltűnő a szlovákok erős asszimilálódása.) A római katolikusok 74%-ot, a reformátusok közel 15, az evangélikusok közel négy, a zsidók 6,3%-ot képviseltek. A görögkeletiek száma 32 volt. (Ref.-kovácsházán belül a kálvinisták 59%-os többséget jelentettek.) A viszonylag népes, 416 fős zsidó közösség még az I. világháború előtt, a katolikus templommal átellenben építtette fel a zsinagógát.

A két világháború közötti előrelépést 1925-ben és 1928-ban a Klebelsberg-program keretében két tanyai iskola építése, 1927-ben a Stefánia révén intézményessé tett csecsemő- és gyermekvédelem, 1928-ban a Makó–Mezőkovácsháza–Gyula közötti kövesút elkészülése mutatta. A nehéz gazdasági helyzet tükre, hogy a település villamosítására nem került sor (majd csak 1948-ban valósult meg), nem sikerült polgári iskolát és helyi újságot indítani sem. Az 1936 táján mutatkozó fellendülés jelképe a cirokszövetkezet irodaházának felépítése volt, 1942-ben. A két település együttesen számított lakásállományának 1941-es helyzete szerint 1841 lakásból 1319 egyszobás (72%), 422 kétszobás (23%), 92 nagyobb volt. Mindössze 144-ben szólt a rádió.

A II. világháború terhei Mezőkovácsháza népét is sújtották. Külön csapást jelentettek az 1941–1942. tavaszi nagy belvizek. A legsúlyosabb a frontokon, a Holocaust során és a hadifogságban elszenvedett emberveszteség volt. 1944 májusában a helyi és a környékbeli mintegy ötszáz zsidót gettóba hurcolták, és július 12-én a haláltáborokba vitték őket. A háború 1944. szeptember végén érte el a településhez közeli térséget. A közigazgatás helyi vezetőinek nagy része elmenekült. A két Kovácsházán 1944. október 6-án futott át a frontvonal, amely még aznap a Körösökig, pár nap múlva a Tiszáig jutott el.

1944 őszétől a rendszerváltásig

A hadsereg ellátása és a konszolidáció érdekei szerint a közigazgatást a szovjet parancsnokság szervezte meg. 1944 őszén a lakosság kirendelésével oldották meg az elhagyott gazdaságokban a betakarítást, különösen a cukorrépa felszedését. Október vége felé megalakult az erőszakos módszerektől sem idegenkedő kommunista párt helyi szervezete, pár hónap alatt a többi demokratikus párté is. A pártközi alapon megalakított ún. nemzeti bizottság látta el a helyi politikai irányítást, ellenőrzést. Budapest és az északi bányavidék számára 1945 februárjától sok élelmiszert gyűjtöttek.

Erős hangulati előkészítés után márciusban megkezdődött a földreform végrehajtása. Ennek során a kovácsháziak a saját határukban csak 1708 kat. holdat tudtak igénybe venni, viszont a 930 igényjogosultból 557-nek tudtak helyben vagy a mezőhegyesi ménesbirtok területéből földet adni. (Mezőhegyesen a mezőkovácsháziak 692 kat. holdat, a ref.-kovácsháziak 757 kat. holdat kaptak.) A tulajdonszerkezetben így a terület kb. 55-60%-ára ugrott fel a 824 parasztgazdaság aránya. 421 család ezután is földtelen maradt, munkát nehezen kapott. Az ötvenegy, külső munkaerőre is rászoruló módos parasztbirtok területe még felülhaladta a határ harminc százalékát. A rájuk kivetett külön adók és a „kulákság" politikai üldözése miatt ez a berendezkedett paraszti csoport 1949–51-ben viszont már menekült a földtől.

Az önálló gazdálkodásra nem képes réteg megmentésére 1948 őszétől fogva jöttek létre az államnak adott földeken a jó ideig kis területű szövetkezetek, amelyek számára a gépi munkákat a szintén 1948-ban felállított helyi gépállomás végezte. A szövetkezeti nagyüzemek az 1959–60-as „felfejlesztés", illetve a kis téeszek egyesítése után hat-tíz évvel később jutottak el a megfelelő szakirányításig, a gépesítés, a műtrágyázás jó színvonaláig. Az eredményes termelés alapján a szövetkezetek aktív és nyugdíjas tagjai számos juttatásban, támogatásban részesülhettek. Az „Új Alkotmány" nevet viselő szövetkezet az 1970-es évekre a megye elismert gazdaságai közé emelkedett. Az első kisipari szövetkezet 1951-ben jött létre, de három év múlva átalakult építőipari és vegyes jellegűvé, 1960-ban pedig csak építőipari lett. A kisiparosok 1930-ban 158-at mutató száma 1954-re 74-re fogyott. 1978-ban 83 kisiparos dolgozott a különféle szolgáltatásokban.

1950. március 15-ével Csanád megye területét kétfelé osztották. Keleti felét Békés megyéhez csatolták, nyugati felét Csongrád megyéhez. Mezőkovácsháza továbbra is járási székhely maradt, a battonyai járás megszüntetésével a járás területe még ki is bővült, 19 község tartozott hozzá, lakosainak száma 75 ezer körüli lett. A hatalom első számú képviselője 1989-ig a hierarchikus rendben a járási pártbizottság volt, alárendeltségében az ifjúsági szervezetek (KISZ, úttörők) hasonló bizottságaival. A „tömegszervezetek", azaz a szakszervezetek, a Hazafias Népfront, a népi ellenőrzés, a nőtanács, a honvédelmi szövetség, a Vöröskereszt stb. is tartottak fenn járásonkénti hivatalokat.

Az 1960-as évek végéig Mezőkovácsháza öszességében kevés, zömmel kisebb beruházásokat kapott. 1957-ben a gimnázium új otthona, majd a járási művelődési központ felépítése (1960), 1967-től kezdve pedig az állami, illetve OTP-beruházású többszintes lakóházak építése volt igazán jelentős. Az 1971-ben életbe léptetett országos településhálózat-fejlesztési terv Mezőkovácsházát (1969-ben egyesült Ref.-kovácsházával) középfokú központnak, ipari üzemek telepítésére alkalmas, várossá fejlesztendő településnek jelölte ki. Az 1968-ban indult Mezőgép után 1977-ben letelepült az EVIG (Egyesült Villamos és Kismotor Gépgyár) helyi üzeme. 1977-ben és 1986-ban hatalmas gabonasilók épültek. A kereskedelmi fejlődést a Mozaik Áruház megnyitása (1975) reprezentálta.

A kommunális beruházások közül a szennyvízhálózat kiépítésének megkezdését (1971), a regionális vízmű átadását (1978), a vezetékes földgázhálózat kiépítését (1984) kell kiemelnünk. A település központjának az 1984-ben elkészült városháza, a vele harmóniában épült iskola, a rendőrkapitányság, a Mozaik Áruház adott modern arcot, a további többszintes lakásépítésekkel együtt. Mindez tervezett felkészülés is volt az 1986-tól viselt városi címre és funkcióra. Az 1990-es lakásállományon belül (összesen 2913 lakás) az építés ideje szerint 1945 és 1959 között 491, 1960 és 1969 között 317, 1970–1979 között 510, 1980–1989 között 603 lakás készült. A vázolt fellendülés két évtizedében építették a rendszerváltáskor használt lakások 38,2%-át, nem ritkán két- vagy többszintes, központi fűtéses családi házban. 1990-ben a lakások 19%-a volt egyszobás, 54%-a kétszobás, közel 23%-a háromszobás, a többi még nagyobb. 2139 lakásban volt vezetékes víz, 1706-ban gázfűtés.

Az 1944-től eltelt négy és fél évtized a fentiekből láthatóan Mezőkovácsházán is több szakaszra tagolódott: A magángazdaság helyreállítási kísérlete (1945–1948) után annak az ellenkezője, a centralizált irányítás erőszakos túlhajtása (1949–1962), majd fokozatos fellazulása következett. A második szakasz Mezőkovácsházának nem kedvezett. A település az 1970-es évektől került a tudatosan fejlesztett kistáji központok sorába, és a nyolcvanas évtizedben érte el a kisvárosi színvonalat. Ezzel eldőlt az a kérdés is, hogy a volt Kelet-Csanád mai vonzásközpontjának melyik város felel meg a legjobban.

A meghatározó folyamatok ismeretében értékelhetjük a város népességszámának, foglalkozási és műveltségi viszonyainak 1949 és 1990 közötti alakulását. A város mai területén 1949-ben 7948, 1990-ben 7016 lakos élt. A negyven esztendő alatti 13,3%-os népességfogyás döntő része már 1970-ig lezajlott. Az ipari és szolgáltatási ágazatokban 1970 után megvalósult munkahelyteremtéssel sikerült a mezőgazdaságot elhagyó aktív korosztályok körében – az elvándorlást visszafogva – a foglalkozási átrendeződést elősegíteni, másfelől őket a környékről betelepülőként a városba vonzani, vagy napi ingázásra szoktatni. (1990-ben hétszáznál is több bejárót alkalmaztak a mezőkovácsházi munkahelyeken, a legtöbbet Kevermesről és Kunágotáról. Ugyanakkor 368 fő ingázott máshova, közülük 108 Mezőhegyesre, 67 Orosházára, 40 Békéscsabára.) A rendszerváltás idején a városban 2126 fizikai és 953 nem fizikai aktív dolgozót foglalkoztattak. A fizikaiak 42%-a az iparban, 17,3%-a az agrárvilágban, 23,2%-a a szolgáltatásban tevékenykedett. Ugyanabban az esztendőben 899 főnek volt Kovácsházán szakmunkásvégzettsége, 1024-nek középiskolai végzettsége és 335-nek felsőfokú oklevele.

A születési arányok visszaesése ebben a városban is jellemző. Az 1990-ben megállapított kovácsházi korösszetétel mégis a legjobbak egyike volt az egész megyében: A 24 évesnél fiatalabbak a népesség 31,5%-át, a 25–59 év közöttiek az 54,2%-át, a hatvanon felüliek pedig csak a 14,3%-át adták. (A nyugdíjasok és járadékosok együttesen 23,5%-ot képviseltek.)

A rendszerváltástól napjainkig

Az 1990-et követő gazdasági szerkezetváltás nemcsak a dél-békési kistérség községeit érintette hátrányosan, hanem Mezőkovácsházát is. A 90-es években a feldolgozóipar és a mezőgazdaság általános válságának eredményeként Mezőkovácsházán is jelentős foglalkoztatási gondok keletkeztek. A munkanélküliek száma 300 és 600 között változott, míg a munkanélküliségi ráta 7,5–15% körül mozgott.

A 2004. év végén a többszöri szervezeti átalakítás és tulajdonosváltás után is a Carnex Rt. maradt a legnagyobb helyi foglalkoztató, alkalmazottainak száma 150 és 300 között változik. A hazai libamájexport több mint háromnegyedét az említett kovácsházi cég állítja elő. További munkalehetőséget biztosítanak a tollfeldolgozó üzemek is. A Natura és a Hungária Tollfeldolgozó Kft.-k is egyenként 50–100, főként női munkavállalót alkalmaznak. A nemrég megnyílt pékségben 40-en, a Nemzetközi Konfekció Kft.-nél pedig 20–25-en dolgoznak. A városban közel 440 vállalkozás tevékenykedik. Többségük egyéni vállalkozás, de 35 kft.-t, 47 bt.-t és egy szövetkezetet is találunk köztük. Ágazati besorolásuk szerint kereskedelmi és szolgáltató tevékenységet folytatnak, vagy pedig a mezőgazdasághoz kapcsolódnak. A városban és a környékbeli településeken 200–250 család megélhetését biztosítja a liba- és a kacsatömés, vagyis az alapanyag előállítása a Carnex Rt. számára.

Aratás 2005-ben, Mezőkovácsháza határában

Az elkövetkező évekre tervezett fejlesztési prioritások többirányúak. Az infrastruktúra terén a legfontosabb célkitűzés a szennyvízcsatorna-hálózat teljes kiépítése a település belterületén. Ha a harmadik ütem – amelynek szervezése most történik – elkészül, akkor a hálózatba bekapcsolható lakások aránya 50%-ról csaknem 100%-ra nőhet. Kiemelt helyet foglal el a tervek között az úthálózat fejlesztése. A battonyai határátkelőtől a Mezőkovácsházán át Orosházáig és onnan Szentesen át az M5-ös autópályáig vezető út korszerűsítésével, főútvonallá nyilvánításával és nem utolsósorban Románia uniós taggá válásával jelentősen növekedhet a város átmenő forgalma, ami a befektetőknek a térségbe vonzását is erősíthetné. Néhány földút szilárd burkolattal történő ellátása is szerepel a tervek között. Tervezik a vasúti közlekedés korszerűsítését, a vágányhálózat és az állomás felújítását is.

Külön súlypontként szerepel a célok között az intézményhálózat fejlesztése, amit a kistérségi szerepkör erősödése, felértékelődése indokol. Olyan intézményhálózat kialakítása a cél, amely 40-50 ezer lakos középszintű ellátását képes gazdaságosan megoldani. A 18 településből, köztük három városból (Mezőkovácsháza, Battonya, Mezőhegyes) álló mezőkovácsházi kistérség területe 882 km^2, népessége pedig meghaladja a 45 ezer főt, népsűrűsége így alig több mint 50 fő/km^2. A kiváló termőképességű talajjal rendelkező kisváros és környéke a gazdasági és foglalkoztatottsági mutatói alapján jelenleg Magyarország hátrányos helyzetben levő kistérségei közé tartozik. Ezért is fontos, hogy minél több uniós fejlesztési forrást nyerjen el Mezőkovácsháza és a környező települések.

Az időskorúak ellátásának javítása céljából bővíteni szeretnék a bentlakásos intézmény (idősek otthona) férőhelyeinek számát. A rendelőintézet korszerűsítése, új műszerekkel történő ellátása is a fejlesztési feladatok között szerepel. A Hunyadi János Gimnáziumban és Szakközépiskolában a 2004/2005. tanévben 360 diák tanul, akiknek közel kétharmada valamelyik szomszédos községből jár be naponta, vagy pedig a 70 férőhelyes kollégium lakója. Az iskola szakoktatási lehetőséget kínál az érettségizettek számára is, akik a korszerű számítástechnikai szaktantermekben sajátíthatják el a közép- és felsőfokú gazdasági informatikai ismereteket. A közeljövőben befejeződik a Dél-békési Oktatási Centrum bővítése. Ez még jobb feltételeket teremt a középiskolai oktatás és szakképzés számára. A centrum szakképző részét Mezőhegyesen alakítják ki. A városi sportélet már hosszú évek óta vár fedett létesítményre (tornacsarnokra). A fejlesztési elképzelések között szerepel a strand (Parkfürdő) és a hozzákapcsolódó szálláshelyek bővítése.

A város és részben a kistérség közművelődési életét a Kalocsa Róza Művelődési Központ szervezi, amely önkormányzati alapítású kht.-ként működik. A városi könyvtár 45 ezres állományával és internetes hozzáférési lehetőséggel áll az érdeklődők rendelkezésére. (Mindkét intézmény felújítást igényel.)

Mezőkovácsháza önkormányzati képviselőtestülete 1998 januárjában kötött megállapodást a romániai Szemlakkal a testvértelepülési kapcsolatok felvételéről, és megjelölték az együttműködés főbb területeit (önkormányzati, oktatási, kulturális, sport, egészségügyi és gazdasági) is, a távlati tervekben a gazdaságira helyezve a hangsúlyt.

Kunágota

BÉKÉS MEGYE
Kunágota
JUDETUL ARAI

Polgármesteri Hivatal
5746 Kunágota, Rákóczi u. 9.
Telefon/Fax: 68/430-000
kunagota.polghiv@fabinet.hu

Területe: **6399 ha**
Népessége: **2983 fő**
Népsűrűsége: **47 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
Szántó: **89,5**
Rét-legelő: **0,2**
Erdő: **0,3**
Kivett: **10,0**
A népesség korösszetétele (%)
0–14 éves: **18,2**
15–59 éves: **57,1**
60 éven felüli: **24,7**
Az aktív népesség aránya (%): **28,8**
A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
Mezőgazdaság: **40,4**
Ipar-építőipar: **15,1**
Egyéb ágazat: **44,5**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **67**
aránya (%): **2,2**
ebből (fő)
Cigány: **52**
Felekezeti megoszlás (%)
Római katolikus: **67,3**
Református: **5,8**
Evangélikus: **0,5**
Egyéb: **1,6**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **24,8**
Térségi testvértelepülése: **Sofronya**

A magyar–román határtól 18 km-re fekvő település belterületének délkeleti részén halad át az az út, amely Csanádapácán találkozik a makó–békéscsabai közúttal. A nagyközség főutcájához (Rákóczi út) csatlakozik a közeli Almáskamarás és Nagykamarás felé vezető út, valamint a dombiratosi bekötőút is. A vasútállomást Magyarbánhegyesnél érhetik el legközelebb. A község központjában találjuk a római katolikus templomot és a községházát, valamint a Kunágotán elhunyt Bereczki Máté (1824–1895) mellszobrát, aki gyümölcsnemesítőként és szakíróként vált ismertté a Kárpát-medencében. (Sírja a helyi temetőben.) A település híres szülöttei közé tartozik Szokolay Sándor zeneszerző. Az önkormányzat 1994. március 15-én, az újratelepülés 150. évfordulójára fogadta el a község címeréről és zászlajáról szóló rendeletét. A címerben szereplő dohánylevéllel az alapító dohánykertész ősöknek állítottak emléket.

Az Árpád-kortól a község megalapításáig

Móra Ferenc 1926. évi ásatásai (X. századi magyar sírokat tárt fel a mai belterület közelében) bizonyították, hogy az Árpád-korra esett a legelső betelepülése. Nevét a falu templomának védőszentjéről kapta, és korai lakói a kutatók többségének véleménye szerint kunok voltak. 1463-ban *Kwnagatha* (olvasata: Kunagata) formában bukkan fel először oklevélben, Zaránd megyében, 1486-ban Kun Agotaként szerepel. Legkorábbi ismert birtokosa a gyulai vár építését elindító Maróthi család (1463-ból). 1476-tól fele a nagylaki nagyúr Jaksics családé, másik fele a Ravazdi familiáé lett. A birtokosváltással együtt átcsatolták Csanád vármegyébe.

1552-ben a Marosig előretört törökök a falut elpusztították, területét birtokukba vették. Mindenesetre hamar újranépesedett, mert 1567-ben 25, 1579-ben pedig már 50 magyar adófizető család lakta. A török igazgatási beosztás szerint az aradi náhijéba tartozott. 1596-ban a krími tatárok végleg lakatlanná tették, lakói a Tisza menti mezővárosokba menekültek vagy áldozatul estek. Kunágota osztozott a Körös–Maros köz sorsában, amikor Makótól a Körösök vonaláig egyetlen lakott település sem maradt fenn. Kunágota földjének a XVII. század közepén a „kétfelé adózás" szerint felvidéki magyar birtokosai is voltak, akik az akkortájt letelepedett délszláv lakosoktól adót szedtek. A török uralom a Körös–Maros közén majd csak 1695-ben, véglegesen az 1699-es karlócai békével zárult le.

A kamarai birtokpolitika, a dohánykertész telepítvények létesítése

A hatalmas felszabadított terület részeként Kunágota is a királyi kamara tulajdonába jutott, és az ún. arad–modenai (mutinai) uradalom keretébe sorolták. Egy ideig Ronaldo modenai herceg is birtokolta a kiterjedt uradalmat, amelyet azután a kamara hasznosított a bécsi udvar javára. A XVIII. század végéig Kunágota földjét is félnomád külterjes állattartásra berendezkedett bérlők (többnyire erdélyi örmények) vették árendába. A legelőt a nagybérlők nem törhették fel szántóföld céljára még akkor sem, amikor a gabonatermesztés a nem kincstári földeken már felvirágzott. A konzervatív kamarai birtokpolitika súlyosan visszafogta az arad–csanádi síkság nagy részének gazdasági haladását, a befektetésre kész nagybérlők és albérlőik kezdeményező lépéseit, egyúttal a terület régen esedékes benépesülését is. Jellemző, hogy 1825-ben a kunágotai pusztán mindössze 97, 1828-ban 101 fő lakott.

Dohánytermesztés

A kamarai gazdálkodás merevségét a külterjes marhatartás nagy visszaesése, a szántóföldi műveléssel járó jövedelemszerzési lehetőségek és kényszerek felerősödése törte meg. Ennek táji formájaképpen a napóleoni háborúk idején és azt követően további két „hullámban" (az 1810-es évektől 1859-ig terjedően) a szerződéses telepítvény jogállású dohánykertészközségek egész sorának életre hívását engedte meg a kamara a nagybérlőknek. A nagy munkaigényű dohánynak akkortájt jó volt az ára. A letelepített kertészek, a velük kötött szerződés szerint, átlagosan húsz kishold (azaz egy „numerus", mintegy hat hektár területű) szántóföldet kaptak hosszú idejű bérletbe. Alapfeltétel volt, hogy a földterület meghatározott részén – legalább a negyedén – kötelesek voltak dohányt termeszteni, majd a télbe nyúló munkát kívánó, érett dohányt a monopólium alapján a kincstárnak és a kijelölt kereskedőknek teljes egészében eladni. A kertészek sorsa a telepítőjükkel kötött szerződés függvénye volt, annak fizettek és szolgáltak, saját tulajdonú földjük nem lehetett. Telepeiket egészen 1873-ig nem ismerte el önálló községnek az állam. Ha a dohány rosszul jövedelmezett, a telepítő a kertészfalut fel is számolhatta.

A község megalapításától 1920-ig

Az arad-mutinai kamarai uradalomban létesített dohánykertész-telepítvények életre hívásának az 1840-es évek első felébe eső, időrend szerint a második szakaszában települt. A községalapításhoz engedélyezett 130 kertésztelekre (numerusra) érkezett római katolikus kertészcsaládok az 1843 nyarán kötött szerződés alapján novembertől foglalták el a numerusokhoz tartozó házhelyeket, és kezdték meg a következő évi dohányültetés előkészítését. (Az őszi búzát már előbb elvetették.) A tényleges megtelepülés 1844-ben bontakozott ki. A családtagokkal együtt mintegy hatszáz lakos zöme Arad–Csanád megyékből és három felvidéki megyéből érkezett. Még az első esztendőben imaházzal összekapcsolt községházát építettek. A kunágotai hívek lelki gondozását a mezőkovácsházi – átmenetileg a battonyai – plébánia látta el. A jegyzői és a tanítói munkát ugyanaz a személy végezte. 1848-ra 121 lakóház és 101 dohánypajta épült fel. (Minden házhoz istálló tartozott, minden kertész lovat tartott.) 1853-ban a házak száma 143 volt, s ez a szám 1865-ig nem változott. 1866-ban az újabb betelepítés során a kamara hetven házhelyet osztott ki. Ugyanabban az évben alakult meg az önálló plébánia, amelynek 1870-ben a templomát is sikerült felépíteni.

Fontos tudnunk, hogy a kunágotai pusztának a kertészek használatába nem adott, nagyobb részén 1848 után a nagybérleti gazdálkodás is átalakult: A bérletek időtartama húsz évre emelkedett, hogy a kamara ösztönözze a befektetéseket. Ennek köszönhető, hogy az 1850-es évekre feltört legelők mellett a gabona- és kukoricaföldek megszaporodtak, majorok, cselédházak, sőt „úrilakok" épültek. (1853-ban a határ közel kétharmada már szántó volt. 1864-ben a pusztai majorokban mintegy félezren laktak.) A mind jobban növénytermesztő „profilú" bérlőgazdaságoknak helyben lakó munkásokra volt szükségük (ez magyarázza az 1866-os, 1875-ös, 1877-es újabb betelepítéseket), és gyakran folyamodtak a részes műveltetéshez is. Kunágota és a hasonló kertészközségek így nagyobbrészt munkástelepekké formálódtak.

Miután a „numerusok" számát 1844 után a kincstár nem emelte, és így a kertészgazdák közé bejutni nem lehetett, a nagy számban bevándorlók már csak napszámosként, cselédként, lakóként kaphattak helyet. Arányuk 1870 tájára megközelítette a lakosság egyharmadát. (Az 1848. évi jobbágyfelszabadítás a magánjogi szerződés alapján létrejött kertésztelepek lakóira nem vonatkozott.) 1853-ban Kunágotán 1353 lakos élt, öt románt és tizenhárom zsidó anyanyelvűt kivéve mind magyarok. A mai község területén 1870-ben már 2253 főnyi népességről tudunk, ami szintén a betelepülést mutatja. Az 1875-ben jött 98 és az 1877-ben érkezett 94 református családdal – bár egy részük továbbvándorolt – 1880-ra 3619-re, 1890-re 4787-re, 1900-ra 5609-re ugrott fel a település lélekszáma. (1910-re a tempó lefékeződött, a lélekszám 5509 volt, 1920-

ra viszont – a háború ellenére – megint 5958-ra nőtt.) Az 1870 és 1900 közötti 3356 fős, kereken százötven százalékos, rendkívüli népességnövekedésnek Kunágotán olyan mértékben hiányoztak a gazdasági feltételei, és oly hosszan érvényesültek a következményei, ami a lakosság zömének a szegénységét több évtizedre „megalapozta". De a cséplőgépeknek a XIX. század vége tájára általánossá vált használata is szűkítette a munkalehetőséget.

Kunágota és a vele azonos közjogi helyzetű „telepítvények" népének a további sorsában az 1873-ban megszületett törvény és annak 1875-ben megkezdett, lassú végrehajtása játszott több mint félszázadon át további negatív szerepet. Az 1873-ban önálló községi jogállásba került addigi telepítvényes községek és lakosságuk „felszabadítása" a jobbágyrendszer megszüntetéséhez mérten kétséges értékű, mert a szerződött kertészek csak megváltással juthattak a „numerusokhoz" tartozó földhöz. A megváltás útja: az addigi évenkénti haszonbérük több mint kétszeresének hatvan esztendőn át tartó fizetése. Ez iszonyatos terhet jelentett és általános elszegényedéssel fenyegetett. Az érintett községek sorozatos kérésére, Csanád megye segítségével, majd csak 1891-ben intézkedett a kormány, amikor a felhalmozódott adósságra valamivel távolabbi (ötven esztendős) fizetési határidőt engedélyezett. Ez a „megoldás" a volt kertészcsaládok nagyobb részét eleve megfosztotta a földvásárlás, a kiemelkedés lehetőségeitől.

A kormány ugyanis 1887-től szorgalmazta az arad-mutinai uradalom maradványaiként Pécskáról kezelt kincstári földrészek eladását. A nagy érdeklődéssel kísért „versenyben" első helyen a volt nagybérlők, kereskedők, megyei tisztségviselők, második helyen a közelibb mezővárosok, községek (Békéscsaba, Elek, Orosháza, Tótkomlós, Battonya) földet kereső parasztgazdái, azok szervezett csoportjai indultak. Kunágota esetében az első csoporthoz tartozók voltak az árveréseken teljes fölényben. Egyesek közülük a megvett földet pár évtized múltán busás haszonnal adták el. A XIX. század zártával a település határának közel a felét elfoglalva stabilizálódott a piacképes minőségi termelésre, újításokra törekvő hét-nyolc középbirtok (köztük a lótenyésztésben és a seprőcirok termesztésében kiváló gazdaságok) és további öt nagybirtok.

Háborútól háborúig

Az I. világháború utáni földreform során mindössze 1040 kat. holdat osztottak ki 562 család részére, továbbá 441 házhelyet. 1920 és 1944 között 418 ház épült, zömmel vertfallal, szoba-konyhás formában. Az 1941-es lakásállományba tartozó 1678 lakásból 1263 egyszobás, 333 kétszobás, 73 még nagyobb volt. 81 lakásban tudtak már rádiót hallgatni. (Az 1942. évi súlyos belvíz sok házat megrongált, helyettük is újat kellett építeni.)

A töredékföldek nem nyújthattak megélhetést. 1935-ben a bármily csekély szántófölddel rendelkezőktől a nagygazdákig terjedően a kunágotai parasztbirtokok száma 686 volt, közöttük igen nagy arányban az 1-5 holdas szegényparasztok. (A parasztgazdaságok között 80-90 lehetett a módosabb, mozgékonyabb.) A népességhez viszonyított földhiány súlyosságát az mutatja, hogy Kunágota 1930-ban 6964 főnyi – eddigi történetében a legmagasabb számú – lakosságából 79,4 százalékot (5533 főt) az őstermelés tartott el, s ebből a családtagokkal együtt 1951 fő mezőgazdasági munkás vagy cseléd volt. (Közülük közel 1800 a szétszórt majorokban lakott.) Az elvándorlás miatt 1941-re 6426-ra csökkent községi népesség aktív korban lévő részének a 81 százaléka élt a mezőgazdaságból, viszont már megközelítette a hét százalékot a kisiparban, a kilenc százalékot a szolgáltatásban és a közszolgálatban foglalkoztatottak aránya. Általános hátránya maradt Kunágotának, hogy a rendes nyomtávú vasutat legközelebb Magyarbánhegyesen érhette el. Igaz, oda már 1921-től fogva busszal lehetett közlekedni.

1930-ban a lakosság 98,2%-a magyar anyanyelvű volt. Összeírtak továbbá 67 németet, 27 szlovákot és 31 románt. A népességből 5703 fő (82%) római katolikusnak, 850 fő (12%) reformátusnak, közel két százalék evangélikusnak vallotta magát. A görögkeletiek száma 64, a zsidóké 92, a nazarénusoké 67 volt. A hat éven felüliek közötti analfabéták számát 999-ben jelölték meg (17%). Az írni-olvasni nem tudók nagy részét nyilván az idősebbek adták.

Az 1929–1933 közötti gazdasági válság (az alacsony búzaárak, a hosszú munkanélküliség) után – főleg 1936-tól 1941-ig – jórészt kedvezőbb évek következtek. A II. világháború alatt megszűnt a munkanélküliség, az állami szociális és egészségügyi gondoskodás rendszere jobban kiépült. Az élelmiszerhiány a családi kertek és a házi jószágtartás révén nem lett annyira súlyos, mint az I. világháború éveiben. A ruha- és cipőhiány viszont most is katasztrofálissá vált. Az 1942-től érvényesített beszolgáltatási rendszer egyfelől a magas kirovással, másrészt az igen alacsony átvételi áraival okozott komoly károkat, ugyanakkor nem alkalmazta az első háborúban meggyűlölt katonai rekvirálást, a házkutatások alkalmával talált gabona és más élelem azonnali igénybe vételét. (Ezt a kegyetlen módszert a Rákosi-diktatúra „padlássöprései" idején, 1949–1952-ben alkalmazták újra.)

Kunágota férfinépéből körülbelül 175-en haltak hősi halált a fronton, rajtuk kívül sokan a szovjet hadifogságban. A községből 1944-ben elhurcolt zsidók közül huszonhárman vesztették az életüket. A közvetlen háborús események 1944. október első napján érték el a települést. A szovjet előőrsökkel az október hatodiki nagy páncélos támadásig a magyar katonák több esetben tűzharcot vívtak. A harcok során megsérült a római katolikus templom, különösen annak tornya.

1944-től az 1989. évi rendszerváltásig

1944 végére a közigazgatás működése helyreállt, közmunkák szervezésével az őszi betakarítás nagy részét is sikerült elvégeztetni a többnyire gazdátlanul, igaerő nélkül maradt nagyobb birtokokon. A szovjet hadsereg ellátására és a főváros, a nógrádi bányavidék élelemhez juttatására Kunágota népe is sokat áldozott. A község irányítása a kommunisták kezébe került, akik a kisgazdapártot és a római katolikus egyházat drasztikus és anarchikus eszközökkel nyomták el. 1945 tavaszától 860 juttatottnak 4368 kat. hold földet osztottak ki. Közel kétszáz igényjogosultnak még ekkor sem jutott, de már munkalehetőségre sem számíthattak. Igaerő, felszerelés hiányában, a rájuk is kivetett beszolgáltatás miatt a juttatottak zöme nem boldogult.

A tervgazdálkodás jegyében 1948-ban megkezdett nagy építkezésekhez Kunágotáról is számosan elmentek. Akik parasztként nem bírtak önálló lábra állni, azokból 1949-ben és 1951-ben alakultak az első termelőszövetkezeti csoportok. 1951-ben a község 18 kisiparosát is szövetkezetbe „tömörítették". Az 1956-ig tartó években (1953-ban) Nagy Imre programja, a beszolgáltatási terhek enyhítése keltett reménységet. A három jelentősebb beruházást 1949-ben a település villamosítása és a mezőgazdasági gépállomás üzembe helyezése, majd a községen átfutó – Mezőkovácsháza és Lökösháza közötti – keskenyvágányú vasút 1952-es elkészülése jelentette. (Ez a vonal 1974-ig állt működésben.) 1956 forradalmi napjait felszabadulásként élte meg a község lakossága.

A megtorlás során a forradalmi tanács elnökét, az 1963-as közkegyelemig rejtőzködő Bodor György római katolikus kántort a falu népe éveken át nem árulta el.

1959–1960-ban a kunágotai parasztságot is beszervezték az akkor meglévő három kisebb termelőszövetkezetbe. Mintegy tíz év után ezek elfogadható megélhetést tudtak nyújtani azoknak, akik a községben maradtak. Kunágota népessége ugyanis az 1949. évi 6380-ról 1990-re 3197-re fogyott. A fogyás fő oka a városokba, az iparba település mellett a születések számának az 1980-as évektől fogva különösen súlyos csökkenése, és a kedvezőtlen korösszetétel, a fiatalok elvándorlása volt.

A rendszerváltás után

A nagyközség polgárai számára az alapellátás (az orvos, fogorvos, gyógyszertár, iskola) helyben biztosított. A 2002-ben átadott térségi mentőállomás tíz környező település lakosságát szolgálja. A helyi gazdasági életben mind ez ideig fontos szerepet tölt be a mezőgazdaság. A korábbi termelőszövetkezetből átalakult kunágotai Bercsényi Részvénytársaság jelenleg is közel kétszáz család megélhetését biztosítja. A gabona- és takarmánynövények termesztése mellett, a sertéshizlalás jelenti a szövetkezet fő profilját. A kunágotai állattartók a világhírű szegedi Pick Szalámigyár beszállítói. A helyi ipart egy magántulajdonban levő baromfi-feldolgozó képviseli. A település infrastruktúrájának (gáz, vezetékes telefon stb.) fejlesztése folyamatos. Jelenleg a szennyvízcsatorna-hálózat továbbépítéséhez szükséges erőforrásokat igyekszik előteremteni az önkormányzat.

A község életét minden évben rendezvények teszik még színesebbé, amelyek a megye határain túl is ismertté váltak. A katolikus templom védőszentjéhez kötődő Imre-napi búcsú mellett a magyar államalapítás ezredik évfordulójától, a millenniumi évtől hagyománnyá váló, augusztus 20-i „Kunágotai Falunapok" kovácsolják össze a helyi közösséget és vendégeiket. Évek óta ugyancsak augusztusban adnak találkozót egymásnak a nagyközségben a lovassport környékbeli kedvelői. A lovas hagyományok helyi újjáélesztésére 1989-ben került sor, amikor is létrejött a Gyermek-lovassport Alapítvány, és megalakult a Lovas Szakosztály. A lovassport mellett a szakosztály tagjai fontos feladatuknak tartják a tenyésztést is, mivel közülük többen részt vesznek a Sportló-tenyésztők Országos Egyesületének munkájában, és rendszeresen szerepelnek tenyészállat-bemutatón is. A megyei bajnokságban játszó labdarúgócsapat a Kunágotai Testedző Egyesület (KTE) szakosztálya.

Sofronya településsel kialakítandó kapcsolat élővé tételét mindkét település civil szervezeti is segítik a jövőben.

Nagybánhegyes

BÉKÉS MEGYE
Nagybánhegyes
JUDETUL ARAD

Polgármesteri Hivatal
5668 Nagybánhegyes, Kossuth L. u. 64.
Telefon/fax: 68/426-000, 68/426-742
phnagyban@bekesnet.hu

Területe: **4226 ha**
Népessége: **1490 fő**
Népsűrűsége: **35 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
Szántó: **91,9**
Erdő: **0,4**
Egyéb: **0,2**
Kivett: **7,5**
A népesség korösszetétele (%)
0–14 éves: **14,4**
15–59 éves: **58,4**
60 éven felüli: **27,2**
Az aktív népesség aránya (%): **30,3**

A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
Mezőgazdaság: **44,4**
Ipar-építőipar: **18,6**
Egyéb ágazat: **37,0**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **194**
aránya (%): **13,0**
ebből (fő)
Szlovák: **183**
Kisebbségi önkormányzat 2003-ban:
szlovák
Felekezeti megoszlás (%)
Római katolikus: **33,4**
Református: **19,3**
Evangélikus: **25**
Egyéb: **0,6**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **21,7**
Térségi testvértelepülése: **Pankota**

Nagybánhegyes községet a belterületén keresztül haladó út kapcsolja a megye közlekedési hálózatába. A kistérség központjáig, Mezőkovácsházáig, 10 km-t kell megtenniük a településen élőknek, míg a legközelebbi vasútállomást a szomszédos Magyarbánhegyesen (kétegyháza–mezőhegyesi vonal) érhetik el. A népesebb Békés megyei városok közül Nagybánhegyeshez Orosháza esik közelebb (20 km), Békéscsaba pedig távolabb (35 km). A község centrumát belterületének csaknem a közepén alakították ki. Egyebek mellett itt látható legrégibb építészeti emléke, az 1859-ben, késő klasszicista stílusban épült evangélikus kistemplom és magtár is. A határt kiváló minőségű termőtalajok jellemzik. 1971-ben a községben termálvízre bukkantak, ami lehetővé tette egy jól felszerelt, modern strandfürdő kiépítését. A XX. század közepén még jelentős számú tanyából napjainkra alig maradt meg néhány, azok is a belterülethez közeliek.

Nagybánhegyes Medgyesegyházával és még számos más településsel együtt arra is jó példa, hogy a politikusok által feltépett sebek közös erőfeszítéssel, a kisemberek kölcsönös odafigyelésével ha lassan is, de gyógyíthatók. 1946 februárjában az akkori csehszlovák kormány nagyhatalmi támogatással ún. lakosságcsere-egyezmény megkötésére kényszerítette a háborút a vesztesek között befejező Magyarország kormányát. Az egyezmény alapján minden magát szlováknak valló magyar állampolgár önkéntes elhatározása alapján elhagyhatta Magyarországot, és Szlovákia magyar lakta településeire költözhetett, ahonnan viszont a szlovák hatóságok által kiválasztott magyar családokat telepítették át Magyarországra, vagyis esetükben gyakorlatilag kényszerkitelepítés történt. 1946 és 1948 között (az egyezmény alapján) Nagybánhegyes közel háromezres szlovák közösségének több mint kétharmada átköltözött, az általuk visszahagyott ingatlanokat pedig a Felvidékről kitelepített mintegy 230 magyar család (900 fő) kapta meg. A Nagybánhegyesre érkezők döntő többsége vágfarkasdi volt, akik új lakóhelyükön is meghonosították az általuk már évtizedek óta alkalmazott kertészeti kultúrát, az itt élőktől pedig átvették a jól bevált helyi gazdálkodási hagyományokat. Az evangélikus „őslakos" szlovákságból, valamint az idetelepített református és római katolikus felvidéki magyarokból az elmúlt évtizedek során összetartó faluközösség kovácsolódott. A kétnyelvű népi kultúra országosan ismert személyisége Farkas Andrásné (Zsofka néni) mesemondó, aki mindkét nyelv folklórját gazdagította.

A középkor. A mai község története 1842–1914 között

Régészeti bizonyítékok hiányában sem a település középkori kezdetét, sem pedig a pontosabb fekvését nem ismerjük. Neve alapján feltételezhető, hogy Maróthi János macsói bán, a gyulai várépítés elindítója és a gyulai uradalom megszervezője alapította. (Borovszky Samu, Csanád megye monográfusa szerint a falu 1420 táján jött létre.) Neve először 1510-ben bukkan fel oklevélben, mint a Brandenburgi György őrgrófnak adományozott gyulai uradalom része, Banhegyesse alakban, 1515-ben pedig már Bánhegyes formában. 1523-ból akkor kinevezett plébánosáról tudunk. 1515-ben a Zaránd megyébe tartozó falu már egy hatalmaskodási perben szerepelt. 1527-ben itt gyülekezett az a sereg, amely Perényi Péter erdélyi vajda vezetése alatt a Cserni Jován irányításával betört szerbek ellen indult. 1528-ban a szerbek felégették. Az 1552-es török támadás idején lakosai elmenekültek, majd visszatértek. Hat év múlva 64 lakott ház állott Bánhegyesen, 1559-ben 81 család kiterjedt gabona- és szénatermesztéséről beszélnek a dokumentumok. 1561-ben még a gyulai várhoz is fizették az adót. 85 magyar nevű lakosát az 1563. évi tizedlajstromból ismerjük. 1567-ben 107, 1579-ben 106 magyar adófizetőt írtak össze itt a törökök. A korabeli viszonyokhoz képest számottevő települést 1596-ban pusztították el teljesen a szultán krími tatár csapatai.

A puszta terület Borosjenő várának visszavétele után átmenetileg benépesült. Akkor Arad megyéhez számították. 1627 körüli eladását Bethlen Gábor erdélyi fejedelem is jóváhagyta. Amikor a török Borosjenőt ismét birtokába vette, Bánhegyes falu is elnéptelenedett. Két Szendrőn szolgáló végvári vitéz 1664-ben már mint Csanád megyei pusztát kapta adományba a nádortól. A török kiűzése (Arad 1685. évi, Gyula 1695. évi felszabadítása) után a Bánhegyesi pusztát az ún. arad-mutinai uradalom keretében kezelte az udvari kamara. 1742-ből tudjuk, hogy hatszáz boglya szénát nyertek róla, 1743-tól pedig négy haszonbérlő kapta meg ridegmarha-gulyák tartására. A hasznosításnak ez a formája kis híján egy évszázadig megmaradt. A pusztán 1839-ben még csak 120 lakost írtak össze. (Pásztorok, cselédek és családtagjaik.)

A mai Bánhegyest 1842-ben Nagylakról jött szlovák evangélikusokkal telepítette a kamara. A község alapításának részletesebb története még kutatásra vár. A puszta nevét követő (majd Magyarbánhegyes alapítása miatt 1861-től Tót-Bánhegyes, 1900 után Nagybánhegyes elnevezésű) szerződéses kertésztelepítvénynek 1854-ben 63 házban és 178 családban 457 lakosa volt. Anyanyelve szerint 199 szlovák, 99 magyar, 14 német és 12 román, továbbá 131 „idegen" nyelvű, valószínűleg frissen levándorolt felvidéki szlovák. 1856-ban Tótkomlósról, Nagylakról, Békéscsabáról is jöttek újabb lakosok. Vallás szerint az evangélikusok voltak nagy többségben. (Ekkor már tanítójuk volt, 56 gyereket tanított.) A határ több mint kétharmada már szántóföld volt, ahol kiterjedt gabonatermesztést folytattak a nagybérlők, napszámra és részesművelésre felhasználva a dohánykertészcsaládok keresetre szoruló tagjait.

A mai község területén 1870-ben 897, 1890-ben 2676, 1910-ben 3019 fő lakott. (A Nagybánhegyeshez 1940-ig hozzácsatolt Kaszaper-puszta akkori népességét leszámítva.) Az 1870 és 1900 közötti rendkívüli (50%-os) népességgyarapodás döntő része betelepülésből származott. A telepítvényes községek ún. örökváltságáról rendelkező 1873. évi törvény alapján a bérelt kincstári földet több évtizedre szóló részletfizetéssel meg lehetett váltani. Ez a határnak a kisebb részét érintette. A többi területet a kincstár – parcellázás formájában, a bankok és a vételre jelentkezők társulásai útján – magas áron eladta. A vásárlók között kevés volt a helybeli, inkább a makói kereskedő Montágh család, Tótkomlós község, a békéscsabai, tótkomlósi módosabb parasztok szereztek itt földet, de már 1890 táján látszott a termelési szerkezethez képest kiformálódott agrártúlnépesedés. Az olcsó bérű földmunkásságot az ipari növények (cukorrépa, kender, cirok) elterjedése sem tudta elegendő munkához juttatni. (A sok kézi munkát igénylő dohány viszont szűk területre szorult vissza.)

Az 1914 és 1944 közötti évtizedek

Az 1921-ben a Nagyatádi-földreform során kiosztott 870 kat. holdat is figyelembe véve már 1900 után stabillá vált a II. világháborúig változatlan, szociálisan rendkívül hátrányos helyi birtokstruktúra. 1935-ben a 7702 hektáros (13095 kat. holdas), a kaszaperi pusztával együtt kimutatott nagybánhegyesi határ 57,5%-a volt 1002 parasztbirtok tulajdonában. A piackövető középgazdaságok száma nyolc, területük 1523 hektár, a nagyobb birtokok száma három, területük 1509 hektár. 1930-ban a község kereső népességének 88,6%-a az őstermelésből élt. A mezőgazdaságban dolgozók 48,5%-a mezei munkás vagy cseléd volt. Az 1921-ben a faluban kiosztott 664, majd 1928-ban Kaszaper kialakítására kimért 420 házhely elsősorban rajtuk segített. 1920 és 1944 között a mostani községterületen 152, az elszakadó kaszaperi részen 244 lakás épült, zömmel egyetlen szobával, vertfallal, padlózat nélkül. 1941-ben Nagybánhegyes 1013 lakásából 829 (82%) egyszobás, közel 14% kétszobás volt. 54 lakásban lehetett rádiót hallgatni.

Az 1920. évi 3153 főről 1930-ra 3734 főre emelkedett a mai községterület népessége, 1941-ben pedig 3743 volt, a legmagasabb a település egész történetében. 1930 után a születések számának nagy csökkenése következett. Az anyanyelvi és felekezeti megoszlás a nyolcvan évvel korábbihoz képest elmozdulásról tanúskodott: 1930-ban – Kaszaperrel együtt – 53,4% volt a szlovákok, 46% a magyarok aránya, a szlovák nyelv használata ugyanakkor sokkal gyakoribb volt, mint a szlovákok számszerű jelenléte. A származástudat és a nyelv megőrzésében az egyházi alkalmak mellett az amatőr színjátszásnak és a családi szokásrendszernek volt fontos szerepe A kétnyelvűség természetessé, egyúttal korosztályi kérdéssé vált. (A községben élő románok száma 26, a németeké 12 volt.) Az evangélikusság a népesség 58,3%-át, a római katolikusság a 35%-át adta. A reformátusok 309, a görögkeletiek 22, a zsidók 15 fővel képviselték magukat.

A II. világháború alatti megterhelések mellett a község népét az 1941–1942-es nagy belvizek is sújtották. Az állami segítséggel újraépített házakban már néhány korszerű követelményt sikerült teljesíteni. (Pl. a vert- vagy vályogfalú házak téglából készült alapozását). A katonai behívások következtében munkaerőhiány keletkezett, a megélhetési lehetőségek 1943-ig javultak. A község villamosítására majd csak 1949-ben került sor. A hadi események közvetlenül 1944 őszén érintették a községet. A front október 6-án futott át Nagybánhegyesen. A lakosság viszonylagos megkímélésében szerepe volt annak, hogy az emberek beszélni tudtak az orosz katonákkal.

1944-től az 1989. évi rendszerváltásig

1945 januárjára megalakult a négy demokratikus párt helyi szervezete, február 5-én létrejött a pártok delegáltjaiból a politikai irányításra és a közigazgatás ellenőrzésére hivatott nemzeti bizottság. A vezetést a kommunista párt tartotta kézben, a koalíciós együttműködést gyakran megsértve. Az 1945 márciusában megkezdett földosztás során 1454 hektár (2472 kat. hold) juttatására került sor, 633 család számára. A lakosságcsere végrehajtása során a földtulajdonlásban még változások történtek.

1947-ben az evangélikus szlovák őslakosság mintegy kétharmada saját elhatározásából az akkor Csehszlovákiába költözött. Helyükre a szlovákiai Vágfarkasdról (Vlčany) az akkor csehszlovák államhatalom által elűzött római katolikus és református magyar családokat telepítettek. Az elmúlt több mint fél évszázad során a különböző nyelvű és vallású emberekből összetartó faluközösség kovácsolódott. Ma munkájával ezt segíti a Szlovák Kisebbségi Önkormányzat. Óvodájában, általános iskolájában szlovák nyelvoktatás folyik eredménnyel.

Főleg a lakosságcserének és részben a háborúnak a következményeként a település lélekszáma az 1941-es 3743-hoz képest 1949-re (31 százalékkal) 2570 főre fogyott. Azóta a népesség csökkenése, hullámzásokkal bár, de folyamatos. 1960-ban 2487, 1990-ben 1802 lakosa volt a községnek.

Az első termelőszövetkezeti csoport, Zalka Máté neve alatt, 1949-ben alakult, elsősorban azokból, akik nem kaptak földet vagy igaerő, induló tőke hiányában nem tudtak megélni a kapott kis területen. A „Zalka" elemi nehézségekkel küzdött. 1953-ban és 1956-ban tagjainak zöme kilépett. 1957 tavaszán mindössze 11 család tartozott hozzá, 168 kat. hold földdel. Az 1959–1960-ban lezajlott „felfejlesztés" után viszont az egész falut átfogta. Egy évtized múlva már erős, jó megélhetést biztosító szövetkezetnek számított, különösen a tejfeldolgozó üzemág kifejlesztésével.

Az 1970–1980-as esztendőkre a szorgos háztáji gazdálkodás jövedelme és a többféle szociális juttatás lefékezte az elvándorlást. A vagyoni gyarapodás és a helyben maradás szándékának a jele a lakásépítés és a lakásminőség alakulása 1960 és 1989 között. Harminc év alatt 423 lakás épült. A községben 1990-ben 801 lakást írtak össze. Az egyszobásak aránya 15,5%-ra esett vissza, a kétszobásak elérték a 47%-ot, a háromszobásak a 32,5%-ot, és akadt már 39 még nagyobb lakás is. 551 családi házban már földgázzal fűtöttek. A számos kedvezménnyel támogatott, magánerős lakásépítés, a közműhálózat, a személygépkocsik megszaporodása burkolt utak építésére ösztönözte a tanácsi vezetést és a lakosságot egyaránt.

A rendszerváltás esztendejében Nagybánhegyesen 698 aktív kereső személy élt, abból 33 volt ingázó. Közülük 515 fizikai, 181 szellemi munkát végzett. A fizikai alkalmazottak 40%-a a mezőgazdaságban, 26%-a az iparban, 23%-a a szolgáltatásban dolgozott. Ekkor 209 szakmunkás végzettségű, 195 középiskolát végzett és 60 felsőfokú oklevéllel rendelkező személy lakott. Ez a viszonyszám kedvező a továbbiakra nézve. Hátrányos viszont, hogy 1990-ben 34,5%-t ért el a nyugdíjasok és járadékosok aránya.

A rendszerváltás után

1989 fordulata Nagybánhegyesen is éreztette hatását, megváltoztak a tulajdonviszonyok és az értékesítési lehetőségek. A nyolcvanas évek végéig az egész település életét meghatározó Zalka Termelőszövetkezetből alakult Bánhegyes Agro Kft.-ben 100–120 főként helybeli talál munkalehetőséget, további 80–100 család saját gazdaságából próbál megélni. A hullámzó kereslet és jövedelmezőség ellenére még mindig 150–200 család foglalkozik fóliás (üvegházi) zöldség (főként zöldpaprika) termesztésével. A családok többségére az említett okok miatt „a több lábon állás" a jellemző, a kertészkedés mellett a hagyományos növénytermesztésből és állattartásból, esetleg ipari-alkalmazotti tevékenységükből is próbálnak jövedelmet szerezni. Ez is magyarázata lehet annak, hogy a szomszédos településekhez képest Nagybánhegyesen alacsonyabb a munkanélküliség. Az állástalanok száma az utóbbi években 80–100 közötti volt, a munkanélküliségi ráta pedig 10% körül stabilizálódott. A korábbi szövetkezeti alapítású, és termékéről, a közkedvelt „Túró Rudiról" országszerte ismert tejüzem többszöri tulajdonosváltás után a Frieseland Rt. tulajdonába került. A mintegy száz munkást foglalkoztató üzem legújabb termékeivel: a túrós joghurttal és a füstölt sajttal („Bánsajt") is sikeresen tört be a honi és a külföldi piacokra egyaránt.

Az infrastruktúra fejlesztésében (földgáz, utak szilárd burkolattal történő ellátása, vezetékes telefonhálózat) az elmúlt másfél évtizedben a nagybánhegyesiek is számottevő eredményeket értek el. Uniós források (SAPARD) és önkormányzati pénzek segítségével sikerült a község centrumát, főként pedig az ott levő közintézmények egy részét felújítani. Egyebek mellett 2002-ben vehették birtokba a diákok az új tantermekkel és sportcsarnokkal bővített általános iskolát, ahol a világnyelvek (angol, német) mellett folyamatos a szlovák nyelv oktatása is. A helyi fejlesztési tervek legfontosabbika a szennyvízcsatorna-hálózat és tisztítómű kiépítése. E feladatot csak a szomszédos településekkel (Magyarbánhegyes, Medgyesbodzás, Pusztaottlaka) összefogva (társulási formában) lehet sikeresen megoldani. Szeretnék a már most is nemzetközileg ismert strandfürdőt élményfürdővel és gyermekmedencével bővíteni, a fürdővendégek magasabb színvonalú ellátása pedig megköveteli a kempingszálláshely fejlesztését. A tervek között szerepel még az idősek napközi otthonának kialakítása is. Az önkormányzat fontos feladatának tartja, hogy a hagyományos agrárágazat és a hozzá kapcsolódó feldolgozóipar mellett a fejlődő helyi idegenforgalom is megélhetési lehetőséget biztosítson számos családnak. A helyi sportéletet a Rákóczi Sportegyesület fogja össze, legnépszerűbb a labdarúgó szakosztály. A bánhegyesiek minden évben várják vendégeiket az augusztus harmadik hétvégéjén megrendezésre kerülő, már hagyományossá váló paprikafesztiválra. Nagybánhegyes három kárpát-medencei településsel (a határhoz közeli Pankota mellett a felvidéki Vágfarkasddal és a székelyföldi Gelencével) épített ki az elmúlt évtizedben testvértelepülési kapcsolatot.

Medgyesegyháza

BÉKÉS MEGYE
Medgyesegyháza
JUDETUL ARAD

Polgármesteri Hivatal
5666 Medgyesegyháza, Kossuth tér 1.
Telefon/fax: 68/440-000
mailto:medgyesegyhaza@medgyesegyhaza.hu

Területe: **6432 ha**
Népessége: **4098 fő**
Népsűrűsége: **64 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
Szántó: **87,6**
Rét-legelő: **1,2**
Erdő: **0,2**
Kivett: **9,1**
A népesség korösszetétele (%)
0–14 éves: **15,0**
15–59 éves: **59,1**
60 éven felüli: **25,9**
Az aktív népesség aránya (%): **34,8**
A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
Mezőgazdaság: **35,4**
Ipar-építőipar: **21,0**
Egyéb ágazat: **43,6**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **196**
aránya (%): **4,8**
ebből (fő)
Cigány: **28**
Román: **33**
Szlovák: **109**
Kisebbségi önkormányzatok 2003-ban:
cigány, román, szlovák
Felekezeti megoszlás (%)
Római katolikus: **45,8**
Református: **4,8**
Evangélikus: **23,7**
Egyéb: **3,9**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **21,8**
Térségi testvértelepülése:
Nagylak

Az egykori Arad, majd Csanád-Arad-Torontál megyei település, a jelenlegi nagyközség közlekedés-földrajzi helyzete viszonylag kedvező. Békés megye jelentősebb városai, a mintegy harminc kilométerre fekvő megyeszékhely, Gyula és Orosháza ugyanis közúton egyaránt jól megközelíthetők. A kétegyháza–mezőhegyesi vasútvonal a csaknem szabályos utcahálózatú belterülete közepén szeli ketté a községet, így a Budapest–Szolnok–Békéscsaba–Arad nemzetközi fővonal is könnyen elérhető az utazóközönség számára. A nagyközség szépen parkosított centruma (Kossuth tér) a belterületről kivezető közlekedési utak és a vasút találkozásánál alakult ki. Az evangélikus és római katolikus templom mellett egyebek között itt található a magyar államalapítás ezredik évfordulójára emelt millenniumi kápolna, amelyet Csete György, az ismert építész álmodott meg, és a medgyesegyházi születésű Schéner Mihály tűzzománc képei díszítenek. (A művész szülőháza is látogatható.) Ugyancsak a Kossuth téren kapott helyet 1993-ban Mihály Gábor szobrászművész díszkútja is.

A nagyközség több mint négyezres népességének tizede a központtól mintegy 5 km távolságra levő Bánkút településrészen él. A határt könnyen művelhető, ugyanakkor jó minőségű szántóföldek jellemzik.

A középkortól 1893-ig

A mai település területén négy Árpád-kori faluról tudunk, amelyek vélhetően a tatárjárás idején vagy azután pusztultak el. A XIII. század második feléből Bánkúton egy előkelő pogány kun nő sírja ismeretes. A XV. században ismét létező két Zaránd megyei faluról a hiteles bizonyítékokat a régészeti leletek és a ránk maradt oklevelek nyújtják. 1418-ban és 1446-ban olvasható először az újranépesedett Meggyeseghaz, illetve Megyes formában szereplő neve, továbbá 1488-ban és 1510-ben Banchwtha, illetve Bankwtha alakban (egykori kiejtéssel: Bánkuta) neve. Mindkét falu első ismert birtokosa a gyulai vár építtetését a XV. század elején megkezdő Maróthi János macsói bán, a gyulai váruradalom tulajdonosa volt. Bánkút másodszori benépesítője valószínűleg maga a bán lehetett. Az 1446-as Meggyesegyháza nevének az utótagja a korábbi templomos falura utal.

A török hódítás Gyula 1566. évi bevételével érte el a váruradalomhoz és Zaránd megyéhez tartozó két falut is. Adózási tekintetben a zarándi náhijébe, bíráskodás dolgában a gyulai szandzsák kádijának hatáskörébe sorolta be őket a török igazgatás. 1567-ben Meggyesen 39, Bánkután 20 magyar adózót írtak össze. 1579-ben Bánkután 82, Meggyesen is megközelítően annyi család fizette az adót a töröknek. A kor viszonyaihoz képest jelentős népességű településeket 1595 körül pusztították el a törökökkel szövetkezett krími tatár csapatok.

A török kiűzése után a mostani Medgyesegyháza lakatlan földje is a királyi kamara birtokába, és ismét Zaránd megyébe, majd Arad megyébe került. (Az 1741. évi 18. törvény alapján két zarándi járást 1744-ben csatoltak át az újraszervezett Arad megyéhez.) 1726-ban és 1732-ben az uralkodó a zarándi 122 falut és 82 pusztát Rinaldo modenai hercegnek adományozta. Az 1740-es években időnként árulónak tartott hercegi család 1787-ben a hatalmas birtokot itáliai ingatlanokra cserélte. Az Arad-Csanád megyékben elterülő 370 ezer hektáros terület arad-modenai (mutinai) uradalom néven újra a kincstáré lett, és a kamara hasznosította, erdélyi örmény haszonbérlőknek adta bérbe marhalegeltetés céljára, megtiltva a legelő feltörését, azaz szántófölddé alakítását.

A tömeges külterjes marhatartás nyomán a vágóállatok ezreit lábon hajtották az ausztriai piacokra. Meggyes (Medgyes) – fekvésénél fogva – már a XVIII. század végén fontos útvonalak kereszteződésébe került. A Bihar megyei Erdőhegyről Eleken és a Medgyesi pusztán át Orosházáig vezető ősi „Szenes út" a síkvidék és a hegyvidék árucseréjének egyik csatornájaként szerepelt. (A név a faszénre utal.) A pusztán a legelső állandó épület valószínűleg egy csárda volt, amely az úton járók kiszolgálása mellett kútjaival a jószágitatást, pihentetést lehetővé tette. Hamarosan a pusztabérlő ispánjának háza és gazdasági épületei is a csárda közelébe kerültek. A zártabb település kialakulásának kezdeti lépése az 1824-ben épült római katolikus kápolna és az oda rendelt tanító lett.

A ridegmarha-tartás arányait, többek között a napóleoni háborúk hatására, a sokkal jövedelmezőbb szántóföldi gazdálkodás kibontakozása szűkítette le. Ennek két járható útja volt: Az egyik szerint az arad-modenai uradalom pusztáinak – most már bécsi és pesti pénzbefektetőkkal megszaporodott – magánbérlői, majd utóbb maga a kamara, az 1810-es évtized elejétől leginkább Szeged vidéki dohánytermesztő zsellérekből szerződéses kertészfaluk egész sorát telepítették. Ezek a bizonytalan jogi helyzetű kertészek az 1850-ig jól fizető dohányon kívül már gabona- és takarmánytermesztéssel is foglalkoztak, illetve munkaerőforrásai lettek a gabonatermesztésre áttérő nagyobb birtokoknak. (A dohány felvásárlása, feldolgozása, a dohánytermékek árusítása kincstári monopólium volt.) Néhány földesúr a magánbirtokára is telepített. A hasonló szerződéses telepítések Csanád–Arad megyékben 1859-ig folytatódtak, és végül a Medgyesi pusztát szinte körülfogva, az azon át Gyulára, Békéscsabára, Orosházára vagy onnan közlekedő községek láncolatát alakították ki. (Csanádapáca, Nagybánhegyes, Magyarbánhegyes, Medgyesbodzás, Almáskamarás, Nagykamarás, Kunágota, Dombiratos.) A környék népe már az 1840-es években a központos fekvésű Medgyesen piacozott.

A szántóföldi gazdálkodásra történő áttérés másik útját a korszerűen berendezett alcsúti birtokáról országszerte híres József főherceg nádor földvásárlásai jelentették 1817-től, az arad-mutinai uradalomból. Ezek során, a korszerű állattartásáról nevezetessé vált kisjenői uradalomhoz csatlakozóan, 1822-ben a nádor megvette a közel tízezer holdas Bánkút pusztát, ahol egy ideig takarmánytermesztést folytatott, majd 1843-tól egyik felét legelőnek adta bérbe az elekieknek. A másik felén 1844-ben Bánkút néven bécsi és pesti bankár bérlőjének megengedte dohánykertész-telepítvény létesítését. Az 1850-ben 1380 római katolikus magyar lakossal rendelkező, azaz népes falut – a dohánytermesztés hasznának visszaesése miatt – a bérlő 1852-ben kegyetlenül szétverette, a kirendelt katonák a lakosokat szétzavarták, házaikat lerombolták. A pár év múlva már mindössze 36 lakosú Bánkút puszta területét az uradalom 1878-ig haszonbérbe adta, csak azután vette saját művelésébe. (Bánkút akkor Nagykamarás igazgatása alá tartozott, idénymunkásai is nagyobbrészt onnan jöttek.) A kisjenői uradalom bánkúti kerülete csak a XIX. század végétől, Baross László vezetésével, három évtized alatt épült ki elsőrangú gazdasággá, a magyar növénynemesítés egyik központjává. (1930-ban a két nagy bánkúti majorban már 836 ember lakott.)

A Medgyesi puszta nagybérlőit 1858-tól épület-beruházásokra kényszerítették a kamarával kötött, 1867 után már húsz évre szóló szerződések. A gazdálkodás fő iránya a gabona és a szemestakarmány termesztése mellett a piacra figyelő húsmarha-, hízottsertés- és vágójuhtartás volt. A lassú fejlődés az 1880-as évtizedben gyorsult fel. Az első és máig érvényesülő nagy előrelépést a Medgyesen átfutó és Mezőhegyes–Kétegyháza közötti magántársasági (Arad–Csanádi Egyesült Vasutak – ACSEV) vonal 1883. május 20-án történt megnyitása jelentette. A medgyesi állomás akkor a „Medgyes-Bodzás" nevet kapta, mivel Bodzás volt akkor még a legközelebb eső község. Az országos fővonalhoz kapcsolódás sokféle előnyét az 1871 óta járási székhely és már előbb vásárhellyé nőtt Elek elérhetőségét biztosító, Kétegyháza–Kisjenő közötti szárnyvonal 1884-es átadása is bővítette.

Az 1880-as évtized szintén meghatározó jelentőségű fordulata a kincstári tulajdonban lévő medgyesi földek eladása, s annak nyomán a kis kivétellel szlovák nyelvű és evangélikus vallású birtokos parasztság megjelenése, berendezkedése volt. Az államkincstár a húszéves szerződések lejárta előtt hirdette meg az áruba bocsátást a legtöbbet ígérő csoportok számára. Az 1887-ben kötött vételi megállapodás alapján négy tőkebefektető 2200 kat. holdat, 117 békéscsabai magánvevő és öt jogi személy pedig együttesen több mint 4500 kat. holdat vásárolt meg a kincstártól, hosszú idejű részletfizetéssel. Ezzel négy középbirtok és több mint 140 „új honfoglaló" parasztgazdaság alakult ki az 1889-ben ténylegesen is birtokba vett földön.

A tulajdonviszonyok gyökeres változása után megkezdődött a tanyák építése, a kijelölt belterületen pedig (a minden tíz hold föld után kötelezően megvásárolt, szám szerint 225 beltelekre) a családi házak építése. 1892-ben megalakult az önálló evangélikus egyházközség, amely 1899-re felépíttette ma is álló templomát. 1893-ban politikai községként (az igazgatását addig ellátó Medgyesbodzástól elszakadva), már mintegy négyezer lakossal, önállósult maga Medgyesegyháza is.

Az önállósulástól 1944-ig

A volt kincstári földön, sajátos úton kiformálódó nagyközség új gazdálkodási és települési rendszere a hagyományos tanyás települések békéscsabai rendjével és normáival váltotta fel a korábbi bérlő- és cselédvilágot. Az új parasztbirtokokon a törekvő és szorgalmas mentalitással együtt a nyitottság és a mozgékonyság lett a jellemző. A középbirtokok – termelési rendszerük piackövető átalakításával, a tömegével rendelkezésre álló cselédek, idénymunkások, részes munkások egy részének alkalmazásával – szintén jól fenn tudták tartani és fejleszteni magukat. A változásokhoz földmunkások és cselédek tudtak a legkevésbé alkalmazkodni. Az ehhez a réteghez tartozók közül emiatt 1890 után számosan elvándoroltak, más uradalmakba települtek át.

Az önálló települést először bemutató 1900-as népszámlálás szerint (a családtagokkal együtt számítva) kereken hétszáz főt tartottak el a parasztbirtokok, és közel ezerötszáz lélek tartozott a bérmunkából élők rétegébe. Ez az arány jelzi a további társadalmi feszültségek, így a földmunkás szervezkedésekben, aratósztrájkokban való jelentős résztvétel alapját, másfelől a munkaigényes termelés megvalósításának lehetőségeit is. Figyelmet érdemel, hogy ugyanakkor már 221 ipari kereső személy (közöttük 109 önálló mester) meg tudott élni Medgyesegyházán, főként a nagy vonzású, népes heti piacok, illetve a vásárokra járás révén. A kereskedelemből és a szolgáltatásokból élőkkel és családtagjaikkal együtt mintegy hétszáz főt tartott el a helyi ipar. Az összes lakosok száma 1900-ban 2917, tíz évvel később 3628 volt. (Bánkúttal együtt számított mai területen 1900-ban 3854, 1910-ben 5045, 1920-ban 5514, 1930-ban 5924, 1941-ben pedig 6017 fő lakott.) A település növekvő vonzását igazolja a lakóházak gyorsan emelkedő száma is: a tanyákkal együtt 1900-ban 394, 1910-ben 596, 1930-ban 1057.

A helyi társadalom alapvonásaihoz tartozik, hogy 1910-ben a lakosság 57%-a szlovák anyanyelvű és 64%-a evangélikus vallású volt. A magyarok a népesség 39%-át, a németek közel 2%-át adták. A románok száma 49 volt. A római katolikusok közel 29%-kal, a reformátusok 3, a görögkeletiek és a zsidók egyaránt mintegy 2-2%-kal voltak jelen (66, ill. 65 fő). Ezek az arányok 1930-ig részben a lassú asszimiláció, másfelől a migráció következtében módosultak. Az általánossá vált kétnyelvűséget mutatja, hogy a lakosság 96%-a tudott magyarul. A szlovákok Békéscsabáról magukkal hozott, erősen hagyományozódó és egyházi kötődéssel is erősített identitása nem gyengült. Húsz év alatt 58%-ra változott az evangélikusok, 34,7%-ra a római katolikusok aránya. A reformátusok elérték a 4%-ot. A görögkeletiek 72, a zsidók 60 főt számláltak. Az 1922-től önálló medgyesi katolikus egyházközség modern stílusú templomát 1938-ban avatták fel.

1935-ben a kisparaszti birtokok száma száz körül, a módosabb gazdaságoké 120 körül volt. A középbirtokok közül már csak egy tartotta magát, a határ 84%-a parasztkézben volt. 1930-ban 67%-ra terjedt az „őstermelésből" élők aránya, 19%-on felül volt az iparból élő, és kevés híján 15%-ot ért el a kereskedelemből, szolgáltatásból, közszolgálatból élő népesség részesedése. Fontos mozzanat az 1920-as években a fokozatosan bővülő és szárazáruiról jól ismert Csolnoky-féle húsüzem megalapítása. A jórészt generációs kérdésnek tekinthető analfabétizmust már 11%-ra sikerült leszorítani. Az ágazatok közül a szolgáltatásból élők elérték a 9%-os arányt. A két világháború között az egész országot sújtó gondok, köztük az 1929–1935 közötti súlyos értékesítési válság ellenére is folyt a zömmel egyszerű, kisméretű lakóházak építése. 1920 és 1944 között 494 új lakás készült el. 1941-ben Medgyesegyháza 1350 lakása közül a 79%-ot adó egyszobások mellett 21% két- vagy többszobás volt, és 103-ban rádiót is lehetett hallgatni. (Négy lakásban villanyvilágítás is volt.) A települést csak 1949-ben kapcsolták be az áramszolgáltatásba.

Az 1920–1930-as években megszaporodtak a zömmel helybeli tanítók irányítása alatt a művelődési és gazdasági jellegű egyesületek. Az országos hálózatú Hangya mellett alakultak jól működő értékesítési szövetkezetek is. Hatásukra nőtt meg az érdeklődés a lakosság körében (a kisiparosokat, értelmiségieket sem kivéve) a gyümölcskertészkedés, a korszerű dinnye- és zöldségtermelés, a méhészkedés, továbbá a szarvasmarha- és sertéstartás újdonságai, egyúttal a jövedelemszerzés addig kevésbé ismert, alig becsült lehetőségei iránt. (Ismert példája a földimogyoró-termesztés meghonosítása az 1940-es években.) Ez az „innovációs", kísérletező szemlélet azóta is a település nagy erőssége. Fontos szerepe volt a megélhetés javításában és a lakosság megtartásában egyaránt. Évtizedek múltán, a Kádár-korszak konszolidált szakaszában, a mezőgazdasági szövetkezetekhez lazán kapcsolódó ún. háztáji termelést a település lakosai lényegében önálló belterjes gazdálkodássá fejlesztették.

1944-től az 1989. évi rendszerváltásig

1944. október 6-án a frontvonal átszaladt a településen. A közigazgatás, a jelentős kisgazda és szociáldemokrata hagyományokra támaszkodó politikai szerveződés hamar megindult. Az 1945. évi földreform során – igénybevehető terület hiányában – az 513 juttatottnak alig több, mint kétezer kat. holdat tudtak kiosztani. Huzavonák után eldőlt a nemzeti értéket jelentő bánkúti uradalom sorsa is, még 1945-ben. (A majorokban lakók községalakítási kérelmét a belügyminiszter 1947-ben elutasította.) A Rózsa-major és környéke szerény, de 1950-ben kiegészített területtel kertimag- és gyógynövénytermesztő állami gazdaság, a László-major pedig a Baross-féle kiváló búzák vetőmagjának termelésére, egyúttal kísérleti célokra szervezett állami gazdaság lett. (Belőlük és a lököshäzi volt Bréda-majorból 1962-ben alakult meg azután a Bánkúti Állami Gazdaság, amelyben az állattenyésztést, főleg a marhatartást felerősítették.) Bánkút központja ma, a „kastélynak" nevezett Baross-féle impozáns jószágigazgatói házzal, benne az emlékkiállítással, a közelben Baross László és felesége sírjával, a templommal, Medgyesegyháza egyik legsajátosabb értékű és hangulatú pontja.

A település életére nagy hatással volt 1947–1948-ban a magyar–csehszlovák lakosságcsere végrehajtása. A Medgyesegyházáról a propaganda hatására önként kitelepült közel ezer evangélikus szlovák helyébe Gútáról érkeztek az onnan távozásra kényszerített magyar családok. (A családi és a szervezett kapcsolattartás mindkét részről rendszeres azóta is, az 1970-es évek óta egyre gyakrabban.)

A Rákosi-diktatúra időszakának légköre és kíméletlen adóztatási, beszolgáltatási rendszere Medgyesegyházát is megviselte, az életképes parasztgazdaságokat tönkretette. A korábban módos gazdák jelentős része felajánlotta a földjét az államnak, és ha sikerült, a fővárosban ipari segédmunkás vagy a Dunántúlon bányász lett belőlük. A mezőgazdasági szövetkezetek szervezése nehézkesen, a kisiparosok tömörítése gyorsabban haladt. Az 1945-ben megalakult bőripari, az 1951-ben létrejött vegyesipari szövetkezet életképesnek bizonyult. A bőripari Bőrtex néven, a vegyesipari pedig fa- és fémipari szövetkezetként az 1970-es években középüzemi szintre emelkedett, és mindkettő nagyobb üzemi épületet is létesített. Medgyesegyházán szervezték meg a magánpékségek felszámolása után a járási sütőipari vállalatot is. A volt Telbisz-kastélyban hosszú időn át működő, nagy körzetét jól ellátó szülőotthont állítottak fel. (Megszüntetése óta szociális otthon van az épületben.)

Az 1956 őszén kirobbant népfelkelést a település lakossága lelkesedéssel fogadta, és elsősorban a Budapest népének ellátására összegyűjtött élelmiszer-adományokkal segítette. A forradalom elfojtása utáni belenyugvást az októberi napokból megmaradt intézkedések, köztük a beszolgáltatási rendszer eltörlése és az erőszakos téesz-szervezés leállítása mozdította elő. Az 1959-ben újra felélénkített szervezési kampánynak a nép már nem tudott ellenállni. A fiatalabb korosztályokból ettől fogva számosan a fővárosba és az ország nagyobb városaiba – jó néhányan Békéscsabára – távoztak, főként tanulni, de a megszerzett végzettség birtokában már kevesen jöttek vissza. A nagyüzemi (szövetkezeti) gazdálkodás az 1960-as évtized második felétől, nagy összegű állami támogatással lett egyre inkább korszerű és eredményes, s azzal szociális, egészségügyi és kulturális juttatásokra is képes. Ekkor épült Medgyesegyházán is (típusterv alapján) az új művelődési ház, mellette pedig egy kis áruház. 1971-ben a település megkapta az új tartalommal járó nagyközségi jogállást, amely a várossá fejlesztés lehetőségét ígérte. Az 1960–1970-es években „kisgimnázium" is működött Medgyesegyházán.

Az 1970–1980-as évtized a nagyobb zökkenők nélküli, viszonylag egyenletes családi gyarapodás, a település kommunális fejlesztésének az időszaka volt. A háztáji termeléshez kapcsolt, már bemutatott mentalitás a személyes jövedelemszerzés érdekében felerősödhetett. A háztartási gépek beszerzése, a külföldi turistautak után a nagy számú személygépkocsi-vásárlás, különösen pedig az igényesebb lakóházépítés és -felszereltség mutatta a fellendülést. 1960 és 1989 között 665 új lakás épült a településen, a rendszerváltás idején volt lakásállomány 35,5%-a. 1990-ben a lakások 76%-a már kétszobás vagy annál nagyobb, az összesen 1877 lakás közül 933 már vezetékes gázzal, 1332 pedig vízvezetékkel volt ellátva. Az olajválság előtt még igen olcsó energiát felhasználva, 494 lakásban a központi fűtést használták.

A korábbiakhoz képest sokkal jobb helybeli lehetőségekkel sem lehetett megállítani 1960–1990 között a település népességének folyamatos fogyását. Az 1960-as 5784 fővel szemben 1970-ben 5183 lakosa volt Medgyesegyházának (10,4%-os csökkenés), 1980-ban 4944, 1990-ben 4340, 2001-ben 4098. Az 1960–2001 közötti, közel 1700 főnyi lélekszámfogyást (29%) súlyosbítja a hátrányos korösszetétel és még inkább a születések számának tartós visszaesése. 1990-ben a 24 év alattiak a népesség 28%-át, a 25–59 évesek a közel 47%-át, a hatvanadik évükön túliak a 25%-át adták. A nyugdíjasok és járadékosok 27 százalékot képviseltek. A keresők és az eltartottak most körülbelül azonos arányban élnek, de a halálozások számai ezután is magasabbak lesznek, mint a születéseké, a már – magyar alföldi viszonyok között is – hátrányos arány pedig megmarad. Az aktív korban lévők magas jövedelme és a munkaerő-kapacitás családi szervezésű kihasználása kell a mostani arány továbbéléséhez.

1990 elején Medgyesegyházán 1712 aktív dolgozó volt, akikből 1320 fizikai, 392 pedig szellemi (nem fizikai) munkakörben tevékenykedett. A fizikai állományból 34%-ot jelentettek az iparban, 33%-ot az agrártermelésben és közel 19%-ot a szolgáltatásban dolgozók. Az 1712-ből 166 fő ingázott naponta Békéscsabára, 61 fő Mezőkovácsházára, 97 más településre. (Az ingázók közül 208 férfi, 116 nő.) 1377 fő tehát a lakóhelyén talált munkahelyet. Ez az arány kifejezetten jó volt. Nagyon fontos demográfiai és társadalomértékelési mutató az iskolai végzettség 1990-es állapota is. Akkor – a hét éven túli korosztályokat mérlegelve – a népesség 31,5%-a befejezte az általános iskolát, 13%-a rendelkezett szakmunkás végzettséggel, 13,5%-a befejezte a középiskolát és 3,2%-nak volt felsőfokú oklevele.

1990-től napjainkig

Medgyesegyháza nevét évtizedek óta Magyarországon és országhatárokon túl is egyre szélesebb körben ismerik. Ezt a hírnevet a kiváló minőségű intenzív növényi kultúrák (földimogyoró, dinnye, fóliás zöldpaprika) termesztése alapozta meg. Az elmúlt másfél évtizedben főként a dinnye termesztésére szakosodtak a helyi gazdák, a község lakosságának mintegy négyötöde ebből szerzi meg részben vagy egészében a jövedelmét. Napjainkban a dél-békési térség adja Magyarország görögdinnye-termelésének és exportjának több mint felét. A dinnyések, akik 1997-ben országosan is az elsők között alapították meg beszerzési és értékesítési szövetkezetüket (Medgyesegyházi Dinnyekertészek Beszerző és Értékesítő Szövetkezete) leginkább családi gazdaságaik keretében végzik tevékenységüket. A külkereskedelmi forgalom élénkítésére pedig dinnyekivitellel foglalkozó helyi vállalkozások alakultak. A Haladás Plusz Kft. főként gabonafélék és takarmánynövények termesztésével foglalkozik, és jelentős a gazdaság szarvasmarha- és sertéstenyésztő ágazata is. Az élelmiszer-feldolgozást egy korszerű mogyorópörkölő üzem képviseli.

Dinnyetermesztés 2005-ben

A nagyközség az alapfokú ellátás teljes skáláját (az oktatástól, a közművelődésen át az egészségi ellátáson keresztül, a szolgáltatásokig) biztosítja a helyben élők számára, sőt a kereskedelem és szolgáltatások terén részben a szomszédos települések lakosainak is, ezért a dél-békési térség egyik alközpontjának is tekinthető. A helyi közösségek, kulturális csoportok és civil szervezetek munkáját a művelődési ház fogja össze, ahol helyet kapott a könyvtár, a mozi és a kábeltelevíziós központ is. 2003-tól a művelődési ház ingyenes internet-hozzáférési lehetőséget kínál az érdeklődők számára, 2004 áprilisától pedig a könyvtár is része lett az „eMagyarország pont"-nak. A művelődési házban kapott helyet a művészeti alapiskola, illetve a nyugdíjasok baráti köre és a Medgyesegyházáért Alapítvány is. Ugyancsak a művelődési házban tekinthetik meg az érdeklődők a nagyközség szülöttjének és díszpolgárának, Schéner Mihálynak az állandó kiállítását. Az intézmény működteti a művész szülőházában a Schéner-emlékházat is. A helyi sportélet színvonalát leginkább az NB II-es női kézilabdacsapat jelzi. A sportpálya és sportcsarnok mellett a 2003-ban átadott tanuszoda is hozzájárul a szabadidő hasznos eltöltéséhez.

A helyi szlovák hagyományokat a településen alakult Szlovák Kisebbségi Önkormányzat ápolja. Tánccsoportjuk egyre ismertebb. A település és a többségében szlovákok lakta romániai Nagylak kapcsolatát élőbbé kívánják tenni a jövőben. A kis létszámú román közösség önkormányzata testvérkapcsolattal ápolja a hagyományokat.

A település hírnevét két rendezvény teszi még ismertebbé. A község alapításának 100. évfordulójára, 1993-ban rendezték meg először a Medgyesi Napokat. Erre minden év szeptemberének végén, a római katolikus templom védőszentjének, Szent Mihálynak az ünnepén kerül sor. Többnyire ilyenkor látogatnak haza a községből elszármazottak is. Az évenkénti augusztus eleji Dinnyefesztiválnak, – amelyet a térség idegenforgalmát fejlesztő rendezvényként hívtak életre – 1995-től ad otthont Medgyesegyháza. 1997-től a Magyar Turizmus Rt., később pedig a Széchenyi-terv turisztikai pályázata támogatásával sikerült a rendezvényt megvalósítani és népszerűsíteni. A Dinnyefesztivál olyan szakmai és kulturális programot kínál, amelyen keresztül a mezőgazdasági kultúra meghatározó értékei megőrizhetők és átörökíthetők az utókor számára. A rendezvényt évente 25–30 ezer érdeklődő tekinti meg. Többségük hazai és megyebeli, de vannak már visszatérő külföldi (németországi, ausztriai, romániai) vendégek is. Az országhatáron túl is egyre ismertebbé váló fesztivál még sikeresebb lehetne, ha az ideérkezőket más környékbeli látványosságokkal is megismertetnék, és így a jelenleginél több időt töltenének el Medgyesegyházán.

Kétegyháza (Chitigaz)

BÉKÉS MEGYE
Kétegyháza
JUDETUL ARAD

Polgármesteri Hivatal
5741 Kétegyháza, Fő tér 9.
Telefon/fax: 66/250-122, 250-222
mailto:ketegyhaza@mail.glomonet.hu

Területe: **5051 ha**
Népessége: **4354 fő**
Népsűrűsége: **86 fő/km²**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
Szántó: **65,3**
Rét-legelő: **16,0**
Erdő: **2,2**
Egyéb: **0,2**
Kivett: **16,3**
A népesség korösszetétele (%)
0–14 éves: **16,8**
15–59 éves: **59,3**
60 éven felüli: **23,9**
Az aktív népesség aránya (%): **32,3**
A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
Mezőgazdaság: **14,6**
Ipar-építőipar: **26,6**
Egyéb ágazat: **63,0**
Valamely kisebbséghez kötődők
száma (fő): **1519**
aránya (%): **34,9**
ebből (fő)
Cigány: **150**
Román: **1301**
Német: **40**
Kisebbségi önkormányzatok 2003-ban:
cigány, román, német
Felekezeti megoszlás (%)
Római katolikus: **28,0**
Református: **5,8**
Evangélikus: **1,7**
Ortodox: **28,0 (köztük 1215 román)**
Egyéb: **8,2 (köztük 303 baptista)**
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **28,3**
Térségi testvértelepülése: **Sajtény**

Kétegyháza jó közlekedés-földrajzi helyzetét mi sem bizonyítja jobban, hogy mind a megye régi, mind pedig mai székhelye egyaránt jól megközelíthető. A budapest–békéscsaba–aradi vasúti fővonal érinti a települést, tehát akár a magyar főváros, akár Arad és Temesvár könnyen elérhetők. Sőt 1883 óta kisebb vasúti csomópontként szerepel Kétegyháza, innen indul a Mezőhegyesig vezető szárnyvonal és több évtizeden keresztül innen ágazott el az Eleket és Ottlakát érintő kisjenői vonal.

A község határának északnyugati, a Petőfi-telephez közel eső néhány száz hektáros szeglete (Hegyes puszta) a Kígyósi puszta, s így a Körös–Maros Nemzeti Park része. A jelenleg szikes, illetve néhány helyen löszpusztaként számon tartott természeti táj másfél évszázaddal ezelőtt még vízjárta terület volt. A belvízmentesítések eredményeként alakult ki a jelenlegi állapot, jóllehet a mélyebben fekvő vizenyős részek továbbra is a kistáj színfoltjai maradtak. A jellegzetes növénytársulások (fűfélék, sóvirág, kamilla) a hozzákapcsolódó állat- és főként madárvilággal (vízimadarak) fokozott védelemben részesülnek.

Az első Kétegyházától a jobbágyfelszabadításig

A fennmaradt oklevelekben 1412-ben és 1420-ban található először az Árpád-kor első felében már létező település neve, Ketheghaz formában. A név valószínűleg azt bizonyítja, hogy ikertemploma volt. Az első Kétegyháza helyét régészeti feltárásokkal még nem azonosították. Első birtokosától 1420-ban Maróthi János macsói bán, a gyulai vár építtetője, a várhoz tartozó uradalom tulajdonosa vette zálogba. 1510–1566 között – megszakításokkal – szintén a váruradalom része volt. A középkorban Zaránd megyéhez tartozott. 1528-ban az erdélyiek mellett álló szerbek a falut elpusztították, de másodszor is hamar benépesült. 1566-ban, a gyulai vár elfoglalásával, török kézre került. A hódoltság kezdetétől a gyulai szandzsákba és azon belül a zarándi náhijébe sorolták be. 1567-ben 35, 1579-ben 69 magyar család adózott. A török idők vége felé már román családok is éltek a faluban, amelyet 1685 körül, a felszabadító hadjáratnak a körülzárt gyulai törököket kiéheztető taktikája miatt, a keresztények, illetve a törökök tatár segédcsapatai romboltak le. A törökök csak 1695-ben adták fel az egész vidéket.

Kétegyháza harmadszori benépesítésének kezdetét az 1700-as évek elejére tehetjük, amikor kisebb számban román családok érkeztek elsőként a puszta területre. A községet megalapozó, szervezett földesúri betelepítésre 1724-ben került sor, amikor Löwenburg János Jakab, Békés megye főispánja, gyulavári birtokáról a másik adománybirtokára, Kétegyházára telepítette át román jobbágyait, vonzó kedvezményekkel. Az ortodox román egyház megalapítása is 1724-re tehető. Előzmények után a mai templomát 1779 körül építették. (A román iskolát 1793-ban szervezték meg.) 1741-ben a fiatal jobbágyfalu a nagy tekintélyű és erőszakosságairól országszerte ismert Andrássy család birtokába került. Az Andrássyak 1742-ben – uradalmi központként is – barokk kastélyt, majd 1749-ben római katolikus kápolnát építettek, elsősorban a saját használatukra, hiszen csak 1805 táján, az uradalmi iparosok letelepítésével jelentek meg a katolikus magyarok a községben. (A római katolikus egyházközség 1852-ben lett önálló, hívei addig Elekhez tartoztak.) Az Andrássy család kihaltával – 1794-ben – Kétegyháza visszakerült a kincstár tulajdonába.

A település feudális kori lakosszámáról 1787-ből van a legkorábbi pontos adatunk: 274 házban 445 család és 2264 fő lakott. 1828-ban 512 házat írtak össze, 592 családdal és mintegy 3300 lakossal. A jobbágyföldek felaprózódtak, és amiatt tartós feszültségek alakultak ki. Az 1831. évi országos kolerajárvány sok áldozatot követelt, az 1848 előtti évtizedbeli lakosságszámot mégis mintegy 4800 főre lehet becsülni. Vallása szerint akkor 4036 ortodox román (83%), 803 római katolikus magyar (17%) és 4 református élt Kétegyházán.

A gazdasági fellendülés a XVIII. század végén indult el. 1797-ben Kétegyházát az Almásyak vették meg, Sarkaddal és Gyulavárival együtt. (A három településből az 1815-ben grófi címet kapott család utóbb hitbizományt alakított, és annak 1945-ig birtokosa maradt.) Az új birtokos érdeme volt Kétegyháza belterülete sakktáblás szerkezetének a kialakítása 1800 és 1812 között, a bánáti kincstári telepítések mintáját követve. A nemesi világ közéletében élénk szerepet játszó Almásyak az 1810–1830-as évektől Kétegyházán is egyre színvonalasabb uradalmi gazdálkodást építettek ki. A gabonatermesztésben, majd különösen a lótenyésztésben és a marhatartásban szereztek maguknak jó hírnevet. Elérhető távolságban volt Arad gabonapiaca, Gyula állatvásárai. Az 1830-as években az Almásyak a saját termelésű répára alapozott cukorgyárat állítottak fel, amely néhány év múlva leégett.

Az 1848-as jobbágyfelszabadítástól 1944-ig

Mint általában, Kétegyháza lakosai örömmel fogadták a jobbágyrendszer megszüntetését. A töredékföldesek ugyanakkor elégedetlenek voltak, a volt zsellérek pedig földmunkásokká lettek. A falu népe támogatta a függetlenségért folyó küzdelmet, számosan álltak be a nemzetőrök és a honvédek soraiba. A szabadságharc leverése utáni évtizedben a parasztok és az Almásyak között hosszú vita, pereskedés folyt a határbeli föld birtoklása, a közlegelő megosztása, a tagosítás elmaradása körül. Ennek légkörében 1858-ban ismeretlenek felgyújtották a kastélyt, amely teljesen leégett. (A következő esztendőben Ybl Miklós tervei alapján újjáépítették.) A vitában utóbb a földesurak javára döntött a bíróság.

A Bach-korszak elejére, 1851-re – valószínűleg a román zsellléreknek a földtelenség miatti, nagyobb arányú elvándorlása miatt – Kétegyháza népessége 3169 főre csökkent. A 2316 román (73%) mellett 770 magyar (24%), 36 német és 24 szlovák élt akkor a községben. 1858-ban megnyílt a Kétegyházán át Arad, ill. Szolnok–Budapest–Bécs felé futó vasúti fővonal, amely elsősorban a környék nagybirtokosainak kedvezett. 1883-ban átadták a forgalomnak a Kétegyháza–Mezőhegyes, 1884-ben a Kétegyháza–Elek–Kisjenő közötti mellékvonalat. Ezzel a község vasutaslakói is megszaporodtak. (Vasutas lakótelep – a Szeged–Csanádi Vasúté – épült, 1930-ban 242 lakója volt.)

A vasutak megnyitásának következményei az agrár jellegű községben egy ideig kevésbé látszottak. Az 1880-ig stagnáló lakosságszám (1870: 3354, 1880: 3324) a századfordulóra megemelkedett (1890: 3766, 1900: 4361), utána ismét alig változott (1910: 4379). Az I. világháborús emberveszteség ellenére 1920-ra 4681-re, 1930-ra 4939-re

I. és II. világháborús emlékmű

nőtt a népesség, 1941-ben – még a háború előtt – 4520, 1949-ben 4839 fő volt. Száz év alatt nem volt tehát érdemi gyarapodás, nyilván az összességében kedvezőtlen megélhetési körülmények, az elvándorlás miatt.

A termelési és birtokszerkezetből eredően 1930-ban a teljes lakosság 38%-át jelentő föld nélküli napszámos- és cselédréteget gyakran fenyegette a munkanélküliség és az alacsony bér. A Nagyatádi-földreform idején (1921) földet nem, csak 184 házhelyet osztottak Kétegyházán. (Ennek nyomán jött létre az 1930-ban már 685 lakosú Vangyel-telep, a későbbi Szabadság-telep a vasútvonal déli oldalán.) 1935-ben a határ 69%-a volt parasztkézen, két nagybirtok pedig 31%-t foglalt el. A módos (jórészt elekiek tulajdonában lévő) parasztgazdaságok száma mindössze 60-80 körül lehetett, a kisparasztiaké felül volt az 1100-on. Népesebb tanyavilág Kétegyházán nem fejlődött ki, 1930-ban a tanyákon és a majorokban együtt a lakosság mintegy 10%-a élt.

Az I. világháború utáni évtizedek kétegyházi társadalmát jellemezve: Az újabb háborúig nem nagy, de negatív irányú változások zajlottak le. A település agrárjellege nemcsak megmaradt, hanem még erősödött is. A mezőgazdaságból élő népesség 1930-ban 71%-ot, 1941-ben 75%-ot képviselt. Az ipari, kereskedelmi, közlekedési, közszolgálati ágazatokban együttesen 1930-ban 27%, 1941-ben csak 20% talált megélhetést. (1930-ban a családtagokkal együtt 400, 1941-ben 310 főt tartott el a közlekedés, azaz lényegében a vasút.)

A románok 1930-ban 55 százalékot, a magyarok 44 százalékot jelentettek Kétegyháza lakosságában. A kétnyelvűség akkorra általánossá vált, már csak az idősebb románok nem beszéltek, vagy nem beszéltek jól magyarul, és a magyarok nagy része is tudott románul a mindennapi érintkezéshez szükséges szókinccsel. A békés együttélést általában nem sikerült megzavarni. A hivatalos propaganda sem fordította tartósan egymás ellen a két anyanyelvű lakosságot.

A felekezeti arányokból is az anyanyelv és a származás tükröződik: 1930-ban 54%-ot képviseltek az ortodox románok, 35%-ot a római katolikusok, közel 5%-ot adtak a reformátusok és 5,5%-ot a baptisták. Az önkormányzati képviselő-testületben az anyanyelv és a felekezetek szerinti arányok nagyjából követték a valóságot.

Az életszínvonal állapotát jelzik az 1941-es lakásminőség számai. Ekkor 1318 lakást tartottak nyilván Kétegyházán, közülük 769 egyszobás (58%), 481 kétszobás (36,5%) és 65 (5%) még nagyobb. Öt lakásban volt mindössze villanyvilágítás és 60 házban ún. telepes rádiókészülék.

1944-től az 1989. évi rendszerváltásig

Az 1944. őszi hadműveletek során Kétegyháza és Elek között tizenegy napig húzódott a frontvonal, majd október 6-án a község harcok nélkül szovjet kézre jutott. A közigazgatás helyreállítása szinte azonnal, a négy nagyobb demokratikus párt megalakulása pár hónapon belül megtörtént, a koalíciós irányítás megkezdődött, de rövidesen kisajátították a kommunista párt helyi vezetői. A szovjet hadsereg – saját ellátása, Budapest és a bányavidékek élelmezése érdekében is – közmunkára kényszerítéssel biztosította az őszi mezőgazdasági munkák elvégzését. Az új rend kiépítése során a számbeli kisebbségben volt módosabbak és a többséget alkotó szegényebb rétegek ellentétei – a politikai demagógia hatására – aránytalanul felerősödtek.

Az 1945 tavaszán kezdődött földreform során 1948 végéig Kétegyházán 35 birtokot (az Almásy uradalmon kívül főleg az eleki gazdáktól elkobzott földeket) vettek igénybe és osztottak ki a 719 igényjogosult közül kiválasztott 452-nek. Egy-egy juttatottra átlagban mindössze 2,7 hektár jutott, amelyből egy család csak úgy tudott megélni, ha még külön munkát vállalt. Akadtak az eleki földekre áttelepülők is. Sikeres volt a házhelyosztás, az új telkekre 236 új ház épült.

A földhiányból származó szociális gondokat a földreformmal összekapcsolt termelési és értékesítési reformokkal, szakképzéssel és tartós állami támogatással lehetett volna hosszabb távon megoldani. Az ún. tervgazdálkodás jegyében az állam a termelés részkérdéseibe is beleszólt. A „kulák" parasztgazdaságok tulajdonosait különösen zaklatták, nagy részük 1950–1951-ben „önként felajánlotta" a földjét az államnak. Az állam így segítette földhöz az akkor még kis területű, alacsony taglétszámú szövetkezeteket. Az ipari és kisegítő jellegű munkahelyek felé áramlás már akkor megkezdődött.

1949-ben megtörtént a község villamosítása, életre hívták a kétegyházi mezőgazdasági gépállomást. 1952-ben az Almássy-kastélyban traktoros és gépkezelő iskola indult, amelyben 1965-ig felnőttek tömeges képzése folyt, és azt követően fejlődött ki a 14–18 évesek mind színvonalasabb szakoktatása. 1952-ben szövetkezetbe kényszerültek a község kisiparosai, helybeli központú ipari szövetkezet azonban nem alakult. A Rákosi-rezsim mélypontját 1953-ban már a legsúlyosabb ellátási zavarok mutatták.

Az 1956. októberi népfelkelés Kétegyháza népét is magával ragadta. A forradalom leverése utáni elrettentő légkör a parasztság szövetkezetekbe szervezése után enyhült. A kétegyházi szövetkezetekben is az 1968-ban bevezetett „új gazdasági mechanizmus" éveitől fogva jutottak el a megfelelő színvonalig a gépesítésben, a termelési szerkezetben. A háztáji gazdálkodás lehetőségeire is támaszkodva az 1970–1980-as évtizedek a nyugodtabb gyarapodást hozták. Ennek jele a tömeges gépkocsivásárlás mellett, hogy 1960 és 1989 között, igen kedvező kölcsönfeltételekkel, többnyire „kalákában" 791 új lakás épült a községben, amely a rendszerváltás idején meglévő teljes lakásállomány 47%-át jelentette. (A szakasz végén 1218 lakásban már hálózatból kapták a vizet és 2001-ben 1123 lakásban gázzal fűtöttek.) A település kommunális fejlesztése – nagy arányú lakossági hozzájárulással – szintén ebben az időszakban lendült fel. 1971-ben Kétegyháza is elnyerte az új tartalmú nagyközségi jogállást, a kisvárossá fejlődés távlatával.

A téeszekben a hetvenes évek végére képzett szakgárda alakult ki. A község fiatalsága élt a kiszélesedett tanulási lehetőségekkel. Számosan költöztek el az iparvidékekre vagy a megye közelibb városaiba. A tömeges napi ingázás hozzátartozott a település életéhez. 1990-ben 843 fő dolgozott helyben és 758 fő járt el a nagyközségből. (Közülük 398 Békéscsabára, 253 Gyulára.)

A település 1960 utáni lakosságszáma is tükrözi az említett, nemegyszer kétarcú folyamatokat. (1960: 5309, 1970: 5001, 1980: 4811, 1990: 4525, 2001: 4354 fő.) A három évtized alatti 15%-os – 2001-ig 18%-os – népességfogyás folyamatos, de viszonylag mérsékelt, a születések számának egyre jelentősebb csökkenése is mögötte van. Kétegyháza 1990. évi korösszetétele szerint a 24 éves kor alattiak 40%-ban, a hatvan éven felüliek 23%-ban voltak jelen, a 25–59 év közötti, az aktivitásban a legfontosabb korcsoport 43%-ot adott. A népességben a nyugdíjasok és járadékosok 1990-ben közel 29%-os jelenléte – majdnem 1300 fővel – kedvezőtlenül magas volt, növelte az önkormányzatra háruló szociális terheket.

A rendszerváltás idejére Kétegyháza lakosságának foglalkozási és műveltségi összetétele megközelítette az alföldi kisvárosokra az 1960-as évek eleje körül jellemző arányokat. 1990-ben az aktív kereső népesség (1602 fő) 75%-a fizikai, 25%-a szellemi kategóriába tartozó munkát végzett. A fizikai állományúak 32%-át az ipari, 22%-át a szolgáltatási ágazatok foglalkoztatták, a mezőgazdaság a lakosság kisebb felét kötötte le. 1990-ben a megfelelő korúak között elérte a 26%-ot az általános iskolánál magasabb végzettséggel rendelkezők aránya. Az 1990 eleji lakásállománynak már a 45%-a volt kétszobás, 43%-a pedig háromszobás vagy nagyobb.

Az utóbbi másfél évtized

A község kedvező közlekedés-földrajzi helyzete ma is lehetővé teszi a napi ingázást. Leginkább Békéscsabára és Gyulára járnak be ma is kisebb számban a kétegyháziak. A településnek a munkahellyel rendelkező polgárai közül jelenleg csak minden második talál helyben foglalkoztatást. A kétegyházi lakosok most már közel kétharmadát a szolgáltató szektorban alkalmazzák, míg az agrárágazatban tevékenykedők száma nem éri el a 15, az iparban dolgozóké pedig a 23%-ot. 2004-ben 164 vállalkozást tartottak számon a településen, amelyek döntő többsége (majdnem 90%-a) egyéni vállalkozás volt.

A településen két általános iskola működik, a magyar tanítási nyelvű 1997 óta Márki Sándor történész, a község szülötte nevét viseli. Tanulóinak száma jelenleg 221 fő. A 106 gyermek által látogatott román iskola, – amelynek pedagógusai fontos feladatuknak tartják a nemzetiségi hagyományok átörökítését és az identitás megőrzését, – nemrég ünnepelte fennállásának 200. évfordulóját. A település óvodásainak száma 130 körüli. Az egykori Almásy-kastély ad otthont ma is a település 53 éves középiskolájának (FVM Középiskola, Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium). A jelenlegi 220 tanuló egyik része a korábbi hagyományoknak megfelelően a mezőgazdasági gépüzemeltető-gépjavító szakmát sajátítja el, másik részük pedig az új családi gazdaságok igényeihez igazodva jól képzett gazdaként, gazdaasszonyként, illetve legújabban falusi vendéglátóként fejezheti be tanulmányait. Az iskola szakemberei segítik a gazdákat, hogy azok az uniós követelményekhez minél hatékonyabban tudjanak alkalmazkodni. A diákok, akik között Romániából érkezett vendégtanulókat is találunk, jól felszerelt kollégiumban készülhetnek a tanórákra és a gyakorlatokra. A középfokú intézmény épületegyüttese (a tanulmányi időszakon kívül) alkalmas konferenciák, továbbképzések megrendezésére is. Szélesebb érdeklődésre tarthat számot az iskola felújításra váró igen gazdag gépfejlődés-történeti gyűjteménye, amelyet az országhatáron túl is ismernek a szakemberek.

Kétegyháza is az infrastruktúra fejlesztése (a belterületi utak szilárd burkolattal történő ellátása, a gázvezeték és vezetékes telefonhálózat kiépítése) terén ért el figyelemre méltó eredményeket. Jelenleg a szennyvízcsatorna-hálózat megépítése jelenti az önkormányzat számára a legnagyobb településfejlesztési feladatot. A Maros hordalékkúpjához kapcsolódó igen jelentős ivóvízbázis védelme is megköveteli a beruházást. A gerincvezeték és a tisztítótelep már el is készült. Az utóbbi másfél évben bővült a község turisztikai kínálata is, a helyi vadásztársaság külföldi vadászokat lát vendégül, a községhez közel eső Steigerwald lovasiskolát pedig főként osztrák és német vendégek keresik fel. A felújított román tájház 1997 óta fogadja újra a látogatókat. Évek óta növekvő sikerrel rendezik meg a Kétegyházi Kulturális Napokat.

Gazdag tánckultúrájukat az újjáalakult román tánccsoport ápolja. A Buha házaspár és az énekkar, az ország egyetlen tájháza is a helyi román kultúra őrzője.

Az Arad megyei Sajténnyal kapcsolatuk kölcsönössé tételét tervezik.

Füzesgyarmat

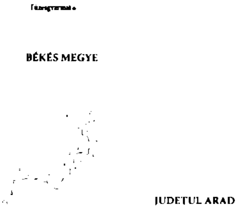

Polgármesteri Hivatal
5525 Füzesgyarmat, Szabadság tér 1.
Telefon/fax: 66/490-922, 66/491-361
fgythiv@hu.inter.net

Területe: **12741 ha**
Népessége: **6428 fő**
Népsűrűsége: **51 fő/km^2**
A határ művelési ág szerinti megoszlása (%)
  Szántó: **66,4**
  Rét-legelő: **12,5**
  Erdő: **7,3**
  Egyéb: **2,9**
  Kivett: **10,9**
A népesség korösszetétele (%)
  0–14 éves: **19,9**
  15–59 éves: **59,4**
  60 éven felüli: **20,7**
Az aktív népesség aránya (%): **38,9**

A foglalkoztatottak ágazat szerinti megoszlása (%)
  Mezőgazdaság: **15,0**
  Ipar-építőipar: **45,1**
  Egyéb ágazat: **39,9**
Valamely kisebbséghez kötődők
  száma (fő): **72**
  aránya (%): **1,1**
  ebből (fő)
  Cigány: **59**
Kisebbségi önkormányzat 2003-ban:
  cigány
Felekezeti megoszlás (%)
  Római katolikus: **8,9**
  Református: **34,1**
  Evangélikus: **0,3**
  Egyéb: **1,9** (köztük **100** unitárius)
Nincs felekezeti kötődése vagy nem válaszolt: **54,8**
Térségi testvértelepülése: **Zimándújfalu**

A 2001 óta városi jogállású Füzesgyarmatot észak–déli irányban szeli át a szeghalom–püspökladányi út, amihez északnyugati irányban csatlakozik a Karcag felé vezető országút. Az említett utak találkozása jelölte ki a település valóban kisvárosias hangulatot idéző centrumát is, ahonnan a gyarmatiak könnyen bekapcsolódhatnak az ország vérkeringésébe (42., 47. és 4. sz. főutak). A Szeghalomtól kiinduló, a várost is érintő szárnyvonal Püspökladánynál csatlakozik a budapest–debreceni, illetve Biharkeresztesen át a nagyvárad–kolozsvári vasúti fővonalhoz. A Szeghalom–Gyoma, valamint a Szeghalom–Vésztő–Gyula mellékvonal Békés megye középső részével teremt kapcsolatot. A kisváros a szeghalmi kistérség része, középfokú ellátásában főként a 8 km-re levő sárréti központ tölt be fontos szerepet. A kórházat és részben a szakrendelőket leginkább Gyulán veszik igénybe a füzesgyarmatiak, míg a helyben élő középiskolások többsége Szeghalmon, illetve kisebb számban Békéscsabán folytatja tanulmányait.

Földrajzi értelemben Füzesgyarmat a Nagy-Sárrét része. E mélyebben fekvő természeti tájat főként az egykori Berettyó folyóágai hálózták be, vizüket szétterítve a környéken. A házakat, a településeket a magasabb térszíneken építették. A XIX. század utolsó harmadáig, a folyószabályozásokig a sárréti településeken megőrződött egy sajátos, a „vízi világhoz” kötődő életforma (halászat, gyékényfeldolgozás, rideg állattartás). Az ármentesítés eredményeként jelentős területek váltak szántóvá, de a legelő aránya még napjainkban is viszonylag magas (11%). A föld termőképessége ezen a vidéken gyengébb, a kötöttebb öntéstalajokon azonban a gabonafélék (búza) jól érzik magukat, és minőségük is kiváló. Néhány helyen kertészkedésre alkalmas folyami hordalékból képződött talaj is kialakult, míg másutt terméketlen szikesek képződtek. A régi „őstáj", a folyóérrel behálózott sziki rétek, szikes mocsarak reliktumai (Pap-halom) a Körös–Maros Nemzeti Park része. A természeti kincsek közül leginkább az 1980-as években feltárt szénhidrogénmező érdemel említést.

Az Árpád-kortól a török hódoltság végéig

Füzesgyarmat területén, a teljes terepbejárás és az ásatások alapján készült régészeti topográfia tanúsága szerint, a magyarok megtelepedésének az első időszakától a XVI. század elejéig sorra alakultak faluk. (Nagyharang, Kisharang, Pázmán, Csukáskert, Gyarmat.) Ezek története az ún. tizenöt éves háború (1591–1606) kezdő éveiben, 1595–1598-ban zárult, amikor a törökök krími tatár csapatai mindet elpusztították. Gyarmat nevét először a nevezetes Váradi Regestrum, a tüzesvas-próbák lajstroma említi 1219-ben, Gormot (olvasata: Gyormot) formában. A név a hasonló nevű törzs egyik szálláshelyére utal. (A többi Gyarmattól történő megkülönböztetés céljából kapta már 1800 táján a „Füzes" előtagot.)

A jobbágyfalu Gyarmatnak 1332–1552 között egyháza, papja volt, középkori templomának maradványait 1782-ben bontották el. A települést 1329-től a gazdag és művelt Nadányi család birtokolta. 1479 körül a família kétfelé osztotta Gyarmatot. Nagy-Gyarmaton húsz népes és nyolc nem lakott, Kis-Gyarmaton nyolc népes és nyolc néptelen telket írtak össze. A két falu együttesen 1552-ben 16, 1556-ban 40, 1562-ben 62, két év múlva viszont csak 26 kapu után adózott. 1588-ban már csak 28 telkes jobbágy és öt zsellér jelentette a lakosságot. A fogyás a török rablásoknak éppúgy lehet a következménye, mint a nagyváradi várkatonák zsákmányszerzésének. 1579 és 1590 között a gyarmatiak Váradra adták a tizedet. A középkori Gyarmatot 1598-ban égették fel a tatárok. Lakosságának nagyobb része életben maradt, és az akkor még délre lenyúló Szabolcsba menekülve várta, mikor térhet vissza. A Nadányi családot továbbra is földesuruknak tekintették.

A Nadányiak ösztönzésére valamikor 1641 előtt a menekültek visszatértek, és Gyarmatot újraépítették. A kétfelé adózás terhei ellenére annyira megerősödhettek, hogy 1654-ben a Nadányi család tetemes összeg fejében megszerezte volna az egész falu számára a nemességet, ha a szolnoki török földesúr a fél falut magának nem követeli. A település ezt követően szilárdabb helyzetbe jutott, a Nadányiak kezén maradt. 1675-ből tudjuk, hogy református papot tartottak. A gyulai vár felszabadítása érdekében folyó hadműveletek során Gyarmatot 1689 körül ismét elhagyták a lakosai. A térség kulcsát jelentő gyulai várból 1695 elején vonultak ki a törökök.

Az 1702-től 1848-ig tartó másfél évszázad

1702-ben a Szabolcs megyei Tassról (a Kisvárda körzetében fekvő mai Nyírtassról) tért haza a gyarmati menekültek csoportja, de 1703-ban a kuruc háború alakulása miatt ismét kénytelen volt eltávozni. 1711–1712-ben jöttek vissza végleg a gyarmati földre a sárréti lakosok. 1715-ben 29, 1716-ban 82, 1717-ben pedig már 86 telkes jobbágy lakott Gyarmaton, akik ismét elismerték földesuruknak a Nadányiakat. A királyi kamara azonban ezt nem vette figyelembe. Gyarmatot is ott találjuk az 1719-ben Harruckern

János György birodalmi katonai élelmező biztosnak adományozott Békés megyei faluk és puszták között. A gyakorlatias Harruckern fontosnak tartotta, hogy a települést és a megélhetési viszonyokat stabilizálja. 1724–1725-ben ugyanis Gyarmatról (zömmel Bihar megye közeli síkföldi részére) 36 jobbágycsalád vándorolt el és 63 család – 47 telkes jobbágy, 16 zsellér – maradt. Az 1738–39-es pestisjárvány 627 helybeli áldozattal (köztük 452 gyerek halálával) járt. 1735-ben húsz gyarmati lakos csatlakozott a Pérólázadáshoz, azaz a békésszentandrási parasztfelkeléshez, közülük tizenkettő nem tért vissza. A harmincas évek végétől a migráció mindkét irányban folytatódott. Jellemző, hogy 1770-ben az 1729 főnyi lakosság fele olyanokból állt, akik 1733 után költöztek Gyarmatra.

Harruckern, majd Ferenc nevű fia belátta, hogy a sárréti vízviszonyok mellett a lakosság megélhetési forrása elsősorban a hagyományos félnomád állattartás lehet, a földművelésre csak az önellátás mértékéig van szükség és lehetőség. (1730-ban Gyarmaton a 118 telkes jobbágynak együttesen 592 szarvasmarhája, 200 lova és 290 anyajuha volt.) Az új földesúr toleránsan tudomásul vette azt is, hogy a falu népe teljes egészében reformátusokból állt.

Mária Terézia úrbéri rendeletének előkészítése (1769–1770), majd életbe léptetése fontos változásokat indított el Füzesgyarmaton is. A település elöljárósága a lakosságot képviselve már az 1700-as évek dereka tájától háromévente megújított szerződést kötött a földesurával, és a falu egy összegben, pénzben (taxával) váltotta meg a rá eső terheket. Így bizonyították, hogy a gyarmatiak nem személy szerint röghöz kötött jobbágyok, hanem ún. „szabad menetelű árendások" voltak. A taxafizetésen túl a falu népe mindössze kisebb mértékű szekeres- és gyalogmunkát végzett, és évente 210 pár teknősbékát szolgáltatott. Gyarmaton ezután a vizektől fokozatosan elhódított területek feltörésével szaporodó szántóföldeket és a hozzájuk arányosan járó legelőt, rétet már csak részben adták kötött jobbágytelki állományként, annál inkább haszonbérbe a szaporodó lakosságnak.

1787-ben, a II. József idején tartott első magyarországi népszámlálás 2257 főnyi népességet mutatott Gyarmaton, akik 319 házban és 393 családban éltek. (Az 1770-hez mérten 30,5%-os népességgyarapodás elsősorban a további betelepülést, másrészt a magas természetes szaporodást mutatja.) A társadalmi tagozódás szerint a parasztságon belül a telkes gazdák és már felnőtt fiaik számával szinte azonos volt a szántóföldhöz nem jutott zsellérek, pásztorok, napszámosok összege. (364, illetve 360 fő.) 1788-ban a település 33357 kat. holdas határában a szántóföld még mindig csak 13 százalékot foglalt el, a legelő kilencet, a „mocsár" pedig hetvennyolc százalékot.

A báró Harruckern család férfiágon történt kihalása után, 1798-ban a benősült, szintén katonatiszti, báró Wenckheim családé lett Gyarmat, 1817-től pedig az ugyancsak katonatiszti gróf Blankenstein família birtokolta. (Leszármazottaik egészen 1945-ig füzesgyarmati nagybirtokosok maradtak.) A Wenckheimek bárói ága Körösladányban építette ki birtokainak központját, de Füzesgyarmattal is törődött. 1803-ban báró Wenckheim Józsefnek, aki országos hírű lótenyésztő, korszerű gazda és egy ideig Arad megye főispánja is volt, sikerült elérnie a település mezővárossá nyilvánítását. Ez a jogállás, a korábbi elöljáróságnál szélesebb hatáskörű helyi tanács megalakításán túl, évi négy országos vásár tartására adott lehetőséget. A vásárok inkább az állatok, mint az iparcikkek adásvételében játszottak térségi szerepet.

1828–29-ben az összeírások 604 házban 4178 gyarmati lakost szerepeltettek. II. József időszakához viszonyítva a népesség számában újra kiugró, közel 81%-os növekedés következett be, nyilvánvalóan a további bevándorlás alapján. 291 telkes gazdával szemben 345 zsellért vettek számba. A nemesek száma hét, a földesúri alkalmazottak száma 24 volt. A lóállomány nőtt (a zsellérek mintegy negyedének is lova volt), ami a szántóföldi művelés bővülését igazolta. 1828-ban öt iparágban összesen 22 kézműiparost írtak össze Füzesgyarmaton, közülük húsz egész évben elfoglaltságot talált a szakmájában. A szakmák között a szíjgyártók, a kovácsok és a csizmadiák vezettek, együtt 19 fővel. A kocsmárosok száma 3, a kereskedőké mindössze egy volt. Az első gyarmati céh (a tímár–varga–csizmadia–szűcs egyesült céh) éppen 1828-ban alakult meg.

Az 1830-as évtized folyamán – a vízszabályozások haladásával – a jobbágytelki állományt a Blankenstein család 130 egész telekre emelte. A telkes gazdák száma 374-re nőtt, de közöttük 217 volt a negyedtelkesek, 21 a nyolcadtelkesek száma. Ötven–nyolcvan között lehettek azok, akiket módosabbnak lehetett tekinteni. Miután 1839-ben 4501 lakost számláltak, a grófoktól bérelt földnek alapvető szerep jutott a megélhetésben. A nagybirtok Gyarmaton 1848 előtt még nem indult el a gabonatermesztés útján. Haladását a majorsági szarvasmarha- és a sertéstenyésztésen túl a gyapjúkonjunktúra jegyében kialakított, többezres merinónyáj mutatta.

A jobbágyfelszabadítástól 1944-ig

A forradalom és a szabadságharc idején a gyarmatiak a nemzeti ügy támogatói voltak. Az első hónapokban komoly feszültséget okozott, hogy a lakosság önhatalmúlag elfoglalta a közös legelőket. A nemzetőrségbe, majd a honvédségbe több mint kétszázan jelentkeztek. A település határában 1848 nyarán 260 szerb és horvát hadifoglyot őriztek. 1849 júliusában két alkalommal is megyei népfelkelő tábort hirdetett Gyarmatra a katonai vezetés a Debrecen felől várható orosz csapatok megállítására. Az összegyűlt többszáz főnyi népfelkelőt végül augusztus elején hazaküldték.

Az 1848-as törvények alapján Füzesgyarmat mezőváros úrbéres parasztsága megszabadult a földesúri terhektől, és a szabad polgári tulajdon világába lépett. A szántóföldek arányában, illetve a házas zsellléreknek járó, a földesúrral közösen, azaz elkülönítés nélkül használt rét- és legelőrészt – hosszas pör után – majd csak 1861-ben mérték ki. A kisemmizéstől tartó gyarmatiak már megint a lázadáshoz közeledtek. Akik tehették, a vízszabályozásoknál kubikosmunkát vállaltak.

A település határának művelési átformálódását az 1850-es évek legelején felvett hivatalos kataszteri adatok érzékeltették: Akkor a 39209 kat. holdas (23064 hektáros) Gyarmaton még mindig csak közelítette a 17%-ot a szántó aránya, de a nádas és a vízállásos, terméketlen terület már 41%-ra szorult vissza. Szintén 41%-ot mutatott a legelő és a rét együttes kiterjedése is. Az 1900-as évek elejére bevégzett ármentesítési és belvíz-szabályozási munkák után elért végleges állapot szerint (1935-ben) a 21148 hektáros füzesgyarmati határnak már a 75%-át a szántóföldek, 17%-át a legelő foglalta el. A megművelésre alkalmassá vált föld ilyen arányú gyarapodásával több lett a munkaalkalom, s átmenetileg enyhültek a szociális feszültségek.

Az 1935-ös adatok szerint 1569 „gazdaság" volt Füzesgyarmaton. Ebből 1229 szegényparaszti (egy és tíz kat. hold közötti), mintegy 250 középparaszti, 110 gazdagparaszti és 14 kétszáz holdon felüli gazdaság, köztük hét uradalom. A hét nagybirtokos együtt a határ kereken 40%-át, a hét középbirtokos a 6%-át tartotta a tulajdonában. A szegényparasztok kezén csak a terület 14,5%-a, a középparasztok birtokában a 13,2%-a, a módos gazdák tulajdonában mintegy 16,5%-a volt. A mezőgazdasági cselédek és a földmunkások 1930-ban családtagjaikkal együtt kimutatott 5042 fős létszáma az „őstermelő" népességnek az 56%-át jelentette. Bucsatelep, a hozzá tartozó majorok 2511 lakosával együtt, ennek a nagy bérmunkástömegnek a felét adta. A két legnagyobb uradalom (a Blankenstein és a Fould-Springer) 1920 után felerősítette a piackövető termelést, érdemi korszerűsítést végzett, szaporította a cselédséget, időszakos munkásokra is nagyobb mértékben volt szüksége.

Füzesgyarmat és Biharba is átnyúló vonzáskörzetének általános fejlődését (a sárréti vízrendezési munkálatok és a beruházó tőke lassúsága miatt jelentős késéssel) a vasúthálózatba történő bekapcsolás hozta magával. 1891. június 29-én nyílt meg a Szeghalmot Füzesgyarmattal összekötő 9 km-es szakasz, majd 1898. december 9-én annak folytatásaként a Füzesgyarmat–Püspökladány közötti 36,8 km-es szakasz. Az első viszonylat Szeghalmon, Körösladányon és Dévaványán át Gyomán tette elérhetővé a fővárosba, Bécsbe vezető fővonalat. A második a Nagy-Sárrét községeit kapcsolta Füzesgyarmathoz és Püspökladányhoz, és az utóbbinál teremtett elérhetőséget a Debrecenbe vagy Nagyváradra, illetve a fővárosba futó fővonalakhoz.

A századforduló körüli gazdasági élénkülést a település centrumában épített két nagy középület, az 1896-ban átadott, rangos „városháza" (bár 1872-től Füzesgyarmat anyagi okokból nagyközség lett, a nép között az elnevezés megmaradt), az 1914-ben építeni kezdett és tíz év múlva befejezett emeletes református iskola és több igényes magánház is szimbolizálta. A főteret változatlanul az 1798–1803 között emelt, különösen szép arányú, impozáns méretű református templom uralta (mint ahogy ma is). Az általános haladás jeleként 1892-ben a gőzmalom mellett elkészült az első artézi kút, 1895-ben néhány előfizetővel megjelent a telefon, és 1926-ban megkezdődött az áramszolgáltatás. 1941-ben 259 lakásban világítottak árammal, és 199-ben lehetett rádiót hallgatni. (Az áramellátásba bekapcsolt lakások aránya mindössze 10,7% volt.)

A jobbágyfelszabadítás utáni folyamatokat a mai közigazgatási határok közötti népességre vonatkozó számok alapján is szükséges követnünk. (Azaz az 1941-ben önállósult Bucsához és az 1952-ben alakult Kertészszigethez átcsatolt területek nélkül, a mostani 12746 hektáron.) Füzesgyarmatnak 1870-ben 4286, 1900-ban 6734, 1920-ban 6082, 1941-ben pedig 8163 lakosa volt. Az 1920 és 1941 közötti 34,2%-os szaporodás mértéke szintén rendhagyó, a bevándorláson kívüli okai homályosak.

1930-ban a lakosság 79,2%-a őstermelésből, 13,6%-a (1539 fő) ipari, kereskedelmi, közlekedési tevékenységből élt, továbbá 2,3%-ot (257 fő) jelentettek az állami, önkormányzati, egyházi alkalmazásban állók és családtagjaik. Az iparosságot 190 mester, 214 segéd, 51 inas és 24 más alkalmazott képviselte. A kereskedelem 271, a közlekedés 90 lakosnak jelentett megélhetést. 1941-ben az aktív keresők között 14,9% volt az ipari, kereskedelmi, közlekedési ágazatokban dolgozók együttes aránya, és 82% az őstermelőké. 287-en működtek a közszolgálatban.

1930-ban Füzesgyarmaton mindössze 32 lakos volt nem magyar anyanyelvű. A felekezeti megoszlás 1850-hez képest 1930-ra annyiban módosult, hogy a reformátusok közel 97%-os részesedése 71,5%-ra alakult, a római katolikusok aránya viszont (főként Bucsatelepen telepedtek le) 2,2%-ról 22%-ra növekedett. Mai templomuk 1878-ban épült. Sajátos szín a település vallási életében a reformátusok közötti ellentét nyomán 1900 után keletkezett, saját templommal rendelkező unitárius gyülekezet, amelyhez 1930-ban 166 lakos tartozott. Az evangélikusok száma 162, az ortodox görögkeletieké 94, a zsidóké 217 volt. (1850-ben még csak hat zsidót írtak össze.)

A fejlődésrajz jelzi, hogy 1900 után Füzesgyarmat egyre inkább a tekintélyes lélekszámú, a kisebb mezővárosokat közelítő társadalmi összetételű települések sorába került. Kistérségi pozícióját az 1920 utáni lélekszám-emelkedéssel sikerült megerősítenie. Szeghalommal való kapcsolatai hosszú ideig csak a piachoz, meg a járási székhelyen működő hivatalokhoz, a járásbírósághoz kötődtek. A szeghalmi gimnázium 1926-os megnyitásától annak művelődési kisugárzása is előre vitte Füzesgyarmat életét, az egyre szaporodó bejáró tanulók és a tudománynépszerűsítő előadások tartására rendszeresen átjáró tanárok révén.

A két világháború közötti fejlődés korlátait a füzesgyarmati lakóházak minősége is mutatta. 1930-ban a település 2287 lakóházának 86%-a tartós alapozás nélküli vertfalas volt, 47%-a pedig még nádtetős. 1941-ben 2427 lakást írtak össze. Azok közül 1779 lakás (73,3%) egy, 522 (21,5%) két, 92 pedig három vagy több szobával rendelkezett. A földes padlójú házak túlhaladták a nyolcvan százalékot. Az árvizet vagy magas talajvízszintet hozó esztendők a lakásállományban mindig súlyos károkat okoztak.

A II. világháborút megelőző néhány évben, továbbá a háború alatt 1943-ig tapasztalható gazdasági megélénkülés, a katonai behívások nyomán támadt munkaerőhiány előnyeit, a hatósági csecsemő- és gyermekgondozás, a tbc ellen szervezett akciók eredményeit Füzesgyarmat népe is élvezte. A háború csapásait és terheit különösen az 1943. januári voronyezsi tragédia (helybeli áldozatokkal), a hétköznapokban a lovak tömeges igénybe vétele, a beszolgáltatási kötelezettség felemelése, a cukor-, a textil- és lábbelihiány érzékeltette. 1944 nyarán már az angolszász bombázókról ledobott röpcédulák forogtak a nép kezén, a tájékozódás forrása leginkább a londoni és a moszkvai rádió magyar adása volt. A nagy légitámadások híre (pl. Szolnoké, Debrecené) különböző csatornákon ide is eljutott. A Nagyszalonta, Kötegyán, Vésztő körüli magyar–román, majd magyar–szovjet összecsapások hírei 1944 szeptemberében hasonlóképpen. A kertészszigeti határrész fölött légiharc alakult ki, a ledobott bombák hat embert megöltek.

1944 őszétől az 1989. évi rendszerváltásig

Füzesgyarmaton 1944. október 7-én futott át a frontvonal. A közigazgatás bevonásával – a hadsereg ellátására – a szovjet parancsnokság először az őszi mezőgazdasági betakarítást és a vágóállatok összegyűjtését rendelte el. Az uradalmi cselédek összefogva a nagybirtokokon jórészt elvégezték a búzavetést. A demokratikus pártok szervezetei még 1944 karácsonya előtt megalakultak, a debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlésbe már képviselőket delegáltak. 1945 januárjában a pártközi helyi nemzeti bizottságot is életre hívták. 1945 februárjától a főváros és a nógrádi bányavidék élelemmel történt megsegítéséhez Füzesgyarmat is hozzájárult az előző évi gazdag termésből.

Az 1945 márciusától kezdve lebonyolított földreform során 1220 juttatottnak, továbbá a közlegelő kiegészítésére 9817 kat. holdat (5775 hektárt) osztottak ki a gyarmati határban, beleértve a később önállósult Kertészsziget cselédeit is. (A füzesgyarmati birtokokból Bucsán 420 juttatott 5010 kat. holdat kapott.) A hagyományos termelési szerkezet helyébe kívánkozó belterjes gazdálkodás felé a szakoktatási tanfolyamokon kívül nem is történtek lépések.

1948-ban eldőlt, hogy a kommunista diktatúra nem a paraszti gazdaságokat segíti, hanem a szovjet kolhoz típusú termelőszövetkezeti csoportok, illetve a szovhozok mintáját követő állami gazdaságok szervezését sürgeti. Az 1948-ban kilenc traktorral Gyarmaton is létrehozott gépállomás elsőrenden a nagyüzemek kiszolgálására alakult. 1949-től mind több juttatott és régebbi gazda mondott le a földjéről a beszolgáltatási terhek miatt, és próbált az építőiparban, a szénbányákban segédmunkásként elhelyezkedni. A gazdátlanul maradt területen 1949 kora őszén alakult meg az első termelőszövetkezet. Az 1956. évi népfelkelés előtt és után a téeszek tagjainak jelentős része kilépett.

1957. március végén öt téesz volt Füzesgyarmaton, együttesen 519 családdal és 4464 hektár területtel. Közülük az „Aranykalász" és a „Vörös Csillag" maradt meg nagyüzemi kiterjedésben. 1959–1960-ban az újabb agitációs kampány után a helybeli parasztság nagy többsége belépett a szövetkezetekbe. Ekkortájt 1102 téesz-tagról és 6909 hektár szövetkezeti területről vannak adatok. (A település határain belül együtt mintegy 4200 hektár állami gazdasági föld, birkalegelő és erdő is volt.) A szövetkezetek 1975-ben megtörtént egyesítése után a Vörös Csillag a megye egyik legnagyobb és legkorszerűbben gazdálkodó nagyüzeme lett. Működésének erőssége, hogy beruházásaival, segítségével az egész Füzesgyarmat kommunális és kulturális fejlődését előmozdította, másfelől az ún. háztáji gazdaságok átgondolt integrációjával (pl. a fóliaházas baromfitartás szervezésével) a lakosságot kiemelkedően magas jövedelemhez juttatta. Az 1980-as évek derekától Füzesgyarmatra települt kőolaj- és földgázipar – a munkaalkalmak szaporításán túl – szintén a kommunális fejlesztések támogatója, megvalósítója lett. Az 1948-tól alakult kisipari szövetkezetek a hatvanas évtized végétől erősödtek meg igazán.

A 70–80-as években bekövetkezett ugrásszerű haladás összetett folyamat volt. A lélekszám 1941 utáni alakulása szerint (a város mai 12746 hektáros közigazgatási területén) 1949-ben 8398, 1990-ben 6372 főnyi lakónépességet írtak össze a népszámlálások alkalmával. A népességcsúcsot 1949-ben érte el a település. A fogyás aránya 1970 és 1980 között 6,7%-ra mérséklődött, 1980 és 1990 között pedig már a két százalékot sem érte el.

A születésszámok Füzesgyarmaton is kimutatott visszaesését figyelembe véve az 1980 utáni adatok a település szinte kivételes népességmegtartó erejéről tanúskodnak. A térségben különösen kedvező korösszetételt mutatott a város 1990-ben, amikor a 0–24 évesek 34,5%-os és a 25–59. korév közöttiek 46,8%-os jelenlétével szemben csak 18,5%-ot képviseltek a hatvan éven túliak. (A nyugdíjasok és járadékosok együttesen az igen előnyös 19,1 százalékot nem haladták túl.) A fiatal népességű városban a rendszerváltás esztendejében 800 főnek volt szakmunkás, 554-nek középiskolai végzettsége és 171 személynek felsőfokú oklevele. A nem fizikai munkakörben dolgozók száma 1980-ban 367, 1990-ben 523 volt. 1990-ben a 2695 főnyi füzesgyarmati aktív népességből 2334 a lakóhelyén dolgozott, a naponként ingázók száma 361 volt. (Az ingázók közül 293 Szeghalom új telepítésű üzemeiben és más munkahelyein állt alkalmazásban.)

A település haladásának tükre a lakásállomány és annak minőségi változása. Az 1990-ben használt 2362 füzesgyarmati lakásból 910 még 1944 előtt épült. 1945–1959 között 301, 1960–1969 között 190. A fellendülés két évtizede alatt (1970–1989) a városban 1076 új lakás készült el. 1990-ben a lakások között már csak 20,4% volt az egyszobás, elérte az 50,5%-ot a kétszobások aránya, és 29%-ra nőtt a három vagy több szobával rendelkező lakások részesedése. Akkor 1577 lakásban volt vízvezeték és 434-ben földgázfűtés. Elszaporodtak a többszintes, garázsos, kisvárosias családi házak.

A rendszerváltástól napjainkig

Az 1990-et követő időszakban Füzesgyarmat gazdasági életében is jelentős átalakulás ment végbe. A mezőgazdasági termelés és az ágazatban foglalkoztatottak száma visszaesett, míg az iparban megélhetést találóké emelkedett. A gazdasági szerkezetváltás okozta megélhetési gondokat azonban mérsékelte a nyolcvanas évek közepétől feltárt szénhidrogénvagyon, pontosabban az ennek eredményeként végrehajtott beruházások. A MOL Rt. által kitermelt szénhidrogén értéke évente eléri a 8-10 milliárd Ft-ot, így az rt. a környék legjelentősebb üzeme. A PETROLTEAM Olajipari Szolgáltató és Szállítmányozási Kft. 1994-ben alakult a MOL Rt.-ből. Tevékenységi köre egyebek mellett teher- és személyszállítás, villamosipari gépek és kazánok javítása, technológiai szerelése és fémszerkezetek gyártása. Az élelmiszer-ipari tevékenységek közül említést érdemel a CSÚCSHÚS Kft., amelynek nemrég korszerűsített vágóhídja az uniós követelményeknek is megfelel, és így lehetővé vált a különféle húskészítmények előállítása, illetve kereskedelmi forgalmazása. A Gyarmat Kenyér Kft. a helyi és a környékbeli településeket látja el kenyérrel és péksüteménnyel. A német tulajdonú KUKA ROBOTICS Kft. jelenleg a város legnagyobb üzeme, ahol robotberendezésekhez készítenek alkatrészeket. A 2004. évi fejlesztésekkel, új üzemcsarnokok építésével közel kétszáz helybeli és környékbeli számára biztosít munkalehetőséget. Messze földön ismert Galambos Sándor hintókészítő műhelye, amely a Füzesgyarmathoz kapcsolódó régi kézműveshagyományokat örökíti át. A mezőgazdasági üzemek és vállalkozások szerény fejlesztéseikkel próbálnak talpon maradni. A csökkenő állatállomány (sertés, baromfi, szarvasmarha, juh) mellett a gabonafélék és az ipari növények termelése (cukorrépa, repce) számottevő. A hatvanas években úttörő lépésként meghonosodott gyümölcstermesztésnek (alma) már alig van nyoma.

Az alapfokú oktatást a Kossuth Lajos Általános és Alapfokú Művészeti Iskola fogja össze. A tájház a település és a Sárrét régi életét tárja az utókor elé, és otthont ad a helyi születésű neves parasztköltő és közéleti férfi, Hegyesi János emlékszobájának, illetve a helytörténeti szakkörnek is. 1997-től a művelődési ház és a tájház közösen jelenteti meg a helytörténeti füzeteket. A helyi képtár a Füzesgyarmatról elszármazott festő, Szitás Erzsébet olajképekből, akvarellekből, linómetszetekből és fára festett ikonokból álló mintegy 200 alkotását mutatja be. Jelentős még a képtár népművészeti gyűjteménye is. Nyaranta pedig itt kerül megrendezésre a képzőművészeti tábor. A város talán legismertebb nevezetessége az 1998-ban megnyílt Japán Múzeum. A Magyarországon egyedülálló gyűjtemény alapítója és folyamatos bővítője a kisvárosból elszármazott Doma Mikó István, aki festőművészként szerzett hírnevet Japánban. A számos muzeális értékű tárgy mellett közel 2 ezer m^2-es területen kialakított japánkert is felejthetetlen élményt nyújt a látogatók számára. A város főterén álló copf stílusú református templom mellett található Csánki Dezső történetírónak, a Magyar Országos Levéltár hajdani főigazgatójának a szülőháza.

Az elmúlt másfél évtizedben fellendült a kisváros idegenforgalma. A legnagyobb vonzerőt az egykori kastélyparkban kialakított strandfürdő jelenti, aminek a gyógyfürdő, a „Sárrét gyöngye" gyógyvíz is része. A fürdő előtti parkban üzletsor (vendéglátóegységek) biztosítja a vendégek kikapcsolódását. A különböző árkategóriájú szálláshelyek közül említést érdemel a 40 ágyas motel és a 2004-ben átadott kemping, illetve az impozáns méretű és megjelenésű Hotel Gara. Ez utóbbi a felszereltségével minden igényt kielégít, konferenciák és egyéb rendezvények tartására is alkalmas. Füzesgyarmat az elmúlt években Zimándújfaluval alakított ki jól működő testvértelepülési kapcsolatot.

BÉKÉS MEGYEI KÖZGYŰLÉS ELNÖKEI, ALELNÖKEI AZ ELMÚLT 10 ÉVBEN / PREŞEDINŢII, VICEPREŞEDINŢII CONSILIULUI JUDEŢEAN BÉKÉS ÎN ULTIMII 10 ANI

Elnök / Preşedinte	Alelnök / Vicepreşedinte
1994–1997. dr. Simon Imre 1997–1998. Varga Zoltán	1994–1998. dr. Pelcsinszki Boleszláv
1998–2002. Domokos László	1998–2002. dr. Jeszenszki Géza
2002– Varga Zoltán	2002–2004. dr. Pelcsinszki Boleszláv 2004– dr. Bartóki László

HATÁR MENTI TELEPÜLÉSEK POLGÁRMESTEREI AZ ELTELT 10 ÉVBEN
PRIMARII LOCALITĂŢILOR DE FRONTIERĂ ÎN ULTIMII 10 ANI

Település neve / Numele localităţii	1994–1998	1998–2002	2002–2006
Battonya	Takács Dezső	Takács Dezső	Takács Dezső
Dombegyház	Gyarmati Jánosné	Gyarmati Jánosné	Gyarmati Jánosné
Elek	Kecskeméti János	Kecskeméti János Klem István (2002)	Pluhár László
Füzesgyarmat	dr. Szentesi Károly	dr. Szentesi Károly	Várkonyi Imre
Gyula	Lebenszki Attila	Dancs László	dr. Perjési Klára
Kétegyháza	† Eisele József Árgyelán György (1995)	Gulyás György	Gulyás György
Kevermes	Domsik Jánosné Tar Józsefné (1997)	Bugyi Ferenc	Bugyi Ferenc
Kunágota	Pápai Zoltán	Pápai Zoltán	Pápai Zoltán
Lökösháza	Germán Géza	Germán Géza	Germán Géza
Medgyesegyháza	Nagy Béla	Nagy Béla	dr. Nagy Béla
Mezőhegyes	Kassai Béla	Kassai Béla	Sebők Antal
Mezőkovácsháza	Szűcs Károly Bakos István (1996)	Szekeres Lajos	dr. Szarvas Attila
Nagybánhegyes	Sztankó István	Oláh Vilmosné (2000) Jancsó Ottó	Jancsó Ottó

A BÉKÉS MEGYEI KÖZGYŰLÉS NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGI BIZOTTSÁG ELNÖKEI, TITKÁRAI

PREŞEDINŢII ŞI SECRETARUL COMISIEI PENTRU MINORITĂŢII ETNICE ŞI NAŢIONALE AL CONSILIUL JUDEŢEAN BICHIŞ

TISZTSÉG	**1994–1998**	**1998–2002**	**2002–2006**
Elnök	Kecskeméti János	Árgyelán György	Tolnai Péter
Titkár	Hevesi József	Hevesi József	Hevesi József

A HATÁR MENTI TELEPÜLÉSEK TALÁLKOZÓINAK EDDIGI HELYSZÍNEI

LOCURILE DE ÎNTÎLNIRE A LOCALITĂŢILOR TRANSFRONTALIERE

Év	**Magyarországon**	**Romániában**
1995-ben	Kevermes (VI. 7.)	Pecica (X. 30.)
1996-ban	Mezőhegyes (IX. 19.)	–
1997-ben	Dombegyház (IX. 25.)	Curtici (V. 23.)
1998-ban	Lökösháza (IX. 8.)	Macea (V. 15.)
1999-ben	Medgyesegyháza (X. 29.)	Semlac (V. 14.)
2000-ben	Kunágota (X. 18.)	Iratoș (V. 5.)
2001-ben	Kétegyháza (X. 12.)	Zerind (VI. 15.)
2002-ben	Mezőkovácsháza (IX. 13.)	Nâdlac (VI. 21.)
2003-ban	Gyula (X. 9.)	Zimandu Nou (V. 23.)
2004-ben	Elek (X. 7.)	Pecica (IV. 22.)
2005-ben	Füzesgyarmat (X. 13.)	Arad (VI. 30.)

Békéscsaba, 2005. szeptember hó.

Válogatott bibliográfia

A szerzők ezúton fejezik ki köszönetüket az adatszolgáltatásért a bemutatott települések polgármestereinek és munkatársaiknak. A szerteágazó, gazdag szakirodalomból az általánosabb jellegűeket, az egyes települések irodalmából pedig csak az újabb összefoglalásokat vettük fel a jegyzékbe. Az eurorégiós kérdések egyre bővülő szakirodalmából az Arad és Békés megyék szempontjából eligazítást nyújtó munkákat emeltük ki.

Karácsonyi János: Békés vármegye története I–III. Gyula, 1896.

Márki Sándor: Arad vármegye és Arad szabad királyi város története I–II. Arad, 1892–1895.

Borovszky Samu: Csanád vármegye története 1715-ig I–II. Budapest, 1900.

Gaál Jenő: Békés megye. Budapest, 1892.

Gaál Jenő: Csanád megye. Budapest, 1892.

Makó és a Csanád-Torontál vármegyei községek. Szerk.: Barna János. Budapest, 1929.

Féja Géza: Viharsarok. Az Alsó-Tiszavidék földje és népe. Budapest, 1937.

Békés megye 1944–1945-ben. Szerk.: Dér László és Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1974.

Békés megye gazdasági földrajza. Főszerk.: Krajkó Gyula. Békéscsaba, 1974.

Békés megye kézikönyve. Szerk.: Kasza Sándor. Budapest, 1999.

A mi Alföldünk. Szerk.: Rakonczai János–Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1996.

Békés megye képes krónikája. Szerk.: Erdmann Gyula és Havassy Péter. Békéscsaba, 2001.

„Szép vagy, alföld..." Képes krónika a Nagyalföldről. Szerk.: Rakonczai János. Békéscsaba, 2002.

Takács Lajos: A dohánytermesztés Magyarországon. Budapest, 1964.

Dáczer Károly: Kamarai dohánykertészségek telepítése a Dél-Alföldön (1843–1844). Szeged, 1998.

A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában (1848–1914) I–II. Szerk.: Szabó István. Budapest, 1965.

Békés megye Pesty Frigyes helynévgyűjtésében. S. a. rend., jegyz.: Jankovich B. Dénes. Békéscsaba, 1983.

Kristó Gyula: Békés megye a honfoglalástól a török világ végéig. Békéscsaba, 1981.

Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Budapest, 1988.

A Körös–Tisza–Maros köz települései a középkorban. Szerk.: Blazovich László. Szeged, 1996.

Káldy-Nagy Gyula: A gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása. Békéscsaba, 1982.

Káldy-Nagy Gyula: A csanádi szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása. Szeged, 2000.

Ember Győző: Az újratelepülő Békés megye első összeírásai (1715–1730). Békéscsaba, 1977.

Erdei Aranka: Békés megye társadalma és gazdasága 1828-ban. Gyula, 1986.

Dóka Klára: A Körös és Berettyó vízrendszer szabályozása a 18–19. században. Gyula, 1997.

Erdmann Gyula: Deportálás, kényszermunka. Békési és csanádi németek szovjet munkatáborokban. Gyula, 1990.

Cseh Edit: A Békés megyei zsidóság történetének levéltári forrásai. Gyula, 2002.

Scherer Ferenc: Gyula város története I–II. Gyula, 1938.

Johann Stöckl–Franz Brandt: Die Geschichte der Gemeinde Elek in Ungarn. Weinheim, 1977.

Csobai Lászlóné–Nagyné Martyin Emilia: Kétegyháza. Budapest, 2002.

Kovács József: A kunágotai katolikus egyházközség története 1843–1993. Szeged, 1994.

Tóth István: Mezőhegyes kétszáz éve. Budapest, 1986.

Bozsik Nóra: Mezőhegyes lótenyésztésének története (1785–1985). Budapest, 1985.

Emlékkönyv Mezőkovácsháza alapításának 150. évfordulójára. Szerk.: Dankó Imre. Mezőkovácsháza, 1964.

Balogh György: Mezőkovácsházáról mezőkovácsháziaknak. Mezőkovácsháza, 1987.

Medgyesegyháza 1893–1993. Szerk.: Szabó Ferenc. Medgyesegyháza, 1993.

Takács László: Historia Battonya. Battonya, 1998.

Pelle Ferenc: Kevermes története. Kevermes, 2003.

Tóth József: Urbanizáció az Alföldön. Budapest, 1988.

Rechnitzer János: A területi stratégiák. Budapest–Pécs, 1998.

Horváth Gyula: Európai regionális politika. Budapest–Pécs, 1998.

Rechnitzer János: Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon. In: Elválaszt és összeköt a határ. Szerk.: Nárai Márta és Rechnitzer János. Pécs–Győr, 1999.

A Duna–Körös–Maros–Tisza eurorégió stratégiája. Szerk.: Nagy Imre és Csókási Eszter. MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet Békéscsabai Osztálya. (Kézirat.)

Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. Szerk.: Horváth Gyula és Rechnitzer János. Pécs, 2000.

Pálné Kovács Ilona: Regionális politika és közigazgatás. Budapest–Pécs, 2001.

Csókási Eszter–Nagy Imre: A Duna–Körös–Maros–Tisza eurorégió szerepe a magyar–román–szerb-montenegrói hármas határ menti együttműködésben. In: Lehet-e három arca e tájnak? Tanulmányok a délkelet-alföldi határrégió újraszerveződő kapcsolatairól. Szerk.: Nagy Imre és Kugler József. Békéscsaba–Pécs, 2004.

Becsei József: Népességföldrajz. Békéscsaba, 2004.

De-a lungul frontierei

La aniversarea a 10 ani de colaborare între localitățile de frontieră ale județelor Békés și Arad

Urare

Inițiativele spontane din 1995 ale primarilor din localitățile de frontieră, din județele Arad și Békés, au fost urmate și facilitate de procesul de maturizare a relațiilor instituționale din cele două județe, proces care continuă și în prezent. Astfel, în 1996, în faza experimentală a colaborării, specializarea primarilor din localitățile participante, care a avut loc la Chitighaz, a beneficiat deja de pe atunci de subvenționare din partea autorităților, iar din 1998 colaborarea este finanțată într-o măsură semnificativă prin programul PHARE CBC. Numărul mare de participanți la aceste proiecte a consolidat relațiile profesionale deja existente sau recent stabilite între cele două țări, facilitând dezvoltarea colaborării regionale.

Euroregiunea Dunăre-Criș-Mureș-Tisa, înființată în 1997, la Seghedin și care între timp și-a lărgit activitatea, asigură cooperarea interumană, economică și regională într-o arie geografică mai extinsă. Euroregiunea DKMT a trecut, în ultima perioadă, printr-un amplu proces de schimbări organizatorice. Rezultatele concrete ale acestor modificări încep deja să prindă contur. Euroregiunea DKMT și-a amplificat activitatea și în ceea ce privește proiectele, iar în curând se va definitiva programul strategic al acesteia.

În continuarea programului PHARE CBC, în urma aderării la Uniunea Europeană, în Ungaria, au devenit accesibile fondurile INTERREG III/A. Până la sfârșitul anului 2006, partea maghiară are la dispoziție pentru derularea programelor și proiectelor transfrontaliere din zona de frontieră româno-maghiară, aproape 32 de milioane de euro. Scopul nostru este acela ca marea parte a acestei sume să fie folosită pentru derularea programelor de dezvoltare regională în județele Arad și Békés.

Începând din 1 mai 2004, ziua aderării Ungariei la UE, au fost demarate lucrările de pregătire pentru perioada bugetară 2007–2013 a uniunii. La nivel național, dar și pe plan regional, este în curs de derulare al II-lea proiect de dezvoltare națională. Sperăm ca în perioada 2007–2013, în această zonă să poată funcționa un program operativ propriu, în cadrul căruia un rol important îl va juca exploatarea posibilităților oferite de așezarea geografică a localităților întinse de-a lungul frontierei. Conform planurilor, în această perioadă și România va fi membră UE și va beneficia de bugetul uniunii, astfel încât în această zonă se vor putea realiza planurile de dezvoltare stabilite de comun acord între cele două țări membre, între cele două regiuni și județe aflate în relații de bună vecinătate.

În acest fel, se pot face progrese, pășind dinspre starea de localitate de frontieră și dinspre situația nefavorabilă din trecut, spre dezvoltarea microregiunii, spre schimbarea favorabilă a relațiilor interumane, economice, infrastructurale, astfel încât toate acestea să fie în folosul locuitorilor din regiunea respectivă, creându-se între noi o legătură mai strânsă.

Salut călduros primarii, funcționarii publici și locuitorii ambelor țări care depun eforturi în vederea realizării acestor planuri. Îi salut, în special, pe președintele, vicepreședinții Consiliului Județean Arad, pe primarul și viceprimarii municipiului Arad și pe toți consilierii. Mă bucură faptul că într-o perioadă atât de importantă dețin funcția de președinte al Euroregiunii DKMT, reprezentând județul Békés. Îmi exprim bucuria cu ocazia editării acestui volum care este o dovadă exemplară și utilă a relațiilor noastre de cooperare. Prezentând trecutul și prezentul la adevăratele lor valori, volumul face referiri la viitorul acestei zone, care stă pe temelii solide. Cred că prin eforturi comune, următorii zece ani vor aduce locuitorilor celor două județe o dezvoltare simțitoare. Pentru realizarea acestui scop trebuie să conlucrăm și în viitor în județele Arad și Békés.

Békéscsaba, septembrie 2005.

Varga Zoltán
Președintele Consiliului Județean Békés

Stimați cititori!

Cu multă bucurie și speranță m-am pregătit pentru prima întâlnire a localităților de frontieră din județul Békés și Arad care a avut loc la Kevermes. De atunci au trecut zece ani, unele detalii au fost învăluite în ceață, iar conducătorii autorităților locale din ambele județe s-au schimbat. Nici eu nu fac excepție de la această situație. Între 1998-2002, am făcut parte din executivul consiliului județean Békés, și după o revenire de aproape doi ani, în momentul de față, sunt din nou primarul localității Körösladány.

Prima întâlnire a avut, în acea vreme, indubitabil, un caracter de noutate și de pionierat. În strădania de a găsi soluții, Europa de est era marcată de conflicte între naționalități și de un proces amplu de schimbare. Ne aflam la doar câțiva ani de la schimbarea regimului.

În epoca socialistă, între România și Ungaria, oficial, a existat o relație de colaborare prietenească și frățească, mai ales, având în vedere că am aparținut aceluiași sistem. În realitate, între cele două state existau relații tensionate, situația agravată și neîncrederea au umbrit permanent legăturile noastre. La sfârșitul anilor 80, nu a putut fi exclusă nici posibilitatea unui conflict. Nu pot să afirm că în prezent relațiile dintre noi sunt perfecte, dar s-au accelerat tendințele reciproce de apropiere și se întrevede momentul aderării României la Uniunea Europeană, după care frontierele vor deveni simbolice.

Atunci, în 1995, dorul de a ne cunoaște reciproc, de a arunca o privire dincolo de graniță s-a născut de ambele părți. Oare cum trăiesc oamenii de dincolo, oare ce se întâmplă dincolo? Deși aveam posibilitatea, recunosc, ne vizitam foarte rar. Trecerea frontierei se desfășura în condiții severe și foarte lent, lipsită de bunele maniere, stârnindu-ți senzația că te afli la cheremul funcționarilor.

Toate acestea se întâmplau în pofida faptului că, pe vremuri, oamenii din aceste localități erau în bune relații de vecinătate. Se duceau împreună la târguri, la baluri, se îngrijeau de relațiile pe care le aveau și au încheiat căsătorii între ei. Satele, orașele erau legate prin drumuri și prin cale ferată, și toate acestea într-o perioadă nu prea îndepărtată. Dezvoltarea uimitoare din anii de după constituirea statului dualist, a fost brusc întreruptă de primul război mondial și pecetluită de Tratatul de la Trianon. Trasarea noilor frontiere a sistat toate posibilitățile de colaborare, a făcut imposibilă continuarea relațiilor economice, locuitorii de ambele părți ale graniței fiind condamnați la o lentă marginalizare și la agonie.

La întâlnirea de la Kevermes a fost exprimată necesitatea schimbării. Conducătorii administrațiilor locale s-au săturat de situația marginalizată în care se aflau și au dat de înțeles că nu așteaptă soluționarea problemelor de la guverne, ci își iau soarta în propriile lor mâini, în vederea stabilirii de noi relații. Chiar și începerea lucrărilor de la Kevermes a întârziat, deoarece delegația din Arad, condusă de vicepreședintelui Achim Alexa, a ajuns în localitate cu o întârziere de peste două ore după trecerea frontierei de la Nădlac. Ulterior s-a adeverit – la ce ne așteptam, de altfel – că atmosfera de prietenie a primei întâlniri, numărul ideilor formulate au justificat necesitatea îmbunătățirii relațiilor transfrontaliere și au catalizat relațiile dintre cele două județe și locuitorii lor spre normalizare, proces care continuă și în prezent.

Ultimii zece ani au adus o serie de rezultate: deschiderea punctului de trecere a frontierei de la Bătania, intensificarea traficului din punctele de trecere a frontierei, pe lângă relaţiile existente între localităţi, stabilirea de relaţii de colaborare între diferitele structuri judeţene.

Programul Phare CBC a revigorat şi continuă să revigoreze şi în prezent relaţiile noastre, asigurând resursele financiare pentru proiectele transfrontaliere. Interesul general pentru acest program creşte în permanenţă, numărul participanţilor devenind din ce în ce mai mare. Deoarece în ultimii zece ani întâlnirile de lucru s-au ţinut în diferite localităţi, participanţii au avut ocazia să-şi cunoască reciproc problemele şi valorile. Au devenit sistematice deschiderile temporare ale frontierelor între localitățile Dombegyház – Iratoş, Aletea-Grăniceri, proiectele în domeniul turistic şi colaborarea instituțională dintre localități. Se înființează şi se consolidează relații de prietenie între localități. Astăzi, vizita reciprocă a primarilor localităților partenere reprezintă ceva firesc. Angajații instituțiilor publice, ai spitalelor, universităților, muzeelor județene, bibliotecilor, teatrelor, centrelor culturale, arhivelor, judecătoriilor, procuraturilor, polițiilor şi ai altor organizaţii au legături profesionale zilnice. Intelectualii județelor noastre, scriitorii, artiştii plastici, sportivii, conducătorii şi membrii organizațiilor civile, rudele şi prietenii ajung să se cunoască reciproc, având scopuri şi programe comune care, odată cu aderarea la Uniunea Europeană, se vor dezvolta şi mai mult. În ultimii ani, au fost realizate investiţii de miliarde, de ambele părţi ale graniței. Locuitorii acestor zone sunt conştienţi de mult timp că au scopuri comune şi realizarea acestora este posibilă numai prin colaborare. Un caz tipic de acest fel este ocrotirea bazei de apă a conului format din depuneri le aluviale ale Mureşului. Cei din zonă, trebuie să aibă grijă de reţeaua de apă potabilă ce deserveşte sutele de mii de locuitori, ceea ce implică responsabilităţi majore, pentru că apa potabilă devine din ce în ce mai mult o comoară naturală inestimabilă. Ambele părți doresc ca autostrada proiectată să treacă prin această zonă.

Ce aş putea ura pentru noi toţi la aniversarea de zece ani? Faptul ca desființarea granițelor din viitorul apropiat şi posibilitățile oferite de UE să revigoreze colaborarea regională. Mai doresc ca această perspectivă să nu creeze în rândul celor implicați o stare de automulțumire. Procesul demarat acum zece ani va fi dus la bun sfârşit, dacă ițele rupte - mă refer la cele interumane, infrastructurale, economice - vor fi legate din nou, spre bucuria tuturor celor ce trăiesc pe aceste meleaguri.

Körösladány, septembrie 2005.

Dr. Pelcsinszki Boleszláv

Retrospectivă

Teritoriul aflat în bazinul Crişurilor, formează o unitate geografică, administrativă şi structurală cu un trecut istoric şi statal comun. Astfel, aici s-a dezvoltat o infrastructură rutieră, economică, comercială şi culturală solidă care deserveşte eficient această unitate. Grupurile etnice (maghiare, române, slovace, sârbe, germane etc) şi comunităţile religioase (catolice, reformate, evanghelice, ortodoxe şi greco-catolice) care s-au stabilit pe aceste meleaguri au fost afectate, în întregimea lor, în urma Tratatelor de Pace care au fost încheiate la finele primului şi celui de-al doilea război mondial.

Trasarea noilor frontiere din această zonă, pe lângă parţiala bucurie sau tristeţe pe care le-a cauzat, a adus cu sine situaţii specifice aşezărilor de frontieră, îndepărtare de centru, marginalizare, o infrastructură trunchiată, schimbarea orientării administrative, o restructurare lingvistică, religioasă şi etnică, o divizare a zonei de odinioară unitară din punct de vedere economic şi, în pofida apropierii geografice, a cauzat o distanţare teritorială treptată.

Deşi contrar acestor schimbări istorice de amploare, cei din zonă au păstrat în memorie amintirea unităţii organice de odinioară, aceste relaţii s-au stins, încetul cu încetul, atât pe plan economic, cât şi pe plan social. Cei care au cunoscut şi care cunosc această perioadă sunt persoanele care păstrează firele destrămate ale unei unităţi puternice familiale distrusă artificial cărora li se adaugă acei istorici care doresc cu adevărat să cunoască trecutul acestei zone.

Primarii localităţilor de lângă frontieră au început să se apropie în mod reciproc abia atunci când schimbarea democratică a regimului, respectiv revoluţiile care au avut loc de ambele părţi au făcut posibil acest lucru. În data de 7 iunie 1995, în incinta primăriei din Kevermes, după o îndelungată pauză, în sfârşit, şi-au dat întâlnire primarii localităţilor Zerind, Pilu, Grăniceri, Curtici, Macea, Iratoş, Pecica, Peregu Mare, Nădlac, respectiv, Jula, Chitighaz, Aletea, Lökösháza, Kevermes, Dombegyház, Bătania, Mezőhegyes şi vicepreşedinţii de atunci ai Consiliului Judeţean Arad.

Cu această ocazie, am afirmat că de mai multe decenii, oamenii de pe aceste meleaguri, indiferent de care parte a graniţei trăiau, dacă au aruncat o privire „dincolo", printre copaci, puteau zări turnul bisericii din satul învecinat, iar când era vreme bună, puteau auzi şi cum bate clopotul; cu toate acestea însă, cu trecerea vremii, au început să nu mai ştie cine trage clopotele şi pentru cine bat ele.

În vederea schimbării situaţiei, tot cu această ocazie, a fost formulată necesitatea stabilirii de relaţii la nivelul liderilor şi comunităţilor din localităţile învecinate, făcându-se apel la buna credinţă şi la epuizarea maximă a posibilităţilor modeste oferite de această zonă.

În cei zece ani trecuţi de atunci, s-a dovedit că în 1995 a fost demarat un proces de colaborare microregională. În prezent, 15 primari din judeţul Arad şi 13 primari din judeţul Bekes participă la acest demers, aderând şi localităţile Şeitin, Semlac, Şofronea, Zimandu Nou, Pâncota, Dorobanţi, respectiv localităţile Kunágota, Mezőkovácsháza, Medgyesháza, Füzesgyarmat, Bánhegyes. Relaţiile sunt constante între majoritatea acestor localităţi. Se vizitează reciproc şi sunt gazdele acestor întâlniri, îşi invită echipele de fotbal şi ansamblurile folclorice. Se stabilesc relaţii la nivel instituţional şi înfiripă relaţii de înfrăţire. Deschiderea punctului de trecere a frontierei Bătania-Turnu serveşte interesele celor din zonă.

În procesul de identificare şi derulare a proiectelor comune transfrontaliere li se vor alătura în viitorul apropiat localitățile Mișca și Békésszentandrás. Acest mod de colaborare similar îl au și comunitățile din partea estică a județului Békés cu comunitățile din sud-vestul județului Bihor.

De la 1 mai 2004, Ungaria și ca atare județul Békés sunt membrii UE. În pers-pectivă, începând din 2007, și România, respectiv județul Arad, vor adera la UE. Localitățile amintite stau în fața unei noi provocări și totodată li se deschid perspective noi. Trebuie să fim prezenți în mod reciproc în localitățile învecinate partenere, în județe și în cele două țări. Proiectele comune INTERREG III/A și PHARE CBC oferă avantajele colaborării economice, asigurând o dezvoltare a zonei în vederea întăririi reciproce și a unificării.

Dacă aruncăm o privire asupra primei întâlniri de la Kevermes și asupra celor zece ani trecuți de la prima întâlnire, putem afirma, de comun acord, că acum, parcă, știm deja mai bine de ambele părți ale frontierelor, cine trage clopotele în satul vecin și pentru cine bat ele.

Colaborarea poate fi lărgită prin identificarea noilor modalități de comunicare. Bazele acestora se pun în momentul de față și vor da roade, și în această zonă, odată cu aderarea.

Dacă din partea ambelor părți vor exista voință și eforturi spirituale depuse în acest scop, posibilitățile financiare ale dezvoltării microregiunii vor deveni mai accesibile și așezarea geografică, până acum neavantajoasă, în sfârșit, va deveni avantajoasă pentru toți locuitorii județelor Arad și Békés. Dialogul început la Kevermes, abia atunci va primi un conținut real.

Békéscsaba, septembrie 2005.

Hevesi József

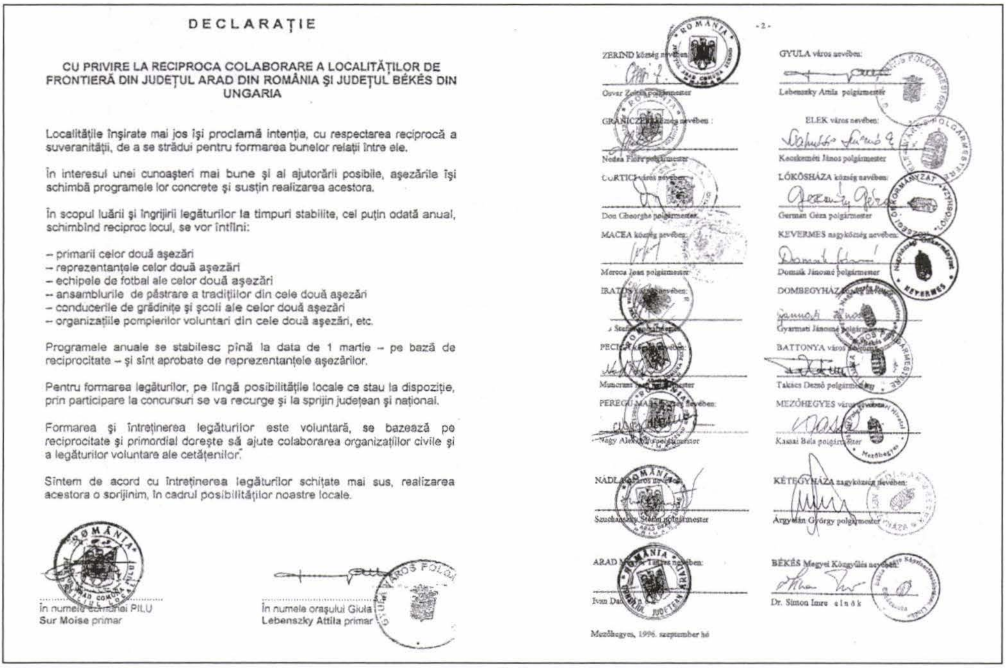

DECLARAȚIE

CU PRIVIRE LA RECIPROCA COLABORARE A LOCALITĂȚILOR DE FRONTIERĂ DIN JUDEȚUL ARAD DIN ROMÂNIA ȘI JUDEȚUL BÉKÉS DIN UNGARIA

Localitățile înșirate mai jos își proclamă intenția, cu respectarea reciprocă a suveranității, de a se strădui pentru formarea bunelor relații între ele.

În interesul unei cunoașteri mai bune și al ajutorării posibile, așezările își schimbă programele lor concrete și susțin realizarea acestora.

În scopul luării și îngrijirii legăturilor la timpuri stabilite, cel puțin odată anual, schimbînd reciproc locul, se vor întîlni:

- primarii celor două așezări
- reprezentanțele celor două așezări
- echipele de fotbal ale celor două așezări
- ansamblurile de păstrare a tradițiilor din cele două așezări
- conducerile de grădinițe și școli ale celor două așezări
- organizațiile pompierilor voluntari din cele două așezări, etc.

Programele anuale se stabilesc pînă la data de 1 martie – pe bază de reciprocitate – și sînt aprobate de reprezentanțele așezărilor.

Pentru formarea legăturilor, pe lîngă posibilitățile locale ce stau la dispoziție, prin participare la concursuri se va recurge și la sprijin județean și național.

Formarea și întreținerea legăturilor este voluntară, se bazează pe reciprocitate și primordial dorește să ajute colaborarea organizațiilor civile și a legăturilor voluntare ale cetățenilor.

Sîntem de acord cu întreținerea legăturilor schițate mai sus, realizarea acestora o sprijinim, în cadrul posibilităților noastre locale.

În numele comunei PILU
Sur Moise primar

În numele orașului Giula
Lebenszky Attila primar

- 2 -

ZERIND község nevében:
Osvar Zoltán polgármester

GRĂNICZERI község nevében :
Nedea Flore polgármester

CURTICI város nevében:
Don Gheorghe polgármester

MACEA község nevében:
Meroca Ioan polgármester

IRATOS [illegible] nevében:
[illegible] polgármester

PECICA község nevében:
Muncran [illegible] polgármester

PEREGU MARE község nevében:
Nagy Alexandru polgármester

NĂDLAC város nevében:
Szechahszky Stefan polgármester

ARAD Megyei Tanács nevében:
Ivan Dan elnök

GYULA város nevében:
Lebenszky Attila polgármester

ELEK város nevében:
Kecskeméti János polgármester

LŐKÖSHÁZA község nevében:
German Géza polgármester

KEVERMES nagyközség nevében:
Domsik Jánosné polgármester

DOMBEGYHÁZA község nevében:
Gyarmati Jánosné polgármester

BATTONYA város nevében:
Takács Dezső polgármester

MEZŐHEGYES város nevében:
Kasnai Béla polgármester

KÉTEGYHÁZA nagyközség nevében:
Árgyelán György polgármester

BÉKÉS Megyei Közgyűlés nevében:
Dr. Simon Imre elnök

Mezőhegyes, 1996. szeptember hó

Declarație de intenție semnată la Mezőhegyes în septembrie 1996

Relațiile transfrontaliere româno-maghiare din perspectiva Uniunii Europene

Frontierele jucau până nu demult, mai degrabă, un rol de separare în Europa. Această afirmație este valabilă, în special, atunci când ne referim la „cortina de fier" care în urmă cu 15 ani încă mai despărțea țările din Europa Centrală și de Est de cele din Europa de Vest, trasând clar linia de demarcație economico-socială dintre cele două lumi. De la jumătatea secolului XX, în partea de vest a continentului, trecerea prin frontiere a devenit din ce în ce mai lejeră, iar cooperarea economică dintre regiunile de frontieră s-a consolidat. În 1971, la propunerea Consiliului Europei a fost înființată Alianța Regiunilor de Frontieră (AEBR). În 1981, AEBR a adoptat Carta Regiunilor de Frontieră din Europa, în care au fost formulate principiile de bază ale cooperării transfrontaliere. În anii 80 și 90, s-au făcut noi progrese semnificative în domeniul cooperării transfrontaliere dintre regiunile economice din Europa de Vest, devenită din ce în ce mai unită. Aceasta a constituit un model pentru țările din Europa Centrală și de Est, recent eliberate de sub influența sovietică, ajutându-le să stabilească o strategie de dezvoltare pentru propriile regiuni de frontieră. Zona de frontieră româno-maghiară, stabilită în 1920 a fost marginalizată de-a lungul deceniilor din cauza tensiunilor politice care au dus la reducerea relațiilor economice și familiale existente odinioară între populația localităților aflate de cele două părți ale graniței. Au fost înființate prea puține puncte de trecere a frontierei, iar trecerea prin cele existente a fost greoaie. Schimbarea regimului în 1989/1990 a dus la formarea unei situații noi în regiunile de frontieră din Europa Centrală și de Est, iar relațiile dintre localitățile aflate de cele două părți ale graniței s-au intensificat. La început, aceasta se manifesta prin cumpărăturile făcute în țările vecine și prin vizitele reciproce. Mai târziu, colaborarea s-a extins și asupra instituțiilor administrației publice din localităților învecinate, continuând prin cooperările interjudețene. Uniunea Europeană, aflată în plin proces de extindere și de întărire a coeziunii interne, a sprijinit aceste demersuri prin extinderea programelor transfrontaliere (INTERREG I, II și III A, PHARE CBC) și asupra acestor regiuni. Un puternic avânt a luat de asemenea, și cooperarea euroregională. În prezent, se lucrează la elaborarea strategiei pe termen lung a Euroregiunii Dunăre-Criș-Mureș-Tisa (DKMT) care unește trei țări învecinate. Colaborarea dintre localitățile județelor Békés și Arad se înscrie în acest fenomen de cooperare.

Prezentul și trecutul județului Békés

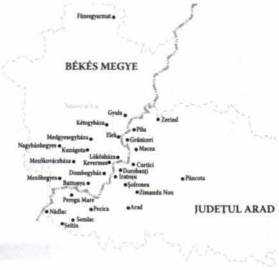
Füzesgyarmat
BÉKÉS MEGYE
Gyula
Zerind
Kétegyháza
Pilu
Medgyesegyháza
Elek
Grăniceri
Nagybánhegyes
Kunágota
Macea
Lőkösháza
Mezőkovácsháza
Kevermes
Curtici
Dombegyház
Dorobanți
Mezőhegyes
Iratoșu
Pâncota
Battonya
Șofronea
Zimandu Nou
Peregu Mare
Nădlac
Pecica
Arad
JUDEȚUL ARAD
Semlac
Seitin

Adresa Autoguvernării Județene Oficiul Autoguvernării Reprezentanța Județului Békés:
H–5600 Békéscsaba, Derkovits sor 2.
Telefon/fax: 3666 441 141, 441 593,
Website: www.bekesmegye.hu

Suprafața: **5.631 km^2**
Număr de locuitori: **397.791**
Densitatea populației: **70,6 loc./km^2**
Rata șomajului: **7,0%**
Proporția populației active: **36,5%**

Împărțirea forței de muncă pe ramuri de activitate (%)
- Industrie, construcții, expolatare minieră: **33,3%**
- Agricultură: **11,5%**
- Comerț, transport, finanțe: **24,3%**
- Administrație, învățământ, sănătate, etc: **30,9%**

Împărțirea populației pe medii de vârstă (%)
- Între 0 – 14 ani: **16,7%**
- 14 – 59 ani: **60,9%**
- peste 60 ani: **22,4%**

Proporția minorităților în funcție de legăturile culturale:(%)
- Slovaci: **1,8%**
- Țigani: **0,9%**
- Români: **0,9%**
- Germani: **0,4%**
- Sârbi: **0,1%**
- Altele: **0,1%**

Împărțirea populației în funcție de confesiune: (%)
- Romano-catolici: **26,7%**
- Greco-catolici: **0,5%**
- Reformați: **18,3%**
- Evangheliști: **11,4%**
- Greco-orientali: **1,1%**
- Alțele: **1,4%**

Nu aparțin nici unei confesiuni, necunoscuți: **40,6%**

Suprafața unității teritorial-administrative, aflată în partea de sud-est a Ungariei, de-a lungul graniței româno-maghiare este de 5631 km^2. În 2001, avea 398.000 de locuitori, iar densitatea populației a depășit 70 de locuitori/ km^2. Având în vedere suprafața și numărul locuitorilor, județul Békés se află undeva la mijloc în clasamentul județelor din Ungaria. Densitatea populației îl situează însă mai degrabă în sfertul de jos al listei.

Deoarece autostrăzile aflate în construcție ocolesc județul, accesul spre acesta nu este tocmai avantajos. Una dintre axele principale ale traficului rutier este șoseaua 44, care pornind de la punctul de trecere al frontierei de la Jula, merge spre vest, făcând legătura cu autostrada Budapesta-Seghedin prin Kecskemét. Partea dintre Kiskunfélegyháza și Seghedin a autostrăzii M5 va fi dată în funcțiune peste doi ani. O altă rută cu trafic intens care traversează județul este drumul principal 47 care leagă Seghedinul cu Debrețin. Cea mai importantă rută feroviară este Budapesta-Újszász-Szolnok-Lökösháza care, după ieșirea din țară, trecând prin Arad, Deva, Brașov, leagă Europa de Vest cu capitala României și Peninsula Balcanică. Odată cu extinderea Uniunii Europene, importanța acestei rute feroviare a crescut, modernizarea porțiunii din Ungaria aflându-se în plin proces de desfășurare. Întreaga porțiune a căii ferate care lega Alföldul de Fiume, precum și porțiunea din județul Békés (ruta Kötegyán-

Jula-Békéscsaba-Orosháza) necesită reparații capitale. În aceeași situație se află și liniile secundare din județ, concurând cu greu cu posibilităților rutiere oferite de șosele.

Din punct de vedere geografic, județul Békés acoperă o zonă de câmpie, diferența dintre cel mai jos și cel mai înalt punct depășind doar cu puțin 20 de m. Peisajul, în aparență monoton, se divide în două părți diferite: partea de nord a județului, cu o suprafață mai mică, situată pe cursurile inferioare ale Crișurilor și a Berettyó, aparținând de Kis- și Nagy-Sárrét, respectiv partea de sud, mai extinsă și situată pe un teritoriu ceva mai înalt, făcând parte din zona de depunere aluvială a râului Mureș, cu terenuri de loes din Békés-Csanád. Dintre comorile naturale din zonă se pot aminti în special, țițeiul și gazul metan, pânzele de apă potabilă și termală, respectiv pietrișul și lutul folosite în producția de cărămidă. Un dar foarte important este considerat și solul deosebit de fertil al terenurilor din partea de mijloc și de sud a județului. Pe lângă terenurile din Bácska, Banat și Mezőföld, cele mai bune soluri din Bazinul Carpatic se găsesc aici.

Din punct de vedere geografic, județul Békés este legat de teritoriile învecinate din România prin râuri. Apele Crișurilor și ale râului Berettyó ajung în aceste zone de câmpie din munții relativ apropiați de graniță. La fel ca în alte zone, râurile au jucat și în această regiune un rol important în secolele trecute. Primele localități s-au format în zonele neinundabile de lângă ape. Tot cu ajutorul apelor se transportau lemnul și pietrele. Forma actuală a județului se datorează regularizărilor de ape, finalizate în a doua parte a secolului XIX. Acest lucru este valabil în special în zonele din nordul și centrul județului, unde meandrele râurilor au fost tăiate, apele fiind introduse, în albii noi, artificial create, pe anumite porțiuni. În vederea stopării inundaților, au fost ridicate diguri din ce în ce mai înalte. În urma acestor măsuri, a crescut semnificativ suprafața terenurilor arabile. La finele secolului XX, fauna și flora peisajului străvechi se puteau regăsi doar pe alocuri. Parcul Național Criș-Mureș, înființat în 1997, reunește și zonele mai sus amintite din județul Békés. În acest context, pe lângă altele, putem aminti zona inundabilă Hármas-Körös, heleșteurile din Biharugar, Lacul Alb (Fehértó) din Kardoskút, unde se găsește un efectiv de păsări de renume internațional. Ambele locații se află sub reglementarea tratatului de la Ramsari. Tot de parcurile naționale aparțin zonele de loes (Pitvaros) și sărăturile din Kígyós, Dévaványa și Ecseg. Pe acest teritoriu din urmă se regăsește cea mai viabilă rezervație de dropii din Europa Centrală.

Teritoriul județului este populat de mii de ani, fapt dovedit de urmele legate de cultura Criș, veche de opt mii de ani. Urme de locuire, cercetate de arheologi, au fost lăsate și de sarmații și neamurile germanice (gepizii, goții) din vremea migrațiilor (sec. V-IX d. Cr.). În secolul X, după descălecarea maghiarilor, teritoriul actual al județului a fost ocupat de reprezentanții gintei Vata (Csolt). Din cauza venirii tătarilor (1241), structura teritorială a județului din evul mediul s-a format în două etape, bazându-se pe câteva sate sau târguri aflate în apropierea râurilor. Până la finele secolului XIII, teritoriul actual al județului Békés era împărțit între comitatele Cenad, Zărand și Bihor. Ca județ nobiliar, județul Békés și-a câștigat autonomia la începutul secolului XIV, având ca reședință de județ, localitatea Békés. Dintre familiile cu domenii, trebuie amintiți Huniazii, începând cu Ioan de Hunedoara, continuând cu Matei Corvin, până la Ioan Corvin. În evul mediu, populația maghiară de pe actualul teritoriu al județului aparținea aproape în întregime de Episcopia din Oradea și Eger, iar într-o proporție mai mică, de Episcopia din Cenad.

Asemănător altor localități din Câmpia Maghiară, majoritatea populației județului Békés a pierit cu ocazia invaziei tătare, dar mai ales pe vremea stăpânirii otomane și a războaielor de eliberare care au urmat. Merite deosebite le revin familiilor Haruckern și Wenckheim, respectiv Curții de la Viena care au jucat un rol important în repopularea județului în secolele XVIII-XIX. Structura județului, diversificată în epoca modernă, componența sa etnică și confesională s-au format tot în secolele XVIII-XIX. Cu toate acestea, migrația reprezenta un fenomen amplu și în secolul XX. În partea de nord și nord-est a județului, în zona Crișurilor și a râului Berettyó s-au stabilit în primul rând maghiari reformați (în mare parte descendenții populației autohtone). Aceștia pe de-o parte au continuat să mențină satele (Geszt, Körösnagyharsány) sau comunele în care s-au stabilit, iar pe de alta au organizat noi comune, care la finele secolului XX au obținut rangul de oraș (Szeghalom, Vésztő, Füzesgyarmat). Două localități merită să fie menționate: Micherechi, care a reușit să păstreze tradițiile românești timp de trei secole, respectiv Salonta Nouă, cea mai mică localitate din județ, care s-a format după desprinderea sa din zona de periferie a orașului natal al poetului Arany János, Salonta.

Din secolul XVIII, populația multilingvă și de o componență confesională mixtă a reușit să înființeze în zona de mijloc a județului localități cu hotare întinse și târguri dens populate (Szarvas, Békéscsaba, Gyoma, Békés, Mezőberény, Jula). Pe lângă maghiari, s-au stabilit aici slovaci (Szarvas, Békéscsaba, Mezőberény), într-un număr mai mic germani (Gyula, Elek, Mezőberény) și români (Jula). Componența confesională a celor veniți a fost de asemenea colorată: pe lângă maghiarii reformați, găsim în zonă romano-catolici (maghiari, germani, slovaci) și un număr însemnat de evanghelici (slovaci, maghiari, germani). În prima parte a secolului XIX, comunitatea din Békéscsaba a fost aceea care a ridicat cea mai încăpătoare biserică evanghelică din întreg Bazinul Carpatic.

Partea de sud a județului, în principal terenurile care aparțineau până în 1950 de județele Cenad și Arad, a fost populată de la începutul secolului XIX, mai ales cu maghiari romano-catolici, veniți în calitate de coloniști contractualiști, încercând să-și câștige existența prin cultivarea tutunului. Fac excepție Bătania, cu o populație mixtă maghiaro-româno-slovacă, Tótkomlós, înființată de slovaci, și Mezőhegyes, centrul Hergheliei de Stat. În a doua parte a secolului XIX, prin popularea pustelor s-au format comune noi (Csorvás, Kondoros, Medgyesegyháza), pe când în a doua parte a secolului XX au luat ființă comune dens populate, renăscute din sălașe devenite localități autonome (Telekgerendás, Örménykút, Lökösháza). Astfel, s-a dezvoltat și s-a modificat structura județului Békés, care numără în prezent 75 de localități, dintre care 17 orașe.

Schimbările democratice de după 1990 au dus la formarea sistemului administrativ, care, indiferent de numărul populației, recunoaște fiecare localitate ca fiind autonomă. Ocoalele, adică unitățile administrative de odinioară, s-au desființat încă la mijlocul anilor 80. Cooperarea dintre localități, respectiv armonizarea planurilor de dezvoltare ale acestora, rămâne o problemă de rezolvat chiar și după aderarea la UE. În județe au fost înființate, încă în perioada de preaderare, sectoarele statistice, adică așa-numitele microregiuni, al căror număr în județul Békés se ridică la opt. Asocierile bazate pe cooperarea voluntară dintre localități nu sunt întotdeauna identice cu sectoarele statistice înființate de stat, care însă iau în considerare și opiniile orașelor pe care le cuprind.

Populația multietnică și multiconfesională a județului Békés a coabitat de-a lungul secolelor, în general, în pace şi înţelegere, tradiţiile culinare, de gospodărire şi de vestimentaţie ale grupărilor etnice influenţându-se reciproc. Popoarele de diferite etnii şi-au păstrat limba şi cultura un timp îndelungat. De la cumpăna secolelor XIX-XX însă, asimilarea, maghiarizarea, şi-au făcut simţite efectele, la care minorităţile din judeţul Békés au reacţionat diferit. La mijlocul secolului XIX, mai mult de jumătate din populaţia de pe teritoriu actualul al judeţului avea o altă etnie decât cea maghiară. În anii celui de-al doilea război mondial procentul lor a scăzut însă la 14%, în zilele noastre ajungând la nici 2,5%. Procentul celor foarte legaţi de cultura minoritară depăşeşte însă 4%, iar cei care au conştiinţa identităţii lor naţionale sunt şi mai mulţi. Cele mai importante evenimente legate de acest aspect sunt repatrierea românilor, dar mai ales a sârbilor după primul război mondial, respectiv mutarea lor voluntară în România şi Serbia. Tot aici trebuie menţionat schimbul de populaţie maghiară şi slovacă, desfăşurat în anii 1946-1948, program în cadrul căruia peste 20 de mii de slovaci din judeţul Békés s-au mutat voluntar în Republica Cehoslovacă de atunci. Pe lângă acestea, şi deportarea germanilor, din 1946, a condus la schimbarea componenţei etnice a populaţiei, atunci fiind obligaţi să-şi părăsească ţara natală peste 6500 de cetăţeni ai judeţului Békés. În anii care au urmat atât primului cât şi celui de-al doilea război mondial, mii de funcţionari publici de etnie maghiară din România şi Slovacia şi-au găsit un nou cămin în satele şi oraşele din judeţul Békés. Migraţia din interiorul Ungariei, mutările întreprinse în speranţa unui trai mai bun au influenţat, de asemenea, negativ comunităţile minoritare. În deceniile dintre 1950-1990, mii de familii din judeţul Békés (între ele şi familii aparţinătoare minorităţilor) au căutat noi locuri de muncă şi de viaţă în părţile mai dezvoltate ale Ungariei (teritoriile de peste Dunăre, zona Budapestei) ori s-au mutat în oraşele din judeţul Békés. În urma organizării asociaţiilor de producţie în 1959-1960, aproximativ 40-45 de mii de persoane (bărbaţi şi femei) au plecat din judeţ în capitală şi în centrele industriale.

Asemănător altor ţări din Europa de Mijloc şi de Est, Ungaria şi judeţul Békés continuă să depună eforturi deosebite (folosindu-se, în special de fondurile europene) în vederea îmbunătăţirii condiţiilor de trai ale populaţiei rrome. Cu toate acestea, mai sunt multe de făcut în acest domeniu. Din datele recensămintelor efectuate, reiese că apartenenţa la diferite minorităţi este mai mare în judeţul Békés, fapt dovedit şi de numărul mare al autoguvernărilor minorităţilor care au luat fiinţă în baza Legii 77/1993. Astfel, cu ocazia alegerilor locale din 2002, cetăţenii a 39 de localităţi din judeţul Békés au hotărât să înfiinţeze autoguvernări ale minorităţilor, în câteva localităţi formându-se chiar mai multe: autoguvernări rrome în 25 localităţi, slovace în 17, române în 12, germane în 7, sârbă şi poloneză în câte una. În afară de acestea, există şi asociaţii minoritare „civile". La iniţiativa acestora, tradiţiile culturale ale minorităţilor sunt continuate prin muzee ale satului, prin activitatea ansamblurilor de dansuri şi cântece populare. În localităţile în care trăiesc minorităţi, predarea limbii slovace, române, germane şi sârbe este asigurată încă din grădiniţă. La Békéscsaba, funcţionează liceul cu predare în limba slovacă, la Jula în limba română, iar la Mezőberény în limba germană. La Colegiul „Tessedik" din Szarvas este asigurată formarea de cadre pedagogice în limba română şi slovacă.

În evul mediu, un rol important în viaţa economică a judeţului Békés îl jucau pe lângă agricultură şi alte ocupaţii specifice zonei de câmpie, cum ar fi creşterea animalelor, care a devenit şi mai importantă în vremea stăpânirii otomane. Din cauza războaielor, din acea perioadă ne-au rămas prea puţine urme; demne de menţionat ar fi însă ruinele Mănăstirii Csolt de la Vésztő-Mágor (în vecinătatea cetății de la Jula) și biserica de la Nagykompáncs.

De la începutul secolului XVIII, coloniștii din zonele traversate de Crișuri și pe pustele aflate la sud de acestea, veniți aici în speranța unui trai mai bun și a libertății religioase, au depus eforturi supraomenști pentru refertilizarea solului și construirea localităților. Peste un secol, cei care treceau pe aici puteau să vadă pe terenurile neinundabile lanuri de grâu cu o producție bogată. Literatura de specialitate menționează localitățile din județul Békés printre zonele cu cea mai bună producție de cereale din întregul Bazin Carpatic. Majoritatea celor mai cunoscute biserici din județ au fost construite în stil baroc la finele secolului XVIII și la începutul secolului XIX. Înainte de emiterea ordinului de toleranță al regelui Iosif Ferdinand, adunările religioase protestante nu aveau voie să ridice biserici. Preoții și comunitățile bisericești au lăsat generațiilor viitoare o moștenire prețioasă nu numai prin construirea bisericilor, dar și prin aplicarea noilor metode de producție (Tessedik Sámuel), precum și prin răspândirea culturii de nivel superior (înființarea liceelor). Comunitățile celor mai populate târguri (Szarvas, Békéscsaba) și-au răscumpărat birurile feudale începând deja cu al patrulea deceniu al secolului XIX. Astfel, dezvoltarea lor a luat avânt.

În ciuda drumurilor rele, între județul Békés și localitățile montane apropiate (astăzi aparținătoare de România) s-au format relații economice strânse deja din epoca feudală. Se vindeau cereale și se aduceau piatră de construcție și lemne pe apă (Crișuri, Mureș). Județul Békés și zonele învecinate au fost introduse în circuitul economic european prin punerea în funcțiune, a căii ferate în 1858. Părțile de vest, industrializate, ale Monarhiei Austro-Ungare necesitau materii prime și alimente din ce în ce mai multe. Cele mai importante rute feroviare secundare au fost construite până în 1893. Îmbunătățirea condițiilor de transport a relansat producția. De la finele secolului XIX, pe lângă cultivarea de cereale, mai ales pe domenii, s-a extins și cea de plante industriale (cânepă, sfeclă de zahăr, tătarcă). Extinderea fabricilor a luat, de asemenea, proporții, dezvoltându-se în principal industria de morărit. La Békéscsaba, a fost construită una din cele mai moderne mori din țară. O capacitate semnificativă ou și morile din Orosháza și Elek. În aceste decenii apar și produse de carmangerie cunoscute astăzi în toată lumea: salamul „csabai" și cârnațul din Jula. Tot în această perioadă începe producția de cărămidă și țiglă renumite în toată țara, se dezvoltă industria textilă, se construiesc fabrici de zahăr (Mezőhegyes, Sarkad). În relansarea ramurii agrare au luat parte o serie de specialiști (de ex. via lui Stark Adolf, mai târziu grâul produs de Baross László la Bánkút). Între 1867 și 1918, respectiv până în 1950, Jula a fost reședință de județ, iar Békéscsaba a devenit treptat din nod feroviar centrul vieții economice a județului. Odată cu îmbunătățirea condițiilor de transport, magnetul economic reprezentat de viața economică din Arad și Oradea a atins cea mai mare parte a județului Békés.

După Revoluția din 1848, viața societății civile din județ s-a dezvoltat lent. Datorită lipsei de pământ și a vocilor care protestau împotriva sistemului domenial, de la finele secolului XIX și în județul Békés s-au dezvoltat mișcările social-agrare, respectiv cele ale micilor gospodari, independente de cele dintâi (Viharsarok, Áchim). În localitățile mai mari, din anul 1902 și-au făcut auzită vocea și mișcările muncitorilor din sectorul industrial.

Prin tratatul de pace de la Trianon, care a pus capăt primului război mondial, au fost întrerupte relațiile economice existente între județul Békés și regiunile de câmpie și de munte, aflate la sud de acesta. Din anii 20, Békéscsaba a încercat să preia în Ungaria rolul de coordonator economic deținut anterior de municipiile Arad și Oradea, o parte a localităților din județ (Bătania, Dombegyház, Zsadány, Geszt, Körösnagyharsány) însă au resimțit pierderea pieței. În perioada interbelică, județul s-a dezvoltat într-un ritm moderat, investiții noi făcându-se în primul rând la Békéscsaba (ex. prelucrarea cărnii de pasăre). Ca tipografi de renume internațional au fost recunoscuți Kner Imre (Gyoma) și Tevan Andor (Békéscsaba). După criza mondială, în ramura agrară au avut loc anumite modernizări, iar de la finele anilor 30 s-au extins culturile mai pretențioase (legume, tătarcă, păsări, gâște crescute pentru ficat, semințe de lucernă, mai târziu arahidele). Restructurarea societății s-a realizat însă încet în județul Békés. Primii ani ai celui de-al doilea război mondial au produs o relansare economică. Mai mult de 2/3 din populația ocupată trăia din agricultură, la nivel de țară acest procent fiind de doar 50%. Populația agrară rămasă în urmă din cauza lipsei de capital și datorită conservatorismului, pe lângă crizele de valorificare a produselor, a fost atinsă cel mai grav, de lipsa de pământ. Cei care doreau schimbări sociale s-au concentrat în partidul social-democrat. Organizațiile locale jucau un rol important în alegerile parlamentare. Populația din Békéscsaba și-a ales, de două ori, reprezentant social-democrat în Parlament. În anii 30, publicațiile de sociologie cu tentă radicală de prezentare a realității au însemnat o reală forță de mobilizare socio-politică. O parte a intelectualilor s-a folosit de aceste publicații în demersurile de atragere în politică a țărănimii mai conștiente. Reorganizarea Partidului Micilor Gospodari, care a jucat un rol important în istoria de după 1944-1945 a Ungariei, a început în 1930, tocmai în Békéscsaba (Mezőberény, Békés, Szeghalom, Vésztő, Gyoma, Békéscsaba, Gyula, Orosháza, Biharugra etc). Din 1931, județul Békés avea în Parlament în permanență un reprezentat al Partidului Micilor Gospodari. În consiliul județean și local existau fracțiuni politice social-democrate și de „mici gospodari", aflate în opoziție.

În deceniile de după 1945, dezvoltarea economică și socială a județului s-a desfășurat într-un mod contradictoriu. Prima etapă a așa-numitei industrializări socialiste, până la începutul anilor 60, a avut categoric efecte negative asupra dezvoltării județului, deoarece această perioadă a însemnat distrugerea completă a agriculturii. În anii de după înăbușirea revoluției populare din 1956 și reprimarea celor în cauză, politica dusă de Kádár János și-a schimbat direcția, punându-se accentul pe îmbunătățire condițiilor de trai. În vederea atingerii acestui scop, s-a acordat o atenție deosebită comercializării produselor de consum și producției de alimente, lucru din care a profitat și județul. Kádár, deși forțat, a dus la bun sfârșit procesul de cooperativizare, a permis funcționarea gospodăriilor ajutătoare, prin care a reușit să îmbunătățească producția de alimente, oferind în același timp populației, posibilitatea câștigării unui venit suplimentar. Producția de alimente din județ a fost modernizată, s-au construit și noi unități de producție (Orosháza, Békéscsaba, Jula, Mezőkovácsháza). Producția din industria textilă și cea de încălțăminte a crescut semnificativ (Békéscsaba, Jula, Mezőberény, Szeghalom, Szarvas). S-a dezvoltat, de asemenea, și industria de mobilă (Mezőberény, Békéscsaba, Jula). Apar noi ramuri industriale: producția de utilaje agrare (Békéscsaba, Orosháza), de automobile (Szeghalom), alte activități de industrie constructoare de mașini (Békéscsaba), fabricarea de obiecte de sticlă (Orosháza). Această dezvoltare s-a extins, în parte, și în zonele periferice ale județului. În pofida acestor progrese, județul Békés nu a reușit să-și îmbunătățească situația la nivel național, nereușind să se înscrie pe lista județelor dezvoltate. Numărul populației a fost cel mai mare în 1941 și 1949, scăzând în continuu din 1960 încoace. Procentul de migrație a fost deosebit de mare între 1950 şi 1990. În deceniile trecute scăderea natalității a fost un alt factor care a contribuit din plin la scăderea populației. Acest fenomen este însă unul care depăşeşte frontierele şi are o componentă complexă. După anii 60, în oraşele mai mari şi în cele industrializate din județ s-au mutat un număr important de locuitori. Tot prin anii 60, în urma aplicării reformei în Ungaria, a fost înființat învățământul superior din județ. Colegiul Tessedik Sámuel îşi are acum sediul principal la Szarvas, unde funcționează şi Facultatea de Agronomie şi Pedagogie. Facultatea de Economie îşi desfăşoară activitatea la Békéscsaba, iar Institutul Sanitar, la Jula. La Orosháza, actualmente funcționează secția colegiului de la Székesfehérvár, care a luat locul celei de la Seghedin.

Schimbările economice din 1989/1990 din Ungaria au influențat în mod negativ județul Békés. Aceasta se datorează în primul rând crizei din economia agrară, ramură cu o pondere însemnată în viața economică a județului, şi a celei din industria prelucrătoare (prelucrarea cărnii de pasăre, industria de conserve, carne şi lactate). Efectele recesiunii economice s-au făcut simțite şi în industria tipografică. Au fost închise fabrici de zahăr cu un trecut glorios (Sarkad, Mezőhegyes), s-au desființat uzine textile (Békéscsaba, Mezőberény, Gyula), exemplele putând să continue. În anumite perioade, rata şomajului ajungea şi la 8-10%, piața muncii i-a exclus, pe un timp mai lung sau mai scurt, în primul rând pe cei cu vârsta de peste 50 de ani, şi pe cei aflați la începutul carierei sau pe cei necalificați. Putem întâlni însă şi fenomene pozitive. În ultimii 15 ani, asemănător tendinței valabile la nivel național, s-au făcut progrese semnificative în domeniul dezvoltării infrastructurale în aproape fiecare localitate din județul Békés (rețea de telefonie fixă, drumuri asfaltate, rețele de canalizare). Au fost reabilitate centrele oraşelor şi comunelor, s-au făcut investiții importante în domeniul turismului. În anii trecuți, o serie de ştranduri şi băi din județ (Békéscsaba, Orosháza-Gyopáros, Gyoma, Jula) au fost aduse la standarde europene. Festivalurile tradiționale şi cele mai noi (Jocurile medievale de la cetatea Jula, Festivalul cârnatului şi Festivalul de marionete de la Békéscsaba) au devenit cunoscute în întreaga țară şi peste hotare. Festivalul de lubeniță de la Medgyesegyház reprezintă o atracție deosebită, la fel ca şi Zilele prunelor de la Szarvas, Sărbătoarea pâinii de la Orosháza, Zilele de la Madzagfalva, Zilele muzicii de la Békés-Tarhos, Festivalul de brânză şi caşcaval de la Gyomaendrőd, Zilele agriculturii de la Mezőhegyes. Pentru intensificarea investițiilor, în oraşe au fost înființate parcuri industriale prin folosirea fondurilor europene. Rezultatele au apărut deja. Județul Békés se află într-un amplu proces de schimbare, căutându-şi locul atât în țară cât şi în spațiul de peste hotare. Cooperarea transfrontalieră, întărirea relațiilor închegate între localitățile aflate de cele două părți ale graniței reprezintă, de asemenea, o cale ce duce spre integrare.

Jula (Gyula)

BÉKÉS MEGYE
Gyula
JUDEȚUL ARAD

Adresa Consiliului Local
5700 Gyula, Petőfi tér 3.
Telefon / Fax: 3666/362-155 / 3666/463-143
mailto:gyulaph@gyula.hu

Suprafața: **25 580 ha**
Număr de locuitori: **33 041**
Densitatea populației: **129 loc./km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%))
  Arabil: **51,9**
  Pășune: **17,4**
  Pădure: **15,1**
  Altele: **1,2**
  Neproductiv: **14,4**
Structura populației pe categorii de vârstă (%)
  0–14 ani: **15,1**
  15–59 ani: **63,4**
  Peste 60 ani: **21,5**
Populația activă (%): **40,2**
Rata șomajului (%): **6,4**

Forța de muncă pe domenii de activitate (%)
  Agricultură: **5,4**
  Industrie: **28,3**
  Alte activități: **66,3**
Minorități
număr persoane: **1645**
procent: **5,0**
din care **(persoane)**
  Romi: **129**
  Români: **750**
  Germani: **532**
Autoguvernări ale minorităților în 2003:
  rrome, române, germane
Componența pe confesiuni (%)
  Romano – catolici: **26,9**
  Reformați: **26,5**
  Evanghelici: **2,2**
  Ortodocși: **2,0 (dintre care 489** români)
  Alții: **2,1**
Fără apartenență confesională /
n-au răspuns: **39,2**
Localități învecinate: **Pilu, Zerind**

Orașul se întinde pe malurile Crișului Alb de dinaintea regularizării albiei râului (actualul Canal Apa Vie). Jula reprezintă poarta estică a Ungariei prin care se poate ajunge pe autostrada M5 care, la rândul ei, conduce spre Budapesta și Viena. La punctul internațional de trecere a frontierei Jula-Vărșand se desfășoară un intens trafic de persoane și TIR-uri. Orașul se află la doar 16 km de linia principală de cale ferată Budapesta-Békéscsaba-Arad-București. De la Budapesta, care se află la o distanță de doar 212 km, circulă zilnic trenuri accelerate și curse directe de autobus. Trecând cu trenul prin Kötegyán și folosind șoselele care trec prin Méhkerék se poate ajunge la Salonta și Oradea. În urmă cu un an a fost finalizat și dat în folosință drumul care leagă Jula de Békéscsaba.

Cea mai timpurie atestare documentară a localității Jula datează din 1313, făcând referire la Mănăstirea Jula (Julamonostora), respectiv la ordinul deja existent în acea vreme. O dezvoltare semnificativă a localității poate fi amintită de la începutul secolului XV, când noul proprietar, banul Maróthi János a demarat construirea cetății Jula. În 1418, de domeniile cetății aparțineau 73 de sate. Cetatea, apărată prin rețeaua de apă, a fost construită pe teritoriul județului Zărand, iar târgul Jula se afla în județul Békés. În 1484, Matei Corvin a desemnat localitatea reședință de județ. În 1496, localnicii din Jula au primit de la moşierul Ioan Corvin o serie de drepturi de autoguvernare. În secolele XV-XVI, oraşul cu cele 3000 de suflete, era cunoscut ca un important târg, centru meşteşugăresc, ecleziastic şi educaţional.

Dezvoltarea oraşului în perioada medievală a fost întreruptă de invazia turcilor. În 1541, Regatul Maghiar şi Principatul Transilvania încă se mai luptau pentru cetatea Jula care le asigura dominaţia asupra regiunii Criş-Mureş. După ce, în 1552, Timişoara şi Lipova au ajuns pe mâna turcilor, Jula a devenit cetate de graniţă. Trupele turceşti au ocupat cetatea în 1566, după două luni de asediu. În curând a devenit sangeac unde s-au stabilit şi musulmani. Oraşul a fost distrus în 1695 de către trupele tătare. Cetatea a fost eliberată în 1695, după o îndelungată perioadă de împresurare şi fără luptă, de către trupele aliate creştine. După construirea fortăreţelor mai moderne de la Arad şi Szeged, cetatea din Jula şi-a pierdut semnificaţia militară. În 1705, a fost asediată, fără succes, de către curuţi.

După dominaţia otomană, renaşterea Julei a început prin repopularea localităţii. Johann Georg Harruckern, furnizor militar austriac a colonizat germani catolici pe lângă maghiarii reîntorşi sau recent stabiliţi şi familiile române care trăiau în apropierea cetăţii. În 1734, acesta a organizat târgul autonom, Jula Germană (Németgyula) care şi-a păstrat autonomia până în 1857 şi în care a existat şi un cartier românesc cu parohie ortodoxă proprie. Din populaţia crescândă a Julei Maghiare făceau parte şi românii care populau Marele Oraş Român (Nagyrománváros) şi care, de asemenea, aveau parohie. Jula, în care coabitau trei limbi şi trei religii principale (catolică, protestantă şi ortodoxă), şi-a definit identitatea la mijlocul secolului XVIII. În baza limbii materne, populaţia se împărţea astfel: maghiari – 65%, români – 22%, germani – 13%. Această proporţie a rămas aceeaşi şi mai târziu. Asimiliarea lingvistică a fost acceptată în primul rând de către germani.

De la începutul secolului XIX, în cele două oraşe urbariale de câmpie ale reşedinţei de judeţ, s-au înmulţit meşteşugarii care s-au organizat în 17 bresle încă dinainte de 1848. Pe lângă târgurile de la Debrecen, Arad şi Oradea, cele de la Jula au devenit din ce în ce mai atrăgătoare. Populaţia a reuşit să suporte şi pagubele cauzate de marele incendiu din 1801 şi inundaţiile din 1855. Până prin 1830 s-a format şi o semnificativă pătură de intelectuali. În 1841 s-a deschis o cafenea de nivelul celor din capitală, iar în 1846 a început să funcţioneze spitalul judeţean. Odată cu eliberarea iobagilor au devenit mai puternici şi moşierii. În ultimele zile ale luptei de independenţă din 1848-1849, Jula a fost localitatea unde soldaţii ţarului rus au predat austriecilor ofiţerii maghiari dezarmaţi. Printre aceştia s-au aflat şi nouă generali dintre martirii executaţi la Arad.

Între 1857-1858 s-a făcut primul pas important împotriva inundaţiilor: cu ajutorul populaţiei, pe porţiunea Gyula-Békés, s-a săpat o nouă albie pentru Crişul Alb, albie în care au fost dirijate şi apele Crişului Negru. După aceea, din cauza cotelor ridicate ale apelor, apărarea se realiza prin înălţarea digurilor, iar începând din 1970, cu ajutorul acumulării de urgenţă. Barajul de la Jula, cu ajutorul căruia se făcea şi irigarea, a fost construit la finele secolului XIX.

Dezvoltarea oraşului, din punct de vedere economic, s-a realizat pe seama meşteşugarilor, prin înfiinţarea câtorva întreprinderi mijlocii (fabrica de chibrituri, de ciorapi, de prelucrare a cărnii, iar mai apoi a laptelui), prin răspândirea horticulturii irigate şi prin activităţile realizate de gospodăriile ţărăneşti care produceau pentru piaţă. În 1871 a fost inaugurată linia ferată care lega Câmpia Ungariei de Fiume, trecând prin Jula. Din 1895, în Jula există centrală telefonică, iar din 1899 şi alimentare cu energie electrică. Fiind reşedinţă de judeţ, s-au construit, ca investiţii locale, clădiri publice reprezentative de interes judeţean şi local: prefectura, primăria, judecătoria, spitale, cazărmi, direcţia fiscală, liceul, hoteluri. Fondul spiritual al dezvoltării de tip burghez era asigurat de intelectualii din administraţie, sistemul educaţional, sistemul sanitar şi profesiile libere. Aceştia erau sprijiniţi atât de către comercianţi, cât şi de meşteşugari. Din 1869, a apărut un ziar local, iar în 1868 a fost înfiinţat muzeul şi s-a dezvoltat o viaţă teatrală intensă.

Această dezvoltare a fost întreruptă de primul război mondial. Datorită noilor graniţe, stabilite în 1920, Jula a pierdut majoritatea zonelor de atracţie de dinainte. A rezistat cu greu în competiţia cu centrul industrial şi rutier, Békéscsaba care ţintea spre rangul de reşedinţă de judeţ. Criza economică din anii 1929-1933, care a urmat procesului de stabilizare de după inundaţia din 1925, a produs o creştere alarmantă a ratei şomajului. În urma crizei s-au consolidat mişcările sociale ale partidelor social-democrate şi ţărăneşti. Relansarea din anii 1938-1941 a fost urmată de restricţiile războiului şi de recrutările în masă. În 1944, au fost deportaţi evreii care anterior jucaseră un rol important în dezvoltarea judeţului. Jula era deja din septembrie 1944, scena mai multor ciocniri mărunte dintre români şi maghiari, iar în data de 6 octombrie a fost ocupat fără nici o luptă de trupele sovietice. Pentru aproape jumătate de an, Jula a fost transformat în oraş spital.

În primele zile ale anului 1945, autorităţile militare sovietice au deportat 550 de juleni germani care au fost obligaţi să muncească în minele din Ucraina. Cei care au supravieţuit au revenit în 1949. În 1948, s-a instaurat dictatura comunistă. În 1950, Jula, care a fost categorisit un oraş al funcţionarilor reacţionari, a pierdut rangul de reşedinţă de judeţ în favoarea oraşului Békéscsaba. La Jula au fost deschise câteva instituţii de învăţământ, în rest, oraşul fiind condamnat la retrogradare. În 1956, majoritatea populaţiei a trecut de partea revoluţiei.

Renaşterea oraşului Jula i-a amploare începând din 1957-1958. Prin cooperarea unor conducători cu vederi deschise şi a comunităţii de specialişti, punându-se baza pe tradiţii, s-a reuşit atragerea populaţiei de partea planurilor măreţe. Prin continuarea forărilor începute în 1940 şi obţinerea apei termale, în 1959 au fost deschise băile din cetate (Várfürdő), iar în 1964 – după prima reconstrucţie a cetăţii – în curtea acesteia au demarat spectacolele de vară ale Teatrului de Cetate. Prin toate aceste demersuri s-au pus bazele turismului. Începând din 1970, au fost construite unităţi turistice de mare capacitate, s-au dezvoltat medicina balneară, reţeaua comercială şi muzeală. Numărul vizitatorilor de la băile din cetate depăşea cifra de un milion, iar al celor de la expoziţia din cetate se ridica la peste 500.000. Pe lângă clienţii autohtoni, a crescut în primul rând, numărul oaspeţilor din Iugoslavia.

În anii 70, cooperativele industriale şi agricole din oraş s-au consolidat, iar ca o investiţie de interes naţional, a fost construit Combinatul de Carne din Jula. A fost dezvoltată şi tradiţionala industrie textilă şi tipografică. Specializarea muncitorilor calificaţi a reuşit să ţină pasul cu acest proces. În ceea ce priveşte dezvoltarea domeniului public, schimbări de amploare au fost aduse prin construirea reţelei de gaz metan, construirea cartierelor de locuit, asfaltarea drumurilor intravilane şi îngrijirea spaţiilor verzi. A fost construită o nouă policlinică specială şi au fost demarate lucrările de dezvoltare a spitalului judeţean. A fost dat în folosinţă Centrul Cultural „Erkel Ferenc". Biblioteca orăşenească, cu o colecţie bogată de cărţi şi modern utilată, care este, de asemenea, spațiul de desfășurare a multor evenimente importante, a fost amenajată într-un spațiu adecvat, clădirea primăriei de odinioară. A fost realizată legătura feroviară de trenuri accelerate cu capitala. Ca urmare a acestei evoluții, și prin aderarea comunei Gyulavár la Jula, în 1973, numărul populației, după o stagnare îndelungată, a început să crească din nou. În 1980, Jula avea peste 34 de mii de locuitori.

După schimbarea regimului din 1990, din fabricile de industrie textilă din oraș au mai rămas în viață doar câteva, iar producția renumitelor utilaje hidrotehnice a fost definitiv sistată. Dintre cooperative, au reușit să rămână pe piață doar cele de industria lemnului și de mobilier metalic. Reducând numărul de personal, Combinatul de Carne încă mai produce, deși nu a reușit să-și stabilizeze poziția. Renumitul cârnaț de Jula este însă și astăzi un produs căutat. Cooperativele agricole s-au desființat, privatizarea lor conducând la fărâmițarea terenurilor agricole. Criza generală din această ramură își așteaptă rezolvarea. Procesul de transformare economică și socială este în curs de desfășurare atât în județ, cât și în oraș.

În ultimii 15 ani, a crescut rolul regional al orașului. S-a dezvoltat sistemul instituțional în domeniul turismului, sistemului sanitar și educativ-cultural. Punctul forte al orașului, turismul și medicina balneară, sunt susținute de Teatrul de Cetate care asigură un repertoriu permanent pe tot parcursul anului, de cetatea reconstruită în 2005 pentru a doua oară și redată vizitatorilor cu o amenajare interioară din secolul XVI și de băile din cetate. Instituțiilor de învățământ liceal li s-a alăturat, din 1993, învățământul superior în domeniul turistic, sanitar și al asistenței sociale, desfășurat la Filiala din Jula a Colegiului „Tessedik Sámuel".

Jula reprezintă centrul spiritual al românilor din Ungaria iar, în al doilea rând, este reședința asociației autoguvernărilor minoritare germane din județ. Orașul găzduiește Autoguvernarea pe Țară a Românilor din Ungaria, Centrul Cultural de Cercetare, Documentare și Informare al Românilor din Ungaria, școala generală și singurul liceu cu predare în limba română din țară, respectiv editura publicațiilor românești. Tot în Jula își are reședința Episcopul românilor ortodocși din Ungaria. Jula menține legături fructuoase cu Aradul încă din 1994. În cadrul acestor relații se desfășoară cel mai apreciat eveniment cultural, „Strângeri de mâini"organizat în fiecare an în altă locație.

Aletea (Elek)

BÉKÉS MEGYE
Elek
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
5742 Elek, Gyulai u. 2.
Telefon / Fax: 3666/240-411
mailto:elekelek@axelero.hu

Suprafața: **5494 ha**
Număr de locuitori: **5480**
Densitatea populației: **100 loc./km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
Arabil: **78,6**
Pășune: **9,2**
Pădure: **0,4**
Altele: **1,1**
Neproductiv: **10,7**
Structura populației pe categorii de vârstă (%)
0–14 ani: **17,9**
15–59 ani: **61,0**
Peste 60 ani: **21,1**
Populația activă (%): **33,1**
Forța de muncă pe domenii de activitate (%
Agricultură: **11,4**
Industrie: **32,5**
Alte activități: **56,1**
Minorități număr persoane: **904**
procent: **16,5**
din care (**persoane**)
Romi: **199**
Români: **423**
Germani: **254**
Slovaci: **25**
Autoguvernări ale minorităților în 2003:
rome, române, germane
Componența pe confesiuni (%)
Romano – catolici: **38,3**
Reformați: **12,6**
Evanghelici: **1,9**
Ortodocși: **4,1 (dintre care 202** români)
Alții: **2,1**
Fără apartenență confesională /
n-au răspuns: **38,3**
Localități învecinate: **Grăniceri**

Localitatea situată la doar un km de granița româno-maghiară a devenit oraș în 1996 și se integrează, prin Chitigaz, în sistemul de circulație feroviară autohtonă și internațională. Orașul este străbătut de două șosele care fac legătura cu Jula situat la 15 km și Békéscsaba care se află la 25 km de localitate. Localitatea învecinată din România, Grăniceri, prin trecerea de frontieră temporară, se află la doar 4-5 km. În ceea ce privește dezvoltarea sa în timp și înfățișarea sa generală, intravilanul orașului poate fi împărțit în două zone:, „Aletea veche", unde se află centrul localității și care se caracterizează prin fronturi stradale formate din case tipice orașelor de provincie, în schimb în partea Újtelep găsim străzi cu structură lejeră.

Prima menționare documentară a localității datează din 1232, apoi din 1495, când era un sat din comitatul Zărand, cu 250-300 de locuitori și aparținea de domeniul Jula al lui Ioan Corvin. Turcii au ocupat localitatea în același timp cu Jula iar, în 1595, este distrusă de trupele tătare venite în ajutorul turcilor. În 1724 baronul Johann Georg Haruckern, furnizor militar de alimente (care a primit în danie regală și pământurile din Aletea) aducea aici coloniști din zona suprapopulată Baden-Württemberg, de lângă Rin, din Imperiul Romano-German. Majoritatea coloniștilor romano-catolici soseau din Gerolzhofen, situată la est de Würzburg. După dispariția familiei Harucken, în 1790, localitatea devine proprietatea familiei conților Wenckheim. Cu contribuția lor, după 1790, s-a reconstruit impozanta biserică romano-catolică. Satul avea rezultate excelente în domeniul culturilor de cereale şi porumb, precum şi în domeniul creşterii de animalele (îndeosebi cai şi porci). În 1818, localitatea avea 2300 de locuitori, în 1850, numărul populaţiei a scăzut la 1800, pentru că, în 1844, majoritatea jelerilor din Aletea s-au mutat şi s-au angajat ca şi cultivator de tutun cu contract, întemeind în apropiere, pe pământurile erariale, localitatea Almáskamarás care număra peste o mie de suflete.

După instaurarea statului dualist, din 1867, în urma restructurărilor, Aletea devine reşedinţă de raion, funcţie păstrată până 1945. Dezvoltarea capitalistă a durat aproape un secol şi în acest timp întinsul hotar al comunei putea fi împărţit în două zone: zona sălaşelor care erau în proprietatea ţăranilor şi care aveau tendinţă de extindere şi domeniil nobiliare din zona Lökösháza care a devenit comună de sine stătătoare în 1949. Prin darea în funcţiune a căii ferate Szolnok-Arad, în 1858, dezvoltarea întregii zone a fost impulsionată. În 1884, s-a pus în funcţiune linia secundară Chitghaz-Aletea-Chişineu care a facilitat călătoria la Arad precum şi spre Budapesta şi Viena, lărgind totodată posibilităţile de transport ale morii pe aburi de mare capacitate din localitate care a fost pusă în funcţiune în 1863. (Până în 1970, la Aletea se putea ajunge cu trenul.)

În urma dezvoltării economice bazată pe producţia agrară, numărul locuitorilor a crescut spectaculos. În 1900, localitatea avea 6500 de locuitori, în 1930 (în ciuda pierderilor cauzate de primul război mondial) numărul lor a ajuns la 8500. În 1941, în Aletea locuiau 9327 de persoane, acesta fiind cel mai mare număr de locuitori din istoria localităţii. Tratatul de la Trianon a adus cu sine restrângerea relaţiilor anterioare, stopare dezvoltării, dar segmentul agrar fiind mai puţin afectat. Judeţul Csonka-Arad compus din şase comune cu sediul în Aletea, a supravieţuit până în 1923, după care a fost încorporat în judeţul Cenad-Arad-Torontal cu reşedinţă la Makó, situat la relativ mare distanţă de localitate. În 1945, localitatea a fost trecută în administrarea raionului Jula din judeţul Békés.

Până în 1940, localitate a avut o structură socială relativ echilibrată, rezultat al principalelor tendinţe de dezvoltare stabilite încă pe vremea repopulării zonei. Organizaţiile minoritare germane din Ungaria, înfiinţate după 1920, abia aveau efecte în localitate. La sfârşitul anilor 30, agitaţia populistă a Volksbund-ului, sprijinită de Germania hitleristă, s-a bucurat de mare succes, cauzând, mai târziu, tragedia localităţii. În această perioadă, au apărut acele tendinţe care au lezat grav, iar pe urmă au răsturnat tradiţionala pace socială din localitate care se baza pe criterii sociale bine stabilite în trecut. Împotriva acestor manifestări s-au opus aderenţii germani din Aletea ai mişcării „Fidelitate Patriei" împreună cu membrii şi simpatizanţii partidului social-democrat şi ai partidului ţărănesc. În timpul celui de-al doilea război mondial şi populaţia din Aletea a adus mari sacrificii. Trupele sovietice au ocupat localitatea – după lupte minore – deja la 24 septembrie 1944. În primele zile ale anului 1945, autorităţile militare sovietice au încercuit localitatea şi au deportat presoanele cu nume german (bărbaţi şi femei) la muncă silnică în zona minieră din Ucraina. În primăvara anului 1946 pe baza Tratatului de la Potsdam, majoritatea germanilor, aproximativ 3000 de persoane, au fost expulzate pe teritoriul Germaniei ocupate. În urma acestor schimbări, în satul cândva înstărit producţia a scăzut dramatic şi s-au redus posibilităţile de muncă. În locul şvabilor deportaţi s-au stabilit familii maghiare din Ţinuturile de Sus.

Din anii 60, Aletea a avut soarta celorlalte localităţi de mărime asemănătoare din județul Békés, fiind afectată de procesul de colectivizare care s-a soldat cu întemeierea de gospodării de producție, dintre care cea care poartă numele lui József Attila a ajuns la consolidare. Cele două decenii de după 1968, au adus cu sine o liniște relativă, o înstărire a populației și dezvoltarea sistemului de gospodării ajutătoare. Abia acum a luat avânt construcția de locuințe care era aproape inexistentă în anii premergători. Reîntoarcerea la linia ascendentă de dezvoltare este ilustrată de întemeierea școlii profesionale-agricole, în 1962, care în zilele noastre este o instituție liceală bine dotată, precum și inaugurarea liceului din localitate în 1963, (închis în 1980).

În ultimul deceniu, Aletea, asemănător altor localități din județul Békés, a obținut rezultate remarcabile în domeniul dezvoltărilor infrastructurale. În prezent, se efectuează extinderea rețelei de canalizare, lucrare care va fi finalizată în 2006.

Pe baza datelor ultimului recensământ, ponderea minorităților conlocuitoare ajunge abia la 10%. Păstrarea obiceiurilor naționale are însă o arie mult mai largă, pentru că multe familii din Aletea, de naționalitate și de limbă maternă maghiară au strămoși din rândul diferitelor naționalități. În urma alegerilor din 2002, în oraș funcționează patru organizații ale minorităților naționale – rromi, germani, români, slovaci. Cea a germanilor (Kétegyházi út 2), cea a românilor (József Attila u. 10), care își prezintă colecțiile de istorie locală. Bianual are loc „Întâlnirea mondială a celor din Aletea"; în 2000 a fost inaugurată statuia Sfântului Ștefan, iar în 2001 a fost inaugurat în centrul orașului „Monumentul germanilor expulzați". În oraș funcționează o formație de dansuri populare românești. Din tradițiile germanilor se păstrează obiceiurile legate de perioada carnavalului (Farsang). În oraș, se țin anual întâlnirile diferitelor cluburi ale naționalităților. În biblioteca orașului sunt puse la dispoziția cititorilor de cărți de beletristică în limba germană, română și rromă, pe lângă cele în limba maghiară. Majoritatea germanilor expulzați trăiesc în localitățile Leimen, Geroltzhofen din Germania. Cu cea din urmă, localitatea Aletea fiind înfrățită de mai mult de un deceniu; la fel și cu localitatea Sebiș, din România. O dată pe an se deschid granițele și cu această ocazie se poate trece în localitatea învecinată și parteneră, Grăniceri.

După schimbarea structurii economice, cea mai arzătoare problemă a orașului o reprezintă asigurarea locurilor de muncă. Majoritatea noilor unități economice au la bază forța de muncă reprezentată de familie, doar câteva unități permițându-și să angajeze persoane din exterior. Aproape 40% din populația activă din Aletea își găsește un loc de muncă în afara localității (Jula, Békéscsaba). De curând, a fost finalizată modernizarea școlilor generale. În cadrul acestui program, pe lângă recondiționarea obligatorie a clădirilor s-a pus accent pe dezvoltările din domeniul informaticii. În școala generală Radványi György, care a fost dotată recent cu opt săli de clasă noi, cei 400 de elevi, proveniți din aproape 70 de localități, își pot însuși cunoștințe din domeniul agriculturii, al comerțului, al industriei, al turismului sau din domeniul unei meserii legate de industrie. Acești elevi au ocazia să obțină și examenul de bacalaureat. Centrul cultural al localității este reprezentat de Casa de Cultură Reibel Mihály, renovată în 1996. Modernizarea nodului rutier din centrul orașului a fost finalizată în acest an.

Lökösháza

BÉKÉS MEGYE
Lökösháza
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
5743 Lökösháza, Eleki u. 28.
Telefon / Fax: 3666/244-244, 66/244-074
mailto:lokoshaza@lokoshaza.hu

Suprafața: **5205 ha**
Număr de locuitori: : **2040**
Densitatea populației: : **39 loc./km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
Arabil: **84,3**
Pășune: **5,8**
Pădure: **2,0**
Neproductiv: **7,9**
Structura populației pe categorii de vârstă (%)
0–14 ani: **17,6**
15–59 ani: **60,8**
Peste 60 ani: **21,6**
Populația activă (%): **33,3**

Forța de muncă pe domenii de activitate (%)
Agricultură:**12,4**
Industrie: **13,8**
Alte activități: **73,8**
Minorități număr persoane: **66**
procent: **3,2**
din care (**persoane**)
Romi: **41**
Români: **23**
Germani: **532**
Autoguvernări ale minorităților în 2003:
rome, române
Componența pe confesiuni (%)
Romano – catolici: **51,0**
Reformați: **3,6**
Evanghelici: **1,2**
Alții: **2,3**
Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **41,9**
Localități învecinate: **Curtici, Dorbanți**

Localitatea Lökösháza a devenit comună de sine stătătoare în 1949, desprinzându-se din hotarul localității Aletea. După trasarea noilor frontiere, în 1920, este cea mai cunoscută și cea mai importantă trecere de frontieră feroviară, având un trafic intens de marfă și persoane, pe linia principală de cale ferată Budapesta-Szolnok-Békéscsaba-Arad. Așezarea sa geografică este avantajoasă spre deosebire de celelalte localități de lângă graniță. Poate fi considerat „un centru feroviar" al zonei, deoarece multe persoane din comunele apropiate iau trenul tocmai din Lökösháza.

Amplasarea localității în evul mediu nu este nici astăzi cunoscută cu exactitate. Prima atestare documentară datează din 1418, un alt document, emis în 1510, dovedește însă existența unui sat cu o biserică din secolul XV. În evul mediu, aparținea comitatului Zărand, iar pe vremea ocupației otomane era încorporată în nahie. După alungarea turcilor, dieta maghiară a repartizat pusta Lökösháza în comitatul Arad, ca posesie erarială care aparținea de Aletea. Aceasta din urmă a fost repopulată abia în 1724. La începutul secolului XIX, o parte a pustei (cca 8000 ha), cu un sol fertil a fost luat în arendă de către iobagii mai înstăriți din Aletea, pentru pășunat, și, mai ales, pentru cultivarea cerealelor. Cu timpul, ei au și cumpărat aceste pământuri. Pe cea mai mare parte a pustei s-a desfășurat o producție agrară domenială. Calea ferată, inaugurată la 25 octombrie 1858, a impulsionat atât domeniile nobiliare cât și sălașele țăranilor; toate acestea, în vremea crizei de cereale, a extinderii masive a creșterii porcilor și a dezvoltării șeptelului, a producției de lapte. Laptele și produsele lactate, transportate cu trenul au fost vândute la Arad, cerealele în Austria, iar porcii îngrăşaţi, la Budapesta, în oborul de porci Kőbánya. În urma acestui proces, a luat amploare popularea pustei Lökösháza. În vederea detensionării stării de spirit din localitate, aceasta a fost ridicată la rangul de comună de sine-stătătoare (1949), centrul ei fiind reamenajat în 1949.

Constituirea cooperativelor de producţie şi a gospodăriilor de stat a fost demarată din chiar primii ani de după reforma agrară din 1945. Gospodăria de stat din Lökösháza s-a înfiinţat în 1949 şi, ulterior, s-a integrat în gospodăria de stat din Bankut, care la rândul ei, a devenit parte componentă a gospodăriei de stat Mezőhegyes. Valurile revoluţiei din 1956 au ajuns şi la Lökösháza. Conducătorii defăimaţi (din judeţul Békés) ai regimului Rákosi au fugit în România trecând prin această localitate. După concentrarea populaţiei agrare în marile unităţi agricole, abia de la sfârşitul anilor 60, putem vorbi de condiţii relativ consolidate. Populaţia comunei recent înfiinţate, deşi într-un ritm lent, a ajuns până în 1970 la un nivel de trai decent, deoarece îşi găsea loc de muncă, dacă nu altfel, prin navetă spre oraşe. În 1960, satul avea 2388 de locuitori, iar în 1970, avea 2418.

Localitatea Lökösháza, are cele mai intense legături administrative cu Békéscsaba (locuri de muncă, şcoală generală, cumpărături) şi cu Jula (spital, cabinet medical de specialitate). Aşezarea comunei a dus la formarea de profesii specifice mediului urban, 75% din locuitori trăind din sectorul terţiar al economiei. Cele mai multe locuri de muncă pentru cei din Lökösháza şi pentru o parte a oamenilor din localităţile din jur sunt asigurate, pe lângă administraţia locală, de Direcţia Feroviară, Poliţia de Frontieră, respectiv Direcţia Vamală şi Fiscală. Cea mai mare unitate agrară din localitate este Cooperativa Agrară Haladás. În urma schimbării de regim s-au înfiinţat şi câteva gospodării familiale.

Din 1990, cu contribuţia esenţială a populaţiei, s-au realizat dezvoltări infrastructurale importante (centrul de telefonie fixă, reţeaua de gaz metan, asfaltarea drumurilor din intravilan, televiziunea prin cablu). Au fost demarate lucrările de canalizare. Pe plan local, sunt asigurate învăţământul primar, accesul populaţiei la cultură, realizat prin instituţiile specifice, serviciile medicale de bază (medic de familie, farmacişti). Un punct de atracţie al casei de cultură îl reprezintă pictura de mari dimensiuni (9x5 m) a pictorului local, Corvus Kora Róbert, care aduce un omagiu anului 896, decisiv pentru istoria Ungariei. Acelaşi artist a realizat şi bustul Sfântului Ştefan, întemeietorul şi primul rege al statului maghiar, care se află în centrul localităţii. Ziua satului are loc la 20 august, Ziua Naţională a Ungariei, cu participarea localnicilor, a celor care îşi au rădăcinile în această localitate şi a multor alţi invitaţi. Legăturile de înfrăţire cu localitatea Curtici, aflată de cealaltă parte a frontierei, au o vechime de aproape un deceniu. Legături asemănătoare sunt în curs de formare şi cu localitatea învecinată, Dorobanţi, care a devenit comună de sine-stătătoare.

Comunitatea rromă şi română din localitate sunt reprezentate prin propriile autoguvernări minoritare. La şcoala primară, limba română este predată ca materie opţională, ea fiind utilizată de cei care lucrează la Curtici.

Kevermes

BÉKÉS MEGYE
Kevermes
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
5744 Kevermes, Jókai u. 1.
Telefon / Fax: 3668/434-001
mailto:kevermes@bekesnet.hu

Suprafaţa: **4336 ha**
Număr de locuitori: : **2433**
Densitatea populaţiei: **55 loc./km²**

Suprafaţa agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **82,8**
- Păşune: **0,3**
- Pădure: **1,1**
- Neproductiv: **14,9**

Structura populaţiei pe categorii de vârstă (%)
- 0–14 ani: **19,5**
- 15–59 ani: **53,3**
- Peste 60 ani: **27,2**

Populaţia activă(%): **27,3**

Forţa de muncă pe domenii de activitate (%)
- Agricultură: **24,9**
- Industrier: **13,2**
- Alte activităţi: **61,9**

Minorităţi număr persoane: **128**
procent: **5,3**
din care **(persoane)**
- Romi: **109**

Componenţa pe confesiuni (%)
- Romano – catolici: **75,7**
- Reformaţi: **2,9**
- Evanghelici: **0,5**
- Alţii: **1,5**

Fără apartenenţă confesională / n-au răspuns: **19,4**
Localităţi învecinate: **Macea**

Cu toate că localitatea este situată lângă frontiera româno-maghiară, până în prezent nu s-a deschis aici un punct de trecere a frontierei deşi, în ultimii ani era preconizată construirea a 8 km de drum care urma să lege localitatea Kevermes de Dorobanţi. Exploatarea pietrişului din apropierea intravilanului a dus la apariţia mai multor lacuri, a căror suprafaţă însumează peste 4 ha. În ultima perioadă a demarat amenajarea unei zone de agrement.

După părerea cercetătorilor, numele localităţii poate proveni dintr-un prenume de origine cumană. Prima atestare documentară a toponimului datează din 1418 (în secolul XVI, fiind amintit în forma Kebermes). Primul moşier cunoscut a fost banul de Macsó, Maróthi János, iniţiatorul construirii cetăţii Jula şi organizării domeniului. Satul a fost cucerit de către turci după 1552. Spre sfârşitul dominaţiei otomane, în urma luptelor de eliberare, trupele creştine au pustiit zona, pentru a-i înfometa pe turcii din cetatea Jula. Despre localitatea Kevermes avem date oficiale abia din 1721, an în care Carol al III-lea, regele Ungariei al Austriei a donat comuna Iratoşu Mic (mai târziu Dorobanţi), împreună cu pustele Kevermes şi Vizes sârbului Jovan Popovics, devenit cunoscut mai apoi sub numele de Tökhöly János, comandantul regimentului confiniar de pe Mureş. Strănepotul lui Tökhöly János a fost Szava Tekhelia, om de o vastă cultură, care a fost promovat în rangul de consilier regal şi care este cunoscut în Ungaria sub numele de Thököly Sebők. Între anii 1807-1808, a construit un castel în apropierea intravilanului actualei comune, iar în 1815 a întemeiat o aşezare de colonişti maghiari romano-catolici cultivatori de tutun. Stabilitatea aşezării este dovedită de biserica romano-catolică, construită în 1853 şi întemeierea parohiei proprii. În 1876, comuna devine proprietatea familiei ducale de origine greacă, Ypsilanti. În 1906, urmaşii familiei Ypsilanti au vândut domeniul Kevermes (8000 de holde), localnicii reuşind să cumpere numai o parte a teritoriului (peste 50%). Restul teritoriului a fost cumpărat de locuitorii a cinci comune din jur, precum şi de moşierii mari şi mijlocii din judeţul Arad. Pe teritoriile obţinute, datorită lipsei de investiţii, producţia s-a derulat în structura tradiţională, aducând un venit minim. Ca urmare a acestei situaţii s-a accentuat procesul de pauperizare a populaţiei. În preajma primului război mondial, culturile de tutun, ocupau abia câteva sute de holde.

Trasarea noilor granițe, în 1920, a dus la izolarea localităţii Kevermes, întrerupând relaţiile zilnice (în care se includ şi comerţul, respectiv posibilităţile de muncă) cu Aradul şi comunele învecinate din judeţul Arad. Unitatea de grăniceri a fost mutată în comună cu ocazie căreia a fost construită şi prima clădire cu etaj în localitate. În condiţiile de trai din ce în ce mai grele, reforma agrară aplicată până în 1926 şi cele 238 de locuri de casă distribuite (înfiinţarea zonei Újtelep) au însemnat doar o uşoară îmbunătăţire. Electrificarea comunei are loc abia în 1949. Datorită tensiunilor sociale, începând cu 1891, în sat s-au găsit numeroşi adepţi ai mişcărilor muncitoreşti din ţară. De exemplu, în timpul crizei economice, partidul social democrat, care îşi asuma apărarea intereselor muncitorilor, avea peste 400 de membri în localitate.

În cadrul reformei agrare, demarată în primăvara anului 1945, s-au repartizat aproape 4000 de holde cadastrale pentru 649 de familii, majoritatea terenurilor aflându-se în hotarul Lököshaza. În 1950, judeţul Cenad şi raionul Bătania au fost desfiinţate, comuna Kevermes ajungând să aparţină raionului extins Mezőkovácsháza, şi ca atare, de judeţul Békés. Ca o investiţie importantă a vremii, poate fi amintită punerea în funcţiune, în 1952, a căii ferate de linie îngustă, care lega prin Kevermes, localitatea Lökösháza de Mezőkovácsháza şi care a funcţionat până la 1975. Din a doua parte a anilor 60, lucrătorii din agricultură puteau beneficia de un venit propriu însemnat prin sistemul de gospodăriilor ajutătoare, axate în primul rând pe creşterea porcilor şi a păsărilor. Simbolul dezvoltării comunale locale este uzina de apă alimentată de un hidroglob, inaugurată în 1973. Începând din 1949 până în 1989 şi chiar şi după aceea, numărul locuitorilor din localitate este în continuă scădere. În 1949, localitatea avea 4782 de locuitori, în 1970 - 3773, iar în 1990 - 2708. Asemănător localităţilor din jur, şi comuna Kevermes are un sol fertil, astfel ar exista condiţia elementară pentru producţia agrară. Din cauza problemelor de valorificare a produselor, a scăzut interesul pentru segmentele înfloritoare în anii premergători, precum creşterea porcilor, a vitelor, horticultura intensivă. În ciuda condiţiilor locale nefavorabile, în ultimii 15 ani, s-au realizat investiţii infrastructurale însemnate la Kevermes cu ajutorul fondurilor obţinute din proiecte, precum şi prin contribuţia financiară a populaţiei. Sistemul de conducte de gaz şi reţeaua telefoniecă fixă cuprinde întreg teritoriul localităţii. Administraţia locală îşi concentrează posibilităţile financiare asupra dezvoltării sistemului de canalizare şi asfaltării drumurilor. Staţia de epurare din comună a fost construită împreună cu localitatea Lökösháza. La imaginea actuală a localităţii contribuie în mare măsură viaţa culturală a populaţiei de rromi. Procentul lor ajunge la 20% din locuitorii comunei. Impulsionarea integrării lor sociale şi ameliorarea condiţiilor de trai, necesită o atenţie permanentă, cursuri de specializare, locuri de muncă. Comuna are relaţii de înfrăţire cu localitatea învecinată, Macea.

Dombegyház

BÉKÉS MEGYE
Dombegyház
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
5836 Dombegyház, Felszabadulás u. 5.
Telefon / Fax: 3668/590-940
mailto:dombegyhaz@fabinet.hu

Suprafața: **5796 ha**
Număr de locuitori: **2396 fő**
Densitatea populației: **41 loc./km^2**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **85,3**
- Pășune: **2,2**
- Pădure: **0,7**
- Altele: **1,1**
- Neproductiv: **10,7**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0–14 ani: **16,1**
- 15–59 ani: **58,8**
- Peste 60 ani: **21,5**

Populația activă (%): **31,4**
Forța de muncă pe domenii de activitate (%)
- Agricultură: **41,0**
- Industrie: **18,6**
- Alte activități: **40,4**

Minorități număr persoane: **37**
procent: **1.5**
din care (**persoane**)
- Romi: **13**

Componența pe confesiuni (%)
- Romano – catolici: **60,9**
- Reformați: **4,4**
- Evanghelici: **1,3**
- Alții: **1,3**

Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **32,9**
Localități învecinate: **Iratoșu**

Localitatea Dombegyház se situează în apropierea graniței româno-maghiare, la o distanță relativ mare de la reședința de județ Békéscsaba (50 km) și de orașul Jula (45 km). Calea ferată este accesibilă localnicilor prin Bătania (10 km) sau prin Lökösháza (16 km). Relativa izolare a comunei ar putea fi remediată în oarecare măsură dacă trecerea de frontieră, deschisă temporar de la Variașu Mic, ar funcționa în permanență. Astfel, Aradul ar fi la o distanță mai accesibilă (25 km) și totodată s-ar micșora distanța dintre Békéscsaba și Arad. În momentul de față, frontiera la Variașu Mic se deschide doar o dată pe an, la 20 august, deși Zilele Satului, care au loc în ultimul sfârșit de săptămână al lunii septembrie, se bucură de mare interes din partea oamenilor din localitățile din jur. Comuna se caracterizează prin existența tradiționalelor gospodării de la țară (cultura cerealelor și a plantelor furajere) și prin creșterea animalelor (îndeosebi porci și vite). Cele mai multe locuri de muncă sunt asigurate, pe lângă administrația locală, de fostul CAP, actualmente SA Agrar. De serviciile de bază (medic, farmacie, școală), asigurate de instituțiile din Dombegyház, beneficiază atât localnicii, cât și oamenii din celelalte două comune mici învecinate (Magyardombegyház, Kisdombegyház). Lucrările de construire a rețelei de canalizare și a stației de epurare aferentă se vor termina în viitorul apropiat prin colaborarea celor trei comune învecinate.

Primele date referitoare la existența localității ne sunt cunoscute încă din vremea regilor arpadieni. Denumirea provine de la biserica construită pe movila „Attila". Prima menționare documentară a satului datează din 1446, când aparținea de domeniul Turnu. În 1453, este cumpărat de către Ioan de Hunedoara. Mai târziu, trece în administrarea comitatului Arad, ca parte componentă a domeniului Cetății Lipova.

Matei Corvin l-a donat, mai întâi, mamei sale Szilágyi Erzsebet, iar mai târziu, între 1463-1464 familiei Jaksics, devenind parte integrantă a domeniului Nădlac şi, ca atare, parte a comitatului Cenad. Deşi Curtea de la Viena şi voievozii transilvăneni l-au donat în nenumărate rânduri celor credincioşi lor, pusta aflată sub dominaţie otomană s-a depopulat în 1596. După izgonirea turcilor, în 1702, o zecime din pusta Dombegyház, aflată în administraţia erariului (pe teritoriul ei de 7300 ha, azi se află trei localităţi) este donată episcopului din Cenad. Restul teritoriului, a ajuns în 1725 în proprietatea lui Edlspacher Sigismund, arădean înstărit şi cu reputaţie.

În 1800, cea mai mare a pustei a fost cumpărată de către familia Marczibányi care avea o situaţie financiară bine consolidată şi membrii căreia ocupau funcţii de conducere importante în judeţul Cenad şi Torontál. Această familie a fost cea care, în 1817 (după alte surse 1818), a colonizat actuala Dombegyház sub denumirea Marczibányi-Dombegyház. Soarta satelor colonizate cu contract din partea moşierilor, în vederea cultivării tutunului, a fost asemănătoare cu cea a celorlalte sate întemeiate de erariu (cele trei Dombegyház). Astfel, teritoriile ocupate de culturile de tutun, care necesitau un mare efort fizic, s-au micşorat esenţial la cumpăna secolelor XIX- XX, locurile lor nefiind luate de alte culturi. Acest proces a dus la o semnificativă emigrare a populaţiei, îndeosebi spre domeniul de stat Mezőhegyes.

După primul război mondial, localitatea Dombegyház se găseşte situată în preajma noilor frontiere. Relaţiile de zi cu zi cu Aradul s-au rupt. Localitatea marginalizată nu s-a putut adapta condiţiilor mult mai nefavorabile decât cele din anii premergători. Cu toate acestea, înaintea crizei economice poate fi constatată o oarecare dezvoltare. În 1923, s-a construit noua primărie, în 1926, s-a constituit camera de industrie. Şcoala şi-a mărit capacitatea, s-au înfiinţat curse de autobuz care legau localitatea de Bătania şi Lökösháza. În urma reformei agrare din 1920, 581 de familii fără pământ au fost împroprietărite. Pământul distribuit însuma doar 873 holde cadastrale. În 1930, 73% din cei 4283 de locuitori trăiau în intravilan, iar 27 la %, în sălaşe. În urma reformei agrare, începută în primăvara anului 1945, au fost distribuite 5503 holde pentru 811 familii, ca urmare 50% din pământurile din hotarul localităţii Dombegyház şi-au schimbat proprietarul. Tot cu această ocazie au fost distribuite şi 480 de locuri de casă.

Pe parcursul dezvoltării agrare, un exemplu demn de urmat a devenita IAS-ul care la mijlocul anilor 60, se putea mândri cu rezultate bune, realizând investiţii importante (hale moderne de zootehnie) şi cultivând aproape 3000 de hectare. Cooperativele de producţie ajung la această performanţă – la mecanizarea aproape integrală în domeniul cultivării plantelor, la acordarea asistenţei sociale pentru membrii lor, la integrarea în sistemul economic al creşterii animalelor în gospodăriile ajutătoare – abia după câţiva ani. În deceniile şapte, opt din secolul XX, producţia locală din Dombegyház a fost modelată după tendinţele generale din ţară, reuşind astfel să sporească veniturile populaţiei. S-au construit 90 de locuinţe noi şi au avut loc numeroase extinderi. În acelaşi timp, familiile din Dombegyház care lucrau în diferite oraşe, au cumpărat sau au construit sute de locuinţe în mediul urban. Între localităţile Dombegyház şi Iratoşu Mic (judeţul Arad) există relaţii de strânsă prietenie. Speră în deschiderea frontierei spre Arad cît mai curînd posibil.

Bătania (Battonya, Батања)

BÉKÉS MEGYE
Battonya
JUDEȚUL ARAD

Adresa Consiliului Locall
5830 Battonya, Fő u. 91.
Telefon / Fax: 3668/456-000, 556-040
mailto:battonya.jegyzo@fabinet.hu

Suprafața: **14577 ha**
Număr de locuitori: **6806**
Densitatea populației: **46 loc./km^2**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **85,8**
- Pășune: **2,1**
- Pădure: **1,8**
- Neproductiv: **9,9**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0–14 ani: **18,4**
- 15–59 ani: **58,5**
- Peste 60 ani: **23,0**

Populația activă (%): **31,0**
Forța de muncă pe domenii de activitate (%)
- Agricultură: **20,1**
- Industrie: **15,4**
- Alte activități: **64,5**

Minorități număr persoane: **763**
procent: **11,2**
din care (**persoane**)
- Romi: **116**
- Români: **254**
- Sârbi: **344**

Autoguvernări ale minorităților în 2003:
română, sârbi
Componența pe confesiuni (%)
- Romano – catolici: **51,1**
- Reformați: **7,4**
- Evanghelici: **0,7**
- Ortodocși: **4,1 (dintre care 235** sârbi, **179** români)
- Alții: **0.4**

Fără apartenență confesională /
n-au răspuns: **33,3**
Localități învecinate: **Pecica**

Din 1920 până în 1995, anul în care s-a deschis punctul de trecere a frontierei Bătania-Turnu, orașul Bătania era considerată o localitate de frontieră cu o așezare geografică neavantajoasă. Relațiile celor din Bătania au fost revigorate și extinse cu Aradul situat la doar 25 de km distanță. Din Bătania se poate ajunge cel mai repede pe autostrada M5 - direcția Budapesta-Viena - prin Oroshaza și Szentes. O linie rutieră importantă este șoseaua Mako-Bătania-Jula și cea care duce la Mezőkovácsháza și Békéscsaba. Pe cale ferată, localnicii pot ajunge la Seghedin Și Oroshaza prin Mezohegyes. Szarazer, care se desprinde din cursul inferior al Mureșului și care are un rol hotărâtor în formarea structurii localității Bătania poate fi considerat un pârâu româno-maghiar. În deceniile 1960-1980, pe ambele părți ale graniței comune exista o intensă activitate de extragere de țiței și gaz metan.

Zona localității Bătania este bogată în descoperiri arheologice datate din perioada preistorică. De la cumpăna secolelor X-XI datează înființarea localității Anya, din comitatul Cenad, care a primit denumirea de Botanya după numele proprietarului său. Într-un document din 1340, figurează denumirea *Botanyaegyhaza*. În 1453, o parte a localității a fost cumpărată de către Ioan de Hunedoara. În timpul răscoalei conduse de Gheorghe Doja, moșierul de atunci al localității a fost omorât de către iobagi. Localitatea, populată de maghiari, divizată în două părți, ajunge pe mâna turcilor după 1552. A fost distrusă în jurul anului 1596. Dominația otomană a durat timp de un secol. După pacea de la Karlovitz, Curtea de la Viena a organizat de-a lungul râului

Mureş o zonă grănicerească, în regimentul confiniar înrolându-se ţărani sârbi. În 1724, în Bătania s-au stabilit 24 de familii de sârbi. Conscripţia din 1727 înregistrează 84 de familii de sârbi, 19 familii de maghiari şi 6 familii de români. Populaţia a scăzut la 41 de familii din cauza emigrărilor (1735) şi din cauza epidemiei de pestă (1739). Colonizarea sistematică a zonei a luat amploare sub coordonare erarială, după desfiinţarea zone grănicereşti (1752). În 1785, localitatea urbarială Bătania, avea peste 2800 de locuitori, iar în 1828 aici locuiau aproape 7000 de suflete. În 1839, obţine statutul de oraş de câmpie şi devine reşedinţă de raion. La vremea respectivă, 25% din populaţie au fost maghiari romano-catolici, iar ponderea sârbilor şi românilor ortodocşi a ajuns la 75%. Biserica ortodoxă sârbo-română a fost construită în 1775, iar cea romano-catolică în 1818. Biserica ortodoxă română a fost construită în 1870, după ce credincioşii români s-au separat de sârbi din punct de vedere ecleziastic. Până la finele secolului XIX, sârbii înstăriţi, iar pe urmă maghiarii aflaţi în majoritate, au ajuns să aibă o pondere semnificativă în structurile de conducere a localităţii, care în 1900 avea aproape 13.000 de locuitori. În administraţia locală, populaţia trilingvă, a fost reprezentată în mod proporţional.

Condiţiile de viaţă ale celor fără pământ care, însumau 2/3 din populaţie s-au agravat în continuu şi din această cauză a izbucnit răscoala din 1891.

Bazele dezvoltării civile în localitatea Bătania au fost puse în urma arendării pământurilor erariale, iar după 1870, datorită vânzării acestora. La acest proces, a contribuit în mare măsură creşterea numărului meşteşugarilor, al comercianţilor şi al intelectualilor, precum şi cele trei târguri mari anuale. Bătania a fost centrul de colectare a produselor agricole, de tutun şi de animale care veneau în direcţia Arad. În 1882, Bătania a beneficiat de linii de cale ferată prin care s-a făcut legătura cu Aradul, Mako şi Szeged. Clădirile mai importante ale centrului cu atmosferă caracteristică oraşelor de provincie (fiind în acelaşi timp şi piaţă) au fost construite înainte de 1914. Începând cu anul 1911, în Bătania a fost introdus curentul electric adus din Arad. Din 1891, are ziar local, dar şcoală publică a putut fi înfiinţată doar în 1920.

În primul război mondial, şi-au pierdut viaţa 483 de locuitori din Bătania. Anul 1920 a adus cu sine izolarea localităţii, lipsa de pământ şi a locurilor de muncă, situaţie care a determinat descreşterea lentă a populaţiei. În 1923, aproape 1000 de locuitori sârbi (cca. 300 de familii) din localitatea Bătania s-au mutat în Iugoslavia. În 1930, 12,5% din populaţie a fost de naţionalitate sârbă, iar românii reprezentau 9%. (Cei de credinţă ortodoxă însumau 22,5%.) După anii grei ai crizei economice, dintre 1929-1933, a urmat o perioadă mai prosperă între 1936-1941, dar în 1942 apele de infiltraţie au produs distrugeri mari. Începând cu anul 1943, efectele războiului s-au agravat. La 23 septembrie 1944, trupele sovietice au intrat pe teritoriul Ungariei şi în 26 septembrie, au ocupat şi Bătania. Conducerea localităţii a fost preluată, în prima etapă, de o grupare comunistă anarhică, iar în urma intervenţiei sovietice, s-a restabilit ordinea. În cadrul reformei agrare, aproape peste o mie de familii au fost împroprietărite, dar micile gospodării nu s-au putut consolida din lipsa animalelor de tracţiune şi a dotărilor. Staţia de maşini şi tractoare, pusă în funcţiune în 1948, a facilitat înfiinţarea gospodăriilor colective şi a unei gospodării de stat. Din anii 60, cooperativele de producţie au fost modernizate, iar din anii 70, au putut asigura un venit decent membrilor. Între timp (1960-1980), cca. 2/3 din populaţie – îndeosebi tineretul – s-au mutat în oraşele industriale.

În toamna anului 1947, a fost dat în folosinţă liceul din Bătania, iar în 1948, căminul cultural și biblioteca. S-au înființat asociații culturale ale românilor (1945) și ale sârbilor (1952) care au inițiat predarea în limba maternă la nivelul școlilor generale. Cele două autoguvernări ale românilor și sârbilor din localitate funcționează foarte bine. Relația de înfrățire cu localitatea Beocsini este deosebit de fructuoasă. Pe de altă parte, este preconizată construirea unui centru cultural român autonom, în care își va găsi locul și școala generală cu predare în limba română. Taberele de dansuri populare ale diferitelor naționalități și carnavalurile românilor, respectiv a sârbilor reprezintă o tradiție în localitate.

În 1950, județul Cenad a fost desființat, Bătania pierzând funcția de reședință de raion. A început retrogradarea economică a zonei. Această tendință s-a schimbat în urma dezvoltării industriei de exploatare a țițeiului și a gazului metan (anii 60) și în urma înființării celor două uzine mijlocii (anii 70). S-au realizat importante progrese în domeniul infrastructurii: asfaltarea drumurilor, introducerea gazului metan în locuințe, extinderea rețelei de apă. A fost mărită capacitatea mai multor clădiri publice, s-a construit biblioteca nouă, stadionul sportiv, complexul balnear, precum și blocurile. În Bătania, și-a început activitatea primul sat de copii SOS din Europa Centrală și de Est, aparținând de organizația internațională mai sus amintită. A fost deschisă casa memorială a pictorului Molnár-C. Pál, s-a înființat o colecție de istorie locală, au apărut o serie de publicații. În 1989, Bătania a redevenit oraș. După 1990, uzinele și cooperativele de producție s-au desființat rând pe rând. Cele două cooperative agricole funcționează pe baze noi. Teritoriul arabil privatizat a fost divizat în parcele mici ai căror proprietari nu au puterea economică de a angaja muncitori. În momentul de față, rata șomajului ajunge la 20-25%. În păstrarea și dezoltarea relațiilor bilaterale o altă localitate înfrățită este și orașul Pecska.

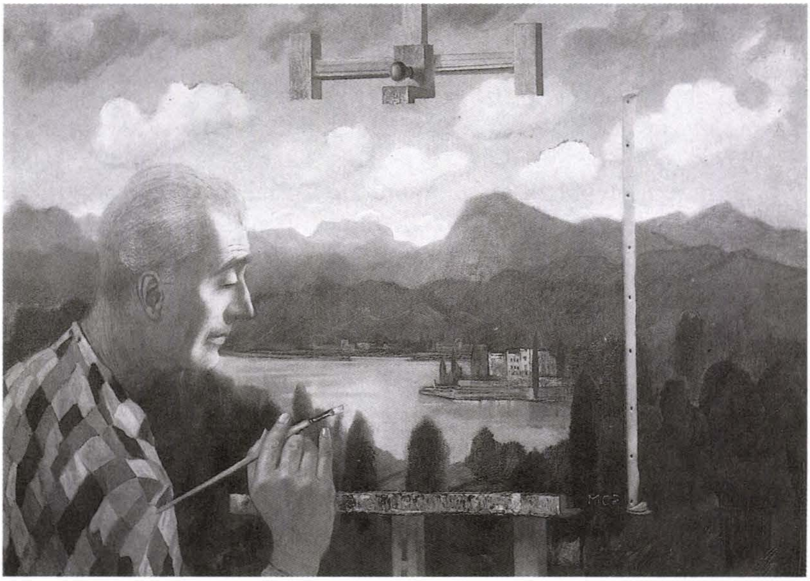

Pictorul Molnár-C. Pál

Mezőhegyes

BÉKÉS MEGYE
Gyula
Mezőhegyes
Arad
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
5820 Mezőhegyes, Kozma F. u. 11.
Telefon / Fax: 3668/466-001, 68/467-302
mailto:mezohegyes@axelero.hu

Suprafaţa: **15550 ha**
Număr de locuitori: **6399**
Densitatea populaţiei: **41 loc./km^2**
Suprafaţa agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **83,2**
- Păşune: **0,6**
- Pădure: **8,2**
- Neproductiv: **7,6**

Structura populaţiei pe categorii de vârstă (%)
- 0–14 ani: **16,1**
- 15–59 ani: **59,3**
- Peste 60 ani: **24,6**

Populaţia activă (%): **37,3**

Forţa de muncă pe domenii de activitate (%)
- Agricultură: **36,6**
- Industrie: **19,2**
- Alte activităţi: **44,2**

Minorităţi număr persoane: **84**
procent: **1,3**
din care (**persoane**)
- Români: **16**
- Germani: **17**

Componenţa pe confesiuni (%)
- Romano – catolici: **39,7**
- Reformaţi: **10,7**
- Evanghelici: **2,6**
- Alţii: **0,9**

Fără apartenenţă confesională / n-au răspuns: **46,1**
Localităţi învecinate: **Pergu Mare**

Mezőhegyes a primit rangul de oraş în 1989. Este cel mai cunoscut loc de creşterea cailor în Bazinul Carpatic şi are un rol de pionierat în formarea bazelor moderne de cultură agrară. De mai bine de 300 de ani se află în proprietatea statului. Se situează în apropierea a două puncte de trecere a frontierei (Nădlac, Bătania). În localitatea Mezőhegyes se întâlnesc principalele drumuri din sudul judeţului Békés şi din zona Makó. Este un mic nod feroviar, fiind staţia finală pentru liniile secundare Orosháza – Mezőtur şi Mezőkovácsháza-Chitighaz, respectiv pentru linia secundară spre Bătania, funcţionând ca centru regional de cale ferată.

Localitatea Mezőhegyes are o structură urbanistică specială, proiectată astfel de la bun început. În intravilanul localităţii, care poate fi împărţit în cinci unităţi mai mici, se remarcă printr-o armonie urbanistică în care îşi găsesc locul centrul oraşului, marcat de numeroase monumente istorice, completat de atmosfera cartierelor de vile, cartierul rezidenţial, fosta zonă militară, actualmente industrială. În extravilan, se află gospodării izolate, dar bine articulate în sistemul de infrastructură rutieră. O treime din populaţie trăieşte şi în prezent în aceste clădiri de locuit şi gospodării anexe. În zona limitrofă a oraşului se află plantaţii de păduri şi alei de copaci cu o vechime de 200 de ani, precum şi canale care alimentează sistemele automate de irigaţie.

Trecutul istoric al localităţii Mezőhegyes este cunoscut din 1421, când făcea parte din domeniul Nădlac. În secolul XV, devine proprietatea Huniazilor împreună cu satul Fecskés, existent şi înainte de 1421 şi care s-a situat în partea de nord a actualei localități. În 1463, Matei Corvin a donat localitatea familiei Jaksics din Nădlac. În 1596, tătarii au distrus-o definitiv. După desființarea zonei grănicerești de-a lungul Mureșului (înființată după alungarea turcilor), Trezoreria Maghiară a arondat teritoriul localității Mezőhegyes armenilor din Ardeal, care se ocupau cu creșterea cailor în scopuri militare. În 1784, la inițiativa împăratului Iosif al II-lea, căpitanul Csekonics József a conceput proiectele de înființarea a unei herghelii militare. Pe baza proiectelor concepute de cei mai vestiți arhitecți ai vremii (Josef Jung, Jochann Hild), în aproximativ 20 de ani, s-au construit uriașele clădiri centrale domeniale și anexele gospodărești, cazărmile, grajdurile, hambarele. Două batalioane se ocupau de îngrijirea efectivului cabalin care numără oscilând între 3000-10.000 de exemplare. În jurul anului 1820, au fost create condițiile pentru creșterea speciei de cal Nonius. În 1789, colonia militară, obține dreptul organizării de târguri. Au fost colonizați și meșteșugari. În 1846, a fost construită biserica romano-catolică și a fost pus în funcțiune spitalul. Până în 1868, localitatea Mezőhegyes se afla sub conducere militară austriacă directă, după care a fost preluată de către statul maghiar. Herghelia militară a fost separată de cea civilă și de sistemul de gospodărie al acesteia. În 1872, Mezőhegyes a devenit comună de sine-stătătoare, dar întregul teritoriu al comunei a rămas în proprietatea statului. În 1882 – 1883 a fost pusă în funcțiune linia ferată care duce spre Arad și Szeged, iar mai târziu, linia către Chitighaz, și în 1893, linia care duce prin Orosháza la Mezőtúr.

Între 1876-1917 (datorită lui Kozma Ferenc și Glujzek Gyula), herghelia și domeniul a fost modernizați. S-a mărit suprafața culturilor de cereale și a plantelor furajere, au mai fost cultivate și plante industriale pentru care au fost angajați mii de muncitori sezonieri. Au fost înființate mai multe fabrici de spirt, o fabrică de zahăr (1889) și unități de prelucrare a cânepei. În 1910, deja 18% din locuitorii localității Mezőhegyes trăiau din industrie. Înainte de 1914, Nonius era în mai multe județe cea mai răspândită specie cabalină.

În 1919-1920, herghelia și majoritatea mașinilor agricole au pierit. Din cauza noilor granițe, intensele relații ale localității Mezőhegyes cu Aradul și Banatul au fost brusc întrerupte, fabrica de zahăr pierzând principalii furnizori de sfeclă de zahăr. Aceste pierderi au fost remediate abia după 6-8 ani. Domeniul și herghelia au fost în folosul real al gospodăriilor țărănești în extinderea creșterii de bovine și pentru producția de lapte. Criza economică a marcat populația de 7741 de suflete (1930) care încă trăia în gospodăriile din jurul fostului domeniu.

În toamna anului 1944, baza efectivului cabalin a putut fi salvată doar prin transportarea sa până în Austria de unde s-au întors doar câteva exemplare. La 28 septembrie 1944, localitatea a fost ocupată de trupele sovietice. Comandamentul acestora a ordonat ieșirea populației pe ogoare și a organizat strângerea recoltei de sfeclă de zahăr în întreaga zonă, iar la sfârșitul lunii octombrie 1944 a repus în funcțiune fabrica de zahăr. În urma reformei agrare din 1945, 3000 de oameni din 12 localități apropiate au fost împroprietăriți cu pământuri din teritoriul domeniului hergheliei. Din cauza lipsei de dotare și din cauza lipsei animalelor de tracțiune, majoritatea celor proaspăt împroprietăriți au renunțat la pământurile lor începând din 1948. După conflicte și discuții îndelungate, jumătate din teritoriul fostului domeniu a fost salvată sub forma unei gospodării de producție exemplară care, începând cu 1949, poartă numele de Gospodăria de Stat Mezőhegyes.

Localitatea Mezőhegyes nu s-a putut integra în sistemul colhozurilor de tip sovietic. Centrul de creștere a cailor a fost mutat în Hortobágy, rezistând, în mod firesc, tendinței de mecanizare a agriculturii. Acest centru a putut fi readus în parte la Mezőhegyes abia în 1962. Mezőhegyes a fost desemnată gospodărie producătoare de material genetic pentru dezvoltarea efectivului bovin din celelalte gospodării de producție. Restructurarea de succes a fost realizată până la începutul anilor 70, de data aceasta, bazată pe reale cunoștințe profesionale. Gospodăria de producție ocupă din nou, un loc fruntaș la nivel de țară, introducând specii și tehnologii noi în domeniul cultivării plantelor. Prospera fabrică de zahăr a fuzionat cu gospodăria de producție, înființându-se un combinat agricol. Au avânt puternic un luat dotările de infrastructură, construcțiile de locuințe și au fost recondiționate multe monumente istorice. A fost construit centrul cultural multifuncțional de mare capacitate, s-au extins instituțiile de specializare și a crescut pondera turismului. Orașul este înfrățit cu localitatea vecină, Peregul Mare.

După transformările sociale din 1990, Combinatul Agricol, a reușit, timp de un deceniu, să contracareze efectele crizei din segmentul agricol. Dintre activitățile principale din comună doar creșterea cailor a rămas în proprietatea statului. Numărul angajaților s-a înjumătățit. În 1998, fabrica de zahăr s-a desființat, în locul ei fiind amenajat un parc industrial. În locul fabricii prelucrătoare de cânepă își desfășoară activitatea o firmă de prelucrare a metalului. Evoluția învățământului, a vieții culturale și a sportului ecvestru este neîntreruptă. Procentul drumurilor asfaltate intravilane ajunge la 90%. Aproape toate locuințele din localitate sunt legate la rețeaua de apă potabilă și la rețeaua de gaz metan. Problema majoră a orașului este asigurarea locurilor de muncă într-un număr corespunzător.

Parc

Mezőkovácsháza

BÉKÉS MEGYE
Mezőkovácsháza
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
5800 Mezőkovácsháza, Árpád u. 176.
Telefon / Fax: 3668/381-011, 68/381-656
mailto:titkarsagpolghiv@mezokovacshaza.hu

Suprafața: **6259 ha**
Număr de locuitori: **7006**
Densitatea populației: **112 loc./km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **82,5**
- Pășune: **0,9**
- Pădure: **1,7**
- Altele: **0,7**
- Neproductiv: **14,2**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0–14 ani: **16,3**
- 15–59 ani: **61,3**
- Peste 60 ani: **22,4**

Populația activă (%): **35,3**

Forța de muncă pe domenii de activitate (%)
- Agricultură: **11,6**
- Industrie: **30,3**
- Alte activități: **58,1**

Minorități număr persoane: **116**
procent: **3,2**
din care **(persoane)**
- ebből **(fő)**
- Romi: **54**
- Germani: **21**

Autoguvernări ale minorităților în 2003:
- române

Componența pe confesiuni (%)
- Romano – catolici: **76,1**
- Reformați: **,1**
- Evanghelici: **0,2**
- Alții: **1,3**

Fără apartenență confesională / n-au răspuns: **16,3**
Localități învecinate: **Semlak**

Localitatea Mezőkovácsháza a devenit oraș în 1986. Este centrul microregiunii formată de sudul județului Békés (respectiv partea de est a județului Cenad), cu toate că acest rol de centru îl exercită în comun cu Bătania. Serviciile oferite celor aproape 40.000 de locuitori sunt asigurate de instituțiile orașului (Direcția Muncii, școală generală, cabinetul medical de specialitate, poliție). Începând din anii 70, Mezőkovácsháza joacă un rol din ce în ce mai important atât în domeniul comerțului, cât și în cel al serviciilor prestate, precum și în asigurarea locurilor de muncă. Actualul oraș de provincie se compune din două părți: vechea Mezőkovácsháza, mai dens populată, care s-a unit cu fosta localitate Kovácsháza Reformată (care se afla în partea de sud-vest a localității). Din punct de vedere administrativ, cele două localități s-au contopit în 1969. Centrul caracteristic orașelor de provincie a fost amenajat în intravilanul drumului Medgyesegyháza-Jula. Clădirile moderne sunt acompaniate de parcuri îngrijite și biserica romano-catolică. De-a lungul căii ferate și în preajma șoselei către Bătania s-au înființat zone industriale.

Numele localității – în forma sa actuală – a apărut în documente în 1463. Primul său moșier cunoscut este familia Bessenyei care a obținut de la Matei Corvin statutul de oraș de câmpie. Atestarea documentară a acestui fapt datează din 1489. Familia Bessenyei a construit un castel în localitate și și-a luat numele nobiliar „de Kovácsháza". Așezarea medievală a suferit a treia și cea mai mare distrugere pe vremea războiului de eliberare de sub stăpânirea otomană. După aceasta, pusta aparține erariului, o zecime revenindu-i episcopului Cenadului.

Unul dintre cei mai bogați oameni ai vremii din Comitatul Arad, Bibics Jakab a cumpărat pusta Kovácsháza de la erariu, iar pe urmă, după succesiunea mai multor proprietari, pusta devine parte componentă a domeniului contelui Fekete György de Galanta care avea domenii în șapte județe. În 1806, marele arendaș armean Köver Kajetán, a adus în zona localității Kovácsháza primii coloniști, 500 de familii de cultivatori de tutun contractualiști. Această colonizare însă nu a fost de lungă durată. În 1813, Bittó Imre, proprietarul domeniului Șilindia (comitatul Arad) a luat în arendă de la contele Fekete mai mult de 3.000 de holde, cu scopul de a întemeia o așezare de cultivatori de tutun. Autoritățile guvernamentale, cât și comitatul au considerat pusta Kovácsháza, de peste 22.000 de holde cadastrale (13.000 ha) un teritoriu integru. Localitatea Mezőkovácsháza s-a format mai târziu, numindu-se în terminologia oficială și Nagy-Kovácsháza.

Începând cu anii 30 ai secolului XIX, multe familii din Kovácsháza s-au ocupat de transportul mărfurilor la distanțe mari, mai ales în direcția orașului Arad, până la Sibiu și Brașov, precum și la Seghedin și Pesta. Pe lângă cultivarea cerealelor, localnicii s-au mai îndeletnicit cu creșterea vitelor, a porcilor și, începând cu ultimul deceniu al secolului XIX, s-a răspândit și cultivarea plantelor industriale (după tutun, urmând cânepa, tătarcă, sfeclă de zahăr). În dezvoltarea economică a localității Mezőkovácsháza un rol important l-a avut racordarea la calea ferată, linia Mezőhegyes-Chitigaz fiind inaugurată la 20 mai 1883. La 24 iulie 1899, s-a pus în funcțiune calea ferată cu linie îngustă Békéscsaba-Kaszaper-Mezőkovácsháza. Prima linie amintită a însemnat o deschidere către Arad sau Makó-Szeghedin, precum și către Budapesta-Viena, în timp ce a doua linie a facilitat transportul de cereale și comerțul din piețele din Békéscsaba și călătoria localnicilor la Tótkomlós.

Regimul lui Horthy a încercat să asigure pacea socială și la Kovácsháza prin reforma agrară începută în 1920 și prin distribuirea locurilor de casă. În dezvoltarea ponderată din anii care au urmat crizei economice, a avut un rol important creșterea randamentului gospodăriilor țărănești și funcția regională pe care o juca localitatea în domeniul agro-comercial, meșteșugăresc. Mezőkovácsháza devine centrul zonei principale de cultivare și export de tătarcă, dispunând de unitățile de producție și investițiile aferente.

La 15 martie 1950, teritoriul județului Cenad se împarte în două județe: partea de est se integrează în județul Békés, iar partea de vest în județul Csongrád. Mezőkovácsháza rămâne în continuare reședință de raion, ceea ce a fost din 1872. Perioada de patru decenii și jumătate de după 1944, prezintă mai multe etape. După încercarea refacerii gospodăriilor private (1945-1948) urmează o perioadă cu tendințe opuse, extinderea agresivă a conducerii centralizate (1949-1962) care este urmată de o perioadă de relaxare treptată. Cea de-a doua etapă nu a fost favorabilă pentru Mezőkovácsháza. Din anii 70, a fost încadrat în rândul centrelor microzonale care au fost dezvoltate sistematic, iar în deceniul opt al secolului XX, a ajuns la nivelul orașelor mici. Prin acest fapt a fost rezolvată disputa referitoare la care dintre cele două orașe corespunde mai bine funcției de centru al fostei entități Cenadul de Est.

Schimbarea structurii economice survenită după 1990 a avut un efect nefavorabil atât asupra microzonei sudice a județului, cât și asupra județului Mezőkovácsháza. Dezvoltarea rapidă a industriei alimentare din anii 70 și a unor uzine locale a atras mulți navetiști din rândul populației localităților învecinate. Numărul locuitorilor orașului s-a stabilizat în ultimele decenii la 7000 de persoane. În anii 90, în urma crizei industriei prelucrătoare și din agricultură s-a produs și la Mezőkovácsháza criza locurilor de muncă.

La finele anului 2004, după numeroase restructurări, schimbări succesive de proprietari, tot firma Carnex SA asigură cele mai multe locuri de muncă. Numărul angajaților fluctuează între 150-300 persoane. Mai mult de 75% a exportului de ficat de gâscă din Ungaria este produsă de firma amintită. Alte locuri de muncă sunt asigurate de Natura și Hungaria SRL în domeniul prelucrării penelor, fiecare având câte 50-100 angajați. În oraș și în localitățile din zonă, 200-250 de familii trăiesc din îndoparea gâștelor și rațelor, producând materia primă pentru Carnex SA. Această muncă fizică grea asigura chiar și în anii 80, un venit permanent celor din domeniu. În ultimul deceniu, interesul pentru aceste produse fluctuează, fapt reflectat și la nivelul producției.

Prioritățile de dezvoltare pentru următorii ani sunt multiple. Printre proiectele de viitor, un loc important ocupă extinderea rețelei rutiere care poate asigura orașului statutul de centru microregional și în viitor. Prin modernizarea drumului de la punctul de trecere a frontierei de la Bătania, care duce prin Mezőkovácsháza până la Orosháza și de acolo, prin Szentes, spre autostrada M5 (care a devenit recent drum european), precum și prin intrarea României în UE, transportul de tranzit al orașului poate deveni semnificativ, fapt care poate atrage investitori în zonă. Mezőkovácsháza dorește să-și dezvolte sistemul instituțional local, să asigure servicii corespunzătoare atât locuitorilor orașului, cât și locuitorilor din așezările din zonă. Dezvoltările planificate pentru viitor vizează, printre altele, modernizarea și dotarea cu instrumente moderne a cabinetului medical. Liceul și școala profesională „Hunyadi János", înființată în 1952, au fost frecventate în anul școlar 2004-2005, de 360 de elevi din care o treime fac zilnic naveta din comunele învecinate sau locuiesc la internatul școlii, care oferă cazare pentru 70 de elevi. Școala oferă studii postliceale pentru cei doritori să obțină cunoștințe medii și superioare în domeniul informaticii. Până la finele anului, se va construi centrul pedagogic din sudul județului Békés care va asigura condiții îmbunătățite pentru învățământul liceal și organizarea de cursuri de specializare. Departamentul de cursuri de specializare va fi înființat la Mezőkovácsháza.

În ianuarie 1998, administrația locală din Mezőkovácsháza a stabilit legăturile de înfrățire cu localitatea Semlac din România și au fost trase principalele linii de colaborare în domeniul administrației publice, învățământului, culturii, sportului, sănătății și economiei, punând accent, în perspectivă, pe segmentul economic. Organizațiile neguvernamentale ale localităților se întâlnesc cu regularitate.

Kunágota

BÉKÉS MEGYE
Gyula
Zerind
Elek
Grăniceri
Macea
Kunágota
Curtici
Dorobanți
Șofronea
Zimandu Nou
Peregu Mare
Pecica
Arad
Nădlac
Semlac
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
5746 Kunágota, Rákóczi u. 9.
Telefon / Fax: 3668/430-000
kunagota.polghiv@fabinet.hu

Suprafața: **6399 ha**
Număr de locuitori: **2983**
Densitatea populației: **47 loc./km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **89,5**
- Pășune: **0,2**
- Pădure: **0,3**
- Neproductiv: **10,0**

Structura populației pe categorii de vârstă (%)
- 0–14 ani: **18,2**
- 15–59 ani: **57,1**
- Peste 60 ani: **24,7**

Populația activă (%): **28,8**
Forța de muncă pe domenii de activitate (%)
- Agricultură: **40,4**
- Industrie: **15,1**
- Alte activități: **44,5**

Minorități număr persoane: **67**
procent: **2,2**
din care **(persoane)**
- Romi: **52**

Componența pe confesiuni (%)
- Romano – catolici: **67,3**
- Reformați: **5,8**
- Evanghelici: **0,5**
- Alții: **1,6**

Fără apartenență confesională /
n-au răspuns: **24,8**
Localități învecinate: **Șofronea**

La 15 martie 1994, cu ocazia împlinirii de 150 de ani de la recolonizarea comunei, administrația locală a localității Kunágota, situată, la 18 km de frontiera româno-maghiară, a adoptat hotărârea privind stema și drapelul comunei. Frunza de tutun din stemă este un omagiu adus strămoșilor cultivatori de tutun. Kunágota, împreună cu numeroase localități care aparțineau cândva județelor Cenad, Arad și Torontál, își datorează existența, extinderii culturilor de tutun, proces început la finele secolului XVIII. Teritoriile imense, eliberate de sub dominația otomană, devenite „puste" erau valorificate de către erariu în beneficiul Curții de la Viena. În prima etapă, teritoriul a fost preluat de arendași (majoritatea lor fiind armeni din Ardeal) care se ocupau de creșterea animalelor în stil nomad. Mai târziu, în timpul războaielor napoleoniene și în anii următori (de prin 1810 până la 1859), s-au înființat aici, în două etape, o serie de așezări ale cultivatorilor de tutun contractualiști. Soarta locuitorilor acestor comune depindea de contractul încheiat cu cel care i-a colonizat, căruia îi plăteau și față de care aveau obligații, neavând drept la pământ propriu. Până în 1873, coloniile lor nu au fost recunoscute de stat ca și comune de-sine-stătătoare. Neaparținând de fondul funciar, pământul luat în arendă nu putea deveni proprietatea lor, și putea fi răscumpărat doar prin eforturi uriașe (în majoritatea cazurilor prin instituțiile de credit), plătind ratele începând de la mijlocul anilor 70 ai secolului XIX până aproape de primul război mondial. Datorită acestui fapt, familiile se aflau în imposibilitatea de a-și moderniza gospodăriile și de a-și cumpăra noi terenuri. Începând cu ultimele decenii ale secolul XIX, cultivarea tutunului aducea venituri tot mai mici, cultivatorii de tutun, trecând, au trecut la tradiționala producție de cereale, care le asigura subzistența. Începând cu anii 90 ai secolului XIX, fostele aşezări de cultivatori de tutun, au fost profund marcate de imposibilitatea rezolvării conflictelor sociale.

Prima atestare documentară a localității, care aparținea de comitatul Zărand, datează din 1463 sub forma de Kwnagatha (citit Kunagata), iar mai târziu, în 1486, figurează în documente „Kun Agota". Această denumire face referire, pe de-o parte, la originea etnică (cumani) a locuitorilor săi, iar pe de alta, la hramul bisericii de pe atunci. Primul moşier cunoscut al comunei aparţine familiei Maróthi (1463), care a inițiat construirea cetății din Jula. În 1596, tătarii au pustiit zona, iar locuitorii s-au refugiat în oraşele de câmpie de lângă Tisa ori au pierit.

Repopularea propriu-zisă a comunei a luat amploare în 1844. Majoritatea celor 600 de locuitori, au sosit, împreună cu familiile lor, din comitatul Arad-Cenad şi din trei comitate din Ținuturile de Sus. În 1866, erariul a efectuat noi colonizări, distribuind 70 de locuri de casă. În acelaşi an, s-a înființat, parohia proprie, construirea bisericii a fost finalizată în 1870.

După criza economică din 1929-1933 (prețuri mici la grâu şi perioade îndelungate de şomaj), a urmat o perioadă mai favorabilă, îndeosebi din 1936 până în 1941. În anii celui de-al doilea război mondial a fost eliminat şomajul şi s-a îmbunătățit sistemul public de asistență socială şi de sănătate. Mulți locuitori ai comunei au găsit loc de muncă pe şantierele naționale (Vestul Ungariei şi Budapesta) înființate începând din 1948 în ideea economiei planificate. În 1949, a avut loc electrificarea comunei şi înființarea stației de maşini şi tractoare. Calea ferată de linie îngustă între Mezőkovácsháza şi Lökösháza, care trece prin localitate, a fost inaugurată în 1952 şi a rămas în funcțiune până în 1974. În perioada 1959-1960, şi țărănimea din Kunágota a fost obligată să intre în cele trei cooperative colective. Acestea au putut asigura, abia după un deceniu, un venit acceptabil pentru cei rămaşi în comună.

Astăzi serviciile elementare (medic stomatolog, farmacie, şcoală) oferite cetățenilor comunei sunt asigurate la nivel local. Stația de salvare regională a fost pusă în funcțiune în 2002 şi este în slujba locuitorilor a zece localități din jur. O pondere accentuată în viața economică locală o are şi în prezent agricultura. Din fosta gospodărie de producție, s-a înființat Asociația Agricolă de Valorificare şi de Servicii „Bercsényi" care asigură existența a aproape 200 de familii. Profilul de bază al acestei unități, pe lângă cultura de cereale şi de plante furajere, îl constituie creşterea porcilor. Cu toate că valorificarea animalelor vii întâmpină momentan greutăți, crescătorii de animale din Kunágota sunt furnizorii fabricii de salam Pick din Szeged care se bucură de renume mondial. Industria locală este reprezentată de o uzină privată de prelucrare de carne de pasăre.

Viața comunei devine mai diversificată prin organizarea diferitelor programe anuale, care s-au făcut cunoscute şi în alte județe. Pe lângă sărbătorile legate de hramul bisericii catolice din 5 decembrie, Zilele Satului Kunágota (la 20 august) au devenit o tradiție odată cu aniversarea a 1000 de ani de la întemeierea statului maghiar. Aceste evenimente contribuie la închegarea comunității locale. Tot în luna august, se organizează, de ani de zile, întâlnirea iubitorilor sportului ecvestru din zonă (Zilele Călăriei din Kunágota). În cadrul programului de relansare a tradiției locale de călărie a fost înființată Fundația Sportului Ecvestru pentru Copii.

Kunágota a demarat inițierea de relații de înfrățire cu localitatea Şofronea din județul Arad. Organizațiile societății civile din cele două comunități ajută la dezvoltarea relațiilor bilaterale a localității Sofronya.

Nagybánhegyes

BÉKÉS MEGYE
Nagybánhegyes
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
5668 Nagybánhegyes, Kossuth L. u. 64.
Telefon / Fax: 3668/426-000, 68/426-742
phnagyban@bekesnet.hu

Suprafața: **4226 ha**
Număr de locuitori: **1490**
Densitatea populației: **35 loc./km²**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
Arabil: **91,9**
Pășune: **0,4**
Altele: **0,2**
Neproductiv: **7,5**
Structura populației pe categorii de vârstă (%)
0–14 ani: **14,4**
15–59 ani: **58,4**
Peste 60 ani: **27,2**
Populația activă (%): **30,3**

Forța de muncă pe domenii de activitate (%)
Agricultură: **44,4**
Industrie: **18,6**
Alte activități: **37,0**
Minorități număr persoane: **194**
procent:**13,0**
din care (**persoane**)
Slovaci:: **183**
Autoguvernări ale minorităților în 2003:
slovaci
Componența pe confesiuni (%)
Romano – catolici: **51,1**
Reformați: **7,433,4**
Reformați: **19,3**
Evanghelici: **1,2**
Alții: **0,6**
Fără apartenență confesională /
n-au răspuns: **21,7**
Localități învecinate: **Pâncota**

Asemănător localității Medgyesegyháza, Nagybánhegyes este cunoscută în țară și peste hotare pentru legumicultură. Descoperirea izvoarelor de apă termală pe teritoriul comunei, în 1971, a făcut posibilă înființarea și dezvoltarea unui ștrand balnear modern și bine dotat. La mijlocul secolului XX, încă mai existau în zonă numeroase sălașe, din care, în prezent, au mai rămas doar câteva, aproape de intravilan. Exemplul localității Nagybánhegyes poate dovedi că rănile din trecut, mereu reactualizate de politicieni se pot vindeca încet, cu eforturile comune ale oamenilor de rând. În 1947, 2/3 din populația autohtonă slovacă de religie evanghelică, s-a mutat din proprie inițiativă în Cehoslovacia de atunci. În locul lor, s-au stabilit familii maghiare romano-catolice și reformate, expulzate din Vágfarkasd (Vlcany), Slovacia, de către autoritățile statului Cehoslovac de atunci. În ultimii 50 de ani, această populație multietnică și multiconfesională s-a închegat într-o puternică comunitate locală. Acest proces este sprijinit astăzi de Autoguvernarea Minorității Slovace. Predarea limbii slovace este asigurată cu succes în grădinița și în școala generală din localitate.

Numele localității a apărut în documente în 1510, în forma *Bánhegyesse*, aparținând domeniului Jula, donat contelui Gheorghe de Brandenburg, în 1515 fiind consemnat numele actual al comunei. În primele decenii ale ocupației otomane, comuna era o așezare importantă, dar în 1596 a fost definitiv distrusă de tătari. După alungarea turcilor, pusta Bánhegyes trece în administrarea erariului, în cadrul așa-numitului domeniu Arad-Mutina. În 1842, erariul a adus pe teritoriul actualului Bánhegyes, coloniști slovaci evanghelici din Nădlac. Colonia nou înființată preia numele pustei, după întemeierea aşezării Magyarbánhegyes, devine Tóth-Bánhegyes, iar după 1900 poartă numele de Nagybánhegyes. Era o aşezare de cultivatori de tutun contractualţisti, care în 1845 avea doar 457 locuitori, în 1900 - 3141, în 1910 - 3019, exceptând populaţia aşezării Kaszaperpuszta care, până în 1940, aparţinea de teritoriul comunei. Urmaşii cultivatorilor de tutun, fondatori ai localităţii, au reuşit să obţină numai o mică parte din pământurile din hotar, restul teritoriul a fost vândut de erariu, sub forma de parcele, băncilor şi asociaţilor de cumpărători. Printre noii proprietari erau prea puţini localnici, majoritatea cumpărătorilor fiind comercianţi sau ţărani înstăriţi din Békéscsaba şi Tótkomlos, printre care se aflau trei moşieri cu domenii mari şi opt cu domenii medii. Forţa de muncă ieftină din zonă nu şi-au putut asigura existenţa decentă nici după răspândirea cultivării plantelor industriale (sfeclă de zahăr, cânepă, tătarcă).

În păstrarea identităţii etnice a slovacilor, până la începutul secolului XX, rolul de bază a revenit bisericii, dar un rol important l-au jucat şi teatrul de amatori, precum şi sistemul străvechi de obiceiuri familiale. Comunitatea bilingvă reprezintă o realitate general acceptată dar, la un moment dat, acest fapt era valabil doar în cazul generaţiei mai bătrâne. Prin reforma agrară începută în martie 1945, din cele 1454 hectare (2472 holde cadastrale) de pământ au fost împroprietăriţi 633 de familii. Prima gospodărie colectivă din comună s-a înfiinţat în 1949, purtând numele lui Zalka Máté. După 10-15 ani, gospodăria colectivă Zalka, s-a consolidat şi asigura un trai decent pentru membrii săi, mai ales prin dezvoltarea fabricii de prelucrare a laptelui.

Evenimentele anului 1989 s-au făcut resimţite şi în Nagybánhegyes: s-au schimbat atât relaţiile de proprietate cât şi modalităţile de valorificare a produselor. Gospodăria colectivă Zalka s-a transformat în Bánhegyes Agro Kft care asigură 100-120 de locuri de muncă, îndeosebi pentru localnici. 80-100 de familii încearcă să-şi asigure câştigul din gospodăriile proprii. 150-200 de familii se ocupă de legumicultură în sere. Au trecere mai ales ardeii verzi, deşi cerinţele pieţei şi, ca atare, şi veniturile sunt oscilante. Fabrica de lapte care a devenit cunoscută în toată ţara datorită produsul „Túró Rudi", după o schimbare succesivă de proprietari, aparţine, în prezent, firmei Friesland SA. Prin diversificarea sortimentelor – iaurtul cu brânză şi caşcavalul afumat („Bansajt") – întreprinderea, care asigură cca. 100 de locuri de muncă, a pătruns cu succes pe piaţa autohtonă şi internaţională. Cu ajutorul surselor financiare europene (Sapard) şi prin contribuţia administraţiei locale a fost recondiţionat centrul comunei, în primul rând instituţiile publice. În 2002, printre altele, a fost pusă la dispoziţia elevilor şcoala generală, dotată cu noi săli de clasă şi cu o sală de sport. Pe lângă limbile de circulaţie internaţională (engleză, germană), este continuă şi predarea limbii slovace. Cei mai important segment al dezvoltărilor locale vizează dezvoltarea sistemului de canalizare şi construcţia unei staţii de epurare.

Administraţia locală are în vedere pe lângă dezvoltarea tradiţionalului segment agricol şi industria prelucrătoare aferentă, dezvoltarea turismului local care va putea asigura posibilităţi de trai pentru numeroase familii. Cei din Bánhegyes îşi aşteaptă oaspeţii în fiecare an cu programe bogate, organizate în cadrul Festivalului Ardeiului care a devenit tradiţional în zonă şi care are loc în al treilea sfârşit de săptămână al lunii august. Localitatea Bánhegyes are relaţii de înfrăţire cu trei oraşe din Bazinul Carpatic, cu Pâncota din România, cu Várfakasd din Slovacia şi cu Gelence din România.

Medgyesegyháza

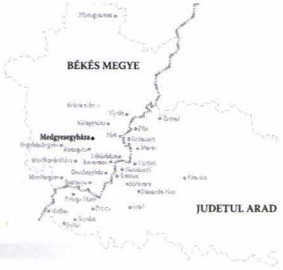

Adresa Consiliului Local
5666 Medgyesegyháza, Kossuth tér 1.
Telefon / Fax: 3668/440-000
mailto:medgyesegyhaza@medgyesegyhaza.hu

Suprafața: **6432 ha**
Număr de locuitori: **4098**
Densitatea populației: **64 loc./km^2**
Suprafața agricolă pe categorii (%)
Arabil: **87,6**
Pășune: **1,2**
Pădure: **0,2**
Neproductiv: **9,1**
Structura populației pe categorii de vârstă (%)
0–14 ani: **15,0**
15–59 ani: **59,1**
Peste 60 ani: **25,9**
Populația activă (%): **34,8**
Forța de muncă pe domenii de activitate (%)
Agricultură: **35,4**
Industrie: **21,0**
Alte activități: **43,6**
Minorități număr persoane: **196**
procent: **4,8**
din care (**persoane**)
Romi: **28**
Români: **33**
Slovaci: **109**
Autoguvernări ale minorităților în 2003:
romi, române, slovaci
Componența pe confesiuni (%)
Romano – catolici: **45,8**
Reformați: **4,8**
Evanghelici: **23,7**
Alții: **3,9**
Fără apartenență confesională /
n-au răspuns: **21,8**
Localități învecinate: **Nădlack**

Localitatea beneficiază de o așezare avantajoasă în raport cu căile de comunicație: la Békéscsaba, se poate ajunge atât pe cale ferată, cât și pe linie rutieră, iar legătura cu Orosháza și Jula se realizează, în condiții bune, pe căi rutiere. Intravilanul, cu o tramă stradală tip tablă de șah, este străbătută de linia ferată Chitigaz-Mezőhegyes, legată de linia principală Budapesta-Arad. Centrul localității, caracteristic orașelor de provincie, se situează la o intersecție rutieră și feroviară. Zece la sută a populației trăiește la 5 km de centru, într-o zonă de tip rural, la Bánkut. Pământurile din hotarul localității sunt de bună calitate, ușor de lucrat și deosebit de potrivite horticulturii.

Pe teritoriul actual al localității, în secolul XI-XIII, existau patru sate, aparținând comitatului Zărand și care au fost distruse în 1241, în vremea invaziei tătare. În secolul XV, avem din nou cunoștință de satele Megyes și Bánkuta care se încadrau în domeniul cetății Jula. Cele două sate ajung în posesia turcilor în 1566 și au fost distruse în jurul anului 1595. După alungarea turcilor (1695), teritoriul pustiit devine proprietatea erariului și este integrat în comitatul Zărand, iar începând din 1744, în comitatul Arad. De la sfârșitul secolului XVIII, a fost luat în arendă de marii arendași care se ocupau de creșterea liberă a vitelor. Prima clădire a pustei a fost un han, urmat de construirea unei clădiri domeniale și a unei capele romano-catolice (1824). Piața săptămânală a comunelor de cultivatori de tutun din zonă s-a înființat la Medgyes. Pusztabánkut ajunge în posesia arhiducelui Iosif și a urmașilor lui. Între 1844-1852, la Bánkut era un sat de cultivatori de tutun, cu o populație numeroasă care, însă, a fost desființat forțat de către marii arendași. De la sfârșitul secolului XIX, Bánkut devine centrul de experimentare a cerealelor, condus de Baross László.

În 1883, fost dată în folosință calea ferată. În 1887, erariul a vândut pusta la 122 de cumpărători slovaci din Békéscsaba. Au luat ființă patru domenii medii și aproape 150 de gospodării țărănești prospere și s-a dezvoltat sistemul de gospodărire pe sălașe. O treime a populației era relativ înstărită, două treimi erau țărani. În 1893, Medgyesegyháza devine comună de sine stătătoare. A luat ființă comunitatea religioasă evanghelică care și-a construit biserica în 1899. Între anii 1900-1941, numărul populației s-a dublat și a ajuns la 6000 de suflete. Cei de limbă slovacă și de credință evanghelică au fost majoritari și în 1941. Biserica romano-catolică a fost sfințită în 1938. În 1947, aproape o mie de slovaci evanghelici au părăsit de bună voie localitatea, în locul lor sosind maghiari romano-catolici expulzați din Slovacia.

În perioada interbelică, totalul locuitorilor care trăiau din mica industrie, din comerț și din servicii a depășit 40%. Faima și gradul înalt de dezvoltare al localității se datorează, pe lângă creșterea de animale practicată la scară largă, producției de fructe, de legume, de arahide și, în special, cultivării lubeniței. Din anul 1960, integrarea gospodăriilor ajutătoare legate de cooperativele de producție a facilitat dezvoltarea unei gospodăriri intensive și autonome.

Începând cu 1951, micii meseriași au fost uniți în cooperative meșteșugărești care au ajuns peste 15 ani, la nivelul uzinelor medii în domeniul industriei de prelucrare a pielii și a metalelor, precum și în industria lemnului. În perioada 1960-1980, localitatea se dezvolta într-un ritm alert. S-au construit 665 case familiale moderne și câteva blocuri. Jumătate din locuințe, dispuneau, încă de pe acea vreme, de încălzire cu gaz metan. Cu toate acestea, între 1960-2001, numărul populației a scăzut simțitor. Tradițiile slovacilor sunt păstrate și cultivate prin Autoguvernarea Locală Slovacă. De asemenea, în 2002 și comunitatea română din localitate și-a ales reprezentanții. Comuna a stabilit relații cu orașul Nădlac. Relațiile bilaterale se vor accentua în viitor și în localitatea Nagylak (Nădlac) care este locuită în majoritate de slovaci.

După 1990, cultivarea și exportul lubeniței au devenit principala sursă de existență a localnicilor. Rolul regional al localității este consolidat de utilizarea multifuncțională a casei de cultură, de unitățile private în domeniul comerțului și al serviciilor. Începând din 1995, în fiecare august se organizează Festivalul Lubeniței cunoscut în toată țara și care oferă un program bogat și se bucură de numeroși vizitatori. La sfârșitul lunii septembrie, se organizează Zilele din Medgyes care este un eveniment turistic de mare atracție. La Bánkut, vizitatorii sunt așteptați de Memoriile Baross Laszló și de casa natală a pictorului Schener Mihaly, amenajată cu propriile sale opere, pentru care a fost distins cu premiul Kossuth.

Chitighaz (Kétegyháza)

BÉKÉS MEGYE
Kétegyháza
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
5741 Kétegyháza, Fő tér 9.
Telefon / Fax: 3666/250-122, 250-222
mailto:ketegyhaza@mail.glomonet.hu

Suprafaţa: **5051 ha**
Număr de locuitori: **4354**
Densitatea populaţiei: **86 loc./km^2**
Suprafaţa agricolă pe categorii (%)
- Arabil: **65,3**
- Păşune: **16,0**
- Pădure: **2,2**
- Altele: **0,2**
- Neproductiv: **16,3**

Structura populaţiei pe categorii de vârstă (%)
- 0–14 ani: **16,8**
- 15–59 ani: **59,3**
- Peste 60 ani: **23,9**

Populaţia activă (%): **32,3**
Forţa de muncă pe domenii de activitate (%)
- Agricultură: **14,6**
- Industrie: **26,6**
- Alte activităţi: **63,0**

Minorităţi număr persoane: **1519**
procent: **34,9**
din care (**persoane**)
- Romi: **150**
- Români: **1301**
- Germani: **40**

Autoguvernări ale minorităţilor în 2003:
romi, române, germane
Componenţa pe confesiuni (%)
- Romano – catolici: **28,0**
- Reformaţi: **5,8**
- Evanghelici: **1,7**
- Ortodocşi: **4,1 (dintre care 1215** români)
- Alţii: **2,1 (dintre care 303** baptişti)

Fără apartenenţă confesională /
n-au răspuns: **28,3**
Localităţi învecinate: **Şeitin**

Situarea geografică şi rutieră favorabilă a localităţii Chitighaz este dovedită cel mai bine de faptul că atât vechea, cât şi noua reşedinţă de judeţ este uşor accesibilă din localitate. Linia feroviară principală Budapesta-Békéscsaba-Arad atinge localitatea Chitighaz, care încă din 1883 poate fi considerat un mic nod feroviar pentru că de aici porneşte linia secundară către Mezőhegyes şi timp de mai multe decenii aici se afla bifurcaţia liniei către Chişineu Criş care trecea prin Aletea şi Grăniceri. Teritoriul de câteva sute de hectare, Hegyespuszta, aflat la nord-vest de comună, în apropierea coloniei Petőfi, aparţine de pusta Kigyósi şi, ca atare, face parte din Parcul Naţional Criş-Mureş.

Primele atestări documentare ale localităţii deja existente în epoca regilor arpadieni datează din 1412 şi din 1420 şi numesc localitatea *Keteghaz.* Această denumire atestă mai mult ca sigur existenţa unei biserici gemene. Primul moşier al localităţii a amanetat-o în 1420 banului din Macsó, Maróthi János, stăpân al domeniului cetăţii Jula, care a demarat şi construcţia cetăţii. În evul mediu localitatea aparţinea de comitatul Zărand. Satul pustiit în repetate rânduri a fost încadrat în sanceagul Jula, la începutul dominaţiei otomane.

Chitighaz a fost repopulat pentru a treia oară la începutul anilor 1700, când printre primii colonişti au sosit câteva familii de români, stabilindu-se pe teritoriul pustei. Întemeierea comunei se datorează colonizării sistematice efectuate de moşierii din zonă. În 1724, Löwenburg Johann Jakob, prefectul comitatului Békés a mutat iobagii români de pe domeniul Gyulavári pe cealaltă moşie de danie regală, Chitighaz, acordându-le beneficii atrăgătoare. Întemeierea comunităţii ecleziastice ortodoxe române are loc tot în 1724, biserica fiind construită în jurul anului 1779. Şcoala românească a fost înfiinţată în 1793. Satul de iobagi recent întemeiat a ajuns în posesia familiei Andrássy, în 1741. În 1742, familia a construit un castel baroc, drept reşedinţă de domeniu, iar în 1749 o capelă romano-catolică, în primul rând pentru uz propriu, deoarece populaţia maghiară romano-catolică a apărut abia în jurul anului 1805 odată cu colonizarea meşteşugarilor pe domeniu. În 1797, localitatea Chitighaz a fost cumpărată de către familia Almássy împreună cu localităţile Sarkad şi Gyulavári. Datorită proprietăţilor dobândite, familia a obţinut titlul nobiliar de conte. Un merit al noului proprietar îl reprezintă proiectarea, între 1800-1812, a intravilanului sub formă de reţea (tablă de şah), urmând exemplul coloniilor erariale din Banat. Din anii 1810-1830, familia Almássy a dezvoltat în Chitighaz un sistem de gospodărire domenială tot mai prosperă, înfiinţând, printre altele, o fabrică de zahăr. În deceniul care a urmat înfrângerii revoluţiei din 1848, între ţărani şi familia Almássy au existat o serie de dispute şi procese în legătură cu împărţirea pământurilor din hotarul comunei. În aceste condiţii, persoane necunoscute au incendiat castelul care a ars până la temelii. În anul următor, castelul a fost reconstruit după proiectele lui Ybl József. În deceniile de după primul război mondial, comunitatea din Chitighaz avea un specific agrar. În 1930, 55% din populaţia localităţii erau români, iar 44% maghiari. Coexistenţa şi folosirea în paralel a celor două limbi au fost generalmente acceptate, iar conflictele dintre cele două ţări nu au reuşit să perturbe coabitarea paşnică a localnicilor.

Datorită „noului mecanism economic", introdus în 1968, cooperativele de producţie din Chitighaz, au ajuns la nivel corespunzător în ceea ce priveşte mecanizarea agriculturii, structura de producţie, organizarea muncii şi venitul membrilor, precum şi asistenţa socială acordate membrilor activi şi pensionari. Prin exploatarea posibilităţilor oferite de gospodăriile ajutătoare, perioada 1970-1980 care poate fi caracterizată prin înstărirea populaţiei. În prezent, aproape o treime din populaţie lucrează în sectorul terţiar al economiei. În localitate funcţionează două şcoli generale: cea cu predare în limba maghiară care, din 1997, poartă numele istoricului născut în comună, Márki Sándor; şi cea cu predare în limba română al cărei corp didactic este preocupat de transmiterea tradiţiilor şi de păstrarea identităţii naţionale. În fostul castel Almássy, îşi desfăşoară activitatea şi în prezent liceul din localitate, care are o vechime de 53 de ani (Institutul Liceal de Calificare şi Consiliere Agrară). Specialiştii şcolii organizează cursuri de perfecţionare pentru gospodari şi pentru diferite unităţi agrare pentru a le uşura adaptarea la normele Uniunii Europene. Clădirea liceului găzduieşte şi conferinţe sau diferite cursuri de perfecţionare. Bogata colecţie muzeală a şcolii care prezintă evoluţia mecanizării agriculturii este, de asemenea, o atracţie pentru publicul vizitator. Pe de altă parte, din 1997, cei interesaţi pot vizita din nou muzeul român de etnografie, amenajat într-o clădire recent renovată.

Sub conducerea şi îndrumarea Autoguvernării pe Ţară a Românilor din Ungaria grupul de dansuri care s-a înfiinţat recent soţii Buha, corul, casa satului păstrează vechile tradiţii culturale din această zonă.

Se protectează dezvoltarea relaţiilor cu communitatea Şeitin.

Füzesgyarmat

Füzesgyarmat
BÉKÉS MEGYE
JUDETUL ARAD

Adresa Consiliului Local
5525 Füzesgyarmat, Szabadság tér 1.
Telefon / Fax: 3666/490-922, 66/491-361
fgythiv@hu.inter.net

Suprafaţa: **12741 ha**
Număr de locuitori: **6428**
Densitatea populaţiei: **51 loc./km^2**
Suprafaţa agricolă pe categorii (%)
Arabil: **66,4**
Păşune: **12,5**
Pădure: **7,3**
Altele: **2,9**
Neproductiv: **10,9**
Structura populaţiei pe categorii de vârstă (%)
0–14 ani: **19,9**
15–59 ani: **59,4**
Peste 60 ani: **20,7**
Populaţia activă (%): **38,9**

Forţa de muncă pe domenii de activitate (%)
Agricultură: **15,0**
Industrie: **45,1**
Alte activităţi: **39,9**
Minorităţi număr persoane: **72**
procent: **1,1**
din care (**persoane**)
Romi: **59**
Autoguvernări ale minorităţilor în 2003:
romi
Componenţa pe confesiuni (%)
Romano – catolici: **8,9**
Reformaţi: **34,1**
Evanghelici: **0,3**
Alţii:**1,9 (dintre care 100** unitarius)
Fără apartenenţă confesională /
n-au răspuns: **54,8**
Localităţi învecinate: **Zimandu Nou**

Localitatea şi-a redobândit statutul de oraş în 2001. Se situează într-o zonă specială, mai joasă a Câmpiei Ungariei care este brăzdată de braţele râului Berettyó şi care se numeşte Nagy-Sárrét. Înainte de regularizarea albiei râului, la finele secolului XIX, zona era un fel de „lume a apelor", habitatul ocupând doar terenurile mai înalte. Din cauza inundaţiilor care se repetau anual, ocupaţia de bază a locuitorilor zonei a fost creşterea liberă a animalelor (vite, porci). Ariile în care se mai păstrează peisajul iniţial sunt ocrotite de lege. Dintre bogăţiile naturale ale zonei pot fi menţionate sursele de apă termală care alimentează vestitele băi locale şi resursele de ţiţei şi gaz metan.

De la începutul stabilirii ungurilor în zonă, până la nimicirea lor din 1598, pe teritoriul actual al localităţii Füzesgyarmat au existat 6-8 sate. Prima menţionare documentară a localităţii în Regestrum din Oradea se datează din 1219. În timpul ocupaţiei otomane, foştii locuitori au repopulat zona şi au susţinut biserica reformată. În timpul luptelor de eliberare de sub stăpânire otomană, precum şi în timpul războiului curuţilor, populaţia s-a refugiat în judeţul Szabolcs, reîntorcându-se definitiv între1711-1712. În evul mediu, localitatea aparţinea familiei Nadányi care nu a fost recunoscută de erariu. În 1719, îi revine lui Johann Georg Harruckern, furnizor militar de alimente, moşierul domeniului Jula.

Fluctuaţia populaţiei s-a prelungit până în 1760. Pe baza legii urbariale, emise de către Maria Tereza, iobagii localităţii puteau să se elibereze de obligaţii feudale prin răscumpărare. Pe vremea domniei împăratului Iosif al II-lea, Füzesgyarmat avea 2257 locuitori. Terenurile arabile ocupau doar 13% din hotar. În 1798, localitatea devine proprietatea familiei baronului Wenckheim, iar din 1817 aparține conților Blankenstein. În timpul crizei de lână, cele două familii nobiliare au răspândit creșterea oilor în gospodăriile din jurul domeniului. În 1803, localitatea obține statutul de oraș de câmpie la care renunță în 1872.

La începutul secolului XX, terenul arabil ajunge să ocupe deja 75% din pământurile comunei, având o întindere de 21.000 ha. Cele 1500 de gospodării țărănești ocupau 54% din hotarul așezării, iar cele șapte domenii nobiliare restul de 46%. Numărul argaților și al țăranilor depășea cifra de 5000 (1930), dintre care 2500 de persoane locuiau în gospodăriile de la Bucsa, care devine comună de sine stătătoare în 1941. Chiar și în 1941, 80% a populației trăia din agricultură.

Localitatea Füzesgyarmat a fost integrată în rețeaua feroviară în 1891. În 1898, a fost legată prin linie feroviară de Szeghalom și Püspökladány. Ritmul de dezvoltare a localității este ilustrat de clădirea primăriei, finalizată în 1898 și de începerea furnizării curentului electric, în 1926. Imensa biserică reformată construită între 1798-1803, este considerată edificiul emblematic al localității. În 1930, procentul reformaților era de 72%.

Localitatea Füzesgyarmat a fost ocupată de către trupele sovietice la 7 octombrie 1944. În anul 1945, 1222 de familii au primit pământ, majoritatea lor au fost însă silite să intre în gospodării colective deja din 1949. După cea de-a doua campanie de colectivizare, derulată între 1959-1960, gospodăriile colective s-au unit în 1975, formând o singură entitate numită „Steaua roșie". Având în frunte o excelentă echipă de conducere, a devenit o unitate de real succes. Prin integrarea gospodăriilor ajutătoare, asigura membrilor un venit considerabil, a dezvoltat ramuri de industrie auxiliară

Horgásztó Füzesgyarmat mellett /

Ştrandul renovat, băi

de succes şi a avut o contribuţie importantă în ce priveşte investiţiile comunale din localitate. Cooperativa industrială producătoare de căleşti se bucura de faimă internaţională.

Schimbarea regimului din 1990 nu a produs vreo criză generală la Füzesgyarmat. Extracţia de ţiţei şi de gaz metan a început în a doua jumătate a anilor 80 şi a durat un deceniu. În 1994, pe bazele acestei industrii s-a constituit o firmă de servicii petroliere şi de transport. Fostul centru de perfecţionare a cadrelor din industria exploatatoare de ţiţei şi de gaz metan a fost transformat în impozantul Hotel Gara care funcţionează în legătură strânsă cu faimoasa staţiune balneară. Unităţile industriei alimentare existente înainte de 1990 (industria cărnii şi a panificaţiei) au fost privatizate. Cea mai mare uzină a oraşului este Kuka Robotich SRL, care produce piese componente pentru diferite sisteme robotizate şi care, în 2004, a construit şi o nouă hală industrială. Decăderea segmentului agrar este caracteristică şi pentru localitatea Füzesgyarmat. Învăţământul şi viaţa culturală însă s-au menţinut la nivelul înalt al anilor anteriori. Pe lângă muzeul de etnografie şi colecţia de artă Szitás Erzsébet, oraşul s-a îmbogăţit cu un nou reper cultural: în 1998, sub îndrumarea unui pictor local stabilit în Japonia, s-a deschis Muzeul Japonez, care dispune şi de o grădină japoneză şi adăposteşte colecţia personală a artistului fondator.

Localitatea se află în relaţii de înfrăţire cu Zimandul Nou (judeţul Arad).

Summary

This book intends to show the ten years of the regeneration of the slowly declining relations of Arad and Békés Counties sub-region along the Hungarian-Rumanian border and the settlements participating in it. It does so in a way that it deals with the past, the presents of the region and the settlements revitalizing the connections and it also deals with the plans and the intentions having more and more chance, wish and opportunity to be realized by the assistance of the European Union.

The Hungarian–Rumanian cross-border relations from the aspect of the Union

Right to the recent past, state borders mainly served a process of separation in Europe. This statement is particularly true for the "iron curtain" existing even one and a half decades ago which ran between the countries of Eastern Central Europe and Western Europe sharply indicating the border of the two social-economic formations determining the world of the time. However, in the western part of the continent, the seclusion of the country borders has been gradually slackening since the 1950s, and the economic cooperation of border regions has been strengthened. In 1971, for the recommendation of the Council of Europe, the Association of European Border Regions (AEBR) was founded. In 1981, the AEBR accepted the Charter of the European Border Regions in which the principles of cross-border connection building were formulated. The 1980s and the 1990s brought further notable advancement in the cooperation of the border regions of the Western-European Economic Space being gradually unified. At the same time, this served as a model for the Eastern Central European states. The Hungarian-Rumanian borderland ruling since 1920 was characterized for decades by the seclusion deriving from the politically strained relations between the two countries. The former economic, personal and family relations among the settlements on both sides of the border got restricted. Few border-crossing points were established and crossing was lengthy. The Political Transition of 1989/90 created a new situation in the East Central European border regions as well; personal relations quickened on both sides of the border. At the beginning, mainly mutual shopping and visiting were typical and then the process continued with different levels of cooperation between the neighbouring municipalities, counties and regions. Meanwhile the European Union – which is enlarging and strengthening its internal cohesion – helped the initial favourable process by broadening its cross-border programmes (INTERREG I. II. and III.A, PHARE CBC) for the area, moreover the so-called Euroregion cooperation has also swung. The document outlining the long-term strategy of the Duna-Körös-Maros-Tisza Euroregion holding the regions of the three neighbouring states together has just reached completion. The living cooperation of the settlements in the sub-region of Arad and Békés Counties under discussion looking back on a ten-year past suits this process. The present book is about this process.

Past and present of Békés County

The area of Békés County located along the Hungarian-Romanian border in the southeastern part of Hungary has a territory of over 5,600 square kilometres. Its population living in 75 settlements – with 18 towns among them – nowadays is under 400 thousand. The northern and the middle parts of the entire plain landscape are the former flood-basin of rivers (Fehér-Körös, Fekete-Körös, Sebes-Körös and Berettyó) arriving from the area of the neighbouring Rumania. It was protected against flood by the river bed regulation works about one and a half centuries ago. The southern areas of the county are characterized by soils of outstanding fertility formed on the former Maros Alluvial Cone and there is a groundwater body under the surface which is a significant drinking water resource. Among the local natural resources hydrocarbons, thermal water and brickworks clay are also worth of mentioning. Most of the mediaeval Roman Catholic population of Békés County – which became populous in the 11th–12th centuries – was killed during the fights of the Ottoman era. From the beginning of the 18th century, Roman Catholic, Protestant and Evangelical Hungarians, Evangelical Slovaks, Roman Catholic and Lutheran Germans, Orthodox Rumanians and Serbs resettled the county. Since the beginning of the 19th century Békés County has been one of the most important wheat growing areas of the Carpathian Basin on which a similarly significant milling industry had been built. In the 1960s the capacity of the county's industry (milling-, food-, textile-, printing- and glass industry, as well as tool and farm machinery manufacturing) producing mainly for the markets of the Comecon countries and partly for domestic supply, increased to a great extent. The agrarian sector achieved outstanding results, as it successfully realized the cooperation, the production integration of state farms, cooperative farms and family (backyard) production. At the beginning of the 1970s and the 1980s, steps had been taken to improve living conditions, to increase the comfort grade of the housing stock and to modernize the city centers. Privatization, economic restructuring (including the collapse of Comecon) following the Transition concerned severely the economy of Békés County as well; the decline of production had a negative impact also on employment. The settlements of Békés County have been endeavoring to recover from the economic recession also by re-establishing the cross-border connections suspended under compulsion in the past decades.

Gyula

Considering its population, the town of more than 33 thousand inhabitants along the Hungarian-Rumanian border is the second biggest city in Békés County. Until 1950, it had been the county capital for centuries. Gyula Fortress of mediaeval origin reconstructed several times has become the symbol of the town. The Gyula sausage 'gyulai kolbász' has similarly increased the town's reputation for more than a century. Albrecht Dürer, the creator of the German Renaissance art, is attached to the town by family roots. The parental homes of Ferenc Erkel, the composer of the Hungarian National Anthem and the father of the Hungarian opera, or of Zoltán Bay the world famous physicist can also be found here. György Kohán and Rozália Koszta, painters of Rumanian descent were born and worked here. Since the beginning of the 18th century, Hungarians, Germans and Rumanians, Roman Catholics, Protestants and followers of the Orthodox Church have been living together in peace in the town varicoloured in terms of ethnic groups and denominations. In addition, Gyula is the cultural and political centre of the Rumanians living in Hungary; elementary and grammar schools, libraries, a research institute, newspapers and book publishing help their survival. Nowadays, in the economic life of the city mainly the service sector has a decisive role. About 1,700 patients can be nursed in the hospital at the same time. County jurisdiction is also concentrated here. The health institute of higher education has been training professionals for the public health, the social sphere and the medical tourism since 1993. Several hundreds of both local students and those coming from the neighbourhood study at the grammar and vocational schools of the town. The tourism of Gyula is considerable. It boomed at the beginning of the 1960s. That time the Castle Bath utilizing the local thermal water and operating with up-to-date thermal and open-air bath units was opened. The summer "Gyula Castle Games" organized in the mediaeval brick fortress serve the visitors' entertainment. There are 4,000 touristic lodgings in the town and about 850 thousand guests arrive here a year, every fourth guest being a foreigner. An important task is to increase touristic attractions. There are plans to organize new events (Renaissance festival), to open restored exhibition places (Castle Museum) and to make the settlement structure better balanced. The public road border crossing station modernized recently – an entering point for every fourth or fifth Rumanian tourist or transit traveller – helps strengthen cross-border relations. There is a lively connection and cooperation between Arad and Gyula. Since the Transition, the "handshaking" event series has helped first of all the NGOs in keeping connections.

Further development possibility resides in interconnecting the touristic endowments (Menyháza – Moneasa), wine routes (Világos - Şiria, Ménes) of the two counties and opening new border crossing stations: Elek – Ottlaka, Dombegyház – Iratos.

Elek

Nowadays a small town of five thousand five hundred inhabitants, Elek is situated next to the Hungarian-Rumanian border. Its mediaeval predecessor had been destroyed during the fights of the Ottoman era, and it was resettled in the 1820s. Most of the new settlers were Roman Catholic Germans arriving from different areas of the Rhine Valley and Baden-Württenberg. Later Orthodox Rumanian families joined them from the nearby mountainous districts. Elek was part of Arad County until 1920 and was one of the most prosperous settlements of the region for about a hundred years since the middle of the 19th century. The marketing possibilities of the farms based on cereal production and pig breeding were significantly increased by the railway lines constructed in the second half of the 19th century. Following World War II, about three-fourth of the German speaking population of the settlement was removed to Germany, to the occupation zone of the United States at the time. To their place mainly Hungarians, in fewer number Rumanian and Slovakian speaking settlers arrived. Remembering these tragic events, a statue dedicated to the memory of the removed Germans was erected recently in the town centre. The Association of the local Germans, the tradition-keeping group of the young adults cherish their German traditions. The German Community Centre is at the same time responsible for cherishing and introducing the German traditions of Elek. The "World Assembly of People Descending from Elek" organized biannually is an illustrious event of connection keeping. There is a Rumanian school and a talented tradition-keeping dance ensemble in the town. The town has been successfully developing infrastructure for years. The restoration of the town centre is under way; the modernization of the local secondary school has been completed.

Die Stadt Elek

Diese Kleinstadt hat etwa 5.500 Einwohner und liegt direkt an der ungarisch-rumänischen Grenze. Die Ortschaft wurde in den Türkenkriegen völlig zerstört und in den 20er Jahren des 18. Jh. neu besiedelt. Die neuen Siedler waren katholische Deutschen, die meisten von ihnen kamen aus der Rheingegend und Baden-Württemberg. Anschließend kamen auch noch orthodoxe rumänische Familien aus dem in der Nähe liegenden Bergland. Elek gehörte bis zum Jahre 1920 zum Komitat Arad und galt seit Mitte des 19. Jh. als eine der reichsten Ortschaften in der Gegend. Die Absatzmöglichkeiten der vor allem in den Bereichen Getreideanbau und Schweinezucht tätigen Betriebe wurden von den in der zweiten Hälfte des 19. Jh. in der Nähe der Ortschaft ausgebauten und in der zweiten Hälfte des 20. Jh. teils abgetragenen Eisenbahnlinien positiv beeinflusst. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde drei Viertel der deutschsprachigen Bevölkerung nach Deutschland in die amerikanische Besatzungszone vertrieben, und es wurden größtenteils ungarische aber auch rumänische und slowakische Familien in Elek angesiedelt. Zum Gedenken an diese tragischen Ereignisse wurde vor einigen Jahren eine „Landesgedenkstätte zum Gedenken an die Vertreibung der Deutschen aus Ungarn“ im Zentrum der Stadt eingeweiht. Die deutschen bzw. fränkischen Traditionen werden vom Verein der Deutschen in Elek sowie von der deutschen Jugendtanzgruppe gepflegt. Als passender Schauplatz bietet sich dafür das Deutsche Gemeinschaftshaus und Heimatstube („Haus Leimen“). Als ein bedeutendes Ereignis der Kontaktpflege gilt das Weltfreundschaftstreffen der Eleker, das in jedem zweiten Jahr veranstaltet wird. In der Stadt gibt es eine rumänische Grundschule und eine rumänische Nationalitätentanzgruppe mit begabten Mitgliedern. In den letzten Jahren wurde in Elek die städtische Infrastruktur rasch entwickelt, die lokale Fachmittelschule für Landwirtschaft modernisiert und das Stadtzentrum erneuert.

Lökösháza

Located along the Szolnok-Arad railway line Lökösháza became independent of the outskirts of the neighbouring Elek in 1949. Since the establishing of the border in 1920, this community of two thousand inhabitants has been one of the best-known railway border crossing points with the heaviest cargo and passenger traffic at the Hungarian-Rumanian border, on the Budapest-Békéscsaba-Arad-Bucuresti main railway line. The role of this border crossing station can also be felt in the employment structure of the village. Near three-fourth of the population is employed in the service sector, i.e., they work as railway men, frontier guardsmen or customs officers. On the other hand, it is agriculture which provides living for slightly more than one-tenth of the population. Until the middle of the 20th century people lived in the outskirts, on farms and in manors. The present downtown area has been built up gradually. The major public buildings (the Mayor's Office, the cinema and the surgery) were built in the 1950s. A large-sized painting of the local artist in the Cultural Centre, Róbert Corvus Kora depicts a sight of the village. It commemorates the conquest of Hungary in 896, one of the most notable events in Hungarian history.

Kevermes

Similarly to the neighboring settlements, Kevermes had also been destroyed during the fights of the Ottoman era. The region was resettled 1815. The founders were Roman Catholic Hungarian speaking families from the northern part of today's Hungary. They arrived hearing the call of the Tököly family, the owner of the region at the time. According to the legends, in the summer of 1849, Lajos Kossuth, escaping from Debrecen to Arad, spent a night with the members of the government in the castle of the settlement and they held a cabinet meeting in the castle. For the people of Kevermes basic care from health care via education to service is provided in the village. The culture of the Gipsy population contributes greatly to the present look of the community. The rate of this minority reaches 20%. To promote their social adaptation and to improve their living conditions require continuous attention. The municipality has recently achieved considerable results in the field of building up infrastructure. A sewage purification plant together with the Municipality of Lökösháza. In addition, the development plans of the village include establishing small plants, companies processing agricultural products (sorghum) and the utilization of the ponds of the former gravel-pits for touristic purposes.

Dombegyház

The population of the community located along the Hungarian-Rumanian border is under two and a half thousand according to the latest national census. The name of the settlement and other sources also prove that Dombegyház was a community having a church already in the Middle Ages. According to some assumptions, the Attila mound standing in the outskirts of the village hides the tomb of the great Hun ruler who lived in the 5th century A.D.; however, archaeological explorations have not justified this legend. The community became populous again at the end of the 1810s when similarly to the surrounding farmsteads tobacco gardeners settled down here at the call of the Marcibányi family, the owner of the farmstead at the time. Since the end of the 19th century cereal production and animal husbandry have become decisive. Presently, in addition to the Municipality, Agrár Rt. formed from the former cooperative is the biggest local employer. In the field of basic care (medical care, pharmacy and schooling) the institutions of Dombegyház also serve the residents of the two neighbouring small communities (Magyardombegyház and Kisdombegyház). The planned sewage purification plant will be also built by the cooperation of the three neighbouring villages in the near future. In case a new border crossing station should be built, the vicinity of Arad, in its turn, could again contribute to the development of the village.

Battonya

From 1920 until the recent past, Battonya could be considered an unmitigated border settlement or rather a dead-end settlement, one of the southern ends of Hungary. The rebirth of the community entirely depopulated during the fights of the Ottoman era started at the beginning of the 18th century when Orthodox Serb settlers arrived at the farmstead belonging to the Treasury at the time. Later on, Orthodox Rumanians, then Roman Catholic and Protestant Hungarians joined them. By the middle of the 19th century the settlement became an economic and administrative centre of the eastern part of Csanád County. The main square of the town with the adjoining public buildings were built at the beginning of the 20th century. However, after 1920, the town was not able to further develop mainly owing to its location by the border. Its population gradually decreased and was accelerated, at the beginning of the 1920s, by the migration of some Serbian inhabitants to Serbia. The present population of the settlement, regaining a city rank in 1989, is barely seven thousand, which is not more than half of the demographic peak of 1920. In addition to the basic care tasks, the town partly also provides for medium level cares ('Mikes Kelemen' Secondary Grammar and Vocational School) for the people living here and those living in the surroundings. The jurisdiction of the Town Court covers every settlement in the sub-region. The permanent exhibition of Pál C. Molnár, a renowned painter born in Battonya, the nice open-air bath and the Sports Grounds are parts of the local places of interest. In the 1980s, an SOS Children's Village providing family-like care for children in need was founded in Battonya, for the first time in Eastern Central Europe.

The schools, churches and tradition-keeping groups represent the power of the Serbian and Rumanian ethnic minority communities of the town. Following the EU accession, the factories of Arad can be also considered as a help in dealing with the employment concerns of the town.

Батања

Од 1920.године до недавно , Батања је помињана само као једно насеље на мађарско-румунској граници и као крајње јужно одредиште Мађарске.

Историјски посматрано, насеобина која је потпуно нестала током турских освајања, свој нови почетак везује за прву половину 18.века, када се, на тадашњу краљевску пустару, прво насељавају Срби којима се касније придружују Румуни, такође православци и на крају Мађари римокатоличке и реформаторске вероисповести.

До средине 19.века, Батања постаје привредни и административни центар источног дела Чанадске жупаније.До краја прве половине 20.века довршила се и изградња главног градског трга са свим одговарајућим јавним зградама у околини.

Међутим, након 1920.године, престаје даљи развој Батање, првенствено због наглог опадања броја становника што је последица , у првом реду , новоформираног граничног прелаза као и масовне оптације Срба у тадашњу Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

Од 1989. године Батања поново добија статус града али се број становника не повећава већ стагнира око 6000 што је упола мање него у време демографског бума из 1920.

Град обезбеђује средњошколски ниво образовања у гимназији "Микеш Келемен" која је и средње стручна школа како за батањске тако и за ученике околних насеља.

Поред средње школе, статус града потврђује и Градски суд у чијој су надлежности сва насеља у околини.

Знаменитости града су Спомен кућа у којој је и стална поставка слика и графика Молнар Ц. Пала, познатог мађарског сликара, затим лепо уређен базен са термалном водом, Градски стадион и спортска хала.

Током 80-их година прошлог века, у Батањи је основано СОС-село за децу без родитељског старања, прво село такве врсте у источној Европи.

У месту живе и припадници српске и румунске националне мањине који имају могућност неговања и јачања свог националног идентитета кроз функционисање националних школа, цркви и клубова.

Приступ Мађарске Европској унији, пружио је граду могућност смањења процента незапослених, а као једна од могућности је искоришћавање близине Арада у Румунији, чији је привредни развој у успону.

Mezőhegyes

The name of the settlement (with a town rank since 1989) of nearly six and a half thousand inhabitants is well-known all over the world among horse breeders. In 1785, by the order of Emperor Joseph II, the Imperial and Royal Stud Farm Institution, the later State Stud Farm had been established here in the entirely depopulated region once belonging to Csanád County and constituted the property of the Treasury. The stud farm established by the ruler for military purposes was connected to an estate of 15 thousand hectares, which, from the 1870s, served as a good example for the farmers of the region. The world famous Nonius bred in the farm in the second half of the 19th century is good for mostly persistent work and as a military horse. The public, ecclesiastical and farm buildings of the small town which have preserved their characteristic stylistic marks were mostly erected in the 19th century. Until the 1960s, most of the employees of the state farm lived on the outskirts, in the so-called manors. Since then they have moved into the inner area of the town. From the 1880s, the model farm was connected to considerable processing industry (a distillery, sugar works and a hemp processing factory). Following the economic Transition of 1989/90 and the loss of the Comecon markets, Hungarian agriculture and the attached processing industry got into crisis. This process has affected Mezőhegyes to such an extent that privatization was not able to improve local economy, either. Some time ago even the sugar factory closed its gates. For about a decade, an upswing has been experienced in the equestrian tourism of the small-town. Every condition is granted for its further development: built and natural environment, a roofed riding hall and built up horse courses, qualified riding coaches as well as a good quality hotel. However, the long-term solution of employment concerns requires establishing new industrial workplaces based on the renewed Vocational School of the town.

Mezőkovácsháza

The settlement of seven thousand inhabitants having a town rank since 1986 is the centre of the South-Békés (East-Csanád) sub-region. However, this role is in part shared with Battonya. The institutions of the town (the employment office, the secondary school, the outpatient clinic, the police office) assure a medium level care for the nearly forty thousand inhabitants living in the South-Békés sub-region. The 'Hunyadi János' Secondary Grammar and Vocational School provides up-to-date training of computer technology for the young people in the sub-region. Since the

1970s, the regional role of the small town has been strengthened in the field of trade and services as well as in the labor market. The predecessor of the small town consisting of two settlement parts (Mezőkovácsháza and Reformátuskovácsháza) had been destroyed in the Middle Ages. Its resettlement commenced at the beginning of the 19th century. Later on, the Bittó family, having taken the Treasury property on lease, settled Roman Catholic Hungarian and Slovakian as well as Protestant Hungarian tobacco gardener families here. During the subsequent decades, conventional cereal production took over the growing of tobacco. Since the end of the 19th century, more intensive farming (such as breeding liver geese and growing broomcorn) has also become general among the inhabitants of the town. Today the larger part of the Hungarian goose liver export sets out from Mezőkovácsháza (Carnex Rt.), therefore the name of the small town sounds familiar to the professionals of gastronomy abroad as well. The activity of the other two firms (Natura and Hungária Feather Processing Kft.) employing considerable workforce is also connected to goose raising. The development of the town also postulates the enlargement of labour facilities in the near future. The small town would increasingly like to do justice to its sub-regional centre role in the forthcoming times, as the ongoing development works (South-Békés Educational Centre) indicate it.

Kunágota

The mediaeval predecessor of this community of nearly three thousand inhabitants had been first mentioned in records in 1463. The present settlement was resettled in the 1840s when the Treasury contracted with 130 Roman Catholic Hungarian gardener families for the purpose of tobacco growing. These families could be considered the village founders. From the end of the 19th century more families settled here by purchasing land. As a result, until the end of World War II, big landowners, smallholders and dwarf holders lived together here. In the last hundred years, in the place of tobacco, cereal production and animal husbandry (mainly pig fattening) has become widespread. Similarly to that of the surrounding settlements, the population has decreased significantly in Kunágota as well. Now less than half of the population of 1949 lives in Kunágota. The municipality tries to make the village attractive to young people partly by developing infrastructure; presently, a sewerage system is being constructed. The settlement government would like to strengthen the adherence of people living here by supporting the local NGOs and associations. In the past one and a half decades, owing to the “Equestrian Days of Kunágota” organized in August, the village has became one of the equestrian sport centres of Békés County’s. The farmers of Kunágota have achieved outstanding results in horse breeding, several farmers taking place at the work of National Association of Sport Horse Breeders.

Nagybánhegyes

Similarly to Medgyesegyháza, the community of just one and a half thousand inhabitants has become known in Hungary and even abroad most of all for its firstlings gardening culture. In the territory of Bánhegyes destroyed in the Middle Ages, a new settlement was esatblished in the 1940s. The founders were Evangelical Slovaks from Nagylak, Tótkomlós and other communities whose majority voluntarily emigrated to

Slovakia in 1947. To their place Roman Catholic and Reformed Hungarian families expelled from the Slovakian Vágfarkasd (Farkašd, today Vlčany) were settled. In the past more than half a century a good village community has been established of the people of different languages and religions living here. The well-known and popular "Túró Rudi", a curd cheese sweet product of the village was produced in the local dairy plant for decades. The dairy plant once part of the local cooperative has got into the ownership of the Frieseland Rt. With its latest products –yoghurts and smoked cheese – and by employing about a hundred workers the plant stands firmly both in domestic and foreign markets. The development plans of the village include among other things the enlargement and the modernization of the open-air bath and the related campsite. Formerly, the members of the amateur theatre-group and now the folk song group as well as the Slovakian Minority Government by realizing fairly rich programmes have preserved Slovakian traditions. The "Paprika Festival" organized in August every year helps the continuance of gardening traditions: the cultivation of hothouse cucumber and pepper where green pepper has a leading role at exhibitions, scientific conferences and cooking contests.

Veľký Bánhedeš

Obec, s takmer poldruha tisícovým obyvateľstvom, sa podobne obce Medgyesegyháza stala známou v Maďarsku a za hranicami najmä záhradkárskou činnosťou. Na mieste zaniknutej osady Bánhegyes vznikla v štyridsiatych rokoch 19. storočia nová dedina. Zakladatelia pochádzali z Nadlaku, Slovenského Komlóša a iných, slovenskými evanjelikmi obývaných osád. Väčšina z nich sa v roku 1947 z vlastného rozhodnutia vysťahovala na Slovensko. Na ich miesto boli usadení rímskokatolícke a reformované maďarské rodiny, vyhnané z Vlčian. V ubehnutom vyše polstoročí obyvatelia rôzneho vierovyznania a s rôznym jazykom vytvorili dobrú dedinskú pospolitosť.

Druhým známym a obľúbeným produktom obce je v miestnych mliečnych závodoch po dlhé desaťročia vyrábaná pochúťka s názvom Túró Rudi /Tvarohový Rudo/. Niekdajšie družstevné závody sú dnes vo vlastníctve A.s. Frieseland. Podnik, zamestnávajúci viac ako sto ľudí, sa na trhu úspešne zúčastňuje s najnovšími produktmi, s tvarohovým jogurtom a údeným syrom.

Rozvojové plány obce obsahujú medzi iným rekonštrukciu a rozvoj v širokom okolí obľúbeného kúpaliska a s nim spojeného kempingu.

Slovenské tradície pestovalo amatérske divadielko, dnes sa so zachovávaním tradícií zaoberajú členovia folklórneho speváckeho zboru a menšinová samospráva s bohatou činnosťou.

Miestnym záhradkárskym tradíciám a a pestovaniu skleníkových uhoriek a papriky napomáha každoročne v auguste zorganizovaný paprikový festival, kde sa v rámci výstavy, vedeckej porady a kuchárskych pretekov zaoberajú najmä zelenou paprikou.

Medgyesegyháza

The large community of a bit more than four thousand inhabitants was part of Arad County until 1920. Now it belongs to Békés County. The settlement destroyed at the end of the Middle Ages was restored to life relatively late, only at the end of the 19th century when, having purchased the farmstead from the Treasury, Evangelical

Slovakian families moved here from Békéscsaba. Hungarians and a few Germans and Rumanians joined them later on. In 1947, a part of the Slovakian village founders voluntarily emigrated to Slovakia and to their place Roman Catholic Hungarian families arrived from the Highlands of the former Hungary. The present ethnic and religious composition of the settlement has been formed this way and the local government has also been established. In the past fifty years the village became known also across the border of the country for its gardening culture (peanuts, hothouse green pepper and watermelon). Since the beginning of the 1990s, Medgyesegyháza, together with some surrounding settlements, have provided over half of the Hungarian watermelon export. In addition, the "Watermelon Festival" organized at the beginning of August, provides professional, cultural and touristic programmes for those interested in increasing numbers year by year. Bánkút, some kilometers away from the inner area, also belongs to Medgyesegyháza. Once, it was the estate of Archduke Joseph Habsburg. The name of the settlement acquired world fame by the wheat breed (bánkúti) of László Baross. The tradition keeping and language guarding activity of the decreasing Slovakian population and the small Rumanian population is supported by their Minority Governments.

Kétegyháza

This large community of more than four thousand inhabitants has a favourable geographical location. Békéscsaba, the capital of Békés County and Gyula, the second largest town in the county have both easy railway and public road accesses. The inhabitants of Kétegyháza can also easily get to the neighbouring Arad, Rumania. Consequently, the railway has an important role in the life of the village, simultaneously providing employment facilities for the local people. The community had been first mentioned in the records at the beginning of the 15th century. Following several despoliations and partial burning ups the mediaeval settlement was destroyed finally by the troops of the Sultan in 1686. Kétegyháza was resettled at the beginning of the 1700s when the landowner of the time settled Orthodox Rumanian serfs in his estate. Half of the present population is Rumanian who are keen on keeping their identity, culture and customs. The independent Rumanian school and kindergarten assure education to the children in their mother tongue. The only "Regional Folklore Museum" of the Rumanian minority living in Hungary can also be found here. The Almásy family played a decisive role in the development of Kétegyháza. For one and a half centuries they were the primary landowners of the village from the last years of the 18th century. In their castle rebuilt in 1858, an agricultural vocational school was opened nearly a hundred years later. Presently, some 220 students study at the secondary educational institution which provides regular further training and extension courses for the farmers of Békés County. An Agricultural Machinery Development Collection exhibiting some curiosities can also be found in the castle.

Füzesgyarmat

Füzesgyarmat, in the northern part of Békés County and a town of six and a half thousand inhabitants is one of the settlements of the deep Sárrét region surrounded by the arms of Sebes-Körös and Berettyó rivers which had once been mostly covered with water. The settlement regained its city rank in 2001. Following the river regulations, the people living here transformed the former vast pastures into plough lands. As a natural resource the hydrocarbon field, exploited by MOL Rt., developed in 1980 is worth of mentioning. The first written source of the settlement can be dated back to the beginning of the 13th century. From the beginning of the 19th century Füzesgyarmat has been considered an oppidum (market town). The settlement centre with the town hall and other public and ecclesiastical buildings justify the market town position. The majority of the population follow the Reformed Church, but Unitarian and Roman Catholic parishes have also been founded. In solving the local employment concerns, the KUKA ROBITICH Kft. manufacturing machine parts takes an active part. The local Gallery where the works of Erzsébet Szitás, an artist originating from here, got exhibited and the Japanese Museum are some places of interest in the small town. István Doma-Mikó – an artist born in Füzesgyarmat but living now in the Far East – has made this latter collection available to those interested. The open air and thermal baths under continuous development with the related Hotel Gara enhance the attractive force of local tourism.

A Duna–Körös–Maros–Tisza eurorégió

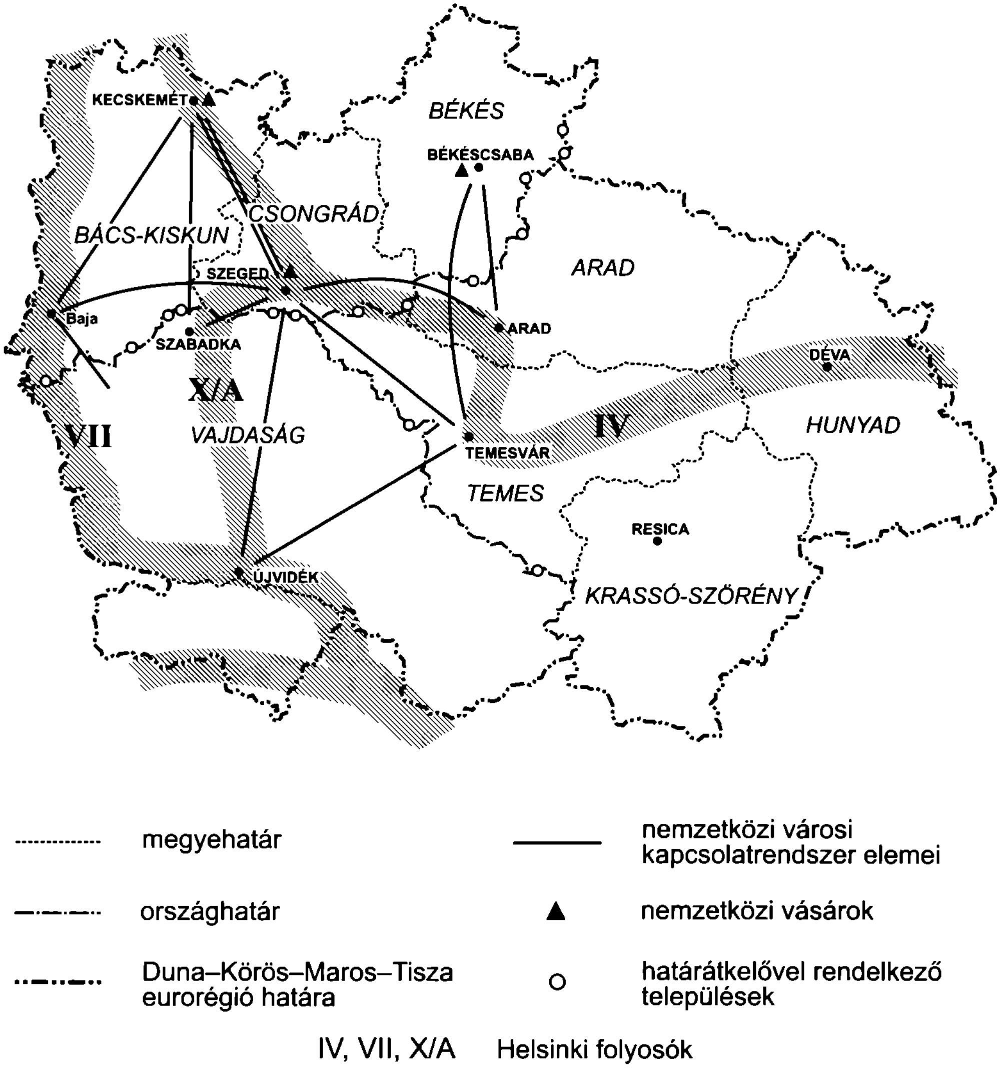
KECSKEMÉT
BÉKÉS
BÉKÉSCSABA
CSONGRÁD
BÁCS-KISKUN
SZEGED
ARAD
Baja
SZABADKA
ARAD
DÉVA
X/A
VII
VAJDASÁG
IV
TEMESVÁR
HUNYAD
TEMES
RESICA
ÚJVIDÉK
KRASSÓ-SZÖRÉNY
megyehatár
nemzetközi városi kapcsolatrendszer elemei
országhatár
nemzetközi vásárok
Duna–Körös–Maros–Tisza eurorégió határa
határátkelővel rendelkező települések
IV, VII, X/A Helsinki folyosók

Forrás: Nagy Imre, 2001. The Danube–Cris–Mures–Tisa (DKMT) Euroregion and its role in the development of Hungarian–Yugoslavian–Romanian triple border zone relations

Tartalom / Sumar / Contents

Köszöntő ... *5*
Tisztelt Olvasók! ... *6*
Visszatekintés ... *8*
A magyar–román határ menti kapcsolatok uniós látószögből ... *10*
Békés megye múltja és jelene ... *14*
Gyula (Jula) ... *20*
    Története a középkorban ... 21
    A város fejlődése a XVIII. századtól a XX. század derekáig ... 22
    Gyula egyre inkább az idegenforgalomra és humánszolgáltatásra berendezkedő határváros ... 25
Elek (Aletea) ... 27
    Elek a középkorban és újratelepülésétől 1848-ig ... 28
    1848 és 1944 között ... 28
    A város történetének mélypontjától az 1989. évi rendszerváltozásig ... 30
    A város közelmúltja és jelene ... 31
Lökösháza ... *33*
    A középkortól a mai község megalakulásáig ... 34
    Az önálló község útja a rendszerváltásig ... 35
    Az utóbbi másfél évtized ... 36
Kevermes ... *37*
    A középkori falutól a mai község megtelepítéséig ... 37
    A fiatal község sorsa az I. világháborúig ... 38
    1914-től 1944-ig ... 40
    Kevermes 1944 végétől 1989-ig ... 41
    1990-től napjainkig ... 42
Dombegyház ... *43*
    A középkortól a mai község megtelepítéséig ... 43
    Az 1850-es évektől 1944-ig ... 44
    1944 és 1990 között ... 45
    1989 után ... 47
Battonya (Bătania, Батања) ... *48*
    Az első településtől a török kor végéig ... 49
    Az újranépesedéstől a feudális kor végéig ... 49
    A jobbágyfelszabadítástól az I. világháborúig ... 50
    Három nehéz évtized, két világháború (1914–1944) ... 52
    1944-től az 1989. évi rendszerváltásig ... 54
    Az utolsó másfél évtized ... 55

Mezőhegyes 57
A középkortól 1785-ig 58
A katonai ménesintézet alapításától 1872-ig 59
A „civillé” alakított Mezőhegyes 1872 és 1944 között 60
1944 végétől az 1989-es rendszerváltásig 62
A rendszerváltás utáni évek 64
Mezőkovácsháza 65
Térségi testvértelepülése: Szemlak 65
Az Árpád-kortól a mai település létrejöttéig 66
Mezőkovácsháza telepítése és fejlődése 1873-ig 66
Az 1873 és 1944 közötti hét évtized 68
1944 őszétől a rendszerváltásig 70
A rendszerváltástól napjainkig 72
Kunágota 74
Az Árpád-kortól a község megalapításáig 74
A kamarai birtokpolitika, a dohánykertész telepítvények létesítése 75
A község megalapításától 1920-ig 76
Háborútól háborúig 77
1944-től az 1989. évi rendszerváltásig 78
A rendszerváltás után 79
Nagybánhegyes 80
A középkor. A mai község története 1842–1914 között 81
Az 1914 és 1944 közötti évtizedek 82
1944-től az 1989. évi rendszerváltásig 83
A rendszerváltás után 84
Medgyesegyháza 85
Nagylak 85
A középkortól 1893-ig 86
Az önállósulástól 1944-ig 88
1944-től az 1989. évi rendszerváltásig 89
1990-től napjainkig 91
Kétegyháza (Chitigaz) 93
Az első Kétegyházától a jobbágyfelszabadításig 94
Az 1848-as jobbágyfelszabadítástól 1944-ig 95
1944-től az 1989. évi rendszerváltásig 96
Az utóbbi másfél évtized 98
Füzesgyarmat 99
Az Árpád-kortól a török hódoltság végéig 100
Az 1702-től 1848-ig tartó másfél évszázad 100
A jobbágyfelszabadítástól 1944-ig 102
1944 őszétől az 1989. évi rendszerváltásig 104
A rendszerváltástól napjainkig 105
Válogatott bibliográfia 109

De-a lungul frontierei *111*

Urare *113*
Stimați cititori! *115*
Retrospectivă *117*
Relațiile transfrontaliere româno-maghiare din perspectiva Uniunii Europene *119*
Prezentul și trecutul județului Békés *120*
Jula (Gyula) *127*
Aletea (Elek) *131*
Lökösháza *134*
Kevermes *136*
Dombegyház *138*
Bătania (Battonya, Батања) *140*
Mezőhegyes *143*
Mezőkovácsháza *146*
Kunágota *149*
Nagybánhegyes *151*
Medgyesegyháza *153*
Chitigaz (Kétegyháza) *155*
Füzesgyarmat *157*

Summary *160*
- Past and present of Békés County 160
- Gyula 161
- Elek 162
- Die Stadt Elek 163
- Lökösháza 163
- Kevermes 164
- Dombegyház 164
- Battonya 164
- Батања 165
- Mezőhegyes 166
- Mezőkovácsháza 166
- Kunágota 167
- Nagybánhegyes 167
- Veľký Bánhedeš 168
- Medgyesegyháza 168
- Kétegyháza 169
- Füzesgyarmat 169

A Duna-Körös-Maros-Tisza eurorégió *171*

Képek / Anexă foto / Pictures

1

1. Békéscsaba látképe /
Panorama oraşului Békéscsaba
2. Gyopáros-fürdő / Băile Gyopáros
3. Pusztaszőlősi olajkút / Sondă la Pusztaszőlős
4. Aratás / Seceriş
5. Körös-holtág Csárdaszállásnál /
Braț mort al Crişurilor la Csárdászállás

2

3

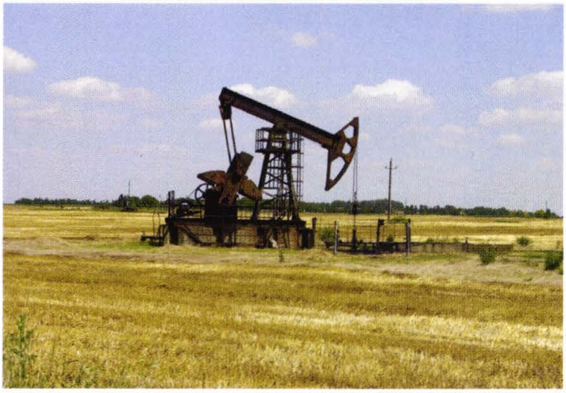

4

5

1

2

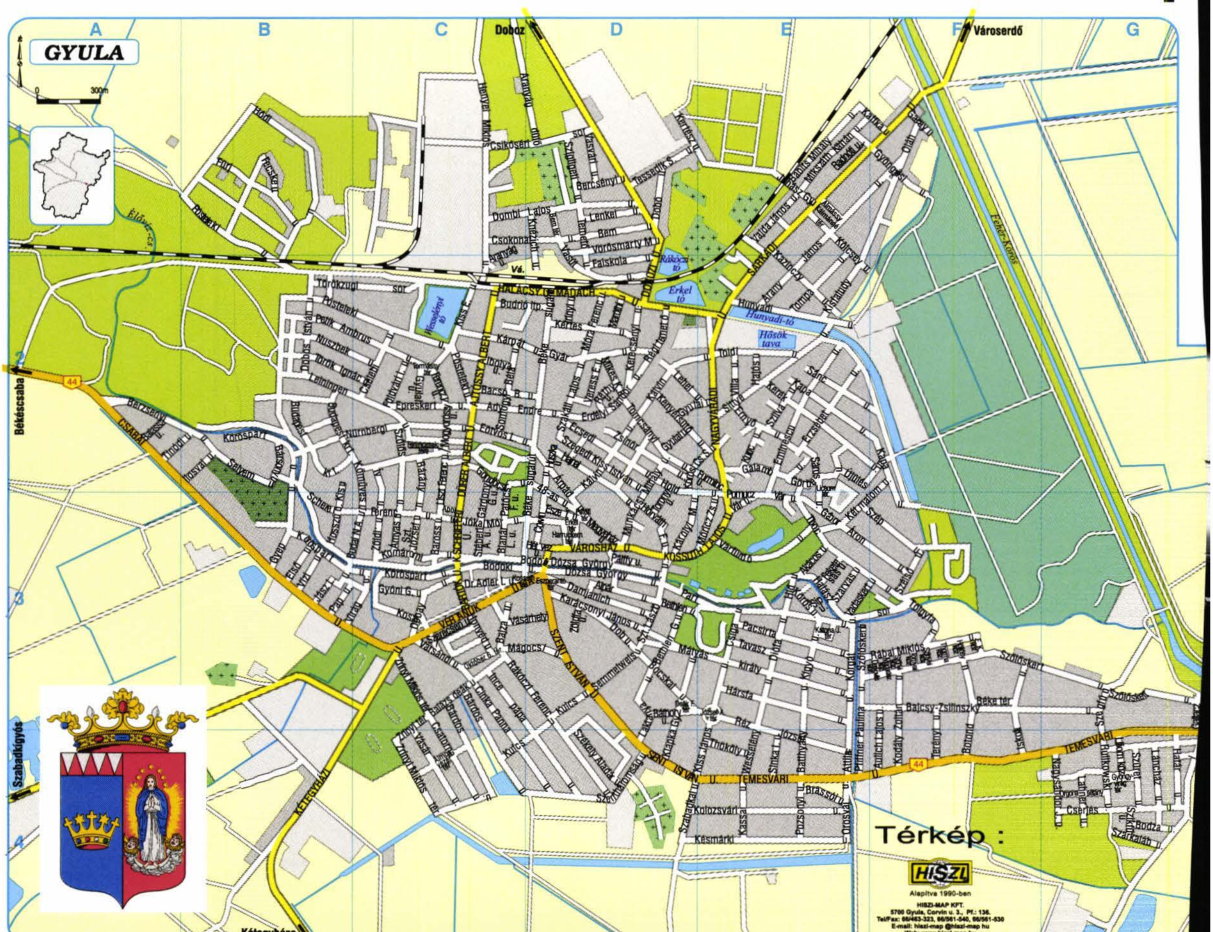
GYULA
A
B
C
D
E
F
G
1
2
3
4
0
300m
Doboz
Városerdő
Békéscsaba
Szabadkígyós
Kétegyháza
44
Erkel tó
Hunyadi-tó
Hősök tava
Rákóczi tó
Városház u.
Kossuth L. u.
Szent István u.
Temesvári u.
Csabai u.
Kétegyházi u.
Dózsa György u.
Táncsics M. u.
Szentpáli u.
Kőrösparti
Fehér-Kőrös
Élővíz-csatorna
Térkép :
HISZI
Alapítva 1990-ben
HISZI-MAP KFT.
5700 Gyula, Corvin u. 3., Pf.: 136.
Tel/Fax: 66/463-323, 66/561-540, 66/561-530
E-mail: hiszi-map @hiszi-map hu
Web: www.hiszi-map.hu

PRAPORUL PLUGARILOR
19 48

3

SIC ITUR AD ASTRA
BAY ZOLTÁN
GYULAVÁRI · 1900
SHINGTON · 1992
Z ÉLET ERŐSEBB

4

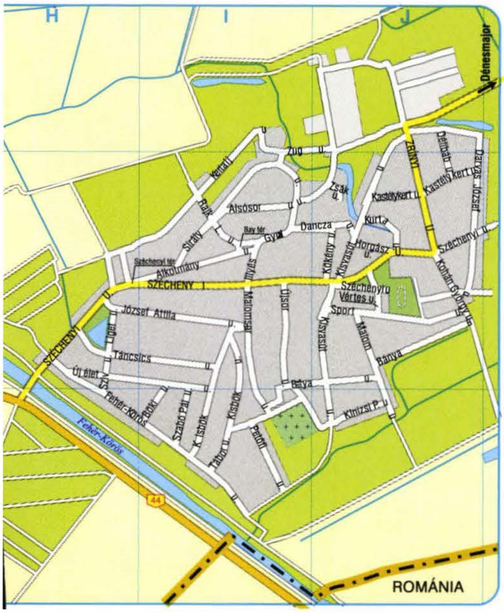
H
I
J
Dénesmajor
Zug u.
Zrínyi
Kastélykert u.
Zsák u.
Alsósor
Bay tér
Dancza
Kurta
Horgász u.
Széchenyi u.
Széchenyi tér
Alkotmány
Sirály
Rák
SZÉCHENYI
Széchenyi u.
Vértes u.
Sport
József Attila
Malomsor
Újsor
Kisvasút
Malom
Táncsics
Bánya
Bája
Új élet
Fehér-Körös
Szabó Pál
Tábor u.
Kisbök
Petőfi
Kinizsi P. u.
44
ROMÁNIA

5

1. *Gyula látképe / Panorama orașului Jula*
2. *Várostérkép / Harta orașului*
3. *Ortodox templombelső / Interiorul bisericii ortodoxe*
4. *Gyulavári születésű Bay Zoltán emlékműve / Monumentul lui Bay Zoltán născut la Gyulavári*
5. *A felújított középkori vár / Cetatea medievală renovată*
6. *A Várfürdő és a szállodák / Băile Várfürdő și hotelurile*
7. *Az egykori Békésvármegye háza, ma Polgármesteri Hivatal / Reședința fostului comitat Békés, azi Primăria orașului*

6

7

1

A MAGYARORSZÁGI ROMÁNOK KULTURÁLIS NAPJAI '96
ZIUA CULTURALĂ A ROMÂNILOR DIN UNGARIA '96
2

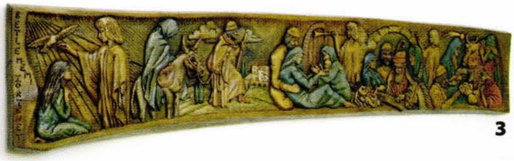
3

4

Hálánk jeléül jótevőnknek,
aki több mint 5 évtizeden át
Eleken segítője volt hívőinek és a lakosságnak.

Wagenhofer Ede
Kanonok - Domherr

In dankbarer Erinnerung an den Wohltäter,
der mehr als 5 Jahrzehnte der Kirchengemeinde
und der Bevölkerung von Elek hilfreich
diente und beistand.

5

6

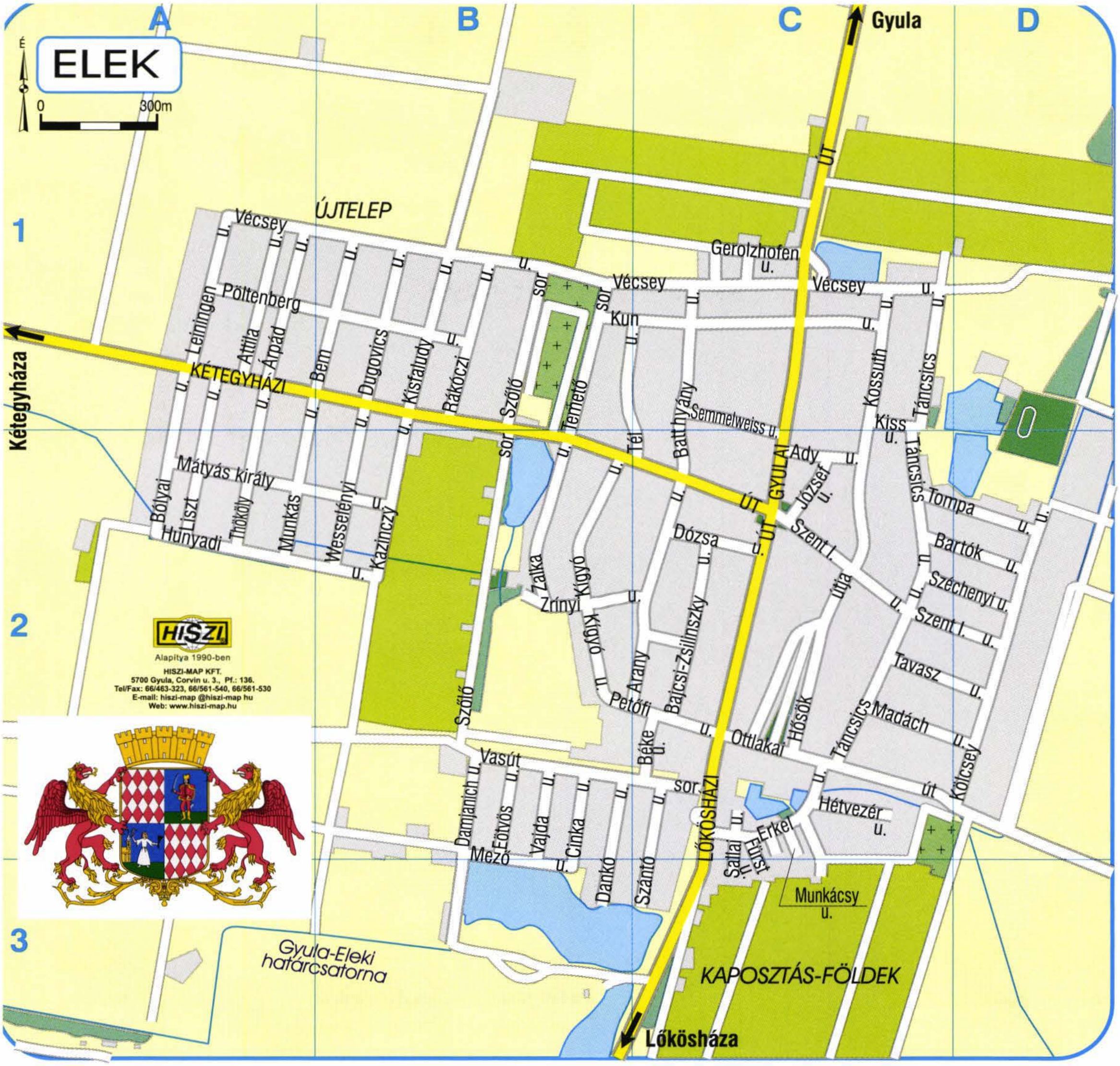
ELEK
É
0
300m
A
B
C
D
1
2
3
Gyula
ÚJTELEP
Vécsey u.
Pöltenberg
Leiningen u.
Attila u.
Árpád u.
Bem u.
Dugovics u.
Kisfaludy u.
Rákóczi u.
Szőlő sor
Temető u.
KÉTEGYHÁZI
Kétegyháza
Mátyás király
Bolyai
Liszt
Thököly
Munkás
Wesselényi
Kazinczy u.
Hunyadi
Gerolzhofen u.
Kun u.
Tel u.
Batthyány u.
Semmelweiss u.
Ady u.
GYULAI ÚT
József u.
Kossuth u.
Táncsics
Kiss u.
Tompa u.
Bartók u.
Széchenyi u.
Szent I. u.
Tavasz u.
Madách u.
Kölcsey út
Hősök útja
Dózsa u.
Bajcsi-Zsilinszky u.
Arany u.
Zrínyi u.
Kígyó
Zalka
Petőfi u.
Ottlakai
Béke u.
Vasút sor
Damjanich u.
Eötvös
Vajda
Cinka u.
Dankó
Szántó
Mező
LŐKÖSHÁZI
Saltai
Fürst
Erkel
Hétvezér u.
Munkácsy u.
KAPOSZTÁS-FÖLDEK
Gyula-Eleki határcsatorna
Lőkösháza
HISZI
Alapítva 1990-ben
HISZI-MAP KFT.
5700 Gyula, Corvin u. 3., Pf.: 136.
Tel/Fax: 66/463-323, 66/561-540, 66/561-530
E-mail: hiszi-map @hiszi-map hu
Web: www.hiszi-map.hu

7

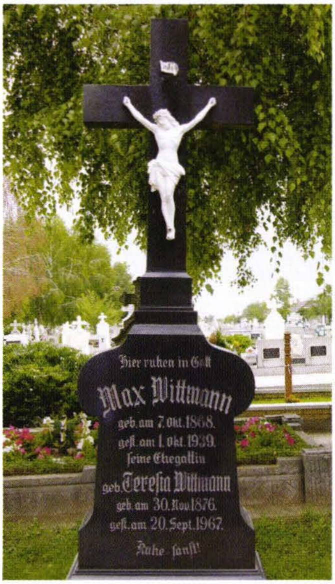
Hier ruhen in Gott
Max Wittmann
geb. am 7. Okt. 1868.
geſt. am 1. Okt. 1939.
ſeine Ehegattin
geb. Tereſia Wittmann
geb. am 30. Nov. 1876.
geſt. am 20. Sept. 1967.
Ruhe ſanft!

1. *Kitelepített eleki németek emlékműve / Monumentul germanilor deportați din Elek*
2. *Román néptánccsoport / Ansamblu de dans popular românesc*
3. *Galina Lajos fafaragó műve / Opera sculptorului în lemn, Galina Lajos*
4. *Wagenhofer Ede kanonok emléktáblája / Placa memorială a canonicului Wagenhofer Ede*
5. *Római katolikus templom / Biserică romano-catolică*
6. *Községtérkép / Harta orașului*
7. *Díszes német feliratos temetői síremlék / Monument funerar german inscripționat și ornat*
8. *Szent István király szobra a Mezőgazdasági Szakközépiskola előtt / Statuia regelui Sf. Ștefan amplasată în fața Liceului Agricol*

8

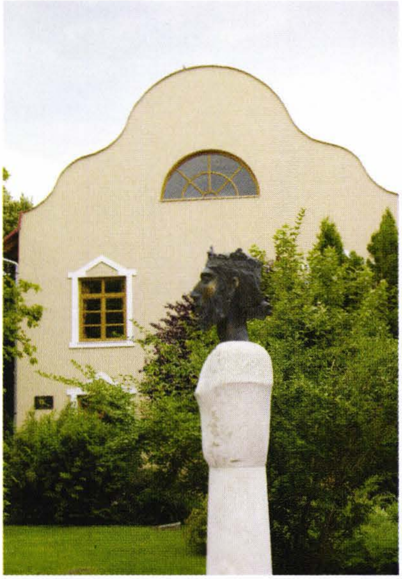

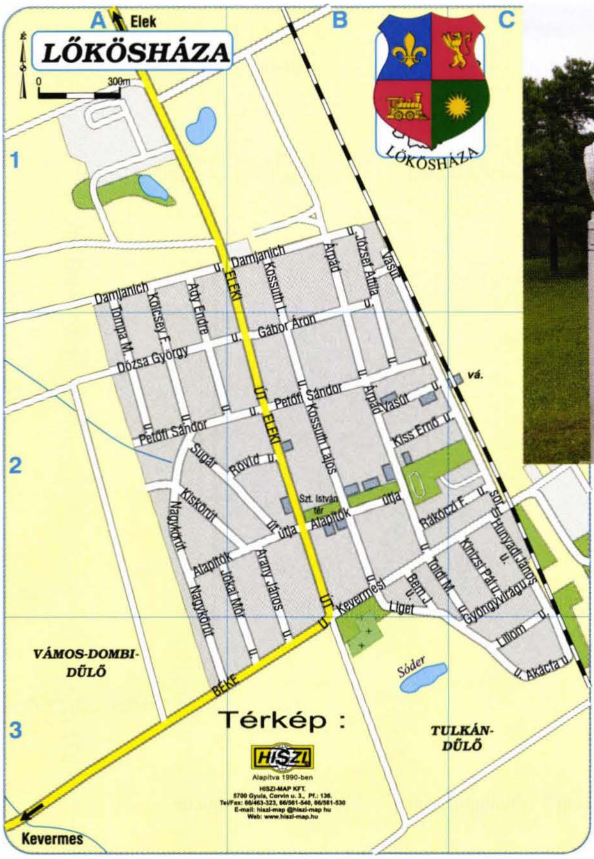
A
Elek
B
C
LŐKÖSHÁZA
0
300m
1
2
3
Damjanich
Damjanich
Tompa M.
Kölcsey F.
Ady Endre
Kossuth L.
Árpád
József Attila
Vasút
Gábor Áron
Dózsa György
Petőfi Sándor
Petőfi Sándor
Kossuth Lajos
Árpád
Vasút
Kiss Ernő
vá.
ELEKI
ÚT
ELEKI
Sugár
Rövid
Kiskörút
Nagykörút
Szt. István tér
Alapítók
útja
Alapítók
Arany János
Jókai Mór
Nagykörút
Rákóczi F.
Sor
Hunyadi János
Kinizsi Pál
Toldi M.
Bem J.
Kevermesi
Liget
Gyöngyvirágú
Liliom
Akácfa
Sóder
BÉKE
ÚT
VÁMOS-DOMBI-DŰLŐ
TULKÁN-DŰLŐ
Térkép :
HISZI
Alapítva 1990-ben
HISZI-MAP KFT.
5700 Gyula, Corvin u. 3., Pf.: 136.
Tel/Fax: 66/463-323, 66/561-540, 66/561-530
E-mail: hiszi-map @hiszi-map hu
Web: www.hiszi-map.hu
Kevermes

1

2

3

1. *Várostérkép / Harta orașului*
2. *Szent István király mellszobra / Bustul regelui Sf. Ștefan*
3. *Óvodai életkép / Moment din viața unei grădinițe*
4. *Polgármesteri Hivatal díszterme / Sala festivă a Primăriei*
5. *Általános iskola / Școală generală*
6. *Az ország keleti vasúti kapuja / Poarta feroviară de Est a orașului*

4

5

6

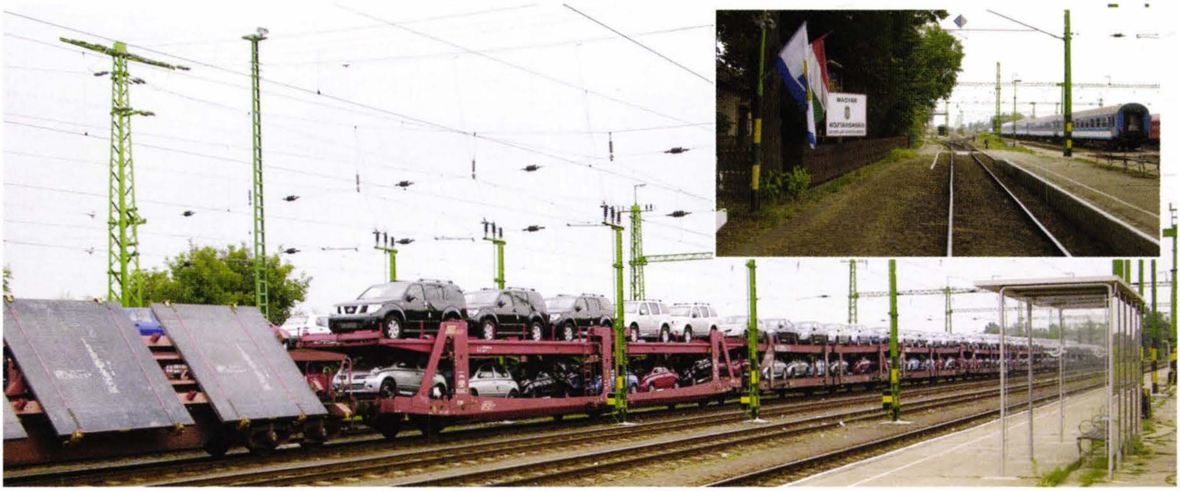
MAGYAR
KÖZTÁRSASÁG

1

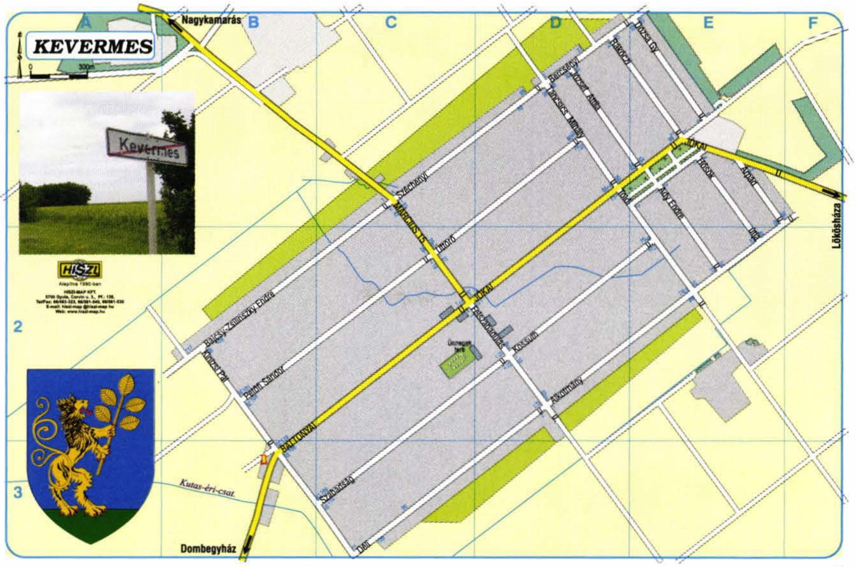
KEVERMES
A
B
C
D
E
F
1
2
3
Nagykamarás
Lőkösháza
Dombegyház
Kutas-éri-csat.
Kevermes
HISZI
2

1. Világháborús hősök emlékműve / Monumentul eroilor căzuți în cele două războaie mondiale
2. Községkép / Harta orașului
3. Polgármesteri Hivatal / Primăria
4. Gyermekkor játékos öröme / Momentele de bucurie ludică ale copilăriei
5. Kevermes madártávlatból / Panorama aeriană a Kevermesului

3

4

5

1

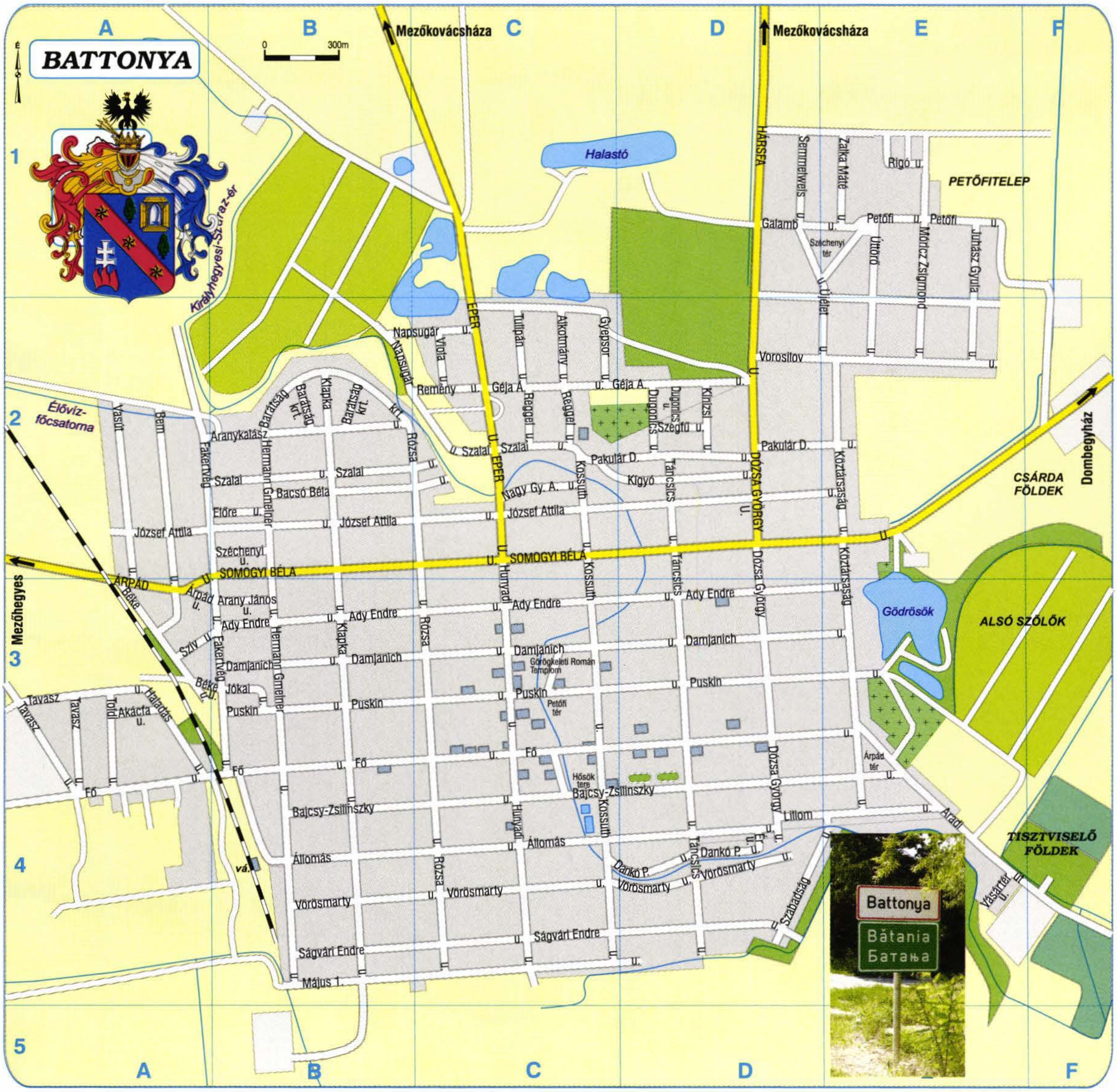
BATTONYA
A
B
C
D
E
F
1
2
3
4
5
É
0
300m
Mezőkovácsháza
Mezőkovácsháza
Halastó
Királyhegyesi-Száraz-ér
Élővíz-főcsatorna
PETŐFITELEP
CSÁRDA FÖLDEK
Dombegyház
ALSÓ SZŐLŐK
Gödrösök
TISZTVISELŐ FÖLDEK
Mezőhegyes
HÁRSFA
Semmelweis
Zalka Máté
Rigó u.
Galamb u.
Széchenyi tér
Petőfi u.
Petőfi
Úttörő
Móricz Zsigmond
Juhász Gyula
Újélet
Vorosilov u.
EPER
Napsugár u.
Napsugár
Viola
Tulipán
Alkotmány
Gyepsor
Remény u.
Géja A.
Géja A.
Reggel
Reggel
Dugonics
Dugonics u.
Szegfű u.
Kinizsi
Baráts. krt.
Barátság krt.
Klapka
Barátság krt.
Aranykalász
Hermann Gmeiner
Rózsa
Vasút
Bem
Fakertvég
Szalai
Szalai u.
Szalai
Szalai
Pakulár D.
Pakulár D.
Kossuth
Kígyó
Táncsics
DÓZSA GYÖRGY u.
Köztársaság
Bacsó Béla
Nagy Gy. A.
Előre u.
József Attila
József Attila u.
József Attila
Széchenyi u.
SOMOGYI BÉLA
SOMOGYI BÉLA
ÁRPÁD
Árpád u.
Béke
Arany János u.
Ady Endre
Ady Endre
Ady Endre
Ady Endre
Hunyadi
Szív u.
Fakertvég
Damjanich
Damjanich
Damjanich
Damjanich
Görögkeleti Román Templom
Béke u.
Jókai
Puskin
Puskin
Puskin
Puskin
Petőfi tér
Tavasz
Tavasz
Tavasz
Toldi
Akácfa u.
Haladás
Fő
Fő
Fő
Fő
Árpád tér
Hősök tere
Bajcsy-Zsilinszky
Bajcsy-Zsilinszky
Dózsa György
Liliom
Aradi
Állomás
Állomás
vá.
Dankó P.
Dankó P.
Vörösmarty
Vörösmarty
Vörösmarty
Vörösmarty
Szabadság
Vásártér u.
Ságvári Endre
Ságvári Endre
Május 1.
Battonya
Bătania
Батања

2

3

4

5

6–7

1. Várostérkép / Harta orașului
2. Szerb óvoda, iskola és templom/ Grădinița sârbească, școala și biserica
3. Ikonosztáz / Iconostas
4–5. Román templom – templombelső / Biserica ortodoxă și interiorul acesteia
6–7. Pihenést nyújtó strand és termálfürdő / Ștrandul și băile termale
8. A városközpont tornyai / Turnurile din centrul orașului

8

1

2

3

1. Ménesbirtok Rt. Igazgatósági épülete
2. Nónius Hotel bejárata – díszkertje / Intrarea de la Hotelul Nonius și parcul acestuia
3. József Attila Általános Művelődési Központ és Sportcsarnok / Centrul Cultural și Sala Sporturilor „József Attila”
4. Polgármesteri Hivatal / Primăria
5. Egykori Tiszti Kaszinó, Centrál / Fostul Cazinou de Ofițeri
6. Központi magtár épüle / Clădirea hambarului central
7. Déli diadalív / Arcul de Triumf de Sud al Hergheliei
8. Várostérkép / Harta orașului

4

6

5

7

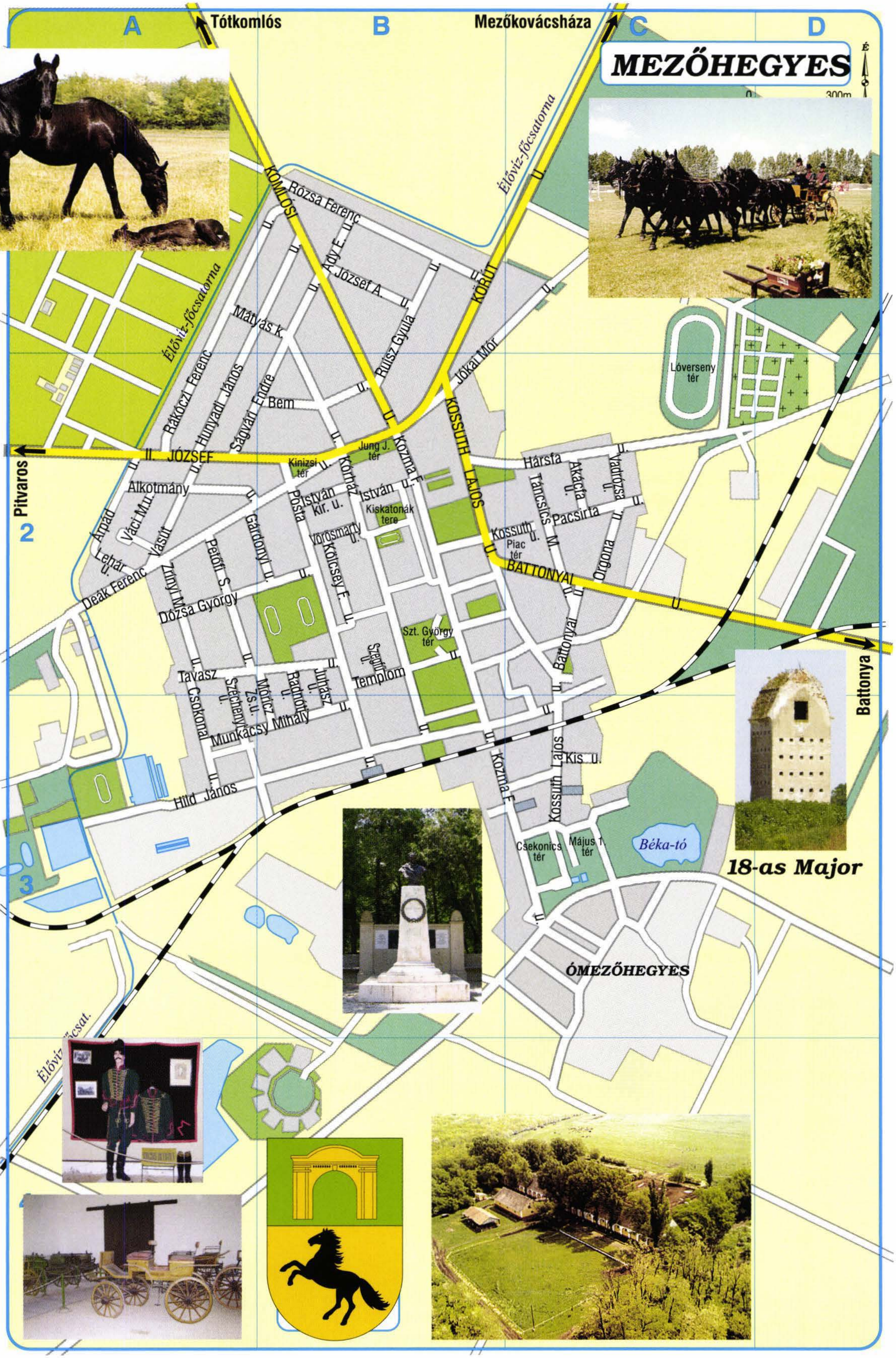
MEZŐHEGYES
É
0
300m
A
B
C
D
2
3
Tótkomlós
Mezőkovácsháza
Pitvaros
Battonya
Élővíz-főcsatorna
Élővíz-főcsatorna
Élővíz-főcsat.
KOMLÓSI
KÖRÚT
u.
II. JÓZSEF
KOSSUTH LAJOS
BATTONYAI
Rózsa Ferenc
Ady E.
József A.
Mátyás k.
Ruisz Gyula
Jókai Mór
Rákóczi Ferenc
Hunyadi János
Ságvári Endre
Bem
Jung J. tér
Kinizsi tér
Kórház
Kozma F.
Alkotmány
István kir. u.
István
Posta
Kiskatonák tere
Vörösmarty u.
Kölcsey F.
Gárdonyi
Petőfi S.
Árpád
Váci M.u.
Vasút
Lehár u.
Deák Ferenc
Zrínyi M.
Dózsa György
Szt. György tér
Szentély
Templom
Tavasz u.
Csokonai
Széchenyi u.
Móricz Zs. u.
Radnóti u.
Juhász u.
Munkácsy Mihály
Hild János
Hársfa
Táncsics M.
Akácfa u.
Vadrózsa u.
Pacsirta
Kossuth u.
Piac tér
Orgona
Battonyai
Kis u.
Kossuth Lajos
Kozma F.
Csekonics tér
Május 1. tér
Béka-tó
Lóverseny tér
18-as Major
ÓMEZŐHEGYES

1

KÖZSÉGHÁZA
1923.
DOMBEGYHÁZ NAGYKÖZSÉG POLGÁRMESTERI HIVATALA

2

A
II VILÁGHÁBORU ÁLDOZATAI

3

1. *I. világháborús hősök emlékműve / Monumentul eroilor căzuți în I. Război Mondial*
2. *Polgármester Hivatal homlokzata / Fațada Primăriei*
3. *II. világháborús hősök emlékműve / Monumentul eroilor căzuți în cel de-al II-lea Război Mondial*
4. *Kápolna az Attila-domb aljában / Capela de la picioarele Dealului Attila*
5. *Községtérkép / Harta orașului*
6. *Múltat idéző dohányültetvény / Plantație de tutun, relevând trecutul*

4

5

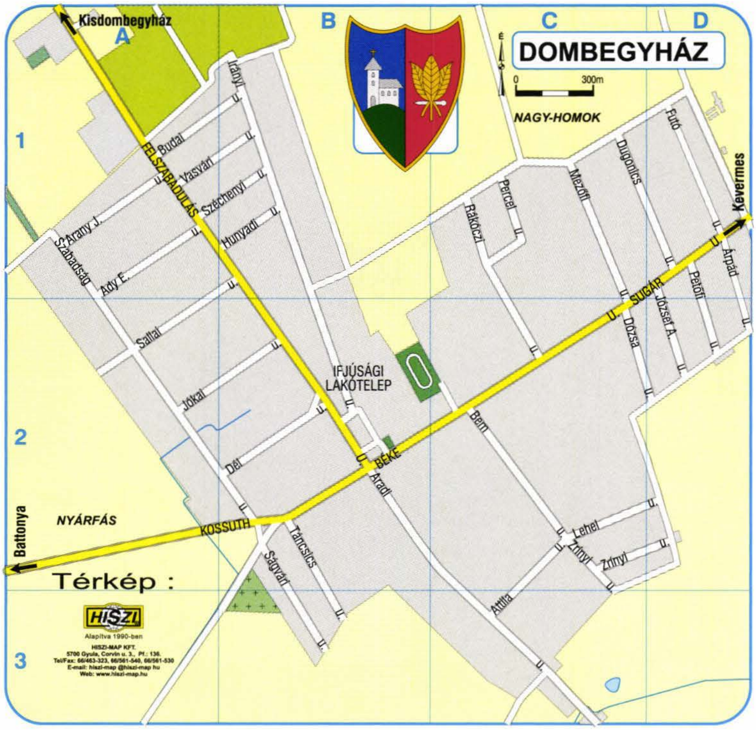
DOMBEGYHÁZ
A
B
C
D
1
2
3
É
0
300m
Kisdombegyház
Kevermes
Battonya
NAGY-HOMOK
NYÁRFÁS
IFJÚSÁGI LAKÓTELEP
FELSZABADULÁS
BÉKE U.
SUGÁR U.
KOSSUTH
Irányi u.
Budai u.
Vasvári u.
Széchenyi u.
Hunyadi u.
Arany J. u.
Szabadság
Ady E. u.
Sallai u.
Jókai u.
Dél u.
Táncsics u.
Ságvári u.
Aradi
Bem
Attila
Lehel u.
Zrínyi u.
Zrínyi
Rákóczi
Percel u.
Mezőfi
Dugonics
Futó
Dózsa u.
József A. u.
Petőfi u.
Árpád u.
Térkép :
HISZI
Alapítva 1990-ben
HISZI-MAP KFT.
5700 Gyula, Corvin u. 3., Pf.: 136.
Tel/Fax: 66/463-323, 66/561-540, 66/561-530
E-mail: hiszi-map@hiszi-map.hu
Web: www.hiszi-map.hu

6

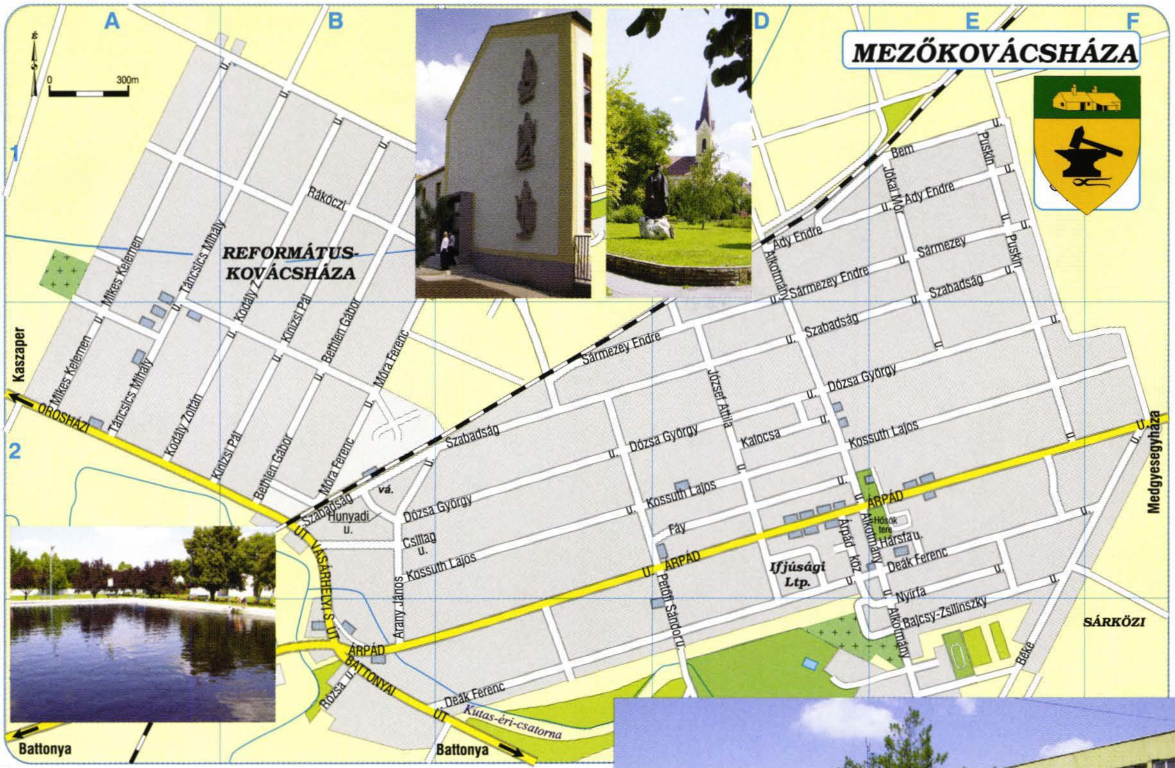
MEZŐKOVÁCSHÁZA
A
B
D
E
F
1
2
0
300m
REFORMÁTUS-KOVÁCSHÁZA
Kaszaper
OROSHÁZI
Medgyesegyháza
Battonya
Battonya
SÁRKÖZI
Ifjúsági Ltp.
Kutas-éri-csatorna
ÁRPÁD
VÁSÁRHELYI ÚT
BATTONYAI ÚT
Rákóczi
Táncsics Mihály
Mikes Kelemen
Kodály Z.
Kinizsi Pál
Bethlen Gábor
Móra Ferenc
Szabadság
Hunyadi u.
Dózsa György
Csillag u.
Kossuth Lajos
Arany János
Sármezey Endre
József Attila
Kalocsa
Fáy
Petőfi Sándor
Alkotmány
Ady Endre
Jókai Mór
Bem
Puskin
Deák Ferenc
Nyírfa
Bajcsy-Zsilinszky
Hársfa u.
Árpád köz
Hősök tere
Béke
Rózsa u.
vá.

1

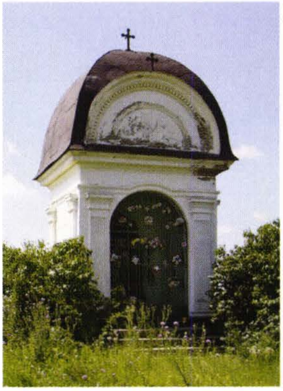

2

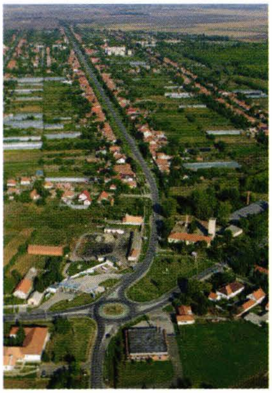

3

4

5

6

1. Községtérkép / Harta orașului
2. Kegyhely a Kaszaper–Mezőkovácsháza közötti úton, Babó-majori kápolna / Loc de rugăciune pe drumul dintre Kaszaper-Mezőkovácsháza, capela de pe domeniul Babó
3. A város madártávlatból / Panorama aeriană a orașului
4. Polgármesteri Hivatal és a Posta épülete / Clădirea Primăriei și a Poștei
5. Gabonatároló silók / Silozuri pentru depozitarea cerealelor
6. A felújítás előtt álló Parkfürdő kempingezői / Turiști în Campingul din Băile Parc, care urmează să fie modernizate

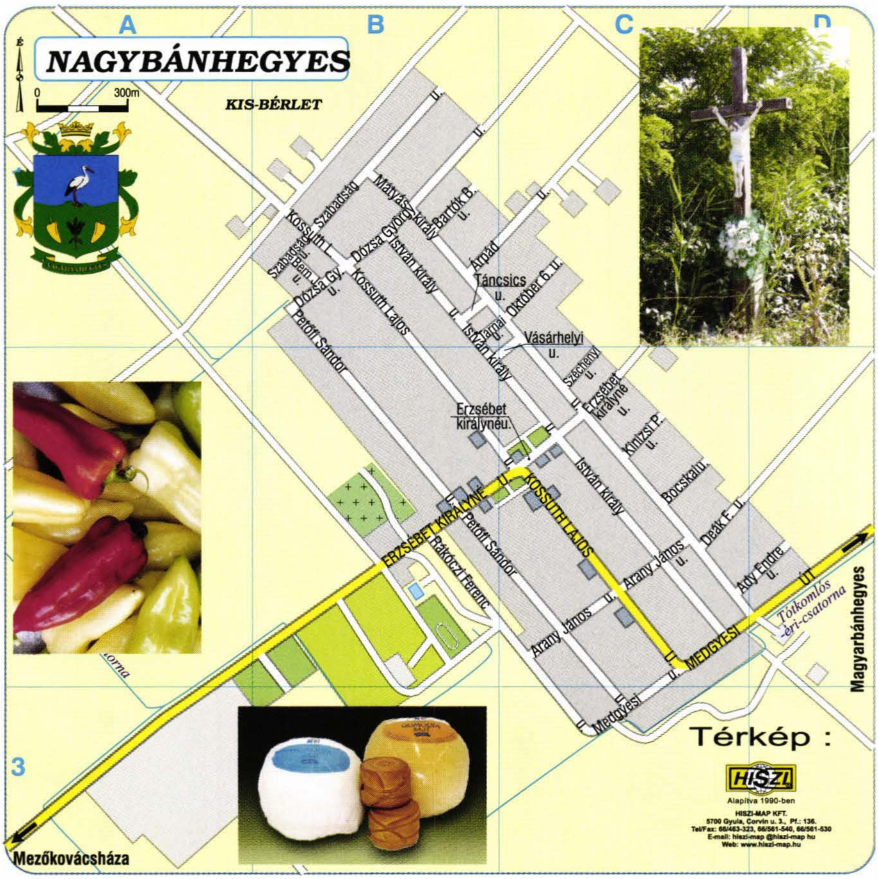
A
B
C
D
NAGYBÁNHEGYES
0
300m
KIS-BÉRLET
Szabadság
Mátyás király
Bartók B. u.
Kossuth L.
Dózsa Gy.
István király
Árpád
Táncsics u.
Október 6. u.
Petőfi Sándor
Kossuth Lajos
Vásárhelyi u.
Széchenyi u.
Erzsébet királyné u.
Kinizsi P. u.
Erzsébet királynéu.
Bocskai u.
István király
Deák F. u.
ERZSÉBET KIRÁLYNÉ
KOSSUTH LAJOS
Rákóczi Ferenc
Arany János u.
Ady Endre u.
Tótkomlósi éri-csatorna
MEDGYESI
Medgyesi
Magyarbánhegyes
Mezőkovácsháza
3
Térkép :
HISZI
Alapítva 1990-ben

1

2

3

1. Községtérkép / Harta orașului
2. Ezüstös fóliasátrak / Sere acoperite cu folii argintii
3. A település büszkesége a Teller Ede Általános Iskola / Școala generală „Teller Ede", mândria localității
4. A műemlékjellegű evangélikus templom / Biserica evanghelică cu caractere de monument
5. A jellegzetes helyi termékek, paprika és sajt / Produsele specifice ale locului, ardei și cașcaval
6. Helyi szlovák népviselet / Portul popular slovac din localitate

4

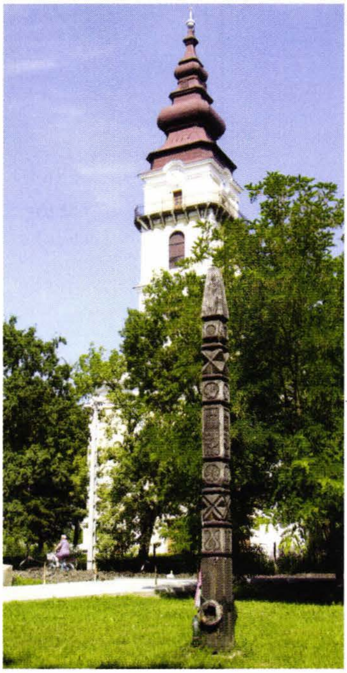

5

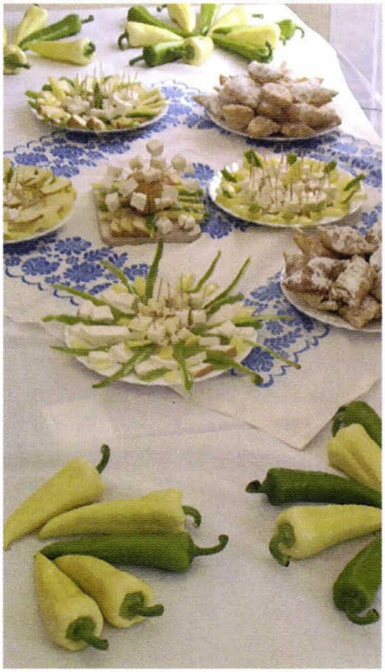

6

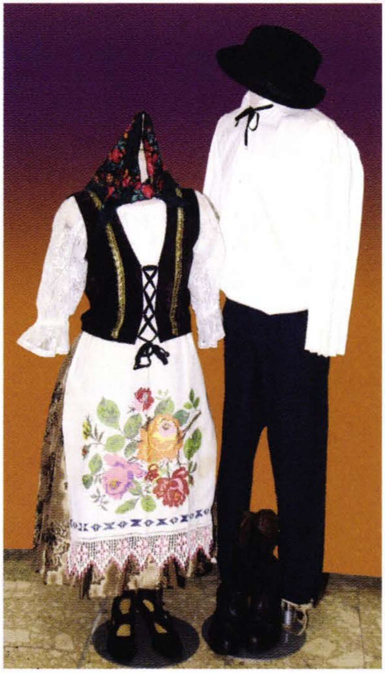

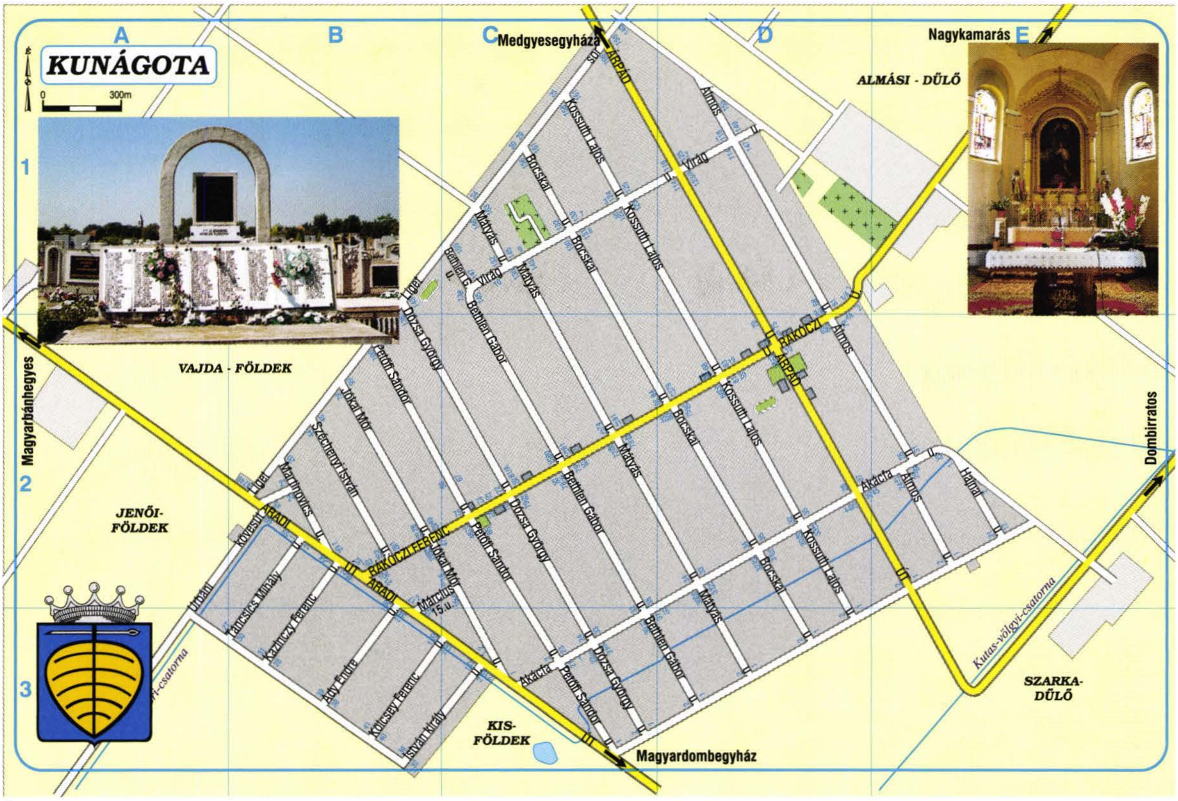
KUNÁGOTA
0
300m
A
B
C
D
E
1
2
3
Medgyesegyháza
Nagykamarás
ALMÁSI - DŰLŐ
VAJDA - FÖLDEK
JENŐI-FÖLDEK
KIS-FÖLDEK
SZARKA-DŰLŐ
Magyarbánhegyes
Dombirratos
Magyardombegyház
Kutas-völgyi-csatorna
ÁRPÁD
RÁKÓCZI FERENC
RÁKÓCZI
ARADI
Kossuth Lajos
Bocskai
Mátyás
Bethlen Gábor
Dózsa György
Petőfi Sándor
Jókai Mór
Széchenyi István
Martinovics
Liget
Virág
Álmos
Akácfa
Hajnal
Kölcsey Ferenc
Ady Endre
Kazinczy Ferenc
Táncsics Mihály
Urbán
Március 15 u.
István király
Bethlen G. u.
Kövesdi

1

2

3

1. Községtérkép / Harta orașului
2. A község központja madártávlatból / Panorama aeriană a centrului
3. Bereczki Máté emlékműve a község központjában / Monumentul lui Bereczki Máté, în centrul comunei
4. A település óvodája / Grădinița din localitate

4

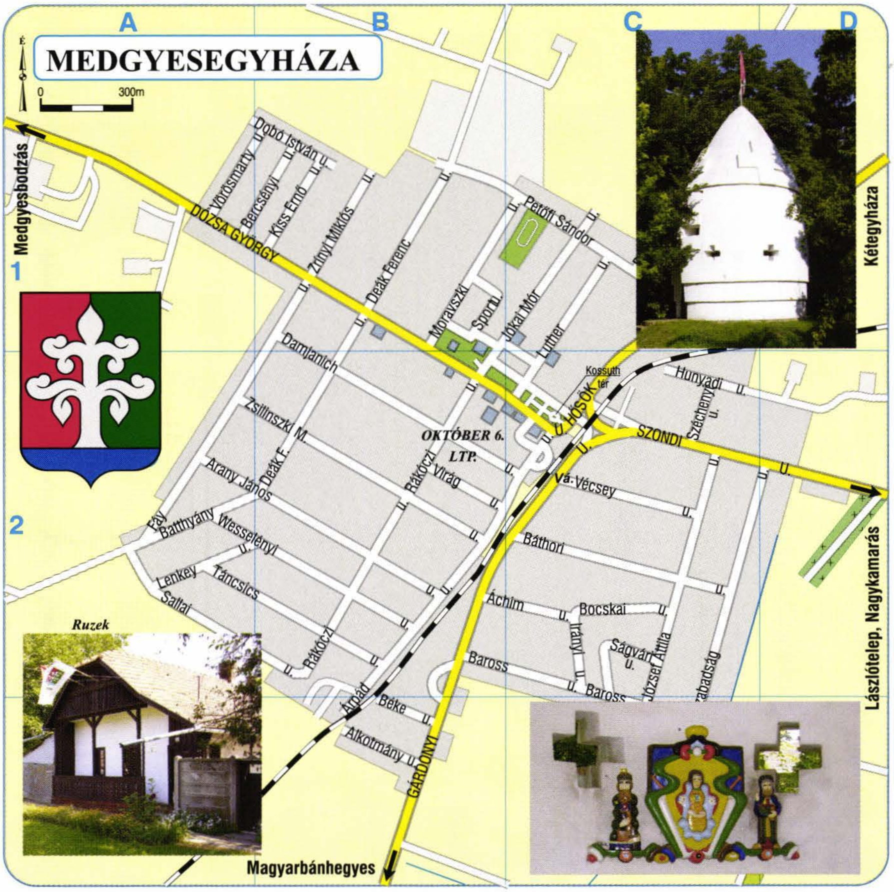
MEDGYESEGYHÁZA
A
B
C
D
1
2
É
0
300m
Medgyesbodzás
Kétegyháza
Lászlótelep, Nagykamarás
Magyarbánhegyes
Ruzek
Dobó István u.
Vörösmarty
Bercsényi
Kiss Ernő u.
DÓZSA GYÖRGY
Zrínyi Miklós
Deák Ferenc
Petőfi Sándor u.
Moravszki
Sport u.
Jókai Mór
Luther
Damjanich
Zsilinszki M.
Deák F.
Arany János
Fáy
Batthyány
Wesselényi
Lenkey
Táncsics
Sallai
Rákóczi
Virág
OKTÓBER 6. LTP.
Kossuth tér
HŐSÖK
Hunyadi u.
Széchenyi u.
SZONDI u.
Vécsey u.
Báthori
Áchim u.
Bocskai u.
Irányi
Ságvári u.
Attila
József
Szabadság
Baross
Baross u.
Árpád
Béke u.
Alkotmány u.
GÁRDONYI

1

2

Dinnyefesztivál Medgyesegyháza
A legnehezebb dinnyés jelöltje vagyok
Súlyom: 45 kg. és 20 dkg
Születésemnél nevelőm: Gál Gáspár
Címe: Gábortelep Magyar u. 23

3–6

Görög- és sárgadinnye fajtaajánlat
FARMER Kft.
GALICY
AIKIDO
EMERALD JEWEL
PALADIN

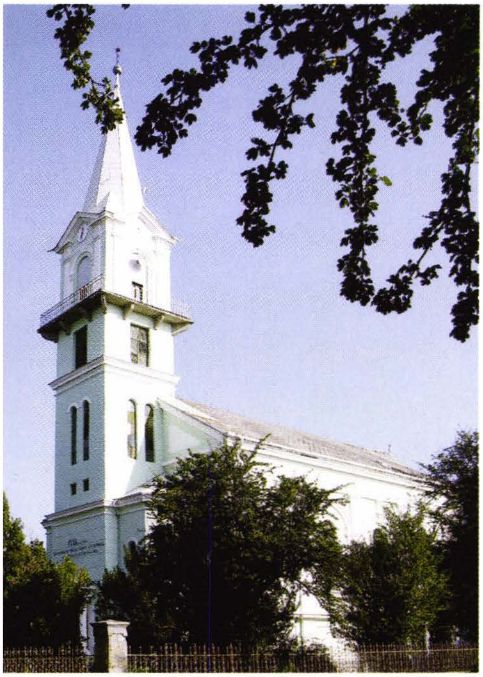
7

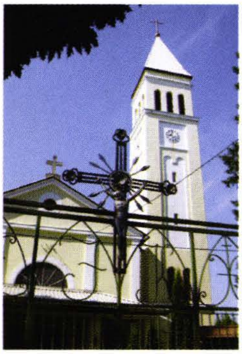
8

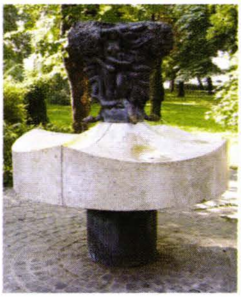
9

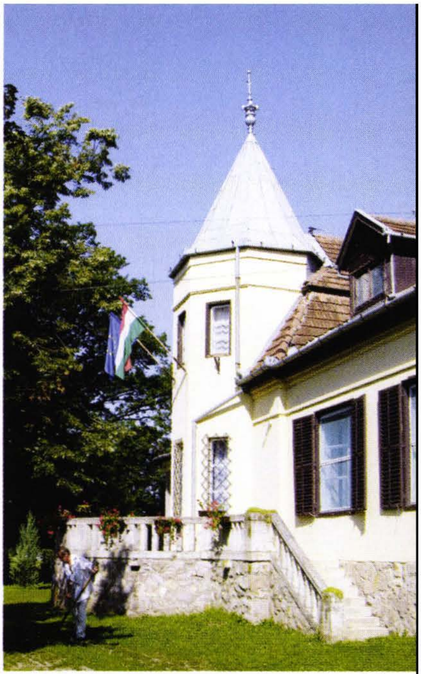
10

1. ***Községtérkép / Harta orașului***
2. ***A bánkúti Rózsamajorban dolgozott Baross László búzanemesítő. A kúria épületében található emlékszobája / Selecționerul de grâu, Baross László a lucrat pe domeniul Rózsa de la Bánkút În clădirea castelului a fost amenajată camera sa memorială***
3. ***–6. A világhírű medgyesi dinnyefesztivál képei / Imagini de la Festivalul Lubeniței care are renume mondial***
7. ***Evangélikus templom / Biserica evanghelică***
8. ***Római katolikus templom / Biserica romano-catolică***
9. ***Ádám és Éva díszkút/ Fântâna Adam și Eva***
10. ***Telbisz kastély, ma Idősek Otthona / Castelul Telbisz, astăzi Cămin de Bătrâni***
11. ***A település madártávlatból / Panorama aeriană a localității***

11

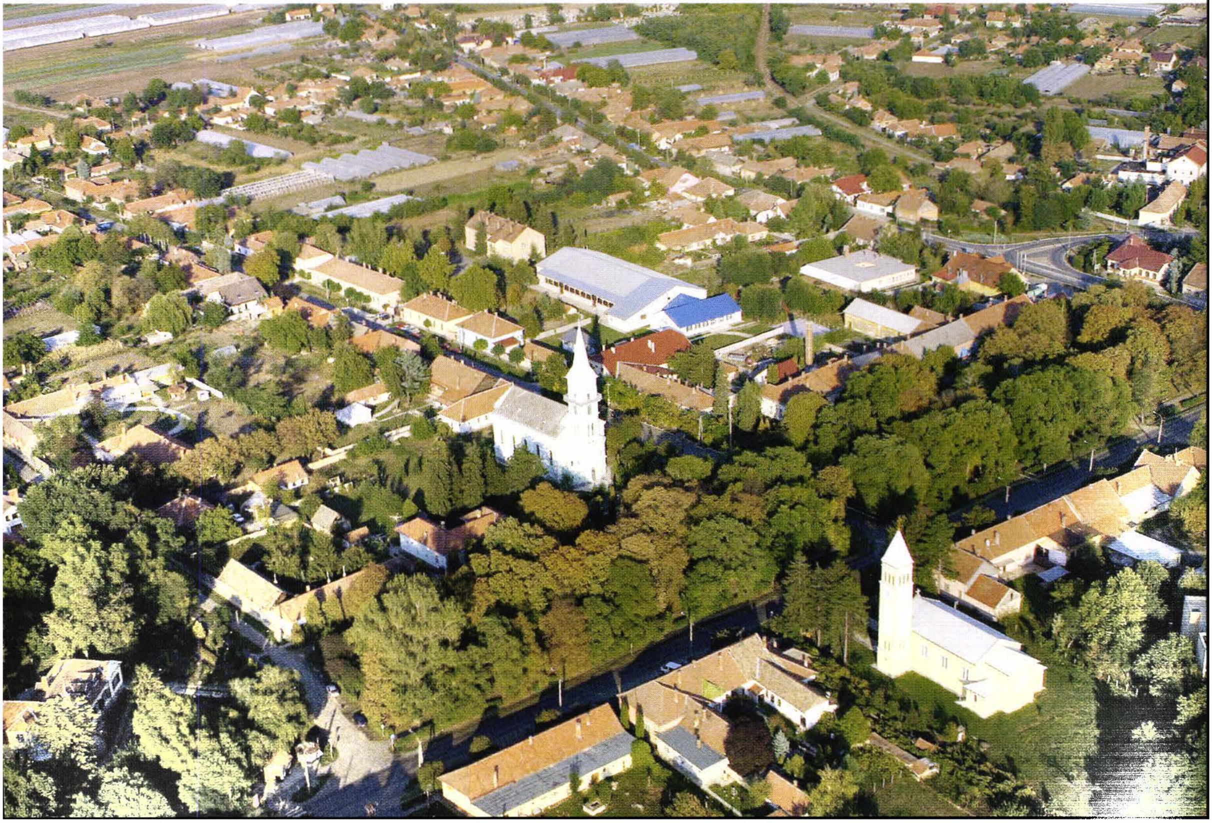

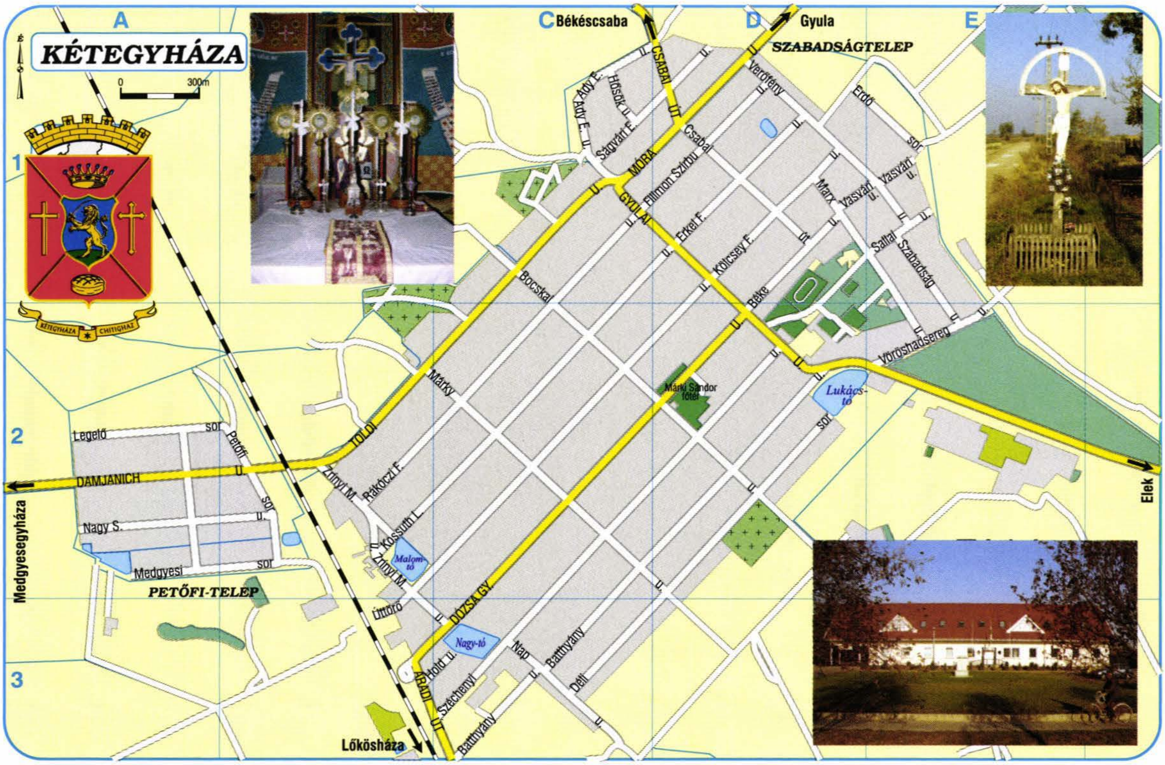
KÉTEGYHÁZA
0
300m
A
C
D
E
1
2
3
Békéscsaba
Gyula
SZABADSÁGTELEP
Elek
Medgyesegyháza
Lőkösháza
KÉTEGYHÁZA
CHITIGHAZ
CSABAI ÚT
MÓRA
GYULAI
DAMJANICH U.
TOLDI
DÓZSA GY.
ARADI ÚT
Ady E.
Hősök
Ságvári E.
Verőfény
Csabai
Filimon Szirbu
Erkel F.
Kölcsey F.
Béke
Erdő sor
Vasvári
Marx
Sallai
Szabadság
Vöröshadsereg
Bocskai
Márky
Rákóczi F.
Zrinyi M.
Kossuth L.
Úttörő
Hold u.
Széchenyi
Nap
Batthyány
Déli
Márki Sándor főtér
Lukács-tó
Malom-tó
Nagy-tó
Legelő sor
Petőfi
Nagy S.
Medgyesi sor
PETŐFI-TELEP

1

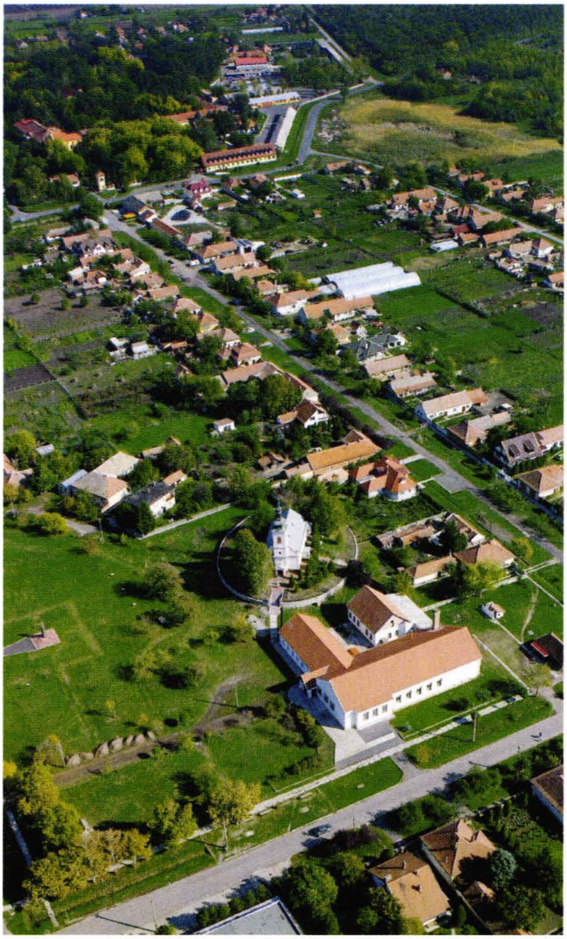

3

2

10

PECICA
PÉCSKA

11

12–13

6. Kétegyházi találkozó 2001. október 12. / Întâlnirea de la Kégyháza – 12 octombrie 2001

7. Mezőkovácsházi találkozó 2002. szeptember 13. / Întâlnirea de la Mezőkovácsháza – 13 septembrie 2002

8–9. Gyulai találkozó 2001. október 12. / Întâlnirea de la Jula – 12 octombrie 2001

10. Zimándújfalui találkozó 2003. május 23. / Întâlnirea de la Zimandul Nou – 23 mai 2003

11. Pécskai találkozó 2004. április 22. / Întâlnirea de la Pecica – 22 aprilie 2004

12–13. Aradi találkozó 2005. június 30. / Întâlnirea de la Arad – 30 iunie 2005

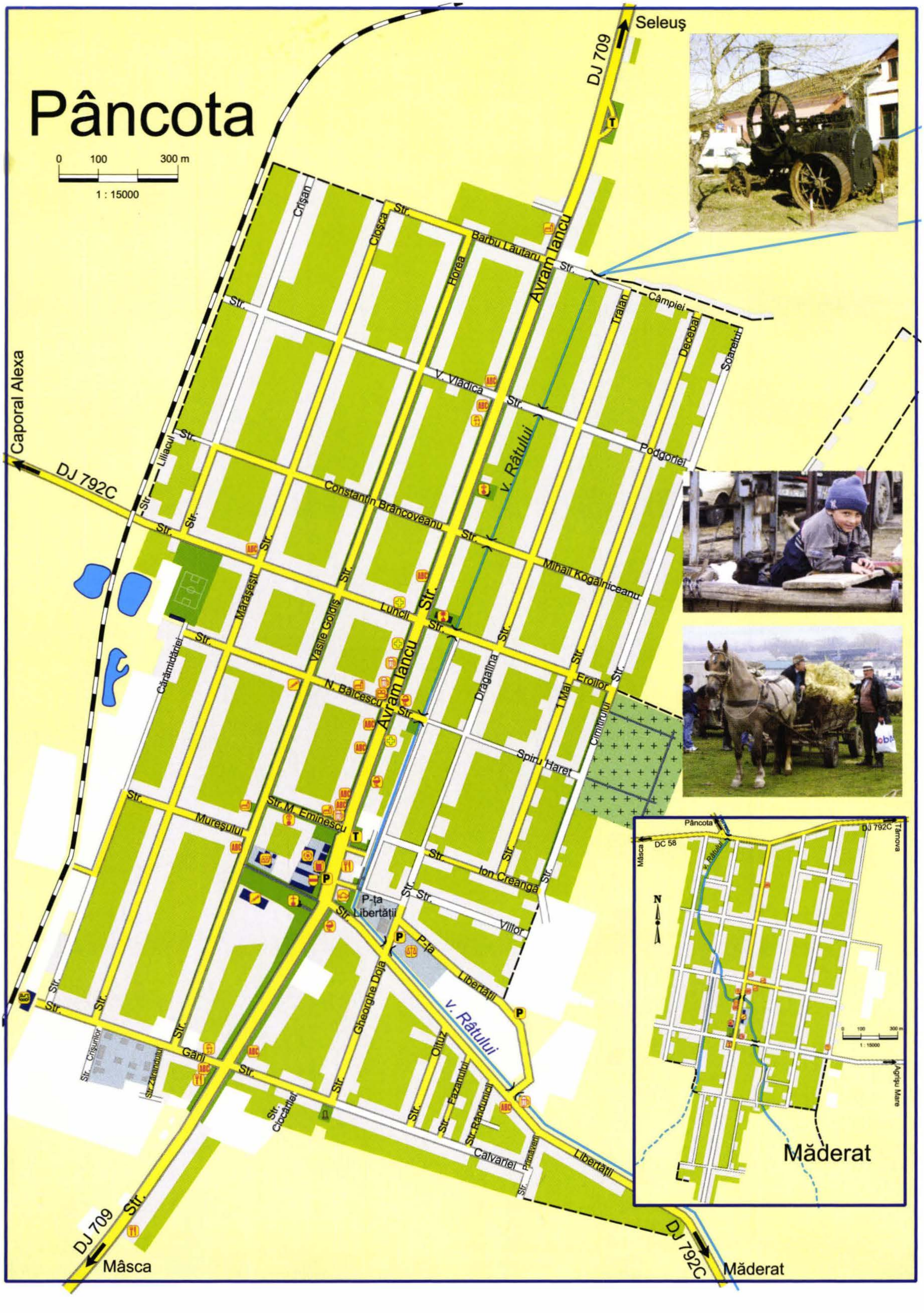
Pâncota
0 100 300 m
1 : 15000
Seleuş
DJ 709
Str. Avram Iancu
Crişan
Cloşca
Str.
Horea
Barbu Lăutaru
Str.
Câmpiei
Traian
Decebal
Soarelui
Str.
V. Vlădica
Str.
v. Râtului
Podgoriei
Caporal Alexa
DJ 792C
Liliacul
Str.
Str.
Constantin Brâncoveanu
Str.
Mihail Kogălniceanu
Mărăşeşti
Str.
Str.
Vasile Goldiş
Luncii
Str.
Str.
Cărămidăriei
Str.
N. Bălcescu
Str.
Dragalina
Str.
1 Mai
Eroilor
Str.
Cimitirului
Spiru Haret
Str.
Mureşului
Str. M. Eminescu
Str.
Ion Creangă
Str.
P-ţa Libertăţii
Str.
Str.
Viilor
P-ţa
Libertăţii
Str.
Gheorghe Doja
v. Râtului
Str. Crişurilor
Str. Zărandului
Gării
Str.
Str.
Oituz
Str. Fazanului
Str. Rânduniciii
Str. Ciocârliei
Calvarie
Primăverii
Str.
Libertăţii
Str.
DJ 709
Str.
Mâsca
DJ 792C
Măderat
Pâncota
DJ 792C
Târnova
Mâsca
DC 58
v. Râtului
N
0 100 300 m
1 : 15000
Agrişu Mare
Măderat
ABC
P
T

KÖZSÉGHÁZA PRIMARIE
KETEGYHÁZA CHITIGHAZ

6

7

8–9

ROMANIA
JUDEȚUL ARAD
PRIMĂRIA COMUNEI
IRATOȘU
ROMANIA
ARAD MEGYE
NAGYIRATOS
POLGÁRMESTERI HIVATAL

4

Képek a találkozókról / Fotografii de la întâlniri

1. Kevermesi első találkozó 1995. június 7. / Prima întâlnire de la Kevermes – 7 iunie 1995
2. Dombegyházi találkozó 1997. szeptember 25. / Întâlnirea de la Dombegyház – 25 septembrie 1997
3. Mácsai találkozó 1998. május 15. / Întâlnirea de la Macea – 15 mai 1998
4. Nagyiratosi találkozó 2000. május 5. / Întâlnirea de la Iratoșu Mare – 5 mai 2000
5. Zerindi találkozó 2001. június 15. / Întâlnirea de la Zerind – 15 iunie 2001

5

ROMANIA
ARAD MEGYE
NAGYZERIND
KÖZSÉGI TANÁCS
ROMÂNIA
JUDEȚUL ARAD
COMUNA ZERIND
CONSILIUL LOCAL

1

Brasa
Brasa
Brasa

2

3

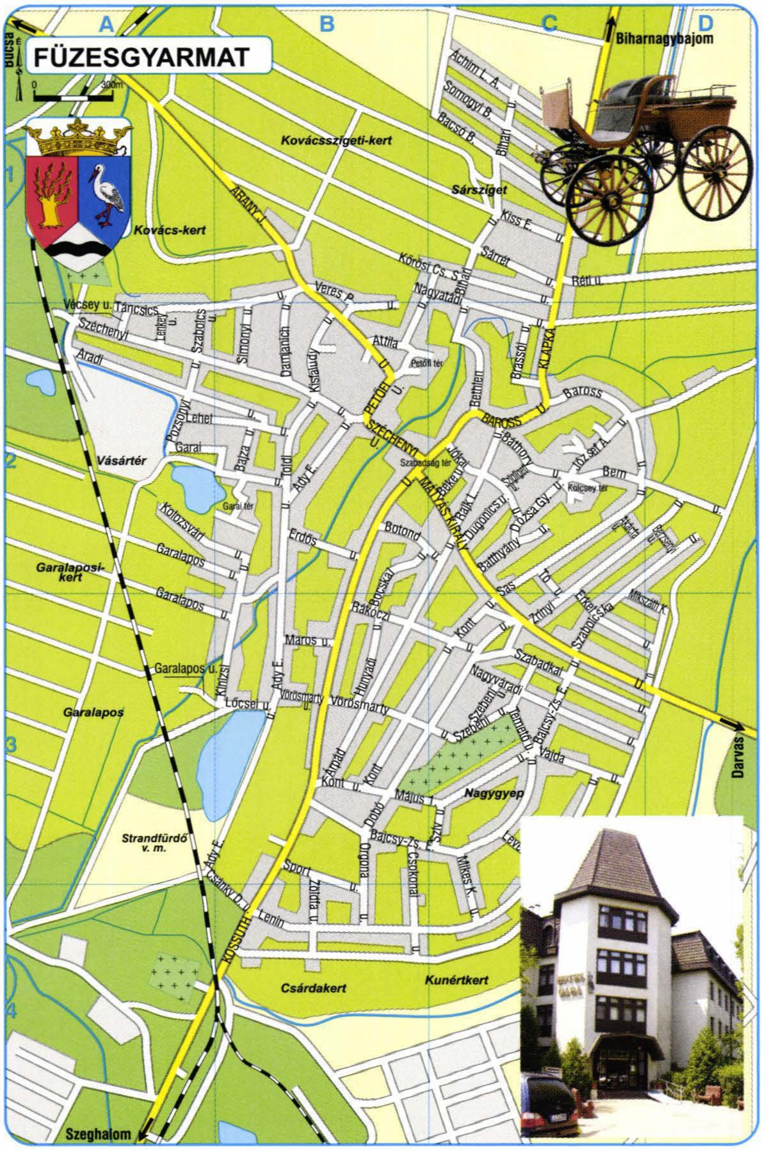
A
B
C
D
1
2
3
4
FÜZESGYARMAT
Bucsa
0
300m
Biharnagybajom
Kovácsszigeti-kert
Sársziget
Kovács-kert
Achim L. A.
Somogyi B.
Bacsó B.
Bihari
Kiss E.
Sárrét
Kőrösi Cs. S.
Nagyatádi
Réti u.
Veres P.
Vécsey u.
Táncsics
Lenkei u.
Szabolcs
Simonyi
Damjanich
Kisfaludy
Attila
Petőfi tér
ARANY J.
PETŐFI u.
Széchenyi
Aradi
Pozsonyi
Lehel
Garai
Vásártér
Batza
Toldi
Ady E.
Bethlen
Brassói
KLAPKA
BAROSS
Baross
SZÉCHENYI u.
Szabadság tér
Jókai
MÁTYÁS KIRÁLY
Béke u.
Batthyány
József A.
Bem
Kölcsey tér
Dugonics u.
Dózsa Gy.
Kolozsvári
Garai tér
Erdős
Botond
Garalaposi-kert
Garalapos
Bocskai
Rákóczi
Sas
Tó
Zrínyi
Erkel
Szabolcska
Mikszáth K.
Maros u.
Kont
Szabadkai
Nagyváradi
Garalapos u.
Kinizsi
Vörösmarty
Hunyadi
Lőcsei u.
Szebeni
Bajcsy-Zs. E.
Vajda
Darvas
Árpád
Kont u.
Május 1
Nagygyep
Strandfürdő v. m.
Dobó
Sport
Orgona
Csokonai
Mikes K.
Zoltán u.
Csánky D.
Lenin
KOSSUTH
Csárdakert
Kunértkert
Szeghalom

6

7–10

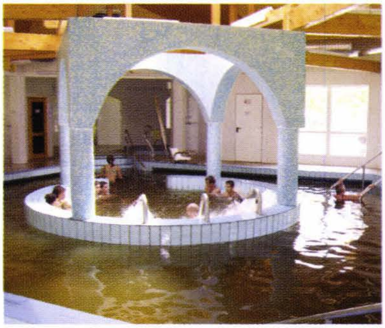

11

THERMÁL CAMPING CASTRUM

12

KUKA

1

2

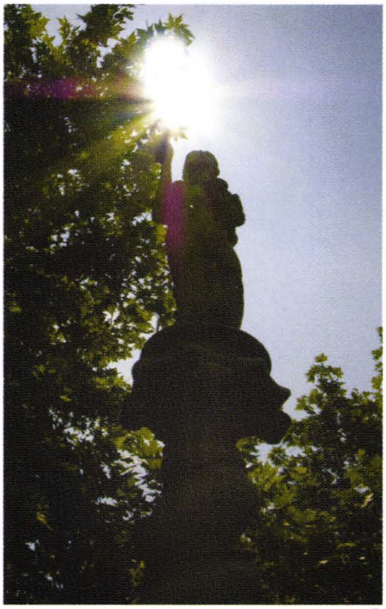

3

4

1. Kossuth L. Általános Iskola / Şcoala generală „Kossuth Lajos”

2. Református templom / Biserica reformată

3. Szent Borbála szobra, a bányászok védőszentje / Statuia Sfiintei Borbála, patroana minerilor

4. Polgármesteri Hivatal épülete / Primăria

5. A városközpont madártávlatból / Panorama aeriană a centrului oraşului

6. Várostérkép / Harta oraşului

7–10. A korszerűsített strand, gyógyfürdő és kemping / Ştrandul renovat, băi şi camping

11. Templombelső gótikus oltárral / Interior de biserica, altar în stil gotic

12. KUKA ROBOTICS Füzesgyarmat Kft. gyártócsarnoka / 1 *Hala de producție a KUKA ROBOTICS Füzesgyarmat Kft.*

5

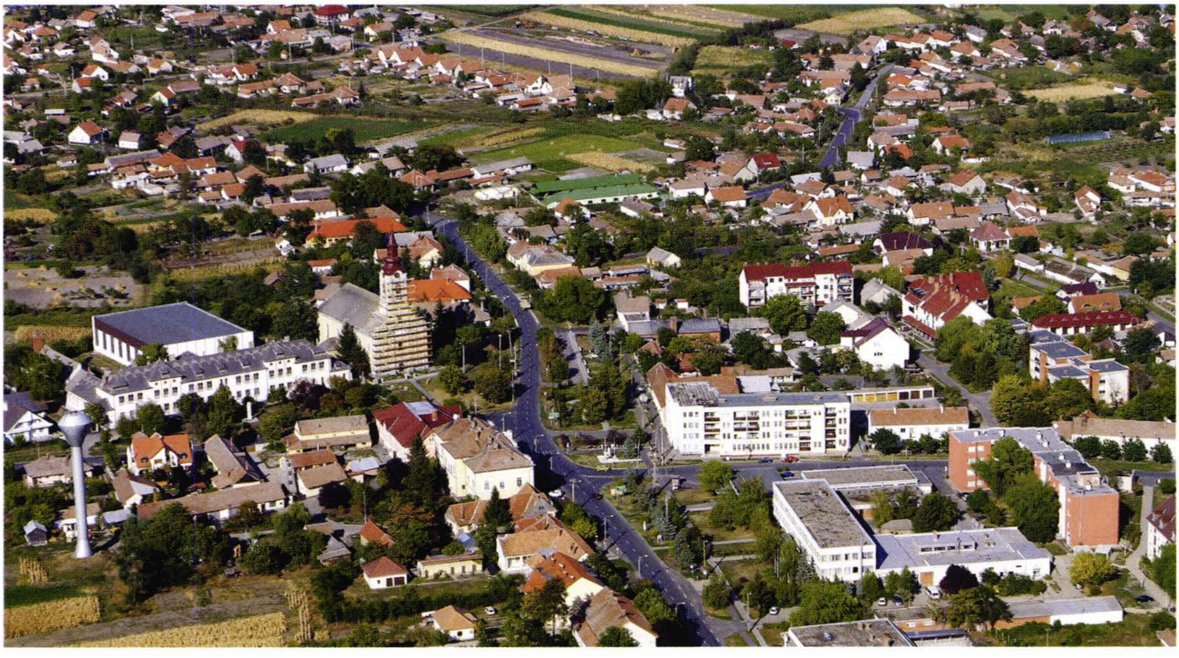

4

5

6

1. *Községtérkép / Harta orașului*
2. *Kétegyháza madártávlatból / Panorama aeriană a localității*
3. *Román templom / Biserica ortodoxă*
4. *Buha házaspár, kétegyházi román tánca / Dansul popular românesc de la Kégyháza, prezentat de soții Buha*
5. *Baptista templom / Biserica baptistă*
6. *A világháborús hősök emlékműve / Monumentul eroilor căzuți în cele două războaie mondiale*
7. *Román Általános Iskola /*
8. *Sportcsarnok / Şcoala Generală Română*
9. *Román templom felújított belső tere / Interiorul renovat al bisericii ortodoxe*
10. *Almásy kastély homlokzata / Fațada Castelului Almásy*
11. *Az ország egyetlen Román Tájházának szobabelsője / Interior de cameră din Muzeul Român al Satului, singurul din țară*
12. *FVM Középiskola és Kollégium irodaépülete / Clădirea cu birourile Liceului și Colegiului FVM*

7

8

9

11

12

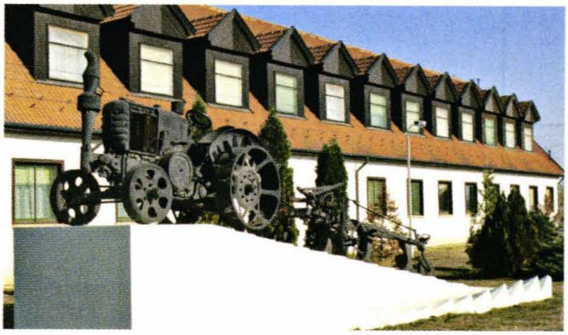

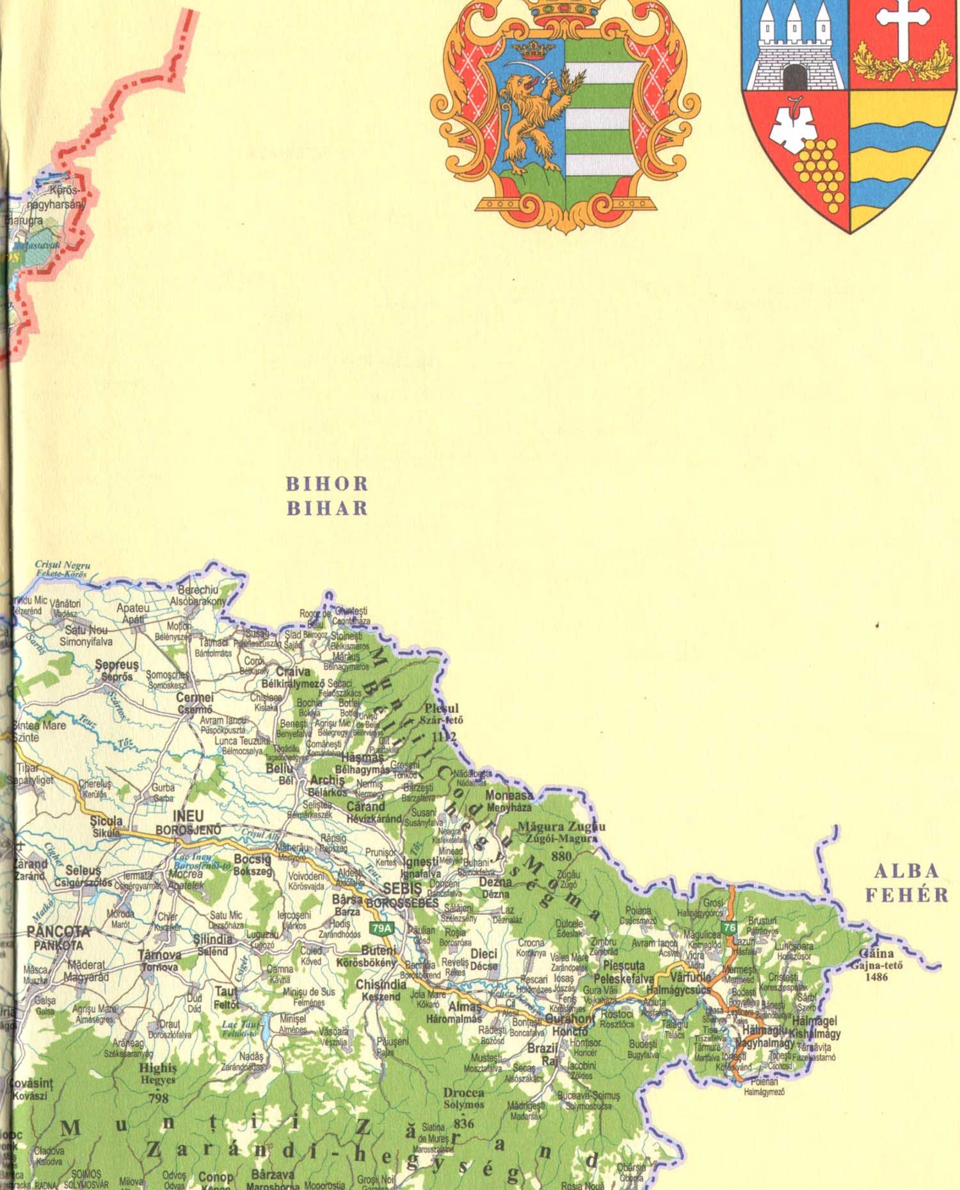
BIHOR
BIHAR
ALBA
FEHÉR
HUNEDOARA
HUNYADVÁR
Munții Codru-Moma
Codru-Moma-hegység
Munții Zărand
Zarándi-hegység
Pleșul
Szár-tető
1112
Măgura Zugău
Zúgói-Magura
880
Găina
Gajna-tető
1486
Highiș
Hegyes
798
Drocea
Sólymos
836
INEU
BOROSJENŐ
SEBIȘ
BOROSSEBES
PÂNCOTA
PANKOTA
LIPOVA
LIPPA
Șepreuș
Seprős
Cermei
Csermő
Craiva
Bélkirálymező
Beliu
Bél
Moneasa
Menyháza
Gurahonț
Honctő
Hălmagiu
Nagyhalmágy
Vârfurile
Halmágycsúcs
Pleșcuța
Peleskefalva
Bârzava
Marosborsa
Săvârșin
Soborsin
Vărădia de Mureș
Tótvárad
Birchiș
Marosberkes
Crișul Negru
Fekete-Körös
Crișul Alb
Maros
Mureș
E68
79A
76
7

De-a lungul frontierei

La aniversarea a 10 ani de colaborare
între localitățile de frontieră ale județelor
Arad și Békés